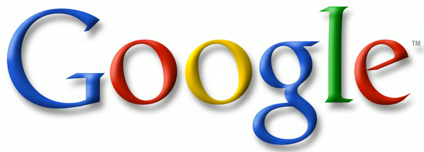

BIOGRAPHISKT

L E X I C O N

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

TJUGONDEFÖRSTA BANDET.

ÖREBRO,

N. M. Lindh, 1855.

W.

(Fortsättning.)

WINSTRUP, PEDER.

År 1605 den 30 April föddes i Köpenhamn denne namnkunnige prelat, som under olika skiften af sin mångåriga och mångfaldiga verkamhet inom tvenne olika nationer tillvunnit sig stor uppmärksamhet. Utmärkt litteratör, talare, mäcenat och hofman, framstår han dock mest såsom kyrkofurste, enär den glänsande rikedom och öfvermodiga maktfullkomlighet, hvarmed han upprätthöll sin högkyrkliga charakter, flytta honom närmare femtonde århundradet, än det som hans stolta lefnadsbana egentligen tillhörde och hardtnära till fyra femtedelar omfattade. Att lemna en fullständig skildring af mannens vexlande öden och bedrifter vore att långt öfverskrida gränsorna för detta Lexicon, hvarföre vi här måste inskränka oss till blotta hufvuddragen af hans lefverne, hvars närmare detaljer en annan gång torde blifva allmänheten meddelade, i sammanhang nemligen med Carolinska universitetets historia, under sysselsättningen med hvars äldsta urkunder biographen kommit att göra förtrolig bekantskap med sin hjelte.

Hans fader var Dr *Peder Jensen Winstrup,* biskop först i Aarhus stift och sedan i Siellands eller, som det då ännu kallades, Roeskilds. Modren hette *Anna Eisenberg,* dotter af K. Fredrik II:s "Tydske Secreterer og Provst ved Capitlet i Roeskild." Sin första undervisning erhöll vår Peder af privatlärare under sin faders ögon, men sedan denne med döden afgått år 1614 och enkebiskopinnan året derpå ingått nytt äktenskap med förre mannens efterträdare i biskopsembetet, Dr Hans P. Resenius, besörjdes hans uppfostran af stjufadern som satte honom först i Köpenhamns publika lärdomsskola den han frequenterade i 2:ne år, sedan i Roeskilds och slutligen i Soroe der han stadnade i 5 år eller till slutet af år 1622 då han dimitterades till Köpenhamns univer-

sitet. På hans själsdaning synes den myndige och oförtr... samme, men onekligen mycket lärde och litteraturälsk... biskop Resenius hafva utöfvat stark inflytelse. Lägger ... härtill ett fädernearf af strängt hierarchiska grundsatser, ... dast stundom efterskänkta åt hofmansfogligheter och åt ... konungadyrkan som besvärade gamle biskop Peders sin... författning, blir phänomenet af Peder den yngres charakt... lätt förklarligt. Fadren hade smort Christian IV till kon... år 1596 och dess gemål följande året till drottning och ha... vid båda tillfällena fått hålla de den tiden öfliga kröning... en nådig utmärkelse som förlänade functionären en viss g... ria för lifstiden; han hade ock egenmäktigt af- och till... kyrkoherdar, vexerat frisinnade professorer, t. ex. Con... Aslac och Georg Dybvadius, förföljt reformälskande prest... såsom Olaus Coccius, Nils Mich. Aalborg i Helsingborg (... Dr Føllins historia och beskrifning öfver Helsingborg) ... Jens Jensen, hvilken sednare han till och med förviste f... ön Hveen, der denne var anställd såsom huspredikant h... Tycho Brahe och för det han i samråd med sin princi... något förmildrat det stränga exorcism-formuläret, ja han ... de till och med quasi bannlyst den store astronomen sjelf ... med ett ord: fadren var i sina biskopliga bragder nästan ... typisk figur af sonen, förebildande denne äfven i föröd... kelser, såsom t. ex. när han en gång måste underkasta sig ... Christian IV:s befallning att vid en kongl. prinsessas döp... utesluta samma besvärjelseord för hvilkas bibehållande h... så obeveckligt nitälskat mot presten på Hveen. Biskop Re... nius var en större natur, men äfven han zelotisk och så... des smittsam för en yngling af sådane anlag som vår Pe... Lyckligtvis hade ynglingen äfven sinne för Resenii bätt... egenskaper och lärde följaktligen att högakta lärdom o... kunskaper, framför allt i biblisk exegetik, hvari stjufadr... såsom all den hel. skrifts erkändt lycklige öfversättare ... Danska språket, var särdeles bevandrad. Stjufsonen, upp... på Lunds biskopsstol samma år som Resenius afled, ha... tvenne särskilda epigrammer uttalat sin stora förbindelse ... honom, enkannerligen derföre att han lärt sin pupill att ... bibleñ på dess grundspråk. Men det är nu i sin ordning ... visa, hvar och huru studeranden Winstrup för öfrigt er... sin bildning.

Efter 2:ne års vistelse vid Köpenhamns universitet, ... der hvilken tid han aflaggt flere "berømmelige Lærdomspr... ver", begaf han sig år 1625 till Tyskland, hvars universit... ter han i åtta samfäldta år bevistade. I Rostock afhör...

an i synnerhet prof. Tarnovii föreläsningar, i Wittenberg alduini, Méisneri och Frantzii, i Jena Himmelii, Joh. Majors ch framför allt Joh. Gerhards, i hvars hus han bodde och ledes hade dagligt tillträde både till hans umgängelse och il hans bibliothek. Deraf begagnade han sig ock med störa flit och gjorde under denna tid "megen profekt" både i eologi och i humaniora. I Jena utgaf han år 1630 sina Epigrammata, tribus libris inclusa", ett arbete som ådrog en 25-årige författaren stor uppmärksamhet och vann sådan ksättning inom den bildade verlden, att det längre fram måte ånyo uppläggas i Köpenhamn. Som detta är att betrakta som närmaste frukten af hans humanistiska studier och et är hans första originalproduct — disputationerna pro radu philosophica, för hvilka han responderat, synas ej varit rrfattade af honom sjelf — böre vi väl något redovisa dess ufvudsakliga innehåll och egentliga värde. Första delen nehåller "res mere sacras", d. ä. Christendomens grundarklar och tidehvarfvets theologiska controversier; andra och edje delarne innehålla "res miscellaneas", d. ä. dels allrsamma, dels skämtsamma ting, men de sednare dock "anändiga, kyska och alldeles icke obscena", såsom det uttyckligen på sjelfva titelbladet försäkras. Första upplagan r dedicerad på högtidlig grekiska, i Demosthenis rhetoriska il, till Christian Friis, den bekante rikscanzleren, hvars synerliga bevågenhet han derigenom förvärfvade; andra upplaan har han tillegnat dennes efterträdare, Christian Thomen Sehested på icke mindre pompöst latin. För öfrigt har Förf. spetsen för sina epigrammer ställt detta bekanta motto ur vidius: "Est Deus in nobis, sunt et commercia coeli: sedis æthereis Spiritus ille venit", hvarigenom han tycks vet legitimera sin poetiska verksamhet. Vidare har blygmheten ej förhindrat honom att intaga diverse s. k. carmina ratulatoria af tidehvarfvets theologer och latinska skalder t. x. af Joh. Gerhard, Paulus Röber, Joh. Major, Joh. Himmelis, Thom. Bartholin, Vitus Bering, Hieron. Prætorius, Joh. Mich. ilher, prof. Jenensis & "poëta Laureatus Cæsareus", samt f sedermera svärsonen, prof. Joh. Vandalin i Köpenhamn, i rvilka carmina han helsas med de herrligaste loford och itlar, såsom: "Gentis. gloria, Arctoi spesque decusque poli, Miraculum orbis, Dulcissima Vites, Oraculum sanctum, Decus Eusebies, Sophies, Philiesque perennis" o. s. v. Prætorii carmen lyktar sålunda — — — — Imo Gratulor atque Sopho — te voco Theiologum. Joh. Gerhard kallar Winstrup: Portio cordis magna mei. W. Westovius frågar:

BIOGRAPHISKT

LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

TJUGONDEFÖRSTA BANDET.

ÖREBRO,

N. M. LINDH, 1855.

Winstrupio gjort sig väl underrättad och informerad om [illegible] dets tillstånd och beskaffenhet, men särdeles om det geist[illegible] väsendet uti hertigdömet Skåne, vordo de derom fullt öfver[illegible] ens, att ett universitet här utan dröjsmål skulle sättas i [illegible] ket samt att Dr Peder skulle till H. K. M:t öfverlemna [illegible] project till detta högnödige verks inrättelse och uppkomst. Förslaget, hvars verkställande först förhindrades genom Carl Gustafs död, kom sedan länge att hvila innan det af för-myndareregeringen upptogs, och när detta ändtligen skedde, år 1665, var Winstrup icke vidare angelägen derom, utan visade fastmer en stor afvighet mot sjelfva inrättningen. Vid de nästföregående riksdagarne hade han alldeles icke bevakat ärendet och på landtdagen i Malmö år 1662 hade han icke heller, så vidt man numera vet, synnerligen nitälskat för denna angelägenhet som likväl då påyrkades af de s. k. landtständerna, hvilka till regeringen ingifvit ett memorial att "ett gymnasium illustre eller academia måtte, till så väl församlingens som den civila estatens tjenst, i landet inrättas." I riksdags- och råds-protocollerna för åren 1660 och 1664 spelar vår biskop en sorgligt narraktig rôle och synes alltjemt mera upptagen af Skåningarnes rangstrider och förfäktandet af sin egen personliga ära än af riksvårdande frågor. I processionen vid konungens begrafning yrkade han plats vid ärkebiskopens sida och åstadkom derigenom hvarjehanda bekymmer så väl inom högvördiga ståndet som hos regeringen. I presternas plenum anställdes en grundlig undersökning rörande detta hans anspråk, man voterade om saken och slutet blef att "Lunds stift borde i processen representeras efter Åbo, emedan i konungatitlen storfurstendömet Finland stod före hertigömet Skåne; men efter samma titel sättes Skåne framför Karelen, ty borde Lund stå före Wiborg." Då lade Winstrupius in en skrift i Rådet, sägande sig vilja cedera archiepiscopo, men icke för någon annan, emedan Lund varit af ålder sedes archiepiscopalis, och episcopus Lundensis primas Sueciæ." Regeringens svar föranledde ny omröstning i ståndet, och "föllo alla endrägteliga på den meningen, att Dr Winstrupius ingalunda skulle hafva företrädet framför episcopum Aboensem." Nya rådplägningar mellan regeringen och presterna! Slutligen föreslog högv. ståndet att "hvad Winstrupii person anbelangar, vore skäligt att han för denna gång såsom en förnämlig hospes blefve respecterad och hedrad med rum bland våra Seniores, sådant som höga öfverheten täcktes derom determinera." Tillspord om han dermed vore tillfreds, svarade Winstrup att han "af

god vilja blott kunde cedera archiepiscopo, men också för nan annan, ty han vore dock den äldste Doctor Theologiæ, ste Episcopus och primus inter omnes Episcopos Daniæ Norvegiæ samt derhos namnkunnig öfver hela Tyskland. s ovänner i Danmark skulle nu le åt honom, om han blefve raderad; Episcopi borde icke heller in propria causa sitta are." Vid samma tid hade han "öfver middagsbordet hos H. Exc. Hr Riksmarsken med hårda ord öfverfallit Dr relium, hvarföre presterskapet vardt ganska misslynt och i Dr Terserum söka H. H. Exc. Hr Rikscanzleren och säga as enhälliga mening vara, att Dr Winstrupius ingalunda tte föredragas Dr Laurelio, den de alle ärade såsom deras mensamme lärare. Dr Tersorus sökte då, tillika med Episcopo Wiborgensi, Hr Rikscanzleren och fann honom tillika d Riksskattmästaren, Riksmarsken och Hr Sten Bjelke uti skammaren och sade dem presterskapets mening. Dessa rar läto sig förmärka vara häröfver mycket bekymrade c) och hade mycket hellre sett Winstrupen hade sig excuat och blifvit hemma än att han gjort en så lång resa begrafningens skull och likväl henne icke bevistade, men sade de — han må nu se sig derom, ty intet kunde de en persons skull disgustera hela ståndet. Lade ändteligen ta till: Han är eder gäst; J handteren honom med sådan cretion som eder bäst synes — — — Ändteligen medgaf rensis, att Winstrupen skulle öfver honom hafva företrä-, hvilket hele clerus samtyckte, så vida han ville lemna gra handen åt Lincopensi såsom Archiepiscopi vicario, ilket han omsider efter mycket protesterande medgaf, dock ierande Dr Enandro icke såsom Episcopo Lincopensi, utan ena såsom vice taleman, hvaröfver han ville af ståndet fva en attest. — — — Alltså inställde sig Winstrupius i nsist. regni och gick i processen på venstra sidan om Archiescopum och Lincopensis på den högra."

Vid riksdagen 1664 uppfördes åter, med obetydliga vaitioner, samma uppbyggliga komedi i högvörd. ståndet. För i ej trötta läsaren med detaljerna af detta nya prof på den nskliga fåfängan, en odygd som för öfrigt lika mycket ckes böra skrifvas på hela tidehvarfvets räkning som på esterskapets, må det vara nog att anföra det högv. ståns "slutliga sentiment, att Episcopus Lundensis skulle, så n hos högsalig konungen mycket meriterad, behålla sin its nästintill v. talemannen, men stiftets (Lunds) presterap näst efter Åbo stift, hvilket dock i djupaste underdåighet lemnades åt den k. regeringens goda och mogna be-

tänkande. Præses öfverlemnade ståndets memorial pers…
gen åt H. H. Exc. Hr Rikscanzleren som med detta pr…
skapets sentiment sade sig vara väl benöjd, efter det st…
en stadig grund" o. s. v.

Ett svårt nederlag drabbade Dr Winstrup året derpå …
1665, då en af hans underordnade, kyrkoherden i Åsum …
Skepparslöf af Lunds stift och Christianstads län, Dr Be…
Oelreich af regeringen utnämndes till procanzler vid det u…
versitet i Lund, hvars inrättning då ändtligen i Rådet …
vit beramad. Enligt de akademiska constitutionerna hade …
skopen bort erhålla denna hederspost, men vid samma …
hade Winstrup råkat i onåd hos regeringen som dels …
misstänkt honom såsom i hemlighet tillhörande det dansk…
partiet i Skåne hvilket redan då börjat röra på sig, dels …
sett honom omöjlig att sätta i spetsen för den lärda repub…
ken vid hvars organisation han vägrat vara behjelplig. Re…
geringen skall till och med varit betänkt på att "removera"
Winstrup och bereda Terserus, som då återvunnit sin öfver…
hets ynnest, plats på Lunds biskopsstol. Till en början skull…
W. genom denna för honom så prejudicabla tillsättning af
kyrkoherden Oelreich till procanzler behörigen förödmjukas…
Oelreich, som varit en af Lunds stifts fullmäktige vid riksdagen
1664 och i denna egenskap med kraft pådrifvit universitetets
stiftelse, hade efter riksdagens slut qvarstadnat i Stockholm
der han tjenstgjorde såsom enkedrottningens hofpredikant och
"confessionarius". Rikt begåfvad som talare och derjemte
högt aktad för sin lärdom och sina synnerliga förtjenster och
uppoffringar för svenska kronan (se hans biographi ofvan-
före i X bandets 2:dra häfte af detta Lexicon), hade Oel-
reich mycket att säga icke blott hos H. M. "Riksenkedrott-
ningen" utan ock hos H. Exc. rikscanzleren, grefve M. G.
De la Gardie som i den tiden gällde mest inom regeringen.
Af Oelreichs raska beslutsamhet, energi och praktiska för-
måga ville man begagna sig för att sätta det nya verket i
gång och rörelse. Uti en berättelse om universitetets upp-
rinnelse och första öden, hvilken O. uppsatt med egen hand
och som förvaras, i manuscript, å det academiska bibliotheket i
Lund dit den blifvit skänkt af biskopen Dr Faxe, beskrifver
han på ett naivt åskådligt sätt, hvilka "travaljer och för-
tretligheter" han hade att uthärda, särdeles af "Dr Peder",
innan det lyckades honom att bringa inrättningen till verk-
ställighet. De la Gardie hade vid något tillfälle föranledt O
att upptaga den gamla frågan och söka göra allvar deraf
och denne förtäljer ganska omständligt huru orden dem emel-

an fallit. Samtalet rörde den af rikscanzleren hysta farhogan att "barbaries skulle inbryta i Skåne, sedan dess ungdom nu icke längre fick lof idka studier vid Köpenhamns universitet, utan måste de unga männen ifrån stiftets skolor och gymnasium straxt begifva sig åstad att löpa på predikstolen, sive digni sint, sive indigni. Skall jag sanningen säga, yttrade H. H. Exc., ser jag intet huru det skall kunna förhindras, eftersom hvarken Riksens Högloft. Ständer det behjertat ej heller de Skånske Deputerade nu vid riksdagen hafva kunnat det impetrera att de dernere måtte få en academia. För min del såg jag nu ingen annan råd än att dem måtte frigifvas studera i Köpenhamn more solito, men sådant syntes väl intet att vara med vårt regeringssätt conformt" (Svenska regeringen hade strängligen förbudit ungdomen inom de eröfrade provinserna att bevista danska läroverk, och biskop Winstrup utfärdade den 6 Aug. år 1660 nedanstående circulärbref*) som här må anföras såsom prof.

*) Petrus Winstrupius, S. S. Theologiæ D., Scaniæ Episcopus, Lectoribus Salutem!

Annotuit per omnibus, quorum interest, serium edictum S. R. M. nec non Illustrissimi Comitis et Excellentissimi Gubernatoris, Regnique Senatoris Dn. Gustavi Ottoni Stenbochii, Comitis de Bogesundt, Baronis de Cronebech et Øeresteen, Domini in Torpa et Lcena &c: Quo jubentur Tyrones Scholastici a parentibus in hoc ducatu oriundi, e Scholis Scanicis ad Upsaliensem Academiam in Suecia, non ad aliam civitatis Academiæ capessendæ gratia, se conferre, idque ob causas satis graves et prægnantes: Nihilominus aliqui, ut fama fert, contra jussa Majestatis, contra dehortationes Rectorum, et Præceptorum suopte temerario ausu, ceu implumes pulli, ac — — — ad Academiam Havniensem provolarunt: Ubi, nescio quo fato, tandem admissi et in album studiosorum relati perhibentur; Utpote Johannes Petri, Bruno Michaelis, Georgius Johannis Schult, Olaus Andreæ, Joachimus Hupfauff, Christianus Hupfauff, Godopedus Hupfauff, Petrus Nicolai, qui e Schola Lundensi se furtim subduxerunt a Rectoræ Scholæ, Reverendo et Clarissimo Viro D. Matth. Fossio et me rudes præsertim in stylo deprehensi, ac proinde Scholæ adhuc per annum vel biennium frequentandæ a nobis adjudicati. Item Johannes Petri Malmogianus, Nicolaus Severini Everloënsis, Wilhelmus Claudii Malmogianus, quorum binos priores Rector Scholæ Malmogianæ ad Academias Sveticas scriptione sua se ablegasse testatur; Posteriorem v. aut tertium qveritur Scholam deseruisse testimonii et commendationis omnis expertem. Item Gregorius Georgii, Bartholus Andreæ Struchius, Jacobus Andreæ Struchius, qvi non Hauniensi Academiæ, sed Academiis aliis Coronæ Sueticæ subjectis a Rectore Scholæ Christianostadiensi commendati erant atque præter hos Mathias Nicolai, qvi ab eodem Ludimoderatore testimonium de profectu minime impetrare potuit, Testimonium tamen de vita, Matre illud commendicante, demum obtinuit, et quidem post depositionem, istos refractarios homunciones in præsenti charta nominatos, ego jussu summi magistratûs, atque ex authoritate officii mei. ob contumaciam et inobedientiam, quæ omnibus vitiorum est compendium, ex-

af hans latinska språkfärdighet i obunden stil); "icke såg jag några andra utvägar. — — — — Ja, repli H. H. Exc., en academia att inrätta dernere är intet af brist på medel. Jag sade då: hvad medlen anbel torde Gud väl uppväcka någon som finner på förslag allenast Kongl. M:t ville vara landet så nådig att till en academia att fundera. Efter en lång discurs sade Exc.: nu väl an! Kunnen J gifva förslag, hvar vi sk medel, skall jag persuadera H. M:t att J fån en aca och befallte mig derpå att vara betänkt. Jag lofvade ra mitt bästa. — — — — Synnerligen tröstade jag att Dr Peder skulle stå mig krafteliga bi, alldenstun tillförene med högsalig konungen hade om sådant hög verk flere gånger och vidlyfteliga discuterat, skref derföre till, uppenbarade mina tankar och löften, bad stånd och assistens, och på det han dessmera skulle persuaderas så skref jag ock till Dr Christian Foss (d dic. doctor och canonicus i Lund, sedermera medic. pr vid Carolinska akademien och slutligen akademiens c en rik och mäktig man samt bror till O:s hustru) oc honom tala med med bispen och säga honom bland ann dersom han ville assistera mig, så skulle jag med Gud föra procancellarii fullmakt ned med mig till honom. svåger adjungerade sig Magister Oluff Bagger (då gy

---

cludo et exclusos in posterum volo ab omni promotione in hocce ad functionum sive Scholasticam, sive Ecclesiasticam, Reverendis sis meæ Præpositis et Pastoribus serio injungo, ut nominatos Tyr facienda verba e sacris rostris, vel exercitii saltem gratia, minime tant. Omnes cujuscunque status et ordinis literatos, quotquot Coronæ Suecicæ parent, etiam atque etiam rogo, ut eosdem non diosis aut civibus Academicis, sed pro meris Scholasticis habea alio eos honore dignentur, quam eo, qvi Scholarum Alumnis et exhiberi solet, donec voluntati et mandato Magistratus satis seque Academiæ Sueticæ debita cum modestia et obedientia subn Rectorum testimoniis muniti. Cæteros Scholarum Scanicarum dis qvi ad messem Academicum prope maturuere, enixe obtestor, ut tam in ludo literario moram æqvo placidoque animo ferant, rati ex Regia munificentia sub sereno pacis Phoebo Academiam in hocce propediem sint habituri vel ipsis a S. R. M. interea cleme concessum in aditum ad aliam Sveticam Academiam Upsaliensi rem, qvam sine grandi impensa et difficultate invisere qveant. Qui in ludo literario ad majorem profectum commorati fuerint, eo fac ac maturiorem promotionem ad functiones vel Scholasticas vel E sticas postea civitate Academica donati, sibi polliceri habent. Sat sat bene. Lund. die 6 Augusti Anni MDCLX.

Sub sigillo meo.

tor och professor, sedermera theol. prof. primarius vid s universitet och dess förste rector magnificus) och besig med honom till biskopen som läste mitt bref, men — jag väntade assistence, fick jag intet annat än en hel spotska och skymfaktiga ord, förmenandes han, der de ske hade någon lust till sådant, hade väl han sjelf eller n, annan hög person dertill utverkat kongl. tillåtelse. llertid hade jag satt upp mina tankar om verkets inrätt-, de der blefvo med nåde upptagne af H. H. Exc. Sa- refererades för K. M:t; jag blef nedskickad till generalernören, derifrån remitterades jag till Stockholm och var inges väl, men efterthy kriget med Bremen begynntes, ynnte ock verket att studsa. Jag var nära att desperera manquement af medel och ville detta verk alldeles begifva. sedan blef jag åter styrkt af höge herrar, och Gud som mig, sin ringaste tjenare, bruka till ett instrument så t ett verk att förfråmja, uppväckte menniskor de der förffade mig medel som ännu, till min största skada, icke betalte. (Berättelsen är af Oelreich skrifven omkring år 72, kort förrän han erhöll transport till superintendenturen Bremen och Verden.) Imedlertid jag allt detta förrättade h på sådant sätt för Guds och K. M:ts honneur samt fäneslandets välfärd arbetade, consummerade mina medel, summade mitt hus och lemnade mina barn ur sigte, så lade alltid bispen spotskt om mig och mina actiones, att g kunde vara så galen och tro att de Svenska skulle så vera litteris, att de ville här stifta en academia, ja sökte t sätta oenighet mellan mig och mina svågrar, ingaf dem ifvel, att de icke skulle assistera mig med penningar och de till min hustrus broder, Mag. Peder Foss, att han beagade deras syster att hon skulle så vara förrådd med mig, n han aldrig förr trott vara så galen som han nu för ögon såg. 'Han tänker väl han skall genom detta verks förämjelse göra sig stort meriterad af de Svenske, men han inner dem intet rätt ännu. Hade han förskaffat dem ett gemente eller två af ryttare och soldater, så hade han förent deras tack, men skolor och academier gåfve de djefllen' o. s. v. — — — — Men Herren Gud gaf en ändtelig h glädelig utgång på allting. Och bekom jag straxt fullakt att vara professor theol. primarius, eftersom man tänkte t Dr Terserus eller någon annan skulle blifvit biskop i instrupii ställe och således tillika med procancellarius. g var helt väl förnöjd och prisade mig lyckelig, tackandes

Gud och K. M:t. Men si! julafton klockan 4 e. m. när
satt och studerade på min predikan, den jag första jul
för Hennes M:t hålla skulle, då kommer cancellisten Ma
med tvenne af cancellivakten och bringar mig på ett
alle academiæ documenta och emot all min förmodan
vetenskap tillika Kongl. M:ts nådiga fullmakt att vara
Caroliniske academiens procancellarius, daterad samma
den 24 Dec. (1665). Detta är all min förseelse emot
gode man och är denne den endaste orsak till alla de fö
jelser jag intill denna dag och stund af honom lidit haf
Då jag nu kom från Stockholm och det sades mig att bl
så grufveliga om min person hade utfarit — — — höll
mig ifrån honom de första 14 dagar efter min hemko
communicerandes imellertid med Hr curator Durell om de
ker som till vår academiæ inrättelse behof gjordes och
honom tala med bispen och förmana honom att lefva i
låta sig nöja med hvad Gud och konungen gjort hade;
han älska mig som en fader, skulle jag ära honom som
son o. s. v. Hr v. presidenten (M. Durell) gjorde sitt bä
men förgäfves. Litet derefter kommo vi på capitlet (O.
äfven capitularis) och der lät han se sitt hjerta, huru fa
öst det är, då han icke en gång ville helsa mig. Dei
snart derefter åter höllo capitel, ville jag låta läsa en
merad copia af kongl. donationen angående capitulet;
huruledes han deremot disputerade, skulle väl vara för
mans ögon, dersom protocollisten hade behagat att uppte
det, men det må fara med så mycket annat som passe
är. — — — — Ändteligen kom den dagen att acade
mot alla hans tankar skulle introduceras. Då ville han
vändigt hålla orationem introductionis, och hvad väsen
då var, är H. H. Exc. Hr generalgouverneuren bäst bel
Måste man ock förfråga sig hos K. M:t och bekom den
solution, att biskopen skulle predika, men procancelli
creera rectorem magnificum, en hvar efter sitt embete.
dan allt var förrättadt, hölls måltid på bispens gård, och
ter att man var lustig, talade 3 eller 4 öfverstar och förn
adelsmän med mig att jag dock skulle beqväma mig till att
likas med biskopen. Jag svarade mig vara af det sinn
att, ehuru högt jag var injurierad, skulle jag dock pro
salutem academiæ intet mera önska än hålla vänskap
honom och förgäta allt hvad han brutit mig emot. Dei
sade: vi kunne intet tro det, utan J viljen gå med oss
dricka honom till en gång, svarade jag: af hjertat gi
och då jag gick och drack honom till, accepterade han dei

len ville icke tala ett ord med mig, så att alle sig öfver hans comportement förundrade och jag måste retirera."

Hvilka machinationer biskop W. sedermera mot Dr O. anställde i och utanför consistorium academicum, kan läsaren, om han det åstundar, inhemta af Oelreichs ofvan anförda biographi. Bland annat hade han inför den akad. senaten beskyllat procanzleren för att "bruka dryckenskap och fylleri", men undersökningen ledde till det "sannfärdiga attestatum att ingen af dominis professoribus visste att han brukade otidigt lefverne med den grofva lasten eller att han vore benägen till någon omåttelig öfverflödighet i dryckenskap." Likaledes anklagade W. honom för "obscent tal och kortspelande", men hela consist. "visste der slätt intet af, oansedt prof. Weiserus (en af bispens intimaste) bekände sig hafva lekt kort med honom 2 eller 3 gånger, men dock långesedan och blott för rolighet skull, men aldrig gjort excess deruti." Längre fram instämde O. sin biskop för den kongl. commission som blifvit nedskickad till Lund för att "ransaka uti de turbis och irringar som dernere mellan bispen, procancellarien och proff. uppvuxne voro", bland annat äfven derföre att han "alla frome män till förargelse höll offentelig krog med pilckertaffel (?), klot- och boll-spel, ja om söndagarne vid sjelfva högmessotiden; att han brukade beskämma professores, när de af academien till honom utskickades; att han tillstadt sin husfru att taga Dr Wichmans kjortel, om änskönt det in pleno senatu regio illa upptaget var och honom (Oelreich) anbefaldt var att skaffa kjortelen tillbaka (Biskopinnan hade nemligen såsom arftagerska efter aflidne medicinæ prof. Wichman annamat dess professors-toga som dock var akademiens tillhörighet); item att han tillstadt fruen att från academiæ kyrkor, utan någons vetenskap, borttaga all deras spannemål och föra den till Malmö att betala sin gäld med, så att kyrkovärdarne nu icke kunna få den ringaste penning till kyrkornas nödtorftiga underhåll; item att han, när en hög herre recommenderat svenske barn till beneficier i skolan att åtnjuta, genom fruen låtit svara att man intet måtte taga brödet ifrån barnen och kasta det för hundarne; item att han, der han dock visste öfverheten vara illa tillfrids med hans skändeskrift och pasqvill de calumniis & calumniatoribus, likaväl låtit på nytt trycka den igen och, då academiæ boktryckaren det absque consensu professorum icke göra ville, upplaggt den på sitt eget tryckeri och låtit sin egen hustru bära exemplaren till bokföraren, att han skulle sälja dem offentligen, tvertemot det kongl. placat som för Dr

Terseri och Dr Joh. Mathiæ skull utgånget är; item att han, ... ett visst pastorat var ledigvordet, tvertemot ordinanzen, skrifvit till socknemännen, som dock hafva fritt val, och ... profossen äfven låtit säga dem att, dersom de icke ville ... ga den som han recommenderade, skulle han skicka dem ... svensk prest på halsen; item att han tillstadt sockenpresten offentl. af predikstolen utropa honom, icke en utan många gånger, för landsens fader, hvilken titul dock vår allernådigste konung allena tillkomme; item att han alldeles suspenderat sina kyrkovisitationer, så att den större delen icke ... 15 år varit visiterade; item att han gifvit fremmande studiosis skriftlig tillåtelse att predika öfver hela biskopsdömet, ändock de icke blifvit af våra faculteter examinerade ... voro irrige i religionen och ingalunda fria af syncretismo, calvinismo, ja socinianismo; item att han för de kongl. ... commissarier sagt sig ej kunna, för sina tänder skull, ... nera prester för Herrans altare för att dermed beveka öfverheten till compassion och låta honom ordinera hemma, ... likväl så många 1,000 menniskor af hans inaugurationspredikan 1668 kunde bevisa att han helt väl, ja med högre eller tydligare röst än någon prest här på orten kan predika, så att han det intet gjorde af nöd utan af högfärdighet, ... som han ock sagt han aktade intet stå der för altaret ... en narr; item att han disputerat prof. Schwartz (densamme som ock väckt åtal mot biskopen och anklagat honom för syncretism, särskilt med anledning af hans bekanta epigram till Calixtus hvarom ofvan nämdt är) predikoembetet, så att han intet godt hafva kunnat af K. M:ts nådiga fullmakt ... som pastor teutonicus, samt att han låtit utkasta Schwartz af det honom anvista residenset; item att biskopen, tvertemot kongl. ordres, tillstadt floralia i christenheten, de der ock kallas majigrefvar, Gud till största förtörnelse; item att han flyttat ut af biskopshuset, tagandes deraf sin hyra, och låtit gården i grund förfalla, domkyrkan som dock icke hade så mycket hon sjelf kunde underhålla sig med, till största skada och minst 700 daler s. m. värde; item att han sjelf skurit sönder capituli protocoll, hvaruti hans egna actiones och förhållanden upptecknade voro; item att han, tvertemot capituli privilegier och praxis, af egen auctoritet insatt en rectorem (Weiser) i capituli schola, hvilket dock af hele capitulo ske skolat samt att han i allmänhet velat tillegna sig all myndighet på capitlet och förvägrat dem som honom emot sagt, så att de af fruktan måst tiga; item att han icke respecterat Kongl. Maj:ts nyligen ankomne ordres att han skulle

era prester i kyrkan, hvadan ock Mag. Haquinus Spe-
H. H. Exc. Hr Riksamiralens egen hofpredikant, som
. här erhålla sacros ordines, måst med oförrättadt ären-
sa tillbaka igen" o. s. v.
Klagopunkterne voro ej mindre än 54, hvilka alla O.
n bevisa, och lärer den ene af de kongl. commissarier
råderna Cl. Rålamb och Johan Gyllenstjerna) velat haf-
skopen hos regeringen anmäld till afsättning och offentlig
. Rättegången slutades dock med en allvarlig admonition
Winstrup fick ej blott bekläda biskopsembetet till sin död,
erhöll äfven kort derefter fullmakt att vara procanzler vid
inska akademien! Sedan det på detta sätt lyckats D:r
r att åtkomma en hederspost som han så länge efter-
tat och då hans vedersakare, D:r Oelreich blifvit aflägs-
synes han en tid hafva lefvat i rolighet och på allt sätt
ställa sig in både hos regeringen och hos professorerna
det universitet hvars styresman på stället han blifvit.
rt råkade han dock i tvist dels med akademi-canzleren
riksamiralen grefve G. O. Stenbock som han vid ett till-
e, tvärtemot constitutionerna, gick förbi, tillvällande sig en
tande rätt som tillhörde canzleren, dels i en kameral-
nomisk fråga med juris prof. Hyltenius-Silfverskiöld, dels
d eloquentiæ prof. Elfvedalius, græcæ linguæ prof. Buscovius
philos. prof. Hahn (hvilka trenne sistnämnde han be-
dde den rättighet att examinera prestcandidater i språk
h metaphysik som consistorium tillerkände dem) samt slut-
en med juris naturæ & gentium prof. Pufendorf, hvars
rldsbekanta, i Lund utgifna arbete "de Jure naturæ & gen-
m" han genom proff. Beckman och Schwartz lät förkättra.
fendorfska striden blef honom den betänkligaste, ty här
de han drabbat tillhopa med sin mästare, icke endast i
arakter, utan äfven i snille, kunskaper och skriftställare-
ent. Pufendorf dref obarmhertigt med det biskopliga from-
let i sin "Eris scandica" och hotade att afkläda Præsul
lpinus, som han kallade Peder Winstrup, den skrymtare-
ägt han iklädt sig (se Samuel Pufendorfs biographi i XI
dets III häfte af detta lexicon), hvarföre regeringen fann
nödsakad att utfärda en skrifvelse mot "det oväsende,
m af det oblida och okunnoga omdömet om denna till aca-
miæ heder så ogement fruktbärande bok uppvexa ville."
skopen drog sig derföre undan och lemnade sina drabanter,
eckman och Schwartz, i sticket.
Sedan Carl XI sjelf tillträdt regeringen och denna såle-
s antog en kraftfull charakter, synes den mäktige bisko-

pens mod hafva sjunkit. De gamla misstankarne hans danska sympathier hade äfven blifvit ånyo väck hans tilltagsna fru tillät sig många demonstrati öfverheten. Vid Christian V:s infall i Skåne år 167 han i en ganska bekymmersam ställning. Å ena si Weiserus och Schwartz i förening med flere af p adelsmän, som uppmanade honom att förklara sig fordna öfverhet, å den andra ovissheten om icke d lade för tidigt, hvartill kommo de 70 åren och der gjorde honom mindre rörlig och lätt på foten. Om vertalade honom hans hustru att, enär han af ålderd het ej orkade gå, låta bära sig inför det dansha n för att göra sin underdåniga uppvaktning. Konu sjelf ädelmodig nog att glömma det framfarna, men neraler och hofstat icke så. De läto honom höra rebråelser för hans otacksamhet och glömska af re fordna välgerningar. En af dem skall hafva varit n hertig att fråga honom, huru många harar och ka under loppet af de sistförflutna 18 åren erhållit i ti ön Hven, hvars besittningstagande af Carl Gustaf ef kilder freden han skulle hafva förskyllat genom d ningar han ur sitt stifts archiv lemnat inkräktaren, denne vid fredsslutet ej gjort anspråk på denna ö. vände misslynt till sitt hem, det han under hela da get ej en enda gång skall hafva lemnat, men derje hållit sig alldeles neutral. Ännu samma dag som görande bataljen stod vid Lund, var han i all unde beredd på hvilken utgång som helst och hade befall bord skulle stå dukadt för segervinnaren. När d Carl XI, skall biskopinnan både undangömt sin pe några buteljer finare vin jemte desserter som hon f åt Christian V, i fall han vid detta tillfälle blifvi gäst. Detta var dock icke det enda puts hon gjort make. För att bereda sig tillgångar till en del om gifter brukade hon esomoftast beskatta honom i l och hade en gång tillgripit den dyrbara guldkedj 1658 erhållit i present af Carl Gustaf, i stället för hon understuckit en förgyld kopparkedja. "Derover spen vara bleven meget fortrydelig": skrifver provs Zwergius i "det Siellandske Cleresie", ett arbete, s åtminstone hvad W. beträffar, synes vara mindre til än besväradt af en viss skadefröjd åt den förmente tens små motgångar. Samme Zwergius berättar a skall hafva kommit väl öfverens med generalguve

Malmö, till hvilken han adresserat ett bref med denna utanskrift: Hans Strenghed i Malmøe", hvarpå denne åter svarat: "Till Hans Hellighed i Lund"; men denna uppgift eger, åtminstone hvad angår generalguvernörerna G. O. Stenbock och G. Banér, icke sin rigtighet, ty desse herrar lefde gemenligen i ganska vänskapligt förhållande till W. Deremot låg han någon gång i delo med landshöfdingarne i Malmö, dem han gerna ville göra rangen stridig och hvilka det särskildt skall hafva förargat att biskopen åkte efter fyrspann. Sedan denna förargelse blifvit W. bekant genom berättelse af någon magistratsperson, lät han vid nästa besök i Malmö "spänna 6 hästar för sin store caross och tog vägen upp omkring landshöfdingens residens."

Såsom adelsman och säteriegare (utom Lundegaard egde han Werpinge stora gård och gods) höll han äfven s. k. slottsrätt öfver sina underhafvande samt hade till sin dagliga uppvaktning både "famulus, lecteur och amanuensis." Utrustad med en hög och ståtlig gestalt, skarpt markerade anletsdrag, en ljudande stämma och adelig hållning i hela sitt väsende, kunde han ej annat än väcka uppseende hvar han drog fram. Som talare var han i synnerhet beundrad, och "när hán slog i predikostolen", skrifver den famöse Ohger Fulede i ett loftal öfver hans makalösa uppträdande vid Carolinska akademiens inauguration, liknade han Vulcanus, när denne slog Jupiter för pannan så hårdt att vishetsgudinnan Minerva fullvuxen framsteg deraf." När han upphäfde sin röst, skall det hafva hörts som "åskeknallar, hvilka kommit hvar åhörare att darra och framkallat svettdroppar i tempelhvalfvet" o. s. v. Läser man nu denna inaugurationspredikan, kommer den likväl mera gäspning än darrande åstad, och biographen trotsar hvem som helst att han ej, med mindre ett visst litterärhistoriskt intresse lifvar tålamodet, skall orka läsa den till slut. Ty utom den respectabla längden af 70 sidor in quarto lider den af en odräglig ståt, af misslyckade liknelser, äfventyrliga bombaster, utvattnande omsägningar och afskräckande longörer. Eller hvad synes läsaren t. ex. om följande stroph uti förberedelsen: "Denna Götha Rikes nya Academia eller Universitet skole vi i dag, som är Carls dag, efter högstbemälta Kongl. Maj:ts nådigste ordres och befallning, genom de medel som Gud sjelf uti sitt ord förordnat hafver, inaugurera, consecrera, inviga och helga. Hvarföre och att vi på denna högtidliga invigningsfest allting må rätt och tillbörligt förrätta, Gud framför allt till ära, K. M:t till nådigste behag, universitetet till prosperitet och lyck-

salighet och allom i denne förnäma församling till önskelig contentement och god förnöjelse, ja till salighets uppbyggelse, så bedje vi" m. m. Texten är 1 K. B. 8 cap. v. 17—20. Afhandlingen fortgår i liknelser, utan något bestämdt thema, och innehåller "dessa trenne parter: 1:o vilje vi förlikna K. Carl Gustaf, glorvördig i åminnelse, med K. David, och vår nådigste Konung, K. Carl med K. Salomo; 2:o vilje vi förlikna denna Carolinska academie, så väl som hvart och ett lofligt universitet, med Salomos tempel; 3:o skall detta universitets inauguration förliknas vid Salomos tempelinvigning." Sig sjelf förliknar predikanten vid propheten Nathan, ty likasom denne styrkt David i begynnelsen uti hans föresats att bygga Gudi ett tempel, så hade W. allraförst på det underdånigste anhållit och andragit, att H. M. K. Carl Gustaf ville Gud till ära stifta och upprätta ett universitet i Lund; men likasom Nathan sedan blef af Herran åtvarnad att David ej skulle bygga templet, så hade predikanten "som en ringa Nathan, sedan förmärkt och erfarit det icke var Guds vilja att högstbemälta majestät skulle sjelf immediate och uti sin tid sin föresats fullkomna och verkställa" o. s. v. Derefter anställer talaren lika sinnrika jemförelser mellan akademicanzleren, akademicuratorerna, rector magnificus, professorerna och öfriga akad. lärare, akad. räknemästaren med dess bokhållare, exercitiemästare, studenter, pedeller och vakteknektar och mellan alla deras respectiva figurer eller förebilder, dels i den bibliska historien, dels i den profana.

Naturligtvis skulle en sådan suada vid många högtidliga tillfällen blifva anlitad, hvarföre man eger, äfven i tryck, en mängd casual-tal och predikningar efter W. Gemenligen har han vid inom Lunds stift aflidne förnäma herrars och fruars jordefärd lefvererat en likpredikan. Tryckte äro sådane öfver Gyllenstjernor, Thottar, Ramlar, Barnekowar, Rosenkrantzar, Trollar m. fl. Blott en af dessa har det lyckats biographen att få se, men den är mera trivial än man skulle vänta. Mera originela äro hans latinske orationer, med hvilka han ej heller varit sparsam. Den han hållit de calumniis & calumniatoribus, är mindre rhetorisk än scurril och full af utfall mot enskilda personer. Af en "oratio synodica de academiis in genere & præcipue de nova Gothorum academia Carolina & Londinensi", An. 1668 är, emot förmodan, ingenting att hemta rörande detaljerna af Carolinska akademiens grundläggning. Det är hufvudsakligen ett pompöst lofsjungande af lärdomen och dess förträfflighet samt af de nationer

potentater som beflitat sig om inrättningar till det menskli- vetandets uppkomst och heder. De öfriga synodaltalen hållna i en högförnäm, något despotisk ton. Prelaten- t dryga anspråk tala oförståldt ur dem alla. Winstrups putationer äro ej utan dialektisk skarpsinnighet, och det r sig nogsamt att Förf. varit väl bevandrad i tidehvarf- s theologiska controversier. Af det kathedrala ventileran- tyckes han ej hafva varit någon synnerlig vän. Då han siderade för prof. Schwartz' afhandling pro gradu doctoris ol. "de auctoritate symbolica Formulæ Concordiæ" år 1672, r han uppträdt i kathedren med stor farhåga och skrift- n beredd på alla tänkbara inkast från opponentsbänken. svar han hade i beredskap på papperet, upptaga icke dre än 3 fullskrifna ark, hvilka af en händelse kommit medfölja det exemplar af disputationen som förvaras i putationssamlingen på Lunds akad. bibliothek. Man ser lligen af dessa i sig sjelfva nog klena, men till större de- i syllogistisk ordning uppställda hjelptruppar, att han vän- t allvarsamma anfall af facultets- och extra opponenter, ja t han tillförsett sig rectoris magnifici, juris prof. Hyltenii skridande under disputationsacten. Huruvida rector på nå- t sätt laggt sig i affären, vet man icke, men att D:r Oel- ich och prof. Hahn besvärat sina vänner i kathedren med våra argumenter, finner man af ett consistorii acad. proto- oll från den tiden. Den afgående procanzleren synes vid etta tillfälle hafva velat ådagalägga sanningen af det på- tående han kort förut tillåtit sig att, dersom han (O.) icke kulle tala och skrifva bättre latin än Winstrupius, så vore an intet värd det stora företräde som honom præ ceteris andidatis blifvit af faculteten i Köpenhamn tillerkändt då an tog gradum magisterii; och skulle han intet förstå sin heologiam exegeticam så väl som Winstrupius och sin the- logiam polemicam bättre än denne, så vore han intet värd tt kallas en doctor theologiæ. Jag hafver, heter det vidare samma O:s anförande, hållit flere collegia & publica & pri- ata (O. hade nemligen varit græcæ linguæ professor vid orøe akademi innan han blef kyrkoherde i Åsum och Skep- arslöf), än han någonsin hafver frequenterat; jag hafver ifterat mer ex cathedra, än han någonsin hafver hört an- a profitera; jag hafver, när jag om aftonen förut blef till- gd att på latin predika för DD. MM. K. Christian IV och . Fredrik III, flere gånger om morgonen derpå predikat, vilket han icke om sig skall kunna säga; ja! om änskönt g i 20 års tid varit från akademien, så är jag dock dertill

erbödig att quavis in parte theologiæ och quovis momento att offentligen disputera, men Winstrupius han håller sig vid hemma." Prof. Hahn har väl för sin del vid detta tillfälle velat löna herrarne Winstrup och Schwartz för det de i theologiska faculteten förklarat en hans philosophiska disputation som något för nära angränsat theologiens område, för heterodox. Med ett ord: det gick den gången allvarsamt till och Winstrup beträdde aldrig sedermera det slippriga rummet. Deremot bevisade han sin theologiskt-exegetiska lärdom så mycket mera några år derefter eller anno 1676 då han "propriis typis & sumtibus" utgaf sina bekanta "pandectæ sacræ seu commentarius locupletissimus in historiam Servatoris ab Evangelista Matthæo conscriptam", 2:ne tomer in folio, hvilka dock ej sträcka sig längre än till och med tionde capitlet af detta evangelium. Genom detta arbete förvärfvade han sig ett stort namn bland samtida theologer. Der är äfven en rigtig profusion af lärdom, särdeles i patristik och medeltidens scholastiskt theologiska litteratur, så att det ännu skulle kunna begagnas för källstudier i vissa rigtningar, churu det för öfrigt är alltför obsolet och numera alldeles antiqueradt.

Biskop W. egde ett ovanligt stort bibliothek, hvaröfver en katalog trycktes i Köpenhamn 1682. Detta stod alltid öppet för lärdomsidkaren och blef en god tillflykt för Lunds professorer som, med undantag af med. prof. D:r Rostius, hvilken hade vacker boksamling, sjelfve obemedlade, förgäfves anlitade det alltför torftiga universitetsbibliotheket, hvilket knappt förtjente ett sådant namn, förrän nyssnämde Rostius dit testamenterade sina böcker. Sjelfva Pufendorf erkänner enstädes med tacksamhet biskopens välvilja att utlåna böcker och säger att han utan denna tillgång ej skulle varit i stånd att gifva sitt verk "de Jure naturæ & gentium" den lärdomshalt det nu eger. Som procanzler skaffade W. på detta sätt mera frukt än Pufendorf och flera med honom väntat af denna hans utnämning. I en rectorsembetets skrifvelse af Pufendorf, som blifvit honom af canzlersembetet affordrad, belyser denne öfver partierna upphöjde, klarseende man sin tids akademiska förhållanden på ett sätt, hvarigenom domen öfver Winstrup måste något mildras. Svåra, kritiska conjuncturer, afundsjuka, förtal och misstankar tyckas hafva förbittrat ett lif, som af begynnelsen haft ett vänligare och mera humant skaplynne. I öfvergångstider sådane som Winstrups dagar, särdeles mot slutet, voro, tager menniskolynnet och charakteren ofta en skärpa och hårdhet, som icke äro

prungliga hos personerna, men som ställa dem i en alltför fördelaktig dager. Att W. för öfrigt haft verkliga förtjenster i sitt stift, särdeles om dess skolväsende, lärer vara säkert. Mindre har väl kyrkan och församlingslifvet vunnit på hans biskopala verksamhet. Han var för mycket kyrkofurste och männare af den symboliskt formulerade Christendomen för att kunna blifva något för folket och det egentligen tjenstgörande presterskapet, som han väl i allmänhet behandlade mera som en sträng tuktomästare än som en fader i Christo. Sin krafts och helsas dagar upprätthöll han emellertid med outtröttadt nit allt hvad till kyrkodisciplinen hörde, afskaffade mången oordning, suspenderade och afsatte odugliga, och eller sedeslösa prester så väl som klockare. För den s. k. uniformiteten gjorde han dock mindre än man skulle vänta af en man, som, åtminstone i begynnelsen och då förslaget till en universitetsinrättning i Lund först kom å bane, intresserade sig så mycket derför. Inrättningen i fråga hade han nemligen under ofvan omrörda samtal med Carl Gustaf på följande sätt motiverat: 1:o "att ungdomen der måtte uppdragas och informeras till att dyrka och tjena Gud; 2:o att der måtte läras äfven andra goda konster som göra ungdomen bequäm till att tjena församlingen, konungen och fäderneslandet; 3:o emedan utom den ofvan omtalta allmänna nyttan, om en academia i stället för capitulo blefve inrättad, skulle det vara här i hertigdömet så mycket nyttigare, som det skulle efterhand blifva det fastaste band, hvarigenom provinsen i alla kommande tider med Sveriges rike skulle sammanknippas och hopfogas, ty derigenom skulle mycken ungdom uppifrån landet dragas hit neder, genom hvars umgänge provinsens ungdom kunde tillika med det svenska språket aldeles indricka svenskt sinne och tänkesätt och de samma till deras slägt kring landet utsprida samt till deras barn i framtiden fortplanta. Många uppe från riket skulle derigenom icke allenast få tillfälle att komma hit neder, utan ock blifva här qvar uti en och annan geistlig eller verldslig function, ja äfven alliera sig med landsens inbyggare, hvaruppå slutligen nödvändigt måste följa en sincer och uppriktig gemöternas förening med svenska nationen och abalienation från det danska väsendet" o. s. v.

För att visa i hvilken ton biskop W. tilltalade sina underordnade må följande hans bref till prosten i N. Åsbo härad Jakob Ljunge i Ö. Ljungby, af den 15 Januari 1658 här intagas: "Eftersom en student vid namn Lauritz Taagelycke hafver missbrukat min approbatssedel och med olydnad och

trotsighet otillbörligen och uppsåtligen hafver sig upp mig och min embetsmyndighet som jag hafver af H. K. M:t, androm till icke ringa förargelse, så Eder härmed å mitt embetes vägnar att låta honom efter predika i edart prosteri, antingen för Eder andre häradets prester, antingen uti köpstad eller antingen för öfning skull eller att affectera kall, skall låta edra häradsprester veta och förstå. Dess ock skrifva på detta mitt bref att de det hafva läst mälte Taagelycke skall vara excluderad från all och lycka i mitt sift. Eder härmed troligen Gudi Peder Winstrup D:r." Taagelycke blef icke dess tid derefter, eller år 1661, utnämnd till kyrkoherde i pastorat af Lunds stift och Christianstads län. Prof. diplomatiska stil lemnas i "De la Gardiska Archivets" der tvenne bref af honom till riksrådet A. Forbus förde.

Traditionen förvarar åtskilliga anekdoter ur W:s bestyrka hans biskopliga fåfänga, bland hvilka blott må intagas. På en resa uppåt landet hade han någ vid skjutsombyte sammanträffat med en oansenlig hvilken han ville visa sin öfverlägsenhet. Den lille mannen underkastade sig helt beskedligt den myndi latens förödmjukande tilltal och lärer äfven utan kn fört någon dess befallning åt hållkarlen på stället. gen hade W. efter den tidens bruk prester och lär emellan, gifvit samtalet en högre lyftning genom att Romerska tungomålet och sagt: Ego sum Doctor Win magnus ille episcopus Lundensis; quis vero Tu? "E svarade interlocutören, "sum parvus ille archiepiscop zelius, servus tuus humillimus," hvarigenom W. ska något tillrättavisad och i en viss mån sänkt tonen.

W. var tvenne gånger gift, först med Maria B dotter till Ernst v. Baden, borgmästare i Horsens, m ken han förde ett lyckligt äktenskap i 24 år och so honom 5 barn. Bland dessa äro blott trenne till na kante, "nemligen en son, *Peder* Winstrup" som var och studerade udenlands, men hvad han siden blev t ikke, og to Døttrer, *Anna Catharina* som blef gift Hans Wandel, professor og Theolog og siden Bisko

före visadt är. Denna något "exorbitanta" fru var dotter till en Bendix von Andersson och dess hustru Anna Rosenkrantz. Hvar dessa hennes föräldrar bott och vistats, är osäkert, men i Bosarps (Onsjö härad af Lunds stift) kyrkobok för år 1659 är antecknadt för d. 21 Nov. att "Bispen holt Bryllup med velb. Jomfru Dorothea von Anderson", utan att man deraf likväl får sluta, att välbemälte Jomfru tillhört Bosarps församling. Anteckningen kan vara af icke officiel natur, helst dåvarande kyrkoherden i Bosarp Michael Oerbekk lärer varit befryndad med biskop W. och af denna anledning må hafva i kyrkoboken infört en inom familjen så märklig tilldragelse. Von Anderson var en adelig slägt från Holstein, hvars sista ätteman dog 1655. Möjligen har vår Dorothea härstammat derifrån, men inom Bosarps församling har denna slägt åtminstone ej egt något herresäte.

Mot slutet af sin lefnad erhöll Winstrup "för sin skröplighet skull" en coadjutor i sin gamle vedersakare, förre professorn, då kyrkoherden i Ronneby, Knut Hahn, som af regeringen förordnades att i biskopsembetet biträda den ålderstigne prelaten. Före danska krigets utbrott år 1676 hade han fått en slags vice biskop på halsen i förre theol. prof. vid Carol. akademien, sedermera kyrkoherden i Helsingborg, Hans Hjort, äfven Cervinus kallad, som af K. M:t förordnades att vara s. k. generalprost öfver Lunds stift. Helt säkert har ingendera utnämningen roat biskopen ej heller hans biskopinna, hvilken sednare ofelbart känt en stark invärtes kallelse att vara den ålderstigne mannens "coadjutrix" i embetet. Hvem vet huru mycket alla dessa vexationer bidragit att stämma den högdragna frun mot svenska regeringen?

Ändtligen afled W. i sitt 75:te ålders år, den 28 December 1679.

Skrifter: Acclamatio nuptiis Mag. Joh. Er. Coagiani, prof. Hafn. cum Druda Finkia, Hafn. 1623; Libri III Epigrammatum, Jenæ 1630 in 12:o och Hafniæ 1654 in 8:o; Cornicen Danicus, bellica patriæ discrimina & liberationem ex illis, ex cornu aureo A. 1639 invento prædiceus, in receptaculo Mogimalano (i. e. Malmogiano) 1644; Disp. de usu linguarum & disciplinarum philosophicarum in theologia, Hafn. 1633; Kongens Griff i Krigstid: aandelig Anordning til Omvendelse for Skaane Stift, stilet i Bøn af D:r Ped. Winstrup, sangviis af Sv. Nielsen, 1644; Oratio parentalis Oligero Rosenkrantzio dicta, Hafn. 1643; Belli Sueco-Danici *Θαυμάσια*, oratio Latina, Hafn. 1646; Oratio synodica, an sacerdotibus tempore belli, persecutionis & pestis fugere liceat, H. 1647; Lessus synodicus in obitum Christiani principis Daniæ, ibm 1647; Rex Danorum Davidicus seu oratio in obitum Christiani IV, ibm 1648; Oratio synodalis de calumniis & calumniatoribus, memoriter recitata, d. 11 Jun. 1667; Ora-

tio synod. de academiis in genere & præcipue de nova acad. Carolin. & Londinensi in ducatu Scaniæ, ex memoria dicta d. 26 Mart. 1668; Lunds universitets Inaugurationspredikan d. 28 Jan. 1668; Oratio synod. de Patientia, Lond. Scan. 1670; Dissert de Auctoritate Formulæ concordiæ, ibm 1672; Epistola de pulchritudine Christi, in Barthol Epist. Med. Cent. 2. pag. 457; Pandectarum sacrarum s. Commentarii locupletissimi in historiam Servatoris ac Domini nostri J. Chr. ab evangel. Mathæo conscriptam, Lund 1676 Tom. 1. 2; 12 st. Liig-Prediker 1640—1666.

(Källor: v. Döbelns Hist. Acad. Lund; Jöchers Gelehrten Lexic; Molleri Cimbria Litterata; Zwergii Siellandske Clerecie; Worms Lexik. over Danske, Norske og Islandske Lærde Mænd; Lunds akad. consistorii protocoller; Stenbockska manuscriptsamlingen på Carol. akademiens bibliothek; Biskopen Dr Faxes samling af handskrifne anteckningar rörande Lunds stift; Dr Follins miscellanea, manuscript; Lunds universitets-bibliotheks manuscriptsamling; Thams Sv. Riksdagshist. samt de hos Gezelius anförda.) P. G. A.

VIRENIUS, SAMUEL.

Virenius var en motbild till Olof Wallquist. Sällan finner man två personer, som så mycket påminna om hvarandra.

Samuel Virenius föddes i Wirserums prestgård 1647. Fadren, der kyrkoherde 1656—75, var bondeson från Lönneberga, hvaraf han tog namnet Daniel Petri *Lönebergius*, gift med Ingeborg Gryphia — hvars far, Alexander Clementis Gryphius eller Grip och farfar Clemens Jonæ Grip, en af 1593 års*) ärade subscribenter, före Hr Daniel varit kyrkoherdar i Wirserum, och räknades såsom ättlingar af "den gamla Gripe-ätten", ehuru ovisst kan vara om Jon eller Jonas Grip hörde till samma slägt som Bo Jonsson eller den sedan s. k. Gyllengriparnes ätt, till hvilken åtskilliga samtidigt lefvande Småländska prestmän räknades. — Samuel, den äldste af sina föräldrars sex barn, studerade i Linköping jemte brodren Alexander, och blef, enligt Westén, den 24 Febr. 1667 student i Upsala såsom dimitterad från Linköpings Gymnasium; men var, enligt andra källor, student redan 1666, hvilket synes så mycket påtagligare som Samuel, hvilken efter sin födelseort kallat sig Virenius, just den 24 Febr. 1667 af Rector och Senatus Acad. relegerades, för ett anfall under förra året mot Rector magnificus. I den latinska kungörelsen om Virenii relegation nämnes att han jemte Dan. Plantin och P. Pagander, som för alltid bortvisades, och P. Lundel, som på fyra år aflägsnades (med skyldighet för alla att innan solens nedgång vara ur staden), framstått bland de förnämste orostiftarne vid anfallet på Rector och

*) Upsala Mötes.

erföre i den kongl. domen fått svårare straff. "Man hade", eter det, "knappt hört dylik råhet omtalas, då fienden infallit."

Bröderna Virenius begåfvo sig nu till Tyskland och blefvo magistrar i Rostock 1670. Vid återkomsten till fäderneslandet fick Samuel anbud af Akad.-Kanslerns son, grefve G. A. De la Gardie, på en syssla i K. Kansliet; men då han yttrade sin önskan att blifva prest, kallades han till huspredikant hos nämnde grefve och prestvigdes 1674. I denna kallelse tyckes ligga en vink för ett mildare bedömande af den ofvannämnda relegations-orsaken. Måhända hade anfallet på Rector något sammanhang med spänningen emellan "Curator" O. Rudbeck, Akademi-kanslerns gunstling, och Consistorium med sin Rector i spetsen.

Den nu till godt anseende komne V. blef 1676 esquadronspredikant och snart derefter regementspastor vid Uplands rytteri, samt tjenstgjorde i denna egenskap under kriget i Skåne. Han blef vidare regementspastor vid Lifgardet till häst 1677, K. Hofpredikant 1678 och, efter H. Spegels befordran till superintendent, K. öfverhofpredikant samt, vid Spegels afflyttning till Gottland, konungens biktfader. V—ii "stora predikogåfvor och sällsynta föreställningssätt" hade beredt honom denna hastiga befordran. "Han var från den tiden nästan oskiljaktig från konungens person; ofta rådfrågad af kungen i högvigtiga regeringsangelägenheter." Sitt inträde såsom præses i hof-consistorium gjorde han den 1 Sept. 1680. Han, och icke erkebiskopen, döpte *alla* de kongl. barnen. Då drottning Ulrika Eleonora hade någon klagan mot sin gemål och svärmoder, skref hon till *sein lieber Magister Samuel,* hvilken tydligen ansågs kunna ställa allt till rätta.

Den 13 Dec. 1688 nämdes V. till biskop i Wexiö och den 29 Jan. 1689 upphöjdes hans barn i adeligt stånd med namnet Cederstjerna. Han nedflyttade först till Wexiö i Juni 1690. Den 22 Juli samma år skref konungen till V. bland annat: jagh hafver mist uthi Biskåpen Spegel och Eeder ett par så godhe och trogne Själasörjare, hvilka jagh neppeligen nånsin bekåmmer igen, för jagh vett j hafva älskat migh och jagh edher igen."

Genom Carl XI:s gunst tillskyndades Wexiö stift många fördelar. K. br. till Cons. i Wexiö d. 14 Dec. 1696 (n:o 186 a i Arch. Smol.) tillät presterskapet att tillräkna sig tionden på åkern och kaplanerna fingo 1/2 spann säd af half gård. Dittills hade pastorerna fått nöja sig med det för kronotion-

den upprättade kontraktet och kaplanerna blott fått klockare- (rättare Helgonskylds-) skeppan af hel gård. Aflöningen till presterskapet blef visst genom denna lag dryg, men vår kyrka undgick derigenom tiggaremunkar såsom sede-lagarnes målsmän och de himmelska uppenbarelsernas tolkar. V. å sin sida sökte äfven att genom kyrkors sammanbyggnad, der så lämpligen ske kunde, samt andra åtgärder lindra tungan af den nödvändiga aflöningen. Hans memorial om moderkyrkors sammanbyggnad med annexen utgör 164 i den tryckta katalogen på Wallquists samlingar af eckles. handlingar. V. underlättade ock presterskapets kall att vårda sedligheten genom att framkalla det ännu qvarstående åliggande för domstolarne att underrätta vederbörande pastorsembeten om sådana mål, som angingo kyrka och disciplin (Wallquists eccles. saml. 2: 161). — Under hans tjenstetid uppfördes i Wexiö det invid domkyrkan liggande Gymnasii- och Skolhuset, en prydlig stenbyggnad med högt torn *), hvilken i nära 1 1/2 sekel blef oförändrad. Konungen gaf dertill ansenligt anslag. — Vid 1693 års jubelfest blef V. Theol. Doctor, då hatten lemnades honom i konungens närvaro.

V. insattes 1696 i den komité som utgaf K. Carl XII:s bibel. "Få vigtigare ärenden förehades och af konungen anbefalltes att afgöras, hvari icke biskop V. var förordnad att vara medarbetare"). Vid riksdagarne saknades han ej. Vi finna honom i banko-utskottet 1689. — Då, 1697 den 8 Nov., Adel, Borgare och Bönder ville straxt förklara K. Carl XII myndig, och ropade hvarandra i munnen så som Danske ministern berättar, så tego Presterna. Men Adeln snubbade Presterna, som visade sig så betänksamma. Slutligen steg V. fram och förklarade att detta ärende borde handteras ordine & decenter. De voro kungen med lif och själ tillgifne, men voro ej alla samlade, behöfde deliberera o. s. v. Adeln ville ej veta af något uppehåll. De tre stånden lemnade Presterna i sin deliberation och gingo upp till kungen med anbudet af regeringen. Presterna funno rådligt att följande dag göra samma erbjudande.

---

*) Förut var en trädbyggnad uppförd efter Danskarnes sista brandstif-telse i Wexiö 1611.

**) Den danske ministern i Stockholm roade sitt hof med att berätta huru som Carl XI måhända uppror af några redan märkbara följder af reduktionens stränghet, drömt att enkor och barn stodo gråtande vid hans säng, och att han derom talat vid V., hvilken tröstat honom dermed att han endast verkställt ständernas beslut.

V. var en "ibland de ypperste predikanter", "full af makt och styrka", enligt Weséns och Gezelii omdöme; för oss vill det dock synas som skulle han stundom användt dessa gåfvor och denna styrka på ett osmakligt sätt, om han, såsom det berättas, från predikstolarne bevisat enväldets orthodoxi genom att åberopa 1 Sam. 8: 5 o. f., med hvasst upp uttalande: "*och j måsten vara hans trälar*". Den tidens predikanter förbisågo härvid att profeten Samuel uppdrog den *hedniska* konungabalken för att afstyrka folket från dess ifriga begäran att få en konung såsom hedningarne hade. Folket i Israel ville hafva en konung med de hedniske konungarnes makt, hvilken såsom härförare kunde skaffa folket makt emot och öfver grannfolken; men dertill behöfde denne konung envåldsmakt öfver sitt eget folk. Samuel, såsom Herrans profet, måste deremot endast godkänna konungabalken enligt Mose lag, hvilken Gud hade anbefallt folket till efterföljd, då det tog sig en konung (5 Mos. 17: 14—20). Och denna konungs lag band konungen vid lagboken. V. fick dock ej, såsom så många andra 1680 års män, upplefva den tid då frukterna af suveränitets-ifrarnes sådd begynte mogna — antaget att sägnerna *) om hans dubbla död och första

*) Han hade i Februari 1703 vid sitt bord fått ett bref från Carl XII och med samma post bref att hans son, Johan Cederstjerna, stupat vid Thorn. Sorg och fruktan hade nu vållat det slaganfall som beröfvade honom lifvet. Men ett rykte uppstod kort efter hans skyndsamma begrafning, att sedan han som död inburits i sin sängkammare, han anstalt ej blott om sin sken-begrafning, utan ock att det skulle bullras i hans grafchor (i domkyrkan), hans skendöd upptäckas samt en historia utspridas huru han brutit sig ut ur kistan och låg död på golfvet — der visades ett lik för Sigfrid L. Gahms far — men att han sjelf "lefde sen intill sin död", förklädd till gumma i Gårdsby. Både det ena och andra låter mindre troligt. Att K. Carl XII, om äfven i den stupade sonens efterlemnade papper något bref funnits från fadren med misshagliga uttryck — ty någon *handling* mot segerkonungen af 1703 kan den kungske biskopen omöjligen hafva begått eller uppmanat sin son att begå — skulle hafva låtit ett onådigt bref afgå jemte dödsposten, förefaller ej sannolikt eller enligt med Carls lynne. Och en komedi för "Gummor i Gårdsby", sådan som den utryktade, är ännu mindre sannolik, aldraminst anstiftad af en orthodox prestman i "den gamla Carolinska tiden." Budskapet om sonens död kan tillräckligt förklara slag-anfallet; och hvad historien om skendöd angår, må man stanna vid Svedbergs anteckning i sin sjelfbiografi, att klockaren hört ropas *Samuel*, och att kroppen fanns vänd i kistan, blodig, och fingrarne på ena handen sargade. Det är ej omöjligt att Gahms far förökat den af honom trodda sägnen, genom att göra sig till ett åsyna vittne af händelsen med tillägg om det på golfvet funna liket, och att denna sägen sedan efterhand ytterligare förbättrats, på sätt vi sett. Måhända verkade minnet från November 1697 på folkets gissningar. Väl kunde prelaten — hvilken ej delade de boställshafvande

dödsorsak sakna grund, och att han verkligen dött af
Februari 1703.

"Hans skyndsamma steg på lyckans väg tycktes
båda hans korta lefnadslopp" säger Westén om V., och
skref äfven Wallquist om sig. Begge dogo af slag.
hade varit mycket verksamme till konungaväldets förml
Aristokratien led sitt första nederlag 1680 och och s
-dra 1789. Den ene ägde stor ynnest under Carl XI
välde, den andre under Gustaf III:s; men den förste
hafva fallit i onåd hos arfvingen af Carl XI:s oinsk
makt, den andre aflägsnades under den närmaste arfvin
Säkerhetsaktens välde från all delaktighet i detsamma
storien är i hvarje rad lärorik.

Virenius var, likasom Wallquist, en man af stor
kraft, outtröttlig verksamhet och, efter egen öfvert
goda syften. Begge voro starka i medgången, men a
ej lika mäktige att bära motgången. Samma brist syn
klara samma likhet. I deras "orthodoxi" ingick inge
sticism". Endast det fördolda lifvet i Gud, som är v
"en galenskap", har den verkan att menniskan blifver
ende af motgångarne.

V. har blott utgifvit två likpredikningar. En dyl
ver biskop C. Papke i Lund, är ej tryckt.

Han var gift med Maria Elisabeth Lagerstjerna, en
af Hofintendenten Joh. Herm. Lagerstjerna och Maria V
skopinnan lefde till 1740, då hon dog i sitt 99:de år.
Johan Cederstjerna stupade som fändrik vid Södermanla
gemente vid Thorn 1703, ogift. Sonen Carl Cederstjer
fänrik vid Kalmar reg:te, då han 1719 fick afsked, gift m
Grönhagen, Landshöfd. Fredr. Joh. Didr. G—ns dotter.
ten var utdöd redan då v. Stiernman utgaf sin Adel
kels 2:dra d. 1755. Dottren af biskop V., Ulrika Cede
na, blef g. m. Majoren och Ridd. Pehr Liljehorn, men
Contre ("Contraire") Amiralen Pehr L—ns mor, e
denne föddes i Major P. L—ns sednare gifte med Do
Leijoncrona, skalden Chrphr L—as dotter.

Öfver S. Virenius lät enkan uppsätta en minnesv
marmor i form af en egyptisk pyramid, som ställdes i

---

adelsmännens samt de menlösa Borgarnes och Böndernas fruktan
reaktion mot reduktionen i händelse af en förmyndareregering -
seende till sina betänkligheter mot den unge konungens för tidig
dighet, ej blifva denne så kär som han varit fadern, hvars testamen
men om V. med skäl kunde tro sig på sin plats hafva något att
af konungen, så måtte en räfst af ganska ömtålig art hafva varit
— Sägnen torde i hvarje fall icke vara alldeles oförtjent af urku
skares uppmärksamhet.

Domkyrkas ena hörn mot vester, sannolikt utanför den inköpta familjgrafven, på hvars ena sida med gyllne bokstäfver var ristadt: *S:æ R:æ Maj:tis — Magnæ Fidei. Vir. — Reverendissimus & Amplissimus — Dom. Samuel Virænius. Dan. Fil. — S. S. Theol. Doctor & Episc. Vexiohens. Celeberrimus — Natus A:o* 1647. *Denatus* 1703. — Men vid vådelden 1740 blef monumentet alldeles förstördt. Enkan inköpte för en silfverfuntskål af 103 lod, till Domkyrkan, den graf, som förut tillhört en adlig, men nu utdöd familj. Var denna dock ej Skyttegrafven i det N.V. hörnet? Vid Norra dörren säges pyramiden ha stått (Westén Hof-Cl. hist. 1: 2. p. 373). I S.V. hörnet var väl redan då ett Dom-Capitlets sessionsrum. Men i uppgifter till Ny Smål. Beskr. uppgafs S.V. hörnet. Se nämnde Beskrifn. 1: 634.

Skrifter: Likpred. öfver Kammar-Rådet Brynte Cronskjöld. 1689. Likpred. öfver Kongl. Rådet m. m. Eric Lindskjöld. 1690.

(Källor: Rhyzelii Episcop. Westéns Hof-Clerec. hist. (der många bilagor äro i noter intagne). Ny Smål. Beskr. 634. 556 f. Håhl, Linköp. stifts herdaminne 3: 10. Gez. Biogr. Lex. I D. 4 D. p. 613 f. Stiernm. Adl. Matr. p. 485. Spegel, Sv. Kyrkohist. 2 D. p. 384. Strickers Hom. Bibl. p. 153. Gahms Archiv. Smol. i Upsala och Wexiö. Sveriges Sköna Litt. 1 D. Bidrag till Sv. Kyrkans och Riksdagarnes Hist. ur Prestst. Archiv. Thomæi Sv. Kyrkohäfder. Fryxells Handl. rörande Sveriges historia, och Fryxells Berättelser ur Svenska Hist. 16 & 17 dd. —N.

VITINGHOFF, JOHAN CONRADSSON. — ERIK JOHANSSON.

1. VITINGHOFF, JOHAN CONRADSSON.

Svenska namnet lyser ej i korstågens annaler, ehuru Påfvebullorne och äfven utländska författare i ämnet gifva vid handen, att Svenskarne ärofullt deltagit i dessa ofta med ringa ära ledda härfärder. Våra fäder verkade dock i korstågens anda på ett för oss sjelfva mera fruktbärande sätt. De hedniska grannarne behandlades ej såsom Indianerne i N. America, d. v. s. man lät ej hundar sönderslita dem, som härjade in på gränsorna. Man sände missionärer, betäckte af beväpnade riddare, eller sände man personer, som först stridde och sedan predikade. Både Lappar och Finnar mottogo Christendom och civilisation af Svenskarne. Och Lif- och Estländarne sågo i de Tyska riddarskarorne mången Svensk fana. Vi känna Carl Folkunge, Johannes Angelus

de militia Christi Livoniæ, Israel Birgersson, som anses ha flytt undan en af Nordens throner för att få martyrkronan i Lifland, Wasaslägtens stamfader kallad Tydeske eller Teutonicus, liksom Carl, Erkebiskop Nils Kettilssons bror, också kallades. Och Korsriddarnes stormästare räknas som stamfäder eller stamfäders fränder inom mer än en af våra adliga slägter. Den 23:dje Ordensmästaren Gottfrid Rogge, som lefde 1298, påminner oss om den märkvärdige Biskopen i Strengnäs och Cancelleren Decret. Doct. Conr. Rogge, den 38:de, Heidenreich Fincke, erinrar om en öfver Finland inkommen slägt som i 16 seklet var af ej ringa namnkunnighet, hvaraf både Gustaf och Göran Fincke sutto på samma gång i senaten 1562. Vid Yxkullarnes biographier få vi bemärka liknande förhållande.

Både den 28 och 32 Ordensmästaren var af Vitinghoffska slägten. Arnold Vitinghoff tillträdde styrelsen 1360, eröfrade Lithauen, fängslande Lithauernas siste kung Kieystut; Conrad Vitinghoff tillträdde styrelsen 1403, kämpade mot Ryssen, slutande fred med Pohlackarne. Historien berömmer hans trofasthet. I hans tid var Lifland lugnt, Ordens ställning lycklig, finanserne goda, fienderna spaka. Mästaren satt på slott Marienburg och slöt förbund och stiftade å vederbörliga möten goda lagar. En Hovetman Otto Vytynchoff satt näst ordens främste man på Wesenberg 1514 (De la Gard. Arch. III: 42). Hans sigill ses i De la Gard. donationen i Lund (De la Gard. Arch. XVI: 216).

En krigare med det aktade namnet Vitinghoff inkom i Sverige i början af 1600-talet. Johan Conradsson V., född 1580 på sin fädernegård Inris, trädde 1613 i svensk krigstjenst under Fältherren Jacob De la Gardie. I de Ryska, Lifländska, Preussiska, Tyska och Polska krigen gick han framåt äfven i befordringar. Var 1624 fenrik vid Södermanlands reg:te under Erik Rynings compagni. Som major 1633 hade han Skärsta. Blef Öfverstelieutenant 1642, medföljde de då till Stralsund utsända rekryter. Var 1646 commendant på Wollin, egande tillika inseendet öfver Garnisonen på Camin; hemreste vid årets slut och blef 1647 nämnd till Öfverste för Södermanlands reg:te, då han återvände med en ny esquadron Södermanländningar. Han förlades nu med sitt regemente på Wollin och Camin med 400 R:dr lön. Regementet var blott 9 compagnier. Fick 1653 ordres att bege sig till Stettin, men vann befrielse i anseende till sin ålder, fick gå hem och ha uppsigt öfver arbetet på Arboga graf (Hjelmare kanal). Då Polhska kriget utbröt gick han dock åter i fält

ch anförde sitt regemente under de tre heta dagarne vid Varschau 1656. Fick i anledning af sjuklighet och ålder afsked i Marienburg d. 10 Maj 1656 med det loford att *han tjent som en tapper Öfverste och ärlig soldat;* var då 86 år. Hemkommen uppdrogs honom Södermanlands försvar, då han mest på egen bekostnad förestod Nyköpings försvarsverk 1656—59. 1677 uppdrog K. Krigscollegium honom — den 97-årige — att såvida krafterne tillåto föra commendantskapet på skansarne. Hade då d. 6 Mars 1674 blifvit Generalmajor. Belöningar vunnos ock. 1648 hade han fått köpebref på Majokalaby i Estland och 1647 confirmation på köpegods i Södermanland. Tog Hessle gård jemte alla lösören i possession för ett lån, han lemnat, af 60 R:dr och 36 ducater till en Nils Gjordsson Wäderhorn, men fick derom en ledsam process på sin ålderdom med en systerson af bemälde Wäderhorn, Lieut. Joel v. Halle. General V. dog på Broby d. 25 Maj 1685, 105 år gammal. Han var g. m. 1:o Brita Dufva, 2:o Kjerstin Eriksdotter Ryning, 1627. De gods, hon ärft, tilldömdes hennes bröder af K. Götha Hofrätt nämnde år, derför att hon låtit sig lägra af Borgmästaren i Nyköping Pehr Larsson, hvilken till Nyköpings kyrkbyggnad fick böta 2000 daler. Hon dog 1656. Han gifte sig då 3:o med Friherrinnan Gertr. Jacobsdotter von der Linde, som födde honom 4 barn. Söner: *Erik Göran* blef Generalmajor, Frih. 1719; *Joh. Mauritz* Lieutenant. Döttrar: *Anna Christina* g. m. 1:o Capit. Joh. Stormcrantz, 2:o Lieut. v. Friesendorff; *Magdalena Catharina* g. m. Capit. G. Duvalt.

V:s ålder går dock ej upp mot tvenne Sjöbladers. Se härofvan Litt. S.

Introducerad 1634 på sv. riddarhuset under n:o 220. Skref sig till Djulö och Broby. Hans bref till Gen. A. Forbus 1648—49 ses i De la Gard. don. i Lund.

Om han var närmare slägt med det olyckliga landtrådet V., som dömdes till döden jemte Patkull, ehuru med 6 års fängelse benådad, är obekant. Att ätten var densamma, är säkert.

(Källor: Södermanlands reg:ts hist. III st. 1—74. Stjernmans Adels matrikel.

VITINGHOFF, ERIK GÖR. JOHANSSON.

Föddes på Diulö gård i Södermanland 1661 i Joh. Vitinghoffs sista äktenskap med Gertr. v. d. Linde. Han inlade under Carl XI och Carl XII så stora förtjenster, att han så-

som Öfverste för Österbottens regemente och Generalmajor Armeen den 21 December 1719 fick friherrlig sköld n:o 172 bland Svenska Riddarhusets baroner. Hans bedringar och bedrifter hade utan tvifvel liknat de öfrige Carolinernas, ehuru, då vi ej kunnat träffa närmare uppgift derom, matrikeluppgifter om de förre och omdöme om sednare måste väntas af eftergångare i dylik forskning. dog den 21 September 1736 ogift, slutande den friherr ätten. Han lär skrifvit Fitinghoff, liksom Stjernman i A matriklen; men då de fleste af adliga ätten bibehållit tyska stafningen jemte det tyska uttalet och vi ej upp V. särskildt, hafva vi påmint om den Ordensmästerliga på det enda ställe, planen tillåtit.

(**Källor:** Delagard. donationen på Lunds Univ. Bibl. H. L. Sch fleischii Hist. Ensiferorum Ordinis Teutonici Livonorum. von Stjern mans och dylika skrifter.) —H.

WITTE, HERRMAN VERNERI.

Föddes 1666 den 25 Nov. (g. st.) i Dünamunde vid Riga. Fadren var Tullinspector Verner W. och modren hette Hedv de Roloff. Student i Wittenberg 1688, och 1691 magister med första hedersrummet bland 39 Candidater. Præsiderade för flera dels theologiska dels filosofiska afhandlingar. Besökte derpå flera tyska Akademier och reste äfven till Holland. Återvände 1692 till Wittenberg och förordnades till Adjunkt i filosofiska Faculteten. Erhöll ock den theologiska Facultetens tillstånd att hemma hålla Collegia theologica. Theol. Candidat ibm. Kallades 1695 af Generalguvernören öfver Liffland J. v. Hastfer till Professor i Dorpt; men förordnades den 4 Juni samma år af H. M. till kyrkoherde vid Mariæ församling i Stettin samt "prost öfver Sediniske Synoden" och Professor Primarius vid Carolinska Högskolan (Gymn. Acad.) ibm. År 1702 Theologiæ Licentiat och Doctor i Greifswald. År 1707 utnämd till Superintendent på Ösel. Hofpredikant i Stockholm hos Enkedrottningen, 1710. Kallad af det på flykten stadda Åbo stifts presterskap till deras Biskop och befullmäktigades till Biskop i Åbo den 16 September 1721. Procanceller ibm. Bevistade Riksdagen Stockholm 1723 och 1726—1727. Död d. 24 Mars 1728.

Doctor Witte var för sin tid en man af anseende såsom lärd och har såsom embetsman ådagalagt mycket nit och stor drift.*) Föröfrigt var han af ett häftigt och oroligt lynne

*) I Chronol. Anteckn. r. Finska Univ. yttras: Hans minne är af ring eller ingen särskild fosterländsk betydenhet.

ı loftalarne, fördölja att han sjelf varit vållande till den
hvaraf isynnerhet förra delen af hans lefnad utmärktes.
f dem skildrar hans bortdrifvande från Wittenberg såsom
och hållet föranledt af förföljelse. 'Relegationsbrefvet,
förvaras bland Åbo bibliotekshandlingar, visar dock, att
för sin trätgirighet blifvit skild från akademien. Mel-
l "år det lustigt nog att höra parentatorns lamentatio-
öfver *denna Witten tillfogade orätt.*" Det heter bland
: "Quater actus extorris, proscriptus et deportatus Di-
Athanasius": med en mindre man borde han ej jemnföras.
röstebref af den namnkunnige professorn *Sturtzfleisch*,
vilkens barn Witte varit informator, öfverhopar honom
samma loford. Af detta bref slutar Porthan, att Witte
: för hetsigt ha opponerat sig mot någon betydande man
itres och, då han måhända af Decanus eller Rector
t ålagd att upphöra, förgripit sig mot den akademiska
dinationen. Densamme har af Åbo Cons. Acad. acter
'st, att W. i sitt biskopsembete visat mer än ett prof
igmod och sjelfrådig myndighet. Ett exempel. Då aka-
en begärde privilegium på tryckandet af finska psalm-
ır och catecheser, satte sig W. häftigt deremot. Icke
mindre förstod han att derefter på Riksdagen förskaffa
jelf detta privilegium, som likväl enkan efter hans död
kademien afstod. "I klammeri med Consistorii Ac. le-
ter och Rectores var han beständigt, alltid uppmärksam
å deras bekostnad utvidga sina rättigheter, och genom
ıparnes då vigtiga riksdagsinflytande vann han alla sina
enden". Den redbare Porthans uppgifter måste ega ett
rd, som ej jäfvas af någon parentationsgrannlåt. — Un-
Vittes tjenstetid vid Hofvet, hvarest han för enkedrott-
n höll *tyska predikningar*, kom han att tvista med Hof-
kanten, sedermera Biskopen, Humble om högsätet i Hof-
storio. Det var då hårdt emot hårdt. Enkedrottningen
rde saken till Humbles förmån.
Witte nämnes såsom en väldig riksdagskämpe. Och
framstår i denna egenskap jämväl, för att tala med lik-
kanten, såsom en den käckaste "Zelot af den rena evan-
ka läran". En ståndsledamot *Whaël* från hans stift hade
jan af 1723 års riksdag med döden afgått. Witte "an-
en tjenstlig tacksägelse" i ståndet för den heder som
proste Whaël vid begrafningsakten. Men ingen ros
törne. Biskopen hade uti likpredikan af kyrkoherden
ider hört "den pietistiska satsen", att det andliga pre-
kapet består uti inbördes förmaning, "hvars Contrarium

han af Carpzovio vidlyftigt deducerade". Ståndet, som höll för att Schröder torde "sig härutinnan förklara", aktade nödigt vara att den discussion om det ömtåliga ämne, Witte bragt till tals, "måtte hållas alldeles tyst", och några af ståndet skulle mellertid tala med S. och höra hans förklaring. Två dagar derefter gjorde W. redo för sitt förhör mot Schröder, det han hållit i Doctor Er. Benzelii närvaro. Han hade sport S. om icke af hans thes "kunde blifva det Consectarium, att en christen ex officio Spiritualis Sacerdotii skulle förmana sin nästa." S. nekade. Deremot jakade han till frågan, om den inbördes förmaningen hörde till det andliga presterskapet. W. åter ville bevisa motsatsen ur bibeln, patres och Carpzovio. S. gittade ej "reflectera på Carpzovii auctoritet", utan höll sig till Luther och Symb. Böckerna. Benzelius gaf W. rätt qua generalia, men qua specialia "kunde han ej så noga minnas". Vidare borde man, enligt W:s förmenande, nogast skilja "Lutherum primum a Secundo". Ytterligare hade W. förehållit S. "det han uti predikan sagt, att om någon prest eller Biskop icke flitigt drifver catechisation så är han förbannad". Detta torde varit ett salt i surt öga för Biskop Witte. S. hade dock blott yttrat, "att en sådan förestår en svår dom". Præses yrkade anstånd med hela frågan; men W. påstod att "protocollet måtte blifva oförryckt, helst, som det publice är anfördt och länder till S—s exculpation". Hela affären torde ansetts såsom en infelix verborum cavillatio, ehuru till följe af den allmänna skuggrädslan för allt som bar det ringaste sken af pietism, ingen dristade bestämdt tala emot den myndige prelaten. — Kort derefter fick han tillfälle att visa sitt nit i en annan fråga af snarlik art. En öfverste Zieber, som var Catholik, ville resa ut och taga med sig en af hofflöknarne benämnd Pflug, "af tysk nation, men luthersk". Landshöfding Ribbing visste ingen värdigare än W. hvilken angifvelsen härom kunde anförtros, och "det vore väl om detta äktenskap kunde af Consistorio Comitiali på godt maner hindras". Målet, såsom alltför specielt, ansågs af Ståndet böra hänskjutas till Hofpresterna. — Vid 1727 års riksdag drog Doctor Witte åter det antipietistiska harnesket uppå. Han "kom att tala om en skrift, som theol. Fakulteten i Leipzig efter Churfurstens befallning uppsatt angående pietisteri, hvilken han på svenska öfversatt och lofvade att vid nästa sammankomst uppvisa". Han berättade ock, att han vid öfversättandet brukat ett annat ord i stället för det af H. M:t förbudna pietist. Häraf gafs anledning

att åter påminna, det man borde begära interpretation på H. M:s skrifvelse till Consistorierna, som förbjöd "elenchum nominalem Pietistarum". W. anmodades och åtog sig att uppsätta bref härom till H. M:t. Aktningsvärdare var hans deltagande i försöken under dessa riksdagar att hämma det Eppelska oväsendet.

Att W. äfven hade otvetydiga förtjenster både om kyrkan och skolan, måste icke förnekas. Kyrkoväsendet på Ösel fick han ett förbättradt skick. Vid en resa till Stockholm föreslog han för detsamma en ny catechisationsmethod, som vann nådig adprobation. Eget är att efter E.B. Eric Benzelii frånfälle Öselska presterskapet recommenderade Witte till Erkebiskopsstolen. "Sacramento ante rogati, hunc suum mystagogum votis concordibusque suffragiis destinarunt". Det var efter en flykt från Ösel undan Ryssarne som han antogs till hofpredikant. Han icke allenast sysselsatte sig då med predikande för Hofvet, utan utöfvade äfven superintendentiel verksamhet, i det han undervisade och examinerade prestcandidater samt invigde dem till predikoembetet. År 1717 upphöjdes hans fru och barn i adeligt stånd och kallade sig v. Witten. Derpå köpte han sig ett säteri, ej långt ifrån Stockholm, hvarest han sedan mestadels vistades. Den 16 November 1722 inaugurerade han såsom Procanceller åter Åbo Akademi med all högtidlighet. Han hade årligen fyra prestmöten, tvenne i Åbo och tvenne under sina visitationer i Österbotten, dem han flitigt höll.

Skola vi tro Rhyzelius, så vardt hans död "af mångom beklagad; ty han har varit en lärd, försigtig, rådig och behagelig man". Han blef begrafven uti Biskop M. Tavasts grafchor. "Grafven är sedan blefven såld". Latinska Parentationer höllos: i Åbo af Theol. Prof. A. *Bergius* och, enligt Rhyzelius, i Stockholm af Professorn, sedermera Biskopen, *Juslenius.* Äfven Stud. Smolandus P. *Folin* höll ett minnestal. Likpredikan hölls, af Prim. Theol. Prof. sedermera Biskopen i Åbo J. *Falenius.* Wittes bild i koppar, graverad in 8:o af Menzel, "visar allenast dess namn och embeten".

W. var sedan 1697 g. m. Catharina Margaretha *Wittmack,* dotter af en Directör öfver Tjäru-compagniet i Stockholm. Hon dog samma år som mannen, "ihjelqvafd i sitt hus af en vånings nedfallande". De hade fyra söner och lika många döttrar. Endast tvenne döttrar öfverlefde föräldrarne: *Catharina Maria,* gift med Kammarrevisionsrådet *Nils Lagerstolpe,* och *Hedvig,* gift med Ryttmästaren *Jacob Danckwardt Liljeström.*

Skrifter: Af dem uppräknas sex disputationer hos Westén. Dessutom en skrift om Pietisteriet, Öfversättning, den vi ej närmare känna. en Biskop Wittes oration, tryckt 1722, beskrifves en altartafla i Skatelöfs gamla kyrka (Ny Smål. Beskr. 2: 787).

(Källor: Personalierna vid Falenii Likpredikan, Åbo 1728. — Rhyzelii Episcop. — Westén, Hofcler. Hist. (mestadels efter underrättelser, meddelade af Eloqu. Prof. i Åbo H. G. Porthan). — v. Stjernmans Adelsmatrikel N:o 1518. — Bexell m. fl., Bidrag till Riksdag. historia. — Wieselgren, ny Smålands Beskrifning. Chronol. Anteckn. ö. Finska Univ. C. W. S.

WITTENBERG (von Debern), ARVED.

Märkvärdigt nog har denne hjeltes *namn* ej kommit rätt, åtminstone ej fullständigt in i våra böcker, liksom ej, hvilken varians lectio som helst, ut i den allmänna bildningens historiska sedelstock, jemnförligt i omlopp med Fältmarskalkars af vida ringare bedrifter. Och i Svenska Akademien, då Franzén var Ordförande i denna minnets domstol, är dock kanske allt för vittert yttradt, att *denne härförares svärd var det, hvarmed Carl Gustaf eröfrade Pohlen*, att om Torstensson velat från egen panna rycka lagren af det sista Leipzigerslaget, den ljusaste dag för vår krigsära sedan förmörkelsen vid Nördlingen, *så hade han förut bort bryta den itu, för att egna dess ena hälft åt W—g*, hvilken äran främst *tillhör af slaget vid Jankowitz*, o. s. v. Nog är det skäl att veta huru denne man verkligen hette, d. ä. huru han sjelf skref sig och följaktligen af andra borde skrifvas, åtminstone huru han hette då han utförde bedrifterna i 30 åra kriget, om ock en namnförändring skett i Grefvebrefvet genom annat än en skrifvares misstag, hvilket hjelten ej kunde afhjelpa, indragen i vigtigare värf, men hvarvid han kunnat låta bero, fortfarande dock att sjelf skrifva sig såsom förut.

Framför oss ligga nära ett halft hundra originalbref, af denne fältmarskalk undertecknade, tillhörande Delagardiska donationen i Lund. Bilagor, skrifna med samma handstil, som brefven, andra bilagor af räkningar från hans köpman och dylika, ligga deribland. De äro skrifna mellan 1648 och 1655. Och i alla förekommer den handteckning, som ses å planchen till Delagardiska Archivets XIV D., ehuru vida tydligare i många. Den 11/1 Aug. 1648 har han inneslutit en afskrift af ett utaf honom utgifvet pass, skrifvet med den vanligaste concepistens hand, som börjar:

"Dero Königl. Maij:tt und Chron Schweden bestelter ..chszeugmeister und General über die Artiglerie auch ..ister zu Ross undt Fuss

Arffwed Wirtenberger von Debern,"

..ande en Ryttmästare, som med 20 hästar skulle begifva ..till Berlin, slutande: "Signatum in Feldlager bey Königsahl 11/1 Augusti 1648

(L. S.) Arfved Wirtenberg
von Debern."

I sjelfva sigillet står öfver skölden *A. W. V. D.* (se vid ..efvet af 30 Januari 1641). Carl Gustaf skref till sin far .. Wirtemberg.*) Den bekante köpmannen Claude Roquette, ..lad Hägerstjerna, ingaf räkningar till S:r Exc. d. Hoch..bohren Hern Hern Generaln Wirtenberg för 1651—55. ..dan ännu handen ej var för tung skref han under ett ..ef (nämnde dag 1641) Arfvedh Wirtenberger

von Debern. manu propria.

..n har läst *Dober*, men första vocalen i Deber är lik den ..sta i samma ord men ej likt o i von. Secreterarens stil .. fullt tydlig. Handskrifterna finnas tillgängliga i Lunds ..bliothek. A. W. har deremot i Stockholm den 6 April ..655 undertecknat jemte A. Forbus ett contract om ett dem ..mensamt tillhörigt skepp, Salvator, det vanliga Arfved W—g von Deb... der dock i texten tydligen läses Graff Arfvid Wittenberg. (Lagus anmärker, då han nämner W:s ..ar, "detta namn finnes ock ofta skrifvet Wirtemberg"). Nu ..r oss ej obekant, att *tt* i denna tid ofta skrefvos så, att det ..örsta *t* ej höjde sig öfver hvad stafven i ett *i* var, men ..et andra blef vida högre och ensamt upptog tverstrecken. ..en då det är möjligt, att W. först som grefve tog det ..amn euphonien, som uttalade *artigleri* såsom *attilleri* och ..ed samma rätt *Wirtenberg* såsom *Wittenberg*, redan gifvit ..onom, men dittills, liksom far före honom, hette Wirten..erg, må vi, erinrande oss att Fältmarskalken försäkrade Whitelocke (Dagbok p. 528), det hans ätt var *gammal*, ihåg..omma, att namnet Wirtenberg, men ej Wittenberg förut ..öter i vår historia. Axel Åkesson Tott var gift med en ..otter af Peter Wirtenberg. En Fredr. Werdenberg bevitt..ade 1430 en K. Eriks anordning i Wadstena till Drottning ..hilippas åminnelse, nämnd mellan Olof Ragwaldsson, West..öta lagman och Arv. Svan, Tiohärads lagman. (Lagerbring

---

*) Charles Gustave par A. F. Skjöldebrand, p. 26. Gordon — se längre ..ed — skrifver alltid Wittemberg.

S. R. H. IV. 71.) Och Wirtenberg och Werdenberg synas ha varit blott svenskt och danskt uttal af samma namn.

A. W. v. D. föddes på Johannisberg i Finland, sannolikt i början af 17:de seklet. Fadren, som förde delad sköld, en blå stjerna i det nedre gyllne fältet samt 2 gyllne stjernor i det öfre blå fältet, var Ståthållare på Nyslott vid den tid då Stolbovafreden slöts, men lär ej länge så varit, ty hans företrädare Arved Tönneson Wildeman och hans efterträdare Henr. Fleming uppgifvas begge såsom ståthållare derstädes 1617; sedermera assessor i Åbo Hofrätt. Modren Magdalena Schönfelt var dotter af Joh. Grelsson Schönfelt. Fadren, som skref sig till Wadeshof, Gerknäs*) och Sparbacka**), skref sig *Hans Wirtemberg*, under Confessio fidei vid Ups. Concil. 1593***). Den ursprungligen tyska ätten var, heter det, ej i Sverige introducerad.

Då A. W. 1641 kunde säga sig ha gjort krigstjenst i 29 år, finna vi att han inträdt under fanan 1622. Om Wittenbergs första krigiska bana sakna vi närmare kunskap. År 1629 var han kapiten, då han, för att undsätta Strasburgs fästning, beordrades att utföra ett vådligt företag. Han deltog i träffningen vid Gorzno den 2 Februari nämnde år, under Herm. Wrangels befäl. I slaget vid Hameln 1633 anförde han, jemte Stålhandske, Finnarne. Redan året före slaget vid Nördlingen hade W. ett eget värfvadt regemente, hvartill d. v. öfverste Arvid Forbus hade anskaffat ett kompani ryttare, för hvilket fältmarskalken Gustaf Horn lofvat betala honom 2500 R:dr; men som fältmarskalken blef fången, och ej kunde hålla sitt löfte, gaf W. härom ett intyg att till regeringen inlemna. W. deltog med sitt regemente i nämnde olyckliga slag, den 27 Augusti 1634, och blef der tillfångatagen. Utvexlad, anställdes han under Banérs befäl och utmärkte sig i det, serdeles för Finnarne, ärofulla slaget vid Wittstock den 24 September 1636. I December 1637 nedgjorde han vid Mellentin en fiendtlig trupp. Äfven bidrog han till Svenskarnes seger vid Chemnitz den 2 April 1639; och kort tid derefter utmärkte han sig ånyo vid Mansfeld och Pirna. I Augusti sistnämde år slog W., som anförde förtruppen, en ungersk kolonn. Led deremot nederlag vid Planen den 4 April 1640. Sedan Banér vid sin död utsett en Svensk (Wrangel), en Finne (Wittenberg) och en Tysk (Pfuel) att tills vidare föra befälet öfver

*) Nu Eriksnäs i Sibbo socken.

**) Sedermera troligen efter Hans eller Johannes W. kalladt Johannisberg i Borgå socken.

***) Lagus: Åbo Hofr. hist. 127. 495. 578.

Svenska hären, och kejserliga trupperna i hopp om en lätt seger den 19 Juni anföllo vid Wolfenbüttel, blef W. — då generalmajor — genom lottning utsedd till Svenska härens öfverbefälhafvare för dagen. I detta slag blef nästan hela Bajerska infanteriet förstördt. Emellan 5 och 6000 man af fiendtliga hären stupade, dess general Piccolomini blef sårad, öfver 500 soldater togos till fånga och kanoner, tross samt 24 fanor eröfrades af Svenskarne, hvilka sjelfva ledo obetydligt. De Lüneburgska och Hessiska trupperna deltogo icke i striden och Svenskarne ensamme hade äran af segern. Den 30 Oktober 1641 skref *A. W—ger von Deber* jemte A. v. Pfuel och H. Chr. v. Königsmarck ett bref till fältherren C. G. Wrangel, tryckt i Handlingar rörande Skandinaviens Historia V: 226, deri A. W. nämnes general. Då Torstenson i början af November 1641 kommit till Svenska hären, som låg i Lüneburg, och fann tillståndet serdeles betänkligt samt åtskilliga bundsförvandter trädde tillbaka; beslöt han icke desto mindre att gå anfallsvis tillväga, och skickade W. till Glogau, hvilken fästning den 24 April 1642 togs med storm. W:s kolonn förenades derefter med den öfriga hären, hvarpå följde segern vid Schweidnitz den 21 Maj. 1642 den 8 September skref prins Carl Gustaf till sin far huru han beordrat *Wirtembergs* kompani att följa sig vid Pomerns försvar mot Polackarne. — I anseende till fiendens öfverlägsenhet drog Torstenson sig tillbaka till Sachsen. Anfallen vid Leipzig (Breitenfeld) den 23 Oktober, vann han en lysande seger. Wittenberg anförde här, jemte Stålhandske, svenska härens högra flygel — W. första linjen —, gjorde med tapperhet och framgång första anfallet, samt bidrog hufvudsakligen till det minnesvärda slagets ärofulla utgång. Äfven denna W:s bedrift omnämnes i ett af Carl Gustafs bref. Efter detta slag framträngde Torstenson åter till Böhmen, Schlesien och Mähren. Piccolomini ernade öfverrumpla W. — hvilken förde förtruppen —, men Torstenson, som märkt anslaget, slog fienden i Februari 1643 vid Senftenberg. Den 15 April samma år tog W. vid Zwian af Kroaterna deras tross jemte 300 hästar, utom en mängd fångar. Då Torstenson i December 1643 från Schlesien drog sig mot Holstein för att angripa Danmark, anförde W. den ena af de tre framryckande kolonnerna. Äfven i det fälttåg, hvarunder Holstein och Jutland inom några veckor eröfrades, hade W. tillfälle att göra sig väl förtjent af fäderneslandet. Efter att hafva förstört den under Gallas till Danmarks undsättning komne armée, ilade Torstenson åter till Böhmen. W., hvilken i Januari

1645 blifvit general vid kavalleriet, anförde högra (enligt Fryxell venstra) flygeln i det minnesvärda slaget vid Jankowicz den 24 Februari 1645, nedergjorde fiendens dragoner och medverkade till den lysande segern. I detta slag deltog Carl Gustaf såsom Öfverste för Kurlänningarne. Då Torstenson sedan trängde in i Mähren gjorde W. ett ströftåg ända till bryggan åt Wien. — När Torstenson i December 1645 måste lemna hären för att söka läkarevård, utnämdes W. till högste anförare, intill dess den utsedde fältmarskalken Wrangel hann att komma. Äfven detta uppdrag utförde W. med framgång, bröt in i Böhmen, eröfrade Friedland, intog Munick och Leitmeritz, gick sedan öfver Elbe och kort derpå öfver Eger samt stannade vid Saltz, der armeerna under Wrangels befäl förenades. Vid öfverläggningarne bland Rådsherrarne rörande Torstensons efterträdare, hade den bland de för tillfället närvarande, som Torstenson ansåg för den värdigaste, A. W. ansetts visst vara en god ryttare, men troddes dock ej ha hjerna nog, att så stort verk förestå; ansågs dessutom ej rätt ense med Torstenson, ej eller älskad af fotfolket. Stålhandske ansågs ha för mycken kärlek till glaset o. s. v.

Efter sin ankomst till hären skickade den valde öfverhärföraren Wrangel i April 1646 A. W. med 5000 man till Schlesien för att bevaka Tysklands östra sida. Honom mötte der Montecuculi med lika styrka och lycka. Men frampå sommaren fick W. förstärkning af 3000 man från Sverige, då Montecuculi efter en förlorad träffning måste vika undan åt Mähren, hvarefter W. gjorde ett ströftåg till Böhmen och Mähren, samt undsatte Svenskarne i Olmütz, Neustadt och Eulenborg. W. drog sig sedan tillbaka till Schlesien, hvilket land han vid fälttågets slut till större delen innehade. I Maj 1647 kallades han till Wrangels hjelp och följde honom under sommaren samt deltog i Egers eröfring. Frampå hösten kom W. med sina troppar tillbaka till Schlesien och gick åt söder, för att undsätta det hårdt belägrade Iglau, men då tidningen mötte, att de kejserlige der vunnit seger, lade han sina troppar i vinterqvarter i N. Schlesien. 1648 om våren sändes W. jemte Königsmarck till Böhmen för att hindra kejserliga utskrifningar och för ditdragande af de i Bäjern varande Österrikiske tropparne. Då Königsmarck eröfrat "lilla Sidan" i Prag, kallade han W—g till undsättning och denne kom att uppehålla eröfringen mot 10,000 väpnade borgare. Han eröfrade den 30 Augusti 1648 den starka fästningen Tabor med storm samt gjorde ovanligt stort byte.

Den 13 September tillfångatog han vid Budweiss Österrikiske generalen Buckheim jemte flera af Österrikiska befälet, hvilka voro sände att anföra borgarmilisen. Om ej de ymniga regnen gjort vägarne ofarbara, hade nu Wien stått i stor fara för de segerdruckne Svenske generalerna. Då nu Prags gamla stad skulle eröfras, anförde W. det tredje "lägret"; men freden i Westphalen påskyndades, och den gamla staden blef ej eröfrad.

Den 25/15 Juni 1648 var *Arfved Wirtenberger von Debern* i Gross Glogau och tillskref sin landsman och vän Generalmajor Arv. Forbus, v. Gouverneur i Vor Pommern, huru han af det myckna regnet hindrats 14 dagar i sin marche. 1649 den 7/17 April tillskref han samme vän, då residerande i Leipzig, från Pragenschloss, huru Öfverstelieutenant Hoffmeister vid Axel Lillies regemente till fots commenderats till Anhalt och anbefallte honom till det bästa hos Pommerns Gouverneurskap, i fall Fursten i Anhalt häröfver besvärade sig. 1649 den 9 Mars var W. i Erfurt, fortsättande sin marche tills Hans Durchlaucht Generalissimus upphanns, som då var i Minden. Den 22 Mars var W. i Budstadt på väg till Böhmen. I April var han på Prags slott, brefvexlande rörande General-Lieutenant Onca di Amalfi och Öfverste Przicmski, som rest till Pohlen från Prag. Den 10 och 12 Maj var han i Carlsbad, den 19 Juni på slottet i Prag, den 15/25 April 1650 i Gross Glogau, då Forbus, annars i Leipzig, var i Stettin, den 30 Juli i Frankfurt a. d. Oder, den 6 September i Wissmar; men från den 20 September 1651 till den 6 April 1655 var "Riks-Tygmästaren" i Stockholm, då han köpte under frälse från Kronan, à 4 1/2 procent, skattehemman 13, utjordar 2, qvarnar 1, som rentade penningar 6: 23. 6 1/2, 30 T:or spanmål &c. S:a 148: 13. 6; liksom i Torstuna härad och Löfsta socken 7 1/2 hemman, i Simmtuna 14 hemman, derunder brefvexlande med den gamle vännen A. Forbus, ännu v. Gouverneur i Pommern, residerande i Stettin, om possessioner och fordringar i Tyskland, dervid han behöfde förslag på advocater o. d. Det gällde mest ett Ambt Trextow med tillhörande Ackerwork Tietzleben, hvarur han skulle utlösa Creditorer, om hans Amtman på Belgard, om immission, om Jure feudi m. m. allt skrifvet på tyska med den vackraste Sekreterarepenna, der underskriften är egenhändig, och svenska postskripter visa en oöfvad hand och ej synnerligen mycken "hjerna" för variationer i helsningsuttryck. Han helsar till Forbi fru, men aldrig från sin egen. Synes varit enkling redan vid återkomsten till Stockholm.

Han och Forbus ega gemensamt ett köpmansskepp Salvator af 3200 R:dr värde; men det kan ej skaffa dem deras förnödenheter från utrikes ort; utan var en gång W—s skuld till köpman Rocquette 21,127: 16 silfvermynt. Sannolikt har han derunder användt mycket siden och silke till presenter åt en brud. Joh. Munthelius (Lagercrona) skref den 19 Februari 1653 till Carl Gustaf: Gref Wittenberg hafver liten ovänskap af sin förlåtna bruds slägt, efter han skickat henne en korg, som likväl kostade 12,000 R:dr. Hustru Brita, Clas Alders, är med i sådane consiliis. Hon hafver en dagelig praxin med sådant. (Drottning Christinas arbeten m. m. Giörvells utdrag ur Archenholtz 9 D. p. 86.)

Vid Drottning Christinas kröning officierade Generalen af Artilleriet A. W. såsom Rikstygmästare, dertill han sedan nämdes och var det tills han 1655 fick fältmarskalksstafven. Den siste Maj 1653 var en offentlig ringränning, hvari fyra upptåg voro; det 4:de, de Romare, fördes af Gref Wittenberg. 1651 i Mars berättade en Dansk Minister, huru Regeringen då egentligen sköttes af Canzlern, Gref Magnus, Salvius, Königsmarck, *Wittenberg* och Herm. Fleming. W. blef Grefve den 3 Januari 1652, sedan han 1651 den 26 Marti blifvit Friherre. Till Friherrskap fick han 110 hemman och 58 mantal i Finland. Till Grefskap 2:ne pogorter och alla deri belägna byar af Kexholms norra län. Skref sig Friherre till Laumajocki. R. R. blef han den 10 April 1651, s. d. Krigsråd. 1654 i April besökte Engelske Ambassadören B. Whitelocke Generalen. Whitelocke skrifver derom i sin dagbok: W. var född i Finland af en gammal familj och hade sin hela tid tjent vid militären, hvari han förskaffat sig goda insigter och aflaggt stora mandomsprof, samt derigenom vunnit mycken aktning, isynnerhet hos armeen. Han var Riksråd, Ledamot i Krigscollegio samt nu General-Adjutant, således näst efter Fältmarskalken och syntes denna lycka värd. Han var liten till vexten, men satter och af fritt uppförande, mera i krigs- än i hofsmaken och talade rätt artigt, med urskillning och styrka samt alltid med modesti om sig sjelf. Om engelska flottan och armeen samt folkets häftiga böjelse för frihet talade han ganska mycket; men som han ej var mästare af andra språk än svenskan och högtyskan, så måste Wh. bruka Andrew Potley till tolk.

Konung Carl Gustaf uppträdde på thronen. En krigsrustning beslöts och Wrangel, Wittenberg, Christer Bonde och Forbus talade om Danmark, men flertalet om Pohlen. Wittenberg sändes förut till Pommern, för att der mönstra

nyss anvärfvade tropparne, vänja dem vid krigsdisciplin förbereda kriget. Han blef fältmarskalk 1655 den 2 il och utnämdes till Pommerns Gouverneur den 16 April. i hade ordres att gå till Pohlen genom det Brandenska Pommern, äfven om kurfursten nekade, så vida från k intet var att befara och omständigheterna annars syngynnsamma för ett anfall. Han borde hålla god disciplin, soldaternas tygellöshet ej minskade det fiendtliga landets ekällor. Religionsfriheten måste strängt respecteras, för ej väcka katholikernas fanatism. Före kungens ankomst lle intet steg vidare tagas fram eller tillbaka. Radzeski skulle åtfölja W. som rådgifvare. W. samlade troppe i Stettin, vid pass 20,000 man, för det mesta gamla tare, sedan 30 åra kriget, vana vid fältordning och strid, ock vid rof och plundring. De medförde 72 kanoner. dagen W. uppbröt från Stettin, afreste Carl Gustaf från kholm.

Man har undrat, hvarföre Carl Gustaf framför sjelfva n och Wrangel, valde W. till sin främste fältherre, stälе Horn på vakt i Lifland under den unge M. G. Delalies befäl, samt Wrangel på flottan med ögat på Dank. Franzén anar, att det aristokratiska slägtförbundet ej le hafva en af sina länkar vid kungens sida i Pohlen, kungen skulle känna sig fullt oberoende. Vi känna, att lät sin *svåger* M. G. Dela Gardie såsom konungens lieuant anföra den här, som gick att intaga Lithauen. Den liga krönikan har *en* förklaring till den synnerliga nåd, ri W—g stod hos Carl Gustaf. I Les anecdotes de Suède Pufendorf säges, att drottning Christina sökt att bringa l Gustaf ur lifvet, att grefvinnan Maria Christiana Oxenrna, född Löwenstein, uppenbarade anslaget för Witteng, som derom underrättade prinsen, hvilken ej lemnande nd, undkom faran. Skjöldebrand anser möjligt, att Carl taf syftar härpå i ett bref till sin far om de onda rykfrån Stockholm. Man har, oaktadt W—g tillstyrkte att t angripa Danmark, skyllat honom att hafva ledt Carl taf in i djupet af Pohlen; Franzén erinrar dervid, att i kt tog Carl Gustaf blott råd af sig sjelf.

Historien omtalar nu W—gs bedrifter. Vi vilja blott i thet erinra, att 1655 den 9 Juli gick W. med sin här er Pohlska gränsen. Det första slottet, det starka Dra-n, träffades öfvergifvet af Pohlackarne, den första tropp, mötte, tog genast flykten. Man märker att Wittenbergs n var, såväl som Svenskarnes, fruktansväckande. Vid

Oustzie stodo 15 till 20,000 Polackar i en ställning svår att angripa, men anförarne begärte ett samtal. Radzejewski och Paul Würtz sändes. De återkommo med skriftlig försäkran, att Woiwodskaperna Posen och Kalisch underkastade sig Svenske konungen. Wittenberg lofvade religionsfrihet m. m. och gaf en ståtlig aftonmåltid till de två Woiwoderne. Woiwodskaperne Siradien och Leuczicz följde exemplet. Nu hade W. kunnat som triumphator tåga till Warschau, men konungen ville ha den äran och W. dröjde. Konungen kom, och då andra afstyrkte konungen att eröfra ett rike, som ej i längden kunde behållas, utan hellre Preussen, rikare, men mindre, lär det varit W—g, som understödde Carl Gustafs egen lust att sätta Pohlens krona jemte Sveriges tre kronor på Svenske kungens hufvud. Carl Gustaf gick till Warschau, som eröfrades nästan utan svärdshugg, men skyndade sedan att undsätta W—g mot Johan Casimir. Krakau eröfrades. W—g besegrade med ett tal om den ringa äran att vara den flyende Johan Casimirs, den stora äran att vara den segersälle Carl Gustafs undersåter, qvartianer (en gränsvakt) till 5,300 man, sedan andra dylika till 11,000 man, hvilka 16,300 ansågos för Pohlens kärntroppar. Inom November månads slut var Carl Gustaf erkänd konung öfver hela Stora och Lilla Pohlen samt betydliga delar af Wolhynien och Ukräne. Nu drömde nog Carl Gustaf om det kejsarvälde mellan Krakau och Island och Elben och Nordkap, som anses ha lockat hans store morbroders håg. Och W—g solade sig i den rikaste glans af verklighet och förhoppningar, ställd närmast den krönte segerhjelten.

Men hade desse herrar "honores", så brusto ej "labores". Kungen kunde tröttrida 10 hästar på en dag. Wittenberg samt kungen, skrifver Fryxell, måste nästan oupphörligt vara till häst, att möta de många anfallen.

Om den stränga krigstukt W. höll, åtminstone i början af det Polska fälttåget, berättar den i kriget deltagande Skotten P. Gordon (Tagebuch, I, s. 16—18) förunderliga saker: Så, säger G., lät fältmarskalken den 2 Aug. 1655 hänga en 14—15 års pojke, blott derför att denne kastat sten på en Polack; och kort tid derefter fick en soldat i galgen plikta derför att han med våld tagit en skål mjölk från en polsk bondkäring, hvars rop tillkallade den tillfälligtvis förbiridande W., samt ehuru gumman med knäfall bad för soldatens lif. "Emellan Stettin och Konin, der konungen stötte till armeen, blefvo 470 personer, för till det mesta ganska ringa förbrytelser, straffade till lifvet; ehuru soldaterna ej

ingo någon sold, och man af denna orsak skulle hafva haft mera undseende. Sjelfva konungen var af denna mening, och W. tadlades ofta af honom för sin omåttliga stränghet."

Snart se vi "Arved Wittenberg i Warschau," hvarom en berättelse af stor dramatisk effect förekommer hos Fryxell. För 20:de gången förde denne fältmarskalk nu befälet i en belägrad stad. Med 900 man emotstod han inom bristfälliga murar under 3 veckor en här af — enligt Polackarnes egen uppgift — 100,000 man*), med brinnande hat till Svenskarne och särskildt till deras anförare W. En gång anföllo 40,000 man på en gång, men W—gs personliga närvarelse bland de få försvararne eldade dem till nästan öfvernaturliga ansträngningar, hvarvid han dock sannolikt förberedde sin snara upplösning. Då han ändtligen gifvit sig på hedrande vilkor, var konung Johan Casimir ej mäktig att upprätthålla fördraget mot det rasande folket, såradt i sin nationalkänslas hjertrötter. Nu se vi hjeltelifvets skuggsida, som så lätt framhvälfver. Sjuk af fotgikt, uppskakad af de blodgiriga rösterna, skall han hafva kastat sig på knä för den vanmäktige konungens fötter — detta knäfall betviflar dock Rühs med skäl — och åberopat löften, som kungen ej mäktade hålla. Man ropade från alla håll, att W. uppeggat Carl Gustaf till kriget mot besvurna fördrag, att han brutit Krakaus dagtingan, plundrat kyrkorna, utsugit landet under ett helt års tid m. m. Lifvet ville man blott medgifva honom, om han återgaf till kyrkor, godsegare och knektar hvad han dem frånröfvat. Han kunde endast räddas genom att föras såsom fånge till Zamoisc, der han dog 1657. Han hade, säger Fryxell, krigarens dygder och fel i hög grad. Warschaus försvar var den högsta glanspunkten af de förra, Pohlackarnes beskyllningar de mörkaste skuggorna i de sednare. Och dessa lågo nära hvarandra, som en nedgående sol och nattens mörker.

Kriget var nu mot ett folk, ej mot en kung och dess härar. Äfven efter Warschauslaget den 18, 19, 20 Juli enligt alla författare, (den 18, 19, 20 Augusti efter Skjöldebrand, som åberopar Dahlbergs från Drottningholms bibliothek genom Bibliothekarien derstädes Leopold lånade ritningar) kunde Carl Gustaf ej utvexla sin fältmarskalk och vän. Och sjelfva liket kom ej att begrafvas i Riddarholmskyrkan förrän den 14 April 1671.

*) På Lembkes stora tafla på Drottningholm uppgifves 174,000, som väl må betyda *personer* (män, qvinnor, barn).

Vi hafva ej kunnat utröna hans makas namn. Hon må-ste hafva dött före medlet af 1651, då han i början af 1653 kö-per sig från en brud. Då en son är General-lieutenant 167[illegible] och en dotter giftes 1661 eller 1674, må väl fadrens äkten-skap vara från 1640-talet. En son efterlemnade han, hvil-ken slöt ätten: Generallieut. af Kavalleriet Johan Lennart W. Grefve till Nyborg eller Newenborg, Friherre till Laj-mojocki, herre till Nynäs, Ylsta, Johannisberg, Carlby och Thedingshausen. Denne dog den 14 Mars 1680 (1679) utan söner. I slaget vid Lund anförde denne W. andra linien på högra flygeln. Han kom i en vigtig stund fram med gamla adelsfanan och 2 andra regementen, framstörtande i striden. Då W—g snart sårats, öfvertog konungen sjelf be-fälet. Enkan B. Wittenberg skref den 19 Dec. 1693 från Stockholm till Generalgouverneuren i Estland Grefve Ax. Jul. DelaGardie rörande en K. Kammarcollegii immission för henne på godset Wenden i Estland. Fältmarskalken W—gs arfvingar önskade åtkomma ett län i Hinterpommern, som fältmarskalken innehaft, men kurfursten af Brandenburg se-dan till sig tagit. Svenske ambassadören hade sökt förmå Colbert att förorda dem hos kurfursten att få deras gods igen; men Colbert hade svarat, att hans herre ej ville här-med besvära kurfursten, Frankrikes bäste vän. En dotter af Arved Wittenberg, Beata Sophia, var Generalgouverneuren Friherre Henr. Horns 4:de maka, gift 1661 enligt Gez—ii Biogr. Lex. men 1674*) enligt v. Stiernmans Höfd.-M. Hofmästarinnan Wittenberg, som 1699 kom i en "sådan colère, att hon i en demélé med en Hr Weddercopp sjelf mistade fontangen, då han fått en örfil," må hafva varit Generallieutenantens enka. "Demélén" var i anledning af en strid om hertigens af Hol-stein trohet 1699. Hofmästarinnan, för att hjelpa hertigin-nan, hade bedt Weddercopp draga sin herre från mätresserna, hvaröfver han tog humeur. Han ansågs vara hertigens för-trogne. (Enke-) Drottningen blandade sig ock i saken. (Det var den sista strid, deri vi finna namnet Wittenberg i våra annaler, och den fördes för sedlighetens ära.)

Svenska Akademiens minnespenning visar på frånsidan en Jupiters örn, flygande med blixten. Omskriften: Ventura tela tonantis. I exergen läses: Armis victricibus Carolo X prælatis, Varsovia fortiter defensa, Ob. 1657.

---

*) År nogsamt det rätta. 1676 höll en M. Kippius Leichpred. öfv. Emerentia Ribbing. Text Rom: 14: 7, 9.

lägg.

Wittenberg var en af de förnämsta personer, som Carl Gustaf nyttjade för att tillintetgöra sina motståndares stämplar. Redan i slaget vid Janckowitz stred Carl Gustaf under W—gs befäl; men vid krigets slut stred W. under hermans. Då Carl Gustaf sade sig intåga i Stockholm för att bära ett hufvud högre eller kortare, voro i hans följe några förnämblige generaler," bland hvilka W. utmärkes. Vid drottningens kröning 1650 är antecknadt, att W. gaf ett stort gästabud, hvarvid han lät afbränna ett utmärkt präktigt fyrverkeri i form af ett slott, och hade elden dervid varat i fulla timmar; några månader derefter gaf han åter fyrverkeri. Han synes hafva stått i synnerlig nåd hos drottningen och erhöll 1653, vid Amaranterordens instiftning, jemte 8 svenskar och 5 utländningar samma orden. Då hon, 1651, engång var nära att drunkna, skall det hafva lyckats W. att rädda henne; en hvilket torde vara en förblandning med Steinberg, eller möjligen både W. och St. kastade sig ner på samma gång för att sin drottning göra en Anadyomene. W. fick 15,000 R:dr af Westphaliska fredsmedlen. Hans grefskap bestod af 2 socknar, men det ena hette ej Ingin och Ugonrimi, som v. Stiernman skrifver, utan Jougio eller u. v. Parikkala, och Uguniemi. Han hade besittningar äfven i Estland. Lånte kronan 1651, i samma tid han köpte 20½ kronohemman, mot pant af tullinkomster, 15,000 R:dr. Han gaf sin födelsesockens, Borgå, kyrka en predikstol. Han hade förskaffat en begrafningsplats i Åbo domkyrka, men när honom sedan anvistes hvilorum i Riddarholmskyrkan, fick kyrkan grafchoret åter, som sedan köptes af biskop Gezelius d. ä. Med hvem W. varit gift, har t. o. m. Lagus ej kunnat få utredt. Sonen Johan Leonard, som dog i Lifland 1697, blef enligt konung Carl XI:s bref den 17 April 1679 till Sverige öfverförd och jemte sin far begrafven. Då M. G. Dela Gardie prydde kungasalen på Läckö med porträtter af 16 svenska fältherrar jemte sinnebilder — sedan flyttade till Stockholm — sattes jemte A. W—gs porträtt ett upprättstående lejon, mot hvilket kastas spjut och pilar med inskrift: fortiter resistendum. Montecuculi har i en anteckning om sin motståndare yttrat, att han var blott och bart soldat, för öfrigt en idiot. K. W. H. o. A. belönte 1788 förslag till minnespenningen af Luth, der öfver Wittenberg föreslogs att slå en dylik föreställande en örn med blixten mellan klorna och omskrift: *Venturi tela fulminantis* eller *Jovis armiger ales.* Det första valdes af Svenska Akademien 1826.

En tysk adlig slägt *v. Wittenberg* förer klufven ... i första fältet, silfver, ett schackrutigt kors, i andra, ... en hvit ginbalk med 3 stjernor. Staden Wittenberg har ... emot en stadsport med 2 torn. A. Wittenberg förde som ... delad sköld, i öfre fältet 2:ne stjernor, i nedra fältet en ...

I Grefvebrefvet af den 3 Januari 1652, aftryckt ... Lagus, kallas A. W. 5 gånger Arfvedh Withenberg von ... *ber* (Lagus anför dervid i noten: detta namn förekommer ... skrifvet Dober) Friherre till Loijmajoki, annars blott ... A. Withenberg. Sannolikt är Dober ett annat namn, ... förvexlats med Deber. I Tyskland funnos i Siebmachers ... *Grafen von Dobersches,* som förde en fläckt örn i hjertsk... den. Men slägten *von Deber* var ej greflig. I Kejserl. S... Arch. fins ett originalbref af *Hans Wirttenberger v. D...* Proviantmästare i Finland 1609. En Bokförare i Stockh... 1577 hette *Hans Wittemberg,* som införde för K. Johan ... oangenäma böcker.

(Källor: Borgå-boerne Arvid Wittenberg, Arvid Forbus, Torsten ... handske, Karl Ruuth. Utkast af Wilh. Gabr. Lagus, Helsingfors ... Dela Gard. Donationen i Lund A. D. XIII. Franzéns äreminne ... Akad. 1826; med skrifna tillägg af Franzén (i det ex. som varit ... Skjöldebrands Charles X Gustave. Fryxells Berättelser och ... v. Stiernmans Adels-matr. Höfd. min. 2: 448. Handl. rör. ... hist. V. D. 227. Dela Gard. Arch. X: 112. 5 Höga Riksemb. af ... Rosenhane 208. Drottn. Christ. arb. 2: 86. Whitelockes Dagbok ... Rühs S. R. H. V. 56. Ugglas Rådslängd. Fants Utkast till före... 4: 26. Hermathène 3 h. 96 f. W. G. Lagus: Åbo Hofrätts Hist. ... 127, 495, 578. Svederi Stockholms Magaz. 2: 621. —N.

v. VITZEN, HERMAN. — VICKE HERMANSSON. — THOMAS HERMANSSON. — NICLAS HERMANSSON.

1. VITZEN, HERMAN von.

Detta namn hör till de utlänningar, som lemnat ... kärleksfullt minne efter sig i vårt land, men som utan tvif... vel utförde sin mission med eftertryck, att nemligen lät... Svensken erfara nödvändigheten att sjelf inhemta söd... bildning, om han ville uttränga transbaltiskt folk ur sin kung... rådkammare.

Den tyska slägten v. Vitzen, som förde ett åt höger vändt lejon i sköld och på hjelm (se Siebmacher), synes hä... i landet först, när *Herman von Vitzen* 1358 möter oss bland Sveriges Rådsherrar och Konungens Riddare. Man har upp... gifvit att han förde en ulf i skölden och bland Gustaviansk... anorna ser man derföre en ulf (hos Peringskjöld i planche till Mon. Uller.); men då Liljegren har i V. v. V—ns sigill vi... permbrefvet n:o 53 i von Engeströmska diplomatariet sett d...

tzenska lejonet, "Räfven" på Th. v. Vitzens grafsten i tena och "Ulfven" på V, v. V—ns grafsten i Skenninge, il sådant tillskrifvas stenhuggarnes eller deras ritmästares klighet *). I Danskt Adels-Lexicon heter det: "Vaabnet ikke." H. v. V. nämnes bland Svenska Senatorerne, i med utländskt namn, då 1358 en förlikning uppgjordes n K. Magnus II och hans son K. Erik i Helsingborg. letta slott lemnades K. Erik 1361, då K. Waldemar i ark intagit Gottland och K. Magnus Eriksson pantsatte m. m. till Hansestäderna för att få penningar till öfring genom vapen, se vi H. v. V. bland idel svenlådsherrar stadfästa pantbrefvet. Men han ses ej bland som stadfästa K. Håkans konungaval den 15 Febr. 1362; iot sändes han om sommaren s. å. till Holstein, nämnd t bland de utsände Riksråderna, för att skaffa K. Håkan rud. Förmälningen mellan K. Håkan och Prinsessan beth skedde under hans ledning i Plön. "Von Vitzen de ringar med henne på sin Herres vägnar och gaf namn af Sveriges och Norges Drottning." Om v. V. ts värdig denna ära för egna förtjenster eller derför att namn, kanske af slägtskäl, erinrade Tyskarne om de i Obotriternas kunganamn Vitzan eller Witzan (se Suhms avle i Tabb. t. Crit. Hist.), veta vi icke. Der stadgades derliga viten, om äktenskapet förhindrades. Kom hinfrån Gref Henrik, skulle han förlora Kalmar slott, som hade i pant för en stor penningsumma, och dertill plikta 0 mark silfver; hindrade K. Magnus, så skulle Svene vara fria sin ed till honom och Sveriges rike höra Henrik till. "Ett sådant giftermål, utropar Lagerbring, väl ej afslutats ifrån verldens begynnelse, sedan man t gifta sig." Om K. Håkan nämnes intet ord. Att v. n med sina kamrater haft fullmakt till hvad som afes, är otroligt. Lagerbring menar, att kännedomen om ikans föregående förlofning med Danska prinsessan Margaorsakade att en vidunderlighet skedde, för att promt göra skapet nödvändigt. H. v. Vitzen och Tyskarne ville väl allt för att förekomma en hotande förening af de 3 nordiska arikena under ättlingar af K. Magnus II:s ende son och Valdemars enda barn, dottren Margareta. Derigenom e en makt uppstå, som öfvervägde det splittrade Tysk- För att spränga föreningsplanen hos K. Waldemar,

er man funnit en stjerna (v. Stiernm. H. M.) vara en Hr v. Vitzens må man se till om det ej är en Fru v. Vitzens vapen, född Stjerna. gre ned.

måste rimligt och orimligt försökas. Och man lyckades — till en tid. Ridd. v. V. förde emellertid prinsessan Elisabeth ombord vid Travemünde, men vädret — dref skeppet till Danmark. De mottogos mycket väl af K. Waldemar, men finge ej åter afresa, utan måste utvänta tills förlofningen mellan K. Håkan och den 12-åriga Margareta förnyades påsktiden 1363. Jungfru M. fick nu i S:t Britas dotter Märta den enda Öfverhofmästarinna, som lär gifvit sin Drottning ris, men Elisabeth blef, i stället för Norges Drottning och i kraft af sista kungavalet äfven Sveriges, en snart förgäten nunna i Wadstena, der hon, sedan K. Magnus och Håkan låtit fråga till henne, stillsamt dog. Emellertid voro ja Svenskarne från fram sitt till K. Magnus, och Gref Henrik — Sveriges Kung. Svenske sändemän bedja honom snart derefter att emottaga valbenningen i Sverige. Dessa äro 2 Biskopar, Riksmarsk Carl Ulfsson (Sparre), Riksdrots N. Thuresson (Bjelke), Thorsten Styrbjörnsson (Gren) och Er. Carlsson (Örnfot). Grefven pekade då, såsom sjelf för gammal, på sina svågrar Henrik, Albrecht och Magnus, K. Magnus' 2:ne systersöner. Vi hänvisa härvid till Fryxells berättelser ur Sv. hist. 2: 95, der med skäl antages, att Kn. Birgersson, Uplands Lagman, fått anbud af kronan förut, eh. troligen ej af de landsförviste herrarne som flydde till Tyskland, utan af de "stilla i landena", som ej deltagit i stämplandet att göra thronen ledig.

H. v. V. blifver derefter osynlig i K. Albrechts rådkammare, ehuru, om han extemporerat den i sitt slag egna förmälningen, honom må tillskrifvas initiativet till Folkungaättens undanträngande genom en son af en moder med Ynglingaättens blod i ådrorna. I Lgbr. S. R. H. 3: 762 uppgifves han som Befallningsman på Kalmar, troligen då det var Gref Henriks pant, och Sölvesborg, hvilket slott han haft af K. Albrecht i förläning. Den 12-åriga Margareta, som tagit gemålen från H. v. V—ns medfångna Prinsessa Elisabeth, undanträngdes väl strax från den åsyftade Svenska thronen genom den Albrecht, hvars val H. v. V. föranledt, men hon vann 1389 sitt syfte i slaget vid Falköping och bland Albrechts der stupande 11 Riddare var H. v. V. en — kanske den skyldigaste: om han var hufvudmannen i sträfvandet att genom en Tysk Furstes val förhindra det tredelta Skandinaviens förening 1363. (Lagerbr. L. c. s. 762, enligt Cornelii Cronica.)

2. VITZEN, VICKE von.

Lagerbring (S. R. H. 3: 574) införer V. v. V. bland Al-
ts tyskar, ehuru sedan rättande sig sjelf (L. o. p. 762).
är väl sant att slägten inkommit från Tyskland; men
hade Albrecht ingen skuld. Snarare hade slägten v. V.
d till Albrechts hitkomst.
Herman v. Vitzens son Vicke kallas Väpnare 1360.
nnes, enligt Tibell, Riddare i akter 1367, 75, 78, 81, 91,
1408, 09, 11, 12, 14. Intagen i Ugglas Rådslängd III
324. Då Svenskarne 1388 lemnade Drottning Margareta
as valakt och Drottningen gaf dem sin försäkran, upp-
g man åt Drottningen fullkomlig frihet att efter eget be-
förena sig med Vicke v. Vitzen och bekräfta sjöstäder-
och de handlandes privilegier, som de tillförene haft i
rige (Lagerbr. S. R. H. 3: 708); hvilket synes innebära
Hr Vicke då var Hansestädernas fullmäktig. Då Gref
rik af Holstein ännu innehade Kalmar slott i pant, var
v. V. hans slottslofven eller fogde (Dalin S. R. H. 2: 534);
ad 1379 Foghot af Calmary, nämnd före Sten Bengtsson,
marskalken. Synes qvarblifvit äfven sedan Bo Jonsson
4 tillöst sig Kalmar som pant af K. Albrecht; ty V. v. V.
las 1387 Capitaneus & Præfectus Calmarnensis. 1393 in-
cktade han en præbenda med ett nytt kapell i Kalmare
rka vid norra väggen. Domicellus Vicke var Capitaneus
riæ 1397. 1408 kallas han Riddare och Häradshöfding i
bergs härad; men var Höfvidsman på Herstrup och Abra-
mstrup 1419 (v. Stiernm. H. M. I: 293. Rådsl. III. n. 324.
lin S. R. H. 2: 597. D. Adl. Lex. 2: p. 357). Canutius
obilitas Dan., mst i Lund) räknar honom vid sistnämnda
en bland D. R. Råderne. Han hade 1390 afstått Padebonäs
l Drottning Margareta. Sistnämnda år deltog han i arbetet
r K. Albrechts lösgifvande, hvilket hedrar honom. G. m.
thar. Magnusdotter Porse.

3. VITZEN, THOMAS von.

Thomas Hermansson v. Vitzen nämnes bland Riddarne
dan 1396, sedan 1406, 09, 10, 11, 13 och 16 enligt Tibells
teckningar. Han upptogs af Uggla i Riksrådslängden un-
r n:o 430 för år 1419, men Diar. Wadsten. upptager för

år 1416: den 5 Januari begrofs här adelsmannen Hr Th[illegible] v. Vitzen, Riddare, en af de förnämsta infödingar i la[illegible] dock af den yngre adeln (de præcipuis indigenis regni [illegible] jus, de numero juniorum). Gift med Märta Finved[illegible] (Stierna). Deras dotter Sigrid blef gift med Harald Ste[illegible] Green, R. R. Han lefde 1438, hon lefde enka 1457. D[illegible] dotter Cecilia blef gift med Eskil Isaksson Baner, hvil[illegible] dotter Sigrid var K. Gustaf I:s mormor (De la Gard. Ar[illegible] 2. D. p. 27). Derföre hafva Hrr v. Vitzen inkommit i W[illegible] sarnes stamtafla.

4. VITZEN, NICLAS von.

Vid fadren Herman v. Vitzens död 1389 öfverle[illegible] Nicolaus v. Vitzen Kalmar och Sölvesborgs slott till Dro[illegible] ning Margareta. 1411 räknades bland Danska R. Rådern[illegible] Claus v. V. Månne ej samme Niclas v. V.? Då Hvit[illegible] anför Nyköpings beslut, kallas denne herre Claus Di[illegible] (de Vitz). Desse 3 märklige söner omkring en betyd[illegible] fader gjorde ätten inflytelserik; men de buro då ej ensa[illegible] detta namn. *Heine v. Vitzen* och *Arendt v. Vitzen*, inta[illegible] bland Sveriges R. R. i R. L. III. n:o 336 och 337, lefde 137[illegible] *Trudh v. Fitzen* deltog i Telgeförbundet mot K. Erik 14[illegible] Lgbr. S. R. H. IV. 181. I D. Adl. Lex. skrifves Ficke v. *Witzen*. (Var Joh. v. Wetzen, ädlingen från Clewe, som ut- nämndes 1522 till Erkebiskop i Lund, af denna familj? Ha[illegible] dog som Biskop i Costnitz 1537.)

(Källor: Lgbr. S. R. H. Dalin S. R. H. Tibell om Seraph. Ord. Hist. Rådslängden. v. Stiernm. Höfd. Minne. De la Gard. Arch. Sv. He- raldik före 1625 mst. Lidens Monumenta Vadsten. i Lunds Bibl. Wallmark och Liljegren om v. Engestr. Bibl. i Stockholm.

—N.

WIVALLIUS, LARS.

Joh. Scheffer yttrar i Svecia litterata p. 146: "Laur. Wivallius Nerikesbo, Hofpredikanten Johan Wivallii broder, skref utom ej få latinska skrifter, äfven i svenska poesien med den framgång, att, *om han då kunde hafva någon med- täflare, han lätteligen frånryckte de öfrige* [Svenska Skalderne] *segerns palm*. Än i dag (1680) har man skaldestycken af honom i flera särskilda upplagor tryckta."

Ett sådant omdöme af snart sagdt den ende domare, vi att rådfråga, om en svensk skaldeprimas näst innan Stjernm framträdde, fråntager oss rätten att här förbigå den i våra rhetshistorier så torftigt bemärkte mannen, som för sina tida var ett sådant lejon. Rosenhane erinrar sig honom i förbigående i *Svenska språkets klagomål.* Stjernman er allenast titlarne på Wivallii poemer "för deras skull, tycka om slikt." Hammarsköld upprepar Scheffers ome, tilläggande blott upplysningen att W. anagrammatiserat namn i visan *då han fördes åt fängelset,* hvilken säges ra den intressantaste af hans sånger, ehuru mera för lfva ämnets, än för den poetiska behandlingens skull. Enast denna s. k. fångvisa har jag haft tillfälle se. Att mma af henne, är Scheffers omdöme öfverdrifvet. Svårligen n hennes författare hafva varit en Stjernhjelms medtäflare, ppt Christopher Ekeblads och Ludvig Spelemans *). Såm latinsk versifikatör må W. ej ens anses som medelmåtr, att döma af qvädet om sjelfva det frieri, som gjorde om olycklig, så vida ej vid afskrifningen mycket är fet. Det öfvergår i prosodiskt barbari Anders Sunessons xaëmeron, och kan knappt ursäktas af de prosodiska felen Tranérs sjelfbiographi (detta Lex. XVII: 3. p. 303). **) Men n *talare* förtjenar Lars W. sitt minne. Wi hänvisa till hans rsvarstal, då det gällde hans hufvud, i ett fremmande land.

Hans öden äro till en vigtig del höljde i fablens mörker, ksom han hade lefvat i forn- eller medeltiden. Det är en

*) Vi erinra att en Bille förde detta *förnamn, Ludvig Speleman* *ille* till Räckesta och Selena, blef introducerad 1635 (n:o 238). Man r annars trott att detta namn varit Gustaf Adolphs pseudonym.

**) Tranér skrifver: vis in agendŏ tĕnax.

Denique lætitiā nullis oppressă malorum
Insidiis . . .

[en Wivallius skrifver:

More adolescentum si nunc vera fatebor,
Gertrudem ex Ulphonis coepi inter pocula amare;
Mihi dedit pater sane, illa adamavit amantem,
Tunc datam tenui, nec nos nisi frigida vitam,
Quæ rapit hæc eadem nostros mors rumpat amores.

Möjligen har originalet till denna vers, anförd i Palmschöldiana, rit:

More adolescentum, si nunc ego vera fatebor,
Gertrudem Ulphonis coepi inter pocula amare:
Mî dedit hancce pater sane, illa adamavit amantem,
Tuncque datam tenui, nec non nisi frigida, vitam
Quæ rapit hinc, eadem nostros mors rumpet amores.

Dock är hvarken språk eller versification att jemföra med det stuande då vanligen åstadkommo på detta håll.

roman, som stundom sjunker till röfvar-romanens va dande gebit. Det som deremot är historia, hedrar tal om det just ej hedrar personen.

Den tiden då svenska allmogen sjelf valde sina lä bodde en "Landsfogde" Sven i Wivalla, en by i Li socken vid Örebro, hvilken troligen var en sådan lä Han lät 2 söner studera. Joh. Wivallius disputerade Chesnecophereus 1624 och 1629, utgaf en egen disp 1631 och oration 1632, blef Hofpredikant 1640 och ha nat spår i vår homiletiska litteratur. Lars W. var 1605, studerade i Upsala, begaf sig omkring 1624 ti ländska högskolor och återkom öfver Danmark till S 1629, då han författat *en andelig visa öfver en stud Upsala Academia Johannes Nicolai Sidenius Angerm hvilken af ett förgiftigt os den* 9 *Jan.* 1629 *uti sitt åld år måste sin anda upgifva* Visan är tryckt sistnämn Stockholm.

Men detta år är ej blott märkligt i skaldens lefna att han under detsamma först synes ha inträdt på förf banan. Här blir hans historia romantisk.

En Friherre Erik Gyllenstjerna, född 1602, som had K. Ludvig XIII följaktig vid belägringen och eröfrin la Rochelle 1628, återvände derefter för att blifva ka herre hos Sveriges konung, och der lär i Christianstad om denne af anor utmärkte herre, så att en Westg landtjunker från Björkeberga i Witseltofta socken Ul hvilken synes varit nära intill mindre vetande, inbillade det var just den Friherren, som i honom sökte få svärfader, när Wivallius, som reste under ett lånadt Krompe, stötte på den enfaldige mannen. Kanske va en osanning han uppfann, för att inbilla den förmen herren, det ödet beslutat att göra honom till måg i d der han inträdde. Dock — vi låta W. sjelf berätta: Aug. 1630 stod vår frejdade poet inför Rådstufvur Christianstad såsom Danska kungens fånge. Innanför ket satt nogsamt hans svärfar Ulf Grip vred i sinnet, obetydlig till utseendet. Han var dock herre till Björk hvilket hade en borg, då Palteboken uppgjordes, en som länge tillhörde Nordens Primas, Erkebiskopen i Gent emot fången se vi actor i målet, K. Maj:ts ride Gärs härad, Hindrik Jenssen. Der uppläses först oc skrifves ett K. Maj:ts bref, gifvet den 30 Juli nästfö år i Köpenhamn, deri K. M. uppdrager Jörgen Urne a Henr. Jenssen tilltala fången Lars Wivallius och dere

åta ske exsecution. Brottslingen anklagas för 8 ting: 1:o hade han till-ljugit sig Danske kungens pass på ett falskt namn (Krompe), "som med hans egen hand kunde bevisas att han bekänt", och "att han K. Maj:t uppriktigt affixerat" (tydligen förolämpat); 2:o att han under det föreskrifna falska namnet sedan bedragit Ulf Grips hustru och dotter; 3:o att han "strippat och rappat K. M:ts bönder med fordenskap", hvilket actor utfäste sig att bevisa, hvarföre ridefogden hemställde, om W. ej borde straffas till *ära och lif,* begärande derpå en ändtlig dom. Härtill svarade L. W. att han ej nekade till att hafva förvärfvat sig K. M:ts pass under ett annat namn, än hans rätta, hvarföre han några gånger tillförene begärt med sin supplication och begärte än ytterligare ödmjukligen nåd; men hvad Ulf Grips anklagelse angick, så in summa, sanningen rätt att säga, hade Hr Grip och hans fru mera friat till honom, än han till deras dotter. Grip hade honom till sitt företagande sjelf styrkt; ty bland annat förtäljde han W. huru han en gång hade drömt lika som han vore i en kyrka och presten talade honom till af predikstolen, att han skulle vända sig om, så finge han se densamme, som hans dotterman vara skulle, och då han vände sig om, blef han varse just den, som sedan kom som hans gäst. Då han först såg W. komma i sitt hus, sade han sig strax hafva påmint sig samma dröm och sagt till sin fru: si denne person är den jag således hafver drömt om. W. tog kyrkoherden i Witseltofta till vittnesbörd att Hr Grip efter honom hemligen skickat och sådant honom uppenbarat, hvilket han som vittne måste kunna intyga. (Denna hemlighet fick väl pastor i Witseltofta under det herrskapet Grip friade till drömbildens like.) Under det gästen var på Björkeberga, kom ett bref från Vincens Bille på hans broders vägnar, som friade till Grips dotter. Då W. sådant hörde, ville han strax begifva sig derifrån, efter han då redan förälskat sig i Gertrud Grip, men Hr Ulf sade, att W. ej skulle akta Billes bref, ty U. hade sin dotter eljest ingen tillsagt eller gifvit, utan honom allena, ja han till och med yttrade, att han sin dotter ingen dansk gifva ville, oansedt flera friat, med mera som W. ej ville upprepa, fast han anförde hvad som visade huru Grip då ej var de danske så tillgifven, som han nu ville låta påskina. Dit kom ock fru Karin Grubbe på bemälte Billes vägnar. Då ville W. ändtligen fly bort; men Grip tog honom vid handen och spatserade med honom och lät honom se all sin herrlighet, då W. blef liksom förgjord, så att han ej kunde afflåta. Likväl friade han ej uppenbar-

ligen förrän under ett rus, "detta ting, som beröfvar menniskan allt förstånd." Men kärleken hade förut berusat honom, "denne blinde domare, som ofta förförer ungdomen." Om än actor nu som en åldrig man kunde ogilla denna förvillelse, visste han dock att de unge pläga mera ledas af begärelse än förnuft. "Ty kärleken är så obeveklig, att han hvarken med ord eller goda råd låter sig beveka, utan gör en person liksom döf och blind, att han intet sköter hvad han utstå skall. Dryckesruset gjorde att han öppet friade, men kärleksruset hade gjort att de redan förut i hemlighet lofvat hvarandra att i äktenskap lefva och dö. Ja, heter det till slut, de fingo mig på sista så vidt, att vi alla fyra det heliga sakramentet derpå annamma skulle, att vi vårt gjorda löfte fullbringa ville. (Detta synes ha skett i Witseltofta och vid det tillfället synes pastor ibidem fått förtroendet om synen i drömmen.) Men vigslen skedde i Hallaryd i Sverige. Fru Grip visste att de två älskande begåfvo sig in i Småland för att i nämnde kyrka vigas och när de återkommo lyckönskade fadren dem begge. I sitt skriftliga svaromål inför domstolen yttrar W. att namnet Krompe valdes för att få pass, men ej för att fria till Hr Grips dotter, om hvilken han då ej visste att hon fanns till. Då han kom med namnet Krompe i passet, måste han ju så kalla sig. Han inböds af U. G. som gäst, ej som tilltänkt friare. Och när detta skedde, sade han ej: "Ulf Grip! efter jag är den eller den, af det namn och det stånd, så gif mig derföre er dotter;" utan han sade: behagar er min person och er tyckes att jag är er dotter värd, så beder jag eder om henne. Och derpå svarade U. G. ja och gaf henne. "Sapienti satis". "Det är ett gammalt ordspråk: den är ingen dåre, som något tillbjuder, utan den som tager vid. En bonde skulle blygas att ha gifvit sin dotter utan att ha sport åt hvem. Nu vill han förstöra ett äktenskap, som han sjelf sticktat, derföre att han då trodde, utan att fråga och ransaka, att jag var af adel;" ty annan orsak till upphäfvandet uppgafs ej. "Är ej äktenskapet fullkomligt, då hon i det af föräldrarne uppgjorda äktenskapet blifvit fruktsam? Säger icke Christus, att man ej får upplossa ett äktenskap, utan för hor skull? Men, invänder man, här är ej ett äktenskap; ty äktenskapet trodde man slutadt med en Gyllenstjerna och här är en Wivallius. Gifter man sig då med namn och stånd och ej med person? Är min maka ej gift med min person, hvilken Gud skapat till sitt beläte? *Menniskan* skapades, förrän *namn* var till. Kan då namnet vara vigtigare än personen? — —

afver Gud någonsin i sitt helga ord förbjudit äktenskap ıellan adel och oadel?" Gud hade nu försörjt honom i 16 (6?) .r i fremmande land. Sedan julen hade han väl rest 300 nil för att söka nåd och för 3 veckor sedan kommit till Dannark igen, på vägen till sin kung i Stralsund, för att ingå ınder soldatesken, hoppandes att kunna förvärfva tjenst och ära. Men då tog svärfadren honom och kastade honom i ett fängelse, der han hvarken ligga eller sitta kunde. "Man ställe oss rätt emot hvarandra och betrakte derhos hvad det rätt är som en menniska nobiliterar." Han var sin Gertrud trogen och det vigtigaste argument i hela försvarstalet var, att hon försäkras vara honom lika trogen. Hennes sista ord var, då hon gråtande såg honom fängslig föras till Christianstad, att han ingalunda skulle tvifla på hennes trofasta hjerta: hon hade ej ens sitt eget lif så kärt som honom. På dessa hennes ord ville W. gerna dö. Vid Guds sista dom dömdes ej om adel och oadel. Hans insaga var underteck-nad "Lars Wivol uti den förhoppning att jag Guds tjenare är." Actor inlade Wexiö Domcapitels dom af den 30 Juni 1630, fälld i Ulfsbäck (vid Markaryd) med 4 sigiller, hvari-genom det genom bedrägeri uppkomna äktenskapet upphäfdes, likaledes ett fru Ellena Daas bref tillskrifvet Gertrud Grip m. m. W. ville bevisa med vittnesbörd af Gertrud Grip och fru Grip och Hr Peders, pastors i Hallaryd, qvinna och dotter att modren visste af att W. ej var en Friherre Gyllenstjerna. Genom Adler Salvius hade W. fått en resolution af K. Gustaf II Adolph, deri det hette: "och är han (Wiv.) af oss nådel. begärandes, derföre vi icke begära honom något ondt att göra, efter ty han hvarken oss eller vår stat emot gjort hafver och förhoppas saken intet blifver illa senterad, förrän han sina vittnesbörd får och hans process, som han deremot hafver, måtte ordentlig igenomsett blifva."

Domstolen, Borgmästare och Råd i Christianstad, förklarade d. 10 Sept. sin sentens. Rörande bedrägligt frieri och vigsel, så yttrades, att emedan Hr Grips egen prest Hr Peder i Witseltofta har inför rätten vittnat i Hr Grips egen närvaro, att han afrådde honom att ge fremlingen sin dotter, förrän han rådfört sig med Hr Jörgen Urne, hvilket dock ej skett, utan Hr Grip i stället uppmanat Hr Peder att bedja för de ungas resa i kyrkan, hvilket Grip inför rätten bekänner, så synes Lauritz handling ej lyda på heder och ära, så länge detta vittne står med fulla makt.

För en anklagelse att han låtit göra ett sigill med U. Grips namn och vapen, så när intet bedrägeri dermed an-

gifvits ha skett, han ej heller derför hit var stämd, frisades han derföre. Att U. G. nu kallade det tjufveri att W. bortfört den bosdel han fått, hade ingen följd hos domstolen. Att han gifvit sig namnet *Er icke* Gyllenstjerna och det dock icke är, och fått pass under ett diktadt namn Krompe, det hånskrift till Kongl. Maj:t.

Så gick skalden segrande från den första domstolen och af både åklagares, vittnens och domares beteende är uppenbart, att inga rykten då ännu funnos om några vanfrejdande skalkstycken, förrän han vann Gertrud Grips hjerta.

Vid en högre rätt dömdes W. för gifte med en adlig person till fästning och insattes, öfverlefvererad till Sverige, i Nyköpings fängelse, hvarifrån han 1634 fördes till Kajaneborg, då han diktade visan, "huru han fördes i band och bojor till Norden." Men då kriget utbrast mot Danmark synes han blifvit fri och befinnes 1647 vara auditör vid Kongl. Gardet. Hans första fru kallade sig, såsom mot sin vilja frånskild maka, *Fru Gertrud Grip,* och ville ej ens sedan bo på Björkeberga, utan gjorde, då hon blifvit arfvinge, Scheinge till hufvudgård och Björkeberga till ladugård. 1648 d. 15 S. e. Tr. stod Välborna Fru Gertrud Grip fadder åt en bondes barn. Då hon ej 19 år efter det man ryckte hennes ungdomsbrudgum ifrån henne, åter gifvit sig i mans våld, är sannolikt att hon alltid blef ogift. L. Wivallius dog den 5 April 1669, lemnande 4 barn, födda af hans sednare maka Magdalena Elers.

Af handlingarne och andra förhållanden synes man kunna sluta, att mor och dotter, som väl annars haft regementet på Björkeberga, blifvit hänförde af den unge snillrike Svensken och dottren slutligen kär i honom, hvarefter de i samråd med W. eröfrat den adelsdryge Grips bifall genom att låta någon inbilla honom, att gästen var en af Baronerne Gyllenstjerna, den nyss vid franske konungens sida kämpande ättlingen af K. Carl VIII och gamla Riksherrar. Wivallius synes ha på skämt uppfunnit att skrifva *Jeg er icke Gyllenstjerna,* kanske ock i tanka att engång kunna dermed ursäkta sin eftergift eller tystnad, då Grip visade sig så ifrig att få honom till måg och dervid krusade som för en friherre. Men när U. G. insett huru han bedragit sig sjelf och fått bedragas, så rasade han som ett retadt lejon. Han hade nödgat presten att bedja för de två unge, då de reste — att vigas; ty då ansågs mannens blod adligt; nu kastas samme man i ett barbariskt fängelse, under sin makas tårar, ty bristen på fullblod hade ej längre kunnat döljas.

Detta Wivallii äfventyr gjorde honom till en folksäg-
s Ulspegel, kring hvars namn och minne en mängd skalk-
cken grupperades. I *Småsaker till nöje och tidsfördrif,*
). 1756, blef sägnen först skrifven. Det är högst otroligt
samtiden visste något vanfrejdande om W. utan att
skulle kommit i omlopp, när hans giftermål väckte så
rt uppseende och i slikt fall hade visserligen ej konung
staf II Adolph i offentligt bref visat sig denne äfventyrare
rågen, utan tvifvel hade också actor anspelat på vigtigare
avamen, än att W. "strippat" skjutshästarne, t. o. m. med
nlig råhet kuskarne, då han skyndade till Björkeberga.
h fullt säkert må vi väl få anse, att en tjuf och bedra-
re ej i den tiden skulle tagits ur en fästning för att an-
illas som auditör vid det kongliga gardet. Väl synes miss-
akligt, att han kallat sig Krompe i stället för Wivallius;
n här var ock en uppslagsända för undersökningen af hans
ra frejd, som lemnades alldeles handlöst. För de flesta
de väl namnet Wivallius varit lika obekant som namnet
ompe, och med största säkerhet för herrskapet i Werums
cken, om ock creditorer i Köpenhamn nu kunnat nöd-
s uppskjuta någon fordran, — en brottslighet, hvars all-
inlighet äfven bland adel Hambræus kort tid derefter fick
fara i Paris, äfven om man der skaffade sig "respit" på
tredje persons bekostnad.

Vi upprepa ur dessa skäl ej den saga om W. som in-
itt i "Småsaker". Hade Schefferus känt den, så hade väl
gon annan presentering af W. följt, än att han var Hof-
edikantens bror. Och Sch. var Professor i den stad, der
ivallii illbragder skolat börja. Fru Gertrud skulle väl ej
nge blifvit W. tillgifven, om man kunnat bära till hennes
a, att älskaren vore en i Upsala och Tyskland känd tjuf.
illberg berättar i Christianstads läns beskrifning p. 222:
Fadrens förfarande misshagade dottren Gertrud så högt, att
n flyttade ifrån fadren till Scheinge, som då var frälse-
mman, byggde här och utverkade derå säteris frihet."

Kan efterverlden ej skänka W. samma skaldenamn, som
mtiden, så är der ej juridiskt, ej ens moraliskt bindande
äl att efter döden med vanfrejd straffa den, som för sin
rleks och sitt oförstånds skull i så lång tid led som lef-
nde. Att ryckas från en med honom kyrkligt sammanvigd
aka blott för hofartiklarnes lydelse, utan öfvertygelse om det
itta i detta slitande af äktenskapsbandet, "oryggligt" enligt Bi-
ens lära, och att sedan sitta på en fästning i långa år, synes
ra straff nog. Om penning-aristokrati uppstår med lika makt-

fullkomlighet, som fordom bördsaristokratien hade, så uppstår väl en lag, att om en svärfar tänkt att dottrens älskare är af den eller den *rika* slägten, och ej tages med fullt våld ur denna villfarelse, så upphör äktenskapet att vara giltigt i den stund det ådagalägges att "Annetts" man ej är en bottenrik, utan blott en idog och bergad man, vore han ock "Eglés" broder.

Skrifter: En andelig visa öfver en student vid Upsala Acad. Joh. Nicolai Sidenius Angermannus. Sthlm 1629. 8:o. Väktares första sång med behörigt företal. 1687. 8:o. Klagovisa öfver then torra och kalla våhr, som begynns: En torr och kaller våhr. 1685. 8:o. Klagovisa öfver K. Gustaf Adolffs oförmodeliga dock högstsaligeste hädanfärd. Varer tå glad min fiende all — en sång tå han fördes åt fängelset, der omqvädet är: Jag föres nu hädan i band och bojor upp i Norden. (Denna omtrycktes länge "i år" och träffas i allmogens vis-samlingar.) Sveriges Rikes Ringmur. Mspt i Riksarchivet, skrifvet i Kajaneborgs fängelse 1637 och början deraf sänd Regeringen jemte en böneskrift om friheten. Denna var skrifven på vers, uttalande ånger öfver det förflutna. Chanson nouvelle, en rejouissance du mariage du Bar. Gust. d'Oxenstierna, Gouverneur de Refle etc. Estland et la tres illustre fille Marie Sophie De la Gardie, Comtesse de Leckö. 12:o. Constet philyriis 6. (Detta bröllop stod 1643. Se Biogr. Lex. X: p. 320 följ.) Åtskilliga andra svenska poemer. Scripta latina hand pauca, troligen versifierade. Både tryckt och otryckt af W. träffas i Palmschiöldiana.

(Källor: Svecia literata Schefferi 1680. Stiernmans Biblioth. Svio-Gothica T. 2. p. 464. Rosenhanes Svenska språkets Klagomål. Hydrén de primordiis et incrementis poëseos Svec. I: p. 31. (P. 32 r. 16 läs dock 464 i stället för 446.) 1758. Stockholms Magaz. af Svederus 1781 p. 7—30. (Originalet till den anförda giftermålsprocessen förvarades då på Skokolster.) Småsaker till nöje och tidsfördrif 6 D. p. 131—137. (Har träffats sedan aftryckt i en provinstidning, ni fallor, i Carlscrona på 1760- à 1770-talet.) Christianstads läns beskrifning af Gillberg. Kyrkoböcker i Wisseltofta Pastorsarchiv. Palmschöldska Saml. i Upsala. Msptsaml. i Lunds Univ. Hammarsk. Sv. Witterheten p. 107. Läsning för Bildning och Nöje 1847 p. 691—703.)

—N.

WOLIMHAUS, SIMON,

"Königsensis Thuringius Pharmacopæus Upsaliensis", såsom han kallas i Schefferi Svecia Literata, namnkunnig såsom Pharmaceut, än namnkunnigare som mystisk theolog för sina samtida, namnkunnigast inför sin efterverld efter den uppgifna chinesiska bördsaristokratismens princip, enligt hvilken en *fader* äras för *söners* förtjenster, föddes 1601 i Königsee i det Thüringske Grefskapet Schwartzburg, der hans far Johan W. var borgmästare, modren borgmästarinnan Elisabeth Kirchnerin. 1614 kom gossen till Gymnasium i Gotha. Snart dog modren och fadren fann sig föranlåten att afbryta den lärgirige sonens studiibana, insättande honom på Erasmi

ones apothek i Saalfeld 1616, derifrån han 1618 skickades till Doct. Christian Beck i Meisnen, en då mycket berömd Pharmaceut, för att vidare förkofra sig i det ädla yrket. En tid derefter dog fadren och ynglingen begaf sig till ett apothek i Frankfurt a. d. Oder, derifrån till ett dylikt i Dantzig. Då K. Gustaf II Adolph der tillkännagifvit sin önskan, att en god apothekare måtte hänvisas till Upsala, begaf W. sig till Stockholm 1625. 1628 d. 24 Januari fick W. på Magistratens i Upsala kallelse, Kongl. Maj:ts privilegium på ett apotheks inrättande i nämnde stad, der dock, enligt Sacklén i Apothekarehistorien, en Simon Berchelt redan 1583 "tyckes ha varit" apothekare. I det programm, landsmannen J. Schefferus såsom Rector för året utfärdade vid W—s' död, kallar han likväl S. W. Pharmacolium *primus* vid Sveriges första högschola. Här gifte sig 1629 W. med en lectissima virgo Helena Nilsdotter, Rådmansdotter i Upsala, som sedan födde honom 6 barn, 4 söner och 2 döttrar. Efter hennes död tog enklingen 1641 till de barn, som en moder behöfde, en ny maka jungfru Catharina Andersdotter, som födde honom, enligt programmet, 2 döttrar, men hvilken uppgift sedan är rättad, som det tycks med Schefferi hand, sannolikt före programmets utdelning, till 2 söner. Och dessa 2 sönerna, den ene 9-, den andre 10-årig vid fadrens död, hvilka landsmannen och Rector Academiæ ej sett bättre uppå, då han väl varit i sorgehuset, än att han ännu då programmet trycktes kallade dem döttrar, blefvo sedan Grefvar på hvar sin bänk i Svenska Riddarhuset och Rådsherrar, den ene under enväldet, den andre under frihetstiden i Svenska Senaten: Grefvarne *Jacob Gyllenborg*, född 1648 och *Anders Leijonstedt*, född 1649.

Drottning Christina confirmerade W—s privilegier den 18 Juni 1648, då han befriades från all borgerlig skatt och tunga, fick tullfrihet på alla materialier, han från Tyskland eller Holland behöfde införskrifva för sitt apothek — Akademi-apotheket med tecknet och namnet Kronan —; makt och frihet att sälja och förköpa (verkaufen) allahanda medicamenter, elixirer, claret och Lutterdrank, aqua vitæ (bränvin) och annat dylikt, som apotheket vidkommer, samt ensam vara apothekare i Upsala. Sålde en annan medicamenter, eller annat sådant, hvartill skulle vara tillgång i apotheket, så skulle varan anses förbruten till hospitalet och säljaren straffas för lagbrott. Dock om han ville försälja sådana krycker och varor, som ej hörde till apotheket, skulle han derför erlägga lika skatt och tull som andra borgare, hoc

est, han hade frihet inträngà i deras, men ej de i hans näring. Och skulle dessa privilegier gälla för son, som efter hans död höll sig vid apotheket.

Men Professorerne höllo efter den så väl privilegierade 1637 anhöllo de att årligen få hålla visitation på apotheket. Då prof. Frank med 2 andra professorer, Akad.-notarien och alla medic. studiosi 1642 anställde visitation, improberade han en stor del med medicinalia. Då klagan öfver vårdslöshet och dyrhet ej halp, skref Fr. en apotheksordning med taxa, hvaröfver S. W. mycket förtörnades. Ty han skötte nu andra studier hellre än de pharmacologiske. Han uträknade som astrolog, när verlden skulle förgås och kom till annat resultat än den store astrologen J. Bureus kommit, hvaröfver denne förtörnades. Om deras vad läses härofvan i 3:dje Bd p. 108. Han arbetade ock i kyrkohistorien. Från Trefaldighets söndag 1650 till s. d. 1653 sammanskref han en slags biblisk och kyrkohistoria, bestående af 6 delar. Han åberopade inspiration och bevisade denna derigenom att han var alltför olärd, att af egen insigt hafva kunnat författa ett så digert verk. Det var på tyska, kalladt: die Zwölff Biblischen hertz- und weltstunden, Joh. XI & Matth. XX. 1 T. handlar om G. T:s 10 timmar, 2 T. om 11:te timman från Christus till Luther, 3 T. om 12:te timman från Luther till änen sæculi (tidens ända?). Förvaras på Upsala Univers. Bibl. Sannolikt var denne S. W. en mystiker af det spekulativa mer än religiösa slaget, som i vår tid skulle förirrat sig t. ex. in i Hegelianismen. Ingen frukt vexte, så vidt vi känna, efter hans mödosamma planteringar. Han insjuknade den 19 September, dog i October och begrofs den 17 Oct. 1658. Schefferus, som utfärdade ett begrafningsprogram, förklarar att mannen var from, kunskapsrik i sin christendom så som få äro det, hemma i sitt yrke såsom ej alla äro det; trofast, idkesam, ej af nyck nekande någon ett godt råd eller hjelp. Han tog väl vara på hvarje stund. Akademiens fäder och medborgare ombeddes att genom anslutande till sorgetåget visa huru aktningsvärd de funnit den bortgångne. De 2 namnkunnigaste sönerna äro redan anförda. En dotter blef stammor för en adlig slägt. Sonen Nils Wolimhaus, född i första äktenskapet, blef apothekare i Upsala efter fadren, tillträdande i Dec. 1659, men försålde detta apothek 1663, hvarefter han qvarbodde i Upsala såsom borgare och handelsman. Han hade före fadrens död varit apothekare i Gefle. Gift med Engla Folcker, egande sönerne Simon och Göran W. med hvilka ätten synes dött ut. En äldre son af Simon W.

ns första gifte hette *Johan*, student i Upsala 1646, lär ifvit Wollimhaus. Han öfversatte Mart. Behms Hästläkare Svenska, tryckt i Stockholm 1648. Hade förut utgifvit disp. de occultis medicamentorum simplicium qualitatibus genere, under J. Franck Ups. 1646. Sedan utgaf han hiridion Dictionarii Latino-Svetici in quo Romanæ linguæ bula ad ordinem alphabeticum digesta svethice explicantur 1649 (ett Latinskt och Svenskt Lexicon). Vi ha redan nnt, att Sim. Wollimhaus' största märkvärdighet är, att varit sina söners Jacobs och Anders's fader och enär så ga obetydliga söner blifvit namnkunnige för utmärkte fä- skull, är skäligt låta någon gång en faders minne häg- för märkvärdige söners skull, särdeles då en af våra i orien och poesien mest frägdade ätter vördar mannen så- ättefader. Roberg tecknar S. W. blott såsom en liten t med litet hår.

ifter: Zwölf Lutherische Kirchen, welche vom Anfang der Welt ge- ssen und bleiben müssen, bis an den lieben jüngsten Tag. Eph. IV: 6. in *D*o*C*tor *M*art*I*n *L V*ther (1656), geschrieben durch *S*ey gertre*V* im. Wolimh.) bis an den Todt. pagg. 396. Tillegnadt K. Carl X G. Drottn. H. E. Detta arbete är 4:de tomen af: Die Zwölf Biblischen ertz- und Weltstunden. 5:te och 6:te Tomen äro ock utgifne, recen- rade i Stiernm. Biblioth. Svio Goth. T. VII: den enas början: Gau- ium perfectum, das ist . . . Sthm 1655; den andras: Schola Crucis hristianorum, das ist etc. Sthm 1655.

Källor: Sacklens Apothekar-historia p. 410. 204. J. G. Acrels Tal om Läkarekonstens grundläggning och tillvext . . i Upsala. p. 22, not. Svenska Mercurius Nov. 1764. Biogr. Lex. 3 D. p. 108. Rect. Acad. J. Schefferi programma d. 17 Oct. 1658. Schefferi Svec. Litt. p. 302. 198. Aurivilii Catalog. Ups. Acad. Bibl. Lidéns Catalog. Dispp. Stiernmann: Anonymorum Centurio prima p. 29. 30. Prof. P. J. Bergii Tal om Stockholm p. 249.

—N.

WOLLIN, CHRISTIAN.

Christian Wollin, som ej får förblandas med en annan nds professor Christian Wåhlin, föddes den 22 Maj 1731 Cimbrishamn, der fadren Magnus W. var Rådman och ndlande, g. m. Maria Mörk. Student i Lund 1746. Mag:r Greifswald 1750. Han reste från Lund efter det ett spändt hållande uppstått mellan honom och en professor i Philo- ophiska Faculteten och när han återkom med lagren från eifswald möttes han af underrättelse att, enligt ett nu- mmet Kongl. påbud, ingen magister från Greifswald fick

i Lund intaga öfre Cathedren, utan att en af Philos. Facul-teus professorer godkännt, efter privat förhör, hans skic-lighet. W. vann i det förhöret hedrande godkännande. L. O. O. Doc. 1751. Som Informator i Grefve C. F. Pipers blef han E. Canzlist i K. Canzli-Collegium. Då han sin lärjunge till Upsala och bodde hos Archiater Rosen började W. studera medicin, och blef deri adjunct 1758. D:r 1760, under det han sjelf gjorde en utländsk resa. miæ & Pharmaceut. Professor i Lund 1761, sedan Stän-derstädes inrättat en dylik lärostol. K. Lifmedicus 17 En af Physiographiska Sällskapets förste ledamöter 17 Död d. 7 Sept. 1798. G. m. Ingeborg Anna Jonas Wåhlin. Barn: *Jonas* Ryttmästare. *Carl Magnus* Rådm. Cimbrishamn. *Christian Adolph* Tullinspector i Lidk. *Gustaf* Secreterare och Landthushållare. *Maria* g. m. Pro-fessor C. F. Fallén i Lund. Sacklén yttrar, att W. var ska snäll i latinska vältaligheten, af utmärkta kunskaper Chemien och en älskvärd charakter.

Skrifter: Laurea Cupressina s. Oratio funebris in mem. Svenonis La-gerbring 1788. (Sacklén uppgifver parentationen vara svensk.) Oratio panegyrica in obit. J. Nelander Th. D:r Prof. 1790. Rosarum folia Oratio fun. in tumulum Eberh. Rosenblad, M. D. Prof. Assess. R. Coll. Med. 1796. Täckdikens nytta och företräde framför de öppna vanliga, tryckt i Physiogr. Sällsk. handl. D. I. st. 2. n. 9. Anmärk-ningar om Poudre de la Providence. Samma handl. D. I. st. 2. n. 5 Programmer. 16 Dispp. uppräknade hos Lidén, Marklin och Sack-lén. Deribland är afhandlingen om Chemiens nytta i Physiken, 2 lar. Om Victrioltillverkningar och om Victriolsyrans egenskaper, Svenska. Sacklén anför att flera af Wollins disputationer blifvit begärlighet emottagna af utländningar och på tyska öfversatta. Föreläsningar öfver Chemia Oeconomica. Ms. i Lunds Un. Biblioth. med register. Gåfva af G. Ad. Löwenhielm.

(Källor: Ståhl, Lunds Professorer. Sacklén, Sveriges Läkarehistoria. Manuscriptsamlingen i Lunds Univ. Bibl.)

—N.

VOLTEMAT, HEINRICH JULIUS d. ä. — HENRIK JULIUS d. y. — ULRIK DANIEL. — JOHAN ALBRECHT.

1. VOLTEMAT, HEINRICH JULIUS d. ä.

Jur. & Mathem. Profess. vid Gymnasium i Reval sa Ingenieuren i Reval *Heinr. Jul. Voltemat*, kallad den berömd der tal är om lärde män, hade i *Heinrich Julius V.* en berömdare son, som föddes af fru Elisab. Saleman i Reval

89. Efter förberedande studier inglck han tidigt i krigs-
tjänst under K. Carl XII och bivistade som frivillig fältslaget
vid Kalisch 1706. Blef Fändrik vid K. Stanislai i Pohlen
garde under Grefve Tarlo som Chef 1709. Lieutenant 1710.
Kapit. vid Uplands regemente d. 27 Februari 1710. Dagen
derefter sårad i slaget vid Helsingborg. Major vid Uplands
landdragonregemente 1716. Adlad 1717 (n:o 1593). Bivi-
stade Norska campagnerne. 1720 Öfverstelieutenant, men
fick först 1737 indelning vid regementet. Öfverste afsked
1744. R. S. O. 1748. Död 1764. G. m. Marg. Elisabeth
Schönström, dotter af Assess. Pehr Schönström. Öfverste V.
gjorde sig känd ej allenast som en tapper krigare utan som
en hederlig man med verkligen akademiska studier,
enligt de efterlefvandes omdöme. Han bodde på sitt boställe
ett 3 mil från Upsala och skref derifrån 1729—30 bref till
unga Grefve Clas Ekeblad, hvilka finnas i De la Gard. dona-
tionen i Lund.

2. VOLTEMAT, HENRIK JULIUS d. y.

Henrik Julius Voltemat d. y., son af n. 1, föddes 1723,
tidigt sin faders smak för grundliga studier och skref
han i sin ungdom flera historiska afhandlingar. Han blef
student i Upsala, der han dock ej blef magister (hat åt-
minstone ej responderat, att döma af Catal. dispp.). Blef
docens i Historien 174*, men studerade äfven med framgång
mathematiken, deri han 1751 presiderade för en afhandling:
1 Observationum de solutionibus variis problematis catop-
trici in nov. actis Erudit. a. 1745 p. 523 propositi. Man gaf
honom professors titel, men ett starkt parti lade sig vid alla
tillfällen mot hans befordran till professor. Vid ett ansök-
ningstillfälle till en profession, der han velat höra sig för
hos Klingenstjerna rörande sina medsökande, svarade Klingen-
stjerna: Vinner ni preferencen för dem, bör det ej mycket flat-
tera er; men måste ni stå tillbaka, så skall jag förlåta om
ni förtryter. (Tessin & Tessiniana p. 393.) Riksens Stän-
der hade gifvit "föreskrift" till K. M:t att befordra Voltemat
till någon ledig professorssyssla; men som deraf intet resul-
tat följt och Hr V. deröfver hos 1756 års Ständer sig besvä-
rade, gåfvo Ständerna honom Lagmanstitel. (Riksdagshist.
anteckn. af S. P. Bexell p. 16.) V. utnämndes s. å. till in-
formator för Prins Carl och vardt slutligen Kammarråd. Dog
1765, då han under riksdagen var ledamot i Secreta Ut-

skottet. Gezelius förklarar att han vunnit ett allmänt loford för dygd, ärlighet och patriotism. Det är sannerligen märkvärdigt, att en oveldig domare kunnat upptäcka dylika egenskaper hos en ledamot af dessa tiders Secreta Utskott. Den hedren, tillägger Gez., tillhör Kammarrådet V. att med sina skrifter hafva förbättrat undervisningen i Historien för vår svenska ungdom och gjort den mera allmän.

Skrifter: Genväg till de förnämsta Europeiska staters historia till 1739 års slut, Ups. 1741; flera upplagor utkommo sedermera med flera fortsättningar. Genväg till de förnämsta Europeiska, Asiatiska, Afrikanska och Amerikanska staters historia 1742 (tillökt af J. B. Busser 1771). Anvisning till hela nyare Geographien. Ups. 1742. Ib. 1779. Anvisning till hela Statshistorien Ups. 1742. Anvisning till hela Statskunskapen, Ups. s. å. Äldra Nyaste Historien om Ängeland från 1677 —1739, Ups. 1744. Utkast till föreläsningar öfver kriget efter Carl VI:s död, Ups. utan årtal. Utdrag af föreläsningar öfver Europeiska staterne. Del I. Om Ryssland. Ups. 1749. Blott ett ark var vid hans död tryckt af hans stora historiska verk, "innehållande ett nytt undervisningssätt i Geographien, politiska Historien och Statskunskapen, för att, efter Dionysii Halicarnassensis yttrande, göra historien för ungdomen till en Philosophi, genom exempel undervisande, eller, som Cicero skrifvit, att den borde vara, testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistraque vitæ." — Hist. anteckningar 1 vol. in fol. 6 in 4:o. Gefle Gymnasii-bibliothek (i dessa lärer sällan något godt vara sagdt om någon person).

(Källor: Gezelii Biogr. Lex. efter A. Schönberg. Tessin & Tessiniana. Lidéns Catal. Dispp. v. Stiernmans Adelsmatr. De la Gard. donationen i Lund. Knösiske Anecdoter, mst i Skara Gymnasii-Bibl. Handl. till Skand. Hist. XXIII.

3. VOLTEMAT, ULRIK DANIEL.

Ulrik Daniel V., en yngre son af n. 1, föddes 1729. Student i Upsala 1744. Prest 1753 i följd af en öfvervägande håg från yngre dagar. E. o. Hofpredikant 1754. Reste i Tyskland, Frankrike, England och Holland 1755—58. Redan före återkomsten utnämndes han till 2:dre pastor vid Lifdrabant-Corpsen. Theol. Doctor i Greifswald 1757. 1:ste pastor vid Lifdrabant-Corpsen 1760. Kongl. Öfverhofpredikant 1767. Kyrkoherde i Sköfde stads- och landsförsamlingar. Doctor Voltemat var en *grundlärd* man, heter det*), tydligen efter Hofclerec. historia, med *djupa* insigter i *många vetenskaper*, äfvensom lefvande språk, hvarjemte han hade de ypperligaste predikogåfvor. Källan har dock blott: "en värkelig lärd man som hade mycken insigt i de *vackra* vettenskaperne och de lefvande språken." Den enfaldigaste kan begripa skillnaden i dessa omdömen. Få professorer göra anspråk på det förra,

*) I Sv. Konv. Lex.

hvarje philos. *doctor* et *artium liberalium* magister, ja hvarje bildad person på det sednare omdömet. Drottning Lovisa Ulrica fann särdeles stor smak i Voltemats predikningar, och det berättas att hon efter en predikan yttrat, att om hon vore en rik drottning skulle hon belöna predikanten med 1000 R:dr. Men en tid var han i onåd, derföre att han blandat sig i partistridigheter. Då beskyldes han för vårdslöshet och försumlighet i sin tjenst. Han hade nemligen en gång för skenande hästar kommit för sent till Drottningholms kyrka 4:de dag pingst.

I Svenskt Konversations-Lexicon är han intagen under namnet *Erik* Daniel, ehuru den begagnade källan tydligen kallar honom *Ulrik.* Så kallas han ock på den disputation under L. Benzelstjerna 1748, der man allenast i vår litteratur träffar denna Theol. Doctor. Westén upplyser att flera ledamöter i Hof-Consistorium ville ej anse hans tyska doctorshatt böra utverka honom frihet från pastoralexamen, ehuru pluraliteten det medgaf.

G. m. Magd. C. Herholtz, enka efter en rik köpman Köpke i Stockholm.

4. VOLTEMAT, JOHAN ALBRECHT.

Johan Albrecht Voltemat uppsteg på de Svenska Baronernas bänk med det tyska professorsnamnet. Han var född 1732 d. 9 Nov., yngste sonen af n. 1. Studerade i Upsala, blef e. o. Canzlist i K. Krigsexpeditionen, af Kongl. Maj:t och Rikets Canzli 1749, ordin. 1755; Protokollssecreterare 1756. Krigsråd 1762, R. N. O. 1770. Fick Landshöfdingeafsked 1774, hvilken uppgift hos Rehbinder i Adelsmatr. Sv. Konvers. Lex. så läsit innantill, att han uppgifves slutligen hafva varit Landshöfding i *Upsala län,* ehuru Stiernmans och Låstbóms Höfdingaminnen visa, hvilka som i V:s tid voro i obruten kedja Länsherrar. Friherre 1778 med särskildt hänseende till hans förtjenster i styrelsen af Jernkontoret. Vid riksdagarne lär han varit en *arbetande* ledamot. Han dog utan söner den 1 Apr. 1798. G. m. Hedvig Maria Linroth, dotter af Kammarherren Axel Linroth och Sara Stedt.

(**Källa:** Rehbinders matr. 1781.)

—N.

WRANGEL-

ätten är den talrikaste inom vår adel, egande fjorton nummer på vårt Riddarhus, N:o 13, 37, 93 och 99 bland Grefvarne, n:o 41, 55, 199, 219, 268 och 279 bland Friherrarne, samt n:o 1770, 1850, 1859 och 2092 bland Adlen. Inom *kyrkan* möta vi blott *en,* dock en aktad medlem, det erkännes; inom *vetenskapens* område räkne vi likaledes blott *en,* nemligen en botanist, ej utan förtjenst; inom *konstens* träffa vi äfven blott *en,* en dramaturg af en mindre storlek; bland *statsmän* kunna vi knappast insätta mer än *en* — blott 7 ha suttit i vår senat — och denne är till sitt värde mycket omtvistad, äfven jemförd med andra ganska mycket omtvistade i en olycklig förmyndareregering — om man ej som statsmästironer skall anse en misslyckad revolutionär, och kronobrännerjernas förkämpe; men bland *hjeltar* och *stridsmän,* bland krigare af första, andra och tredje storleken hafva vi ett stort antal, alla bärande samma namn, alla förande samma hjertvapen, än härförare af verldshistorisk halt, än generaler, namnkunnige i våra häfder för segrar och nederlag, än käcke krigare, och desse till ett antal, som ingen biograf ens kan räkna, så att vi tro, det knappt något land kan framvisa af ett namn och en slägt flera, som förvärfvat sig minnets rätt under kortare tid. Ty Wrangelättens Svenska krigshistoria börjar med Carl IX såsom hertig och slutar med Carl XIII såsom storamiral, knappt fyllande tvenne sekler.

Huru slägtens innersta skaplynne är krigiskt, visar sig oemotsägligast under den sagolike Carl XII, då en vintergata af denna ätt skimrar kring den kungliga fixstjernan. Nordberg uppgifver, att 70 Wranglar blifvit dödskjutne i Carl XII:s krig; att 22 jordats i den svenska ättehögen vid Pultava, ehuru han blott inför en af dem vid namn, och kan likväl, jemte Ennes, nämna ett ej ringa antal (omkring 20), som gått med lifvet ur Caroliadens brinnande ugn.

Lyckan och olyckan synas inom denna familj hafva ofta varit af stor jemnlikhetsifver. I Sundet se vi 1659 Riks-Amiralen *Carl Gustaf Wrangel* bli odödlig af sjöhjelteära; men en *Gustaf Wrangel* ligga orörlig vid Hven, då Holländska flottans qvarlefvor gå ohämmade förbi till Köpenhamn, hvarigenom dagens seger gjordes så tvetydig, att K. Carl Gustaf behöfde deröfver trösta den djupt sörjande segraren. Vid Fehr-Bellin, 1674, der numera Riksmarsken, den lysande fält-

herren *Carl Gustaf Wrangel*, på något afstånd, otröstad får se Preussens örn förödmjuka Göta Lejon, är det ju en *Wolmer Wrangel* som lider nederlaget, hvarmed en vigtig hörnsten lades till Preussens kungaslott. Vid Willmanstrand 1741 erkännes en enda hjeltebragd, och den tillskrifves *Carl Henr. Wrangel*, — som blir rysk fånge. Då den gamle Amiralen *Anton Johan Wrangel* visar sig i ärans ljus jemte Storamiralen Hertig Carl, se vi ju en Achitophel jemte K. Gustaf III i den så kallade Bränvins-Wrangeln, *Georg Gustaf Wrangel*.

En egenhet inom denna slägt är, att den inom sjelfva den historiska tiden så litet känner sina egna inbördes slägtförbindelser. Ha de sjelfva lemnat dem outredda, för att vid naturalisationer i Sverige få ett eget nummer på det voterande Riddarhuset, och derigenom undgå, att introduceras på ett nummer, som redan hade sitt caput?

I en Wrangel, som bytte hugg med Attila, hafva de dock erkänt sig alla mötas. Några hafva varit nöjda med erkännande af en gemensam stamfader inom det adliga huset Rede*) i Westphalen, der en Wrangel skall ha lefvat i slutet af 1100-talet.

Namnet förklaras vara en förtyskning af heraldikens *creneau*, dervid *Wehr-angel* skall ha sammandragits till *Wr'angel*. Det är då namnet på märket i hjertskölden, en del af en fästningsmur, möjligen en sinnebild af stamgodset. Ett Wrangel ses på Danckerts charta, mellan Pejpus och sjön Wirzerw, nordv. från Dorpt. En Fabian Wrangel — sannolikt den, som blef spansk grefve — har skrifvit bref ifrån detta Wrangel 1679, förvaradt i De la Gardieska donationen i Lund. Då Danskar i 13:de seklet här herrskade, börjar namnet möta i permbrefven. En *Henric Wrangel* underskref som vittne 1277 Erkebiskop Johannis länebref på gods till en svåger J. de Lune. Man påstår att ätten *öfver Danmark* inkommit *till Liffland, från Tyskland*. I De la Gard. don. i Lund förvaras ett permbref från 1443, der en *Jörgen Wrangel* nämnes i ett dombref af fogden på Wesenberg. Men ätten har blott i Sverige blifvit historisk. I Sverige har den vunnit sitt anseende, sin rikedom, sin makt. Den enda Wrangel, som står utom våra häfder och likväl kan nämnas i historien, är generalen från 1848 års "mixtura inconfusa" af politik och svärmeri, af uppror och krig; men han uppgaf sig ju vara ättling af de svenska Wranglarne?

*) Troligare Rhede, jemte Ems, nära Nienhus, än Rheda, mellan Münster och Paderborn, nära Emsens källor i det gamla Westphalen.

För att få en öfversigt af de här anförda Wrangelska slägtförbindelser och samtidighet, må vi först kasta en blick på nedanstående tafla:

a) *Hans-söner* eller *Herrar till Elstpfer* *), *Friherrar till Lüdenhoff, Frih. till Lindeberg och grefvar till Salmis.*

Hans af Elstpfer.
. Herrman.
. , Herrman.
. . . Herrman.
. . . . Herrman, Friherre till Lüdenhoff, adopterad af n:o 13.
. . . . Carl Gustaf, Ceremonimästare, Frih. till Lüdenhoff, se nedanför, n:o 14.
. . Hans Hermansson af Elstpfer.
. . . Hans, Öfverste, Frih. till Lüdenhoff, se ned. n:o 13.
. . . Herrman af Elstpfer, R. R. Fältherre, se ned. n:o 6.
. . . . Carl Gustaf, Riksamiral och Riksmarsk, Grefve till Salmis, n:o 17.
. . . . Johan Mauritz, R. R. Frih. till Lindeberg, n:o 9.
. . . . Adolph Herrman, Frih. t. L—g.
. . . . . Carl Adolph.
. . . . . . Erik, R. R., n:o 10.
. . . . Erik, Lagman, n:o 11.
. . . . Wolmer, General, Frih. till Lindeberg (son af n:o 6) n:o 12.

b) *Herrmanssöner, eller Grefvar och Friherrar till Adinal:*

? . . . Herrman af Adinal.
. . . . . Didrik, R. R. Grefve t. Adinal, n:o 1.
. . . . . . Carl, Öfverste, n:o 2.
. . . . . Reinhold Herrmansson, Friherre t. Adinal.
. . . . . . Carl Henrik, Fältmarskalk, n:o 3.
. . . . Henning Rudolph.
. . . . Carl Adam, Landshöfding.
. . . . Henning Gustaf, n:o 4.
. . . . Georg Gustaf (son af Carl Henr.), n:o 5.

c) *Georgssöner eller Herrar och Grefvar af Sausis:*

? . . . Georg af Sausis.
. . . . . Tönnes (Anton) Johan af Sausis.

*) Månne detta Elstpfer, hvars stafning mycket vexlar, är det Elstwerde, hvarifrån C. G. Wrangel skref bref d. 13 Mars 1643, förvarad De la Gard. don. i Lund? Der var då *hufvudqvarteret* för Svenska Arméen.

r. . . . . . Anton Johan, R. R. Grefve af Sausis, n:o 18.
. . . . Anton Johan, Amiral, Grefve af Sausis, n:o 19.
. . . . . . Otto Reinhold af Sausis, n:o 20.
. . . . Anders Reinhold, R. R. Grefve af Sausis, n:o 21.

d) *Johan Rutgerssöner eller Herrar af Sag och Friherrar von Brehmer.*

? . . . . Johan Rutger af Sag.
. . . . . . Otto Wilhelm,
. . . . Johan Wilhelm, Frih. von Brehmer, n:o 16.
. . . . Carl Magnus af Sag, Theol. Doct., n:o 15.

e) *Carl Gustafssöner eller Herrar af Fall:*

? . . . . . . Carl Gustaf af Fall.
. . . . Wilhelm Gustaf, n:o 8.

f) *Obekanta till Hus*

Wolmer Wrangel, n:o 22.
. . . Helmut, General, n:o 23.
. . . . Gustaf, Amiral, n:o 24.
. . . . . Fabian, Spansk Grefve, n:o 25.
. . . . . Otto, Generalmajor, n:o 26.
. . . . Fredrik Anton, n:o 27.

Efter husen fördelade, äro här intagne:

Wrangel I till Adinal, Grefvar (n:o 37), 1 *Didrik*, 2 *Carl.*
— Friherrar (n:o 199), 3 *Carl Henrik*, 4 *Henning*, 5 *Georg Gustaf.*
— II till Elstpfer, Herrar, 6 *Herrman*, 7 *Georg Johan.*
— III till Fall (n:o 1859), Herre, 8 *Wilhelm Gustaf.*
— IV till Lindeberg, Friherrar (n:o 41), *Johan Maurits*, 10 *Erik d. ä.*, 11 *Erik d. y.*, 12 *Wolmer.*
— V till Lüdenhoff, Friherrar (n:o 55), 13 *Hans*, 14 *Carl Gustaf.*
— VI till Sag och Wachsel, Herre, 15 *Carl Magnus*,
— — Friherre, 16 *Johan Wilhelm Wr. von Brehmer.*
— VII till Salmis, sedan Sölvesborg, Grefve (n:o 13), 17 *Carl Gustaf.*
— VIII till Sausis, Grefvar (n:o 93), 18 *Anton Johan d. ä.*, 19 *Anton Johan d. y.*, 20 Friherre *Otto Reinhold*, 21 Grefve *Anders Reinhold.*
— IX Obekante till Hus 22—27, se ofvan.

Alphabetiskt registrerade efter dopnamn.

Anders Reinhold, 21.	*Erik d. ä.*, 10.	Henning Gustaf,
Anton Johan d. ä., 18.	Erik d. y., 11.	*Herrman*, 6.
Anton Johan d. y., 19.	Fabian, 25.	*Johan Mauritz*,
Carl, 2.	Fredrik Anton, 27.	Johan Wilhelm,
Carl Gustaf, 14.	Georg Gustaf, 5.	Otto, 26.
Carl Gustaf, 17.	Georg Johan, 7.	Otto Reinhold, 2
Carl Henrik, 3.	Gustaf, 24.	Wilhelm Gustaf,
Carl Magnus, 15.	Hans, 13.	Wolmer, 12.
Didrik, 1.	Helmut, 23.	Wolmer, 22.

[De med *kursif* stil anförde hafva varit Sv. Riksråd.]

Då de fleste husen äro så fristående från hvarandra, h vi ansett rättast att införa dem, som här blifvit intagna, efter namnen på deras hus, alphabetiskt ordnade:

WRANGEL, DIDRIK, CARL, CARL HENRIK, HENNING GEORG GUSTAF, HERRMAN, GEORG JOHAN, WILHELM GUSTAF, JOHAN MAURITZ, ERIK, ERIK, WOLMER, HANS CARL GUSTAF, CARL MAGNUS, JOHAN WILHELM, CARL GUSTAF, ANTON JOHAN, ANTON JOHAN, OTTO REIN-HOLD, ANDERS REINHOLD, WOLMER, HELMUT, GUSTAF, FABIAN, OTTO, FREDRIK ANTON.

I. 1. WRANGEL, DIDRIK.

Herrman Wrangel till Adinal och hans hustru Beata Wachtmeister hade sonen *Didrik*, född den 12 Mars 1637. Ingick tidigt vid sjöstaten och blef underlieutenant vid Amiralitetet 1653, öfverlieut. ibid. 1655, capitaine 1658. Bivistade åtskilliga träffningar, merändels i små fartyg, vid hvarjehanda landstigningar. Deltog 1658 på Amiral Sjöhjelms esquadre i det stora sjöslaget i Sundet och 1659, på Amiral Bjelkenstjernas esquadre, uti sjöslaget emellan Langeland och Fehmern. Vid anförandet af Danska ministerns yttrande om Kongl. R. Gref Didrik Wrangel d. 22 Juni 1698, att denne förhållit sig illa i Sundet, blifvit afsatt, men sedan insinuat sig, antager Fryxell blott en förvexling med Amiral Gustaf Wrangel, hvilken redan 1645 var Capitaine; men der är rått till att också antaga en grund för denna eller en liknande anmärkning mot Gref Didrik. Joh. Ekeblad skref d. 25 Juni 1659 icke blott berättelsen om *Amiral* Gustaf Wrangel, hans fel och arrest, utan kan bedröfligtvis tillägga: "Den 9 April hade alla våra skepp, som lågo för Flensborgs hamn, angripits af Danska flottan, och försvarat sig bra, utom en *ung* Capitaine Wrangel, som onödigtvis förlopp sitt skepp,

och lemnade det i fiendens händer." — Var det Didrik Wrangel? — Vi höra sedan ej af denne Wrangel, förrän 1666, då han blef Major vid Amiralitetet, hvarpå följde befordran till Holm-Major 1669 och Amiral-Lieutenant 1670 d. 3 December. Blef derpå Landshöfding i Österbotten 1674, då Landshöfdinge-residenset flyttades till Wasa. Friherre d. 28 October 1680 (n:o 199), då brodren, Capit. Reinhold, blef på samma nummer intagen, der ensam qvarstående, då Didrik 1693 blef Grefve (n:o 37), sedan han 1688 blifvit Landshöfding öfver Nerike och Wermland samt 1693 Kongl. Råd och President i Bergs-Collegium. Var närvarande vid K. Carl XI:s liköppning och bar thronhimlen öfver Carl XII vid hans kröning. — Dog d. 17 Febr. 1706.

I Fryxellska handlingarne inhemta vi, att denne Wrangel hörde till de Rådsherrar, af hvilka Carl XI och sedan Carl XII begärde råd. Endast mot sådana riktar en utländsk minister sin udd. 1698 charakteriserar danske ministern de verksammaste senatorerna så här: "Wallenstedt en brutal bestie, Gyldenstolpe en falsk räf, Wrangel en plump, oförståndig bonde," hvilket månde betyda, att när danske ministern ville genomdrifva något, som var gagneligare för Danmark än Sverige, möttes han af Wallenstedts skarpa, men träffande motanmärkningar, af Gyldenstolpes höfliga, undfallande ord, ehuru G. i sak var lika obeveklig, men att Wrangel slog hufvudet på spiken med ord "af gammal odalmannaklang."

Som Landshöfding brefvexlade han med herredagsbönderne från sitt län under riksdagar; då han var hemma reste han omkring och utskref ryttare och dragoner; under sjelfva menföret belade han med ansenliga böter dem, som ej kommo i full mundering, eller uteblefvo från mönstringarne och dylikt. Och när Riksdrotset ville befria sine civile betjente, under det presternas ryttare voro "klare," så framhöll Wr. för vederbörande det oskickliga deri. Bland Kongl. Maj:ts till justitiens administrerande i dess frånvaro förordnade råd 1702 d. 24 Nov. finne vi D. Wrangel sednast nämnd i offentliga handlingar. Här sutto J. G. Stenbock, Chr. Gyllenstjerna, N. Gyldenstolpe, D. Wrangel, G. Falkenberg och J. Liljenstedt (se De la Gard. Arch. XVII: 119—122). Utan tvifvel blef Wr. en senator med betydelse, just för sin duglighets skull.

G. m. Magdalena Klerck, Hans d. ä:s dotter. Sonen Carl, se n:o 2. — Var ej Greta Wrangel, den inflytelserika och namnkunniga hoffröken, dotter af Grefve Didrik? I "Lettres inédites du Roi Charles XII, publieés par Mr A. Geffroy,

Paris 1853," beder kungen i ett bref till Ulrica Eleono sin recommendation till "allt Fruntimbret och (Prins Wirtenberg . . och Greta Wrangel." I ett annat bel han den goda Greta Wrangel såsom nyss död, tilläggande hade varit väl, om hon har kunnat lefva något, hon var lustig och rolig. Sedan Gref Thor (någon Gref Thure sedan föranlät uttrycket: en lustig ture?) och hon är så lärer många roligheter vara borta." Det var Greta hofffröken hos Enkedrottningen, som i förening med Min Bengt Oxenstjerna och Öfverhofpredikanten Wallin skulle Carl XI att gifta sig omigen med en furstinna af Mi gard, men misslyckades. Deremot lyckades hon, sedan nistern förgäfves bemödat sig, att förmå Carl XI att so lumpet skämt allena betrakta och behandla: "Österri och hans biktfar, Jesuiten," då hos Stahremberg up ett skådespel, deri Svenskar och Danskar öfveröste hu dra med låga pöbelnamn.

(Källor: v. Stiernmans Höfdingaminne. Fryxells Handl. och B ser. Nordberg, Carl XII:s Hist. Beckstadius, Tornqvist. De li don. i Lund (Didr. Wr:s bref och J. Ekeblads bref). Geffroy's du K. Charles XII.

I. 2. WRANGEL, CARL.

Grefve *Carl Wrangel*, Capitaine-Lieutenant vid K drabanterna, och Generalmajor af Cavalleriet, var s Kongl. Rådet Grefve Didr. *Wrangel* till *Adinal* (n:o 37 hans hustru Magdalena Klerck; föddes d. 30 Nov. 1 Stockholm. Stud. i Upsala, Fändrik vid K. Lifgardet Kom till Paris 1690, att studera krigskonsten, bivistad tåget i Nederländerne 1691, då staden Mons eröfrades ef dagars motstånd, hvarvid K. Ludvig i egen person kor derade. Bivistade sedan bombarderingen för Charlesro träffningen vid S:t Leus, der duc de Luxembourg med i hand öfverändakastade hela fiendens honom dock så lägsna kavalleri. Kom så hem och blef Lieut. vid K. G Återvände 1693 till Hertigen af Luxembourgs armée, oc K. Wilhelm af England och nämnde Hertig kämpa vid winden. Var dervid Generaladjutant hos Generallieut. och såg franska arméen segra. Studerade sedan sin r liga vetenskap i Paris 1694. Förordnad till Capit. vid det och Lieut. vid Drabant-Corpsen, återvände han ti Konung 1695. Han följde sedan K. Rådet Grefve Carl på den förnäma ambassaden med Engelska Strumpeband

den Rysswickska fredstraktaten. Lieutenant bland Dra-
terna och Öfverste i Arméen, följde Wr. sin unge Konung
it 1700. Vid landstigningen på Seeland var C. Wr. i
ma chaloup, som Konungen, och sprang jemte honom i
et. "Med hvad tapperhet förhöll han sig ej vid den
erbara Narva stads undsättning? Hvad mandom braun ej
ans öga vid descenten öfver Düna 1701? Hans lilla
p, snart allena, emottog hela fiendens makt till häst och
f dem tillrygga. Kunde i bataljen vid Clissow 1702 nå-
mera vittna om hjerta, äfvensom deras, hvilka följde
om, än att fienden, som dem på alla sidor ansatte, med
d måste erkänna dessas tapperhet sin öfverlägsen? Med
d vigeur följde han sin konung efter i Sachsiska trop-
nes efterjagande och nederlag vid Pultousk och Punitz,
t förra om våren 1703 och det sednare om hösten 1704?"
– heter det i personalierne, dervid tiden ej tillät utföra, "huru
nte detta oförskräckta mod och försigtiga anförandet, de fast
rolige fatiguer och svåra marcher hela kriget igenom al-
rig kunnat tvinga af Grefven det minsta tecken till ett af-
attadt sinne." Blef Generallieut. Grefve Arv. Horns efter-
ädare såsom Capitainelieut. vid Drabanterna och General-
ajor af Cavalleriet, sedan Horn inkallats i Senaten. Men
ans ansträngningar hade varit för stora. Hans kraft syntes
uten när en fläckfeber anföll. K. Carl satt sörjande vid
ans säng. Han dog efter en kort sjukdom d. 29 Maj 1707
K. Maj:ts Högqvarter i Altranstadt, och begrofs i Kyrkan
etzschav (Kötschau, enligt Adlerfeld) i Sachsen, i Konun-
ens egen och några främmande prinsars närvaro, då krigs-
resten Petr. Lampa talade om denne kämpes utmärkta för-
jenster. Det hade ej passat, att i Konungens och krigs-
amraternas närvaro dikta eller tala såsom det kan ske vid
n Academisk parentation, det, som kunnat tagas för ironi.
rabanten Bror Rålamb höll tal vid sjelfva grafven.

Vi äro skyldige att antaga, att denne Wrangel varit
ina ättefäder värdig. Han berömmes för "ett fast och sta-
digt sinne, som väl visste styra sig både i den onda och
oda dagen, ett särdeles godt manér i allt sitt företagande,
ned tillbörlig heder att bemöta de högre, med uppigtig vän-
kap sina likar, och med ogemen fromhet de lägre. Afunden
eg inför hans loftalare. Han var omtyckt och älskad af
lla. Hans gudsfruktan var ren och allvarlig, hans trohet
mot sin kung var hjertlig och hans hjerta var ömt för dem,
om voro honom anförtrodde."

Likpredikan tillegnades den ogifte Grefvens moder. efterträddes i begge sina charger af en annan Grefve W gel, men slöt sjelf den Grefliga ätten *Wrangel I af Adl*

Skrift: Eigenhändiger Bericht des Grafen Carl Wrangel von der S bey Narwa 1700; införd i G. v. Adlerfelds Leben Carls XII I 442. Utdrag ur hans bref till Gref Fabian Wrede, 1700—03 tagne i De la Gard. Arch. XIII, 175—179 (originalerna finnas i Gard. Don. i Lund). C. Wr. längtade, med ära för sin in Pohlen till Ryssland, 1702. "Som det ser ut, tror jag vi få F nes alla partier på oss, *ty vi bära oss intet bättre åt.* G mäktig hjelpe oss med äran ifrån detta falska folket och att v komma emot en rätt fiende." Från Sendomir skrefs 11/12 170 är ingen trosspojke, som icke längtar att få komma ihop med rockarne (Ryssarne)." Hvilket öde, att Carl XII allena ej t vid Kungavals-schackspelet. Och *han*, absolutisten, höll här i skola för att lära frihetstidens — polackismer!?

(Källor: Likpredikan öfver Grefve Carl Wrangel af Petr. Carl XII:s historia. De la Gard. Arch. XIII.)

I. 3. WRANGEL, CARL HENRIK.

Fältmarskalken Frih. *Carl Henrik Wrangel*, tappe lin äfven efter Carl XII:s död, var son af Capitain Reinhold Wr. och Anna Margareta Zöge v. Manteuff d. 28 Jan. 1681, studerade, ingick vid Arméen, sl Narwa, blef Lieutenant vid Lifgardet 1701 och nämne i historien 1704. K. Carl gick då öfver Weichseln brygga, som brast, då han och prinsen af Würtembe i vattnet, "icke utan största lifsfara." Den ändan af b hvilken kungen fattat i att hjelpa sig upp, gick ut för men. Öfverkomne voro allenast 50 Grenadierer af L under Capitaine Carl Henrik Wrangels anförande. D Baronen, som gått öfver i fiendens åsyn, hade lä kunnat kastas öfverända, förskräckt öfver sin konun svinnande, men det var ej han, utan Sachsarne, son hufvudet. De stodo orörliga, och läto Svenskarne in höjd, hvarifrån deras stycken spelte immerfort emot brynet, så snart en fiende der visade sig. Derigen rådrum att rädda både kungen och de 50, som öfv med honom, samt att sedan på båtar öfverföra de 50 man i sender. Följande dagen utfärdade Stanisl första manifest såsom Kung i Pohlen. — W:s käck Riga, Clissow och Holofzin vitsordas. Öfverstlieut. vi ska dragonerna 170*. Blef fången vid Pultawa 1709 fade i Moskwa Generalmajor Henning Rud. Horn, sc

i sina döttrar blifvit fången vid Narva 1704. Wr. gifte sig med den ena, Märta Helena, i Moskwa 1715*). Återkom 1722. Placerad som Öfverste på Nylands regemente till häst 1721, Öfverste för Tavastehus regemente 1727, för Nylands dragonregemente 1728. Utnämndes till Landshöfding i Österbotten 1732, men undanbad sig. Generalmajor 1737. Hans deltagande i 1738 års riksdag är berördt härofvan i VIII: 1. p. 23, der "gamle General Henrik Wrangels" återhållsverksamhet angifves. Öfverste för Skaraborgs regemente 1739. Då ryska krigsförklaringen bearbetats, hade Wr. kämpat som Mössa deremot, men sedan beslutet vederbörligen fattats, grep han med stor ifver uti verkställighetsåtgärderna. Först berömdes, sedan klandrades denna ifver. Buddenbrock, som sades hafva föranledt den brådstörtande krigsförklaringen genom att för tidigt rapportera, att allt var redo, ehuru han, när krigsförklaringen skett, blott hade 2 corpser af 8,000 man sammandragna, hade nu ej ifrens fel. Bland anklagelserna mot honom anfördes att han ej rörde sig på 24 timmar efter inhändigande af Wrangels 1:sta rapport. Linné har dock i "Nemesis Divina" uppdagat, hvad som verkade mest på skyndsamheten i krigsförklaringen, som sedan vållade Wrangels "för stora" tapperhet. Kejsarinnan Elisabeth ville göra revolution i Ryssland och önskade bli hastigt anfallen af Sverige, för att få skäl draga de i hufvudstaden förlagde, henne ej tillgifne regementerne till Svenska gränsen. Detta verkade mer än alla uppskofsgrunder i bref från Generaler kunnat åstadkomma, om de dem ock användt. Kanske bidrog kännedomen om denna intrig att omstämma mössan C. H. Wr. Hans deltagande i detta krig är omnämndt i vår historia med både beröm för hjeltemodet och klander för brott mot förnuftige krigsreglor, men otacksamt är af den närmaste eftertid, att ej ens ha reda på, hvilken af de många, som bära Wrangelska namnet, denne "olycklige hjelten" vid Willmanstrand varit. Någon förvillelse kan uppstå af namnet Hindric Wrangel, som bars af 2 andra Caroliner, Henrik Gustaf och Henr. Wilhelm Wr. I den annars ur mången synpunkt berömvärda Helsinge regementes Historia af C. P. Ström, kallas hjelten vid Willmanstrand *Erik* Wrangel. Då krigsförklaringen kom till orten, stod Generalmajor Carl Henrik Wrangel vid Mattila eller Martilla med 2,000 man, enligt Ström, men

*) Derigenom blef han svåger med d. v. Capit. sedan Fältmarskalken F. B. Stael v. Holstein, som gifte sig med Ingeborg Christina, d. v. Capit. C. Coyet, som blef gift med Magdalena Sophia, d. v. Capit. C. M. Durietz, som blef gift med Ebba Catharina, samt med ännu en 5:te officer.

något öfver 3,000, enligt Geijer (Frihetstid. p. 127). Ryssarne gjorde strax en beslutsam marsch med 10,000 man emot Willmanstrand. Wr. rådfrågade nu mera sitt enskilda mod, än krigsreglorna, transporterade nog obetänksamt 8 Willmanstrands kanoner utom fästningen, och lefvererade der d. 23 Aug. de anfallande Ryssarne en drabbning, som förlorades, oaktadt allt Wrangels mod och äfven rådighet under stridens fortgång och Westerbottningarnes här ådagalagda prof på mer än vanlig tapperhet. Utan att rubbas i sin fasta ställning, emottog denna här med mod och tapperhet samt uppehöll den segrande fienden, tills hären, efter förlusten af sine officerare, under en fortfarande eld, med svajande fanor gick midt igenom den talrika fiendens täta leder. Detta lättades likväl mycket genom Ryske General Keiths ädelmod, som beundrade denna tropps utmärkta hjeltemod, hvilket ännu mera framlyste genom den starka kontrasten mot venstra flygeln, till hvars undsättning de voro detacherade. Denna flygel, som bestod af Finnar, det Willebrandska regementet, vände efter första salvan fienden ryggen, (månne af Ryss-sympathi eller Finsk nationalitetsvurm?) så att Generalmajor Wrangel, oaktadt all den tapperhet hans corps visade, slutligen om aftonen måste gifva sig fången med sin återstående tropp, då dessutom äfven den väntade undsättningen från Generallieut. Buddenbrock uteblef, hvilket sedermera bidrog att kosta denne sistnämnde hufvudet. Huru tappert Wrangel slogs med sina tappre, bevisade sig deraf, att der 900 Svenskar stupat eller sårats 8,000 Ryssar dödats eller sårats. "Det är," säger Öfv. Lieut. Ström, "det enda exempel af beslutsamhet och mod, utom Capit. Löfvings partigängare-expedition, som detta ryska krig kan uppvisa." Tibürtius yttrar i "Finska Kriget," p. 19, att Wrangel handlat mer som en hetsig och behjertad soldat, än som en förståndig General. Mannstein, hvilken deltog som Rysk Öfverste i detta krig, och det beskrifvit på Tyska, hvilken skrift han sjelf på konung Fredriks i Preussen befallning, "så godt han kunde," öfversatte på Fransyska (sedermera ock öfversatt på Engelska), tadlar Wrangel mer än Buddenbrock, men säger för öfrigt om slaget vid Willmanstrand: "*det är den enda träffning i hela detta krig, dervid Svenskarne visade mod*" — ett nog hårdt omdöme om de gamla Carolinerne, som nu utgjorde arméens veteraner. Mannstein uppger Ryska styrkan vid Willmanstrand under General Lascy till 9,900 man, erkännande, att deraf 514 stupade och 1,765 blesserades, och den Svenska, enligt förslager, som föllo i Ryssarnes händer, till

246, inberäknad garnizonen i Willmanstrand. Faat räknar Wr:s manskap till 3,000, utom 300 karelske dragoner. Enligt Geijer uppgifva svenska underrättelser Wrangels hela styrka till 3,200 man, af hvilka 2,200 gingo i slaget förlorade. Geijer tillägger: "Wr. behöll det beröm, att i detta krig ha varit den ende anföraren, som åtminstone ej skydde elden. Och detta beröm måste hattarne lemna åt en mössa." Denna slagtnings historia borde införas i soldaternas katekeser, liksom ock i våra läroböcker i skolorna, med öfverskrift: "*partifrihetsläran, satt i krigsmusik.*" Fant yttrar i skildringen af striden, att "fienden studsade, då den först såg Wr. och hans 3,000 man med de 300 dragonerne på flyglarne, och höll krigsråd, hvarvid beslös att vända om, men 2:ne svenska öfverlöpare, Generalmaj. Yxkull och Öfv. Lohman, förklade att vid vändningen bli angripne och ansågo för bäst att pröfva lyckan, hvilket vållade ett nytt beslut." Öfv. Lieut. Grefve Wasaborg — se XX B. I, pag. 95 — gick nu *mot Wrangels ordres* för långt fram, så att svenska artilleriet gjordes onyttigt. Så ryckte Dalkarlarne fram *utan ordres* W—g till hjelp. Dervid bröts vår linea på högra flygeln; den venstra, der Wrangel var, begynte då vika, sedan karelske dragonerne och Sawolaxbataljonen efter fiendens tredje salfva lupit in åt staden. Tavastehus bataljon vände äfven om, lemnande befälet i sticket, och när Wr. skulle derifrån begifva sig till högra flygeln, blef han sårad i högra armen, så att han måste föras in i staden. Södermanlänningarne följde då sin Öfverste, och Dalkarlarne Södermanlänningarne. Nu började fienden bestiga vallen. Fästningen var ej i stånd att försvara. Den hvita fanan sattes ut. Fienden upphörde ej att skjuta, och Yxkull och Lohman trädde fram och begärde ut commissarier. De, som serverade kanonerne på fästningen, hade ej ännu sett den hvita fanan, och sköto dessa derar. Förbittrad öfver detta brott mot krigslagen bröt nu fienden, som ej antog ett misstag, utan ett våld, in öfver staden och vallen och började ett grymt nederlag. Commendanten, Öfv. Willebrand, samt Öfverstarne Wasaborg, Bildstein och Freudenburg togos till fånga. Staden plundrades den dagen och uppbrändes den följande. Det var då Westerbottningarne i formerad fyrkant, anförde af en trumslagare, sedan allt redan fallit, bröto sig midt igenom fienden och gingo till Fredrikshamn. Buddenbrock var nu 2 mil nära Willmanstrand och vände om. Wrangel fördes som fånge ur Willmanstrands ruiner. Detta var allmänt kändt. Och likväl utkom

en krigsvisa, som skulle sprida ut den historien om hvilken tros skulle, hvarur må meddelas:

"O du käcka Lejonhufvud (C. E. Lewenhaupt), till Carlskrona gick .... När vi Finlands skär fick lade Svenska flottan an .... Derpå gafs ett rop af Wi Stanna, broder, i ditt lopp, låt ej fronten lida mangel ej så vår Konungs hopp ... Lejonhufvud börjar Vänta ännu fyra dar. Fjerde dygnet börja lida, då till gel kunskap gick: Huru länge vill du bida, Ställ ditt skap uti skick; Lejonhufvud falsker är, han hos ryss net tär. Svenska vakten fick ock skåda hvar en mä ryssar stod. Med ett rop han Wrangel båda som har i hjeltemod: Skynda dig, vårt hufvud, fram, låt oss gör sar skam. Wrangel börja derpå ställa allt sitt mansk skick .... Knappt var halfva vägen ända då vi fingo se Ryssar utaf vinet brända uti sömnen storsint När de då kringrända voro Af sexhundra Svenska ma vårt manskap dem afskoro, Så att ingen undfly kan, vi att skjuta på, Ryssar föllo ned som strå. Wrangel derpå ropa: Gossar! hvaren i sitt led fall på knäna, all och i stoftet för oss bed: Milde Jesu blif vår hjelp oc fiend för oss stjelp. Wrangel åter kommendera: tredje van, lägg nu ann. Ryssar mer än många flera derpå man från man. Hurtig var vår Wrangels hand, att fö Willmanstrand. Men hör på hvad som nu hände oc ängslan vara må. Sig en kula till oss vände, Wr högra arm tog frå. Ingen, som ej sett, det tror, hur ar sorg var stor. Wrangel lät sig dock förbinda, sade: g fatta mod, Låt ej sorgen er förblinda, Vi ska' våga li blod. Gud med mig främst för er går, Att vi lycklig ger får. Efter slaget fick man finna Att tolf tusen R låg, Och om jag mig kan påminna, Svenskar trettitvå såg, som sin bane hade fått — — — — Genast Wr ordres fällde, att man gropar gräfva skull .... Wr sade se'n till alla: Få vi Lejonhufvud se, Vill jag kärli befalla, Att mig troget bistånd ge. Låt oss med båd' li själ Fäkta för vår konungs väl. När trefjerd'dels väg v den, fick man se postvagnar två, Der låg Lejonhufvud v uti band och bojor då; Sade: ack, olycklig dag, när jag min konungs lag. Han då värjan presentera åt vår W gels käcka hand. Så gick honom, så går flera, som fö Kung och land. Stupestocken blef hans del För dess brott och fel." —

Man kan härofvan i VIII B. 1 h. p. 25 läsa det sanna lessa här förvridna händelser. Och likväl aftryckes ännu ana partivisa. Framför oss ligger en i Lund 1844 tryckt ïnling af *krigssånger*, der slaget vid Leipzig 1813 och slaget vid Willmanstrand 1741 förenats med en "folksång": ïell Oscar vår dyre kung"! Vore det ej tid för skalder af storisk kunskap att taga sig an den litteratur, som kringrides af "visgubbar"? Mången ärlig Svensk man lär Svensk storia blott af dylika visor.

Äfven den ärevärda sången firade Wrangel. Då han i ai månad 1742 återkom ur Ryska fångenskapen, sjöng alin:

Välkommen, vår Wrangel, ur fiendens hand
Från hvilken du räddat ditt fädernesland,
Välkommen, båd' Gudi och menniskom täck,
Båd' skrytande kämpar och Ryssar en skräck,
Du löper ej kitsligt till krig, som till rof;
Men ger, när det gäller, din tapperhets prof.
Du tiger, men talar med dundrande ljud,
Och frälsar vår heder med starkhet af Gud.
Ja, Wrangel, din hjessa bär sällaste krans,
Och sätter sin hvithet mot konungars glans.
När sjelfva vår fiend' måst vörda ditt mod,
Hvad bör då ej Sverge, som nyttjat ditt blod?

Vi må härvid ock erinra oss, att samma hofpoet sjöng i Generalen Baron Carl Hindrik Wrangel gick emot den ypresta Dalallmogen år 1743:

Gå, Svenska hjerta, med all heder,
Gå, redlighet i silfverhår,
Jag hoppas himlens hand dig leder
Den svåra väg dig förestår;
När Ryssen vörda lärt din arm
Då stillas väl rebellers harm etc. etc

Den 23 Aug. 1743 skref Dalin till samma General "på minnelsedagen af slaget vid Willmanstrand":

— — — — — — — — — —
Den dagen, fast han gick oss nära,
Var af vårt krig vår enda ära,
Vår mistning, men vår fiends. skräck. — —

Då Wrangel samma år for till Skåne, uppvaktade honom åter Dalin med ett qväde, deri det heter:

Den tysta grannen vaknar
Och gör ett fasligt larm,
Han menar Sverge saknar
Sin kära Wrangels arm etc.

Vid Fältmarskalken Baron C. H. Wrangels död 1755 sjöng Dalin ett griftpoem, som slutar:

Så hvila nu med heder stilla
Du ädla mull i minnet stor.
Du talar mer än mången tror,
Då vi om äran oss förvilla.
Man vågar tusentals besvär
Till minsta hennes glans att vinna,
Och mången kan ej högre hinna;
Du säger oss, hvar sjelf hon är.

Slaget vid Willmanstrand synes ha gripit Dalin så djupt, något kunde gripa hans sinne. En vår lärde Spoles sonson, Fänriken vid Dalregementet Carl Laurens Spole Rosenberg, som föll i slaget vid Willmanstrand d. 23 Aug. 1741, blef särskildt besjungen. — Man behöfde nu ej förskrifva prof på hjeltar

"från Grekeland och Rom; vi ha dem i vårt land." Den 21-årige valdes att besjungas ur hjeltehopen.

"Den fanan, som ej förr än lifvet, dig afhändes
Har vist, att dygden var inlifvad med ditt kall.
— — — — — — — — — — —
Monn' sådan dygd ej dig odödlighet bereder,
Som i ditt *första* prof fått *största* hjeltars heder."

Så snart Wrangel efter fredsslutet utvexlats, fick han Nerikes och Wermlands regemente den 5 Aug. 1743 och blef General den 9 Aug. s. å. K. Fredrik i Preussen ville uttrycka sitt gillande af den klandrade härföraren genom att utnämna honom till riddare af Ordre de la Générosité 174*. Erhöll på begäran afsked från regementschefskapet d. 3 Febr. 1748. Fältmarskalk och C. S. O. m. st. k. 1754. Denne "ärans man" — Ennes ord — dog på Sperlingsholm den 23 Mars 1755. Hans porträtt såsom enarmad förvaras på Hyby nära Lund.

(Källor: v. Stiernm. o. Låstboms Höfd. Minnen. Ennes Carl XIIs krigare I: 272. 694. Ströms Helsinge reg:tes hist. Fants Föreläsningar i Sv. Hist. V: 240. Sverige under Ulrica Eleonora o. Fredr. I: p. 78. 194. Tiburtius om Finska kriget 1743 p. 14. Geijers Frihetstid. Fries program 1848 med utdrag ur Linnés Nem. divina. Krigssånger tr. i Lund 1844. Dalins samlade poetiska arbeten. Uppgift af Baron Wrangel v. Brehmer på Hyby.)

II. 4. WRANGEL, HENNING GUSTAF.

Fältmarskalken Frih. C. H. Wrangels son Major Rudolph Henning hade i sitt äktenskap med Hedvig Sophia Winterfelt

— son *Carl Adam Wrangel*, en af Rikets Herrar, Landshöfding i Christianstad 1786—1803, död 1829, hvars ståtliga monument vid landsvägen nära Christianstad visar att han egt tacksamma efterlefvande. G. m. Anna Marg. Hamilton, Fältmarskalk G. D. Hamiltons dotter. Hon egde sin faders ädliga tanke, ofta gränsande intill snille, men alldeles eröfradt af sin tids ande, under det mannen ansågs njuggt utrustad af naturgåfvornas utdelare. De fostrade 2:ne söner, en Carl Adam, död som ung tjensteman vid Amiralitetet, och en *Henning Gustaf*, som beträdde militära banan, men såsom Capitaine tog afsked efter 1809 års revolution och blef — "Jordbrukare," hedrad med titlar af Hoftjenstebefattningar, någon tid framträdande som talare på vårt Riddarhus, ställande sig nära C. H. Anckarsvärd, då denne var oppositionschef, dock namnkunnigast som *den siste Riddaren* ibland oss, i detta hänseende qvarstående "som sinnestyrkan på en graf." Såsom *tidsbild* är han utan gensägelse en bland våra märkvärdiga män. I honom se vi en typ af den *liberale Aristokraten*, ännu in i de decennier, när man i sjelfva benämningen fann en contradictio in adjecto, sedan en C. H. Anckarsvärd "i en Riddares hela rustning förjagat sjelfva ridderlighetens sista illusioner, i vördnadsbjudande aristokratisk hållning nedslående alla Aristokratiens prerogativer."

En egen Nemesis har velat att denne ridderligt finkänslige Herre, som med Axelsönerne skulle kunnat vara färdig förklara konungar öppet krig för det minsta gyckel med sin person, blef strax efter sin död af en halfbildad beundrare med en obildad tjenare som förnämsta sufflören framställd inför allmänheten, snart sagdt som ett motstycke till "den admirable" Don Quichotte de la Mancha. *Biographiske Underrättelser om Öfverste Kammarjunkaren och Commendeuren Frih. Henning Wrangel*, Christianstad 1836, med motto:

> *Döm ej strax — — — —*
> *Stolte Broder! med förakt.*
> *Icke vägde du den börda*
> *Ödet på hans skuldra laggt.*
> *Tegner: Fridsröster.* —

ha knappt sitt motstycke i vår nyare litteratur. Emellertid har bilden blifvit insatt i vårt litterära Pantheon och det hjelper ej att man "ignorerar" den. Man måste taga sig dristigheten säga till 19:de seklets första qvartal såsom en lyning af förflutna tidehvarf: de *te* fabula narratur. Arbetet är ur denna synpunkt förtjent af uppmärksamhet och skall äfven utan tvifvel vinna en sådan hos en efterverld, som ej mera har sådana aktörer i det verkliga lifvet.

I de "biographiske underrättelserne" träffas knap årtal, ej ens födelse- och dödsår, fastän man får veta marne på dagen eller natten, då mycket passerat. Vi i ansett det löna mödan, att, mer än som här skett, afhj dessa brister.

Henning Gustaf Wrangel föddes den 4 Febr. 1780. I fostrades hemma under informatorers undervisning; och i föga annat, än det som lyckades att roa den unge h grundligare blifvit inhemtadt. Åtminstone lärde han ej styra sitt sinne, hvarpå biographerne anföra en mängd mellan de vackraste loftalen. Den unge Friherren had både "herkulisk" och "athletisk" vext, "hans hufvud som en krona af svarta och glänsande lockar, så att man såg honom i Gardesuniformen, han kunde liknas — — ett fält, fullt med sippor och ängbollar under be liga skymningen af en sommarnatt." — Liknelsen har s ligen sin like i alla de liknelser, hvarmed våra Homerer härliga sina Achiller.

På Wrangels *Μῆνις*, (som ju kommer af *μη ἡνι* icke tygel), anföres som första profvet, en spark till en man hvilken besökt en för 6,000 R:dr B:co bysatt person Wr. höll vakten, och hvilken troman derunder talat mera ljudt än vakthafvande officeren tillät. Sparken försoı med tromannens invisning på 6,000 R:dr B:co, att hos W gel lyfta till den bysattes förmån. Strax derpå utn Wr. sin egen major och återfår derigenom en gifven bo Wr. och en kamrat förklädde sig sedan som lakejer buro kärleksbiljetter mellan Wr. och en civil embet dotter, men — "flickans far kom dem på spåren, uppt förhållandet och hela kärlekshandlen blef slut." Fadre väl ej af så hög rang, att här uppstod duell eller en likning såsom för sparken. Wr. tröstade sig med sin liga favoritöfning att pröfva gardisternes kroppsstyrka. reste sedan utrikes. Säges då ha en tid som Voloı tjenstgjort vid General Kreys armé. Vi få nu supplera grapherne. Fadren hade anbefallt honom hos Grefve De la Gardie, som nu var Svensk Minister i Wien han sig begaf 1800. Här böd H. W. ut Phrenologen under en föreläsning. Gall beskref tapperhetsorganet. känner efter på sig, men som han ej der fann det besl organet, steg han upp och sade: Herr Professoren har Gall frågade: ur hvilken grund? Wr. svarar: "Grund? I Jag har ej ett sådant organ. Det är nog till vederlägg Professoren småler och förklarar att vetenskapen ej

af ett så enskildt exempel. Herre! utropar nu Wr., ır på att jag har tapperhetsorgan. Jag skall bevisa i skola mötas för denna bevisning, hvarest ni befaller. mälte händelsen för De la Gardie, som afböjde vidare en; men Wr. fick snart vända hem igen, der vi möta under sina biographers vingskugga. Han beordrades Svenska Pommern, för att der afhemta ett litet de-nt svenska soldater, som blifvit utvaldt bland alla und förlaggda regementer för att insättas i svenska egementerne. På hemresan pryglas en husvärd, som . i kragen, och som får derföre ansenligt plikta. Böterne den soldat, hvars hustru var W:s favorit och för favorit-förhållande kragtaget skett. Der var en tingsstället, som trädde upp till — ordningens försvar. ; hörde ej till den chevalereska moralen att respek-tjenstemännens känsla af embetspligt. Då en tullnär rona öppnat Wrangels kappsäck, för att controllera iehåll, grep Wr. "med sin vanliga hetta" i en klä-del och stötte dermed vederbörande med sådan fart isan att denna sprang i blod, frågande bittert om den n var contraband. Resekamraten måste förlika och k slutligen betala en betydlig summa. Hvad en lersaga kunnat uträtta, förmå dock ej alla böter — ı lära ungdomsblodet att kufva sig sjelft. Dernäst s en borgare i Helsingborg med stryk, derför att han : så fort till Ramlösa att Wr. kunnat få hjelpa en l. ur sin vagn. Borgaren stiger strax ur, frånspän-hästar och qvarlemnar Baronen i vagnen, som fick på vägen. Den balklädde Friherren framkom i sil-ıpor och skor, mycket neddammad och svettig, så gången eröfrades väl icke något frökenhjerta. Be-böter följde. Derpå delade han sitt tycke mellan och en ogift dansk Friherrinna T., men der tycket gifta öfvervägde. De bjudas till en maskerad hos räldrar. Modren var, som bekant är, mycket hänförd nöje. Den gången var hon maskerad till en löf-framför hvilken en alltför välplägad gäst stannar, hon nödgas soutenera sin buskrôle. Wr. förföl-ı qväkare härunder sin far Excellensen, sedan han n Hercules uppsökt sin Friherrinna T. såsom sin ." Den grekiskt hedna tron hade i den tidens bild-gare anhängare, än sjelfva Sokrates i sin tid synes 'De skinande alabasterbilderne, föreställande mytholo-rsonnager, visade sine lysande former bland parkens

skuggor och uppenbarade sig liksom *sändebud från Guda hemvist* för att skåda de dödligas nöje." Man såg der Olympens Gudar — Ascheberg och hans 12 Adjutanter.

Dulce gick vanligen framom *utile*. På en resa af sin fars egendomar med en Skotsk landtbrukare, att Engelska flottan kommit in i sundet. Han vände landtbrukaren med sig och befann sig snart bland den ska officerskorpsen, der vi få se W., efter god ring, "hoppa af idel lust på däcket." Följande se "de resande" under bombardementet af Köpenhamn de röda vägarne af bombernas lopp korsa hvarandra i mörka rymden." Nu hemkom W. med sin agronom, för berätta om dessa äfventyr i stället för att rapportera stalloxar och plogar på det gods, sonen bort besöka. sade intet, vände sig blott om och gjorde tecken med rarne i luften för att utmärka att idéerne i sonens gingo omkring som en väderqvarn. Folket på godset att "den obändige sonen" var i stånd, att för befordran af farmersystemet tända eld på gamla byar, men sådant blott deras mening, som ej förstodo bedömma kärnan i det skal, som alla kunde se.

Permissionstiden slutar och Baron W. sitter snart laddar 2 pistoler; derpå skrifver han ett utmaningsbref sin Compagni-chef Grefve T. W., skref ock till 2 ka ter, en Baron D. och en Baron W. att vara hans se danter. Nu var *hedern* sårad derför att Chefen sagt, då kom en morgon för sent ut till exercisplatsen, "att kunde gå hem och lägga sig, om han så behagade." fen — förklarar sina ord sedan för ett raljeri och "biläg saken, sedan han fått utmaningsbrefvet. En rik suba tål ej ett ord, men alla skola af honom tåla allt. Och väl var Baronen ultraliberal i sin politiska trosbekän Psychologerne ha här mycket att lära.

Ändtligen blir leken blodig. Baron W. och Baron disputera om theaterpiecen Johanna af Montfaucon. — T terpiecer voro detta tidehvarfs dogmer, som nu vållade b utgjutelse, såväl som de Theologiska definitionerne i seklet, ehuru opinionen derför ännu ej anfallit theate cerne så ifrigt, som den i ett helt sekel anfallit de väckande confessionsdogmerne. — De esthetiske disp terne möttes på Djurgården bredvid Manilla. Baron W. Baron S. K. i venstra armen, hvarefter *hedren* var ri och vänskapsskålar klingade på Blå Porten. Detta a öfvermåttan klokt i den tiden. Derpå öppnades en "heder

med en Major W. T. som låg commenderad vid Grislehamn. Följde så "åtskillige dylika affärer," hvilka genom vänners bemedling bilades. "Den ridderlige W.", en af de rikaste arftagare i landet, går, för att vinna den tappres rykte, ett ärende åt hungriga subalterners magkrämpa vid tanken, att en Baron Lave Beckfriis' befordran skulle fördröja deras andel i en större kronans kaka. Deraf uppstod en cause celebre i den tiden, hvilken det lyster oss att fullständigt teckna, för att sätta en klok efterverld i tillfälle att klart bedömma en duellshistorik från *den sista Riddarens* dagar. Händelsevis ligga de fleste urkunderne i detta lilla krig framför oss.

Lave Beckfriis var född 1772, blef med skeppet Prins Gustaf fången under bataljen vid Hogland d. 17 Juli 1789 såsom Lieutnant vid Sprengportens regemente, med rykte om tappert fäktande. Kommen ur en treårig fångenskap blef han vid nämnde regemente Capitaine, sedan Major vid Jemtlands reg:te, hvarifrån han transporterades till Konungens eget värfvade regemente. Erhöll tillstånd att göra en utrikes resa, under hvilken han föll i Fransk fångenskap och fördes till Paris från Rhenströmmen. Blef derpå antagen som Volontaire vid Fältmarsk. Suvarows armée, som nu stridde mot franska republiken, Återkom då fred slöts, till Sverige 1800 och erhöll beföl öfver en då inrättad Grenadierbataljon i Malmö, derifrån han 1801 befordrades till Konungens tjenstgörande Generaladjutant af flygeln. Denna befordran väckte ond blod och han skulle — utrotas eller såsom en annans mördare landsförvisas.

Den 7 Mars 1802 skref han till sin mor: "Jag är qvar i tjensten och det på ett ganska flatteust sätt . . . sedan kungen sjelf låtit göra mig den proposition att emottaga en ny inrättad tjenst här i Stockholm, hvars göromål blir att efterse det militäriska i tjensten i Garnison går såsom sig bör. Förut har detta i synnerhet tillhört Majorerne af Svea Lifgarde, men Kungen är mindre nöjd dermed och vill imitera Kejsar Paul, som hade en af sina Generaladjutanter af flyglen, som gjorde den tjenst, man i mindre Garnisoner kallar Place Major; så skall nu äfven bli här och jag skall börja dermed. Jag blir således Generaladj. af flygeln, det vill säga Öfv. Lieut. och commenderas att förrätta det som heter i militärisk styl *Jouren* i Stockholm. Ehuru det ej accommoderar mig med mina enskilde affärer, efter jag måste qvarblifva i Stockholm, kunde jag ej refusera en place som marquerade så mycket förtroende, som den att ställa tjensten i ordning inom sjelfva hufvudstaden. Min lön blir ej stor —

circa 50 R:dr i månaden, då jag gör tjenst — fria rum på slottet, fritt spectacle m. m.; häst skall jag sjelf hålla; den behöfs alla dar, då jag skall commendera stora vaktparaden. — — "Syster Sophie är ledsen, att Kungen med denna het desobligerar h. v. militärer, hvilka visst skola sätta denna inrättning på den stora räkningen af saker, som förorsaka missnöje. Toll skyllrar derför, men är oskyldig; han har gjort Kungens förslag mindre retande, än det först tänkts. — Missnöjet uteblef ej.

Fänriken Bar. Henn. Wrangel lockades att bli tunga i det allmänna missnöjet bland Gardesofficerarne. Först utstade han mot B. förklenliga ord.

Den 5 Juli 1802 skref derför L. B. till honom (begge voro nu i Skåne):

S. T.

Man har sagt mig att Herr Baron berättat en del alldeles ogrundade anecdoter om min tjenstgöring i Stockholm; och som jag är förvissad att detta icke skett af elakt uppsåt utan att Hr Baron sjelf lärer vara missledd af osanna rykten, får jag lemna den upplysning och försäkran att t. ex. händelsen med Capit. Wallman och rapportens mottagande i puderrocken äro alldeles ogrundade, äfvensom att jag smugit mig bakom högvakten för att suprenera en poste. Om Hr Baron tviflar på denna försäkran eller annars har något mot min person, så var god adressera sig direkte till mig. Hr Baron skall säkert bli nöjd med min förklaring.

Omkring den 20 dennes är jag vid Ramlösa, kanske råkas vi der. Det är med verklig estime jag städse förblifver

Tit. Ödmjuke Tjenare

L. Beckfriis.

På detta bref erhöll Konungens Generaladjutant af flyglen följande svar af Fänriken i sjelfvaste embetsmannahierarchiens gullålder:

Christianstad d. 10 Juli 1802.

S. T.

Som jag än aldrig avancerat något, hvilket af mig sedan blifvit desavoueradt, ämnar jag nu ej neka, det jag upprepat flera af mig allmänt hörda rykten om Hr Baron. Ei vidare förklaring häröfver torde jag efter den anledning mig blifvit gifven, få lemna vid Ramlösa, då Hr Baron skal finna att jag vid intet tillfälle yttrar annat, än det jag äfven säger i min Barons närvaro.

Jag har äran förblifva Tit. Ödmjuke Tjenare

H. G. Wrangel.

De råkades sedan i Helsingborg, då Baron Wr. erkände hafva trott och i följe deraf omtalt ifrågavarande rykten, han nu fann ogrundade, samt gaf en explication, hvar-L. B. hade skäl vara nöjd. Men 2 dagar derefter mötte Baron Wr. på gatan i Helsingborg, åtföljd af Adjutanten on Wrede och Ryttmäst. vid Mörnerska hussarerne v. d. cken. L. B. helsade på dem; blott v. d. Lancken svae. L. B. begärte derpå explication i närvaro af Capit. rman, v. d. L. och Baron Wrede, sägande: Efter den aning jag i mitt bref gifvit, hade jag väntat att Baron rangel vid första explication skulle gifvit tillkänna, om n hade något mot min person och ej manquera mig på tt, som nu sker. Baron Wrangel svarade: Jag har ingenng mot Barons person; men helsa gör jag ej. Då svarade B.: Det anser jag likavisst som Barons skyldighet. Bar. r. genmälte: Ja då gör jag det aldrig; hvarpå L. B. inföll: är pojkaktigt. Baron Wrede inföll då: Hela Officerspsen af K. Svea Garde kan för en sådan expression bea revange, pekande på Baron Wr—l för att utmärka ho vara rätta mannen. Baron Wr—l utmanade då Grefven. e valde pistoler. Följande dagen begåfvo sig kämparne danska sidan. B. tog Morman och v. d. Lancken, Wr—l Baron Wrede och Fänriken vid Svea Lifgarde Anckarrd såsom secundanter: Innan affairen började, cederade sin rättighet att skjuta först och föreslog att derom kasta t. Bar. Wr—l ville deraf ej begagna sig. B. sköt först h manquerade. Så sköt Wr—l och manquerade likaledes. återgifva de half-franska ynglingarnes eget språk efter B—s anteckningar. Dermed tycker man väl att den lumpna fären kunnat vara slut. Men B—s ena secundant satte fråga, om affären ej borde "continuera." B. "declarerade" , att han ej hade något mot Baron Wr—ls person, och dde att Baron Wr—l kunde säga detsamma. Det "depenrade" således af honom och hans secundanter att "decira," huru länge saken skulle räcka. Bar. Wr—l försäkde ånyo, att han ej hade något mot B:s person, men han h hans secundanter ville dock förnya duellen, sägande: rtill äro andra *skäl.* B—s secundanter begärde få veta ilka dessa skäl voro. De kunna ej sägas, blef svaret. -s secundanter sökte förgäfves få upplysning om de der mlige skälen.

En dansk läkare, som medföljt, var ock road af uppet och ville visa sin laddningstalang. Lättsinnigheten hos stod i zenith. Under det läkaren laddar och secun-

danterne "ha andra occupationer," samtala duellanterna "amicalt" inför en mängd danska "spectateurer" om rente, troligen ock indifferente ämnen. Nu frambär *dagebäraren* — läkare bör han ej heta — de laddade lerna utropande med en grof ed: Nu — — skal det Och tvekämparne förklarade att, fast de ej voro kunde de skjuta så länge en kula fans att tillgå. sades med lugn uppsyn och vänliga åtbörder. När skottet skulle skjutas, proponerade B. lottning om rätt att skjuta först. Nu antogs anbudet af Baron Wr—l. träffade Beckfriis. Han sårade Baron Wr—l i högra af bröstet med en farlig, men ej dödlig blessur.

Från Helsingör skrefs d. 23 Juli 1802: "Den 21 de tilldrog sig nära Kungens lustslott Marienlyst emellan Sv. Gen. Adj. af Flyglen Riddaren Grefve Lave Beck och en Officer vid dess Svea Lifgarde Frih. Henning Wrangel en duell på pistoler. Affairen skedde på 25 afstånd. — — — — Emellertid bars den blesserade Lazarettet, hvarest han är, utan att kulan ännu kunnat nas. Denna affären skedde i närvaro af flere danske sp törer, som med förundran sågo begge dessa herrar förtr umgås — — — begge skola vara kände för utmärkt perhet."

Baron Wrangel bar på sin kula, som torde ökat sinnesoro, men Beckfriis på sin samvetsoro, till förnu strängar brusto och derpå brusto lifvets. Snart kom Hofcanzler Zibet följande bref, egenhändigt skrifvet af riges Konung, inom hvars hof Lave Beckfriis' syster S Ramel var en älskad och varmt genälskande Statsfru.

Drottningholm d. 9 Sept. 1802.

Jag afsänder med detta bref till Hof-Canzeleren e min stallbetjening för att innan morgondagspostens ank gifva Eder den bedröfveliga tidningen tillkänna att Gen. af Flyglen Baron Beckfriis med döden afled i går mor kl. 1/2 5 sedan han blifvit aldeles afmattad emedan de varit möjeligt förmå honom förtära någon födande mat. lärer säkert finna huru nödvändigt det blifver att med my försigtighet meddela dess slägt denna sorgeliga tidning, ken i synnerhet blifver högst smärtande för Friherrin Ramel. Då för det närvarande ingen af den aflednes a rige är tillstädes, har jag ansett mig böra draga försorg dess begrafning . . . på det Ni må blifva underrättad det sätt på hvilket en trogen undersåte och öm menniska blifver laggd i grafven, som saknas af sin kung och af

som lifvas och eldas af samma hedrande tänkesätt. För-
er Hof-Canzeleren dess väl affectionnerade
Gustaf Adolph.
Men vi vända oss nu från segraren till den fallne, dock
de.
Wrangel låg i flere månader sjuk i Helsingör. Hans
kom och satt vid hans sida läsande piecer af den tidens
smak; och en flicka — en Fröken Braun — besökte
m i mordrens sällskap och han förälskade sig och log
skämtade som Ragnar i ormgropen. Alla "bättre" i
dinavien och kanske halfva Tyskland talte mer än en
om denna duell. Alla klandrade Beckfriis, alla beun-
le den ridderlige Wrangel. Alla voro dock förtjusta af
ns "nouveauté." En tid som förtjuses af Onkel Tom
lla Eva är dock en annan tid, än den som i vårt se-
början beundrade dueller och enleveringar och orgier
denna romantik utan all skymt af religion, vanligen slu-
le med det olyckligaste humeur, såsom den åldrande H.
ngels, eller med vansinne såsom den tidigt bortryckte L.
friis. Hvilken räknar alla de offer som föllo för det
rra begrepp om *heder*, som nu förryckte ynglingarnes
den! Ej blott *Christendomen*, sjelfva *naturen* trotsades
— "point d'honneur".
Snart reser W. till England, inaccorderar sig i ett prest-
för att lära sig tala Engelska. W. förälskar sig der i
stfrun, hans betjent i en af tjenarinnorna. För denne be-
ts orgier utbetalte den "nådige" Baronen stora summor
var lika nådig. General Dumouriez, segrare vid Je-
ppe och Belgiens underkufvare, bodde der nära och um-
cks med den unge Svenske Baronen, anmärkande att hans
eende harmonierade med hans historiska namn.
Snart kallas han till tjenstgöring i Mecklenburgska lan-
t och landstiger i Cuxhaven. Der blandar han sig i en
erikansk Öfverstes prutningsaffär med en hop engelskt
folk och sticker en sjöman i bröstet med en från bordet
pen knif. Blir så arresterad. Men då hans namn blef
kant, böds han af Gouverneuren till middag. Denne upp-
r affairen. W. betalar 1000 R:dr B:co och vandrar jemte
r Hallström med rensel på ryggen och nästan tom kassa
rifrån. De voro klädde som engelska garfvaregesäller,
ar med sin rensel på ryggen, lefvande — under Jultiden
af några skorpor på dagen. W. tröstade sig nu "med
liga svordomar," fick väl ibland den förlorade sonens
kär, jemförande sin ställning här med föräldrahusets julro;

men detta besinnande tillstånd var ej af lång varakt
Snart häfde sig hans trotsiga lynne i böljor under för
gens stormar. Och detta kallar biographen: det ridd
sinnet, som bemäktigade sig honom igen. Huru myck
ste ej Wr.' lida för sin karrikatur-uppfattning af chev
Snart roade sig Wr. i Hamburg, offrande tiden åt det
könet, tills det krigiska yrket i Greifswald åter till
Men derifrån gjordes utflygter till Stralsund, der W.
fast med sitt tycke för Ryske Ministerns fru, afbryta
uppvaktningar hos bemälte herre med orgier bland en
militärer, bland hvilka Bacchus var den mest dyrkade G
Från en dylik offerfest hemvandrande en morgon
vill han nödvändigt uppvakta fru A. af hvilken han
sig älskad, ifrigt slående på Ministerns port, innan h
sin Mentor betjenten och några mindre "ridderlige" O
rare kunde föras derifrån till sin säng. Kriget slöt,
att beundraren vet att omtala några W—s bedrifter
Mars var Öfverguden. Han sändes nu som kurir till
Toll i Skåne. Hästar dröja väl länge på en gästgifvar
i Skåne. Gästgifvaren kastas utom dörren att fortskynd
starnes ankomst. Men denne fortskyndar egne hästar
komst och han befinner sig hos Excellensen Toll, förrä
hinner framkomma. "Du är mig nu alltid, hvar du far
en äkta pojke. Huru har du nu burit dig åt?" Gäst
ren, som tillika var Hofrätts-Commissarie, begärte 6,000
hvaraf han ej ville behålla en fyrk, men för summan
bygga ett fattighus vid Skifvarps gästgifvaregård. Bet
följde ej. Då uttogs stämning. Nu erböd fadren 3,000
och anbudet antogs. Då kriget sedan utbröt mellan Da
och Sverige, sändes Henning Wr. som kurir till L
Blef derpå Adjutant hos Exc. Armfelt vid Arméen
Norrska gränsen. Begge bröderne C. A. och H. G. W
togo nu ett ömt afsked från hvarandra, då den sednar
i fält. En konstnär har på en berömd tafla "förevigat"
ögonblick. Snart se vi Capitainen vid Svea Lifgarde
H. W. stå på Eckerön midtibland Gardister, som i
förklarat att de ej gingo ett steg längre, förrän
druckit allt der befintligt brännvin. Befälhafvarnes
voro fåfänga. Då ställde sig Henning Wr. ibland de
ropade: "Gardister! ären J sinnade att skicka n
kula, så står jag dock oförskräckt midt ibland eder
såväl som J går nu mot landets fiender och det ka
mig lika mycket, om jag faller här eller kanske s
kamp mot fienden. Hvad är eder mening? svara

t enhälligt och lifligt hurrarop för den talande var det la svar som gáfs och alla återvände nu till lydnaden. glatsen fortsattes åter mot Åland. Följde så Gardernas gradering och förändrade benämning. Då svällde W—s ist af odödlig harm och snart spordes Konungens degradeig. Då sändes W. som kurir till Piteå. Det var hans ta tjenstförrättning. Kort derpå erhöll han på begäran ked. Blef R. S. O. för sina krigiska förtjenster. Nu bet han bli jordbrukare; och på denna bana eröfrades Wasammendeursbandet. Snart valde han sig en maka i fröken ina Hedvig Gustafsdotter Lewenhaupt, som då vistades hos t moster, den vördnadsvärda Grefvinnan Cronstedt på Carlrg, i Gouvernören Grefve N. Cronstedts hus. Hon var då appt 16 år, en af natur och uppfostran ovanligt rikt utstad flicka. De vigdes på Carlbergs slott och nedsatte sig Hamiltonhill i Skåne, lemnadt af W—s far, der trotjenaa H. blef inspector. W. byggde här en praktfull boning, tt monument af rikdom och smak." "Taflor af mästareuder prydde väggarne, och Carraras skinande marmor, mad genom Byströms mejsel, framställde hedendomens Gur, som här och der i de ståtlige rummen stodo liksom nedgna från Olympen" — till bevis att vår *bildning* är en tter af den hedniska culten, ehuru qvarstående blott som ust, sedan den ej längre är *tro*. Mycket som erinrade om r Christna cult, hvilken dock för nära 2,000 år sedan unträngde Grekiska religionen, hade väl ej hunnit hit.

Det unga paret ville fara till England; men måste, kaidt af stormen till Norska kusten, landstiga på dess klipr, liksom fordom K. Jacob och Drottning Anna. Exc. P. ncker uppsöktes. Der blef ett "Olympiskt lif" med festligter. Så återvände man till Skåne, för att öfver Danmark gifva sig ut i verlden. Vid denna afresa hade prestfolket h "Farmers" samlat sig ute *på farvägen* och bödo, kring rykande bål, de resande ett vördnadsfullt farväl*).

Snart lyste det unga paret i Paris' förnämaste kretsar. it lärer varit 1824. Generalen Grefve G. Löwenhjelm lärde nsmännen känna W., som de kallade le beau Svedois. Ma-

*) Behöfver ej betviflas. I de tider ställdes en bål midt på landsvägen Theol. Facultetsmän, för att öfverraska en efter pastoralexamens slut tresande prestman, som borde lönas utom med betyg utöfver sina kunper, för alla de bålar, han låtit brygga åt examinatorerne medan han i Lund. De gömde sig nu bakom en pilhäck, tills den åkande plötsligt made och — svor, hvarvid de upphäfde gälla skratt. Forbönder sågo an på kalaset. — Berättadt af den med surprisen hedrade.

karne W. voro, heter det, på den maskerad, der en visade sig med krona och spira, som demaskerade sig Konungens befallning, men först kl. 12 om natten, då benrangel fanns inom kostumen, men ingen kunde uppgifva den rätte spelaren af rolen. W. och Fru åto hos Banquier Hagerman, der allt gick kungligt till, besökte Rousseaus, Voltaires boningar, sågo rummet der Ludvig XIV föddes, Jacob II dog, bemärkte huru karlpersoner mjölkade kor i Neufchatel, kommo så till Italien, der Grefvinnan W. gjorde besök hos Napoleons syster, Prinsens af Borghese gemål. Furstliga Högheterna aflade sitt motbesök hos Herrskapet. Nu besågs Rom, der Mæcenatfamiljen omgaf sig med Svenska konstnärer, Byström, Hjalmar Mörner, Södermark m. fl. Bland utländningar, som uppsökte W. och fru, var en af f. d. K. Jerome Bonaparte. Madame Lætitia skall förklarat att Baron W. var en riktig Hercules, hvarvid tillade: har Sverige många sådana? Under hemresan dem Hertiginnan af Leuchtenberg sin loge. Den lärde stetten påhelsade dem ofta och styrde W—s häftighet Geneve. Återkommo så till Paris, der de förra gången dröjde 7 månader; nu i 10. Såg i London en rik förfalskare och en skön barnmörderska hängas. Under en sednare badade W. i Carlsbad. Då hade lynnet blifvit ytterst läti ligt. Utmaningar förekommo åter. Hemkommen var friskare; men Grefvinnan hade nu förlorat helsan. Hon under denna dysterhet på jorden att spana stjernor på melen. Derunder satt vid hennes sida såsom hennes troligaste vän vår berömda författarinna Fredrika Bremer. Under själfulla och uppbyggliga samtal, vände sig tanken för det mesta kring religiösa ämnen. Huru nöjd, heter vände ej Grefvinnan W. sin blick från verlden, den hon sådan den är, och derföre lade sig i famnen af den g som ingen kunde taga ifrån henne.

Den 24 Juli 1833 lemnade hennes ande, på Ovesl sätesgård, det jordiska. Hon var då 40 år, 7 månader 15 dagar.

Wr. sörjde såsom de der intet hopp hafva. Han ej deltaga i likprocessionen. Men när han såg det sor tåget, föll han på sitt golf och utropade med en döendes Ack min gudomliga Hedda.

Der låg en betydelsefull dom i dessa ord om den gångna. Han som så litet kände tålamodet, måste i ha lärt känna ett ovanligt. Hans kärlek var jemn med hennes — ingendera torde återkommit osårade ur

med tidsanden — men hennes tålamod var oemotsägligstörre. Orden, som söngos, voro af Fredrika Bremer. att trösta sig, begaf sig enklingen med Grefvinnan Somjelm till dennas boning. Hon var en nära slägting till aflidna maka. Fredrika Bremer medföljde till Sperlings-, man begaf sig sedan till Stockholm*). Då Bar. Wransedan reste från Norge till Sverige och, hade något beaf dåvarande Cholera-Quarantainen, blef tillståndet allt e. Den som betänker Riddarens finkänslighet, fattar lätt, tillfriskningen skulle försvåras, i händelse han för quains braverande träffades af en stämning. Detta "bravee" blir både bejakadt och förnekadt. Han dog på Sperholm den 21 Oct. 1833, 53 år, 8 månader och 17 dagar mal.

Under den sista tiden var han andeskådare, derom hans raph berättar åtskilligt. — Han uppförde Corps de logis'n Sperlingsholm, byggde en Lancasterschola vid Sperlingst för 100 barn, ett magazin för spannemåls lån, der 500 T:or säd befunnos vid hans död; och mera dylikt som har efterlefvandes tacksamhet.

I ett poem i anledning af desse makars så tidiga dödt: *Styrkan och Behaget*, lästes i Tidningarne:

Red. som här ej kunnat åläggas att förbise den mest tilldragande i den Henning-Wrangelska lefnadsskildringen, har emellertid anfört man, som påminner allmänheten om en sviken förbindelse. Ty då förband sig att lemna *"ett galleri äfven af alla namnkunniga ska Fruntimmer"* — derom se längre fram — borde den visserlemnat rum åt en Författarinna, hvilken är ej blott känd, utan bead t. o. m. i Amerika, således vidsträcktare än den öfvervägande la andelen af här anförde män. Må till Red:s ursäkt få anföras, att i bref från Tomb i Norge i Oct. 1835 yttras: "Skrif ej biographi öfver som så nyligen börjat sin bana och som i så många afseenden ännu t är en försökande, framför allt en *sökande*. Skall hon nödvändigt s i Lexicon, så säg allenast: "hon har skrifvit Teckningar ur Hvarlifvet. Hon sträfvar äfven hon — allvarligt, att bli en liten qvist i *sanna vinträdet*. Historien om Författarinnans utveckling är hien om hennes hjerta. Den hvilar tyst der — tills vidare. Böcker gjort föga. Om "teckningarne" ha ingifvit er någon välvilja för teckman, så uppfyll hennes bön att låta henne blifva i den skugga, der älskar att dölja sig. Må hennes ord förtjena att gömmas af några och ädla menniskor; hon sjelf och hennes namn må då gerna glömmas." Man äger ju rätt att *till sitt försvar* framvisa enskilda bref äfven r domstolar till den kraft och verkan, lag förmår?

Den som fick ofvanintagna bref, fann deri så mycken psychologisk ing och själsskön blygsamhet, att han vardt afväpnad — för hela art, så vidt fråga var om de lefvande qvinnorna. (Om de döda följer laring, då det sista fruntimmer i detta Lexicon anförts.)

Allt hvad jorden högst beskärde
Dem sin hyllning egnade.
Snillen, mäktige och lärde
Sina gärder offrade.
Blicken fängslades af ***Styrkan,***
Hjertat af ***Behagets*** makt.
Mängdens obestridda dyrkan
Ökades af guldets prakt.

Vidt ikring man ryktet skickar
Om det sällhetsrika par,
Afunden med snikna blickar
Längese'n det skådat har.
Men en inre mask förtärer
Kärnan under purpurskal
Som af stoft sig endast närer
I förgänglighetens dal.

Den gamle bekante "skildrade" oppositionsmannen: stämma, vid hvilken hvalfven bäfva: ett utseende, i ket hedren och välviljan måla sig: ett allvar, som ej skämta med sig, och en gestalt, som bjuder de elaka tarne att besinna hvad deras egen frid tillhörer: se i kämpe, mot hvilken vi skulle afstyrka den lagbundna tens fiender att kasta handsken. Denna frihet och des ner har han ännu aldrig svikit. Man finner hos honom slägts anborna gry, samma mod, som lefde hos de antalet af hans namn, hvilka stupade i det olyckligast slag, der Svenske krigare någonsin stridt."

(Källor: Tal till åminnelse af aflidne Riksdagsmän d. 16 Ap der Hers. Wr—l var "Festens Ordf." — (Bar. v. Sch—ns) Ble derrättelser. — Originalhandlingar rörande duellen i Marienly Juli 1802, förvarade hos Bar. Lave Beckfriis's syster Frihe Wrangel v. Brehmer i V. Ramlösa. — Berättelser af Gr. Jac Gardie m. fl.)
—l

I. 5. WRANGEL, GEORG GUSTAF.

Frih. Georg Gustaf Wrangel har vunnit en herost märkvärdighet. "Brännvins-Wrangeln" bör ej förbigås våra "namnkunnige män." Han föddes den 23 Mars Fadren var Fältmarskalken Frih. Carl Henrik Wrangel dren M. H. Horn, R. R. Frih. Hen. R. Horns dotter. taire vid Nylands dragoner 1737. Sergeant 1741. L bant s. å. Fänrik vid Lifgardet 1746. Kapten i F tjenst 174*. Lieutenant vid Lifgardet 1749. Kaptei Cronhiorts reg:te 1750. Öfver-Adjutant 1752. Kavalje Kronprinsen 1756. 1:ste Major vid Drottn. Lifregei

1757. Förste General-Adjutant vid Arméen i Pommern 1759. R. S. O. 1760. Minister vid Nedersachsiska kretsen och Resident i Hamburg s. å. Rappellerad 1761. Öfverste för Gula Hussarregementet s. å.; för Bohus Dragonregemente 1763, för Nylands Dragonreg:te 1769. Fick afsked med General-Majors n. h. o. v. s. å. C. S. O. st. k. 1772. Domherre i Hawelberg i Preussen 1773—75. Landshöfding i Westerbotten 1775.

Vid hemkomsten infann han sig hos K. Gustaf III med ett djupsinnigt finansproject, det för nationen mest olycksbringande, som framburits till en Kungs öra. Ehrensvärd antecknar: — — "General Gustaf Wrangel, hvars naturliga inquietude har fört honom till missnöje, som nu mycket börjar eclatera. Sedan han fört en besynnerlig lefnad, så kommer han hem till Sverige för någon tid sedan och hade 1000 projecter till Sveriges förbättrande. Han vann protection af R. R. Carl Scheffer. Han skulle inventera en förmånlig brännvinsbränning för Kungen*). Många projecter gjordes, och omsider vidtogs, att brännvinsbränningsförbudet skulle upphöra, men bränningen bli ett regale. En Direction häröfver tillsattes. Wr., som förut hade afsked ur arméen och nyss fått Wester-Norrlands län, Presid. Boije och Statssecreteraren Liljencrantz utnämndes till ledamöter. Här blef strax en jalousie. Alla ville råda och alla synas med sina kunskaper. Wr. ville ej mindre betyda än de andre. Missnöjen öka sig och utbryta å Wrangels sida med beskyllningar mot L. och B. om egennytta och sådane afsigter, som ej kunde obligera honom att vara qvar i en Direction, som vore så inestimable. Han lägger in till R. R. Bjelke såsom preses och begär afsked ur Direction och tillika ett års permission att resa till sina gods i Mecklenburg, efter hvilken tids förlopp han åter ville infinna sig vid sitt län, men ej längre ha befattning med Brännvins-Direktion." För att säga detta, uppsökte han Kungen den 8 Juni 1776, då han med unge Gref Fersen, Kammarherre Gref Ad. Piper och Stallmästare Munck begifvit sig till Rydboholm, der Kungen nyss varit i Brahegrafven och sett, enligt E—ds anmärkning, Er. Brahes för kungadömets skull afhuggna hufvud, sjelf son af henne som dref Brahe till en omöjlig revolutions anläggning, hafvande på ena sidan en son af den, som dref Br. till stupstocken och på andra sidan en Eric Brahes svåger, som nu skulle bli Axel Fersens måg. Wrangel blef ej presenterad.

*) Se härom Biogr. Lex. XII B. p. 32, noten.

Der må ha uppstått en eftertänksamhet, som ej längtade höra tal om "sportlerne på dranken." 1776, *Söndagen* d. 23 Juni, heter det, lät H. M:t på e. m. brännvinsdirektionen utkomma (till Haga), "att sätta den sista förlikningen Ledamöterne emellan." Till den ändan uppdrogs åt General Wrangel att genast börja en ny Eriks- eller rättare Brännvinsgata ifrån Upsala till Gefle och öfver de norra provinserne till Österbotten också öfver hela Finland till hufvudstaden igen; härigenom hade han tillfälle att controllera sin ovän Boije. Så skulle Landtdrostet von Storck resa åt södra provinserna och controllera Wrangels controll, under förra resan, på Landshöfdingarnes exsecutioner af Kungens befallningar. Desse controllresande skulle derunder så flitigt correspondera med Brännvins-Direktionen, att denne "intet ögnablick måtte vara i okunnighet om den minsta händelse"*). Och sedan K. M:t affärdat Wrangel, satte han sig ned att skrifva talen vid Wasa Hofrätts installerande, hvilka han sedan visade Ehrensvärd, som fann dem "fulla af de djupaste och dygdigaste principer."

Kungen for så till Loka — "för hjertklappning." Här mötte till recreation Landshöfdingen Frih. Joh. Abr. Hamiltons berättelser om orsakerne till oenigheten mellan General Wrangel och den öfriga Brännvinsdirektionen, i synnerhet

*) Om Brännvins-Direktionens flitiga correspondens ha sednare författare upplyst. Landshöfdingen G. Montgomery har till Nykterhetsföreningsmötet i Umeå 1843 inlemnat ett (i Fosterlandsvännen 1844 aftryckt) utdrag ur 1782 års Conceptbok vid Westerbottens Landscontor, "hvilken börjar snart sagdt med brännvin, innehållet har hufvudsakligast afseende på brännvin och slutar med en allmän kungörelse om brännvin." Der beklagas att brännvinshandlare från Lappmarken måst vänta flera dagar på brännvin, då de kommit med hästar från 20 mils afstånd, att Landshöfdingen *ömmat* för invånarnes belägenhet, men varit urståndsatt att hjelpa *"thenne ömme och maktpåliggande sak,"* om de *oordningar* som genom *brist å brännvin* förelupit, då K. M:t kunde hafva minst 24,360 R:dr i årlig vinst, blott regala bränneriet komme i fullkomligt stånd. Och detta år 1782, då en allmän brödbrist tvingade menniskor äfven i rikets södra provinser, att, enligt Riksdagsmäns intyg följande Riksdagen, äta bark och dö med knopp och hösmöle i munnen, och Landshöfdinge-Embetet sjelft intygade, att *en total missväxt för menniskor och kreatur vore oundviklig.* Och likväl fördes ur dessa norra Sveriges stenklyftor 480 T:or Råg i detsamma till Regala Bränneriet. Och Lappska stammen uppoffrades. En Provincialläkare måste ock belönas för sin vård "om den försupna bränneribetjeningens helsa." Till *Kongl. Brännvinspannan* anordnades *Ecclesiastikverkets i Lappmarken* collectmedel, Hospitals- och Barnhus-Spannemålen m. m. Se vidare Brännvins lagstiftningens Historik, p. 87 följ.

nellan Wr. och Statssecreteraren Liljencrantz*), angående legala Bränneriets i Carlstad flyttning till Lagman Antonssons egor. A. var en af de gamle Riksdagsvinglarne och H. "som gerna ville vara väl å ömse sidor," tillstyrkte derföre ine brännerier, ett hos A. och ett i Carlstad. Kungen fann mils afstånd mellan tvenne verk vara för ringa och gaf A. företrädet. Men Wr. fann sedan Carlstad tjenligare och ttrade misstanken att A. köpt Liljencrantz. Wr—s och —s träta blef nu så häftig att ingendera förklarade sig kunna sitta i Direktionen samman med den andre. Slutligen egaf sig äfven Kungen åstad på en "brännvinsresa," att controllera i sista hand och se frukterna af Wrangels verksamhet. I Upsala, der Landshöfdingen Funck hade complimenterat hans far med att låta i salen på Upsala slott hänga en vacker målning af Carl XII men med ansigtet ommåladt efter ett porträtt af Adolph Fredrik, hade nu Rudbeck att visa ett med svett och möda anlagdt kungligt bränneri. Detta förnöjde så Kungen, att han lät R. bjuda alla officerare till sitt bord, något som förut blott händt rangregementer. Men då von Storck sedan kom till Kungen på Ekolsund, var en stor villrådighet hvad parti som borde tagas, om han borde bjudas till Kungens bord, sedan Bergsrådet Sandels, en flitig författare i Vetenskaps-Akademien, nekats att utkomma blott derföre att hans rang ej tillät honom bjudas till samma bord, eller han borde underkastas den stränga etiquettslagen. Slutligen ansåg Kungen att som v. St. nu skulle såsom en nyttig Embetsman anträda en brännvinsresa, så borde han hedras — mer än Vetenskapsmannen. Man kan deraf sluta, huru högt nu Wrangel sjelf måste värderats. Också uppsköt Wrangel sin brännvinsresa, i speculation att vid utnämning till Generalgouverneur i Pommern komma i nådig åtanka — en befordran, som torde varit *föremål* för Wr—s blick, då brännvinsväsendet utvaldes som *medel* att vinna ynnest. Och planen var ej illa uttänkt. Den som i tid kommer med pengar, är vanligtvis alltid välkommen och vinner snart tillgifvenhet.

Likväl misslyckades planen, äfven med den nedsättning i utspråken, att G. Sparre skulle bli Generalgouverneur och Wrangel Öfverståthållare efter honom. Kungen yttrade till

*) Har ni talt vid mon Intendent Monsieur *Raffel?* frågade G. III d. April 1780 Bar. G. Ehrensvärd — menande Liljencrantz. Vi tro ej det skulle afse L—s lefnadssätt, som var kändt såsom högst aktningsvärdt, utan att det ovissa i bränneri-inkomsterna och finansväsendet öfverhufvud med detta lekande uttryck charakteriserades.

en Wrangels vän, som insinuerade hans önskan: "Han skall först väl sluta bränvinssakerna, dem han ensam börjat. Få se hvad han derpå förtjenar." Penningvinsten blef lik snöbollen, som bonden berättas vid Kungens (Carl XI:s?) hof ha, till en symbol af kronoskatten, sändt händer emellan till Kungen, som blott fick ett strax smältande snökorn af den store snöboll, som bonden gaf ifrån sig. Presidenten Bolje misstänktes för del i Kungsholmsbränneri-Commissariens upp-dagade stora underslef. Men misstankarne mot Liljencrantz uppdagades såsom födda af en sammansvärjning mot en homo novus, som var dugligare än hans afundsmän, bland hvilka Wr. var den minst masquerade.

Wr—s brännerinit kan ej undskyllas deraf, att tiden ännu ej förstod bättre, och att blott stora män äro framom sin tid. Det var ej 20 år sedan Regeringen vidtog de allvarsammaste steg att alldeles utrota brännvinet såsom i alla hänseenden förderfligt. Den samtidige Ehrensvärd ansåg kronobrännerlet som ett tvetydigt medel, *liknande nationen vid en sjuk, som af en läkare antydes att dricka sin egen aftappade blod för att få krafter och bli frisk* — ett medel, som han egentligen ansåg passa för *Ryssland, der Regenten är Herre öfver brännvinet: hans intresse är, att mycket åtgår och ju mera grymheter af denna yrsel utöfvas, desto mer vinner Regentens kassa.* Men Riksdagar skulle undvikas och man tänkte endast på medel att hastigt skaffa Kungens kassa mynt, utan att behöfva tigga det af Ständer. "Man tyckes öfvergifva den principen, att långsammare stadgade författningar, som öka invånarnes välmåga, äro den säkraste finansplan, och all annan äfventyrlig." Den revolution, som för fullständigt befriat Kungen från sina Ständer, var således yttersta grunden till förderfvet. Den ende rikshushållaren bland de högre herrarne, som bort kunna motväga Scheffer och Wrangel, var gamle H. H. v. Liewen, gudfruktig, enligt sjelfva Schröderheims intyg, och riksekonom enligt Ehrensvärds; "men han rådfrågades aldrig i dessa saker," enligt den sednares sorgbundna försäkran. H. M. befalte Wrangel att med Bar. Duvall och Wahrendorff (se dennes biographi) afgöra om Bränneriet, som var anlagdt jemte det svenska Pantheon i Gripsholm. Kungen lät honom ha Generalgouvernementet i Pommern i perspectif, för att desto mer elda hans nit. Ehrensvärd förstod dock, att det ej var Kungens mening att låta Wr. få den lön, för hvilken han kämpade.

Då R. R. Sinclaire dött begaf sig K. Gustaf, åtföljd af Hertig Carl, till Carlskrona, tagande vägen mot Calmar.

rd antecknar dervid: "Det gamla Kalmar slott är
a tillstånd. Slottet har på General Gustaf Wrangels
n blifvit inredt till Spanmålsmagasin och brännvins-
Kalmar Unionssal, ett märkvärdigt minne i Sven-
orien, har blifvit med brännvinspipor' orneradt; och
af Adolfs sängkammare, der ännu hans säng står
lts med spanmål, som väntar sin förvandling. Att
' en vetenskap, alla tidehvarf förbehållen. Man ur-
Wrangel genom försäkran, att spanmålen ej förstörde
dolfs säng m. m. d. Men der man vill bibehålla en
nad för stora kungars minnen, der anser man dessa
eligare, än att de ständigt skola trampas af fulla
brännare. Sedan Kungen besett slottsbränneriet,
s till Carlskrona, der bränneri-inrättningen kostat
Man hade köpt Sparreska tomten, nedhuggit den
lgården i staden för att anlägga ett bränneri, dit
äste föras från Lyckeby. Lycklig H. M:t, om na-
ryckeslust kan ersätta honom all denna skada."
d. 22 Mars aflemnade Wr. till K. Gustaf III rä-
för Gripsholms bränneri, öfver hvilket Wr. å H.
nar hade en slags tillsyn. Wr. försäkrade, att
letta år skulle i sin cassette se inflyta 20,000
cie, utan mer besvär derför än dem mottaga och
halföres utgift för dessa, enligt E—s uttryck,' *be-*
nrättningar.
blef i belöning — blott som Landshöfding i Wester-
ån 1775, flyttad till Halland 1781. Satt i Brännvins-
n 1775—81. Trifdes ej sedan i Halmstad, ej ens
, utan blef E. O. och min. plen. i Italien 1789; utan
egen begäran. Sändes i samma egenskap till Lon-
, hvilken beskickning han dock ej ville emottaga;
å begäran afsked från sitt Landshöfdinge-Embete
g i Livorno d. 7 December 1795. G. m. 1:o Dor.
ewitz, 2:o Mar. Charl. Cedercreutz, Statsfru.
hans barn har ingen säker kännedom kunnat an-
hen anledning af i slika ämnen uppmärksamma per-
vits att antaga, det man har en hans son eller son-
neral Wrangel, namnkunnig i kriget 1848 mellan
och Danmark och nu (1853), vid 3:ème corps
Commend.-général (Berlin) le General de Cavallerie,
Commendant en Chef des trouppes dans les Marches,
pa titlarne efter Almanach de Gotha. Man har
att Generalen sjelf räknat sig i kändt slägtför-

hållande med Henning Wrangel. (Flera försök att kom
till säker kännedom i ämnet hafva blifvit utan resultat.)

(Källor: Låstboms Höfd.-Minnen. Ehrensvärds Journal. Wiesel
Bräunvins-Lagstiftningshistorik. Montgomerys anförande i Un
Riksdagstidn. 1760 s. 130, 146. Schantz hist. om Pommerska krig
Bexells Hallands Beskrifning. Låstboms Höfd.-Minne.)

—N.

II. 6. WRANGEL, HERMAN.

Hans Wrangel till Elstpfer eller Elstfer, g. m. Magdalena Yxkull, var på 1400-talet Ryttmästare, d. ä. chef för en fana ryttare inom Tyska Orden i Lifland. Deras son *Herman Wr.* var Öfverste inom samma Orden 1530, g. m. Adelheid Yxkull. Deras son *Hans Wrangel* till Allo, Lüdenhoff och Kymenegård var g. m. 1:o Barb. Anrepp till Heel, 2:o Hillevid Arvidsdotter Posse, var måhända svensk undersåte, då Svante Sture var K. Erik XIV:s Gubernator i Lifland. Kallas Öfverste och Landråd. I förra giftet föddes *Herman Wr.* 1585 eller 1587.

Som Ryttmästare i Pohlen hade han sig tappert förhållit mot Kejsar Maximilian och var 1601 förlagd på Dorpt såsom högste befälhafvare, då Hertig Carl det belägrade. Reinhold Anrepp, som 1601 blifvit Svensk Fältmarskalk, g. m. Dorothea Hermansdotter Wrangel till Elstpfer, son af Landtrådet i Estland Herman Anrepp till Heel och Marg. v. Rosen, sände från Svenska lägret hemliga bud till Wrangel, erinrande om det hat Pohlackarne hyste mot Tyskar, men den gunst hvarmed Carl alltid omfattade Lifländare. Detta och de svenska kulorna öppnade fästningen för Svenskarne. En Maur. Wrangel, som låg då som Öfverste utanför Wenden, blef Svensk Fältmarskalk den 4 Juni 1601. 1608 träffa vi den historiskt namnkunnige Herman Wrangel såsom Ryttmästare öfver Östgöta ryttare och 1612 såsom Ryttmästare för Kungens lif-fana, när Gustaf Adolph räddades af Pehr Banér på isen å Wittsjö sjö, men en Wr. blef 1612 d. 11 Febr. tillfångatagen vi kunna dock ej afgöra, om det är befälhafvaren på Dorp 11 år förut. Den år 1612 fångne Herman Wrangel ble emellertid utlöst för 326 R:dr och dessutom betaltes för han kost 32 R:dr eller 1 R:dr för veckan. "Fångabytet" verk ställdes vid Markaryd d. 11 November nämnde år. Han u nämndes nu till Ståthållare på Iwanogrod. Derefter se v 1616, huru han från Finland fått fullmakt att värfva e compagni svenska soldater af 133 man, med hvilka han i

lades i slottslofven på Kalmar fästning, att som Underståthållare och Öfverste vara Ståthållaren Hans Ulfsparre till biträde. (Fullmakten för Herman Wrangel nämnes i Gustaf II Adolps historia af Hallenberg IV. p. 551.) 1616 var hans fru hos Pfaltzgrefvinnan, derunder till hästarne åtgick 2 1/2 lass hö och 4 kärfvar halm. I memorial från Wr. den 28 Nov. 1616, uppgifves, huru han borde vara på vakt "mot de pohlske spyflugor med patenter och andra lögnskrifter," hvarför han höll sina spejare på danska marknaderna vid svenska gränsen, för att taga dessa polska utliggare och lögndragare vid hufvudet och skicka dem till Konungen. H. Wr. varnades för danska undersåtare från Aveskär och i sitt bref d. 8 April 1617 beskref Konungen särskildt en man med en tand ute framme i munnen och ett svartbrunt skägg, som lofvat skaffa K. i Pohlen en afritning af Kalmar fästning. Uti ett memorial af d. 27 Febr. 1617, skrifvet i Örebro, befalldes Wr. att påskynda fästningsbyggnaden i Kalmar, förlägga 100 ryttare i Björnhufvuds skans på Öland, utom ett antal bönder, och förordna 300 knektar till Bornholms (Borgholms?) försvar. (Hallenb. G. A. IV. p. 552.) Den 21 April 1617 svarade Kungen utförligt på en Wr—s förfrågan om en svensk ryttare som steglats i Christianopel. (L. c. p. 671—72, 680.) Sedan se vi Wr. döma efter lagens stränghet öfver de svenskar, som begått brott i Bleking, men sända svensk advocat, att inför K. Christian föra en anklagad landsmans talan.

Då Elfsborgs fästning återlösts, behöfdes den duglige Wr. der, och emottog den 31 Januari 1619 samma fästning i ett ganska utblottadt tillstånd. Kallas då Öfverste. Efter freden voro till och med *Ungrare* att ur tjensten förafskeda. Men 1621 den 12 Juli se vi *Riddaren* Wrangel utnämnd till Fältmarskalk eller Fältherrens (Jac. De la Gardies) Lieutenant (d. ä. Vicarius) och ställd i spetsen för "tredje lägret," försvaradt af hans eget och skotske Öfversten Redwins regementer samt 7 Esqvadroner ryttare. I "första lägret" hade Konungen sjelf befälet; i andra lägret Jacob De la Gardie. Fjerde lägrets befäl var lemnadt skotske Öfversten Seaton. Nu anlade H. Wr. 2:ne förskansningar gent emot Dünamünde fästning. Vid belägringen af Riga inkastades 1,000 kulor om dagen. 1622 i Jan. möta vi den första förebråelsen, gifven Wr. af Gustaf II Adolph, när Wr. ej nog skyndsamt utfört en befallning, anmodande De la Gardie att gifva honom råd (L. c. p. 992). Sednare var det, Kungen ställde stupstock och skarprättare, der Herman Wrangel och Åke Tott

tillstält ett envige. Derom se Fryx. Ber. VI. p. 149. [illegible] fick De la Gardie, Kruus och Wrangel fullmakt att [illegible] Cherisserryttare (Cuirassierer). Till Axel Oxenstjerna, [illegible] man Wr., Gustaf Horn o. d. gaf nu Konungen, innan han [illegible] reste till Sverige, stora förläningar i Lifland, för att göra [illegible] desto mer intresserade i eröfringarnes bevarande. 1623 [illegible] faldes Wr. värfva i Småland ett compagni lätta ryttare, [illegible] vid Pehr Banér gafs honom till biträde. 112 man [illegible] som fingo 15 daler i månaden. Då Wr. nu kom åter [illegible] Ståthållare till Kalmar — fullmakten var af d. 15 Juni [illegible] klagade han, att skansen vid färjestaden på Öland var [illegible] deles förfallen; Kungen svarade: den kan väl då [illegible] rättas på något sätt o. s. v. H. Wr. var nu ock Öfver[illegible] för allt Småländskt krigsfolk. Nu bestod Svenska Gene[illegible]tetet (ökadt från 2 till 3) af Fältherren Jac. De la Gar[illegible] Fältmarskalken Herman Wrangel och Fältmajoren Gref [illegible] Thurn. 1625 blef Wr. Ståthållare på Jönköpings slott. 1[illegible] se vi Svenska rytteriet under Konungen, unga Thurn [illegible] Herm. Wrangel vid Dirschau visa mycken tapperhet, [illegible] Kungen fick de Dirschauska slängarne, hvarmed han sedan [illegible] säktade sin oläsliga handstil. Wr. blef nu Svensk Gou[illegible]neur i Elbingen. 1629 förde han befälet öfver Svenska [illegible]ren i Pohlska fälttåget, då han vann den lysande träffningen vid Gorzno. Fryxell berättar, huru Wrangel förutsett och beräknat allt, huru Potocki snart såg den framilade svenska hären bättre uppställd framför sig, än han hade sin egen här, som stått stilla. Snart såg man hela Pohlska rytteriet kasta sig på flykten. Svenskarne förföljde i god ordning. Mer än 1,500 Polackar lågo döda på fältet. 500 fångar, 4 kanoner och all trossen eröfrades. Då freden slöts i Stumsdorff såg man på Svenska sidan Axel Oxenstjerna, Herman Wrangel och Johan Banér. Wr. blef R. R. i Maj 1630. Deltog i Tyska krigets bragder, ehuru Konungen der var så mycket, att före hans död Fältmarskalkarne syntes mindre. Efter hans död behöfde H. Wr, som gammal och sliten, en lugnare verkningskrets, och blef *Gouverneur öfver Preussen.* Var 1635 åter Svenskarnes fullmäktig vid Stumsdorffska fredstraktaten med Pohlackarne. Vi se honom väl åter på krigets skådebana, der han en tid förde östra sidohären, men han, styfsint och stolt öfver sina högre ålders meriter, kom i sådan oenighet med Joh. Banér, att Herman Wrangel måste resa hem. Här fattade han en häftig kärlek till Fröken Marg. v. Stenbock, hvilken dock blef obesvarad. Han ansåg Danska Ministern Knudsen dertill orsaken. Engång möter han denne

utanför slottet och blef så uppretad af blotta åsynen, han slog sönder sin käpp mot Ministerns hufvud, dervid strömmade. Derefter ryckte han värjan från en bredstående tjenare för att anfalla sitt hjertas verklige eller onde dämon, då Axel Banér tillkom och lyckades Wr. om lifvet och hålla honom tillbaka. Danmark hade förklarat krig, oaktadt bemedlingsförsöken, om ej krigsrykte i de dagar verkat besinning hos mäkstater, förrän de sade det ordet.

1643 blef H. Wr. Generalgouverneur öfver hela Lifland. han dog snart derpå d. 10 Dec. samma år.

Skoklosters flera byggnader samt lärdoms- och konstbära ett hedrande vittnesbörd om denne herres storuppfattning af en aristokrat, som skref sig Herre till holm, Svinsund, Skokloster, Öfver-Palen, Boglösa, Lüden-Lindeberg, Wallkul, Odenpä, Wrangelshof, Hagebyholm, holm, Brantstorp, Gransbo och Dunö. På Skokl. upphan Wrangelska grafchoret 1620 (1639?). På väggarne i gips Fältherrens förnämsta fältslag med beskrifpå Tyska. Samma fältslag ses ock på en i olja målad i kyrkans chor. Detta är naturligtvis verk af sonlig På cenotaphiet ser man Herman Wrangels bild i storlek och full rustning af gips. Vita mihi est Chri-Christus ist mein Leben o. d. visar att man har en re ur protestantismens korståg framför sig. Han har klockor till kyrkan.

Skokloster, reduceradt från förrädaren Somme, doneratill Herm. Wrangel 1611 och confirmerades af Gustaf ph 1612. Mellan hvarje fenster i andra våningen af ra det slottet C. G. Wrangel uppförde, ser man porträtter oppsstorlek af officerare, som jemte eller under Herman ngel tjente Gustaf Adolph i krig. Närmast Herm. W—s höger ser man Påvel v. Essens, sedan Öfv. Patrik Ruts, Joh. Nieroths, Erik Ulfsparres m. fl. Till venster W—s porträtt: Wilh. Mans, J. Patkulls, Lars Kaggs, stopher Asseresons m. fl. Från Herman Wrangels egen taflan förskrifva sig, der man ser C. G. Wrangel som med sina 9 syskon lekande; ett porträtt af C. G. Wr. g, af Joh. Maur. Wr. 5-årig, begge i kroppsstorlek, likaf H. Wr. och Marg. Grip.

Märkligt är att denne myndige Herre ej upphann Fribänken, fast han lefde 22 år efter det han blifvit Fältkalk. I en sednare tid kunde ej lätt en adelsman bli råd, utan att det ena året bli Friherre, det andra Grefve.

Månne ej orsaken låg i Hermans egen antipathi för
"titlering," hvarigenom kungagunsten kunde i en blink
rang, som trädde framom seklers ärfda ära?

Öfver ingången till grafven i Skokloster läses:

Hermannus Wrangel, Regis Regnique Senator,
Marschallus Campi, Vir Generalis, Eques,
Qvod sibi mortale est, vult hac sub condere porta,
Porta hæc parta sibi in morte parata suis*).
A:o 1639 d. 27 Maj.

G. m. 1:o Margareta Grip, dotter af Maur. Grip
Edela Stensdotter Lejonhufvud; 2:o Catharina Gyllenstj
dotter af Carl Eriksson Gyllenstjerna och Anna Ribbing;
Amalia Magdalena, dotter af Grefve Johan till Nassau-
den, Catzen-Ellenbogen, Dietz och Dielenberg, och Mar
af Holstein-Slesvig. Herman W—s enka, född 1613, d
24 Aug. 1669.

På n:o 41 bland Friherrar introducerades såsom Ba
till Lindeberg hans 5 söner: *Carl Gustaf,* se n:o 17 (
Grefve till Salmis), och *Johan Mauritz,* se n:o 8, med
frun; *Adolph Herman,* med andra frun; han blef Öfverst
ett infanteriregemente, g. m. Elisabeth v. Rosen, hvil
son Erik ses n:o 10 och sonson Erik ses n:o 11; *Johan
drik,* och slutligen *Wollmer,* som ses n:o 12, i tredje g
2:ne döttrar blefvo gifta, *Maria Christina* med General
Cordt Christopher Königsmark, och *Elisabeth Dorothea*
Frih. Otto v. Scheiding.

—l

II. 7. WRANGEL, GEORG JOHAN.

Vi känna blott ätten, ej förfädernas namn. Dopna
erinra om Herrar till Elstpfer och Kalfer i Lifland. V
Juli månad 1701 Öfverste-Lieutenant och fick under Öfv
Helmersen befallning att häfva den förskansning, der 4
Ryssar fattat fattat posto på Lützelsholm ofvanför Co
Helmersen stupade, men Wr. hvilade ej, förrän den sist
de 4,000 var nedergjord. Konungen lät då under öppen
mel förrätta chorum, på sina knän tillika med hela ar
tackande Gud för den erhållna segren. Det var strax

*) Se v. Stiernm. H. M. I: 316. och Gezelius. Rothlieb i Skoklos
34 har sista raden:
Quod hæc porta sibi in morte parata suis.

en af Düna. 1703 i Sept. sändes under Öfv. Lieut.
ıngels commando 200 man till häst att begära pro-
ısen. Man vägrade lemna det kräfda, och staden blef
agen utan en enda mans förlust. Staden måste nu
g böta för sin trotsighet mot de käcka Carolinerne
)0 R:dr. I slaget vid Liesna d. 29 Sept. 1708 an-
eget Regemente. *Wrangelska regementet* vid denna
t Tremänningsregemente från Björneborgs län, som
åget i Lifland och sedan följde det svenska seger-
det blef fånget vid Dniepern. Men rörande Liesna-
någon oreda inkommen. Ennes skrifver i Carl XII:s
615 att Öfverste Georg Johan Wrangels reg:te
laget vid Liesna 1708, men Nordberg Carl XII:s
p. 871 kallar den Öfverste Wrangel, som nämnes
en om slaget vid Liesna, *Reinhold Wrangel*, hvilken
infanteriet och drifver fienden ur den skog, der
ırade sina kanoner. Var det ej *den* Wr. som till
rde sitt regemente? Ej var det Gref Didriks bror,
ik Wrangels, kämpens vid Willmanstrand, fader;
r blott Capitaine då han dog och sonen Carl Hen-
i redan Öfverstelieutenant. 1708 känna vi ingen
ch Nordberg har blott namnet i Liesnaslagets skil-
r är skäl att undersöka om ej ett misstag ingått,
lagren, som bröts den 29 Sept. 1708, bröts af
an Wrangel, Chefen för Wrangels regemente? Det
ıtt denne Carolinske kämpen var en af de 22, som
d Pultava 1709, då han stod i spetsen för Wran-
ementet.
m af Rehbinder skrifs "*Jörgen Jean Wr.*, Herre till
h Caifeer i Lifland, Öfverste vid Uplands reg:te," dog
n. 1:o Marg. Stenbock, Rikstygmästaren Grefve Er.
Stenbocks dotter med Cath. v. Schwerin; 2:o Hed-
ra Horn, Fältmarskalken Friherre Henrik Horns
ı födde Bengt Ad. Wrangel. Denne *Bengt Adolphs*
n Gustaf, Fredrik Göran, Henrik Herman och *Carl*
aliserades 1772 och introducerades 1776 (n:o 2092);
härstamma vår yngsta svenska adliga ätt Wran-
eorg Johan Wrangel, "nu för tiden (1721) Lieute-
Konungen af Preussen," tecknande under ett sälje-
ıamnet skrifs såsom härofvan i contexten, men un-
ıde sig *George Jeanne Wr.*, hade ärft gods af en
nrik Wilhelm Wrangel, sannolikt den Öfverstelieute-
kånska dragonerne *Henrik Wilhelm Wr.* som 1706
: General Rehnsköld med 400 hästar vid Warta-

strömmen jemte en Polsk Öfverste med 150 hästi de slogo en fiendtlig tropp anförd af en öfverlöpa ski och gjorde ett ansenligt byte; men i Jan. 170 skjuten, då han anförde ett regemente, hvilket de des af Prinsen af Würtemberg. Det är troligen d *Wr.* som d. 27 Nov. 1700 skref från Narva de om segren derstädes, hvaraf ett utdrag är intaj Gardieska Arch. XIII D., ställdt till K. R. Grefve

(Källor: Carl XII:s krigare af Enaes. Carl XII:s Hist. Rehb. Ad. Matr. 1781. De la Gard. Donationen i Lund.)

III. 8. WRANGEL, WILHELM GUST.

Hr W. G. Wrangel af Fall (n:o 1,859) var fö 1695. Fadren, Capit. vid Öfv. Pahlens regemente l Gustaf Wrangel*) g. m. Maria Krusenstjerna. beröm för tapperhet vid Finska arméen bivista action vid Pelkenä och 1714 slaget vid Storkyrö; Capit. vid Södermanlands reg:te; bivistade 1718 campagne och Fredrikshalls belägring; 1719 sk Stäket, der han vardt illa sårad. Blef 1733 Capi regementet, vid Mora compagnie och bodde på Sol naturaliserad såsom Svensk adelsman 1734. M Introducerad 1742 (n:o 1,859). Var "den fräcka Tiburtius att föra en otidig mun mot General e 1742 års riksdag. 1743 följde han frivilligt de holm upptågande Dalkarlarne, bland hvilka förre mannen Pehr Andersson i Sollerön och Bruks Schedin voro de egentlige anförarne. "Koppar Johan Pehrsson i Enebacka, Ledamot i Secret 1743, berättar, att Major Wrangel var i prostgå Landstinget i Leksand, då Landshöfd. Wennerstedt att Pehr Andersson var så länge inne hos Majo att alla deputerade derföre måste stå ute och att Pehr nekade att han der varit, t. o. m. med en J. Pehrsson fattade en misstanke om något hem dem emellan, det han aldrig förr tänkt. Vid maj kom Wrangel sjelf ut på Elfbacken och ropade

*) Månne ej den Rittmeister Carll Gustaf Wrangel, hvilk Wrangel på Wrangel den 17 Maj 1679 kallar sin brorson? Donationen i Lund.

med flera tillbaka. Vid inkomsten sade han dem intet, utan böd dem brännvin; hans Löjtnant Söderberg var ock inne. Johan Pehrsson jemrade sig öfver tillståndet och propheterade en slät utgång, då menigheten så sätter sig mot öfverhetens ordre. Alla hörde, men hvarken Wrangel eller någon annan svarade ett ord. J. Pehrsson hade tjent Wr. i Secreta Utskottet vid hans ansökan om ersättning för regementets förlust på spanmålslönen, hvarför Wr. var hans vän och böd honom på Riddarhuskällaren, då Wr. visst ej var nykter, sägande många gånger, att om J. Pehrsson vore en tystlåten karl, hade Wr. något vigtigt att säga, vred händerne i oro, men teg. Sedan förstod J. P. att Danska successionen låg honom på hjertat. Han var den ende, som kunnat upplysa Dalallmogen, att Rikets Ständer utsatt valdagen till den 21 Juni, hvilket vållade de stränga marcherne, att folket förut måtte vara i Stockholm.

Wrangel dömdes till 21 dagars fängelse vid vatten och bröd samt lifstids fängelse på Warbergs fästning; när Schedin och 5 bönder halshöggos. Dagen derpå valdes Ryska thronscandidaten, och Unionisterne voro slagne. Wrangel frigafs d. 26 Nov. 1751. Hans ätt utgick med Capit. R. S. O. *Mich. Otto Wrangel*, som dog 1815, 81-årig. Ryssland var 1743 i Sverige lika lyckligt att förhindra Skandinaviens reunion, som det vid andra tider varit det i Danmark. Divide & impera! glömmes icke.

(Källor: Handl. rör. Skand. Hist. I D. Geijers Frihetstid.)

—N.

IV. 9. WRANGEL, JOHAN MAURITZ.

Denne Friherre till Lindeberg (n:o 41) var sambroder till Grefve C. G. Wr., således född af Margareta Grip i Fältherren Herm. Wrangels första äktenskap. Gick tidigt i krigstjenst. Var Öfverste för ett Cavalleriregemente, då han 1644 vid Norska sidan kämpade mot Hannibal Sehested. När Öfverste Gabr. Gabrielsson Oxenstjerna i Wermland, der fienden förstört bondelägret och nästan utan motstånd eröfrat Mora skans, icke kunde hindra fiendens framryckning, utan denne stod 2 mil nära Carlstad, skyndade Öfverste Joh. Wr. med Södermanländningarne och folk från Götheborg, Nerike, Westmanland och Östergötland att komma till undsättning.

Han hade ordres att tåga genom Dal åt Norge och falla fienden i ryggen, men måste nu göra tête emot Oxenstjerna. Under tiden förefollo åtskilliga skärmytslingar, isynnerhet vid Frennefors, hvarigenom fienden lyckades hindra Wrangels förening med Oxenstierna. I början af 1645, berättar Fryxell, tågade Sehested från Wermland nedåt Dal, slog Iwar Bagge vid Åmål och Johan Wrangel vid Köpmannabro, öfversvämmade landet samt belägrade och stormade 3 särskilda gånger Wenersborg, som dock tappert och lyckligt försvarades af Per Lilja.

Joh. Wr. blef Friherre till Lindeberg 1654 och följde sedan som Regements-Chef Carl Gustafs segrande fanor. 1656 d. 20 Jun. se vi honom och L. Cantersteen, såsom svenskt ombud uppgöra stillestånd med K. Johan Casimirs sändemän under Pohlska rikets V. Canceller, kort förrän det blef K. Joh. Casimir för svårt att rädda Gr. Wittenberg mot det uppretade folket. 1659 kort före d. 25 Juni kom Generalmajor Joh. Wrangel till K. Carl Gustaf från Pohlen till Helsingör. Han erkände att kungen i Pohlen nödgat honom gifva revers på, att han aldrig skulle tjena mot honom, hvilket så förtröt svenska kungen, att han strax befallte Wr. träda i arrest — vid samma tid, som 2 Wranglar, för försumligheter i sjökriget, voro under tilltal.

J. M. Wr. blef efter krigets slut Riksråd d. 6 Febr. 1660. Han dog 1664.

G. m. 1:o Anna Bosdotter Bååt; 2:o Cath. Gustafsdotter Lejonhufvud; 3:o Beata Nilsdotter Kagg. Ätten utdog med dess ogifte sonson Frih. Joh. Wrangel.

(Källor: Södermanlands reg:tes hist. Berchs skådepenningar. Fryxells Berättelser. De la Gard. Arch. VIII. p. 235. Pufendorfs Gesta Caroli Gustavi Lib. III. p. 155. Rådslängden.)

—N.

IV. 10. WRANGEL, ERIC d. ä.

Frih. Carl Adolph Wrangel, en son af Frih. Adolph Herman Wrangel, Öfverste, Riksmarsken Carl Gustaf Wrangels broder, hade blifvit gift med Ingeborg Fleming, en dotter af R. Rådet och Presidenten i Bergs-Collegium Baron Eric Fleming. Frih. C. A. Wrangel som tillbragt en del af sin lefnad i Rom hos Drottning Christina, var, då sonen föddes,

don, der han nödgats anlita crediten, då han var der ... lön och pengar; blef så sjuk, begaf sig sedan 1716 till ... vid Svinesund, der K. M:t då hade sitt högqvarter och ... nådiga ord, men måste med egna medel betala den ... om Comm. Secr.-lön gjorda skulden. Användes dock ... Konungen att ransaka Eng. Ministern Jacksons papper, ... denne arresterats till repressalier mot Carl Gyllenborgs ... slande i London. 1718 sändes han i sviten med de ... till Åland afgående Ministrarne Görtz och C. Gyllenborg; ... fredsarbetet varade i 3 månader, under lika ljusa ... som freden efter K. Carls död slöts under mörka. ... derefter Lagman och Ordningsman i Skaraborgs län s. å. ... 29 Juli, tog han med ifver i de af Landshöfdingen ... något på långbänken laggda verkställighetsåtgärderna, ... sökte, liksom Landshöfdingen, skona de genom ... marcher och foror förderfvade allmogehästarne. ... derföre sjötransporter der det ske kunde. Kort före ... hade K. Carl XII gifvit Landshöfdingen Scheffer, ... hvarför, afsked, och utnämnt Eric Wrangel, ehuru ... nen ej medhunnits.

Vid riksdagen 1719 insattes Wrangel i Secreta ... der han arbetade på frihetens återvinnande åt folket, ... nande sedermera i sjelfbiographien, att han ej anade att ... frihet skulle så snart behöfva skrankor för att ... bestånd och ej i sjelfsvåld förbytas. Något sådant ... man ej tro om så tame och kufvade sinnen, som de ... då voro. Den nya Lagmans- och Ombudsmannainrättn... såsom enväldets tanke, upphäfdes och Wr. blef tjenstlös.

Vid 1720 års riksdag insattes Wr. åter i Secreta ... skottet, maktens focus. Blef Canzliråd d. 23 Juni ... Gifte sig s. å. med Elisabeth von Rosen, dotter af ... major Otto von Rosen. Hon var född 1688. Eric Wr... gel blef Holsteinska partiets anhängare af fruktan att, ... ej togo Carl Fredrik som Arffurste in i riket, skulle ... kasta sig i sin svärfaders Czar Peters armar, hvaraf ... följder kunde uppstå.

Vid 1723 års riksdag blef Wr. ej blott Ledamot i S. ... utan ock Ordförande i Placeringsdeputationen, liksom ... struktionsdeputationen, biträdd i den förra af Conrad ... För åtgöranden i denna deputation var lätt att vinna ... då ej möjligt var att placera en hvar till hans eget ...

Vid 1727 års riksdag invaldes Eric Wr. åter i S. ... rådets medlemmar ökades från 16 till 24. Blef Landshöfding i Skaraborgs län d. 14 Aug. 1727. Denna tjenst förnöjde ...

hellre mottog det anbudet, än en Stats-Secreteraretjenst. Han sökte nu upparbeta åkerbruket genom dikande och tjenligare plogar, höll ett Landtbruksmöte i Lidköping, då om Boställsrustningen åtskilligt skulle bestämmas, sökte spara skogarne genom att nitälska för byggande af sten, mycket angelägen att få publika hus deraf uppförda; höll en allmän ransakning, besökte alla städer, fann Hjo passa för ett tjenligt schäferis anläggning med ullfabrik och klädesstamp; anlade nya vägar och brefvexlade med R. R. Gr. Cl. Ekeblad m. fl. för att vinna säkert understöd å högsta ort. I dessa mål var han höflig, men ej så undfallande, som bruket då var. Då Riksrådet recommenderat gästgifvarens enka på Glanshammar "att värda conserverad vid rörelsen," ville Landshöfdingen, i anseende till hennes höflighet emot resande och snällhet samt H. E:s rekommendation, hvilken hos Landshöfdingen "mer än mycket gäller," henne anbefalla, men blott för två år, emedan han fruktade att ett qvinfolk ej skulle kunna rätt uppehålla ordningen. — Vid Riksmarskalken Grefve Dükers arrendekontrakt på Leckö Kungsgård göras anmärkningar — allt vittnande om drift och nit för "hushållningens upphjelpande här i landet."

Flyttades till Örebro län, som då innefattade Nerike och Wermland, d. 1 Oct. 1729.

Vid 1731, troligen ock 1734 års riksdag satt Wr. också i S. U.; men ej 1738, då han ej förr uppkom, hindrad af en sjukdom, än utskottsvalen skett; men blef Præses i den secreta Handels- och Manufactur-Deputationen, der han dock ej förmådde hindra förbuden mot fremmande varors införsel, huru skadeliga han än visade förbuden vara, då ej sjelfva varan förbjudes till nyttjande, såsom endast tjenliga, *då man vill förminska tullen, stegra prisen och tvinga till lurendrejeri.* Han trodde, att äfven sådana varor, som i Sverige kunde tillverkas, ej borde förbjudas, men väl tullen få gå till 5 procent, på det en jemn täflan både i pris och duglighet måtte underhållas, hvilken täflan genom monopolier upphäfves — *grundsatser, som ännu efter 100 år ej mäktat göra sig gällande på våra riksdagar.* Vid nämnde riksdag bröt det onda ut, som uppspirade redan vid 1727 års riksdag. Frankrike och England hade i Hannover 1725 förbundit sig att contrabalancera de 2 kejserlige hofven, sökande Sveriges accession," hvartill Canzlicollegium, deri Eric Wrangel var ledamot, enhälligt styrkt. Traktaten förklarades i Secreta Utskottet 1727 för *pure defensif*, så att ingen, som fred och lugn älskade, deraf kunde i någor måtto offenderas. Arv. Horn

var då af denna mening, hållande sig med sina rådsvänner hårdt vid Frankrike. Men när Frankrike ville, till Franska kungasvärfadren Stanislai bibehållande på Pohlska thronen, draga Sverige in i ett krig mot Ryssland och mot oppositionen i Pohlen, kastade sig fredsvännen A. Horn med sina politiska vänner på de kejserliga hofvens sida. Då sig man Carl Gyllenborg och hans anhängare, som dittills varit de kejserliges vänner, skynda i blinken in i det af Ministerens pluralitet öfvergifna lägret. Så genomdrefs både en subsidie-tractat med Frankrike, och förnyades den 1724 slutna Alliansen med Ryssland. Häröfver blef Franske Ministern Casteja, som ansåg subsidie-tractaten försvagas, högligen uppbragt och förgick sig mot Konungen, hvarföre han måste återkallas. S. Severin, som efterträdde, ville hämnas denna Frankrikes förtret på Horn och hans vänner, segrande först 1738.

Secreta Utskottet uppförde Er. Wr. på Rådsförslaget, sedan Horn öfvertalats att afgå och 6 Senatorer afsatts. Då Wr. hörde sitt namn, när Electorslistan upplästes, steg han, som alltid ansett Rådsembetet för det äfventyrligaste, i häpenhet upp på bänken, begärande ordet, för att afbedja sig äran. Men Landtmarskalken Grefve Tessin kastade då klubban och tillika med Ch. E. Lewenhaupt, Düring m. fl. tvunge honom med ifriga böner, att åtminstone ej här, utan hos K. M:t, om utnämning komme i fråga, undanbedja sig platsen. Detta undanbedjande skedde ock inför Konungen, autobiographen blygdes att säga det, *med tårar,* och när det ej halp, fick han en så häftig feberhetta, att pulsen blef intermittent *ett helt års tid.* Rådsfullmakten daterades den 31 Martii 1739. Den 10 Aug. skedde inträdet i Rådskammaren, och det första ärendet angick 8,000 mans transport samma höst till Finland, emot hvilket förslag Wr. voterade. Denna transport röjde blott i förtid vårt krigiska uppsåt och satte Ryssland i tillfälle att bereda sig.

1740 nedkallades Rådet i Secreta Utskottet till att höras öfver conjuncturerne med hänseende till de afstådda provinsernas återvinnande. Rådets pluralitet, dit Eric Wr. hörde, afstyrkte kriget. Men Ständerpluraliteten fann detta *taladt i mössan* eller *nattmössan,* kallande sig, som frihetsvänner, *Hattar.* Eric Wr. begrep visst, att i ett fritt regeringssätt partier "*måste komma;*" och således ej kunna undvikas; men ansåg att det var en brist i frihetsväsendet då det ena partiet betraktade det andra såsom fiende. I envåldsstater var den, som hade en annan mening i politiska frågor, en rebell;

len i fria stater, der enhvar egde rätt att tänka och tala i litiska frågor, var hat mot ett annat tänkesätt ochristligt. r sådant, heter det i sjelfbiographien, har jag alltid tagit g till vara och som min fasta föresats varit, att endast er all min förmåga arbeta på fäderneslandets sjelfständiga måga och oberoende, så har jag ock intet gerna sett att än velat binda sig starkare till en främmande nation, än vida dess intressen till alla delar instämde med vårt eget, mt till följe deraf har jag ansett alla subsidier, hvilka ift afseende på att inveckla oss uti vidlöftigheter, såsom adliga lockbetar. "Att jag icke hatat personerne, som hyst i annan systeme än jag, vittnar den ömma och oryggliga iaskap, jag städse underhållit med R. R. Grefve Carl Gyllenrg och Presidenten Baron Höpken, oaktadt mångas förtal h missnöje deröfver, fast våra statsprinciper voro alldeles ika, och som mine stödde sig på vår regerings constitution, ilken behöfver frid och stillasittande, men är till activitet h krigsrörelse ganska otjenlig, så var intet underligt, att g emot bemälte Riksråd och hans medhållares fattade plan, styrkt kriget med Ryssland. Sverige var då i dess bästa ltagande och förkofring, uti landets cultur, handlens och Ifartens utvidgande samt våra nyttiga Cassors tillvext och de genom längre frids åtnjutande snart kunnat återhemta ie genom Carl XII:s långa och till slut olyckliga krig alles förlorade krafter."

Vi måste erkänna, att ej blott principen utan äfven utagen gaf denna Rådsherre rätt, ty med en så fördelad makt ef krigsmachineriet, som kräfver den mest fulländade cenlisation af makten, svårt att handtera. Obegripligt sys oss, hvarför krigspartiets hufvudmän ville intvinga denne rv. Horns politiske fosterson i den nya rådkammaren.

I början af 1741 insattes Wr. i Beredningsdeputationen, seende för sin skyldighet att efter förmåga befrämja de)tarbetade beslutens verkställighet. Men "Gud straffade rt öfvermod."

Ständerne återkommo d. 20 Aug. 1742. Dåvarande K. cret. Baron And. v. Höpken uppdrogs att författa den betelsen om ställningen, som skulle i Secreta Utskottet framrgas; men den ansågs för vidlöftig, var ej heller fullt fär-, hvarför Konungen och Rådet uppdrogo Wr. att författa kortare, som strax nyttjas kunde. Det skedde innan 3 gars förlopp på något mer än en sextern utan acters hjelp, dock blef den rätta tidsordningen iakttagen.

Nu framkastades successionsfrågan *för att skaffa Ständerne annat att tänka uppå än räfst med de förre krigsifrarne.* H. J. Wrede — se längre fram — sände en enfaldig Norrlandsbonde, som ej förstod hvad ärendet gick ut på, att ingifva memorial derom. Er. Wr. ansåg att Carl Peter föreslogs i detta memorial derföre att allmogen så ville hafva det, fast partiet, som tagit saken om hand, hoppades, att sedan frågan kommit på bane, kunna drifva igenom sin egen Candidat, Prinsen af Birkenfelt. Och detta ville Eric Wr. att efterverlden skulle få veta. Den 5 Nov. 1742 upplyste Er. Wr. den Secreta Deputation, till hvilken memorialet remitterats, om omöjligheten att få Storfursten, som redan undervisades i Grekiska religionen, såsom ämnad till Successor i Ryssland; styrkande då och sedermera till frågans uppskjutande, tilldess en dräglig fred vunnits. När sedan Adolph Fredrik blifvit Ryska Kejsarinnans candidat, voterade Er. Wr. för honom, såsom den der kunde bli medel för den sökta drägliga freden, ej anseende att Unionen med Danmark kunde bli lyckligare nu än fordom, eller Frankrike mäktigt att med någon sin candidat gifva oss redan afstådda provinser åter.

Wr. såg i Dalupproret en följd af det lössläppta förtalet, som mest vändt sig mot adel och prester, men fann i fredens afslutande så tidigt att det hemvändande manskapet kunde användas mot den uppresta allmogen, den Gudomliga Försynens räddande från det afgrundsstalpet, som oss då för ögonen stod. Då Dalallmogen kom inrusandes i Stockholm, fick Wr—s dotter en alteration, som liknade slag, hvarför han nödgades på egen slup utföra sina yngsta barn till Grefve G. Bonde på Hessleby, men for med sin hustru och äldsta sonen åter samma natt till staden, ej lemnande sedan Rådet, så länge denna oro påstod. Men månge fingo då brådt om att gömma sig nederst i orterne.

Vid denna riksdag skulle Wr. som hade många vänner inom fredspartiet, söka förlika detsamma och krigspartiet, som insatt honom i Rådet. Carl Gyllenborg och några hans vänner hade derom honom anmodat; men då de olika successionsförslagen dervid inblandades och Hattpartiet kräfde förgätenhet af alla sina felsteg, som nu erkändes, blef ingen följd af de trötta stegen och många orden.

Men oafsedt att den politiska söndringen qvarstod, ansåg dock Wr. att Sverige nu räddats ur en större nöd, än förut hotat under 200 år och trodde sig berättigad att söka hvila under annalkande ålderdom, tog Gud till råds såsom under

hela lefnad och anhöll om nådigt afsked från Råds-
ulan. Han utsågs i detsamma att tillika med R. R. Löwen
ra den valde Kronprinsen från Stralsund. Kammarherren
f Nils Barck medföljde som Secreterare. Denne sändes
Stralsund till Hamburg, der Adolph Fredric var, som
rte att Riksråderne skulle komma till honom. Mycket
s" måste iakttagas.

Då Wr. nu återkom med Thronföljaren, väntande att
ll till afskedsansökningen utfallit, helst Gr. C. G. Tessin,
ock inlemnat sin ansökan, redan fått det yttrandet af
reta Utskottet att afsked ej kunde honom förvägras, så
tte underrättelsen, att Rikets Ständer i memorial af den
Sept. yttrat sig *med mycken bekymmersamhet anse den*
nad, som Riket medelst tvenne Rikets Ständers förtroende
komligen egande Herrars afskedstagande besynnerligen i
v. tiderna vederfaras skulle; hvartill dock S. Utsk. tillaggt,
dem borde en nådig demission beviljas, när de derom
hålla. Kungen släppte Tessin, men var envis att Wran-
l borde qvarstanna. Han lofvade dröja. Efter 6 månader
ärtes afsked ånyo, med ett i sjelfbiographien anfördt långt
, hvarpå Kungen höll ett nära lika långt tal till svar.
t var i Juni 1744, då freden med Danmark också hunnit
rställas och de 15,000 Ryssarne, som Ryska Kejsarinnan
egen bekostnad sändt oss till hjelp, blifvit återkallade. —
n erhöll nu sitt afsked; men flera år efter det han lemnat
aten, lärer han på ett besynnerligt sätt besvärat de qvar-
ne kamraterna.

Tessin berättar derom följande:

"Vid Ständernas ankomst i Sept. 1751 lupo många rykten om stri-
i Conseljen, än om Kungens envåldsplan, än om rådets fikande efter
stokratisk myndighet, dock, då Ständerne höllo med intetdera partiet
n togo makten sjelfva, så blef lugnt i Rådkammaren. Men Hof-
tiet, heter det i Tessin & Tessiniana p. 137, fortfor icke destomindre
verka bitterhet mot den och en Erik Wrangel, en Kagg uppträdde
d starka memorialer mot den. Riksdagen hade redan varit öfver 4
nader, utan att den (Rådk.) ännu gjort något steg till sitt försvar, då Grefve
ssin i början af 1752 i Rådet och i Konungens närvaro väckte frågan
angelägenheten, att hos Ständerne anmäla den belägenhet hvaruti de
unno sig; "det torde eljest hända, tillade han, att den tid kom, då . . .
eder dräpa, mena sig göra Gudi en tjenst dermed." På denna hem-
llan blef af ingen svaradt och således intet beslut fattadt, så att ännu
månader förflöto innan någonting vidare vidgjordes. Då beslöts en-
ligt att en tableau, som visade Rikets tillstånd, då Ständerne skildes
17 och åter samlades 1751, skulle af Tessin författas (aftryckt i T. o. T.)
ett memorial rörande frågan om regeringssättet, hvari Kungen och
det tänkte olika."

Om innersidan af frågan möter en upplysning i Knösiska anteckningarne, ett manuscript i Skara Gymnasii-Bibliothek, hvarur Hr Lektor J. Carlmark godhetsfullt lemnat en afskrift till biographiens författare. Der upplyses, huru en Königstedt — förnamnet anföres icke*) — var Kronprinsens, sedan Konungen Adolph Fredriks favorit och sedermera kammarråd, agerande spion på Eric Wrangel, som anses ha varit författare till det "pasqvill" mot Tessin, som 1747 väckte så stort uppseende, och der förf. så försigtigt dolt spåren. "Extra ordinärt väl skrifvet, afmålande de största osanningar med sannolika färger," enligt Knös, anteckn. n. 14. Huru väl spåren voro igensopade kan man sluta af Königstedts berättelse. Han hade sjelf kostat 1,000 daler kopparmynt på upptäckten, hvilka han aldrig återfick och en fru K. som brukades dervid och som rörat armar och ben, fick blott 150 à 200 daler. 60 exemplar skrefvos rent på en gång för att utspridas. 5 skrifvare hade dertill brukats, hvilka samlades hos en viss man, till hvilken en obekant person (E. W.) en viss stund kom och dikterade, hvarefter skrifvarne fingo värdens concept att afskrifva. 18 ark hade utkommit innan Tessin visste deraf. Så snart han fick af K. underrättelse, talte han om saken i Rådet. Då mottogos ej de 5 skrifvarne längre, blott en, och man spårade utdelningen från ett smutsigt ställe, bland folk hvars yrke är skamligt nämna. Tessin beklagade nu plenum plenorum och beklagade sig. Då upphörde arken att utkomma i det allmänna. T. dristade ej följa K—ts råd att fängsla den obekanta mannen, då han var der skrifvarne samlats.

Uppspaningen hade lyckats derigenom att en af afskrifvarne hade en maitresse och maitressen en syster, som var kopplerska, det vill väl säga hade kunder inom det motsatta partiet.

Genom denna ridderliga hjeltedat vann Königstedt stort anseende. Se derom i Zanders biographi här nedanför. "Kronprinsen började, heter det hos Knös, nu sin synnerliga nåd för K. bad honom handtera sig som en particulier och som sin bäste vän, endast hållande sig till prinsen, som ej skulle försumma dess lycka." — Om den lyckan vet historien ingenting. Men det se vi, att Adolph Fredrik ej var så återhållsam i politiskt hänseende i gamle kungens tid, som man i allmänhet antagit, under förutsättning att gemålen allena hade smak för den politiska soppan.

Efter berättelsen om afskedsansökningen yttrar auktor biographen: Nu har jag med denna min berättelse hunnit öfver de märkvärdigaste perioder, men ej de sorgligaste i min usla lefnad." Och sjelfva lefnadsteckningens titel är "*Kort berättelse om min Eric Wrangels usla lefnad.*" I allt, snart sagdt, var medgång och lycka, ett uppstigande till Rådspurpurn ur Cornettboställsrummet, der vaggan stod, så synes denna benämning oförklarlig — ty af något "politistiskt pjunk" besväras man icke i sjelfbiographien —, om han ej tillaggt: 1756 d. 23 Martii hände mig den hjertskärande sorgen, att min äldste son Lagmannen Eric Wrangel

*) Stiernman upptager i Adelsmatr. n. 1276 en Joh. v. Köhnnigst, en Finsk Major, adlad 1693. 1735 lefde 3 Köhnnigstedtar, en Edvard Gregori, en Gust. Reinhold och en Paul Joachim. I Svenska Boti träffades 1771 en C. G. och en N. N. Königstedt.

a misshagat det dominerande partiet, och som sökt att flykten hjelpa åtskillige brottslige personer, måste sjelf mna ur sitt fädernesland, mindre af fruktan för dessa gerrars påföljd, än för falska vittnens menederi och dess gynnares hat och bitterhet, hvilka länge föresatt sig s förtryckande, hvarom jag sex månader före Riksdagen vit varnad utaf Fru Grefvinnan Hedv. Sack. Gud vare s hjelp och min tröst öfver en så öm förlust. Den 2 il passerade han Norska gränsen. När skola mina sorgear ändas?"

Wrangel undanbad sig 1748 den erbjudna Seraphimerden, som sedan troligen ej böds honom. Han lade sig nu .landtskötsel, upptäckande marmorbrottet på Kolmården h fortfor att idka poesi.

Hammarsköld egnar honom en särskild skildring i Sv. itterheten. Hans dramatiska stycken få visst en sträng ritik, såsom alla, hvilka skrefvos i Sverige före "Prins ustaf;" men om ett lyriskt poem, som afslutar en komedi, itras, att det har en innerlighet och värma, som sätter det gt öfver de — nu af Atterbom mildt, ja förmånligt beända — "Dalinska rimmerierna," hvilka H. fann så ytligt elande och tomma. Språket i E. W—s nämnde lyriska ycke erkännes vara jemt och versificationen ganska ledig; varjemte anmärkes, att midten af hvarje verspar assonerar. W. skref i början för sina d. v. vänner Carl Gyllenborgs ch C. G. Tessins theater.

Det sista R. R. Wr. gjorde som offentlig person var att mte R. R. Åkerhjelm uppgöra — lönlöst — inventering ter Drottning Ulrica Eleonora. 1762 d. 20 Juli, 18 år efr afskedstagandet, gafs honom af Rikets Ständer en pension 6,000 daler silfvermynt, "oansedt jag dertill ingen anledng gifvit" — lefnadsteckningens sista ord.

Enligt J. P. Tollstorps beskrifning om Södermanland 'illägg p. 3), hade R. R. Eric Wrangel förordnat om gra documenters nedläggande i grafven och att de samma skulle öppnas förrän 1835. De hade, som det synes, då fvit upptagne ur grafven på Aspö kyrkogård, men ej iehållit några historiska handlingar, utan blott angått niljförhållanden. På Säby på Aspön, der R. R. Eric rangel bodde, är ett ej obetydligt Bibliothek af gammal teratur, troligen samladt af denne egare. — R. R. Eric rangel var gift med Elisabeth v. Rosen, dotter af Sachke Generalvaktmästaren Otto Joh. v. Rosen. Söner: *Erik,* n:o 11 och *Carl Otto,* Öfverste-Lieut. som hade sönerne

Erik Otto och *Arved Otto.* Ätten fortlefver; men R. R. Erik W—s brors, Frih. Axel Pehr W—s, gren utdog med den sist nämndes son Fredrik Otto.

R. R. Frih. Er. Wrangel dog d. 18 Jan. 1765 på Lagn sätesgård, begrafven på Aspö kyrkogård jemte sin maka. Å grafven står en stor marmorsten af det af Friherren upp täckta marmorbrottet, hvarest läsas de begge makarnes fö delse- och dödsdata jemte Ovidii ord: Non ero, terra, tuus.

Skrifter: Phædri fabler i Svenska rijm öfversatte och med några mo raliska anmärkningar förklarade, Sthm 1736. Torilla eller Regner och Svanhvita, Tragoedia ib. 1739. Fröken Svanhvitas Tragoedia ib. s. å. Missförstånd i kärleken uti en Comedie ib. 1748. Rön i Vetenskaps Akademiens Handll. 1740 om tufvor på sanka ängar.

(Källor: Fryxells Ber. och Handll. Nordbergs Carl XII:s histori. Hammarsköld-Sondéns Anteckningar. De la Gardieska donationen i Lund. Knösiska Anekdoterne, manuscript i Skara. Gez. Biogr. Lex. Handlingar rörande Skand. Hist. XXVI.) —N.

IV. 11. WRANGEL, ERIK ERIKSSON.

Föddes den 23 April 1721. Son af n:o 10. Canzlijunkare och Kammarherre, då han blef Lagman på Gottland i Nov. 1749. Vid nedresan till Gottland sjöng Dalin en visa, som torde åskådliggöra vår Lagmans seder:

Väl att man vår Lagman ser . . Pirum.
Men ack alltför brådt det sker . . Cum &c.
Vist är Lagmans själ galante . . P.
Och Justicen hans amante . . Cum . .

Kom min Lagman, lilla gris . . Pirum.
Älska mig på Gotlands vis . . Cum . .
Ack när man allt sådant hör . . P.
Må et hjerta bli som smör . . Cum . .

Flydde ur riket 1756 i anseende till då yppade sammansvärjningen. Död i Hamburg den 4 Jan. 1760 ogift. Hos Drottning Lovisa Ulrica var han en betydande favorit och en stor man uti mösspartiet vid 1755 års riksdag. Han egde mycken qvickhet, men också ett öfverdrifvet högmod. Aristokratien, som lyste nog mycket fram hos Rådet, ville Bar. Wr. hafva kufvad och hade deri många liktänkande. Men Hattarne voro vaksamme, hofvets hufvudpersoner Tyskar, och Rådet, som ej blef lottlöst vid penningutdelningen åt partiet, använde vinsten till sådant, som gaf anseende och förtroende hos nationen. Wr. ansåg tryckpressen nödvändig att nyttja, om oppositionen af *Majestätet* mot *Ministeriet* skulle kunna något uträtta, och lät trycka en smädeskrift i Christiania 1756; men denna konfiskerades och han fann tryggast att fly ur sitt fädernesland för att rädda sitt hufvud. I Stierneldska manu-

...ptet, tryckt i Handlingar rörande Skand. Hist. XIII, yttras — troligen af Baron Wrede, Blodsdomstolens ordförande — Er. Wrangel var den capablaste af alla revolutionsma..., illfundig, qwick, orolig och föga nogräknad i moyenger. ...kade konungamaktens uppkomst på ett eller annat vis. ... intrigör och intagande omgängesman. Kanske för myc... fallen för smått, för att vara hufvudman. Var väl be..., med snille, ansedd för *danaren* af den första revolutions...ställningen. Han dömdes i Commissionen d. 5 Oct. 1756 ... mista lif, ära och gods samt att halshuggas om han åter ...trädde rikets gränsor. I Büschings Magaz. VI Th. p. 333 f. ...föras och i Nyerups Författarlexicon omnämnas hans "smäde...skrifter." Den s. k. *Budkaflan* uppbudade allmogen öfver hela riket att genast sig till Stockholm förfoga. I det bref han skref till till Gref Axel Fersen, sedan han rymt, och som är aftryckt i Skand. Samf. Handlingar III förfäktar han sin oskuld. Det är "un certain Hellberg, Bourgeois banqueroutier," som har haft la galanterie att räkna Grefve Er. Wr. till medbrottsling. Det var ej Grefven, som hade i politiken ...dragit Hellberg. "Rappellez vous, s'il vous plait, qu'il ne sera pas prudent à un homme de naissance, comme vous, d'accoutumer la Canaille à se jetter si légèrement sur des personnes de qualité." Han vill utropa sina domare såsom ljugare, belackare och förföljare d'un bout de l'univers jusqu' à autre. — Geijer yttrar om Er. Wrangel: "en man af stora gåfvor, men mer för intrig än för handling. Hans förslag var ett dylikt bonduppror, som det 1743 försökta. För att sätta ett dylikt i gång upplästes hans Constans Sincerus på gästgifvaregårdar för allmoge i Westergötland. Wr. var ...ck, enligt Geijer, hemligen mest verkande tillställaren af upploppet inom bondeståndet i Nov. 1755.

Skrifter: Constans Sincerus, en partiskrift 1755. Svea rikes tillstånd i kort begrepp sammandraget och föreställdt af J. Svedenschöld, Christiania 1756 (4 ark). Öfversatt på Tyska i Büschings Magaz. VI. 333. Budkafla. Tryckt ib. (Warnh. Bibl. Svio-Goth. n:o 6385.) Bref till Axel Fersen i Handll. rör. Skand. Hist. III: p. 273.

(Källor: De la Gard. Arch. XVII: p. 19, 20. Lästboms Höfd.-Minnen II: 128. Riksdagstidn. 1756 p. 104, 351. Handll. rör. Skand. Hist. III: 273; XIII: p. 299. Nyerups Författare-Lexicon. Dalins Saml. Skrifter.)

—N.

En något äldre Kammarherre Erik Wrangel, obekant af hvilken gren, omnämnes i Fryxells hist. handlingar (IV: pag. 12), såsom Kammarherre i början af K. Carl XII:s regering, och hade säkerligen redan då en politisk vigt inom det anti...anska partiet. Åtminstone kan man hafva anledning för en

sådan förmodan deruti, att Danske Ministern Jens Juel bev[...] digar honom med den uppmärksamhet att han anser [...] 1698, böra inför Danska Majestätet noga redogöra för [...] hofsqvaller af samma art som det här ofvan, sid. 48, [...] delade, deri åter hert. af Holstein framskymtar. Både [...] och Erik Wr. hade gunst hos samma Hoffröken, en Sp[...] En hofdam jemte andra fruntimmer skulle hafva träffat [...] W. och nämnde fröken in flagranti. Paret anmäles till [...] lig bestraffning. En Biskop sändes till W. för att förmå h[...] äkta fröken; men härtill är W—s samvete för ömtåligt: [...] har nemligen redan förut en fästmö. Dock, tillägger Minist[...] hade detta samvete ej hindrat honom från att ge Kung[...] från Italien införskaffadt gift. — Det grundlösa i förgiftnings[...] ryktet är af Fryxell ådagalagdt. Se vidare anf. st.

IV. 12. WRANGEL, WALDEMAR eller WOLMER.

Vi känna ej, om denne Herre uppkallats efter den i v[...] historia förut nämnde Wolmer Wrangel; men detta är san[...] likt, och derigenom framträder också den sannolikheten [...] Wolmer Wrangel från 1568 (se n:o 22) varit en fräude til[...] kanske en stamfader för, den sedan inkomna grenen, der-[...] inom detta namn åter visar sig, — oanvändt, så vidt vi känna, i de andre brancherne.

General-Lieut. Frih. till Lindeberg *Waldemar Wrangel*, sorgligt namnkunnig såsom den der förlorade slaget vid Fehrbellin mot "den store" Kurfursten Fredrik Wilhelm af Brandenburg, var son af Fältmarskalken Herman Wrangel i hans tredje gifte med Amalia Magdalena, Grefvin. af Nassau-Vianden, född 16*. Gift 1665 i Stockholm med Christina Wasaborg, R. R. Grefve Gustaf Wasaborgs dotter med Grefvinnan Anna Sophia Hermansdotter. Död d. 27 Dec. 1675. Begrofs d. 30 Martii 1679 i Riddarholmskyrkan.

Efter fadrens död trädde hans mor i äktenskap med Pfalzgrefven Christian August till Sultzbach. Friherren hade då både far och mor af *Tyska* furstehus och torde uppvext utan synnerliga sympathier för hvad svenskt var. Hans maka Christina Wasaborg var ock uppfostrad i Tyskland. Född 1644, g. m. W. Wr. d. 22 Febr. 1665, dog hon i Königsberg 1709.

Ankommen till Carl XI:s hof blef W. Wr. en af de främste lekkamraterna med den unge Konungen, nämnd fram om Wachtmeistrarne, när de uppräknas, som deltogo i Kun[...] gens kroppsöfningar och ingåfvo honom afvoghet mot hva[...]

ills ansetts ärofullt och lysande kring thronen. W. W—s
eende kom af börd och rikedom. Han framställes för öf-
i föga belysning.

W. Wr. skref sig: Friherre till Lindeberg, Herre till
r-Pahlen, Odenpæ, Wrangelshoff, Walkul, Boglösa och
esund. Hans enda barn, en dotter *Polidora Aurora Wran-*
flydde ur föräldrahuset d. 8 Sept. 1689 och gifte sig med
rosten af Dorspisky Grefve Bogislaus Oginsky. Af detta
nskap föddes Theodora Zkozielska Oginska, som 1705
gen ur Wilna kloster blef 1708 g. m. Fältmarskalken
fve C. G. Düker, således stammoder för Grefliga ätten
61.

I Svenskt Konvers.-Lex., der i uppgiften om Carl Henrik
rangel nederlaget vid Willmanstrand ej ens nämnes, heter
et blott om Woldemar Wrangel, der slaget vid Fehrbellin
nföres, "*och utmärkte sig mycket uti slaget vid Fehrbellin.*"
likt är — *konversationshistoria.* Vi veta af den verkliga
istorien, att Wr. här gaf Kurfursten Fr. Wilh. tillfälle att
jemnförd med Cæsar, som kunde utropa veni, vidi, vici.
eckers Weltgeschichte 1826: VIII Th. p. 177.) Rühs ytt-
r: denna fäktning, i och för sig sjelf af alls ingen bety-
enhet, var öfvermåttan ofördelaktig för den svenska krigsäran;
vilken skymf att så blifva öfverraskad och genom ett enda
nfall alldeles förjagad från Brandenburgska gebitet! Isyn-
erhet gjorde denna seger ett stort intryck på samtlige allie-
ade, som nu ej längre togo i betänkande att förklara sig
mot Sverige." Riksdagen 1675 blef emellertid stormig här
emma. Qvidquid delirant reges plectuntur Achivi. Fryxells
rättelse i XV D. 1 afd. p. 56—60 behöfver ej här upp-
epas. Preussen trädde här fram genom en operatio Cæsarea
ll politiskt lif i Europa.

Kriget är dock det största hazardspel i verlden. Vinner
n hjelte rykte på ett slagfält, så sjunker det på ett annat.
efve freden!

Fant kallar W. Wr. en *ung* herre af ringa erfarenhet,
i han anför honom såsom Generallieutenant 1674. Det var
ock — 61 år efter brodren Carl Gustafs födelse och 31 år
ter faderns död. (Anmärkes dock att Wolmers äldste bror
ch Wolmers mor voro årsbarn.)

Danska Ministern erinrade sig 1674, att W. Wr. var
yttmästare på Fyen, som måste väl betyda 1658 eller 16
före slaget vid Fehrbellin. Han blef Öfverste före "sista"

Brehmiska belägringen*). 1667 i Aug. var han redan Öf-
verste vid ett kavalleriregemente, "utskött af åtskillige
dre," och fick då Uplands regemente till häst, och det
förut hade, förentes med Königsmarcks lifcompagni och
det hela bildades Kungens lifregemente till häst. 1673
början af Jan. kom han till Kungen på Jacobsdal med
underrättelse, brodren Fältherren fått från Pohlen, att
orolige Polackarne nu ville afsätta sin Kung och välja Sve-
riges Kung i stället, nöjande sig med Fältherren Wr. som
Ståthållare, i hopp att så få Sveriges hjelp mot Turken
Kungen lär något reflecterat på frågan. Åtminstone hette
det den 27 Jan. 1674, att W. Wr. sändes till Pohlen "wie
er sagt, in seinen particular Angelegenheiten," såsom Kej-
serlige Ministern skref till sin Kejsare. W. Wr. var redan
då Generallieutenant, och blef det således ej i Nov. 1674,
ehuru han då sändes i denna charge, för att employeras i
Aschebergs ställe i Tyskland. Den 18 Nov. hade man sport
i Stockholm, att Wr. låg vid Stettin.

Liksom C. G. Wrangel såsom Riksamiral ärligt vredga-
des öfver G. Wrangels conduit 1656, så klandrade han så-
som Riksfältherre offentligt brodren Wald. Wr. 1674. "I
sina skrifvelser gaf han mycken skuld på sin egen broder
Generallieutenanten och sade att han var orsak till det ne-
derlag, Sverige lidit, emedan han haft ordre 3 dagar förrän
Kurfursten ankom, att formera ett läger vid Ruppin och att
der samla hela arméen, hvilket han försummade, uppgifvande
Danska Ministern, att C. G. Wr. sjelf begärt det Krigsrätt
skulle sättas öfver honom."

(Källor: Fryxells Handlingar. Våra rikshistorier.)

—N.

V. 13. WRANGEL, HANS HANSSON.

Halfbror till n:o 6, född af Hillevid Posse. Denne ättling
af Wranglar till Elstpfer blef 1653 svensk Friherre, introdu-
cerad 1654 (n:o 55), skref sig Friherre till Lüdenhoff, Herre
till Allo (ej Albo) och Kymenegård. Såsom Landtråd i Est-
land blef han Öfverste och Capitaine för Dragoner. Sände

*) En Wollmer Wrangel har 1655 skrifvit ett i De la Gard. donatio-
nen i Lund förvaradt bref; men må ha varit en helt annan person. Han
har då Compagni och beder sin Öfv. Lieut. Erik Velsk skaffa honom
anstånd att komma ut till regementet från Reval, tills han hunnit begrafva
sin svärmor, som dött.

35 af Jac. De la Gardie med ett antal folk att intaga Ro-
sen och Ludzen, 2:ne mindre Lifländska fästningar vid
gränsen mellan Ryssland, Lifland och Pohlen. Han intog
också Adzell, en liten fästning längre in i Lifland vid Aaflo-
n, till hvars intagande Alex. v. Essen blifvit sänd. (G. II
af Hallenberg V. p. 381.) S. å. se vi Hans Wrangels
g:te förlagdt på Dorpt, Nyhusen, Rositten, Marienborg, Adzell
h Sesswegen. Som Hans Wr. endast hade en dotter fick
n adoptera på sin nummer *Herrman Wr.* son af hans far-
r Hermans sonson *Herman Hermansson* till Elstpfer g. m.
Tiefenhausen, som således blef stamfar för Friherrarne
ll Lüdenhoff. Se n:o 14.
Vi se ofta Hans Wrangel under sin broder Fästmarskal-
en inskörda krigsära. Vid Gorzno, der brodren var an-
rare, såg man t. ex. Hans Wrangel på sin flygel deltaga i
t lifligade fäktandet.

—N.

V. 14. WRANGEL, CARL GUSTAF.

Frih. Carl Gustaf Wrangel af Lüdenhoff var son af Öf-
rsten för Östgöta Cav. Frih. Carl Johan Wr. af L—ff och
r. Lov. Oxenstierna till Korsholm, född den 11 Sept. 1718.
olontaire vid Östgöta Infant. 1734. Fänrik 1735. Lieute-
nt 1741. Capitaine 1743. Fick afsked 1748. R. S. O.
'51 *). Kammarherre hos Hertig Carl 1762. Lagmans n.
o. v. 1770. Lagman på Gottland 1773. Ceremonimästare
i Kongl. Hofvet genom embetsutbyte 1777. Död den 3
nuari 1779. G. m. Chr. Mar. Falkenberg, dotter af Lands-
fdingen Frih. Gabriel Falkenberg och B. M. Douglas. Vid
tta bröllop sjöng Dalin (i en Fröken Ribbings namn):

Så tappert Lejon aldrig ryter,
Som ej en gång måst tigga fred;
Ej skepp så stolt på hafvet flyter
Som stryker ej sin vimpel ned
Och ej så mäktig fästning fins
Som ej med krigsknep en gång vins.

*) Såvida ej ännu en Capit. och Ridd. Baron Carl Gustaf Wrangel,
oder till Lagman Erik Wrangel, då lefde, så må det ha varit denne
r. C. G. Wr. som nämndes af de 1756 anklagade, men kunde sig nöj-
igt förklara. Denne säges ej ha varit slägting till Erik å snillets vägnar,
tt en rustibuss. Handlingar rörande Skandinaviska Historien XIII
308.

Vi ha intagit denne Wrangel såsom den der möter i[illegible] litteraturen, om ock blott för ett ögonblick. Det var [illegible] litterat han valdes till den unge Hertig Carls Kammar[illegible] Han lät dock endast som anonym trycka hvad han [illegible] Vi känna blott:

Skrift: Tal vid Hof-Canzleren Olof v. Dalins graf (anon.), Stock[illegible] 1773.

(Källa: Låstboms Höfd.-Minne.)

Fadren Öfversten Baron *Carl Johan Wrangel*, sanno[illegible] den som skulle sändts till Madagascar, besjöngs af Dal[illegible] vid sin död d. 12 Dec. 1742 under rubriken: *En ärlig* [illegible] Derur må anföras:

En ärlig man går jemna vägen,
Som himlens ära har till mål;
Om egen pris ej angelägen,
Han fägnas ej af skryt och prål:
Han vill af sanning blott förnöjas,
Han kan ej från sin gilla gång
Till höger eller venster böjas
Af lyckans ljufva smicker-sång.

Han var född samma år som Drottning Ulrica Eleonora och dog samma år som hon. Sannolikt sonson af den adopterade Frih. till Lüdenhoff.

—N.

VI. 15. WRANGEL, CARL MAGNUS.

"Kongl. Svenska Hofpredikanten Carl Magnus Wrangel till Sag och Wachsel" (n:o 1850), föddes vid kaptensbostället Benbäck i Westmanland den 23 Augusti 1727. Fadren Otto Wilhelm Wr. var då Major vid Westmanlands reg:te, blef sedermera Öfverste och Commendant i Calmar († 1747); modren, Sara Elisabeth Celsius. Farfadren Joh. Rutg. Wr. till S. o. W. blef naturaliserad 1731 och s. å. i n:o 1850 introducerad.

Han kom år 1745 *) till Westerås, hvarest han under "den lärde och mycket bekante" Gymnasii-adjuncten J. Plennings "anförande" fortsatte de studier, han förut inhemtat af Informatorer. I Strassburg hade han en sin moders morbror, Johan v. Brehmer, Landshöfding och Geheimeråd hos Markgrefven af Brandenburg-Anspach. Denne kallade honom 1747 *) till sig, då han blifvit faderlös. Efter att omkring

*) Muncktell har årtalen 1735 och 1737, men synes, såsom så ofta, äfven här hafva lemnat felaktiga årtalsuppgifter.

år ha studerat i Strassburg, återvände han till Sverige, 49, för att studera i Upsala. Begagnade i fyra år Cancelliået Ihres undervisning, hvarunder "han bekostades af föreånade sin frikostige slägting."

Hitintills lär han ha gjort politiken till sin hufvudsak, ämte det han öfvade sig i hvarjehanda slags vitterlek." na framsteg härutinnan fick han tillfälle första gången entligen ådagalägga den 14 Jan. 1752, då han på stora ddarhussalen i Stockholm höll ett svenskt obundet tal "öfver K. H. Cronprinsens höga födelses dag." Samma år d. 10 ag. försvarade han i Upsala under Ihres præsidium några gifne theser om vetenskapernes inbördes företräde. Denna isputationsakt hölls på hög befallning, bivistades af DD. KK. M. och medförde konungens förord till Helmfeldtska stipendiet. an hade numera vändt sin håg åt theologiska studier. erch anmärker härvid såsom något "ovanligt, att sedan han Wrangel) vid Riksdagar setat på Riddarhuset som adelsman, öfvergaf han den adeliga församlingen och gick till den anäliga." Man erinras tillika, att "adeliga värdigheten och rivilegierna icke blefvo derigenom förminskade," alldeles åsom om inträdet i prestståndet vore för en adelsman en egradation eller likasom icke en prest kunde vara så god om en adelsman. Alla den lärdomsidkande ädlingens steg ynas hafva blifvit följda med uppmärksamhet, ända derhän tt det anmärkes, att han höll sin första predikan år 1753 Bälinge kyrka och att det skedde i Erkeb. Benzelii närvaro. År 1756 utnämndes han till E. O. Hofpredikant, med illståndjelse att resa till Tyskland, för att fortsätta sina theoogiska studier. Detta skedde ock straxt derpå, och knappt ommen till Greifswald blef han der "jubelmagister," d. v. s. agister vid en Universitets jubelpromotion. Ett år hade erefter icke lupit till ända, då han i Göttingen promoerades till Theol. Doctor, efter att hafva derstädes *sine præside* försvarat en inaugural-disputation, eller rättare några erur dragna theses, emedan disputationen ej hann att tryckas. Den trycktes först det följande året och handlade om hristi frestelser i öknen. Några egna åsigter må den visst nses innehålla, men byggda på till en del djerfva conjecturer. Öknen är den arabiska. Vid den första frestelsen säes det, att satan hår iklädt sig en menniskas skepelse; idare att han uppväckt något förtroende hos Christus, som ntages hafva anförtrott honom den sanningen, att Han var essias. Vid den sista frestelsen har satan "förmodligen tgifvit sig för en af de förnämsta änglarne, hvilken Gud

anförtrott styrelsen af Palæstina, såsom åt en undergud." Frestelseberget är Nebo, från hvilket hela Palæstina skall kunna öfverskådas. Till sjelfva promotionshögtidlighetens hörde äfven en af Hofrådet Michaelis författad lyckönskan på 3 1/2 ark handlande om polygamien (paralipomena contra polygamiam). Ett utförligt utdrag deraf ses i Sv. Merc. 1757 p. 385. 1758 p. 344 följ.

Wrangel återvände kort derefter till fäderneslandet, och prestvigdes i Strengnäs d. 17 Mars 1758. Några veckor derefter erhöll han ordinarie hofpredikants-fullmakten, jemte säte och stämma i Hof-Consistorio. Det kunde synas någon nästan väl mycket stöta på adeliga privilegier, att blifva befordrad både till e. o. hofpredikant och Theol. Doctor, innan man ännu antagit presterlig ordination. Men ännu förunderligare skall det synas att en hofpredikant, och dertill en adelig hofpredikant, blifver missionär. I dessa båda afseenden är af svenska prester troligen Wrangel den ende i sitt slag, äfven fastän, hvad hans missionärskap beträffar, det ej var i sträng och egentlig mening han beklädde en missionärs tjenst. Han kallades nemligen till prost öfver de svenska lutherska församlingarne i Amerika och kyrkoherdebeställningen i Wicacoa efter Palins död. Kallelsen utgick från Erkeb. Benzelius, och konungens fullmakt följde den 12 Juni 1758. W. kom i April följande året till Philadelphia samt tillträdde ofvannämnde sysslor. Han skötte dessa med ett nit, som äfven sträckte sig till christendomens utbredande bland hedningarne. Under denna sin embetstid besörjde han ock tvenne kapellers uppbyggande inom Wicacoas församling. Hans embetsverksamhet i det främmande landet loforddes af Alnander. Sedan han dermed fortfarit i nio år återvände han till fäderneslandet. Han synes för ingen del hafva varit bland dem, som handhaft eller ens behöft betrakta sin befattning i främmande land såsom en exspectanstjenst för att vinna en högre och förmånligare syssla här hemma.

I Dec. 1768 återkom Wrangel till Sverige, sedan resan tagits öfver England. Han återtog naturligtvis sin hofpredikantsbefattning. Förestod år 1770 öfverhofpredikantssysslan under dåvarande ledighet, och utnämndes året derpå till Öfverhofpredikant. Någon tid derefter utnämndes han äfven till Ordenspredikant. Under tiden tvistades till hans förmån om successionen till Sala pastorat, hvartill han 1769 kallades såsom "quartus," men med så få röster att derpå ej kunde fästas afseende. Men år 1772 hade saken så avancerat, att nytt vål anställdes. Då fick W. med stor pluralitet första

rummet. S. å. den 17 Juni utnämdes han till kyrkoherde i Sala, med hög befallning att ännu vidare sina vid hofvet innehafvande sysslor bestrida. Dessa sednare nedlade han först år 1777.

Vid regementsförändringen i Aug. 1772 fick vår Öfverhofpredikant tillfälle att åter göra "politiken till hufvudsak" eller åtminstone att upplifva sina ungdomsstudier i politiken. Det var han som genom sin syster, grefvinnan Posse, underrättade konungen om riksdagsmännens beslut att arrestera H. M:t, hvilket gjorde att H. M. angrep sig med revolutionen och skref till Sprengtporten, att om han ej före Sp—s återkomst från Finland, ja om han ännu efter några timmar ej satt verket i gång, så hade han förlorat sin frihet, kanske sitt lif. Hamilton yttrade i anledning häraf, att Försynen skulle verkat för omedelbart, om nu en revolution, mer än annars, kunnat utföras utan fruntimmer och prester. Efter Wrangels egen berättelse har H. M. aftonen förut för honom omtalat sitt beslut att följande dagen verkställa "denna i alla tider stora och beundransvärda revolution," samt anbefallt honom att följande morgon kl. 5 infinna sig på slottet, försedd med de till d. H. Nattvardens bruk hörande communionssaker, hvarefter han kl. 6 meddelat konungen sacramentet, hvilket konungen "under djupaste devotion och ömmaste rörelser annamat." Det är ingen anledning att betvifla uppriktigheten af Wrangels goda omdömen om konungens christliga sinnelag vid både detta och andra tillfällen, ehuru underligt det ock kan förekomma enhvar, som numera skådar tillbaka på *denna* konungsliga karakter, att en man med verkligt presterligt samvete, såsom W., kunnat så döma. Emellertid gaf hans underdånighetsbetygelser anledning att klandra honom såsom hofsmickrare. Utgifvandet af en långfredagspredikan 1773 föranleddes just af ett sådant klander, för hvilket han söker freda sig i förordet och med hänvisande till predikan sjelf. Vi hafva läsit densamma och funnit den åtminstone vara egnad att väcka klanderbegäret. Wrangel skrifver dock — och hans ord äro värdiga en trogen prestman —: "Jag skulle blygas, om mig med sanning kunde tilläggas att hafva förtegat Herrans vittnesbörd eller fördolt sanningen med smicker," och på ett annat ställe: "Ve mig, om jag då under så mycken uppmuntran förer försoningens embete försummeliga eller samlar odrägligt ansvar på mig då räkenskapsdagen infaller." Men något haltande måste följande bevisningsgrund synas: "Jag tilltror mig i denna del kunna i underdånighet beropa mig på min dyre konungs vittnesbörd, hvilket jag hoppas

kunna befria mig från denna beskyllning." Betraktande konungen såsom Sveriges störste "skyddsängel," tillägger han: "Jag vördar såsom en min herre konungs utmärkta nåd för sin ringaste tjenare, att jag feck så nära thronen vara ett vittne af det som timmade den 19 Aug. 1772, — att se och höra H. K. M:t under dessa märkeliga dagar, då alla hans steg och alla hans gerningar utgjorde den härligaste bild af Jesu Christi sinne."(?)

Samma höga tankar om sitt höga biktbarn yttrar han alltigenom i det tal han höll för Hof-Consistorium, som han sammankallat med anledning af konungens circulärbref d. 24 Aug. 1772 till Consistorierna angående gudsfruktan och förbättrade seder. Enligt Wr—s förmenande i detta tal, skall äfven det, att konungen "förmärkt christendomens bedröfveliga förfall och aftagande i landet," varit en bland bevekelsegrunderna till det steg konungen tagit nyssnämnde märkelsedag. "Gudlösheten och christendomens förakt hade stigit till den största höjd inom Sveriges gränsor." Med allvarsamma och behjertansvärda ord framhålles huru många af de förnäma och presterna på ett lättsinnigt sätt blandat sig i partisaker och blifvit till stor del "bortryckte i evigheten alldeles oberedde." — "Jag har sjelf haft den nåden att lära känna H. M:ts hjerta, och kan heligt betyga att jag funnit detsamma intaget af så mycken nit för Gud och sådan omsorg för Hans äras utbredande, som någon tid på krönta hufvuden fallit." Är allt detta sannt, så blifver i sanning ändringen, som sedermera inträdde genom brännvinslagstiftningen och andra händelser så mycket sorgligare. Efter nämnda tals slut, besvors af dåvarande Hofclereciet den nya regeringsformen.

D:r W. var den som gaf första anledningen till inrättandet af Samfundet pro fide et christianismo 1771. Detta sällskap, som ännu finnes till, har i sin ungdomsålder utgifvit många ströskrifter, och bland dem åtskilliga rätt läsvärda.

Wr. höll predikan vid det tillfälle då de första Wasariddarne dubbades, öfver Pred. 5: 8. Hans tryckta predikningar hade, enligt Alnander, ovanlig afsättning; likasom när han talade, var stort tillopp.

Snart efter sin flyttning till Sala utnämndes han till Contractsprost i Oct. 1772. År 1783 höll han prestmötespredikan.

I karaktersskildringen af honom förekommer hos Muncktell den något besynnerliga anmärkningen, att han brukade allvar i allt, *ehuru* han ej befattade sig med verldsliga bestyr.

För öfrigt heter det: "Något synnerligt i hans sätt att vara och handla gjorde åtminstone att adjunkten hade föga treffad hos honom." Han dog af lungsot den 12 Juni 1786, och begrofs i Sala. Likpredikan hölls af Lectorn D:r Gottmark.

År 1773 ingick han äktenskap med Anna Barbara von Krusenstjerna, dotter af Amiralen Mauritz Adolph v. Krusenstjerna och dennes fru Anna M. von Gerdten. Hon efterlefde till 1808, † 61 år gammal. De hade en son.

Skrifter: Tal om den Högsta Försynens underliga vård om den Gustavianska ätten, hållet på stora Riddarhussalen d. 13 Jan. 1752, Sthm 1752, 8:o. — Tankar om företrädet Vetenskaper emellan, under Deras K. M:rs Höga närvaro framförde under C. Råd. F. Ihres præsidium, Ups. d. 10 Aug. 1752,, 4:o 1/2 ark. Omtryckt en gång. — Disp. Theol. De tentatione Christi in deserto, Gottingæ, 1758, 4:o. — Tyske Läkaren Autenreichs omvändelse; 1769, 8:o. — Högm. predikan i S. Mariæ Magd. i Stockholm 1 S. e. Trett. 1770. Guds besynnerliga sätt m. m. Sthm 1770, 4:o. — Pred. på 1 S. e. 13:de dag jul i Smedjegården, vid det tillfälle då Jacob Guntlach skulle lida sitt timliga straff, Sthm 1771, 8:o. — Företal till ungdomen; framför en från tyska på svenska öfversatt predikan, föreställande: Huru blodsfränder ofta äro ett hinder för den sanna christendomen, Sthm 1771, 8:o. — (C. Beatty's) Guds nådesverk ibland hedningarne. Första stycket, som innefattar en Dagbok öfver en Två månaders resa, på gränsorne af Pensylvanien, först till de christne och sedan till Indianerne som bo vester om Alegh-gany-fjällen m. m. Öfvers. och med företal utgifven genom Samfundet pro Fide et Chr., Sthm 1772, 8:o. — Ordenspredikan vid K. Wasa-Ordens inrättning, hållen i K. Slottskyrkan. Text: Pred. 5: 8, Sthm 1773, 4:o. — Högm. pred. på Långfredagen, hållen för Deras K. M:r i Slottskyrkan, Sthm 1773, 4:o.

(Källor: Westén, Hofcler. — Sv. Mercurius 1758, s. 341 följ. 1759. — Alnanders Theol. Bibl. VIII. — Westerås Stiftstidn. 1786. — Muncktell. — Gustav. Papperen.)

C. W. S.

VI. 16. WRANGEL v. BREHMER, JOH. WILHELM.

Friherrarne *Wrangel von Brehmer* (n:o 268) uppstodo på följande sätt af en Adelsman *Wrangel till Sag och Wachsel:*

En Hauptmann öfver Enkedrottning Hedv. Eleonoras Lifgeding, Joh. Brehmer, köpmansson från Stockholm — månne af den slägt, hvilken Fredrika Bremer i nyare tider nobiliterat på det nya nobiliteringssättet? — blef adlad 1705 och hans 4 söner introducerade 1731; men ingen af dem blef välsignad med någon son, som kunde "sitta på numro" 1837. Högst upp i ära hade andre sonen Johan von Brehmer stigit. Han blef, sedan han lemnat Upsala högschola, Copist i K. Canzliet; reste derefter länge "i Europa"; vardt Hofråd hos

Markgrefven af Brandenburg-Culmbach och adlades af Kejsar Carl VI år 1718, sedan han lyckligt hos kejsaren utfört en process om sin markgrefves arfsrätt till Burggrefskapet Nürnberg. Blef så Gouverneur för arfprinsen och 1721 Geheime-Råd och den minderårige markgrefve Carl Fredrik Wilhelms förmyndare, 1722 Landskaps-Director, 1724 upphöjd af kejsaren till Friherre, 1726 Landt-Drost, Ridd. af Brandenburg-Bayreuthska röda Örns orden de la Sincerité, Ridd. af K. Danska Orden de la parfaite Union m. m. Kom nu med alla sina titlar och ordnar åter till Sverige 1731, der han satte sig ned på Skeinge i Werums socken i Skåne, fick Landshöfdingetitel, blef svensk Friherre, ehuru utan att taga introduction; deremot sökte och vann han rätt att stifta ett fideicommiss åt en systerdotters son Joh. Wilh. Wrangel till Sag. Dennes far Otto Wilh. Wrangel till Sag och Wachsel, som 1731 blef naturaliserad och introducerad (n:o 1850), var g. m. Sara Elisab. Celsius, dotter af H. höfd. Joh. Celsius, hvilken var g. m. Elisab. v. Brehmer, en syster till Frih. Johan v. Brehmer. Vilkoret för fideicommisset var, att fideicommissarien alltid skulle heta *Wrangel v. Brehmer.*

Johan Wilh. Wrangel v. Brehmer var född den 8 Sept. 1724, bivistade som fänrik finska kriget 1741, gick 1744 till franska arméen och deltog som capitaine vid Reg:tet Royal Svedois i 1746 och 47 års campagne i Flandern; upprättade sjelf ett compagni vid Fersenska, sedan Nassau-Ussingska reg:tet. R. S. O. 1751, med valspråk *litteris & armis.* 1752 Stabs-Capitaine. 1753 Capit. med compagni vid sistnämnde reg:tet. Tillträdde 1754 det af Frih. J. v. Brehmer stiftade fideicommisset Skeinge, tagande namnet Wr. v. Brehmer och det derefter lämpade vapnet. Blef 1757 af K. i Frankrike utnämnd till Öfv. Lieut. vid Nassau-Ussingska reg:tet och s. å. R. af Brandenburgska röda örnsorden. Fick afsked 1758. Bivistade riksmöten och deltog i angelägna förrättningar. Blef Sv. Frih. 1765, introducerad 1776. Troligen har den äran kostat honom ej ringa, likasom vi i Reiserska biographien sett att den ära, A. v. Reiser vann, kostade arbete och mynt i dessa tider. Dog på Skeinge d. 9 Sept. 1786.

G. m. 1:o Elisabeth Tersmeden, Jacobs dotter. 2:o Barbara Witterup Beckfriis, syster till R. R. Joch. Beckfriis samt dotter af Maj. Corf. Beckfriis. Vid den första makans död trycktes ett *Tal* af Prosten Jöns Lind, tryckt på 5 ark med 5 grafskrifter på 1 1/2 ark.

Ätten fortlefver.

(Källor: Stiernm. Adl. Matr. Rehbinders matriklar af 1781 och 1794. Stiernm. o. Låstbooms Höfd. Minnen.)

—N.

VII. 17. WRANGEL, CARL GUSTAF.

Son af n:o 6. Som denna stjerna af första storleken på ırt minnes himlahvalf inom hjeltarnes constellation, är teck- ıd på så många ställen, tillgängliga öfverallt, der detta ar- te kan få plats, vilja vi fatta oss så kort sjelfva arbetets plan ı medgifva, utom der vi kunna begagna förut oanvända llor. Vi möta hans historia i Berch (Skådepenningar, I: 9 f.), i Svenska Akademiens handlingar för 1841, då min- spenning öfver denne hjelte utdelades och hans minne, för- ttadt af Franzén, upplästes*), samt utförligast i fortgången de Fryxellska Berättelserna.

Carl Gustaf Hermansson Wrangel, Grefve till Salmis (i ıxholms län), Friherre till Lindeberg och Lüdenhoff, Herre l Skokloster, Bremer Vörde, Wrangelsborg, Spijker, Ruppin, ıebyhoff och Gripenberg, Riksråd, sedan Riksamiral och esid. i Amiralitetets-Collegium, sist Riksmarsk och General- ltherre, President i Krigs-Collegio, General-Gouverneur öf- r Pommern, Canzler öfver Greifswalds Akademi så ock ıgman öfver Upland, föddes den 13 Dec. 1613 på Sko- ster. Modren Marg. Grip, Fältherren Herm. Wr—s första ıka, härstammade på fädernet från Bo Jonsson och på möder- t från Gustaf I:s syster. C. G. Wrangel insattes 10-årig i t Skytteanska Collegiet i Stockholm 1623, men togs 14- ig af fadren med på fälttåget i Preussen 1627. Han del- ; då ofta, utan fadrens vetskap, i skärmytslingar. Konun- ı, gjord uppmärksam derpå, bad fadren taga vara på den vande ynglingen, att han ej blottställde sig i otid. 16-årig ıdes han efter freden i Stumsdorf 1629 på utrikes resor. Iolland studerade han ett helt år skeppsbyggeri och seg- gskonst. Reste så till Paris, der han träffades af hemkallelse, Sverige indragits i 30 åra kriget. Först blef han Kam- rjunkare, för att fästas vid Konungens person; derpå Cor- ;t och strax derefter Ryttmästare vid Lifreg:tet. Här såg n, vid gången öfver Lech, Ryttmästaren Wr. föra 300 ıar öfver floden och med dem strax tvinga Altringer att

Det är märkligt att se den ordning, hvari denna Arcopag erinrat sig ı hjeltar, och ansett dem värda att insättas i Akademiens Pantheon. ı 1787 till 1841 är 54 år.

draga sig tillbaka. Väl vände A. åter, men blott för att stupa, då hans Bayrare åter veko för den ökade svenska hären. Vi se Wr. sedan i slaget vid Lützen söka att kämpa vid Konungens sida, men denne sände honom till venstra flygeln, med utrop: *rid fort!* Detta blef en maning till ifver i alla företag för hela lifvet. Då Wr. återkom, låg Konungen i sitt blod. Den dagen under hvarje år firades sedan som en sorgedag i Wr—s hus. Från 1633 till 1636 se vi Wr., som blifvit Öfverste-Lieut. vid Öfverste Moltkes regemente, följa arméen, anförd af Joh. Banér. Wr. visar sig som en alltmer utmärkt krigare vid flera tillfällen. Särskildt äras han för Zedemichs intagande under striden med Kurfursten af Sachsen. 1636 hemsändes han för att skaffa nya medel till krigets utförande. Han blef då Öfverste vid det Lifregemente, der Gustaf Adolph först anställt honom. Snart kom han åter till arméen med 8,000 man. Derefter uppträder han som anförare för [illegible] reg:te vid Memmingen 1637, der öfver 1,000 man och [illegible] Öfverstar togos till fånga och 3 fältstycken eröfrades af de 5 regementer, med hvilka Wr. inlogerats i Grefskapet Hennenberg. Under framryckande till hufvudarméen vid Torgau, bloquerade Wr. staden Gross Hayn, då han, träffad af ett skott i hufvudet, föll af hästen, hvarpå hans ena arm krossades af en musköt. Afsvimmad bortsläpades han af fienden, men då man stannade för afrycka guldkedjan af den fångnes hals, hunno Svenskar upp de med det dyrbara rofvet undanflyende och räddade sin Öfverste ur fiendens våld. Under tillfrisknandet i Torgau öfverfölls Wr. också af skarlakansfebern. Återkommen "efter den berömda retraiten" från Torgau till Pommern, utkommenderades Wr. af sin fader Fältmarskalken med 800 hästar till Ny Brandenburg mot 1,000 man till häst. Han verkställde såsom blixten verkställer. Innan full dagning voro desse fiender döde eller fångar. Han jagade sedan fienden från 5 orter i Pommern och fick snart Greifswalds fästning att försvara. 1638 sände Banér åter till hemlandet den tappre Wr. att skaffa nya tillgångar. Han blef derpå Generalmajor samt Dalreg:tets Öfverste, 25 år gammal.

Wr. deltog sedan i det stora slaget vid Chemnitz, delande dervid Banérs lagrar. Som anförare intog Wr. Teschen den 20 April 1639 och bemäktigade sig slottet Fetschau genom en fintlighet som må ihågkommas. Utanför fästningsbrygga lät han sin tropp dela sig i två hopar, den ena med kejserlig fana. De syntes fäkta; men den som förde kejserlig fanan nödgades snart retirera. Då den hann slagbommen

...pnades denna — och Svenskarne intågade, på detta sätt ...n blodsutgjutelse eröfrande fästningen. 1640 intog han ...ttet Heldrungen i Thüringen och 1641 slottet Ressdingen. ...el, Wittenberg och Wrangel öfvertogo efter Banérs död, ...a enligt hans förordnande, öfverbefälet.

Mot Piccolomini måste Wr. snart i tre, andre uppgifva ...runda timmar utstå ett hårdnackadt fäktande vid Wolfen...ttel. Blåa reg:tet måste kämpa med 3 kejserliga brigader. ...à 4,000 kejserliga stupade. Svenskarnes förlust var ringa. ...yska bundsförvandter voro här — hvad de kallade Sven...karne i en sednare tid — åskådare. Pfuel, den så svensk...ännade Banérs svåger, var afundsfull mot de infödda sven...ska medlemmarne i triumviratet, mest mot Wrangel.

Torstensson kom och triumviratet fick icke ens, efter sin ...begäran, bli consultatift. I slaget vid Leipzig 1642 se vi ...Wr. jemte Mortaigne vid Lilliehöks sida utgöra befälet af ...corps de bataille. Verldshistorien berättar utgången. 1643 ...hade Wr. uppdraget att ge Generalen Gallas tillräcklig syssel...sättning, utan att söka batalj.

Nu utbröt Danska kriget. Här såg man Wr. än till ...lands, än till sjös skörda rika lagrar. I spetsen för härens ...tredje afdelning intog han Rendsborg. Då Clas Fleming, Öfveramiralen, skjutit ena ögat ur K. Christian, och en dansk ...kanonkula kom med hämnd, stod Wr. såsom sändebud från Torstensson vid den neddignande Fl—s sida, talande om de ären...der, derom T. önskade känna Öfveramiralens tanka. Det var d. 26 Juli 1644, bitida om morgonen, då Fleming tvättade sig. Kanonkulan slog af venstra lårbenet. När Fleming återvunnit sansen och såg att döden ej länge kunde dröja, bad han Wr. i Öfv. Lieut. Alex. Irwings och Predikanten Mårt. Holms närvaro, att inträda i hans ställe. Danska flottan hade instängt den svenska i Kieler hamn, och ej många sökte under sådana förhållanden den farliga äran i en tid då ett misstag kunde straffas med döden. Vice Amiralerna bådo sjelfve Wrangel emottaga anbudet och han ingnade den döende med löftet. Alla hade nyss sett "denne tappre soldat" ro in till Amiralskeppet under ett sådant kulregn, att af de 25, som följde honom i slupen, de 14 stupade.

Wr—s snille fann en utväg. Han började ställa sina mycket skadade skepp, såsom ville han i förtviflan lefverera en ordentlig batalj. Den 70-årige Danske Amiralen Peder Galte, inseende att här var fråga om *konstens reglor,* rangerar sina skepp också till slagtordning, hvarvid han begaf sig utom hamnen för att få bättre utrymme för egentlig sjö-

batalj. Nu begagnade Wr., som hade förlig vind, ögonblic- ket med stor skicklighet, utseglande med de mycket förv[illegible] gade skeppen inför Danskarnes åsyn och räddade vår flott[illegible] men det kostade Danske Amiralen Galte hufvudet. Wrange[illegible] mottogs med jubel i Stockholm. Man beslöt att strax å ny[illegible] utrusta flottan. Den 70-årige Riksamiralen Gyllenhjelm v[illegible] nödvändigt anföra den. Wrangel väljes dock, ehuru ej sjö[illegible] man, med en gammal Amiral Blum, enligt Fryxell, — Bod[illegible] stadii Amiral-Lieutenant Peter Blom, Stiernmans Blome [illegible] vid sidan. De afseglade d. 14 Sept. från Dalarön, fören[illegible] sig med De Geers flotta vid Kalmar och voro d. 1 Oct. vi[illegible] Femern, der förra slaget stått, då man i Köpenhamn äm[illegible] talade om den i Stockholm aftacklade flottan. Vi se att W[illegible] kom ihåg både till lands och sjös hjeltekonungens sista or- dres: *fort!* Der blef 5 timmars strid. Snart slog Drottning Christina en medalj med inskrift: *Tio beväpnade Danska skepp tagne under Wrangels anförande* 1644. Af 17 fartyg ar- kommo blott 2 till Köpenhamn. Mer än 300 kanoner blefvo tagne och 1,000 fångar, deribland 2 Vice-Amiraler. Amiralen stupade. Femern intogs. En del af flottan återsändes med de tagne skeppen till Sverige; den öfriga delen, kallad Wran- gelska flottan, lades i Wismar. Ett hemskt försök af en .Graeff, hvilken Lübeckarne köpt för 1,000 R:dr, att der i hamnen sätta flottan i brand, blef förekommet. 1645 in- tog Wr. Bornholm med dess fästning Hammerhusen. Brömse- brofreden följde, med ära för sjöhjelten. 1646 se vi honom, nu utnämnd till Fälttygmästare, efterträdande Torstensson så- som Öfverbefälhafvare öfver svenska krigsväsendet i Tysk- land, intaga städerna Friedland, Leutmeritz och slottet Brixen i Böhmen, städerna Höxter, Brackel, Paderborn och Statberg samt slotten Neuhauss och Lipsbrinck, under det han när- made sig Weserströmmen; dref General Gleen från trakten af Amelburg d. 26 Juli, der 4,000 fiender förlorades. Den 18 Aug. blef Wr. Riksråd och Fältmarskalk med öfverdirek- tion af kriget, sedan Torstensson för sin svaga helsa på en- trägen begäran entledigats från detta stora värf. Nu förente Wr sig med Franske Fältmarskalken Turenne. Det blefve för långt att nämna alla slotten, alla städerna, som nu eröf- rades. Fienden undvek drabbning. I Nov. slog han dock ett arriergarde af 2,000 man till häst. Nu hade "Fältmar- skalken i Tyskland" ej en Axel Oxenstjerna att vända sig till, utan en ung Drottning, som använde 100,000 R:dr på M. G. De la Gardies ståt i Paris, under det arméen lemnades förnämligast åt eget födgeni.

Wrangelska originalbrefven i De la Gardiska dona-
Lund må ett och annat meddelas från denna tid, då
tta berättelsen om Wrangels lefnad.
7 d. 26 Juni tillskrifver Wr. Gen. Maj. Axel Lillie
itlager von Eger," huru han uppdragit Major Becker
sitt manskap ställa sig under ordres af Lillie, såsom
:ur i Meissen vid verkställandet af Fältmarskalkens
örande evacuerande och raserande af huset Wolfs-
lhörande Hertig August af Braunschweig. S. d. från
tälle utfärdade han pass åt Öfverstlöjtnant Erik Weisk
Öfversten Johan Wittenbergs regemente," kallande
Vr. "Feldtmarskalk uthi Tyskland." 1648 d. 7 Jan.
Forbus såsom "Commendeur à Stralsundt" från
'arteret Oldendorff rörande Fältmarskalken Holzapfel
ggrefven af Baden, slottet Marburg, dess svaga forti-
o. d. 1648 d. 15 Mars talar han om, huru han och
rskalk Turenne gemensamt ämnade till batalj tvinga
er Donau tillbakatränga kejserliga och Bayerska ar-
S. å. d. 8 Maj afgick från Hufvudqvarteret Hilten-
t bref på sex foliosidor, beskrifvande de förenade
ıs åtgöranden och marscher strax före slaget vid
ıausen, äfvensom sjelfva slaget i de minsta deltaljer.
a derur: "Undt ist der Feltmarschall Hollzapfel in
:tion selbst geblieben; 2 Obristen als Bocca Magior
:er; — — — und andre Offizire — — gefangenen;
lreypfündtige Stücke, eine gute anzahl Estandarten
- bagage der ganzen armée, worunter des Feltmar-
ılzapfels Kriegs-Cantzley sich mit befindet. An hohen
ist zwart auch ein Obrister — — — und etliche
er, deren Namen mann noch nicht weiss, todt ge-
— De tagna kanonernas antal öfverensstämmer ej
ıf Fryxell, VIII: p. 38, uppgifna. Den 10 Maj är han
fen, en mil från Augsburg. Den 25 skrefvos från
:n nya uppgifter angående segren vid Zusmarshausen.
nu Torstenssons efterträdare såsom General-Gouv.
rn med 12,000 R:dr årligt traktamente; han blef ock
'ör Greifswalds akademi. Intogs i Tyskarnes Palm-
der namn *der Obsiegende.*
r fredsslutet är brefvexlingen mycket lifligare. Nä-
rje dag och ofta mer än en gång på samma dag
ıig Wr. Forbus' "Dienstwilliger Diener." Brefven,
tyska språket, äro esomoftast åtföljda af långa
ter på svenska af Fältmarskalkens egen hand.
sta brefvet från 1648, dateradt "Hufvudqvarteret

Schweinfurt" den 27 Dec. nämner han, huru 4 krets Öfver-Rhenska, Chur-Rhenska, Schwabiske och Fr blifvit till hans disposition gifne; (disposition må ha på indrifningar af dessa kretsars andel i de 5 mill. huru han sammankallat de Frankiske ständerna till B etc. etc. Frågan är här väl ock om de i fredsslutet anslagna penningarne, men, som det synes, främst om de underhållspenningarne, som måste betalas tills Sveriges efter fredens verkställighet, kunde lemna Tyskland. Pommerske Ständerna hade att utbetala på 8 månader R:dr i penningar och 15,000 "scheffel" säd. Den 3 Ja skrefs nyårsbref från Schweinfurt. Den 28 är Wr. i Den 30 Mars åter i Schweinfurt. Han sänder en af sitt bref till Generalissimus H. Durchl. Pfalzgrefve Gustaf), der fråga är om 1,408,880 R:dr, hvaraf de den 10,000 R:dr måste utgå. Den 15 April är Wörth vid Nürnberg och kräfver af Magistraten 4,0 i månaden. Den 18 April vid Neuenmarckt i Öfvers kretsen, sysselsatt med att afskeda folk till häst Ett reg:te upplöstes alldeles; Axel Lillies reducera 4 Compagnier. General-Fälttygmästaren Wittenbe ning följdes vid artillerireg:ternes afdankning. Den skrefs om exsecutions-traktaten i Nürnberg. Kejs. Lieut. Piccolomini var då med sina meddeputerade i Magistraten i Leipzig måste månadtligen anskaffa R:dr. Numera residerar W. i Nürnberg. Klagar i öfver Rådets i Leipzig ruditet; underrättar Forbus, s derar i Leipzig, att han (F.) komme att efterträdas af G. De la Gardie och sjelf bli V. Gouverneur i Pomm Stettin är residens d. 17 Nov. 1649. Wr. ordnade o menters förläggande än här, än der; dervid klagas a sche Knechte, die so viel weiber und kinder bey sic nicht gleich den nationalvölckern sich zu anfangs di ren lassen wollen; deremot voro de mycket besvärliga öfverlöpande med lamenteringar, under det att nödigt hålla den vid godt humeur. Sammankomster hållas ä gast, än i Stettin med "Herrar Ständer" i Pommern. gel fick nu stora belöningar, — Spieker på Rügen, d Erkebiskopsresidenset Brehmer-Verde, både *slott och* Brehmiska landet, gårdar i Småland, der Gripenber byggdes, — allt uppstod nu såsom planeter kring Sk såsom centralsolen. 1651 blef Wr. Grefve och fick t skap 2:ne pogoster i Kexholms norra län, Salmis och maa. Wrangelsburg i Pommern tillhörde i Berchs ti

...bus. Ekbyhof i Upland köptes sednare. I Jan. 1650 är ... i Winsheim, dit han kommit från Anspach, vänder se... åter till Nürnberg. Som prof på hans Svenska må an... ...s ur ett bref af den 15 Juli från Nürnberg:

"Jagh beder bror att han wille maturera sin ressa uth ... igen så hastigt han kan, på dett, effter dee tyska rege...terna nuhmehra ähro i marsch åtl Pommern, kunde bliffwa ...gde i guarnisonerne ogh derimott åhter de Schwenska Schwerie öffwerskaffas, ogh requireras brors person ter... högl. att wara wett Gouvernamentet, effter nogre rege...ter mosste reduceras ogh jagh ännu intett dertill kan ...omma ogh elliest ingen till stelles ähr, som dett kan ...rätta."

Den 20 Juli 1650 var Wr. i Erfurt, d. 6 Aug. i Minden ... der Weser, d. 9 Sept. hade han dragit sig undan på ...ehmer Vörde och var svag till helsan, då han måste skrifva ... Pommerns v. Gouverneur *à Wismar,* rättadt till *Stralsund,* ...an rättadt till *où il sera,* med tillägg *cito cito cito citissime* ...ter den tidens bruk skrifvet med ett enda C), anbefaldt ...fersten och Öfver-Commendanten Otto Schulmann att fram...affa. Garnisonen i Demmin hade nemligen revolterat, tvin... ...t Officerarne att gifva en hvar dess afsked, derpå uttågat, ...ttagande "Fähnlein." Wr., som härvid fick "Herzenleid," ...drager Forbus att strax låta trycka och öfver allt sprida ... uppklistra efterlysningar, deri afskeden förklarades för ...ll och att taga andra nödige mått och steg. Vid denna tid ...de Svenskarne 44 compagnier eller 6,500 man förlagde ... 26 orter i Tyskland: Fletwoods Småländningar på Colberg; ...stgötar i Wolgast; Carpelans Norrlänningar i Stralsund, ...amgarten Tribsees etc.; Håkan Nilssons (Skyttes) Småländ...ingar i Wismar etc. etc. Ännu d. 14 Oct. är Wr. på ...rehmer Vörde; men d. 2 Nov. i Wismar, d. 30 i Wolgast. ...an communicerade sig i mycket med Legaten Grefve Oxen...jerna. Lät sjelf göra "Feuerwerk," betalande räkningar å ...rat, svafvel och salpeter, som en Onuphrius Schinter re...tirerat. År i Anklam d. 24 Febr. 1651, då han klagar ...ver svag helsa, och känner de publika ärenderna bli allt ...ngre på skuldrorna. Åter i Wolgast d. 9 Mars; uppgör ...ntracter med arbetsfolk vid fortificationer; ger 6 skilling ...rson, men dermed äro de vanligen ej nöjde, utan nya be...rmmer uppstå snart. Då ännu brukar han det gamla adliga ...rangel-sigillet med C. G. W. Men i bref från Wolgast d. Juni 1651 begagnas ett grefligt med hjertsköld och 4 fält ...mt bokstäfverne C. G. W. G. z. S. samt en lagerkrans om-

kring. Den 16 Aug. 1651 föres ett litet fingersignet, i omkring läses: Carol. Gustavus Wrangel Com. in Salmis 14 Nov. 1651 föres ett annat med: C. G. W. G. z. S. S. B. V. R. Följde sedan andra variationer. Han börjar offentliga bref: Ihrer K. M:t und d. Chron Schweden Rath, General Feltmarschall in Deutschlandt auch Gouverneur in Pommern C. G. W. Graf zu Salmis, Schougcloster, Brehmer Vehrden undt Rossborg. Den 11 1651 befinner han sig i Spay. Skrifver i Wolgast huru en hans rentmeister Jonas (Joel?) Hansson på väg från en Herr Schlegel inlöst ett slott Eckhauss, rande att V. Gouverneuren ville arrestera J. Hansson. 9 Jan. 1652 skref han ett helt bref med egen hand, visar att han beherrskade tyskan bättre än svenska. Gouverneuren, residerande i Wolgast, och V. Gouverneur residerande i Stettin, ha i Mars 1652 bekymmer i "den Gar prestsaken" samt öfver en klagan, att vid vallgräfning muren underminerats; besigtningsprotokollet bifogas i ett Wr. skrifver sig nu ock Herre till Spijker. Vid en ringrän i Stockholm anför han "den Turkiske Banden." D. 24 böds Forbus till fadder åt en Wr—s dotter d. 9 Sept. dopacten stals en hop silfver. Den 27 Sept. kunde Wr. berätta att tjufvarne fängslats; men silfret var ned F. anmodas att efterhöra hos Stettins guldsmeder, om sil säljare ej försports. Kort efter d. 28 Sept. lemnar Gr Tyskland. Den 23 Oct. skref från Stockholm Dienst Freundtwilliger C. G. Wrangell om Cammarpresidentens pescher och medel till Garnisonernas underhåll i Tysk Den 20 Nov. förklarar Wr. huru han arbetade i Stock på Vice Gouverneurens belöning för trogna tjenster. D Febr. 1653 skrefs om avanceringen af de Brandenbu gränstractaterna, den gamle Åke Axelssons (Natt och I bröllop, om Danska Gesandter, holländska armeringar, Ros o. a. magistraters svar m. m. som visar, att v. Gouve ren, äfven då Gouverneuren var i Stockholm, rådfrågad hos sin Gouverneur. 1653 d. 26 Febr. blef Wr. v. Amiral. Den 11 Febr. hade Wr. skrifvit till Forbu Vicomte L'Isle, äldsta sonen af Grefven Leicester, som tades såsom ambassadeur till Stockholm. Den 19 Mars ras på ett bref från v. Gouverneuren samt v. Presi och Rådet i Stettin ingifva berättelse om en Öfverste R. ej respecterat Gen.-Gouv. Gr. Wr—s kallelse, samt Drottni utnämning af en Prest på hans gods, utan velat åberopa s Jus Patronatus, tilläggande såsom egenhändigt posts

e bror, lott den vogeln alldrigh få ha sin willie, dett
iera hennes Kongl. May:ttz och hele Gouvernemen-
respect, Woor jagh ther; jag skulle wisserlijgh andnars
i honom Procedera; jagh hörer han skulle haffwa sagt
Prosten, om han wjlle förkasta min Vocation som jagh
n giffwit haffwer som Generall Gouverneur så wille han
a honom en annan vocation; theth vogeln migh man
espect. K. bror sägh honom på minna vägnar, han kann
påminna sigh hvadh han allarede medh migh i fatet
rer; thetta här gjör han migh ther till, jag will försäkra
n att han skall få — — — igen; jag will wäl finna
n thett wor hele gouwernamentet despecterligh om
procedere bleffue så till godo hållet adieu, hellsa sin
— — —."

Den 22 April är Wr. väl qvar i Stockholm, men skulle
terresa till sitt Generalgouvernement. Dock torde han
nts dröja något, emedan han i den stunden ännu ej fått
expedition på de "solliciturer," för hvilka han hade an-
nit till hufvudstaden. Den 26 Maj är Wr. i Caseborg,
r i Wolgast, skrifvande till Öfverste Otto Schulmann,
d Hochedler, gestreng- undt manhaffter hochgeehrter
Obrister Ober Commendant undt Bruder, i fråga om en
sak. En Capitaine hade "skällt" en Lieutenant och en
äbel för skälmar.

1654 d. 11 Apr. se vi Wr. på Skokloster, der han skrif-
ill Gen. Forbus, Senateur du royaume de Svède rörande
kepp som tillhör F.

Vid Carl Gustafs kröning förde Wr. Riksbaneret. 1655
v. Riks-Amiralen, som blifvit Lagman i Nerike, med
n till Danzig. 1656 slog Wr. med 10,000 vid Gnesen
necki med 15,000. I slaget vid Warschau anförde Ko-
en den högra flygeln, Wr. den venstra vid sidan af
denburgs Kurfurste i spetsen för Brandenburgska ar-
i. Wr. inlade stort beröm; gjorde första dagen första
let på fienden och slog honom lyckligen tillbaka. Tredje
n var det han, som dref Tartarerna på flykten. I detta
shistoriskt märkvärdiga slag vid Warschau räknades
00 ha slagit 100,000, ehuru vi böra medgifva att deri-
l blott 40,000 hörde till reguliera troppar. Sedan sän-
Wr. till Pommern, derpå till det af Danmark intagna
en såsom Lieutenant royal. Om 14 dagar hade alla
ens fästen blifvit fria från Danskar, och 3,000 man ut-
le de tillbakadrifnes förlust. Sedan användes Wr—s
mot Danskarne i deras eget land. Wr. belägrade Fre-

driksudde med 5,000 mans besättning. Wr. hade 3,0[illegible] Desse segrade och gjorde 2,000 fångar; 39 fanor, 50 ka[illegible] ner m. m. blefvo segerbyte. 70 Svenskar hade st[illegible] Wrangel blef Riks-Amiral och Lagman i Upland (15 [illegible] 1657). Den nye Riksamiralen, som här var främste [illegible] gifvaren, kom först öfver det frusna Lilla Bält (30 Jan. 16[illegible] slog och tillfångatog Öfverste Sehestedt vid Ifvarsnäs [illegible] omringade Haderslev med Danska infanteriet. Då den [illegible] grande svenska arméen nu stod framför Stora Bält, [illegible] Wrangel betänksamhetens tolk, då Dahlberg eldade K[illegible] gen att fortsätta sin vandring öfver hafvet till Selan[illegible] 6—12 Febr. 1658). Derför såg Wr. alltid, enligt Dah[illegible] bergs klagan, illa på D. Sedan intog Wr. Kroneborgs [illegible] ning efter 3 veckors belägring (Sept. 1658). Vid sjöslag[illegible] Sundet (29 Sept. 1658) höll Wr. en af våra största sjöba[illegible] jer, der Holländarne väl kommo med en flotta till Köp[illegible] hamn; men ganska förminskad och försvagad. Sex Holl[illegible] ska skepp voro skjutna i sank eller förbrända, 2 vice A[illegible] raler fallne. Sedan eröfrade Wr. till sjös (Mars 1659) La[illegible] land, Langeland, Falster och Möen, hämnande svenska [illegible] derlaget på Fyen genom en seger öfver Brandenburgska [illegible] tan, som af Kurfursten sjelf anfördes (Jun. 1659). Wr—[illegible] arm var utan tvifvel näst Carl Gustafs den starkaste, [illegible] det gällde att rycka till sig Skåne, Halland och Bleking[illegible] Han återvände sedan till sitt Gouvernement i Pommern. Bre[illegible] men var dervid af denne General-Gouverneur mycket [illegible] roende.

1662 d. 25 Febr. skrefs från Wolgast till A. Forbus i Åbo om Gust. Horn, Forbus' styfson, Canzlipresidenten A. B. Horns fader. Derur må meddelas som prof på hans nyhetsstil: "— — — Elliest förefaller här nu denna gången, emoot min k. B:rs communication intet skrijfwärdigt att retribuera; allenast det Pommerske Canzleren Hindrich Cälestinus von Sternbach ähr på K. M:ts Commission nyliga förrest till Chur-Brandenburgska Hoffwet, angående Investituren vid Keijsserligha Hoffwet något att proponera och negotiera. Hwadh han förrättandes warder gifwer tidh. H. Baron Pehr Sparre vara af Kongel. Maij:t förordnat Extra ord:e Ambassadeur till Keijssaren, hafver min k. Bror twiffwels-uthan redhe förnummitt. Han ähr för twå weckor sedan ankommen till Hamborg och will medh det första fortsättia sin reesa wijdare. I det öffriga beroor alt här i stilla terminis, doch hvadh denna stat angår, i ett trångt och fattigt tillståndh så att man fast mehra intet weeth huru man saakerna i train

la skall och skaffa bröödh för Soldaterna. Sådant föroor-
sar sigh till en stoor deel aff förledhen åhrs stoora miss-
ä, och hvadh i detta åhr blijfwa will, står alt i den
ystes wåldh. Alt härtill har man här intet wetatt aff nå-
r winter, uthan har stadigt warit lehnt wäder, regn och
g; dock står wintersäden här än tämmeligh wäl. Befal-
migh min K. Br. härmedh — — — Min k. Herr Brors
astwillige tjenare C. G. Wrangell."

Den 13 Maj 1664 blef Wr. Svea Rikes Marsk, General-
ltherre samt President i K. Krigs-Collegium utan att taga
ked från Gen.-Gouv:tet, med en eller två Vicarier. Det var ej
sällan han hemreste och intog sin stol i Förmyndareregе-
gen, att en annan Riksamiral eller sedermera Riksmarsk
nde tillsättas; men ej satt han der så ofta och kunde så
la ärendernas tråd, att han kan betraktas såsom en af
eringens hufvudmän, när det ej gällde de Tyska provin-
ne, ty rörande dessa kan han väl anses ha enväldigt
rskat.

Om denne store krigare ej tillika kan räknas bland store
tsmän, så måste han dock erkännas att jemte sitt krigare-
e ha förenat egenskapen af stor hofman.

Då Wr. uppvaktade Ex-Drottning Christina i Hamburg
88, deltog han i en operamaskerad, hvars ämne var taget
Tassos *befriade Jerusalem.* Prinsessan Charlotte af Saxen-
uenburg föreställde Armida. På skådespelet följde en dans,
ilken öppnades af Drottning Christina och Wrangel, nu
-årig. I staden lät han 11,000 man till häst och fot för
nne paradera.

Denne hofman och hjelte står som statsman i skuggan
s vår grundligaste häfdatecknare af Carl XI:s tid, eller af
t tidskifte, då Wr. hade haft tillfälle att som statsman visa
ad han förmådde. Fryxell yttrar: "Inom Rådet hörde Wr.
ke till någon viss sida. Då han yttrade sig, var det van-
gtvis mot besparingar och mot fred. Det parti, den makt,
m kunde skaffa krig: på dess sida stod Wr. för att ännu
a gång få sätta sig i spetsen för ett fälttåg."

Som statsman synes han blott ha en gång segrat. Ej
är han afstyrkte krigets förnyande efter Roeskilderfredens
tande, ej när han föreslog att begära Norge för att sna-
re sedan kunna taga Skåne, Halland och Bleking, än tvärt-
m, kunde han drifva sin mening igenom, äfven om den var
ättre än den mening, som vid begge tillfällen gjorde sig
gällande; men tvärsäkert är, att Riks-Canzlern M. G. De la
ardie aldrig kunnat och sannolikt ej heller velat drifva

igenom Brandenburgska krigets beslutande, om detta ej Riksmarskens ifriga önskan och således betydande v der den ene Riksförmyndaren ej var van att *i egen* de andre öfverröstas.

Han sporde snart Crentz' nederlag vid Öland och W Wrangels vid Fehrbellin, erfor de djupaste smärtor försvagad helsa och dog på sin egendom Spiker på gen d. 24 Juni 1676, i det för dödlighet så noterade 63

G. m. *Anna Margaretha von Haugwitz* från Erke Magdeburg 1640. Dervid ledde kärleken allena. Hon dog Af 5 söner öfverlefde honom ingen. Den som lefde längst *Philipp Wr.,* dog i London såsom Cavalier hos Fältma Grefve Dohna, d. v. Svensk Ambassadeur, d. 6 Maj Dottren *Margaretha Juliana* blef 1660 gift med Grefv Brahe, son af hjelten vid Lützen. Så kom Skokloster i ättens händer. Der begrofs C. G. Wrangel, sedan han fästs i Riddarholmskyrkan d. 21. Sept. 1680. Dottren *dora Christina* blef g. m. Grefve Leonh. Arv. Wittenbe Nyborg; *Eleonora Sophia* med Öfv. E. L. Putbus, som Spiker m. m. *Augusta Aurora* dog ogift.

Redan i Gezelii tid var hans porträtt 16 särskild ger graveradt och utgifvet. Franzén slutar sin minnested "Lika begåfvad af naturen som lyckan, förenade Wr. reslig växt ett manligt mod, med ädla anletsdrag rid dygder, med lifliga ögon ett skarpt förstånd, med e ljudande röst ett behagligt sätt att tala och skicka sig kunde uttrycka sig på flera språk och egde goda kun i synnerhet i de vetenskapsgrenar, som egna en kri Man har lagt honom till last yppighet och fåfänga. det sköna bruk han gjorde af sin rikedom tjenar än landets prydnad."

Bevis härpå träffas i Rothliebs Beskrifning om S ster. Slottet å detta präktiga herresäte, hvilket förbi när man följer segelleden mellan Stockholm och Upsa byggdt af denne riksmarsk, en 72 alnars fyrkant, 32 hög från grunden till taklisten, 21 alnar bredt inom m med 4 våningar, 365 fönster, huggen sten i den fyrk borggården, med 4 åttakantiga torn, ett i hvardera I Svecia Antiqua & Hodierna ser man slottet med flyglar, som dock aldrig tillbyggts. De 8 hvita marmor af joniska ordningen, som uppehålla hvalfbågarne i för reducerades, men återlöstes af K. Rådet Gr. N. Bra 18,000 R:dr.

Ständernas Commissionsdomar föllo tunga öfver Wr—s sterbhus. "Accordet" för gravationerna u

8,000 daler silfvermynt. Der kräfdes nemligen för 17,988 miralitetsdagsverken à 16 öre 7,538: 29, Artilleri- och ammunitionssorter 7,392: 21. Räntan af donationer, som bekommits 1660—72: 1662 9 Maj 56,702. Emottagit i reda ningar 100,034 daler. (Loenboms Handll.) Ännu 20 år efter hans död var dock frågan så föga utredd, att då staten kräfde 694,480 R:dr, påstodo arfvingarne att de hade att fordra af kronan 770,732 daler silfvermynt. (Fryxells berättelser XIX p. 161.) Dock betalte mågen Nils Brahe egen, fadrens och svärfadrens efterräkningar af Stora kommissionen 687,000 daler silfvermynt eller efter nuvarande myntfot 1,394,000 R:dr. (L. c. 112.) Emellertid stod C. G. Wr. först till boks af alla regeringsmedlemmarne. Hans död var således en välgerning mot hans känsliga sinne. Man tänke sig, hvilken smärta som skulle tillfogats honom att bedömas efter de nya redovisningsbegreppen af "ett skrifvarefelde" för handlingar enliga med tidehvarfvets allmänna aristokratiska praxis, om hvars otillbörlighet sjelfve regenterna ej förut synas dristat uttala en öfvertygelse, när man läser hans bref till Joel Örnstedt d. 29 Febr. 1676 från Stralsund, ur hvilket må som prof på hans tyska anföras:

Wie sehr es mihr zu hertzen gehe, dass man mich ungestalt mortificiren und da ich Feldherr und General-Gouverneur hier im Lande bin, dennoch die Direction bey einer anwesenheit einem andern auftragen mögen; solches lasse ich den Herrn Cantzley Rath und alle verständige Leuthe judiciren. Mein hohes alter und die dienste welche ich meiner Obrigkeit und dem Vaterlande bisshero recht unverdrossen und mit dem Gezeugniss der gantzen Welt so redlich geleistet, hätten wohl ein anderes verdienet, dass man mich so indignement tractiren . . . So lange mir Gott kräffte gegeben, habe ich dieselbe zum dienst I. K. M. angewandt auch da ich durch dessen Verhängniss das bette hüten und wegen dem zusats unsäglicher Schmertzen aliss ein Wurm mich windet und hin und wieder schleppen lassen müssen habe ich dennoch nicht unterlassen alles getreulich anzuordnen und J. K. May:tt Land och Leuthe zu Salviren. — — — Solchem nach bin ich auch bey mir nun ganz feste entschlossen, der affairen mich zu begeben und alles wie ess kan nur immerhin gehen zu lassen.

Kort efter slutades hans lif. Man ser af detta bref att — — "oro gömmes under ståt."

Sverige har längesedan kunnat ersätta sig de 256,000 daler silfvermynt, som den skarpsyntaste revision, Sverige

någonsin egt, kunnat anse Sverige ha lidit på hans begrepp om en segervinnares rätt äfven bland sitt eget folk; men Sverige måste erkänna, att dess vinning är omätlig af de eröfringar, deri Wr. ovedersägligen var pars magna.

I siffror blir det svårare att uppskatta hvad Tyskland, särdeles det katholska, fick bestå till Wrangels förherrligande. Genom att se protestantismens djerfve Generaler framstå i lika glans, som de påfvetoffelkyssande Durchlauchterne, kom katholicismen till den för verldsfriden så gagneliga föreställningen om begge bekännelsernas politiska jemnlikhet. Så blef Wr. med sjelfva sina fel inflytelserik ur verldshistorisk synpunkt.

Det är anmärkt, att Wr. fick under Carl XI:s Förmyndareregering utbyta Grefskapet Salmis i Norra Kexholms län mot Sölvesborgs grefskap i Bleking, hvilket fråndömts "förrädaren" Corf. Ulfeld. Säkert är, att, när Gref Carl Philipp Wr. d. 14 Dec. 1670 begrofs, *Adolfino der Klagende* (C. G. Wrangels fosterbarn L. Lucidor) kallade denne Carl Gustaf Wrangels son *Grefve till Sölfvitsborg,* men icke till Salmis. (Se Grafskriften Q. 3.) Men i Sv. Brings Listria (Lister-Härad) 1748 nämnes icke rörande Sölvesborgs historia efter Ulfeldska donationen (Bil. n. VI) annat än följande: "När Dansken långt och bredt åren 1676—77, 78 härjat svenska fälten, rasades äfven med lågor mot Sölvesborgs slott. Efter slutadt krig och sedan grefskapsnaturen upphäfts (feudis sublatis), lägges sjelfva slottet under Kronan" . . . Det synes ej troligt, att Wr. deraf njutit mer än inkomsterne omkring 10 år. Då detta grefskap reducerades, stod det betydande Herresätet Skokloster åter.

I ett bref af G. O. Stenbock till Forbus XV D. p. 295 härofvan, se vi, att M. G. De la Gardie 1664 varit af den förnuftiga tanken att bli Riksmarsk, men då hans svåger G. O. St. ej kunde derigenom få ett riksembete, förmåddes — mot hvad man hoppades — Wrangel att lemna Riks-Amiralsembetet, hvilket Stenbock kunde emottaga, för att i stället bli Riksmarsk. Hade det ej varit Sveriges och allas lycka, om considerationssystemet ej följts? Månne ej Wrangel varit bättre att hafva vid Öland än Creutz, M. G. De la Gardie vid Fehrbellin, än Wolmer Wrangel? Att ej nämna huru lyckligt det varit för M. G. De la Gardie, att ej sitta på Riks-Canzlerns stol.

Hjelten C. G. Wrangels minne, skådadt bland hans samtidas, bedömdt efter den tids grundsatser, som bildade Gustavianen, är en ovärderlig svensk egendom, som bör tacksamt vårdas!

(Källor: Vulteji Likpredikan. Berchs skådepenningar. Gez. Biogr. Lex. Franzén i Sv. Akad. 1840. Fryxells Berättelser och Handlingar. Geyers S. F. H. Rothliebs Skokloster. Beckstadius. Tornqvist. Gyllengranat. Wrangels bref i De la Gard. donationen i Lund. Gratulatio in adventum C. G. W. nom. Acad. Gryphiswald. v. kal. Nov. 1669. Molleri Cimbria Liter. 655. Laurea triumphalis Gryphiswald 1649. De morbo et obitu Comitis C. G. Wrangelii ad illius Haeredes relatio medica. C. Helvigii Med. Prof. Gryphisw. 1676. Handl. rör. Skandinaviska hist. V. Svenska Galeriet af J. F. Martin st. 2 (med porträtt). Monum. Upl. I, p. 54. v. Stiernmans Adelsmatrikel och Höfdingaminnen. Rådslängden m. m.

VIII. 18. WRANGEL, ANTON JOHAN d. y.

Son af Ryttmästaren och Manrichtern i Estland Tönnes*) Johan Gengsson Wrangel till Sausis och Anna Marg. Ram, hvars mor var en v. Liewen.

Anton Johan Wrangel föddes i Estland på sin faders gård Hyer vid Reval d. 31 Oct. 1679. Kom 1697 in vid Amiralitetet och var bland besättningen på skeppet Södermanland, då Prinsessan Hedvig Sophia fördes som Hertig Fredriks af Holstein gemål till Kiel; likaledes 1699, då han blef Archlimästare på den Escadre, som förde 4 regementen till Pomern; bivistade, då han blef Constapel och Underlieut., 1700 landstigningen på Seland och under hösten transporten till Pernau; blef s. å. Lieutenant. Emedan Ryssarne ingen flotta hade, hvarmed den svenska kunde kämpa, gick Wr. i de allierades tjenst och var på deras örlogsflotta, då landstigningen skedde vid Cadiz. Följde derifrån till Vigo, der Spanska öfverflottan och några Franska örlogsskepp blefvo förstörda eller borttagne. Hemkallades 1703 och var sedan ofta utkommenderad; blef 1706 Öfverste Lieut. med befäl på en fregatt, som användes till betäckning af nödige transporter. Capitaine 1709**).

Vi känna huru Sveriges exempel väckte Ryssland att skaffa sig en flotta, på det att Czaren måtte kunna spela detta kolossalt dyra schackspel med K. Carl, der schackbrunen kostar mer än qvadratmilen mångenstädes inuti landet. Commendeur Raab med skeppet Ösel, Capit. Körning

*) I Ugglas rådslängd antages Tönnes vara det samma som Denis eller Dionysius, men säkrare är att antaga en hopdragning af Antonius. Gabr. Wrangel, sén kallar fadren *Anton Johan*, hvilket synes styrka att inom slägtet farfadren ansetts hafva haft samma namn som son och sonson.

**) Felet är uppenbart, som Ennes begår i Carl XII:s Krigare 2: 213, då han anför att Anton Johan Wrangel blir 1709 fången med sitt skepp Wachtmeister vid Sandhamn och qvarhållen i fångenskap i Kasan till 1722, enär på p. 220 samma sjökämpes bedrifter 1713—1719 anföras.

med skeppet Estland och Capit. Wrangel med skeppet Verden råkade mellan Hogland och Pellinge Czarens hufvudflotta, bestående af 14 örlogsskepp, som förde från 40 till 70 kanoner. Der fäktades i 8 timmar med den lycka för de svenske, att Ryska v. Amiralskeppet råkade på grund och sattes af dem sjelfva i brand, då 2 andra af deras största skepp blefvo redlösa, och kunde med plats släpas med af de öfrige, som vände hem igen. På svenska skeppen märktes ingen skada. Några få döda och blesserade soldater hade offrats för vinnande af segeräran. Wr. blef nu Commendeur 1715 och 1716 uppdrogs honom inseendet öfver Skeppsholmen och Warfvet i Stockholm. Härunder ingick han äktenskap på Wijk i Södermanland med Catharina Johansdotter Kruse. Vid en kryssning 1719 med ett större och 3 mindre skepp i Östersjön för att freda tillförseln af lifsmedel till hufvudstaden, råkade Wr. d. 24 Maj om morgonen i en skarp träffning först med 2 ryska örlogsskepp af 56 kanoner hvardera, dem han lyckligen afviste, fastän 2:ne af hans medfölje blefvo tagne; men sedan mot middagen med 3 andre af samma storlek, med hvilka han intill aftonen underhöll och utstod den häftigaste eld, gifvande sig först fången, sedan 3/4 stupat af besättningen och ammunitionen var förskjuten. På vägen till Siberien hann underrättelsen om freden i Nystadt 1721. Han hemkom 1722 och hade sedan i 18 år sin ständiga tjenstplats i Carlskrona. Schoutbynacht 1736, v. Amiral 1740. Commendant i Carlskrona s. å. Sv. Rikes Råd 1740. I Senaten fick den med krigets skiften väl bekante Wr. tillfälle att allvarligt afstyrka Ryska krigsförklaringen, som besvarades med deklamatoriska tal, anklagelser och försäkringar om tillräckliga medel. Erik Wrangel, Åkerhjelm, Lagerberg, Cronstedt, Posse och Nordenstråle vore af samma mening som A. J. W., men dessa 7 hade 8 mot sig, dervid konungen, gifvande vika för dagens opinion, förenade sig med de 8. A. Wr. afgick nu till Carlskrona att påskynda flottans utredning och tidiga befordrande till utsegling. Vid denna tid ingick han, som 1733 blifvit enkling, i nytt äktenskap med Anna Sophia Spens Jacobsdotter, enka efter en Baron Joh. Posse. Blef Friherre 1747 och Grefve 1751. C. af S. O. med st. K. och Seraphimerriddare 1748 med valspråk: ne cede malis. "Sedan han genom en ärlig vandel, en förträfflig mandom och de mognaste råd vunnit ett godt namn och hunnit en ålder af 83 år, 5 månader och 13 dagar, afsomnade han d. 17 Apr. 1763 som en rätt christen," enligt Öfverhofpredikanten Gabr. Roséns yttrande vid grafven.

Jemte sin broder Generalmajoren, Öfversten för Lifgardet *Otto Reinhold Wr.*, hade R. R. Anton Wrangels fader naturaliserats 1723 och introducerats under n:o 1770 bland adelsmän. Anton Johan uppsteg sedan till Friherrebänken (n:o 219) och sist till Grefvebänken (n:o 93), till hvilken sönerna introducerades 1776: *Johan Reinhold Wrangel* till Walinge, Öfverste vid K. Lifgardet, R. S. O., och Anton Johan Wrangel, se n:o 19.

—N.

VIII. 19. WRANGEL, ANTON JOHAN d. y.

Född d. 3 Jan. 1724. Ingick tidigt vid marinen. Lieutenant 1742. Capit.-Lieutenant 1748. Capit. 1749. Commendeur-Capit. 1754. R. S. O. 1757. Fullmäktig för Amiralitetsstaten vid Riksdagen 1765. General-Adjutant s. å. Direct. för Cadett-Corpsen 1766. Commendeur 1767. Schoutbynacht 1769. V. Amiral s. å. Commendant i Carlskrona 1772. C. S. O. s. å. Amiral 1773. Amiral med Canzli, Chef för Amiralitetet i Carlskrona och Öfver-Commendant 1776. C. S. O. med st. K. 1778. Militär-Amiral 1780, sedan General-Amirals-embetet blifvit inrättadt. Excellens 1784. Ånyo Commendant 1781. R. S. O. St. K. 1788 d. 27 Juli, dagen efter sjöslaget vid Hogland. President i Amiralitetets Öfverrätten 1794, då Öfver-Commendants-embetet upphäfdes genom Stor-Amiralsembetets inrättning. Entledigad från presidentskapet 1797 d. 16 Jan. Förste Amiral, högste befälhafvare öfver flottan och Öfver-Commendant i Carlskrona samma år och dag. Seraphimerriddare d. 1 Nov. s. å. Död d. 23 April 1799. G. m. Charl. Regina Sparre, dotter af Presidenten Erik Arv. Sparre och Charl. Sjöblad.

I 1789 års sjökrigshistoria har Storamiralen Hertigen visserligen trädt framom den gamle "Militär-Amiralen," men begripligt är, att Hertigen väl hufvudsakligen presterade personlig bravour. Det öfriga hvilade nogsamt på Amiralen, som då i mer än 1/2 sekel tillhört sjökrigsyrket. Den 29 Maj 1789 ankommo Konungen och Hertig Carl till Carlskrona. Redan d. 8 Juni gick Storamiralen till segels med flottan, hvars corps de bataille commenderades af Grefve Wrangel, då Avantgardet anfördes af Öfversten Grefve Clas Wachtmeister och Arrièregardet af Öfverste Linderstedt. När Hertigen, som ville anses såsom en ny Carl XII, enligt fleres dom, ryckte oförsigtigt fram och blottställde, mer än skäligt var,

den dyrbara riksklenod, som lemnats i hans hand, hvilk själsspänstighet kräfdes icke af den 65-årige Wrangel, inför både Konungen och nationen stod i ansvar, så att allt, som berodde på menskligt förutseende, intet måtte gätas eller försummas. Väl heter det i Barfods "Märkvärdigheter rörande Sveriges förhållanden 1788—94" om Hertig Carl, att han, biträdd af den ålderstigne Amiralen Grefve Wrangel anstaltade om *allt*, med sådan våda, att en karl förlorade hufvudet, der Hertigen nyss förut stått och rökt sin pipa; men dylikt hörde ju i dessa tider till den goda tonen, då man talte om furstar.

En son af Förste Amiralen Grefve A. J. Wrangel, Grefve *Fredr. Ulric Wrangel*, född 1760; Commendant i Landskrona 1800; Chef för K. värfvade regementet 1815, Generalmajor 1827, arbetande Ledersledamot af K. W. A. samma år, lefde till 1853, då han dog nära 93 år gammal. G. m. Ulr. Lov. Ehrenborg. Sonen Grefve Fredrik Wrangel är Adjutant hos Kronprinsen. En dotter af Förste Amiralen A. J. Wr., Char. Catharina, blef 1793 g. m. General-Amiral Grefve Rud. Cederström.

—N.

VIII. 20. WRANGEL, OTTO REINHOLD.

Otto Reinhold af Sausis, en yngre broder till R. R. (Anton Johan Wrangel, son af Tönnes Johan Wrangel, född i Estland 1681, lockades af vapenbrakets för honom kära m sik tidigt till vapenlekarne, och syntes i belägringen vid Ri 1702. Som Regements-Qvartermästare vid Gen. Grefve A. Lewenhaupts reg:te bivistade han 1708 års action vid Lies mot Ryssarne. [Den Öfverste *Reinhold Wrangel*, som anföi hela infanteriet vid Liesna, drifvande Ryssarne ur den sk der de planterat sina kanoner, må ha varit en annan *Otto Reinhold;* (jemför Nordb. C. XII. I: 871 och Ennes C XII:s Krigare 2: 56).] Som Capitaine vid Nylands regeme blef han sårad i Pultavaslaget, följde K. Carl öfver Dniep och genom ödemarkerna till Bender. Blef 1711 Capita vid Gardet. Sändes s. å. till Krim att tillhopasamla och lösa de Svenska fångarne, af hvilka en stor del voro Ryssarne sålde till Tartarerna. Återkom 1712 till Ben och skickades till Sverige. Major vid Gardet 1713. Bi stade Norska fälttåget och Fredrikshalls belägring 17 Öfv. Lieut. 1720. Öfverste 1739. Generalmajor af Infante

742. Blef 1743 arresterad för sina 1741—42 i Krigsconærna (i Finska kriget) gifna råd. Frigifven efter 5 måter med förlust af ett halft års lön, som tillföll Wadstena igsmanshus. Dog i Stockholm d. 8 Sept. 1744.

G. m. 1:o Friherrinnan Magar. Lagercrona, dotter af l XII:s favorit Generalmajoren And. Lagercrona; 2:o Grefan Marg. Eleon. Lillienstedt.

Son: *Anders Reinhold*, se n:o 21.

(Källor: Gez. Lex. IV D. Ennes, Svenskarne i Bender, Carl XII:s Krigare 2: p. 56. Rehb. Matr. 1781 p. 34. —N.

VIII. 21. WRANGEL, ANDERS REINHOLD.

Anders Reinhold Wrangel, son af n:o 20, föddes d. 29 ill 1722, studerade i Upsala, blef 1733 Constapel vid K. rtilleriregementet i Stockholm; 1736 Sergeant, 1738 Serg. d Lifgardet; 1741 Fänrik, bivistade hela Finska campagna. Gick 1744 i Fransk tjenst. Gjorde som Lieutenant ampagnen i Elsas och Baiern, bivistade träffningen i Kron-Weissenburg; 1745 Lieutenant vid K. Sv. Lifgardet. Major d Öfv. Baron Posses Garnisonsregemente. R. S. O. 1751. fverste Lieutenant i Arméen 1759; Öfv. Lieut. vid Westanlands regemente 1760, bivistade Pommerska kriget. Vid öpenach visade han den 8 Aug. 1761 så utmärkt tapperhet, tt General en Chef Grefve Augustin Ehrensvärd derom afınde en särskild rapport till K. M:t. Bivistade affärerne id Anclam Trebso*), 2 gånger vid Werbelo, der ena gången n kanonkula borttog den häst hvarpå Wr. red; likaledes id Kölpin; föröfrigt deltagande i alla förefallande krigsrörelr. Öfverste i arméen 1762. Generalfälttygmästare i K. rigs-Collegium 1766. 1771 Friherre jemte sin broder *Fredrik Ulrik Wrangel* till Åkerby, introducerad 1776 (n:o 279). Denne Fredrik Ulrik Wr., född 1719, var Öfverste för S. kånska Cavalleriregementet och Generalmajor, G. m. Anna larg. Hamilton.]

Anders Reinhold Wrangel inkallades i Riksrådet d. 12 Iaj 1772, entledigades vid revolutionen d. 22 Aug. s. å. men ıkallades ånyo samma dag. C. S. O. s. å. den 30 November. . S. O. med St. K. 1774. Grefve den 27 Dec. 1778, introucerad s. å. (n:o 99). Han dog den 3 Sept. 1780. G. m. Eleon. Mariana Barnekow, dotter af Öfverste Rutg. Barnekow

*) Så läses i Rehbinders Matr. 1781 p. 33. I handskriften må någorsides hafva stått om Wr—s tapperhet vid Treptow i Aug. och Anklam i ct. 1761. Se S. Rosenhanes Ad. Fredriks lefvernesbeskrifning p. 88, 89.

och Mar. Lov. Machlier, en dotter af Landshöfdingen David Machlier och E. E. v. Ascheberg. Man berättar ännu, huru detta äktenskap uppstod. En fästmö hade slagit upp med Grefven, som först sörjde, men sedan beslöt, att stå brudgum med en annan samma dag, som den otrogna stod brud. En vän biträdde honom och allt gick efter uträkning. Den sköna *Eleonora Barnekow* födde en än skönare dotter, *Magreta Lovisa Wrangel*, hvilken var en ibland dem, med hvilken Prins Fredrik Adolph någon tid ville dela sin Hertigkrona och sitt hjerta. Kungen ville medgifva, om gemål och barn söjs med greflig värdighet. En annan dotter blef namnkunnig i vår vitterhet. Om *Eleonora Charlotta Wrangel* se 1 D. p. 129, 130 (d'Albedyhll).

R. R. And. Reinh. Wrangels ätt fortlefver. Hans son Öfversten, Commendanten och Invalidchefen på Ulriksdal Grefve A. Wr. hade i äktenskap med R. R. Lars Arnells dotter Gustafva Magdalena 3 söner och 3 döttrar, af hvilka äldsta sonen *Anton Reinhold*, född i Stockholm d. 16 Oct. 1800, ingick, efter Canzli- och Hofrättsexamina, i K. Canzli- och Hofrätten 1820; blef Notarie i K. Hofrätten 1821; 2:dre Sekr. i K. Kabinettet för utrikes brefvexlingen 1822; t. f. Legations-Secr. i Petersburg 1824; ord. Legations-Secr. i Wien 1828; i samma egenskap förflyttad till Haag 1830, der äktenskap ingicks med Sara Maria Dedel, dotter af Ledamoten i 1:ste Kammaren af Holländska Generalstaterne Jac. D. och hans fru Agnes Hooft, som (1854 i Mars) födt honom 1 son och 3 döttrar. Kammarherre. Chargé d'affaires vid de 3 Hansestäderne och de Storhertigliga hofven i Mechlenburg 1836, R. N. O. 1838, Ministre Resident i Hamburg 1841, C. D. D. O. 1849. Andre sonen *Otto Gustaf*, född i Stockholm d. 4 Jan. 1804, R. S. O., tog 1851 afsked såsom 3:dje Major vid Helsinge Reg:te; g. m. Mariane Sparre, dotter af Landshöfd. i Gefle Grefve Sparre och Ulr. Montgomery-Cederhjelm. Tredje sonen *Tönnes Helmuth*, född i Upsala d. 13 Aug. 1812, Philos. Mag. i Upsala 1833, nu Kammarråd i K. Kammar-Collegium. R. N. O. 1853. Ogift; en af de *arbetande* ledamöterna vid Riksdagarne bland de adlige lagstiftarne.

(Källor: Rehbinders Adelsmatr. Barfods Märkvärdigheter. Enskilda uppgifter.) —N.

IX. 22. WRANGEL, WOLMER.

Första gång vi se en Wrangel på Svensk jord, är under striden mellan Hertigarne Johan och Carl å ena och K. Erik XIV å andra sidan. Vi anföra ur Carl IX:s rimchrönika:

Iwar Månsson, som på resan var,
Öfverste namn han för krigsfolket bar . .
Af Konungen han skickad vardt . .
De voro många flere
Än de som voro under mitt banere.
Drog fördenskull i det sinn
Åter tillbaka till Nyköping in . . .
Till Svartäng vill jag lände . . .
Raskelig jag bud sände åstad . .
Till min broder Hertig Johan,
Som var i Wingåker . . . . .
Att Iwar skulle icke till Stockholm komma.
Vi redo fast, som vi kunde bäst . .
På Höle skog mände vi dem hinna . .
Sedan lät jag mig lida
Efter Hofmännerne, som icke ville bida,
Och kom icke förr öfver skogen då,
Förrän jag *Wrangel* döder såg,
Hvilken var en ädel man,
Och födder i Lifland.
När jag vardt det varse,
Vardt jag vreder och harmse,
Och ville hafva följt fienden länger
Att de hade skulle blifvit döde i sender
Men det var då vid aftons tida,
Att hvar begärade sig att hvila . . .
Och lägrade oss vid Höle kyrka . . .
— — — — — — — glad
Att vi vunnit slaget den dag.
Wolmer Wrangel lät jag sedan begrafva,
Som i detta slaget vardt tagen af daga.
Uti Höle kyrka lades hans lik,
Själen är uti himmelrik.

Han stupade d. 29 Aug. 1568.
Hans drapa sjöngs af anföraren, hvilken sedan blef en
ig kung. Liksom vi om den äldste Wrede i svenska
orien blott veta hvad Carl IX om honom meddelat, så
na vi om den äldste Wrangel i Sverige allenast hvad
me Carl oss upplyst. Han var Lifländare, offrade sig för
vansinnige K. Eriks försättande ur möjligheten att såsom
g förderfva land och folk, och dog, då segren som bäst
ıs. Sannolikt var han af samma hus, som den sednare
lmer Wrangel. Han banade väg för ätten till Sveriges
sta äreställen. Dalin och Celsius ha hugfästat denne
lmer Wrangels minne. Grefve Carl Sture blef sedan ock
'afven i Höle kyrka. [Hon fick sedan namnet Fredrik
lph efter Hertigen Fredrik Adolph som plägade der bivi-
Gudstjensten, då han bodde på Tullgarn.] Här kämpade
tappre" W. W. jemte Esbjörn Pedersson (Lilliehöök)
Jöran (Rosenhane) mot Iwar Månsson (Stiernkors), Jesper
ıus) och Carl (Horn). 23 metallstycken, 9 tunnor krut

m. m. föll i de öfverlefvande segervinnarnes händer. Konungens folk blef förskingradt, att neppeligen 40 man voro i hvar flock, som flydde. En stor skara gaf sig fången.

(Källor: Carl IX:s Rimchrönika. Flere af våra Rikshistorier. Cal. K. Eriks Historia.)

IX. 23. WRANGEL, HELMUT.

Fryxell upplyser, liksom Franzén, om denne hjeltes härkomst, blott att han var af en annan gren, än Fältherren Herman Wr. Vi ha ej annorstädes kunnat träffa större kunskap i ämnet. Uppvext okufvad, blef han för sitt vilda och oförvägna lynne kallad *Dulle Wrangel,* liksom man sedan fick en *Dulle Baner.* ["Dull och full" var ett epithet som visar betydelsen af ordet dull. I Henr. Harpestrengs (Boni Henrici?) läkebok säges man bli *dull* af det som gör en menniska *yr.*] För ett begånget dråp hade han flytt ur svenska tjensten till den Brandenburgska; men erhöll "förlåtelse" och vände tillbaka. Han utförde sedan en mängd djerfva och lyckliga krigsbragder. Med honom i spetsen inbröt Torstensson 1641 öfver Sudeterna i Mähren och eröfrade Olmütz, der han fann ett rikare byte än i Glogau, hvarefter Helm. Wr. ströfvade ända till sex mil nära Wien. Som borghöfding på Glogau försvarade sig H. Wr. med orubblig ståndaktighet, görande utfall på utfall. 1644 i Jan. underkufvade H. Wr. Jutland ända till Skagen. 1645 blef han under början af året angripen af fienden; men lyckades att med djerfva och oförmodade anfall den ena gången efter den andra öfverraska och slå sina motståndare, tills han under Januari och Februari månader åter fördrifvit dem ur nästan hela Holstein. Utmattad genom dessa företag erhöll han i Maj 2,000 mans förstärkning från Königsmark. Med dessa började han belägra Rendsborg, dock under det han dermed förenade täta ströftåg uppåt Jutland. Härmed fortfor han till fredens afslutande."

Fryxell anför, huru H. Wr. gjorde 1647 vid Eger ett nattligt infall i kejserliga lägret, och spridde der mycken villervalla. Några Svenskar framträngde der ända till trappan af kejsarens boning, der de kommo i handgemäng med lifvakten, så att kejsaren i blotta nattkläderna måste taga flykten åt andra sidan. I lägret vid Triebel blefvo Svenskarne af de Werth och Montecuculi öfverraskade och leda en förlust af flere hundrade man, deribland också den ryktbare Helmut Wrangel (mellan den 7 Juli och 8 Sept.).

L. Helmuts tapperhet verkade mycket på fredsunderhand-
lingarnes lyckliga utgång, enligt Fryxells försäkran.
Berch anför dock, att när Öfv. Helm. Wrangel i Juli
1647 utkommenderats af C. G. Wrangel att taga kejsaren
till fånga, var Hr Helmut *alltför hetsig, öfverskridande ordres,*
hvarigenom planen ej lyckades. Frambrytandet mot kejsa-
rens tält och förvaktens enlevering, vållade ett alarm i
lägret, hvarigenom de tänkande fingo rådrum till försvar.
Icke desto mindre verkade djerfheten att fienden drog sig
tillbaka.

—N.

IX. 24. WRANGEL, GUSTAF.

Om denne af sin namnkunnighet straffade Amirals börd
ha vi ej träffat mer än en uppgift och det är i Tornqvists
Sv. Fl. sjötåg, såvida Capitaine Gustaf Wrangel, som 1658
betäcker, såsom förande en fregatt af 30 kanoner, Öfverste
Ascheberg, hvilken fattat posto på ön Als med slottet
Sönderborg, är densamme som den 2 sidor förut nämnde Ca-
pitaine Gustaf Wrangel, hvilken Opdam erkände sig hafva
att tacka för sin räddning ur sjöslaget i Sundet s. å. Torn-
qvist uppgifver vid förstnämnda stället: *Son af Riksamiral*
C. G. Wrangel. Men alla andra uppgifva, att C. G. Wrangels
söner dogo späda, utom Carl Philipp, som dog ung. Beck-
stadius vet, att denne Gustaf Wr. var Skepps-Capitaine 1645
eller 5 år efter det Carl Gustaf Wrangel vid 26 års ålder
gifte sig.

Redan 1652 blef G. Wr. Amirallieutenant, så att han
derför 1658 vanligen kallas Amiral, ehuru Tornqvist kallar
honom Capitaine.

Den förste, som berättar i historien om G. Wr., är Pu-
fendorf, hvilken yttrar i Gesta Caroli Gustavi Lib. V för 1658,
att den 29 Oct. utseglade mot Holländska flottan, som genom
Sundet ville tränga Köpenhamn till undsättning, första esqua-
dren, med 11 skepp, anförd af Riksamiral C. G. Wrangel,
andra esquadren med 12 skepp, anförd af Amiral Clas Bjel-
kenstierna, 3:dje esquadren med 12 skepp anförd af Amiral
Henr. Gertsson Sjöhjelm (Holländare ur De Geers Amiralitet),
men att den 4:de esquadren, med 8 skepp, anförd af Gustaf
Wrangel, drog sig mot Hven för att deltaga i striden, då
behofvet påkallade." Sedan sjöstriden berättats och Opdams

tilltygade ställning skillrats, heter det: quem et intercip in proclivi fuisset, si Gustavo Wrangelio à suis licet invadere eundem animur fuisset. Cujus viri ignasia Opti tunc salutem dedit. Tornqvist anför, att åtminstone Op yttrat, att han vid detta tillfälle hade G. Wr. att tacka sin räddning och att hela hans flotta således obehin kom till ankars under Uranienborg, dit den Danska kom 9 linieskepp stark.

Fryxell berättar, att Riksamiral Wrangel var så nöjd och ledsen öfver utgången, att Konungen måste besöka och trösta honom. Här är således förspelet till f vid Öland, då en annan Amiral cunctando *destituit* Beckstadius skrifver, att G. W. låg alldeles stilla med rese och oaktadt sina officerares trägna anmanande icke hjerta att angripa det illa tillpyntade Holländska Ami skeppet, det han dock eljest lätteligen kunnat föröfva.

Men huru skall man förstå att han derefter får en gatt af 30 kanoner, för att betäcka Ascheberg på . Huru begripa att han förer 15 skepp i Bält 1659? Voro len så stora för hans dröjsmål vid Hven, att när första ha och sorgen gått öfver, hans uppförande ansågs försvarlig

Men vid senare tillfället var tålamodet hos hans slut. Joh. Ekeblad skref till sin fader Christopher, från singör d. 25 Juni 1659: I måndags kom Amiral G. Wr med sina 15 skepp från Bält och blef satt i arrest hä Slottet, för det han mot ordres låtit 2 våra skepp abo 2 Holländska i mening att tala med dem, hvaröfver H daren förskräckts och rännt på grund och det ena sjelf kit sig i brand och salverat folket åt land. Tornqvist rättar, att han varit lika efterlåten, som vid Hven året när han 1659 med sin esquadre skulle undsätta Fyen kom derför i sin Kungs onåd, alldeles ur tjensten remo d. 20 Juni 1659.

Minnet af denne Gustaf Wrangels försummelser länge friskt. 1674 d. 29 Aug. skref en dansk Ministe sin Kung, huru den Wrangel, som höll sig illa i Su slaget mot Holländarne och *sedan tjent i Pohlen*, had fått Gouvernementet i Wismar, så att han der skulle commendera skepp, hvilka Kungen der kunde vilja lä vinterqvarter. Se äfven vid n:o 1 Didr. Wrangel, XXI p. 7

Framför oss ligger ett bref af en G. Wrangel, so nes i De la Gard. donationen i Lund, till Fältmarskalk nanten och Generalgouverneuren (i Estland och Lifland A. J. De la Gardie), hvarur vi meddela (allt egenhän

Confermerett, alsso gelanget an Ewerer Hochgrefl. Excel- ... mein untertänigste bitten, Sie wollen gnädich ge- ... dass sequesterierte holts wieder zu relachieren ... und nicht .... den waldt in grundt zu ruvicniren ... ...ches Ihr Exc. undt Kön. raht H. Graff Wrangel biss ...e verordnung bey sichern verwahrung behalten ... ...ches mein bruder bey überreichung dieses wirdt prodo- ...ren können ... gnädigen andencken, wie dass Ihr K. Mjt ...rgn. mich von 3 Jahren rück ständicher pensionsgelder ...len lassen, und an dem Etats Contor befehl ertheilet .. ...e ich auss Stockholm bin versicher worden, dass ich auff ... A:o 1694:te Jahr auffgefuhrdt sein .. Hamburg den 4 ...n. 1695.

Så mycket synes man af brefvet och Danska Ministerns ...rblandning kunna antaga, att Cunctatorn från d. 29 Oct. ...59, lefde ännu mer än 30 år derefter, bodde 1695 i Ham- ...rg, hade på Revelska staten en pension, egde skogar i ...land eller Estland, som kunde sequesteras, och räknade på ...elp af Exc. Didr. Wrangel.

Källor: Pufendorff Gesta C. G. — Fryxells Berätt. De la Gard. Donationen i Lund. De la Gard. Arch. VIII. p. 235. Beckstadii Sjöman. Tornqvist, Sv. Flottans Sjötåg.

—N.

IX. 25. WRANGEL, FABIAN.

I den förtjente Ledamotens af Sv. Vetenskaps-Akademien ...g. Ludv. Schlözers Schwedische Biographie 2 Th. p. 292 ...mnes den i Brüssel commenderande, skicklige Officeraren, ...neral Fabian Wrangel, Svensk, som varit Cavallerist i ...lländsk tjenst och sedan trädde i kejserlig, upphöjdes der- ...der d. 6 Jan. 1709 af Kon. Carl III till Grefve, i Spanien ... den ende svensk, som lär ha blifvit Spansk Grefve. 1718 ...f han Guvernör i Brüssel och några år derefter General- ...ltmarskalk. Död i Brüssel d. 30 Aug. 1737 i hög ålder. ...n hade vid flera tillfällen mycket utmärkt sig, stod för sin ...pperhet i rop och lefde i Brüssel på stor fot, hållande ...pen taffel för alla Cavalierer och Officerare. Han var ...rför icke rik, ehuru han egde gods och beklädde vigtiga ...h indrägtiga embeten.

I De la Gard. Donationen i Lund förekommer ett bref, ...teradt Wrangel d. 17 Maj 1679 från en *Fabian Wrangel* ...l Hochwolgebohrne viel Ehr und Tugenreiche Fru Obristin ...d Vielgeehrte Frau Mutter, som rimligtvis är denne i sed- ...re tider så högt uppstigne Fabian Wrangel. Någon annan

Fabian från denna tid ha vi ej kunnat uppspåra bland Wrangelarne. Härur må meddelas: Nach dem ich vorgaugenes Jahr Anno 1678 — an die Frau Obristin geschrieben und gebethen, dass sie möchte Verordnung thun, dass der Herr Pfandherr Assessor *Sternstrahl* möchte meinem Hr Bruders Sohn Rittmeister Carll Gustaf Wrangel von Jesse das Capital 500 R:dr in Sp. wie auch die Rentte des Seel. Hr Obristen Bernh. von Gertten die handschrift gegeben a:o 1663 d. 9 Jan. ... genommen, und biss dato nicht mehr denn ein jahr Rentte bezahlet . . . Nachdem ich sein (des Rittmeist. Wrangel von Jesse) Vormünder gewesen und die 500 R:dr in Spec. dem seel. Obr. Gertten gelehnet, welcher mir in seiner gegebenen Handtschrifft in mangelung der Zahlung in Guth Falchenau vorschrieben, also bitte ich noch mahl meine vielgeehrtee Frau Oberstin, Sie wolle an den Hr Assessor Sternstrahl schreiben, dass Er des Capital und aufgelauffene rentte bezahlen möchte, In wiedrigen unverhofften werde ich der hohe Obrigkeit hülffe suchen, undt mir in dem Guth Falchenau so viel Baura lassen immitiren, bis Capital und Rentte bezahlet seyn, Bitte von Meiner Vielgeehrten Frau Obristin eine schrifftliche Anttwordt. Hier ... nechst fr. grüsses in den allerhöchsten schütz empholen. Verbleibe M. Vielgeehrte Fr. Obr. — —

Då vi sett att en Carl Gustaf Wrangel lefde vid denna tid af huset *Fall*, uppstår skäl att, der rikare källor finnas, se till, om ej "Spanska Grefven" var fars farbror åt den djerfve Major Wrangel, som följde Dalkarlarne, då de ville bestämma thronföljden 1743. Den Öfverstinna som tillskrifves, synes vara Anna Helena Gertten, Gref Arv. Bernh. Horns moder, den i brefvet nämnda Bernh. v. Gerttens dotter.

(Källor: Schlözers Schw. Biogr. Gez. Biogr. Lex. De la Gard. Arkiv i Lund.

—N.

IX. 26. WRANGEL, OTTO.

Redan i Juli 1700 se vi en Otto Wrangel bland dem som landstego med Carl XII på Seland. Han befann sig då på venstra flygeln jemte Generallieutenant Rehnschöld, Prins Adolph Johan och Generalmajor Arved Horn. Nordberg berättar, huru det var venstra flygelns första bedrift, som eldade Kungen att springa ur sin chaloup i vattnet nästan under armarne med geväret öfver hufvudet, hvilket exempel

på elektrisk snabbhet verkade. Otto Wr. hade då på Konungens avocation kommit från Konung Augusts tjenst i Sachsen. I Juli 1700 blef han 2:dre Lieutenanten vid drabantcorpsen och Öfverste, när K. Carl ändrade drabantstaten, hvilken de käckaste unge män nu insattes, sedan de gamle bräcklige hederligen afskedats eller transporterats till mindre halsbrytande poster, "än att i allt följa den 18-årige Konungen. (Grefve Carl Wrangel blef då 1:ste Lieutenanten.) Kungen i October landsteg på skeppet Wermland, hade omkring sin person Piper, Rehnschöld och Otto Wrangel samt 60 drabanter och några af hofstaten. Då Konungen efter landstigningen först satte sig till häst och red ut att se Wesenberg, hade han ingen med sig mer än "le petit Wrangel, et le Page." Var det Otto? I slaget vid Narva ... af Lieutenanten Otto Wr. med sina drabanter, under Fältmarskalken Rehnschöld och Capit.-Lieuten. vid drabantcorpsen Arv. Horn, den tappraste bland de tappre.

Vid Dünas öfvergående i Juli 1701 sökte fiendtliga Cavalleriet att komma Konungen en flanque, men Drabanterne, under sin Capitaine-Lieutenant, Arvid Horn, som hade hos sig begge Lieutenanterne Grefve Carl Wrangel och Otto Wrangel, desslikes General-Lieutenant Spens med 50 man af Lifregementet till häst, höllo först ut fiendens salva, derpå med värjorna i hand kastade de Sachsiske Curassiererne öfver ända, då Ryssarne ej ville afbida träffning, utan drogo sig tillbaka. I slaget vid Clissow i Juli 1702 bestod första linien af högra flygeln utaf 13 Esqvadroner; de främsta drabanterne, anförda af sina Lieutenanter Grefve Carl Wrangel och Öfverste Otto Wrangel. Segren var der, såsom segrarne vid Narva och Düna, lik versen i en hjeltedikt. 1707 blef Otto Wr. Capitaine-Lieutenant och Generalmajor, sedan ensam drabanternas anförare i striderna. Denne blifvande Fältmarskalk afbröts dock på befordringsbanan, förrän lyckan vek från K. Carl. Han var bland de få, genom hvilkas förlust segren vid Holofzin vanns d. 4 Juli 1708; men bland de få som köpt segren, voro 32 drabanter. Begrofs på platsen i samma graf som 7 Lifdrabanter och 13 Officerare. Hans fall föranledde Le Longs uppgift att hela *Wrangelska regementet* fallit. Der fanns intet *så* kalladt *regemente* i bataljen; ingen *Regementschef* med det namnet. Men någon lärer ansett den olyckan, att drabantcorpsens Chef med 32 man föll, uppväga ett helt regementes ruin, hvaraf dikten kunnat uppstå. (Nordb. I: 108, 128, 132, 163, 267, 857. Ennes I: 103; II: 136.)

Vi begagna tillfället, der denne tappre General omnäm att i all korthet erinra om de af Nordberg och Ennes förde, men härofvan ej intagne Wranglar af — "de ga Caroliner":

Adolph Herrman Wrangel, sannolikt sonson af Ad Herrman Wr., Öfverste, Friherre till Lindeberg, Fältm Gref Carl Gustaf Wrangels broder, blef Sergeant vid Ga 1702 men vid ankomsten till Arméen måste han börja soldat vid Gardet. Sergeant åter 1704, Fänrik 1706, del i slaget vid Holofzin 1708, der han blef sårad. Lieuten 1709, sårad vid Pultava, fången vid Dniepern. Var fån Tobolsk, kom derpå till Moskwa, rymde 1716 till Archan gick derifrån med ett Holländskt fartyg till Holland, de till Sverige. Denna resa kostade 1,120 R:dr B:co. Fick K. Carl i Lund Majors fullmakt vid Svenska Lifregeme till fot; Major vid en Grenadierbataljon 1717. S. å. M vid Sluproddareregementet. 1718 Major vid V. Skånska fanteriregementet. Öfv. Lieutenants namn 1721. Fick pectans-lön vid Westmanlands regemente 1725; 1741 pl rad på ett annat regemente. Ennes I: 377 f.

Anders Wrangel, fånge i Niesna, Kapten. E I: 609.

Carl Johan Wrangel, Baron, Öfv. Lieut. då han sk gå till Madagascar, sedan Öfverste för Östgöta Infanteri. N berg Carl XII:s hist. I: 634. Om denne se Gr. Wacht sters gradualdisp. under J. H. Schröder och här ofvan n:

Casimir Wrangel, Capitaine vid Narvaslaget, M vid Praga-träffningen. Död som Öfv. Lieut. vid Westmanl ningarne. Nordb. I: 131, 614.

Carl Wrangel, Frih. Återkom ur fångenskapen 1 Öfv. Lieut. Ennes I: 172.

Fab. Wrangel, Capit. Hemkom från Kasan. M afsked. Ennes I: 617.

Frans Georg Wrangel, Cornett. Fången i Tob Ennes I: 146.

Gerhard Didrik Wrangel, Capit. † i Sabal Ennes I: 667.

Hans Wrangel, Cornett, † i Tobolsk, 1718. E I: 294.

Hans Henrik Wrangel, fäktade tappert och sköts Major i actionen vid Saladen. Nordb. I: 331.

Hans Henrik Wrangel, Lieut. Hemkom från We 1722. Ennes I: 618.

Helm. Wrangel, Ryttmäst.; slog sig igenom med 80
in ehuru omringad af en större makt, vid Posen. Nordb.
601.

Henrik Gustaf Wrangel, Öfv. Lieut. i Stade, Öfver-
e; käck officerare. Nordb. I: 243, 550.

Henrik Wilhelm Wrangel, Öfv. Lieut. Nordb. I:
2, 890. Se härofvan vid n:o 7.

Jacob Johan Wrangel, Cornett, fånge i Tobolsk.
ines.

Johan Wilhelm, Lifdrabant, fånge i Tobolsk. Ennes.

Jürgen Wrangel, Capit. Hemkom från Kasan. Öfv.
eut. Ennes I: 618.

Nils Wrangel, Drabant, Öfv. Lieut. Nordb. I: 249,
8. Följde K. Stanislaus. Bröt in i Norge öfver Jemtland.

Reinhold Wrangel, Öfv. i action vid Liesna. Nordb.
871.

Rutger J. Wrangel, Lieut., dog i Solikamski 1715.
ines I 449.

N. N. Wrangel v. Coyl, Baron, Öfv. Lieut. Nordberg
437.

N. N. Wrangel, Baron, Commendant i Wilna. Nordb.
848.

N. N. Wrangel v. Coyl, Baron, Major; skjuten. Nordb.
664.

N. N. Wrangel, Lieut., skjuten. Nordb. I: 436.

—N.

IX. 27. WRANGEL, FREDRIK ANTON.

Baron *Fredrik Anton Wrangel* föddes på Nynäs i Ösmo
cken i Södermanland d. 13 Jun. 1786. Studerade i Upsala,
gick i K. Eccles.-Expeditionen, der han blef Expeditions-
creterare, Kammarherre hos Konungen, en gång, under
gra månader, tillförordnad Stats-Secreterare för Ecclesiastik-
peditionen. Härold i längre tid vid någon af de Kongl.
dnarne. Lefde mest i botanikens lustgårdar.

Han var den 1 Febr. 1842 på aftonen bortbuden till
gon i Stadsgården; men då han under denna mörka natten
k hem, misstog han sig om vägen, kom i stället i sjön
i Stadsgården och drunknade. Han var närsynt i hög
ad.

Sina Herbarier hade Wrangel skänkt till Linnéanska Samfundet i Stockholm. Efter upphörande af nämnde Samfund erhöll Kammarrättsrådet G. J. Billberg dessa samlingar, hvilka han sedermera, jemte Samfundets öfriga Herbarier, sålde till Rådman Beurling i Stockholm.

Till minne af Wrangels botaniska förtjenster äro efter honom Algslägtet Wrangelia och Alg-arten Calothrix Wrangelii, af Agardh senior benämnda. Han var en dilettant i ordets goda mening, som med intresse omfattade naturalhistorien, synnerligen botaniken, men för vetenskapen var han icke egentligen af någon betydelse, — enligt en competent domares yttrande.

Skrifter: Försök att närmare utredå och bestämma Cardamina parviflora Linn. Särskildt aftryck, Stockholm 1823. Recenserad uti K. Vetenskaps-Akademiens årsberättelse för 1822 (T. III. p. 418.) — — i Sv. Lit. Tidn. 1823 n:o 92. Omtryckt i Regensb. Bot. Zeit. 1827 p. 515—520. Anmärkningar rörande Byssus Jolithus Linn. Tab. III. Lepraria Kermesina. Wrangel. Recenserad i K. W. Ak. Årsb. 1823 (T. IV. p. 447). Förklaringen i afseende på de af Herrar Agardh och Fries rörande afhandlingen om Byssus Jolithus anförde anmärkningar. Recenserad i K. W. A. Årsb. för år 1823 (T. IV. p. 449). Microscopiska och physiologiska undersökningar rör. utvecklingen af Lepraria Kermesina och dess likhet med *röda snön*. Tillägg till anmärkningar rörande Byssus Jolithus Linn. Recens. af Wikström i K. W. A. Årsb. 1823 (T. IV. p. 529). Bidrag till botaniska historien af Byssus flos aquæ Tab. III; recens. i K. W. A. Årsb. 1826 (T. VII. p. 164 f.) och i Bulletin Univ. des Sciences phys. 2:de section; Janvier 1828 p. 100 f.

(**Källor:** Wikströms Conspectus Litteraturæ Botanicæ in Svecia p. 304 f. p. 335. Meddelanden af Proff. Wikström och E. Fries m. fl.

—N.

WREDE.

Ätten har som Svensk varit adlig, friherrlig och grefiig, men alla våra Wredar ha sin stamfader i ädlingen Henrik Wrede. Säkert känner man ej dennes förfäder högre upp än till farfadren; men traditionen har uppgifvit, att en Italiens son kommit till Kurfurstendömet Cöln och der fått sitt namn af stamgodset Wreden samt fortplantat sina grenar; att en gren af denna stam belänades med godsen Anike och Schellenstein i samma Kurfurstendöme af Kejsar Carl den Store år 803, då en af "die Wreden" i kampen mot hedningarne inlagt stora förtjenster. Det vissa är, att Schellenstein och Anike landtgods i Stiftet Cöln innehades ännu i v. Stiern-

mans tid af Wredar. Ätt-taflan på Riddarhuset sätter först en *Alphons Wredinsky*, som bodde i Pohlen och hade två söner, *Rabbe* och *Edvard*, hvilken sednare, efter ett dråp, flydde till Tyskland. — Ha vi en hans ättling i *Carl Philipp, Furst von Wrede*, som, i anseende till stora förtjenster under Tyskarnes kamp mot Kejsar Napoleon I, upphöjdes till Furste?- Tyska författare uppgifva, att hans slägt är *gammal Badisk*. — *Rabbe de Wrede* nedsatte sig på Wredarnes gamla Gods, Schellenstein, gift med Dorothea von Bredenbach. Deras son *Casper Wrede*, bodde på Wredenhoff, g. m. Köna Kropp till Nyenhoff, och hade sonen *Henrik Wrede*, som stridde vid Carl IX:s, sida mot Pohlens kung, Sigismund. Dessa genealogiska uppgifter voro ej kända inom familjen 1656, då, i personalier, Rabbe de Wredes fader kallas *Casper* (ej Alphons) *Wrede till Schellenstein*, g. m. Cath. v. Wogreve. Häruti instämmer Berch. Vi kunna ej afgöra, hvilkendera uppgiften är den rätta. Familjens märke är en *grön* lagerkrans (med fem gyllne rosor i röda fält), och torde namnet vara sammandraget af *Viride*, åtminstone lika säkert, som Wrangel af Wehr-angel. Man hade i de tider slägter med latinska namn af *Hvitt, Svart* o. s. v. Hvarför ej också af *Grönt*, — en af de heraldiska färgorna?

Ett utkast till slägttafla visar de anfördes slägtskap:

Casper Wrede till Wredenhoff, Tyska Ordens Ridd., g. m. Köna Kropp.
. Henrik Wr. till Wr—ff och Nyenhoff, g. m. Gertrud v. Ungern, n:o 1.
. . Casper Wr., Frih. 1653, g. m. Soph. Taube.
. . . Fabian (1) Wrede, Grefve; Kongl. Råd, g. m. Brita Kruus, n:o 2.
. . . . Carl Casper Wr. Grefve.
. . . . Lars Wr. Grefve.
. . . . Agneta, g. m. Grefve A. J. Lillie.
. . . . Sophia, g. m. Grefve Er. Sparre, Wrede-Sparrars stam-mor.
. . . Casper Caspersson, Friherre.
. . . Gustaf Johan, Frih. Öfverste.
. . . . Lorentz, d. 1708.
. . . . Casper, d. 1725.
. . . . Fabian (II) Wrede, n:o 3.
. . Carl Henrik Wr. Henriksson, Frih. 1653, n:o 4.
. . . Fabian Wr. Carlsson, Frih.
. . . . Henrik Jacob, Frih. n:o 5.
. . . . Fabian (III) Wr. Frih. Riksråd, n:o 6.

. . . . . Fabian Casimir Wr., Frih. General-Lieut.
. . . . . . Fabian (IV) Wr., Frih. Statsråd, n:o 7.
. . . . Fabian (V) Jacob Wr., Frih. n:o 8.
? Rabbe Fab. Gust. Wrede n:o 9.

WREDE, HENRIK, FABIAN (I), FABIAN (II), CARL HENRIK, HENRIK JACOB, FABIAN (III), FABIAN (IV), FABIAN (V) JACOB, RABBE FABIAN GUSTAF.

I. WREDE, HENRIK.

Vi känna om denne namnkunnige man blott hans döds-bragd och veta derom blott hvad K. Carl IX berättat. Hans historia har egentligen skrifvits i Kongl. donations- och con-firmationsbref. Carl IX skref till Riksens Råd 1605 d. 24 Sept. om det olycksamma slaget vid Kerkholm, att "om een Lijfländere vid nampn Henrich de Wrede icke hade hulpit oss på sin häst igen, då hade wij kummet lefvandes eller döde i fiendernas händer. Men wij tacke Gudh alsmechtig, som oss nådeligh sådanne medell skaffade, så att wij icke komme våra fiender i händer. Och när vij till hest igen komne voro, såväl som medhan wij ginge till foot, förmahnte wij våre både ryttare och knechtar att dhe skolle stå oss bij och wärije sigh moot fienden, efter det var ringe folk till att jaghe een sådanne stoor myckenhet, men allenast förgäfves, utan lopp undhan och läto haka sigh i nacken som een hoop höns, såsom dhe kunna bära märke, som der-ifrån kumne äro. Och efter reesan sigh så olyckeligen haffuer tilldraget, och vårt folk så otroligheen och skendelighen emoot oss handlet haffve, haffve wij intet annet kunna giöra, utan giffuit oss hijt tillbaka . . . ." Dat. Mogesund d. 24 Sept. 1605 (De la Gard. Arch. IX. p. 238). Och den 19 Sept. 1605 hade K. Carl skrifvit till Anders Larsson, Ståthållare i Reval, detsamma. (Sv. Akad. Handll. IV: 110.) I ett Kungabref af 1647 heter det: — — — "ändock vi befinne Riks-Cammar-Rådets besvär på skäl funderade, vi ock fuller kunde hafva fog och sak att vederkännas under oss och kronan alla de skatter och hemman, som Hindrich Wredes efterlemnade enka och hennes barn mera hafva nju-tit och sig tillegnat, än som i sjelfva donationsbrefven ex-presse är förmäldt, och de emot dess rätta förstånd sig till-egnat hafva, så ock refunderat räntan till oss och kronan för så många år de föreskrefne öflige skatter hafva njutit; likväl, emedan deras framlidne fader hafver år 1605 i Kerk-holmsslaget icke allenast sig tappert och manligen förhållit,

i sjelfva slaget undsatt vår sal. herr Faderfader Kon. IX, Högl. i åminnelse, med sin egen häst uppå valsta- och sjelf derigenom blef slagen, hans efterlåtne barn ock st hela Elimä fjerding allt härintill njutit och af våre myndare och riksens regering år 1634 confirmeradt vor- hvarföre" — — — (Här uppräknas nu, jemte Elimä rding och donationer i Borgå län, äfvenledes det Hofsitz Wittensteins gebiet i Liffland, såsom allt förut doneradt). ett kungabref af 1682 yttras, att "K. Maj:t, ehuruväl, af Landshöfd. Fabian Wrede underdån. insinuerade skäl, mä gods i Kymenegårds län ej borde någon reduc- underkastas, K. M:t dock remitterat frågan till Red.- m:s utlåtande, hvilken vid handen gifvit, att berörde ingalunda borde dragas under Reduction, emedan de: 1:o äro förlänte, utan före 1632 alliodialiter donerade; 2:o och ta ej per male narrata utan på grundade skäl och efter get öfvervägande; och 3:o några få veckor allenast sedan ocationen af förläningarne var skedd, men ej ett ord deri nes, hvartill kunde komma, att ingen kunde tro, det kon. st. Ad. skulle någonsin haft i sinnet att återtaga ifrån nå slägt ett så ringa beneficium, då primus acquirens satt lif i sticket för att frälsa konungen och dervid betingat nådig ihugkommelse för sina barn och efterkommande, hvilken action ej allenast i alla tider utan ock hos alla konungar rtjenar både nåd och beröm, hvarföre" — — — — donatio- nen confirmerades. Ny confirmation gafs af Carl XII d. 1 Mars 1698, der äfven K. Rådet Fab. Wredes "högst importante för- rättningar och charger" anföras som skäl, att ej reducera.

Då denna donation confirmerades af Gustaf II Adolph d. 22 Maj 1613 för Henrik Wredes enka, Gertrud v. Ungern och hennes 2 söner, utgjorde den: 17 skattehemman och 5 öre i Borgå socken, med hemman 45, räntepengar 19 daler 17 1/2 öre, spannemål 34 1/2 tunnor, hafre 26 t:r, smör 55 lisp. 4 skålp., kött 4 lisp. 13 skålp., förutan smärre persed- lar. Dertill Elimä fjerding i Kymmenegårds län, skattar (skattehemman?) 45, (Frälse?) hemman 101, rentepengar 67 daler 29 öre, spannemål 90 t:r, hafre 60 t:r, smör 168 lisp. 15 skålp., med andre persedlar; dock finge donationsinnehaf- varen ej befatta sig med gärder och hjelper. Underskrifvet af:

Gustavus Adolphus.

Axel Oxenstierna.

A. Buræus.

K. Gustaf III resolverade d. 6 Febr. 1776: — — — "Vi yttja föröfrigt med nådigt nöje detta tillfälle att bekräfta en

Kongl. donation, som varit ämnad till välförtjent hugnad efterkommande af en man, hvilken med lif och blod besegl sin trohet emot sin konung vid en för dess person ohj lig fara. Och äre vi öfvertygade, att de konungar, hv igenom Guds skickelse komma att efter oss uppstiga på Kongl. Svenska thronen, af samma skäl, som vi, icke tillåta någon, under hvad förevändning, påfund eller sk vara må, att någonsin återupptaga denna eller dylika frå rörande denna donations natur och egenskap eller ber Wredeska arfvingar och deras rättsinnehafvare oroa, eller förolämpa uti egande- och besittningsrätten af derâs egendom; äfvensom vi bjude och befalle vederbör Embetsmän och Domare, att dem dervid mot allt intrång svara och verkställigheten af detta vårt nådiga beslut gen handhafva." Men de, som nu ega att förordna om Wr deska donationen, sitta ej på *Kongl. Svenska thronen.*

Enkan efter Ryttmästaren Henrik Wrede, Gertrud Ungern, Ertz-Bischoffliga Rådets Frih. Fab. v. Ungerns Purkel dotter med Gertrud Georgsdotter von Volden till welda, lefde länge med sina 2 söner och skötte donati till stor båtnad för husets ekonomi.

Svenska Academien slog minnespenning och höll äre minne öfver Henrik Wrede 1805. Å minnespenningens en sida ser man det adliga vapnet med omskrift: *Henricus Wrede Centurio Equitum;* på andra sidan det friherrliga vapnet, sönerna fingo, och omskrift: *Quod se pro rege devovit.* I friherrliga vapnet ser man i öfre skölden på högra sidan en brunaktig springande häst, sadlad och uppbetslad, som på hufvudet bär en gyllne krona i hvitt fält; och i den öf versta venstra: en man i full cuirasse med ett bart svärd handen, ett rödt fälttecken omkring sig och röd plumage casquetten. I högra nedersta skölden en gyllne krona me 2 i kors stående blanka svärd i rödt fält. Venstra nederst skölden har ett gult lejon i blått fält.

Vi ha sett yttradt, att den ende vid Willmanstrand som ej förlorade hufvudet i farans stund, var en C. Hen Wrangel. Carl IX vittnar, att den ende, som ej förlorad sansen vid Kerkholm, var Henrik Wrede. Kriget har t. m. bland "lejonmärgens" dibarn slika phenomener i rikt mått — — Nulla salus belli. Pacem te poscimus omnes. Blan 7,000 Svenskar, hvilka fly öfver 9,000 redan fallna land män, der de 16,000 haft 5,000 Polackar mot sig, spräng Henrik Wrede fram, der han ser den gamle konungen i lif fara, såsom igenkänd af fiender och troligen redan sårad

skott, hjelper honom upp på sin häst, ber för enka och en bön, hvilken den flyende Carl hör, hvarpå räddaren ...ges i stycken vid Dünas strand 1605; och alla upprepa ...a bedrifts ära, och donationer och minnespenningar följa ...00 år. Bland Danskar, hvilka öfver hopar af fallna ...dsmän fly för förföljande Svenskar, lemnar Chr. Barnekow, ... ser den unge kung Christian i lifsfara, *åt kungen sin ...t, åt fienden sitt lif och åt Gud sin själ*, hvarpå han ned...gges, der folket på Kjöleryds hed i Halland ännu, när det ... röd mossa på en sten, der hjelten föll, upprepar: *Det ... Christian Barnekows blod;* men historien har derom ej ... ord, och donationer och äreminnen uteblefvo alldeles.

Har denna olika ihågkomst af lika bedrifter sin grund ...ri, att *äran, lyckan,* ja *tacksamheten* äro — ett varium & ...utabile? Det må lemnas oafgjordt, men uppenbart är, att "*troheten* är stor i Norden."

Henrik Wrede och Christian Barnekow, stamfäder för ...na lefvande landsmän, förtjena att gemensamt gå till odöd...gheten.

(Källor: Kungabref i De la Gard. Donat. i Lund, i utdrag tryckta mångenstädes. Sv. Akad:s Handll. 1805. Våra Rikshistorier.

—N.

2. WREDE, FABIAN (I) CASPERSSON.

Casper Wrede, son af n:o 1, och äldre broder till n:o 3, Carl Henrik, var Capitainelieutenant då han 1654 introducerades bland Friherrar. Blef gift med Sophia Taube, dotter af Landtrådet- Öfversten Frih. Bernh. Taube till Maidel och Fru Sophia Wilhelmsdotter Yxkull, och hade i detta äktenskap en son, som hör till namnkunnigheter af en högre ordning bland våra *Statsmän*, Fabian Wrede, som i sin födelsestund var Friherre till Elimä, Herre till Peipola, Sits och Wredenhoff, men blef innan sin dödsstund Grefve till Östanå, Herre till Tjulaholm, Fånö, Häringe, Harvila, Harbonäs, Lemsjöholm, Ålehult (ej — som Rehbinder skrifver — Åkehult) och Ekesjö Hofgård, Kongl. Råd, President i Kongl. Bergs-Collegium, President i Kongl. Kammar-Collegium, President i K. Commerce-Collegium, President i Stats-Contoret, President i K. Reductions-Collegium, President i Reductions- och Liquidations-Commissionen, en tid medlem i en förmyndareregering, likaledes någon tid chef för Utrikes Ärenderna och Amiralitets-Collegium, mycket af detta allt på samma tid. Och vi se detta hopande af portfeuiller

i en enda hand under det embetsmannaskickligheten vår stor blomstring, sedan den nyss besegrat bördsanspråken, så som Hercules besegrade månghöfdade vidunder.

De angifne förhållanden låta oss ej tvifla på Fabians Wredes utmärkta duglighet, och vi torde med dessa erinringar ha förvärfvat läsarnes bifall till vårt beslut, att af mannen, hvars archif förenats med det De la Gardieska, lemna en fullständigare skildring.

Frih. Fabian Wrede föddes d. 20 Mars 1641 på Pelpola i Finland, der föräldrarne då bodde. Han undervisades på vanligt sätt, men med desto större grundlighet, som han kände lust för civila banan. Peregrinationen började på hans tjugonde år. Han kom öfver Brandenburg och Kursachsen till Amsterdam, der han under ett helt år i stillhet studerade allt hvad till handeln hörde. 1663 begaf han sig igenom Tyska riket till Ungern och Böhmen, att der studera bergverksväsendet, för att sedan kunna med de förvärfvade insigterna gagna ett land, i hvars berg så många metaller förborgade sig, gifvande sig all nödig tid att nagelfara, hvad till ärendet hörde. Kom till Frankrike 1665, der han skötte en adelsmans "anständige exercitier." 1666 hade han hunnit Italien för att studera dess konstskatter. På hemvägen, i Hamburg, kallades han af Drottn. Christina till Kammarherre, följande henne i denna egenskap till dess hon, förtretad öfver Regeringens uppförande, återvände från Sverige 1667. Hon gaf dock vid dimissionen ett förord för Wr. till samma befattning hos Sveriges dåvarande Konung, hvilket förord verkade anställning som Kammarherre hos K. Carl XI ofvannämnde år.

Här inträdde nu helt tyst en ung Friherre i hofvet, utan att han sjelf eller någon annan lärer anat att han skulle här bildas för att en dag i Reductions-Collegiets spets genomföra en fredlig revolution, hvilken Konungarne dittills ansett omöjlig, om ock aldrig så önskvärd. Små strider föregingo, om ej än föranledde, stora. Unga Grefvar, som i går stodo under præceptorernes ferla, ville i dag i hofvet taga steget före gamle Senatorer och Generaler af friherrlig eller adlig börd. Det kastade inom bördsintressets läger ett Erisäpple. *Friherren* Wrede — någon annan, än Fabian Caspersson, kan ej afses — sammangaddade sig med tjenstemeriternas anhängare mot bördsanspråkens. Det var då först *Baroner* Wrede, Gyllenstjerna, Banér, Bjelke, m. fl. förbundo sig att ej lemna en Grefve, med lägre tjenst, försteget, och då de det verkställde vid en högtidlighet, gillade Konungen deras uppfattning af rangordningen. Wrede stadnade dock ej i sin

position med dylika sjelfständighetsbevis. Han blef alltmer ydande bland "gunstlingarne," som, med Konungen midt and sig, gingo oförskräckt fram på den antiaristokratiska veralnitetsoppositionens bana. När Wr. behöfdes annorles, lemnade han dock gerna hofvets salar. 1675 den 2 blef han Landshöfding öfver Wiborgs, Kymenegårds och lotts län, hvarifrån han kallades till Uplands län 1681. ndshöfdingebefattningarne för sådana framtidsmän voro vangradpasseringar för Rådsembetet. Genom sitt giftermål Wrede blifvit svåger med Claes Fleming, som vid den var kungens högra hand. Detta förde etiquettsopponenten i Reductionsoppositionen. Den 18 Maj 1672 blef han neml. med Brita Kruus, dotter af Öfversten Frih. Lars Kruus Gudhem och Agneta Horn, Fältmarskalk Gustaf Horns ter, Axel Oxenstjernas dotterdotter. På rättan hinderdag bref Wrede sitt morgongåfvobref å Peipola i Wiborgs län Elimä fjerding. Det Kruusiska huset var ett ibland den ens rikaste. Öfver-Inspectoren för hofven Karckus, Ruhin, rris, Holstfershoff, Eusekiitshoff och Aydenhoff, hvilka tillde Lars Kruus' arfvingar, Välbetrodde Petter Uggla, redote på en gång för under åren 1672—75 till Pernou sände 8,681 Loff*) råg, 19,712 d:o korn, 18,111 d:o hafre, 7,605 malt, 106 d:o sommarhvete, 144 d:o vinterhvete, 220 d:o afrö, 802 d:o hampfrö, 64 d:o bohvetegryn, 130 Skepp. 6 isp. 12 1/2 Skålp. lin, 44 Skepp. hamp, 33 Lisp. vax, 769 isp. smör, 37 Otten insyltad fogel, 61 T:r kött, 107 Lisp. ock- och getkött, 561 Lisp. fläsk, 88 Lisp. talg, 585 meturstar, 52 Lisp. ister, 349 Lisp. torrt oxkött, 77 Lisp. torrt irkött, 15,703 alnar oblekt lärft, 3,593 alnar säckväf, 1,348 lnar vadmal, 1,484 alnar blaggarnsväf, 182 nya säckar, 37 xar, 16 kor, 128 gäss, 66 oxhudar, 73 kohudar, 6 hästudar, 1 björnhud, 187 kalkoner, 176 Lisp. humle, 3,450 taklenar, 57 T:r kalk, 4,094 tegelstenar; andra d:o voro förålde för 585 R:dr, 7,500 d:o använde till reparation; 3,765 r öl försålde för 1,882 R:dr. Vid delningen fick Gustaf ruus hälften, Fab. Wrede 1/4, Claes Fleming 1/4.

Det anförda torde vara en ej obetydande slagruta i dens and, som vill bedömma Östersjöprovinsernas vigt för Sverige ch den tidens landtodling. Vi måste förundra oss öfver huru an ännu lät egendomarne vara lindebarn.

Som Landshöfding i Wiborg höll Wr. flitig brefvexling ed Grefve Axel Jul. De la Gardie såsom Fältmarskalkleutenant och General-Commendeur öfver Militairen i Finland

*) En Loff råg värderades då till 1 1/2 daler silfvermynt.

och Ingermanland, residerande i Narva eller Åbo. V soldater arbeta på befästningar och använde kronotion deras underhåll; han skaffade comisskläde till deras b nad m. m. — I målens handläggande ser man raskhe insigt, rysshat och svenskhet i grundsatserna. I Borg riksdagsmannaval blandade han sig ej, åtminstone ej s ligen, äfven då partier ifrigt kämpade. — Som Landsh i Upland hade han mycket arbete för Indelningsverkets i förande, ett arbete, som kräfde landsherrar med både li och kraft.

Såsom Landtmarskalk blef han en politisk ry het, snart hufvudman inom envåldspartiets läger. Han länge tigande och undvikande "draga sig ur spelet," n ductionspartiet först uppträdde. Men det lät sig ej göra. Snart höra vi honom "snäsa" Maur. Posse, då begärte, att ståndet måtte få del af hemliga Utskottets läggningar *om de inländske angelägenheterna;* afbrytande läggningarne genom att tillika med heml. Utskottet lemn darhuset, såsom Claes Fleming gjort förra Riksdagen, ej ville svara på kinkiga frågor. Wr. började att kräf hvarje talares namn sattes framför yttrandet, då man vanligen nedskref allena beslutet. Härmed angaf sig talare inför konungen, då denne läste protocollet. Få då mod till en slik sjelfanklagelse för "motsägelseanda." Lilliehöök fick först erfara hvilken makt Landtmarskall hade, hvilken vanmakt Riddarhuset.

Sedan han satt "munlås" på Riddarhuset, och i h Utskottet, dit envåldsanhängarne och reductionsifrarne lats, nedlagt ständermakten, gick Riksdagen som ett vä draget urverk. Och i alla skrifter om Fab. Wr. stå han som Landtmarskalk vann det *allmänna berömmet* långt hade adelsväldet, d. ä. folkväldet, sådant det gestaltat sig, hunnit att mot sig uppreta den allmänna m gen. Vid Riksdagens slut, den 3 Jan. 1683, berättar M tinus, "att Wreden på Adlens vägnar försäkrade, att adlen velat understödja rikets välfärd enligt Kongl. Maj:ts propo berömmandes Kongl. Maj:ts omvårdnad om sitt rike." är allmänt kändt, att Wr. som Landtmarskalk kraftigt till stadgandet af 1680 års beslut att välja Kungen till tor, för att ställa allt i ordning. Af Duræi dagbok denna Riksdag, utgifven af Lidén, se vi att Landtmarsl pressade de ofrälse stånden såväl som det frälse, i skaffa Kungen medel i händerna till regementets uppr lande. Sannolikt var det mera för att bry Erkebis

på allvar, han ville att de 4 ständen skulle fyrdela den
ma, som var nödigt bevilja, lika sinsemellan. Nog tålte
stånden, som *egde stad och land*, hvad *boställsinnehaf-*
e prester än *kunde* åstadkomma, äfven om de sålts med
ur och barn. Äran att deltaga med i riksdagstornérspe-
unde på sådant sätt blifvit allt för dyr. Wredes besvär
styra en Riksdag var lärospån för Rådkammarens bestyr.
blef Kongl. Råd d. 29 Sept. 1685.
Wrede, som efterträdt svågern Claes Herrmansson Fle-
såsom Landshöfding i Upsala 1681, blef också hans ef-
rädare som Kongl. Råd, och som Ordf. i Reductions-Colle-
1685, bärande hans fasces & secures med fasta hän-
tills detta collegium upplöstes 1687, hvarvid Wr. d. 10
s. å. blef Grefve; med rätt att skrifva sig till Östanå,
hans aflingegods. Af folket blef han deremot anklagad
egen vinning och jernhandskar, enligt memoirerna i Handll.
ande Skand. Hist. IX Del. (pag. 165), med tillägg, att
uidations-Commissionen kom icke ringa genom Wredes
ärd i full activitet, jemte det den s. k. souverainitetens
godt som decreterande äfven der tillskrifves Wr. såsom
udperson.
Wrede hade förtjent sina sporrar i Ständernas verk,
ra Commissionen, men red ej der i första ledet. Då i
na domstol Pehr Örneklou och Gustaf Grass, presterna
. Broman och Matth. Iser (den rike), samt Borgmästarne
rck och Hæger, de 2 presterna disponerande flertalet af
a ståndsbröder, de 2 borgarne åtminstone 2 à 3 stånds-
der, jemte 9 eniga bönder, voro det fällande partiet, räk-
des Fab. Wrede med 3 andre adelsmän, 2 prester och 2
rgare till dem, "som ville ge en mildare tydning." Fab.
r. var en ibland de få, som inom Stora Commissionen dri-
ade föreslå, då en orättfärdig, muntlig befallning från ko-
ngen åberopades, hvilken var i motsägelse mot 2:ne rätts-
liga, skriftliga, att utvänta konungens återkomst till huf-
udstaden, ehuru flertalet beslöt att lyda den förra — en
fallning, att anklagelsen mot riksförmyndarne skulle ske i
ump, liksom försvaret. I Red. Collegium torde ock, efter
redes inträdande, en mildare anda någon gång förmärkts.
n hade sjelf fått behålla en donation, der ej male nar-
tum kunde åberopas. Det var honom svårt att förfäkta,
t principen *välförtjent* endast kunde åberopas, der svenskarne
ro stadde i skamlig flykt; endast der Carl IX räddades.
I *Kammar-Commissionen*, som i Maj 1682 efterträdde
n *Stora Commissionen*, insattes Wrede ej strax, men inkom

sedermera. "Det blef dock," säger Fryxell, "Gyllen[illegible] som derefter styrde alla hithörande ärender." Wrede J. G. Stenbock sutto tysta, när flertalet voterat för Gy[illegible] borgs stränga förslag, och anmärkte derefter, huru [illegible] straff synbarligen träffade" dem, som begynt leken, så[illegible] gick t. ex. Gör. Gyllenstierna eller Sten Bjelkes sterbh[illegible] som *de* behandlat andra sine medmenniskor. När det [illegible] Wr. sjelf, kunde man ej begära, att han skulle skj[illegible] af principen: fiat justitia & pereat mundus. Kanske [illegible] han sig på Ordförandestolen, då den böds honom, för [illegible] lemna den åt uppkomlingen Wollmhaus-Gyllenborg eller [illegible] annan af de ifrigaste inom partiet. Red.-Collegium ha[illegible] Flemings tid åberopat *allodialiter gifvet* och ej *dona[illegible]* då det gällde Wredeska donationen, t. o. m. såsom [illegible] mäktigt förstorad. I samme Flemings tid fingo de pa[illegible] som ansågos bevisa Koppar-Compagniets stora egennytta, i det dolda, emedan Fleming genom giftet med en Fr[illegible] Anna Larsdotter Kruus, hade blifvit egare till krono[illegible] hvarmed Koppar-Compagniets fordringar af Kronan be[illegible] Och Wrede, som, med sin maka Brita Larsdotter K[illegible] också fått dylika kronogods, besvor ej heller de der be[illegible] papperen att börja en betänklig spökvandring*). Hör ej likt till de allmännaste företeelserna i det menskliga li[illegible] Gyllenborg hade af frågans väckande ingen förlust. uppdagade den hemlighet, Fleming hade som ogift [illegible] honom, och der blef larm i lägret. Dock kunde ej an[illegible] ken gå till 3 millioner, såsom det förespeglats; Kruu[illegible] arfvingarne kräfdes snart för 13,870 daler Silfvermynt. ungefärligen vid den tiden började K. Carl ledsna vid r[illegible] tionerne. Hade F. Wrede ej börjat ledsna förut? Fr[illegible] talar om eftergifter i reductionsfrågor, "isynnerhet åt Wrede," erkännande, att flera påståenden om Koppar-[illegible] pagnierna voro ofta både orimliga och orättvisa; ja, ha[illegible] upplysa, att 1756 en räkning fanns riktig, som då betu[illegible] staten med en återbetalning af 147,000 daler Silfvermy[illegible] skadestånd till Wewitzer-Rosenstiernas arfvingar. Men

*) Fab. Wredes bror, Gust. Johan, skref den 2 Jan. 1690, huru farmor, Gertrud v. Ungern, haft fordran i gamla Koppar-Comp. kronan betalte med gods 1641 och 1642, hvarigenom hennes arl ansenlige gravationer tillvuxne äro, härrörande af decouteradt in vinst, och myntvalvation. Honom gällde det 184 dal. S:mt ränta tura, samt 4,360 dal. S:mt pengr. Han hade intet att betala med att afstå till K. M:t Ruha gård med 2 byar, men brodren Fabian kronan, med rättighet för brodren, att då han kunde, tillösa sig gå byar med 6 proc. för lösepenningen.

anmärker ej blott eftergifter till Wredes förmån; betänkligare är anklagelsen, att han begagnade reductionens grumliga vatten för att deri fiska med guldkrok, att han på den rörelsen ökade sin rikdom anseligt, ehuru ej så ögonskenligt, som en Hastfer, Lindsköld, Lovisin, och — Gyllenborgs efterträdare såsom spiritus rector — C. Piper. Vi ha nämnt, att Wrede var Claes Flemings svåger. Då Göran Flemings enka gifte sig med Hastfer, blef denne reductionsifrare också Wredes frände. Brynte Cronskiöld, hvars glupskhet redan Stjernhjelm straffade, var ock gift med en Fröken Fleming. Vi få, vid frågan om F. Wredes testamente, se, *huru* Mallahof, som innehades af Wrede, reducerades. Den eftergift andra kunde visa mot Wrede, och Wr. kunde visa mot befryndade Svenskar, skönjes dock ej, när det varit ganska politiskt att visa den mot hans fordne landsmän, Liffländarne. Han yttrade i sittande råd: "Liffländarne hota väl att inkalla Ryssen eller Polacken; men ingen fara. E. Maj:t skall lätteligen kunna återtaga dessa länder och derifrån bortdrifva barbarerne." — Det är knappt mera än 1 1/2 sekel sedan en klok Svensk rådsherre kunde med detta förakt tala om Ryska makten, hvilken nu sysselsätter hela verldens öfriga "stormakter," såsom en de sammanlagdas respectabla motvigt.

Vi påminnas härvid, att Wrede inflyttats ur "sängkammarns" hemliga utskott, till *rådssalen,* med protocollsbok. Väl lemnades honom tillfälle att särskildt speciminera för rådskallet genom förslag till en Landshöfdinge-instruction, som antogs, men större prof hade han visserligen aflagt — utom Landtmarskalksvärfvet 1682 — för att under den arbetssamme Carl XI kunna skaffa allt det chefskap uti sin hand, som vi derstädes finna, ehuru fullmakternas data äro oredigt kända och olika uppgifna. Den 31 Juli 1685 dog Claes Fleming, som jemte sin plats vid rådsbordet, var president i K. Kammar-Collegium och K. Commerce-Collegium, och som efter Riks-Skattmästaren Sten Bjelke förde præsidium öfver hela rikets Kammarverk, Stats-Contoret och Bergs-Collegium — troligen detta allt, för att i de nämnde verken ej behöfva frukta motstånd till sin verksamhet såsom President i Reductions-Collegium, Reductions-Commissionen och Liqvidations-Commissionen. Sedan Fleming, såsom Landshöfding i Upland, varit Landtmarskalk 1680, inträdde han i alla ofvannämnda embeten. Vid hans död kallades hans svåger Wrede, som 1682 fört Landtmarskalksklubban, att i allo efterträda honom, ehuru dock ej allt torde ha följt på en gång. *Reductions-*

Collegium var det ifrån 1655 till 1687 fortfarande embetsverket, som skulle verkställa fjerdepartsräfsten. Deri blef Wrede sannolikt strax President eller Ordförande, åtminstone vid utnämningen till Kongl. Råd. *Reductions-Commissionen* var det för den "stora reductionen" d. 9 Dec. 1680 inrättade embetsverket, som den 17 Dec. 1687 "slogs samman" med det då till namnet upplösta Reductions-Collegium. Deri följde säkerligen presidentskap d. 29 Sept. 1685, förnyadt d. 17 Dec. s. å. *Liquidations-Commissionen* uppstod 1680, troligen d. 9 Dec. Var i verksamhet d. 18 Febr. 1681, då spiritus rector, Jac. Gyllenborg, dit inträdde. Der uppgjordes räkningar på de kronoskulder, som uppspårats såsom uppkomne genom de reducerade donationsgodsens innehafvande. Också der blef nog Wr. president d. 29 Sept. 1685. Men i *Executions-Commissionen*, ännu förhatligare i åminnelse, än den våldsamma Liquidations-Commissionen, på hvars våldsverk historien framlagt så många exempel, lär ej Wrede haft öppen del. C. Thegner, Wredes underordnade i andra verk, ledde detta Välfärdsutskott.

Vilja vi bedömma Statsmannen Wrede, så måste vi högt skatta hans patriotism, att ställa sig i Reductionsfrågans led, så måste vi uppriktigt värdera detta sedliga mod, som under passionernas vådeldskraft inom slägt och umgängeskretsar antyder en osårbar Achilleshäl, hvilket mod, som vi sett, ärligt svigtade, då Liquidationen "slog benen sönder för att suga ut märgen" enligt hvad presternas prophetstämmor förkunnade. *Reductionen* var ej blott rättfärdig, den var nödvändig; men *liquidationen* var ej blott orättfärdig, den var en dumhet. Att t. ex. tre grefveslägter innehade såsom *förläningar* af Kunglig *nåd*, generation efter generation, 1/20 af gamla Sveriges och Finlands jord, att grefvebarn ansågo sig genom sjelfva födslen stå öfver all i statens tjenst grånad förtjenst, var stridande mot sjelfva monarchiernas både begrepp och bestånd*). Att en Friherre, hvilkens näring hufvudsakligen uppstod af förläningar, som *kunde* blottställas, då opinionsvinden släppts ur den vise Odysseus' ännu tillsnörade säck, inträder i den så inom högadlen afskydde C. Fle-

*) Deraf följer dock ej antagandet, att ***bästa reductionssättet*** valdes. Om Donationsinnehafvarne fått behålla egendomarne under arrenden på 30 år, om frälsejordens brukare likaledes fått dylika arrenden, nog hade både jorden och generationerna derpå blifvit rikare. Nu uppstod fattigdom för beggedera, och således innan kort för Staten, som lätt bortslösade de inskrapade penningarne. — Vi minnas, att Joh. von Müller satte Carl XI:s finansförstånd ganska lågt.

nings fotspår, att en jätte i arbetsförmåga, att en i statistiska kunskaper kanske alla öfverlägsen inom högadlen, sätter handen till den plogen, hvilkens fåras djup och rigtning var så svår att förutse, måste sannerligen af alla opinioner med beundran anses, det må ha förhållit sig huru som heldst med pauserna i kopparcompagniets lagsökningar. Men att liquidationens orimliga läror ej insågos förr, än det brann i Ucalegons vägg, angifver en hvardagsmenniska ur det ädlas synpunkt. Att *arrendeprincipens* förträfflighet blott kunde inses, då det gällde Wrede sjelf, angifver en hvardagsmenniska äfven ur statsmannasynpunkt. Att Wr. med sina stora förläningar, som blefvo orubbade, sina tidsenliga insigter i rikshushållningen, sina åsigter framom samtidas rörande handel och flera näringar, sitt rika gifte, sina många lönande embeten, samlade ansenlig rikedom, *kan* förklaras med all aktning för hans karakter; men sednare tiders forskningar hålla dock skuggor fram, som ej få förbigås af ovelden. De, som buro "påsar" till honom, fulla af utländskt mynt, intyga dock, att han prutade mot, och när han tog, dock belöntes af utländsk makt för ett arbete *till Sveriges förmån*, nemligen i föreningen med den främmande maktens. Så dömde åtminstone den minister, som gaf mutorna. En viss råhet, som bibehöll sig i sjelfva talet, der grofva eder lätt blefvo perlorna på tankens radband, bidrog visserligen att göra honom känslolös eller känsloslö för den högre, den ideala sedlighetens kraf. Gudsfruktans sken var borta, men månne ej också hennes verklighet? Deremot värderade Wr. prakt och glans. Dervid vann trädgårdskonsten i Sverige. Han kunde på engång inlösa en räkning å 299 R:dr 10 sk. (då ej så långt förut en tunna säd kostat 1 R:dr) för 14 sköna lagerträn (2:ne deraf à 25 ducater stycket), 4 pomeransträn, granatträn med dubbelblommor, 36 aprikos- och persiketrän m. fl. Träden i Häringe Orangeri värderades efter hans enkas död till 1,331 daler. I hans salar såg man en pålsk Prins, Lubomirsky, hvilken som katholsk missionär i China sade sig hafva döpt 6,000 hedningar, men sedan blifvit Lutheran; han uppvaktades med vers af "semper poeta" Andr. Stobæus, som satte vår Fabius framför Romarnes:

Nam Fabius tractat cum summa negotia noster
Ignava quævis perficit absque mora.

I de tiderna låg Wr. i en imperialsäng, täckt med guldgaloner och silfverbrokat och satt i en ländstol, öfverdragen med sammet och guldgaloner.

K. Rådet Fabian Wrede kallades solid och vigoureux; de utländska ministrarne, ja en sådan yttrar en gång i fördraget i ett bref till sin monark, att han ville för de öfriga Kongl. Råderna ej ge ett ruttet päron — eller något dylikt. Och Wr. fick ej denna inflytelsen genom att följa som en mantelsläp efter sin kung i hoftrapporna, utan genom att bära en stor tyngd af arbetet. En utländsk minister klagar öfver huru svårt det var att träffa denne rådsherre, som satt i Senaten från kl. 7 f. m. till sent om aftonen och hade blott en timmas tid för att få mat. Och ändock måste han som president styra så många Collegier. Detta gjorde han med allvar. Då han fick tillåtelse att 1687 d. 17 Dec. lemna det i det mesta fullbordade reductionsverket, yttrar Kongl. Maj:t att han ej skulle glömma den nödiga erkänsla för honom och hans efterkommande, K. M:t var honom skyldig, försäkrande att ingen skulle nu eller i kommande tider oroa och besvära honom eller hans efterkommande för denna hans verksamhet, äfven om något i hast för arbetets myckenhets skull icke kunnat så noga iakttagas, som vederbort, eller om nya skäl kunde föranleda K. M:t till någon ändring. Dock måste Wr. 1688 d. 7 Maj sätta sig i en extra Reductions-Commission, som skulle öfverlägga om visse principer och fundament i Reductionsmålen, så att såväl den ene som den andre måtte ske lika rätt, och ingen orsak hafva att säga, det man den ena tiden så, den andra annorlunda K. Resolutioner och Riksdagsbesluten uttyder. Många extra uppdrag lemnades ock åt Senatorn och de månge Collegiernas President. En gång måste han uppleta och insamla förra årens öfverskott, att af Adlercronas egendom betala 4,000 R:dr för kapellet vid Kungsöhr, samt af Adlercronska medlen ersätta de 9,000 R:dr Kungen tagit till sig, o. d. Utan ersättning utsläpade Kungen honom dock ej. 1683 fick han Stäkes gård med frihet från alla utgifter för att kunna uppodla gården med hvad behållning den gaf.

Ansedd som "integer" var han ej, som vi redan nämnt. Danske ministern yttrade, vid Bjelkes fall, att Wr. kunde härvid ha något att frukta, ty Bjelke, Wrede och Gyldenstolpe hade åtnjutit ansenliga summor af Frankrike. De Danska sändebuden anse annars Wrede med särdeles vänliga blickar. En gång sade Wr. till Danska Ministern: Gud ske lof att det är ändtligen kommet derhän, att Sveriges och Danmarks Konungar kunna begynna att förstå hvarandra rätt, och jag hoppas, att när de på begge sidor få smak på nyttan och fördelen af ett godt grannskap, de sedan skola söka att

servera det. Hvad kunde de ej gemensamt uträtta, om sökte eröfringar? De kunde bringa en flotta af 80 skepp jön, Svenska kungen beväpna 40—50,000 man och Dant kungen 20,000." — Då Danska ministern dervid inföll: ch 20,000 man af Norge" — svor Wr. till med en stor "ja det var — — — sant."

Redan som Landshöfding var han i stor credit hos kunt, och man rapporterade utrikes hans ord och åtgärder om betydande. Hans förstånd i discurser intygas. Hans ger Fleming lemnade honom vid sin bortovaro mycket bestyra, och då han efterträdde Fleming i Reductionsmmissionen, hvarföre han flyttade till Stockholm, blef Theg- hans efterträdare i Upsala, hvilken förut varit hans medetare i mycket, då den ene var Landtmarskalk, den andre eman för Borgareståndet. Då 1688 fråga var, att återplifva de 5 riksembetena, var Wr. påtänkt till Riksskattstare, jemte B. Oxenstierna som Drotz, Ascheberg som rsk, H. Wachtmeister som Riksamiral, samt Lindsköld som ccanzler; men D'Avaux "kom först B. Oxenstierna och rede i håret på hvarandra," enligt Danska ministerns upp- 't 1695.

Uti den korta förmyndareregeringen innan Carl XII förtrades myndig, var Wr. medlem och hade sjöväsendet unr sig. Enligt Danska ministern formerade han, Christoer Gyllenstjerna, Gyldenstolpe och Wallenstedt en bande ot Drottningen och Grefve Bengt och ville med all gewalt t kungen till regeringen, hvartill de ville förklara honom tcklig, innan ständerna kunde hinna derom göra proposition. rottningen ansågs ha intet förstånd, och O. vara en gammal if, så att det dömdes bäst, att låta kungen taga spiran sjelf. ednare formerade Wrede, J. G. Stenbock och Bjelke en bande mot O. som var "Kejsarens vän." Wr. höll i att arbeta, ch kunde en gång uppehålla den unge konungen i 3 timmar Stats-Contoret; men när han tänkte att det unga blodet kulle alltid ha lika tålamod, så misstog han sig. Således när an en gång knackade på kungens dörr, fastän Drabanten var tillagd att ej ge audiens, så öppnade kungen dörren till en svår rencontre," oaktadt den gamle ministern bad att K. M:t ej ville ara onådig, helst han hade saker att föredraga, som den dagen låste expedieras. Enligt Carl XI:s råd, hvilka efter hans död annits förseglade, stälde till sonen, skulle fadren i 5:te punkten a rådt honom, att ej lemna penningar i Wredes händer. En ravation på 300,000 R:dr lär framdragits mot Wr., hvilken ian ock skyllade för den Liffländska hungersnöden, derföre

att han bortsålt dervarande magaziner; men han kunde upp-visa kungens reiterative ordres. — Wr. arbetade nu mycket på, att förmå K. Carl XII att gifta sig; men synes [illegible] mer halkat ur den högre politikens regeringsbestyr. [illegible] d. 5 Mars skref Danska ministern, att Piper och Wallenstedt voro de 2, som gjorde allt och visste allt, då deremot de andre Senatorerna stundom visste mindre, än Danska mini-stern af kungens politiska tankar. Wr. tänkte då att skaffa Comedianter in till diversion för kungen, fortsättande [illegible] sin omsorg, att leda H. M:ts tankar till val af en brud.

I den inre riksstyrelsen var Wr. ganska verksam. Att upphjelpa handlen var hans brinnande önskan. Enligt hvad Narvas magistrat intygade, hade Wr. förvärfvat sig ett odöd-ligt beröm och namn hos staden Götheborg, och som Narva, hvad Commercien angick, kunde ställas närmast Götheborg, önskade man der samma åtgärder. De nyss uppblomstrande manufakturer, sågverk, skeppsbyggerier, m. m. hade bragt många köpare. Wr. brefvexlade med Franske ministern La Piquetière om profit à la Suède en commerce. Dervid ådaga-lades i en uppsats, troligen af nämnde minister, huru Sverige skulle vinna på den frihet, som gafs Frankrike, emedan Fransmännen ej då skulle segla förbi Svenska hamnarne med sina varor, för att skaffa sig hvad Sverige kunde lemna i stället. Wiborgs stad skref 1689 ett tacksägelsebref för Wredes upphjelpande af stadens släta vilkor, särdeles genom tjärahandlens skydd.

Sedan Wr. biträdt att krossa den äldre, förnämare adeln, sökte han att bidraga till uppfyllande af det tomrum, som lemnats. Han lefde som en magnat af första ordningen. 1696, samma dag, som Inspectoren å Wredeska egendomarne i Finland skrifvit huru en del frälsebönder svultit till döds derför att de ej egde några pengar till sädesköp, och huru en annan del väl ännu ej dött, men egde intet att lefva af, betalte Wr. 1,871 R:dr 18 sk. till 2:ne vinhandlare, 4,614 R:dr 20 sk. till en tredje vinhandlare, 25,801 R:dr till Dansmästare, Hattstofferare, Målare, Språkmästare, etc. etc., utan att han sy-nes egt tillfälle lyssna på Inspectorens underrättelse, att frälsebönderna lyckönskade kronobönderna, emedan kronan utdelte säd. Som frälsets bönder åto bara bark, och hästarne bara halm, kunde ej arbetet utföras med kraft. Presten hade väl sålt god säd till 12 daler, då den gällde 18 à 16 i sta-den, men hade blott 26 T:r att lemna. Tredjeparten af fol-ket hade dött. Från d. 1 Sept. 1696 till s. d. 1697 dogo af hunger och thy åtföljande sjukdomar 28,248 personer i Ny-

land och Tavastland, deraf 6,871 i Åbo stift, hvarvid 857 hemman blefvo öde. Och kronobönderna fingo ock ett och annat slag af remmen från frälseregementen i närheten. Grefve Wredes svägerska, G. J. Wredes enka, Br. Creutz, lät kronobönder *löpa gatulopp* mellan sina frälsebönder, under tvist om en äng.

Wr. efterlemnade stor egendom: Häringe i Södermanland, Östanå, Fånö, Wäsby med Stäkes kungsgård, Söderby, m. fl. i Upland, Ekesjö Hofgård och Ålshult i Småland, Skälleshög och Dissarås i Westergötland, Tjoleholm, Dal, Ellekärr, m. fl. i Halland, Esbo, Hijto, Elimä Fjerding (Mustola), Harfvila, Niempä, Lemsjöholm i Finland, Mallahof, Sitz och Reho i Estland, etc. — Hans Svenska Jordebok upptager 263 Folier, hemmanen hafva 421 särskilta namn. Dessutom 10 grufvedelar i Westerbotten. Silfret kräfver 3 foliosidor för att specificeras, guldet efter enkan vägde 15 skålp., förutom 3,804 Dukater. Wr. hade dock ej varit njugg då Fäderneslandet var i behof. 1710 gaf han frivilligt till K. M:ts och Kronans tjenst 10,000 daler silfvermynt. 1712 till flottans utredning försträckte han "utan pant" 2,000 daler s. m., 1709—10 för brist i Enkedrottningens stat 20,971 daler smt. 1712 försträcktes Kronan med 120,011 daler smt der intresset skulle utgå ur skatten af Bruk, hvilka år 1719 förbrändes, då 8 års frihet gafs, hvarigenom Wredes dotter blef utan ränta. 2:ne Stipendia Wrediana, enligt Wredes önskan stiftade af hans enka i Upsala, utgjordes af 10,000 daler smts kapital. Vid Wredes begrafning infunno sig 204 personer i Wredeska Contoret, der 400 daler utdelades, bland hvilka öfverstinnor och soldater på träben, landtrådinnor och gardistenkor, 11 lieutenantskor, som fingo hvardera 3 daler, 1 professorska, som fick 1 daler 16 öre o. s. v. Då Jac. Boëthius i Mora återkommit ur sitt fängelse och snart hemsökts af vådeld, gafs honom 30 daler kopparmynt. Då en stambok 1710 gick omkring i Arboga till de i Ryssland fångnes förmån, och Grefve Falkenberg tecknat sig för det största bidraget, 200 R:dr, näst ofvan Hof-Canzler Crouhielm, som tecknat sig för 100 R:dr, gaf Wrede 1,000 R:dr, under det att en T:a Rågs kronovärde var 1 R:dr.

Man kan sluta till Grefvens årliga inkomster deraf, att Mallahof, som donerats af K. Johan III till Carl Henriksson Horn, och ärfts af dennes son och sonson, Fältherren Gustaf Horn, och dennes dotter Agneta, och dennas dotter, F. Wredes maka, samt 1692 pro forma reducerats, men öfverlåtits åt F. Wrede och hans Grefvinna till *perpetuelt arrende,* med

tertialers eftergift, hade 168 T:rs utsäde, och gaf i årligt arrende 224 T:r säd, värderade i pengar till 224 Rdr; Sitz och Rebo med 400 T:rs utsäde gifvande 4:de à 5:te kornet, samt 900 T:r spannemål bonderäntor, utom det att bönderna gåfvo 63 R:dr, 101 Lisp. lingarn, 33 får, 67 lass hö m. m. Harfvila hade förut räntat 100 T:r, nu, sedan 8 hemman reducerats, 70 T:r. Ellmä fjerding var en ringa donation bland all Wredes egendom. På Fabian Wredes lott hade Mustola allena fallit, som var 2 1/3 mantal säteri, 3 3/4 bondehemman; sätesgården hade 30 T:rs utsäde och födde 120 boskapskreatur, större och mindre. — Det måste erkännas, att Reductionen behandlade Wr. med större yunest än t. ex. M. G. De la Gardie. Vi ha sett *huru* Mallahof reducerats. Esbo sätesgård var köpt från kronan 1641 à 4 1/2 procent; den reducerades 1681, men ännu vid arfskiftet efter Wrede, *hade Kronan ej återbetalt den lilla köpeskillingen, och således hade både reductionslagen haft sin gång, och Wrede fått sitta orubbad.*

Många obehag uppstodo dock när embetsmannen skulle ha sin lön genom donationer af kronans hemman, obehag, t. o. m. större än dem, presten ännu har, då han skall tillräkna sig sin lön på sädesåkren. Våren 1695 kommo Hiringe bönder med käpp och säck för att tigga sädeskorn, annars blefvo deras åkrar osådde. De ledo hunger och svält. Bönderna i Össmo voro slagne i plikt, för svedjande, till 300 daler. Fingo de ej sina halfva utskylder efterskänkta, måste de gå från hemmanen. 1696 begärde hela Wiksta' sockens utsädessäd, om hemmanen ej skulle bli öde. Följande året inkommo så många utsvultna menniskor till Stockholm, att i S:t Olofs (n. v. Adolph Fredriks) kyrkogård måste 2,996 personer begrafvas, som dött i Stockholm, komne från landet. Ej heller förstod man ställa så till, att bonden kunde berga sig och derigenom rikta andra, utan sög hans blod, förrän det hunnit bli kött. Från fiskeleken, som skulle ge bonden sin föda, uppbudades han af Wredes fogde för att hugga stafver, ungskogen till förstöring. Kom bonden ej, blef han hårdt slagen och utpantad, och om han än bodde 2 mil från sätesgården, måste han skicka hustrun att buda upp andra, som bodde en mil från hans gård, då han sjelf lopp till herregården för att arbeta. Presterna måste ofta intyga böndernas missväxte och uppsätta böneskrifter om "böjda knän och hjertrörande tårar." Kronans fogdar synas dock ha varit ännu grymmare än Grefvarnes och Herrarnes gårdsfogdar. Landssekterna och Landskamrern voro vanligtvis slägt med Kronofogdarne, och

det halp ej mycket, att i "Hans höga Nådes" Landshöfdingens nådige händer" nedlägga några klagomål. Vi hänvisa till de la Gard. Arch. XIII D.: "Wredeska Contorshandlingar."

I stort kunde dock den oömme husbonden vara en varm patriot, en statsman med grundsatser, hvilka, genomdrifna, kunnat hjelpa upp Sverige mer, än om Wrede gifvit alla sina egodelar till de fattiga och klädt sig sjelf i säck. Vi nämnde, att Wr. i handelsläran var framom sin tid. Han ville tydligen ha *Sverige till en sjömakt* och han ville derför lossa handlen. I en promemoria ibland hans papper ådagalägges, huru handelsfriheten skulle skaffa Sverige större afsättning på sina bergsprodukter, hvarvid försäkrades, att Sverige hade största fördelen af denna frihet. Bland annat föreslogs, att tullen på Franska Viner skulle nedsättas, hvilken då var 3 gånger så dryg, som vinets pris derute. Kanske ville man då med denna prissänkning förekomma uppblomstringen af det Ryska vinets — brännvinets — sädesfrätande tillverkning.

Wr. lossades i slutet af Carl XI:s tid från åtskilliga embetsbestyr, tydligen hinderliga för Statsmannen. 1694 den 7 Juli fick Wr. dimission från præsidentskapet i Bergs-Collegium, der Carolus Rex och Carolus Piper yttra: — — — "hafvandes vi i sjelfva gerningen erfarit, att Verket emellertid icke allenast med en ovanlig mesnage är blifvit manieradt och fördt, utan ock genom eder oförtrutne sorgfällighet i det välstånd bracht, hvartill detsamma aldrig tillförene har hinnt. Alltså skulle vi intet högre ha önskat, än att J vidare velat continuera, då vi kunnat vara säkre att vår tjenst och intresse derunder blifvit väl och noga observeradt och iakttaget." — Särskildt ålades efterträdaren, att hålla alla de ordningar, Wr. infört, i orubbad gång, låtande dem tjena till rättesnöre.

Då Carl XII och Piper drogo i härnad, synes Fabian Wrede, ehuru utan namnet, varit premierministern hemma, han, som i den korta förmyndareregeringen, med Hedvig Eleonora, Bengt Oxenstierna, Christopher Gyllenstjerna, N. Gyldenstolpe och L. Wallenstedt jemte sig, vanligtvis med Carl Piper vid protocollet, haft krigsportföljen, med inseende på Amiralitetet. Den portföljen tog Kungen visserligen vid sin utfärd i egen hand, men till de öfrige hade, som det tycktes, Wrede hufvudnyckeln under de 9 åren då allt gick väl. Berch yttrar, att Wrede vid Carl XII:s tillträde af regeringen steg till sina förra sysslor igen och dref dem under Kungens frånvaro i fält, med lika flit som i de yngre åren, ända till 1711. Under "Grefve Bengts"

höga ålderdom (han dog 80-årig) och sedan från hans [illegible] d. 12 Juli 1702, till dess Nils Gyldenstolpe d. 21 Dec. 17[illegible] utnämndes till Canzlipresident, synes Wr. haft utrikes ä[illegible]derna närmast om hand, utom hvad Kungen och Carl Pi[illegible] afgjorde i högqvarteren. Olyckligtvis kunde Wr. dock [illegible] inge K. Carl den politik, han bekände i bref till sin [illegible] Kungens Hofmarskalk; denna var (i Oct. 1700) *att sluta fr[illegible] med Pohlen, på det H. M:t sedan måtte vända all sin m[illegible] mot den barbariske Ryssen, och låta honom betala gelaget [illegible] all den tort och skada han K. M:t och dess trogne undersåt[illegible] tillfogar.* Medan K. Carl intriguerade för revolutionen i Pohlen, lade, som vi veta, Czar Peter grundvalen till [illegible] Östersjövälde i Petersburg. — Wr. kallas "premier-minister" i depecher, som till honom insändas. Sjöärendernas embetsmän sände sina berättelser och ansökningar särskildt, som man af hans archif synes kunna sluta, till Wr., ifrån Carl XII:s anträde af regeringen intill Wredes dödsår. Dispenserades ifrån Kammar- och Statsverket genom nådigt bref från Bender af d. 30 Oct. 1711, hvarom Wr. anhållit d. 31 Juli s. å.; men K. M:t hoppades, att Grefven vid Rådsbordet och i Commerce-Collegium skulle genom sina mogna rådslag och långliga förfarenhet låta sig hädanefter, som hittills, vårda om rikets bästa, hvarigenom Grefven ökade den nådiga tankan och benägenheten, K. M:t om och för honom hyste. Då K. Carl här undertecknade, påminte han i ett egenhändigt P. S., att han ännu ej fått den infordrade efterrättelsen om de regementens tillstånd, som voro lemnade under Wredes enskilda omsorg. — Förut var Commerce-Collegium blott en gren af Kammarverket. Wrede fick bilda det första Commerce-Collegium under sig sjelf såsom dess förste President; ty alla af honom föreslagna ledamöter och instructioner gillades af Konungen d. 11 April 1711. Wr. var då 70 år. Satt ock i Defensions-Commissionen.

Då rikets nöd började bli stor och Wr. nu blifvit sonlös, öppnades hans hand, som vi ofvan omtalat, på ett storartadt sätt, för att derigenom under den allmänna fattigdomen försona den Svenska afunden eller rättmätiga harmen, för så vidt all åtkomsten ej ansågs så snörrätt. I sitt testamente d. 20 Jan. 1709 kunde han anordna om jordagods, hvilkas mängd och vidsträckthet vi nämnt; men jorden gaf då i allmänhet ringa emot i vår tid. Äfven det inre boet var mäkta rikt. Dottren Sophia kunde föra med sig till Erik Sparre öfver 2,750 lod silfver, 68 juveler, deraf ett halsband sedan såldes för 450 R:dr och ett par örringar för 2,104 R:dr —

om vi minnas, allt arrendet af Mallahof blott var 448 eller lika många T:r säd!
Den rike mannen Fabian Wrede dog d. 6 Dec. 1712, egrofs i S:t Jacobskyrkan i Stockholm, sedan nedsatt i egrafven vid Björklinge i Upland. Likkistan var fullsatt symboler och deviser. Man såg der till påminnelse om börd *en perlemussla, hvari solen kastade strålar;* derlästes: *Generoso nobilis ortu;* till erinring om hans tiutbildning: *Hercules i vaggan sönderslitande ormar,* med ring: *Primis spes orta sub annis; en harpa* med orden: *rdant ultima primis,* angifvande, att han ej svikit förhopprne; *en örn, som slår sina klor i en bomb, hvilken solen dt,* med inskrift: *Neutro territus ab igne,* som lär vilja hvarken rädd för tyranners eller folkmassors vrede; *ett som går på ett slätt fält,* med orden: *animus non virimpar,* antydande, att alla svårigheter voro småsaker för förmåga. Vid fötterna på kistan såg man *Medusædet* eller den nu nedtrampade afunden. Ofvanpå locket såg — ej lifvets eller dödens engel, utan den rent hedniska bilden *Pallas,* som höll en stjernkrona i hand för att liket under locket. I likrummet såg man Emblemer hade under sig verser på latin och svenska, af hvilka dnare voro rimmade till ett helt poem. I personalierna le Nordlind: — — — "öfverallt visade Grefven träget e, stor flit och brinnande nit, moget väsende, upplyst ind, makalös färdighet att finna sig i allt, med ett ord, lösa naturens gåfvor, derigenom vinnande ett odödligt namn i landet och ett nådigt omdöme intill sin död hos sin öfverhet." — I grafverser, som blefvo utdelade, yttrades:

— "Dess tal och tankars ström, som flöt ur nektars källa
Behöll sin samma drift i sensta vinters år — —
— — — — — — — — — — — — —
Den knut, som mångens hand och hjerna trötta gjorde,
Han löste snart — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —
Hans minne var för oss ett stadgars skafferi."

E. Odelstjerna hade skrifvit ett Epitaphium, hvarur må as:

Communi quæ proposuit privata saluti
Regibus & sanctam præstitit usque fidem.
Rerum accisarum doctus sarcire ruinas
Quum supercsset opis consiliique parum — —
— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
Wredius heic parvo sub marmore conditur ingens;
Sæcla parem meritis rara tulere virum.

Vackrare än all denna prakt var dock att Enkan ut-
lade, som vi nämnt, penningar vid begrafningen. Af
hop, som då trängdes vid dörren till Wredeska contoret,
man sluta, huru långt krigsärans törst hade fört Svenska
i nöd. Enkelandtrådinnan Vitinghoff, hvilkens man var
förste af Liffländska adlens deputerade 1692, fick 24
En Fröken Meijer 30; utom dessa begge fick dock ingen
än 3 daler.

Vi minnas huru mycket silfver och guld enkan
Kruus vid sin död (1716) lemnade efter sig. Smycken
perlor, diamanter etc. — värderades arfvingarne emellan
6,670 R:dr, då 19 st. diamanter blott värderats till 15
Fru Brita hade visserligen fört med sig det förnämsta.
ärfde efter sin mor, Fru Agneta Horn, t. ex. i silfver
fontaine — der åtskilliga bilder utsprutade vatten — väga
2,300 lod; ett frukträd med gröna löf och silfverbe
vägande 539 lod etc. Synes i hemgift ha från Gud
Westergötland fört med sig minst 10,000 lod silfver. 17
stiftade hon, efter mannens önskan, de Wredéska stipendie
Af hammarskatten i Söderfors m. m. skulle årligen utgå
Academien 600 daler silfvermynt (300 R:dr R:gs). Vi
se att den sedan så namnkunnige Örnsköld såsom Wred
stipendiat hann grundlägga de insigter, hvilka sedan så
mycket gagnade fäderneslandet.

Dottren *Agneta Wrede* styrde länge för detta stipendium
med mycken nitälskan, att derigenom gagna fäderneslandet,
ej blott ynglingar. Hon förtjenar att särskildt bemärkas.
Född 1674 d. 12 Nov. i Stockholm, blef hon 1693 gift med
Öfverstelieut. vid Pommerska kavalleriet Grefve Axel Johan
Lillie, hvilken vid sin tidiga död, 1696, slöt Grefl. Lillieska
ätten. Under 34 års enketid styrde hon, med ett enda barn att
vårda, sina stora egendomar med ovanlig drift. Dog 1730.
Carl XII:s historiograph, som ock är hennes, intygar, att hon
var begåfvad med qvickt snille och förstånd, undervisad i
vetenskaper, anständiga för hennes kön och stånd, att det
var hennes lust att hjelpa fattiga och nödlidande, bygga hos-
pitaler, med nödtorftigt underhåll försedda, att hon nästan
alla sön- och helgedagar, i högmessor och aftonsånger, vec-
kopredikningar samt alla morgon- och aftonböner sågs på sin
plats i S:ta Clara, i sitt hus förmanande sina tjenare till
Gudsfruktan och ärbarhet. I De la Gard. Donationen i Lund
ser man Agneta Wredes namn på ett stort antal af hand-
skriftsbanden.

De la Gardieska ätten ansåg sig störtad till fattigdom af "illaka Wrede." Detta ersatte Agneta, Fabians dotter, som att gifva sin enda dotter, Hedvig Catharina Lillie, till efve Magnus Julius De la Gardie, hvilken ansett för en mån för sig att få göra sig urarfva efter sin fader (en till M. G. De la Gardie), för att undgå räfsten från ductions-Commissionen. Så uppsteg den snart ende qvarrande De la Gardie hastigt till utmärkt välstånd. Hans , som visste med sig, att hon gifvit ätten dess anseende r, var dock mycket sjelfrådig, stod i spetsen för hattarne m qvinnolinien, och förlefde som enka, enligt Jac. De la rdies yttrande, en million i Paris, der hon umgicks med förnämaste och var hofvets hvardagsgäst.

Man har på Löberöd af Ehrenstrahl väl målade porträt- af Fab. Wrede och Brita Kruus. (Af Fab. Wrede dess- m i Landtmarskalkssalen i Stockholms Riddarhus, m. fl. llen.) Man kan ej begära se ett rikare praktexemplar af magnat och hans gemål ifrån det 17:de seklet. Grefve rede slöt sjelf sin grefliga ätt. Till hans minne äro 3 daljer slagna, beskrifne af Berch och i Rehbinders Landt- rskalkshistoria.

Hans äldste son, *Carl Casper,* var född d. 21 Juli 1673 Lais. Var ännu 1688 student i Upsala, inaccorderad i of. O. Rudbecks hus. Skolgossar sjöngo utanför den jemn- ge Grefvens dörr och fingo vackra penningar. 1690 var n 17-årige Rector illustris, sittande framom Rector Magni- us i Consistorium, för att lära sig — regeringskonst. å. den 25 Nov. höll Grefven en *Panegyricus Carolo XI ctus,* som trycktes på 5 3/4 ark. 1692 anträddes en ut- ndsk resa under en prof. Schefferi son, sannolikt Chemisten nr. Scheffers far, hvilkens föreläsningar i Chemi Torbern rgman med beröm utgaf. På 1 1/2 år hade Gouverneuren h den gouvernerade "utan förfrågan" förtärt 7,000 R:dr. anklagade försvarade sig inför den stränge Fab. Wrede d de underdånigaste ord, språket kunde bestå, men med stämda tankar. Fadren hade sjelf befallt, att intet skulle las på, som lände till den unge Grefvens heder och nytta. tet hade kunnat sparas af hvad som utgifvits, utom det, m betalts för en hop antiqviteter, hvilka de, enligt för- ma resandes bruk, köpt uti Italien. Kostade det något, gick dock förnämt till. Svenska Ministrarne följde unga efven nästan dageligen, der dylika residerade. I Paris gicks han nästan blott med Prins Gustaf (af Pfaltz, Carl s brorson). Med denna tröst undfägnas Grefve Wrede, som

gjorde sin första lycka som opponent emot den grefliga fö-nämheten, då sjelf blott Baron. "Af 10 hus spelades i 8. Der det ej spelades, var tyst och indraget. Kosten för hv-dera var 22 R:dr i månaden, 8 för Laqueien, logement meubler 32 R:dr. De resande återvände.

C. Wr. blef Kammarherre 1695. Reste åter ut 16 Var i Rom. Lemnade Paris d. 3 Sept. 1699 för att be-märkliga stridsplatser i Franska Flandren. Återkom till derneslandet d. 28 Dec. och blef samma år v. Hofmarsk 1700 följde Grefven Kungen till Seeland och skref i bref till Fadren goda bidrag till Sveriges historia. Det en mogen man, som begriper hvad han ser och hör och en fullt duglig telegraph emellan Kungen och den hemma-rande "premierministern." Han delar sin fars politik: med Sachsens och Pohlens Kung; kraftiga tag med Ry-Men Generalerna gjorde flera instancer för att föra Carl tanken på Narva mot en bördigare stridsplan. — Han skref slaget vid Narva redan d. 24 Nov. 1700, aftryckt nära 8 sidor i De la Gard. Arch. Dog i Lais d. 10 1701, efter 17 dagars sjukdom, i hetsig feber. K. Carl sökte honom som oftast under sjukdomen. I den notifica Kungen sände fadren, heter det: Il s'étoit auparavant bien preparé à la mort d'une manière tout edifiante et est extraordinaire dans un jeune homme de qualité, qui quitter en un moment de si grandes esperances d'honneur de richesses . . . . s'il étoit capable de quelque senti après sa mort, il se verroit regretté par son souverain d'u manière tout glorieuse pour un mort, son père en sera sans doute inconsolable.

Efter all sannolikhet hade denne Grefve Wrede godt huf-vud och goda kunskaper, deri värdig sin utmärkte fader, men synes ha öfvergått honom i hjertats egenskaper. Eller ega vi ej rätt så sluta af den sympathi, Öfverinspectoren öfver de Wredeska egendomarne i Östersjöprovinserna är viss om, då han i det ena brefvet efter det andra skildrar allmogens nöd samt dess förtryck af Landshöfdingar och krigsbefäl? Den hårde Landshöfd. Cronhjort blef ock aflägs-nad, och Skalden Creutz's fader, hvilken Inspectoren förordat, blef hans efterträdare till folkets fromma. — Man har öfver Grefve Carl utgifven likpredikan af D. Nordlind och en Oratio funebris af Theologen J. A. Bellman, tryckt in folio 1701.

Skrifter: Panegyricus in Natalem Caroli XI, Holmiæ 1690, 8:o. Pro-grammata Academica diversis occasionibus sub Rectoratu publicata, Up. Oratio in resignatione Rectoratus, Ups. habita 1690.

Yngsta sonen *Lars* föddes 1678 i Dec. på Wiborgs slott. ...r i Hamburg d. 5 Mars 1696. Hade presenterats för ...gen i Danmark, och fick helsa på de Danske Ministrarne, ...visade sig honnette. Böds till de utländske Ministrarne ...kunde ej nog berömma deras civilitet. Kom till Paris ...97, uppvaktade Kungen, fick employ vid arméen. Åt vid ...eral Feuquières bord. Den 28 Maj hade Fältmarskalk ...leroy, på Franska Kungens befallning inbjudit honom till ...; han fick promenera till häst med Fältmarskalken, ofta ...n morgon till sent på aftonen. Hemkom, och blef efter ...get vid Narva Capitaine för sitt välförhållande under ba...jen, dervid han var ute hela natten och andra dagen, ...ru redan då sjuk. Höll sig ännu vid sängen då brodren ...g. Förkylning och strapaser följde lätt i den härdade Carl ...:s tjenst. Lars tillfrisknade. Sändes till Aachen att ...cka brunn. Reste så till Paris. Blef öfverallt på resan ...spord om K. Carls person, bedrifter, hans troupper, m. m. "...ous les mondes en parlent avec admiration." Grefvinnan ...iscar yttrade för Grefven sitt missnöje öfver att hennes ...n ej fått taga afsked af hjeltekonungen. Den 8 Juni 1703 ...ref han sitt sista bref från Paris. Dog derstädes kort ...på af lungsot.

Dottren *Sophia*, född 1675, blef gift 1707 med Erik ...arre. Dog 1708. Deras ende son, *Axel*, kallades *Wrede-...arre*. — Se detta verk, XV: 132.

(Källor: D. Nordlinds Likpred. öfver Fab. Wrede 1713. Stiernmans Sv. Landtmarsk. Hist. hos Gjörwell i Sv. Biblioth. IV D. p. 347—350. Rehbinders beskrifning öfver Sv. Landtmarskalkar pag. 145—152. Ugglas' Rådslängd VI, pag. 5. Berchs skådepenningar III: 99—106. De la Gard. Donat. i Lund, deri en stor del af manuscriptbanden tillhört Wredeska archivet, hvarur utdrag meddelats i De la Gard. arch., särdeles i XIII och XIV D. Fryxells Handlingar och Berättelser. Vanliga historiska arbeten. Gezelii Biogr. Lex. Stiernm. Höfdingaminne.)

—N.

3. WREDE, CARL HENRIK.

Son af n:o 1. Född efter fadrens död i Hapsal i Lif...id d. 8 April 1606. Som hans moder försporde hos denne ...sthumus en särdeles inclination för studier, jemte ett godt ...stånd och ingenium, lät hon honom af skicklige och fli...e præceptorer informeras. Sände honom så i Juli 1625 ut "...sin peregrination." Han var i Holland 2 år, der han ...a studier vid Academierna, liksom ock sine ridderlige

exercitier kunde förfrämja och continuera. När han
Holländska *republiquens* stat sett och intagit, förfogade
sig till *envåldsstaten* Frankrike, flitigt uppvaktande på
vet, som då och länge var en slags friskola för Europas
ädlingar. Efter 3 års continuerliga vistelse i Frank
vände han 1630 till Holland igen. Nu först blef han p
senterad på Svenska hofvet. När Drottning Maria E
nora reste till sin gemål 1631, var C. H. Wrede med i h
nes svit. Men hjeltekonungen kallade sonen af sin fad
räddare till ett verksammare lif. Han blef Cornett vid Re
v. Rosens värfvade regemente till häst 1632, vid 26 års
der. Bivistade Würtzburgs eröfring. I slaget vid Lüt
tjente han för Lieutenant till häst och förhöll sig manl
såsom en Cavalier egnar och anstår, men måste der m
sin ädle och dygdige Konung. Deltog sedan i belägrin
af Hemmel 1633, då Ryttmästare vid Södermanlands Caval
Då den vid Lützen öfverblefne delen af Södermanlands re
mente, enligt hvad dess historieskrifvare antager sannol
hemföljde den store Konungens lik, eller ock förut, återl
Wrede, som nu sökt sig afsked och sökte sig en brud, s
blef 1635 gift med Märta Fleming, Friherrinna till Eli
Fru till Bornö, Östanå och Edeby, en dotter af Krigsrå
Henrik Fleming och Ebba Båt. Insattes 1640 såsom As
sor i K. Hofrätten i Stockholm. Landshöfding i Åbo d.
Juli 1653. Friherre s. å. jemte sin äldre broder Cas
begge introducerades 1654 (n:o 44). C. H. Wr. dog de
Nov. 1654 (enligt likpredikan. I Stiernmans Höfdingam
står 1655 d. 3 Nov. Men han begrofs, jemte sin späda do
Helena, redan d. 20 Maj 1655).

I Personalierna yttras, att han visat stor trohet, r
rådighet och flit, alltid funnen utan svek och list, ej l
nande någon, som honom tillitade, utan nöjaktigt svar.
åberopas som sagesman i de märklige memoirerna, hvilka
tryckts i Handlingar rörande Skand. Hist. IX p. 110.
Skref sig: Friherre till Elimä, Herre till Tavastby, A
(Anjala), Hammenäs, Edeby och Östanå.

Han blef stamfader för den grenen, som ännu grön
ehuru det såg ut, som den först skulle bortgå. Då bro
Casper hade 3 söner och den äldste af dessa hade 2 och
yngste hade 3 söner, så lefde snart blott *en* af Carl He
Wredes flera barn, på hvilken detta hopp kunde hvila, s
Fabian, hvilkens ene son Fabian allena hade barn, en
Fabian, hvilkens barnbarn nu lefva. Vi ha nämnt, att d
Wr—s dotter Helena lades jemte sin fader i grafven.

Oct. 1658 begrof samme Kyrkoherde i S:t Jacob Friherre Henrik och Johan Wrede samt Jungfru Ebba Wrede, hvilka den äldste blott var 19 år och 5 månader. Han under Em. Frigelii — sedermera R. R. Gripenhjelms — ction i Upsala studerat Libros Symbolicos, Historicos & ticos, jemte Mathesin, Geographiam och Eloquentiam, de för sin moder bekänna, att han aldrig låtit draga sitt rta till någon olofligt kärlek eller såsom månge hans ndsgelikar och jemnåldrige" inlåtit sig med någon mena i slika otidigheter, under sin sjukdom styrkande sitt rta med Guds ords betraktande och sjungande af psalmer, vid han bad de närvarande instämma. Han dog på Östanå 13 Juli 1657. — Jungfru *Ebba* kunde "den andelige vattuans" psalmer nästan ur minnet, hade varit öfvermåttan mot de arma, dog i messling d. 4 Aug. 1657, 18 år mal, hvarpå brodren *Johan* följde d. 29 Aug., nära 6 år mal. Vid dessa begrafningar af fader och 4 barn inom kort tid, talade Kyrkoherden Skough ganska rörande. va skildringarne af de fromme sjuke ynglingarnes "himska syner" kunna ännu röra.

(Källor: O. Skoughs Likpredikningar. Adels-Matr. och Höfdinga-Minnen.)

—N.

4. WREDE, HENRIK JACOB.

En Friherre Carl Henrik Wredes son, som skref sig bian *Wrede Carlsson,* Öfv. Lieut., g. m. Helena Gustaviana vall, dotter af Dalahöfdingen Gustaf Duvall (kallas någorides dennes första hustru), lefde ännu 1706, såsom man ner af ett-då till Grefvinnan Agneta Wrede från Riga rifvet bref, men lär dött ej lång tid derefter, lemnande ef: sig 4 söner och 5 döttrar i fattigdom. Hvad reductionen rat, förhärjade Ryssen; hvad Ryssen ej förstört, annamides af Creditorer. Grefvinnan Agneta fostrade, medan fan ännu lefde, en af de 5 döttrarne, hvarför denne hemr sin tacksägelse, viss, att hon fick lära allt det godt och art var. Vi känna till namnet blott sönerne *Henrik Jacob,* n dog 1758, och *Fabian* — se n:o 5 — som dog 1768, nt af döttrarne *Märta G*(ustaviana), g. m. Domprosten leström i Götheborg, och *Barbro Helena,* hvilken såsom Major Grefve C. Creutz's maka blef Skalden och Canzlisidenten Grefve G. Ph. Creutz's moder.

Henrik Jacob, möjligtvis yngre än Fabian, föddes på Edeby i Salems socken i Södermanland, 1695. Modren dog då han var 4 år, fadren innan han fyllt 10. Han blef 1711 page hos Hert. Carl Fredrik; men, "mindre hugfälld för hoflefvernet, gaf han sig åt vapenbragder." Han inskrefs vid K. Lifgardet 1713 som Volontaire, blef 1714 Förare, derpå Sergeant vid samma Garde; s. å. Fänrik vid Grefve Sparres regemente. Då Nerikes femmänningsregemente uppsattes, blef han der Lieutenant och bivistade en förrättning till sjös i Norge 1716, dervid han utmärkte sig; blef d. 16 Juni 1718 transporterad till Elfsborgs regemente. Var då ännu i Norge; men ännu har ej kunnat utrönas, om han sednare på året skickats som kurir till Stockholm, så att han kunnat vara i Prinsessan Ulrika Eleonoras förmak då underrättelsen ankom om K. Carls död; derpå böra dock granskare af urkunder fästa uppmärksamhet. Erhöll på begäran afsked från sin tjenst vid Elfsborgs regemente d. 15 Aug. 1719. Blef s. å. (eller det följande) Capitaine-Lieutenant vid Grefve Gustaf Oxenstiernas regemente, der Capitaines n. h. o. v. gafs honom d. 11 Maj 1721. Då detta regemente upplöstes, blef han 1722 Ryttmästare på expectance vid Östgöta Cavalleri. Säkerligen ha Kryger och Gezelius från Wr—s egna anteckningar eller berättelser, hvad som anföres, huru Wredes lycka och befordran utan hans förvållande nu stadnade, huru några Officerare, som ock på expectancelistan uppförts, kommo snart nog till stora hedersposter, men att Capitaine Wr. glömdes bort till 1747 *). Troligen räknades Carl Fredriks förre skyddling till det "missnöjda Holsteinska partiet," som ej upphjelptes till inflytelse af Prins Fredrik af Hessen. I Holstein hade bröderna Wrede större ynnest än i Sverige. Brodren Fabian blef under tiden t. o. m. Generalmajor i Holsteinsk tjenst; Henr. Jac. uppgifves ha der blifvit Major (Major kallas han i 1742 års riksdagshandlingar). Under tiden slog sig denne på vetenskap, det är afgjordt, och på Svensk häfdaforskning, hvilket är högst sannolikt. Föga mer än ett år efter Vetenskaps-Academiens stiftelse, inkallades Capitainen på det lilla Runstorp i Östergötland till Ledamot, 1741, och den första lysande uppsättningen af ledamöter valde honom till Præses, innan denna ära ännu vederfarits Jonas Ahlströmer, Sten Carl Bjelke, Augustin Ehrensvärd, Christopher

*) 1735 qvarstodo som expectanter på Östgöta Cavalleri, utom 6 Ryttmästare, m. m., 7 Capitainer, deribland H. J. Wrede, G. D. Hamilton (sedan Fältmarskalk), så att utsigten till befordran var aflägsen.

olhem, And. Celsius, S. Klingenstierna, Em. Svedenborg o. d. et förutsätter ej ringa aktning af män, sådana som de yss anförde. Och han rättvisade deras omdöme i præsidiiilet: *om ett borgerligt samhälles, eller ett lands och rikes, inna styrka, samt sätt och utvägar att komma dertill.* lottot är taget ur K. och Höfd. Styrelsen: Swa som thet hr Kununge dygr heder ok ähra, hawa rijka almoga; swa hr thet ok hvariom ädla ok byrdigom Herra dygr blygd ok esa heta ok vara stafkarlakununger. — Må vi härur anföra: "I fornom tima, såväl som i sednare tider har det ock innits sådana statskloka missfoster, som hållit det till ett afvudmedel för furstars bestånd och grundfäste, att fylla intekammarn med millioner myntadt silfver, fastän sådant kulle ske med menighetens förtryck och utmärglande . . . . ; vungna och inbillade dygder, länders våldsamma inkräktning ch Furstars späckade kassor äro odugelige grundvalar under yggnaden åt ett varaktigt och välmående samhälle. Jag unde väl räkna upp flere sådane förkastlige ämnen, som läpare i denna byggningskonsten veta och pläga taga till rastenar . . . . Det hörer ett höfsadt folk till, som låter en gudomliga visheten leda sig till hvarjehanda slöjd, handang och snillebragder, hvarigenom Guds samhällsordning, Skaaren till pris och kreaturet till fromma, vinner sitt behöriga ndamål . . . . . Om Herr Obetänkt ej gör sin räkning, så är räkningen sig sjelfvan . . . ." Man tycker sig här närka en v. Höpkens medtäflare, har det någonstädes yttrats, är profvet meddelades.

Som Præses i Vettenskaps-Akademien kom han till riksagen 1742, och blef en af rikets mest betydande personer en tid, då Riksdagen hade all makten. Den 13 Oct. 1742 bröt Majoren Bar. Henr. Wrede debatterna om kriget på iddarhuset med att väcka successionsfrågan, ehuru indirect, genom ett memorial, att ingen till Svensk thronföljare kunde nnas, som ej vore född och uppfödd i Lutherska läran. änderbeslutet af 1720, att före thronledighet ej skrida till ronföljareval, kringgicks genom att ej nämna det namn, som behöfde nämnas för att begripas. Så se vi Wredes finger om Bondeståndet, der, näst efter hans uppläsning af ett *Memorial om Kungaval*, en bonde kan uppläsa ett liknande, deri amnet Carl Peter Ulrik först nämnes. Bondeståndets flertal fattar eld för förslaget. Taleman och Secreterare svet, och orda om alla faror att nu bekänna sin önskan, de ifva formernas iakttagande m. m.; men flertalet befaller

att i Protokollet skall inflyta hvad Bondeståndet i
2:ne deputerade af Prestståndet komma och upprepa hva
mannen O. Olsson och Sekreteraren söker inpregla; det
Wrede hade mot sig blott 16, som vid voteringen röst
uppskof med önskans tillkännagifvande. Den dagen va
tvifvel en sötebrödsdag för Majoren i Holsteinsk tjenst
Vi känna, huru Carl Peter Ulrik blef Rysk thron
sedan Rysslands Kejsare. Den opinionsyttring af S
allmoge, Wrede haft mod att — mot formerna, det er
— så raskt framkalla, blef visst ej utan följd för d
diska folkens historia; ty nog fortskyndades derigeno
ryska verksamhet, som afsåg att eröfra en Peter
Czarernas thron. Der kunde man ej vara i okunnigl
att Carl Peter Ulrik heldre önskade bli *K. Carl XII*
dörren öppnades till Sveriges kröningssal genom Dr
Ulricas död och Henrik Wredes förslag, blef ej tid at
tersburg längre tänka, utan handla. Gezelius yttrar
tidsens conjuncturer gjorde detta steg till det äfventyr
och det blifver för Frih. Wrede en evärdelig heder, i
då, för att frälsa rikets välfärd, vågade sin egen, oc
öppnade rådplägningen i ett så vigtigt ärende." —
kunde ej blott Hertigens af Holstein bästa afses. D
arcanum, C. Gyllenborg trodde uppå, hade tvifvelsutan
spirerat till Wrede. "Ryssarne skulle sträcka gevä
stund en Czar Peters ättling anförde, som Svensk tl
jare, Svenska hären." Och "då mostern Elizabeth,
Svenska intriguer, blifvit Kejsarinna, skulle hon åter
systersonen hvad hennes fader tagit från Sverige." I
hade Elisabeth så tänkt. Ryska kronan kunde locka,
utan den Finska juvelen, om *något* skolat gifvas fö
pen. Men oppositionen mot Iwan, som anade detta
henne, Svensk hjelp förutan, till sitt mål, och Sverig
pade sitt intrigue-spel, såsom förekommet af upprorss
på närmare håll. Wrede hade emellertid blifvit en rik
notabilitet. Han uppgifves ha suttit i den commission
dömde C. E. Lewenhaupt och Buddenbrock. Han delto
tvifvel i sin brors sträfvan att kunna såsom *finska*
beslut anmäla: *heldre frivillig Ryss, än Dansk genom*
som här skulle betyda: *heldre Kejsarinnan Elisabeths*
kandidat, Adolph Fredrik, än Danska kungen och
Den förra meningen segrade. För Finnar kunde det e
inbjudande, att beräkna en framtida regering i Köpen
men vid det ropet väcktes en sofvande björn. Här
J. Wikmans biographi längre ned. Vid 1746—47 års

som vi minnas, allt arrendet af Mallahof blott var 448 eller lika många T:r säd!

Den rike mannen Fabian Wrede dog d. 6 Dec. 1712, begrofs i S:t Jacobskyrkan i Stockholm, sedan nedsatt i tedegrafven vid Björklinge i Upland. Likkistan var fullsatt symboler och deviser. Man såg der till påminnelse om s börd *en perlemussla, hvari solen kastade strålar;* derer lästes: *Generoso nobilis ortu;* till erinring om hans tia utbildning: *Hercules i vaggan sönderslitande ormar,* med klaring: *Primis spes orta sub annis; en harpa* med orden: *ncordant ultima primis,* angifvande, att han ej svikit förhoppgarne; *en örn, som slår sina klor i en bomb, hvilken solen ländt,* med inskrift: *Neutro territus ab igne,* som lär vilja ga: hvarken rädd för tyranners eller folkmassors vrede; *ett n, som går på ett slätt fält,* med orden: *animus non viris impar,* antydande, att alla svårigheter voro småsaker för s förmåga. Vid fötterna på kistan såg man *Medusæfvudet* eller den nu nedtrampade afunden. Ofvanpå locket såg n — ej lifvets eller dödens engel, utan den rent hedniska nebilden *Pallas,* som höll en stjernkrona i hand för att öna liket under locket. I likrummet såg man Emblemer m hade under sig verser på latin och svenska, af hvilka sednare voro rimmade till ett helt poem. I personalierna rade Nordlind: — — — "öfverallt visade Grefven träget bete, stor flit och brinnande nit, moget väsende, upplyst rstånd, makalös färdighet att finna sig i allt, med ett ord, ikalösa naturens gåfvor, derigenom vinnande ett odödligt namn hela landet och ett nådigt omdöme intill sin död hos sin ga öfverhet." — I grafverser, som blefvo utdelade, yttrades:

— "Dess tal och tankars ström, som flöt ur nektars källa
Behöll sin samma drift i sensta vinters år — —
— — — — — — — — — — — — —
Den knut, som mångens hand och hjerna trötta gjorde,
Han löste snart — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —
Hans minne var för oss ett stadgars skafferi."

E. Odelstjerna hade skrifvit ett Epitaphium, hvarur må föras:

Communi quæ proposuit privata saluti
Regibus & sanctam præstitit usque fidem.
Rerum accisarum doctus sarcire ruinas
Quum superesset opis consiliique parum — —
— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —
Wredius heic parvo sub marmore conditur ingens;
Sæcla parem meritis rara tulere virum.

att främja rörelsen städer och landsbyggd emellan, til ken ända han lät laga de förfallne vägarne, och inrä ny landsväg, till mycken nytta för det vidlyftiga länet hindrades dock i sina goda afsigter af natur och men Hans hjerta oroades, enligt Kryger, när hans ansta vunno en så hastig framgång, som hans välmening ber Möda och bekymmer försvagade hans krafter, så att han längta efter hvila. Den vanns dock så snart den beg "Ingen nyttig näringsgren må nämnas, hvilkens idk funno i Wrede en uppriktig gynnare och nitisk förespr Hans drift var ej mindre än hans välmening, och hans sätt i den allmänna hushållningen så redigt, som hjert ärligt och skildt från egennytta. Den lyckligaste förei patriotiske egenskaper; skada att den hos de fleste sa Kryger var en redlig och upplyst kännare af det ha bedömmer. — Ett uttryck af regeringens bifall lemnad nom Svärdsordensstjernan d. 26 Sept. 1748. Hans afsk gärdt 1752, utföll d. 3 Juli 1753.

Vid 1752 års riksdag, då alla hoppades det bä regentombytet, se vi ej Henrik Wrede; men deremot —56. Hans brors namn stod bland de Rådsherrarnes vid riksdagens början klagade hos Ständerna, att K med *råd* af Senaten förstod blott *tillstyrkande* eller r *råda till* hvad de ansågo bäst; men ej att *rådgifvarn* att *råda öfver* honom. När kungapartiet ville framkal nom våld en exeges af ordet i gammalsvensk anda, oc söket misslyckades, sattes en *Högl. Ständer-Commissi* dömma öfver högförrädarne, och H. J. Wrede var Ordl Denna Commission, ett välfärdsutskott, blodigt i åmi hade sin egen polis, och anordnade d. 12 Nov. 1755 21 Jan. 1756 särskilda summor för hemliga utgifter. hölls en skarp kritik — som dömde till vatten och bröd — öfver "förgripliga utlåtelser" af riksdagsmän, docentei Angifvarne hade stundom vid måltider lockat ut de j den, som sedan anklagades. Tortur användes att ut bekännelser. Man känner Pukes berättelse om "Rose marn." Vi ha all anledning antaga, att Henr. Wrede till de moderata inom Commissionen. Å en berättelse finnes inom Commissionens Handlingar, aftryckt i Hand Skand. Hist. XIII: 278, följ., ha märkvärdiga noter tillagda. Då, enligt Liljegren, handskriften sjelf upp J. Wrede såsom noternas författare, ha vi skäl att j dem med stilen uti det Wrede bestämdt tillhörande Pr *talet.* Möte vi ej samme Höpkens medtäflare? "*Porai*

med Baron Horn: både caracter och courage, men ej Baron *Gust. Jacob Horn* var en hederlig man af föga [...]sstyrka, små revolutionsmoyenger, men lade sig för vida [...]f en stor tillgifvenhet för hofvet. *Brahe,* käcker och [...]rans karl för sin person, redan van vid affärerne, äre-[...], och, för att vara Revolutionsman, för hög; af högmod [...]g han att ej rymma. Chef för det partiet, som äskade [...] makt för både Rådet och Konungen. *Ståhlsvärd,* en [...]e; stor fortificationist; mediocre revolutionsutförare; mera [...]ur, mest af Brahes folk. *Puke,* duktig karl, en äkta [...]utionsperson, af Hårds anhängare in i döden. *Ernst* [...]l en fyllhund, men dessemellan exellent löpare . . . . . . [...]leriet upptäcktes tillställningen. Uselt att nyttja sådant [...] i lifssak, med kunskap om saken . . . *Estenberg,* en [...]gare, . . . sådane, som finnas i alla oroliga tider, många [...]en. Baron *Stakelberg* kom häruti utan att det behöfts, minst [...]t. (Om Er. Wrangel, se härofvan XXI p. 123.) *Hård* ville, [...]kungamakten ensam fick mera styrka. En actif, men ej [...]ort lumen, som det såg ut. Önskade nästan en despotism. [...]er i krig och fred och god militair. *Dalin,* ovillkorligt [...]fven hofvet, men icke i despotisk smak. Baron *Stierneld* [...]e rådkammarn och ville uppoffra allt för hofvets upp-[...]t, utan grannlagenhet. Ändock frihetsälskare. Excellent [...]mangen och af ett artigt väsende med prestance. Baron [...]ag mera quickt pratsam än verksam; nu något nyttjad, [...]ammal vana; var för rådets makt ej ogin och mera [...]a än rojalist inombords. Var framfusig . . . . [...]arne allt stadigt det capablaste folket, mössorna de min-[...]och hofvet blandning. Det trodde sig böra kasta sig än [...]det ena, än till det andra partiet, dupe för hvilketdera [...]let det hjelpt upp." Derpå vänder sig domaren till med-[...]lerna. "Af Commissionens ledamöter var *Creutz* en ung [...]änksam enthusiast, som gaf sig en lumpen rôle (han blef [...]fverste). Bisk. *Halenius* och *Rogberg* voro män af djuphet, [...]ock af mera politisk stelhet och oömhet, än som höfdes [...]ter. *Gadolin* icke sämre; illparig man. Borgmästare *Schan* [...]caput för icke söta medbröder. Bönderne voro af samma ull [...]de förutnämnde. Aktor *Renhorn* var en man, som lem-[...] ett förskräckande rykte . . . . *Palmstjerna,* . . . kalla-[...]han Cato, så är han mindre Uticensis, än republikanarn [...]us, som kunde slagta sin son. En man af mod och pre-[...]ce och talenter. Hans historia är kanske hårdast, då [...]presiderade i den efterföljande Commissionen. *Fredrik* [...]nborg hördes aldrig på Riddarhuset, men styrde . . . .

Pechlin var ännu, som för ung, en underordnader, men redan hade hjertat och hårdheten och lufaktigheten i farlig medborgare, men en esprit d'intrigue en super — Om Ordföranden är intet omdöme anfördt. — Lil fann handstilen i detta manuscript vara densamma, i de handskrifter ur Dalinska samlingen, som väckt så och rättvist uppseende, införda i 1 D. sid. 37, 3 D. si 7 D. sid. 190 och 9 D. sid. 84 af samma Handlingar, ofvanstående anförts. Det erkännes, att både dessa i rer och uppsatsen om 1756 års commission, ha myck tycke i stil, behandlingssätt och omdömesförmåga. I Claesson Rålambs biographi i detta Lexicon anföres e annat skäl att som författare antaga denne i våra häf bevandrade gynnaren af Dalin. Sedermera ha vi up att denne Rålamb, oaktadt lärd man och stor samlare, saknade den skarpsinnighet i omdömet, som röjer sig i memoirer, hvilken H. J. Wrede deremot ådagalägger uppsats, deri hans författareskap är visst, eller å är tillkännagifvet. Svårigheterna för antagandet, at kommit från Norge 1718 till Stockholm, så att han vara i prinsessan Ulrica Eleonoras förmak, då rykt Carls död kom, höll oss då tillbaka från att antaga herre som författare. Vi ha ej ännu kunnat upptäck han kom från Norge till Stockholm, men böra erkän de inre criterierna tala mest för Wrede, och att de y ännu kunnat jäfva det vittnesbördet. Den lika hands alla dessa anteckningar, och uppgiften, att den ena är a Wrede, tynger vågskålen så ansenligt för denna menl vi ej böre förbigå de öfvervägande skälen, att lemna denna sannerligen ej ringa författareära. I händelse tillhör honom, måste han räknas bland dem, som me verkat på våra häfdatecknares omdöme om 18:de i märkvärdigare Svenske män. Vetenskaps-Akademiens mots- och Presidentskap får då en bättre förklaring det i handligarne intagna Rönet om Kytöjord. Man *vetenskapliga* bilder en med vetenskapliga ämnen sys t. ex. "huru Nationens män (i början af Frihetstiden torpare i tankar och politik, utan en enda grad publ rit *hela Fahrenheits thermometer igenom*, med en ele som var parodien på den engelska." Der glöder ej i hans anteckningar en Tacitansk vrede i ordens malm, en vrede, som egentligen är en kärlek, hvilke af sitt öfvermått.

H. J. Wrede dog på Runstorp i Östergötland d. 20 Aug. 3 (ej 1756, såsom Låstbom anför i sitt Höfdingaminne, Wredes chef, Oxenstjerna, orätt kallas Reenstjerna, och D. af Skand. S. Handll. uppgifves i stället för XV, Låstb. 2: p. 317, näst sista raden). Blef 1721 g. m. Elisabeth lotta Skytte, död 1756, dotter af Öfverstelieutenanten Hans te och Wend. Cath. Törnsköld. De efterlemnade inga barn. 1753 till 1758 satt Wrede på sin gård Runstorp i Östernd, utom då de Riksdagskallelser utgått, hvilka han hörade. Hans förhållande till Holsteins hertighus, liksom brokapet med en af "viljorna" i rådet, torde mer än det nit folkvälde, som man kunnat tilltro honom, föranleda, att han ldes i Högl. Stånder-Commissionen 1755, der hans numå Riddarhuset vållade honom Ordförandeskapet. För rens skull, kunde han ej gerna lemna platsen åt en annan valslumpen framkallad. Någon, troligen Friherre A. L. rneld, yttrar: "Wrede var en rättskaffens man, och, ru Præses i Commissionen, sannfärdig, samt väl i stånd känna hvar individu i denna tillställning, hvilken hade för många hufvudmän och desse icke ense, men som ville ändring." Säkert var han en af sin tids störste *ligenser* i vårt land, om vi tala dagens dialekt. Krygers om är: "Han var mer en huld fader, än en sträng husde mot sina underhafvande. Ansåg för den tyngsta börda lefva sysslolös. Tiden var honom ock aldrig till last. brukade jorden med förstånd och med uppmärksamhet. undersökte flitigt naturen, men glömde ej bort att prisa rens herre. Höll sig ej envist vid bruk, som vunnit urnes häfd. Sin öfriga tid hade han användt till läsning andeliga och verldsliga skrifter; de förra styrkte ho- i vissheten om vår gudomliga salighetslära; men de nare städade hans förstånd och gjorde honom dagligen skligare till allmänna och enskildta värf. Han fann i nerhet nöje i chemiska vetenskapen, hvari han förvärfvat så mycken insigt, att han sjelf tillredde större delen af s. k. Halliske medicamenter, såväl som en myckenhet ra läkemedel, dem han . . . . . villigt skänkte åt andra, behöfde dess hjelp. Använde all möda och kostnad på lartade ynglingars uppfostran, mest af sina anhörige. Till sas och hederliga enkors underhåll lemnade han villigt iften af sin inkomst, hvaraf han dock aldrig hördes beröma sig. Och hans egendom var ej ens medelmåttig i ns stånd. Kräslig mat och starka drycker behagade hom aldrig. Sömnen fick ej borttaga hans halfva lifstid.

Om morgnarne drack han ett halft stop kallt vatten i stä för kostbara drycker. Hade ett behagligt utseende. I h panna lästes strax: ärlig man; umgängelsen lärde att så Han var ordhållig i löften, trofast mot vänner, skonsam oväuner, oförskräckt i farlighet, tilltagsen i svårigheter, lig utan flärd. Naturen hade begåfvat honom med en lig röst, den han dock ej brukade för att nedtysta skäl. Men när tvedrägt och farliga stämplingar oroade hällets välfärd, när dristiga händer vågade vidröra lagarnes oryggliga råmärken, — då gjorde vår Wrede för namnet. Hans hjerta tändes af nitälskan ...... ej skämt i allvarliga ting, eller förgripelser mot det, Guds och menniskors lag vill hafva fridlyst. Var i sista lefnadsår ofta plågad af sjukdomar. Han, som burit en innerlig vördnad för Gud och dess heliga sanning *kvilka kommit längre, än in i hjernan*, hade ej svårt att reda sig till döden. Icke med en stoisk känslolöshet, med en christlig frimodighet emottog han döden efter 8 gars sjukdom."

Är han ej af våra *märkvärdige* män af en högre ning, ehuru ej mycket *namnkunnig?* Är han memoirförfatt ren af 1742, så må vi erkänna, att han förtjenar sin jemte *A. L. Hamilton* och *G. Ehrensvärd*, såsom en af ypperste i vår litteratur.

Skrifter: Ytterligare om Kytöland, W. A. Handll. 1742. — Riksdags memorialer. — Tal om ett borgerligt samhälles, eller ett lands och ri kes, rätta styrka, samt sätt och utvägar att hinna dertill, vid Presidi nedläggande i Wet. Acad. Tr. 1743. — Anmärkningar vid Berättelse om Riksens Ständers Commission, 1756, tr. i Handll. rör. Skand. Hist. XIII pag. 279 följ. — Möji. också Konung Gustaf I:s yttrande om Sverige, Handll. rör. Skand. Hist. 1 D. — Ett compendium, etc. 3 del. — Anteckningar, etc. 8 & 9 DD., — se titlarne fullständigt anförda härofvan, XIII b. p. 129.

(Källor: De la Gard. Don. i Lund. — Gezelii Biogr. Lex. — J. R. Kryggers Åminnelsetal i W. Acad. — Stiernm. och Låstbooms Höfd.-Minnet. — Handll. rör. Skand. Hist. XV. p. 181, Sverige under Ulr. Eleon. p. 177 f. — Sv. Mercurius 1760, p. 193—206.)

—N.

5. WREDE, FABIAN (III) FABIANSSON.

Son af Frih. Carl Henrik Wredes son, *Fabian Wrede Carlsson* och Helena Gustaviana Duvall (se n:o 3). — *Fabian* var troligen äldre än brodren Henrik, således född före 1696. Vi ha först träffat honom omkring 1722, då Grefve

bian Caspersson Wredes sterbhus anmodade honom att errresa till Estland och vid den Ryska commissionen beka dessa arfvingars rätt till Sitz. Den 24 Maj 1724 skref a till nämnde arfvingar från Stockholm, huru några af as sal. faders creditorer behållit för skuldfordringar de alänsgods, han ärft, sedan de förnummit, att bemälte arfagar framdragit inför K. M:t att dylika gods kunde försäl- och förpantas. Han framlade derjemte, hurusom Casper 'redes gren allt ifrån Reductionstiden possederat största len af godsen, så att Carl Henrik Wredes gren knappt itit 10:dedelen af donationen till stamfadren Henrik Wrede, ktadt så de första, som de sista donationsbrefven lade a lott till Henriks begge söner. Genom denna orättvisa t Carl Henriks branche hade fadren, Fabian Carlsson, nmit i den nödställda belägenhet, att hans barn nödgats lera bonis, och blefvo nu hotade, att af de manläns gods, fått på sin lott, betala fadrens skuld. Han begärde derför sammanträde, hvarvid utrönas kunde, huru mycket Kongl. det Fabian Caspersson Wrede uppburit på sin lott, öfver hälft. Han hoppades, att billigheten insågs i den begä-ı, att af detta förmycket uppburna få godtgöra fadrens :ditorer. — Ett förlikningsinstrument uppsattes, sedan derom stats i K. M:ts Justitiæ Revision och Svea Hofrätt. I ett :ument af 1731 framhålles, huru Riksdagen 1723 hade klarat, att K. Carl XI:s och Carl XII:s confirmationsbref Carl IX:s donationsbref af 1608 orätt tolkats såsom en ny nation åt Caspers branche, mer än åt Carl Henriks; att r Fabian Caspersson dött utan manliga arfvingar, ej allest Wredeska donationsgodsen borde afträdas till lefvande fvingar bland Wredar in natura, utan ock ersättning lems för uppburne räntor, svarande mot hälften af de ifrån ıbian Wrede Carlsson reducerade sätesgårdar och bondemman. Från 1684 till 1706 gick denna fordran till 7,200 ler silfvermynt af Finska godsen och 26,400 R:dr alb. Estiska. Fab. Carlssons barn begärde ock ersättning för ımgodset Wredenhoff i Liffland; etc. etc. Dock begärdes ɪtt i ett för allt Mustela gård af 368 d. 14 öre smt renta. :n 7 Juli 1731 bad Fab. Fabiansson Grefve M. J. De la ırdie om snar resolution. Den lär ock följt, och efter skan. Åtminstone finna vi att Fabian Fabiansson Wrede lermera egde Pejpola och Mustela gods, som hörde till nationen af 1608.

Baron Fabian uppgick på krigsbefordringarnes trappsteg. ligt Knösiska Anecd. "var han vid Carl XII:s död Capi-

taine, men, såsom af Holsteinska partiet, missnöjd med A-Fredriks val, tog han afsked och gick i Holsteinsk tjenst. Vid Finska kriget 1741 se vi honom dock återgången i Svensk tjenst såsom Chef för Commissariatet. I denna egenskap samlade han mycket penningar, hvarför han köpte egendomar, och dref vid dem åkerbruket till ovanlig höjd." Han var Holsteinsk Generalmajor samt Svensk Öfverste och General-Krigs-Commissarius, då han d. 22 Dec. 1746 inkallades i Svenska Rådkammaren på samma gång, som de berömda männen A. J. v. Höpken, N. Palmstjerna och Cl. Ekeblad. Han blef C. S. O. med St. K. den 16 April 1748, Riddare af Seraph.-Ord. med valspråk: Fide & Virtute, d. 17 Apr. s. å. Nedlade rådsembetet 1756. Död på Fågelstad i Södermanland, Julita socken, d. 17 Apr. 1768.

Kort före hans inträde i Rådet, hade Ryske Ambassadeuren, Baron von Korff, yrkat, att "Generalmajoren Wrede och Commercie-Rådet Plomgren skulle ställas för rätta såsom utspridare af ryktet, att v. K. utdelat mutor." General Wr. hade så yttrat för Holsteinske Ministern Pechlin, som skrifteligen intygade angifvelsen. Wr. nekade dock. — Vi ha i brodrens biographi anmärkt, att R. R. Wrede var bland dem, som angåfvo Adolph Fredrik inför 1756 års ständer, derför, "att Hans Majestät ej ville i Rådet låta sig kullröstas."

Först vid 1738 års riksdag ha vi mött Frih. Wrede i det offentliga lifvet. Han satt då i Stora Secreta Deputationen, hvilken d. 23 Febr. 1739 öfverlade i anledning af Kungens förhållande till Fröken Taube. Wrede var der en af de strängaste sedeförfäktarne, ur tre grunder. "Om Guds välsignelse skulle vinnas för Riket, måste Guds lagar följas. Om trohet skulle visas mot öfverheten, måste man med råd och dåd gå densamma till handa. Hela landets välstånd kräfde goda exempel. Om Drottningen doge, kunde grannarne behandla oss som ett Pohlen, och sätta en Fröken Taubes son in som successor. . Här måste man mera afse Gud, än menniskor." (De la Gard. Arch. XVI: 98.)

Enligt Knösiska Anecd. n:o 3 "sade R. R. Fabian Wrede (1756) öfver bordet hos Fältmarskalken Ungern v. Sternberg, med hvilken han mest umgicks: Jag har retirerat mig ur rådet i rättan tid. Jag såg förut alla de äfventyr, som der förestodo (relative till Preussiska kriget, etc.). Dess systerson, Fähndrik Creutz vid Westmanländningarne, sade på Ekne, dit han kommit från sin morbror redan om våren s. å.: Vårt parti kan ej länge soutenera sig; det måste gå under; alltså bör man akta sig. — Det visar Wredes klokhet, som

att bågen var närmast att brista då den var högst spänd. förstod ock, att partiet skulle dela sig, då kungamakten väl ännu kunde vara ett medel för den ena Hatten, som taga försprång för den andra. Efter riksdagen 1756 han ock Fredrik Gyllenborg mycket negotiera med hof- genom Commerce-Rådet Düben m. fl., alla af gemensamma gter att ecrassera Fersen och hans vänner. Örnsköld e observerat, huru Fr. G. var flitig på couren, ställde sig förväg för de kunglige på Slottet m. fl. ställen. Då de te ut till Drottningholm d. 9 Maj, bockade han sig för m på långt håll, missnöjd med Rådet. Det lyckades väl , som han ville, ty i Aug. 1757 var han i bättre förstånd d Rådet. De Hattar, som nu ernade krossa Fersens parti, ppades få Höpken med sig. Kungen i Preussen stödde nna intrig och C. Fr. v. Höpken erkände, att han blifvit President på Kungens i Preussen inrådan. Man såg ock R. R. A. v. Höpken bli sjuk i början då Preussiska kriget skulle ventileras i Rådet. Säkerligen verkade detta alltmera ifver hos dem, som skulle störtas, att förklara Preussen krig, än samvetskraf i följd af Westfaliska fredens garanterande."

Den 7 Nov. 1750, s. d. då Nolcken blef president i Jönköping, beklagade R. R. Fab. Wrede Riksrådernas svårigheter, som, fast oskyldige, fingo all skuld under Konungens ungdom för oordentligheter vid tjensters bortgifvande. Han påstod, att de blott 2 gånger voterat bort Kungens röst, ena gången 1734, då det var fråga om Erl. Broman, då Kungen sagt i Rådet: Lernen Sie von meinen Ständen unterthänig zu seyn. — Kungen, eljest alltid nådig, hade då i Rådet befallt ånyo uppläsa Ständernas skrapa, i sin närvaro, och desto mera förargat contrapartierna. Carl Gyllenborg favoriserade då Broman. Således, sade Wrede, får Rådet skrapa då det opponerar sig emot Kungen, med utsigt att få bannor sedan, om det hållit med och tillåtit en orättvisa (Knös. Anecd. n:o 4). I ett plaisanterie af 1761 om Hattpartiets inre ställning, framställes R. R. Wrede som Skeppare å Svenska Briggen Tre Kronor, seglande under Fransk flagg öfver Frihetens haf till ön Miseria för 16 redares räkning; men uppgifves afsatt, alldenstund Commissariatets räkningar och 1756 års mordbrandsrök gjorde honom yr i hufvudet, så att han bland de många strecken på sjökorten tog miste om rätta kosan; succederad i sysslan af Pechlin. (Grefve A. Fersen var styrman, Franske Ambassadeuren Supercargeur.)

Det synes, som hade Frih. F. Wrede utgått ur rådet för att vid riksdagen kunna vara sitt parti till större gagn som folkrepresentant. I Knös. Anecd. (n:o 38) yttras: "F. Wr. kom 1746 i rådet, satt der med heder, och var inom nationen mycket estimerad. Då Riksens Ständer 1756 började förklara grundlagarne och inskränka Kungaväldet, yttrade han sig: nu är ej godt vara längre med; ty förut gafs Kungen all skulden, men hädanefter faller allt på Rådet. Han begärte alltså afsked. Sedan lefde han i flera år på landet, och blef sluteligen så rörd af slag, att han alldeles förlorade både minne och krafter. Han var en Herre af godt förstånd och angenäma umgängesgåfvor. Icke heller var han illa vid hofvet. I ungdomen ganska fattig, och ofta i förlägenhet för de nödvändigaste behof; men lemnade efter sig en ansenlig förmögenhet. Han var, som Finne, en stor patron för sina landsmän."

R. R. Fabian Wrede var gift med Catharina Charlotta Sparre, dotter till Majoren Bar. Jac. Casimir Sparre (se Biogr. Lex. XV. p. 94) och hade en son, Grefve *Fabian*, död som Generallieutenant, hvilken fortplantade ätten genom sönerna *Fabian* — se n:o 6 — *Georg*, *Henrik*, *Otto* — Protocollisten i den Krigs-Conselj 1788, derinom Gustaf III, Toll och Ruuth uppgjorde årets krigsplan — och *Casper*. Riksrådet hade ock en namnkunnig dotter, *Elsa Wrede*, hvilken såsom enka efter den d. 1 Febr. 1801 aflidne R. R. Grefve Sven Bunge, år 1806 utgaf: *Om Vinrankors beskärande efter sjelfva naturens anvisning,* påfunnet af Forsyth, med Tabeller — i anledning hvaraf en författare hemställt till blommorna på menniskoslägtets gräsfält, qvinnorna, om Botaniken ej skulle lika väl egna sig för deras studium och skriftställareförmåga, som romanen. "Man tänke sig en tid, då hvar tidning hade sin blomsteriakttagelse i och för Damer, såsom begårliga följetongsartiklar!" — Gaf Fru Elsa Wrede snillet åt sin son, den bekante infallssägaren, Grefve Bunge? Vi påminna blott om hans svar till Gustaf IV Adolph, då denne begärt veta, om hans trogna folk trängts i Storkyrkan, när man vid kallelsen af kanonerna kunde gå dit upp att tacka Gud för Kronprinsen Gustafs födelse. Då Kungen tillsporde den från kyrkan återkommande Grefven: "*Var kyrkan full?*" fick han i blinken svaret: "*åhja, men nog var presten fullare.*" Hofherrarne hade nemligen under väntan på den lyckliga stunden hållit sig vakna med att trycka hvarandra kring en punschbål, som bestods af Majestätet, dervid gubben Flodin, sirligt bugande i sin presterliga skrud, med handboken på

kan, blifvit "tryckt" väl mycket af sina käre åhörare innan ...nsmällarne afbröto glasens klang.

(Källor: Rådslängd. Knösiska Anekdoterna, manuscript i Skara Gymnasii Bibl. De la Gard. Donat. i Lund. Geijers Frihetstid. — Muntliga meddelanden af H. Exc. Gr. Jac. De la Gardie och Öfverste N. Toll. —N.

WREDE, FABIAN (IV), Statsrådet,
— FABIAN JACOB, General-Majoren, och
— RABBE m. fl. se andra serien i bokst. W.

WREECH, KURT FREDRIK von,

...r ett namn, som förtjenar att upplifvas och i minnet bibe...llas af en tacksam efterverld.

En af kämparne, som drabbades af Ryssarnes hämnd, för så många förutgående nederlag, vid Pultava 1709, var Kaptenen vid Öfverste d'Albedyhlls värfvade dragonregemente K. Fr. v. Wreech. Han fördes jemte de öfrige fångarne till Sibirien, der han länge vistades i Tobolsk; var hemsökt af sjukdom och andra vedervärdigheter; blef derunder "väckt," medelst läsningen af Bibien och Luthers företal till Romare-brefvet, köpte sig nu en Bibel, en bok, i hvilken han förut ingengång läsit; fördes till Moskwa, sedan till en ort i Sibirien, fick der Arndts Sanna Christendom, började läsa predikningar och andra uppbyggliga böcker för sina medfångar, sändes till Tobolsk, tog först en gosse i information och började på ett egendomligt sätt undervisa honom. Nu sändes honom Speners katechés, öfver hvilken han 3 gånger i veckan började katechisera och dervid läsa uppbyggliga böcker, tog så flera uti information, satte sig i brefvexling med Prof. Francke, öppnade en matinrättning, der öfver 130 personer blefvo mättade. Från Francke kom på engång 500 Rubel, öfver hvilka v. W. fick fri disposition; bodde sjelf 11:te i ett litet rum; anfölls såsom den der ville göra några af skolbarnen till sina lifegna; ville stundom i vemod låta skolarbetet falla; men repade åter mod, höll sjelf examen, katechiserade om onsdagar och söndagar i Lazarettet; tog 2 Ukrainska ädlingar af grekisk bekännelse i skola; åhörde de svenska predikningarne, ehuru han ej fullt förstod språket; måste, då han återvände till Moskwa, stadna i stor skuld, oaktadt skolhus med tillbehör såldes för 150 Rubel. Fick i Moskwa 950 Rubel, då alla skulderna kunde betalas. 7 barn följde honom, för hvilkas underhåll 52 Rubel honom gåfvos. Kom till

VULTEJUS, JOHANNES.

Född i Stockholm d. 13 Jan. 1639. Fadren, Elias Vult, var der Körsnär, likasom farfadren, med hvilken slägten från Steiermark inkom i Sverige. Genomgick tyska skolan i Stockholm, och blef student i Upsala 1656. Phil. Magister fixa 1668. Följande året prestvigd på kallelse af Riks-Canzleren M. G. De la Gardie (till huspredikant) och samma år kallad till Kyrkoherde vid Christinæ tyska församling i Götheborg. Härifrån kallades han af Enkedrottning Hedvig Eleonora till Öfverhofpredikant. År 1679 d. 15 Jan. utnämnd till Kyrkoherde vid K. Riddarholms och Bromma församlingar. "Uppvaktade under samma syssla" vid K. Hofvet med tyska och svenska predikningar till 1685, då han på underdånig ansökning entledigades "från hoftjensten." Död den 23 Mars 1700.

Vultejus har varit en prest af nit och allvar i dessa ords sanna mening, och utan tvifvel en prydnad för sitt stånd. Visserligen berättas det, att han mycket ifrat mot presters peruker och velat bland riksdagsbesvären hafva det infördt, att "de unge prester måtte blifva förbudne att utan orsak och tvång löpa med peruque," men man behöfver blott erinra sig den tidens skaplynne, för att icke för strängt bedöma en sådan nitälskan*). Ett prof af sin personlighet hade han tillfälle afgifva, en gång inkallad för Götheborgs Domcapitel. I hans namn hade nemligen några karlar nattetid kommit och begärt vin ur hans källare. De personer, hvilka för honom uppgåfvos hafva stört nattron och af honom tillvitades detta oråd, blefvo deröfver uppbragta och instämde honom. Men knappt hade processen inför Consistoriibordet börjat, förrän han räckte sina vederdelomän handen till sämja i det han medgaf att han förhastat sig, och säkerligen tagit miste i sitt omdöme om dem. Med anledning af hans afgång från tyskkyrkan i Götheborg lärer uppstått något krångel rörande successionen. Konungen hade utgifvit fullmakt för Mag. Gerthius att vara hans efterträdare. Men församlingen hade voterat på Mag. Herrmannum. "Vulteji præcipitantia" (i anmälandet af sin kallelse till Riddarholmen) hade, så påstods det af tyskförsamlingens

*) Man kan föröfrigt jemföra hvad som K. O. 1572 fol. LXXI. säges om "sidha kiortlar och Presteluffuor — — stackota kappor och hoffmans hattar."

målsmän, varit orsaken till deras præcipitantia att v… Herrmannum. Gerthius dröjde, eftersom Consistorium i St… holm "förböd Vultejum præcipitera dermed pastore … vivo." Berättelsen är något dunkel. Mellertid nögades K… gen återkalla Gerthii utnämning, och M. Herrmanni blef v… lig Kyrkoherde i Götheborg i Vulteji ställe.

"Huru stort anseende V. såsom predikant egde, s… bäst af den mängd likpredikningar, som han erhöll upp… att hålla, hvaribland öfver Rikets ypperste män." Han s… hafva låtit plantera de vackra träd som förr prydde Ri… holms kyrkogård. Item berättas, att han "sjelf döpt sin… dra fru." Han utgaf Postilla Compendiosa T. ä. Summ. … håll öfver . . . åhrsens Evangelia i verser uprepat vidh h… predikans slut 1684—86. Han slöt Christi himmelsfär… predikan:

> Såsom en andlig örn vår Jesus visar sig . . .
> En örn begifver sig för ungarne i strid . . .
> Som eljest ock en örn sjelf yppar sig sitt bröst
> Och gifver ungarne med blodet lif och tröst.
> En örn ock flyger upp och sina ungar bär
> Och viser thermed nog att han them hafver kär . . .

Så lär V. äfven talat med sina vänner i det enskildta. E… bevis derom, ett rörande bidrag till nämnda himmelsfärds-dags predikan, lemnas härofvan i den fromme Erkeb. J. Baazii d. y. biografi. Till Svenska kyrkans psalmsång har V. skattat med ett nummer (244 i G., 177 i N. Ps. B.), som utgör en dialog mellan Jesus och syndaren. Denna psalm räknas bland dem, hvilka genom omarbetningen i N. Ps. B. blifvit till rikhaltigheten förringade eller rättare förminskade, i det hälften af versernas antal är indragen.

V. var gift 1:o med Margaretha Barkman, och hade med henne 2 söner och 3 döttrar. Dottren *Beata Juliana* blef gift med prosten Joh. Fortelius i Arboga 1690. *Catharina* g. m. Majoren M. Mannercrona. Sonen *Elias Julius* Ph. Mag. improb. i prestex. 1694. — 2:o med *Anna Wallrave* dotter af Krigsrådet G. Wallrave, och hade med henne sonen *Johan Julius*, som blef President i Kammarrevisionen och C. N. O. samt adlad *Vult von Steijern.* Se nedanför.

I De la Gard. Arch. finnes ett bref af honom till Riksdrotzeten M. G. De la Gardie, som visar i hvilket innerligt lärareförhållande han stod till denne herre, som numera var en fallen storhet. Han yttrar, att han "lell så hjertligen åstundat att personligen uppvachta H. höggrefliga Exc." men hindrats och ville ej underlåta att "skriftligen göra det,

sande på H. Höggr. Exc. såsom fordom Raphael på den me Tobias." "Allt," fortfar han, "syntes för H. E. af otacksamma verldennes hefftiga förföljelser vara förkat," och V. söker med sin tröst så godt han kan lindra rtan af de "hårda puffar och förföljelser" och den "timiga skärseldsplåga," H. E. måste lida; kallande honom "en elig prest, som med sitt tålamod predikat" o. s. v. Märkligt är ock detta bref af ett "P. S." som visar att äfven mest heterogena kyrkliga ämnen ej ansågos vara utan esse för den nedtryckte statsmannen. V. berättar nemm deri om "en decision i Consistorio Extraord." rörande ne prester, som förbrutit sig. Den ene var Domprosten kara M. Laurentin, som hade låtit viga en fogde till st, "som gekne varit hade." Det uppgifves att "fogdesten" varit så okunnig att han ej visste hvar Fader vår d i bibeln, ja tillstod att han aldrig läsit bibeln. För sitt lidande med dennes fattigdom blef Laur. på två år afsatt. en andre reus" var en Lector i Skara vid namn Wetteren, som, då han var student, låtit sig viga med en pijga h henne sedan öfvergifvit samt tagit i stället aflidne bipens dotter i Skara. Han blef "med sitt Consistorialbete in perpetuum förskont," skulle deprecera på ett presthe och flyttas till en prestlägenhet på landet."

rifter: Företalet till den år 1681 i Sv. öfversättning tryckta Franktska catechesen — Enfaldige spörsmål eller Christendomsförhör . . . hm 1684, 8:o. — Postilla Compend. (se ofvan), Sthm 1686, 4:o. — v. Ps. n:o 177. — Einige Buss- Lehr- Trost- und Danklieder . . . von inem *J*esu *V*erbundenen knecht, Sthm 1691, 8:o. — Wochenpreigt aus Matth. 22: 14 "Gottes Gnadenkuss und ewiger Rathschluss," b. 1670, 4:o. — Likpredikningar (2:ne på tyska och 11 på svenska språket), deribland en öfver "Extr. Justitie-Directeuren" *) Magn. Gabr. De la Gardie. Ps. 25: 4, 5. "En Konungs och Regents Christel. Rådoch Etatsman," Sthm 1686.

(Källor: Westén. — Arch. Smol. i Ups. Lit. B. — Götheb. Cons. protocoller. — Gezelius. — Stricker. — Wieselgren Sv. Sk. Lit. — Lästbom Ups. Erkestifts herdaminne. — De la Gard. Arch. VII.

C. W. S.

VULT VON STEIJERN, JOHAN JULIUS.

Detta praktexemplar af Frihetstidens duglighetar bland tbetsmän, son af ofvan anförde Öfverhofpred. Joh. Vultejus h Anna Wallrave, föddes i Stockholm d. 20 Dec. 1695**),

*) Denna titel uppmanar till en närmare undersökning, när Drotz-titeln jade förnekas Grefve M. G. De la Gardie och anförda nymodiga titel i llet användas.

**) Kal. grafvården och Gezelius. v. Stiernman har 13 Oct.

uppfostrades i 10 års tid i morfadren Krigsrådet G. W-hus, studerade sedan i Upsala och egnade sig slutligen vågande åt Bergsvetenskapen. Under detta studium han rikets bergslager och grufvor. Begaf sig 1716 på rikes resor, som varade i 7 år. Han var då Gouvern Holsteinske Generalen Cronströms son, som ock blef Återkommen anställdes han vid Riksarchivet. 1726 blef Secreterare vid General-Tull-Arrendesocieteten, som Stockholm inrättades. Redan i denna syssla blef han adlad. Introd. 1746. Med 18 års meriter i nämnde blef han Assessor i Commerce-Collegium 1744. Tit Commerceråd 1747, då han var i fråga att afsändas minister till England, men undanbad sig. R. N. O. Titulerad Hofcanzler 1762. C. N. O. 1763. President Kammarrevisionen d. 6 Juli 1767, sedan han under 5 dentsvacanser företrädt presidentsstället i Commerce-Colle såsom den erkändt skickligaste i verket. Likväl såg de 5 vicariaterne sluta med andras utnämnande. Han att kungafavoriten utnämndes 1747, C. v. Grooth den utmärkte C. Rudensköld 1758 och C. G. Rålamb samt Edv. Carlsson 1762; men när v. Oelreich, f. d. sorn, förbigick honom d. 4 Maj 1767, då slogs en spik St—ns likkista, som ej ens utdrogs, då d. 6 Juli s. å. presidentfullmakt följde. Döden infann sig d. 9 Aug. s.

V. v. St—s förnämsta styrka utvecklades i då gängse Kongl. Commissioner. Från 1744 till sin död satt han i dylika — preses i några —, der arbetets broderlott föll på honom. De uppräknas hos Gezelius. Vi nämna blott att 1744 var han Ledamot i K. Commissionen satt för uppbjelpa rikets jernbergslag och afgifva betänkande, huru vida den föreslagna inrättningen af ett *jerncontor* måtte kunna bidraga. Vårt jerncontor qvarstår på ännu, såsom en frukt af den comiténs betänkande. I "Pom-merska Commissionen" författade han en relation, der materialierna, en skriftvexling från provinserna, utgjorde än 3,000 ark. Man kan sluta till hans nit för svenska len deraf, att han 1747 satt i en Commission, som föreslå att inrätta sjöfart bortom Amerika med landtäste Stilla hafvet; 1749 i en annan, som afsåg handelsinrättning på Afrikanska kusten och i landskapet Susa i kejsardömet Marocco; 1750 i en tredje, som afsåg "försök att göra Orinoco i Amerika." Under "Handelsbalance"-utråkningen skref denne arbetsjätte tabeller med de vackrast ordnade siffror i flera folioband (sannolikt höra de, som kommit

a Gard. donationen i Lund, till den samlingen), sträfvande dermed påminna folket om nödvändigheten att ej köpa mer, än det kunnat sälja, för att undgå skuld. Han fort- dylika uträkningar i öfver 20 år. Han satt som full- tig i General-Tullarrende-Societeten från 1747, tills so- eten vid 1765 års riksdag upphäfdes. Vid riksdagarne fdes detta Lexicon i det Utskott der högsta makten väl åste anses befintlig. Han var således ledamot i Secreta ottet 1756, 61 och 65 årens riksdagar. Som deputerad tsdeputationen att uträkna rikets drätselverk 1762, som . i Vexelutredningen 1763, och som Præses i Berednings- missionen till varuprisens nedfällande 1767, var gubben rt den mest betydande medlemmen. Då hans åtgärd des, t. o. m. när fråga var om inrättning af ett Labora- m chymicum, synes att hans ungdomsstudier i chemi ej tts afbrutne. Man eftersträfvade i dessa dagar privi- r i alla hänseenden, för att få saker i gång. Än sökte lelsmannen Arfvidsson privilegium för att upphjelpa fiske- a, än för en Handelsinrättning på Vestindien, än söktes ctroy för Ostindiska handlens fortsättande, än var frågan ett Saltcontors inrättande, som skulle genom exportens rdran bereda salttillförsel, än skulle Mulbärsplantagen i kholm besigtigas, än hushållning införas i Lappmarkerna, andtbruk och stadsmannanäringar upphjelpas i Finland, illkor uttänkas för Norska undersåtares frihet att flotta er genom svenska vattendrag, och många dylika ärender. alla tänkte regering eller ständer: Gör en Comité, och, på något må dermed bli gjordt, sätt Vult von Steijern in i tén. Han var trogen sin tids anda, det är klart, och s tid var privilegiernas gyllne ålder. Allt var nu ock en ld, som behöfde kringgärdas och vattnas. Naturens hjelp ännu ej tillräcklig, derför var konstens hjelp ännu all- t värderad.

Denne arbetsamme och patriotiske medborgare, som dog Aug. (eller 6 Juli) 1767 genom en slagfluss, begrofs i S:t ie kyrka i Stockholm. *Församlingen* reste öfver denne lem, som sannolikt burit communalbestyrens tyngsta börda församlingen och "försvarat dess privilegier," af tack- het en grafvård, en vacker marmorstod, derå man läser: nedanföre hvilar — Herr Johan Julius Vult von Steijern, President i Kongl. Kammarrevision, — Commendeur af dstj. Orden — född d. 20 Dec. 1695. Död d. 9 Aug. 67. — För insigt i Riksens angelägenheter — Samt red- het och flit allmänt hedrad — Men inom Mariæ Magdalenæ

Församling — synnerligen älskad för stor möda — och rät-tigheters försvar — och Kyrkans upphjelpande: — Ty åt denna Griftvård påkostad — af tacksamme Socknemän.

(Gezelius anför p. 344 att han dog *d.* 6 *Juli* och åt-trycker p. 345 den dödsdag grafskriften uppgifves innehålla. Hvilketdera, som är tryckfel, kunna vi ej upplysa.)

I Knösiska anekdoterna läses: "V. v. St. var en arbet-sam och kunnig man, men vinglade alltid mellan partierna för att vara väl vid hofvet. Slutligen ville han passera för Hatt. Under presidenten Bromans tid och äfven sedermera styrde han hela Comm.-Collegium. När han ville, kunde han uträtta mycket; och som många behöfde honom, fann han alltid utvägar att drifva igenom sina planer. Vid lediga stun-der var han stor amateur af könet. Han egde en stor för-ställningsgåfva och sammanparade med ett vackert utseende ett fryntligt och angenämt uppförande. Alltid var han libe-ral; hade sin hand uti många entreprenader, var en stor pa-tron för fabriker, vinglade mycket med penningar. Att Oek-reich blef président i Comm.-Collegium gick honom mycket till sinnes, och var kanske en orsak till hans död. Han fick väl till reparation ett presidentskap; men hans missnöje var dock icke dermed hulpet, emedan han hade velat tjena i Comm.-Collegium. Vid hans hastiga död af slag lemnade han sitt hus uti mycken skuld och vidlyftighet. Hans söner bidrogo mycket till husets oredor. Mågen, Jacob Fre[illegible] gjorde genom svärfadrens inflytelse en hastig lycka, ty [illegible] Informator i huset och sedan han förskaffat sig mågrättighet, blef han inom kort tid Assessor i Commerce-Collegium."

Man kan sluta, att embetsmannen Vult v. Steijern ej [illegible] tjenst hos något parti, utan tjente alla — och ville tjenas af alla.

Gift m. Beata Piper, en slägting till General Cronstedt, strax efter hemkomsten 1726. Hon var då ej mycket ung. Som han var Commendeur af N. O. uppflyttades, i anledning af beslutet vid 1778 års riksdagsbeslut, hans ätt i Riddareklassen, hvilken insattes mellan n:o 980 Cronacker och 981 Gyllen-storm bland adlen. Denna klassindelning upphäfdes 1809. Ätten fortlefver ännu. En fröken Kar. Eleon. Vult v. Steijern är gift med Kyrkoh. Med. D:r Carl Bergman i Winslöf.

(Källor: O. Törnbohms uppteckning af J. J. V. v. St—ns lefvernes-beskrifning, 1778. Gez. Biogr. Lex. Knösiska Anekdoterna i Skara Gymn. Bibl. Adelsmatr.

—N.

WURMBRANDT, MELCHIOR von.

den verldshistoriske hjelten Gustaf II Adolphs krigs-
a har Melchior v. Wurmbrandt vunnit sig ett namn.
har i egareförteckningen, der Julita sätesgårds hi
meddelas, ett tomrum mellan Enkedrottning Christina,
25 och R. R. Frih. P. Khevenhüller, som, från kejser-
rméen, för religionens skull gick i Kongl. Svensk tjenst.
Men säkert är att Melchior v. Wurmbrandt Liber
skref d. 22 Aug. 1627 en vers, som der stod på hvarje
, hörande till de af Friherren uppfunne s. k. läder-
er, så lydande:

Leicht bin ich und wenig geacht
Thue so viel mancher nicht gedacht;
Meines gleichen von metall gemacht
Kann ich bestehen mit meiner macht.
Durch Gottes gnad bin ich erfunden:
Der mich erdacht, halt sich vor schlecht
Bleibt doch seines Herren treuer Knecht.

aronerne Wurmbrand hade munus Archimagirorum he-
ium i Steyermark, boende på Stuppach. Steph. W—d
ch lefde 1301. En W—d mottog feodalförläning af
III Hertig i Österrike. Ant. W—d lefde 1490. Hans
Mattheus innehade arfsembetet. Dennes söner blefvo
er. De förde en *mask* i *eld* eller basilisk i vapnet
er Op. herald. p. 570).
V. skrefs Baron till Steyersberg (sannolikt är Steyers-
ryckfel) och Johanniter-Riddare. Friherrarne till Ste-
rg voro redan utdöda på manliga linien 1680. Desse
er voro Arf-Skänkare, då Baronerna Khevenhüller voro
llmästare hos Romerske Kejsaren; begge kallade Prin-
Austriæ hos Heraldiska författare, hvarvid vi erinra
n störste af de kejserlige krigarne, som öfvergingo
istaf II Adolphs fanor — Grefve Matthias von Thurn.
en förste, så vidt vi erinra oss, af den kejserliga hög-
som öfvergick till Sverige var M. v. W. hvilken så-
kan misstänkas ha dragit de andra efter sig. 1625
an donation på Marienhusen i Lifland, sannolikt för
ka förtjenster: Marienhus låg i Dorpts Ståthållaredöme,
jernsköld 1626 var Ståthållare. M. v. W. var då Öf-
för ett främmande regemente, hvilket Gustaf Adolph
nog till Liflands försvar jemte Fältherren Grefve Jac.
Gardies garde, Spens' främmande reg:te och något Rytteri

1626. (Hallenb. G. II Ad. hist. 5: 430.) För uppfinningen lättare artilleripiecer fick han sedan Julita gods till evärdelig ägo samt dessutom ej 1,200 utan 12,000 dal., men kom i anseende till gjutningen af sina stycken i rättegång med annan namnkunnig utländning Louis de Geer. Riksregistr. 1627 fol. 93. D:o 1630 d. 24 Aug. Med 14 af dessa lätta kanoner ankom W. till Elbingen 1627 och 2 sexpundingar och 4 trepundningar af dem begagnades vid stormningen Wormdit s. å. De hade inom sig ett kullopp beklädt med koppar, tunnt som pergament, eller ett smidt kopparrör förstärkt med skenor af jern, hvilka gingo längs efter röret samt qvarhöllos dervid med jernband. Skenorna omlindades flera hvarf med starka tåg, tills stycket fått utseendet af en kanon, som vid stötbotten hade kulans diameter och vid trumfen 18/24 deraf till tjocklek. Mellan hvarje hvarf ströks, till erhållande af större fasthet, ett kitt af mastix och andra häftande ämnen. Det sålunda färdiga röret erhöll ytterligare ett öfverdrag af hårdt läder, hvilket stundom målades eller förgylldes. Stötbotten och drufvan inskrufvades i kopparröret, äfvensom, tätt vid stötbottnen, ett fänghål, likaledes af koppar, hvilken inrättning var af största vigt, emedan man derigenom hastigt kunde inskrufva ett nytt, då det förra insatta under en långvarig skjutning blef utvidgadt. Tapparne, hvilka voro af jern, fästades vid ett jernband, något starkare än de öfriga. Hela kanonens längd var 15 till 16 kaliber och dess vigt, lavetten inberäknad, endast omkring 4 lispund 10 skålpund, så att den med lätthet drogs af ett par karlar. En Hoppe försäkrar, att få af de andra fältkanonerna vid Wormdit behöft användas. En Mauvillon påstår, ehuru motsagd af sednare tviflare, att man med dem kunde skjuta skott på skott utan att de behöfde afkylas. Deras krutladdning behöfde blott vara 1/3 eller 1/4 af kulans vigt. De laddades vanligen med skrot, någon gång med 2—3-pundiga kulor. Konungen begagnade dylika 1627—1631, hvarefter lätta jernkanoner uppkommo. Öfverste H. H. v. Siegroth upptäckte huru kanonen kunde förkortas utan att verkan minskades.

Då K. Gustaf den stores hjeltar alltid ha för efterverlden ett utmärkt intresse, är det med ledsnad vi tillkännagifva, att vi om den så rikt belönte Artilleri-Öfversten W. ej kunna upplysa mer än det anförda, hemtadt ur hist. om Södermanlands regemente 2: 39—42, Grefve Hen. Hamiltons afhandling om Krigsmaktens och Krigskonstens tillstånd i Sverige under K. Gustaf II Adolphs reg. i K. W. H. R. H. H.

XVII. 246—249, Hallenb. G. II Ad:s Hist. 5 D. och Fryxells Berättelser VI D. p. 176. Förgäfves ha vi i Dudiks Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte, Brünn 1852, eftersökt upplysning om dessa f. d. kejserlige, som blefvo Konungsmän i Sverige*).

Emedan det torde dröja länge innan man i ett tillägg upphinner bokstafven *T*, må det tillåtas, att här intaga det orättvist förbigångna namnet *Thurn*. Minnet associerar, t. o. m. utan studier i mnemonik, lätt detta namn och den samtida landsmannens och yrkesbrodrens Wurmbrandts, tills ett register hinner utarbetas för hela detta Lexicon, som kan borttaga olägenheten.

THURN, HENRIK MATTHIAS VON. — FRANS BERNHARD VON. — HENRIK VON. — CARL DOMINIK VON.

1. THURN, HENRIK MATTHIAS VON.

Henrik Matthias Grefve von Thurn och Valsassina, Friherre till Creutz, Herre till Wellisch, Winteritz, Götting, Loesdorff, Gedingen, Teutschenbrodt, Paschitz, Krauthein och Wolmerstadt, Arflandhofmästare i Krayn, Kongl. Öfverste Burggrefve på Carlstein i Böhmen, General i Böhmen, Danmark och Sverige samt Svensk Gubernator öfver Ingermanland, Narva, Jama och Coporie, blef Svensk Grefve d. 24 Nov. 1635, hvarefter hans barn introducerades 1647. Fadren bör derföre räknas bland naturaliserade Svenskar. Ingen kan neka att han bland dessa eger en stor namnkunnighet.

Hans anor räknades upp till 4:de seklet, då en ung Mailandsbo, den äldste kände stamfadren, kämpade mot Arrianerna på begäran af Biskop Ambrosius, dervid tappert försvarande ett honom anförtrodt *torn*, hvarefter han kallades *mannen af tornet*. Ätten skref sig i olika länder *de Turre, della Torre, de la Tour, de las Torres* och *von Thurn*. Heribert de Turri i 12:te seklet kom från Frankrike till Italien, der

*) Ännu upptager familjen Wurmbrand 2 1/2 sidd. i Genealogisches Taschenbuch der deutschen gräflichen Häuser, som utgifves i Gotha. Den historiska utredningen träffas i den 71:sta årgången af den Goth. Hofkalendern för 1834 s. 222. År 1840 var den äldre Oesterrikiska linjen representerad af "Heinrich Gundaccar Graf von Wurmbrand-Stuppach, geb. 1762, Freiherr zu Steyersberg, Stickelberg, Reitenau u. Neuhaus, Herr zu Herrschaften Schwarzau, Steyerberg u. Stickelberg in N. Oesterreich; K. K. Kämmerer u. Geh. Rath, Oberhofmeister, Erbland Kückenmeister in Steyermark." — Den yngre Steyerska linjen "zu Reitenau" hade till hufvudman "Graf Franz Karl Wurmbrand-Stuppach; Steier. ständ. Ausschussrath," hvars ena son 1840 var kadett hos furst Windisch-Grätz, och hans andra hos erkehert. Johan.

han blef gift med en dame af slägten Tasso eller Tassi, [redacted] efter de skrefvos *della Torre & Tassio* eller *Taxis.* ([redacted] af Tour och Tassis.) 1313 fördrefs en af Grefvarne [redacted] Tour, som kallade sig Tassis från Mailand (Milano), af [redacted] Henrik VII, till Cornelien-Thal. En af ätten, Roger I, [redacted] 1460 först i Tyskland förslag till postväsendet, hvarefter [redacted] dennes ättling 1518 blef Arfgeneralpostmästare i alla [redacted] V:s riken, hvilket embete ärfdes ostördt tills Tyska [redacted] upplösning 1806, då arfsrätten löstes t. ex. i Preussen [redacted] ansenliga gods. I Bayern, Baden och flere smärre [redacted] är Arfpostmästare-Embetet ännu uppehållet. Fursten [redacted] i Regensburg.

Ätten hade varit riksfriherrlig från 1608 och [redacted] lig från 1686. Ättemannen blef 1754 Kejs. principal [redacted] missionär på riksdagen i Regensburg, der han skulle [redacted] hvilket värf upphörde 1806.

Ridd. Frans Napus, Grefve af Thurn, var i [redacted] 16:de seklet ledamot af de Böhmiska och Mähriska [redacted] ständerna. Hans 8:de son *Henrik Matthias,* född d. 24 [redacted] 1567, kom tidigt att lära grundligt känna den evangeliska [redacted] läran, under det han med allvar sökte kunskap i Guds [redacted] Gjorde utrikes resor och befann sig i Constantinopel vid [redacted] års ålder, der Grekiske Patriarchen underrättade honom [redacted] Christna kyrkans ställning i Österlanden. Besåg sedan Tartariet, Armenien, Syrien, Persien, Arabien, Palestina, Egypten, Abyssinien m. fl. Gift m. 1:o Magdalena Galle 1591; 2:o Sus. El. v. Tiefenbach. Han blef Kapten, Öfv. L., derpå Öfverste i Kejs. tjenst. Kronan Böhmens General-Lieutenant 1604, med Ständernas enhälliga samtycke. Blef ledamot i Collegio Defensorum, hvilket skulle vårda de kejs. privilegierna för Böhmen, deri religionsfriheten för de Evangeliske i Böhmen också ingick. I denna egenskap var han edsvuren beskyddare af Evangeliska trosfriheten. Verldshistorien känner huru 30 åra kriget började och hvad del Grefve af Thurn tog deri.

Matth. Grefve v. Thurn måste snart för sin tro fly ur sitt fädernesland, sökande först sin tillflykt i Holland, derpå i Venedig, sedan hos konung Christian IV i Danmark, sist hos konung Gustaf II Adolph i Sverige. Denne förordnade honom d. 17 Nov. 1629 till Gubernator öfver Ingermanland med underliggande fästningar och sände honom i en Ambassad till Kurfursten af Brandenburg 1630. Axel Oxenstjerna gaf honom, som bivistat slagen vid Leipzig och Lützen, kommandot öfver Svenska arméen i Schlesiska och Mähriska

qvarteren 1633. Besegrad af Wallenstein räddades han likväl af denne ur fångenskapen och blef 1634 Öfver-Commendant i Würtzburg. Kom till Stockholm s. å. Då fingo hans barn sin plats på Svenska Riddarhuset näst efter De la Gardie (n:o 3). Bodde 1636 i Pernau, der han förde ett gudfruktigt och stilla lefverne till d. 29 Jan. 1640, då han dog 73-årig på 27 dagar nära. Begrafven i Revels Domkyrka.

Han var under all krigstjenst gudaktig och den sanna Evangeliska läran af hjertat tillgifven, barmhertig och rättrådig. Det gjorde honom ondt att se bönder och andra underhafvande behandlas som slafvar eller lifegne. Öfverflöd i mat och dryck, äfvensom hungersnöd, hatade han. Var i consultationer försigtig och djupsinnig. Hade fromt folk omkring sig. Höll god disciplin. Vältalig både i tal och skrift. Förstod Böhmiska, Tyska, Latin, Italienska, Spanska, Ungerska och Croatiska. Hade hög panna, stora ögon, böjd romersk näsa. Hans porträtt ses i Theatr. Europæum I. T. och i Wassenbergs Teutsche Flora.

Skrift: Abgenötigte dock rechtmässige und warhaffte Verantwortung und Ablähnung der calumnien und injurien, damit ich hernachs benandter (Henric Matthessen Graf v. Thurn) in der ausgegangenen Deduction, die mit dem Fursten v. Wallenstein vorgangen, ehrenrühriger weise bin angegriffen worden, menniglichen sonderlich der unpassionirten Wahrheit liebenden Leser zur nachricht und information, den Calumnianten aber zur Scham und Confusion an Tag gegeben (Stockholm 1636). Sällsynt.

2. THURN, FRANS BERNHARD von.

Frans Bernhard Grefve v. Thurn var enda sonen af n:o 1, född d. 26 Juli 1595, gift 1619 d. 27 Febr. i Prag med Magdalena Grefvin. Hardeck, måste fly ur sitt fädernesland efter fadrens flykt och kom till Konung Gustaf Adolph, som 1625 antog honom till Öfverste för K. Hof- och Lifgardet och 1627 utnämnde honom till Generalmajor. Om denne Thurns bedrifter 1626 läses i Svenska Archivum I. p. 54—63 och i Fryxells Berättelser VI D. p. 76—81. Vi meddela derur: En här af 7,400 man samlades vid Elfsnabben under anförande af Konungen sjelf, Gustaf Horn, Joh. Baner, Torstensson, "unga Thurn", Teuffel m. fl. — Icke långt från Falkenau höllo Svenskarne, öfvermannade, på att fly . . . nu ankommo från Pillau "unga Thurn" och P. Ruthwen med 2 nya Regementer . . "Unga Thurn," samt under honom Nils Brahe och Hepburn, anförde högra flygelen . . . Thurn an-

kom med hufvudstyrkan. Man skriade: De Svenske hund[illegible] våga ej afbida de Polska huggen. Men vid bergskanten [illegible] Thurn soldaterne fatta stånd och mottog fienden med [illegible] mördande salva, att hästar och ryttare tumlade om hvar[illegible] och de qvarblifne studsade tillbaka för de skarpa sk[illegible] och blanka pikraderna . . Polackarne förlorade 4,000, S[illegible] skarne deremot 500 man. Detta var vid Mewe. Th[illegible] förde under Kungens frånvaro i slutet af år 1626 och [illegible] af 1627 med mycken lycka befälet öfver Svenska tr[illegible] i Preussen. Men sedan han slagit Polackarne flera g[illegible] både till lands och sjös, berättas han under ett anfall [illegible] tid (d. 15 Maj 1627 enligt De Prades Histoire de G. A. [illegible] 13 och Mittags Hist. om G. A. p. 32) tagit den skada [illegible] sitt lif, att han deraf dog i Strassburg i Preussen 1628. [illegible] hans lik stod i Strassburg förklarar Loenbom alldeles v[illegible] Både fader och son voro d. 8 Aug. med då Gustaf Ad[illegible] med 15,000 man under honom, Herm. Wrangel, Åke T[illegible] Baner, båda Thurnarne m. fl. började marschera utmed W[illegible]sel, intagande Marienwerder, Neuenburg, Engelsburg m. [illegible] slott och städer, och Strassburg (i Preussen) slutligen d. 24 S[illegible] eröfrades. Så förordnades Teuffel och unga Thurn till be[illegible]hafvare i Strassburg, hvarpå Konungen den 30 Sept. begaf [illegible] upp mot kusten och i Octobers slut återvände till Sverige.

Den 24 April 1627 har denne Grefve Thurn fått We[illegible]garn af K. Gustaf Adolph, hvilken ärft detta Drottn. D[illegible] vackra gods efter Hertig Gustaf, sin kusin.

3. THURN, HENRIK VON.

Svenska Riksrådet och Generalmajoren Henrik Grefve v. Thurn, hvilken, liksom fadren, stupade i Sveriges tjenst och om hvilkens blodiga hufvuds sändning från Ryska Czaren till enkan, mångenstädes blifvit berättadt, är liksom fadren otack samt förbigången i detta Lexicon. Beklagligen känna vi allt för litet om denne kämpe i Carl Gustafs generalitet.

Han var son af n:o 2 och Magdalena Grefvinna af Hardeck, hvars fader var Senator hos Kejs. Matthias. Vi veta ej födelsetiden, men känna att han var yngre än brodern Christian, hvilken föddes d. 7 April 1624 och i Bibliothekarien Åkersteins genealogi uppgifves ha varit Öfverste för ett Svenskt Infanteriregemente då han dog i Pernau d. 14 Juli 1640, kort efter farfadren. Sannolikt var Henrik född svensk. 1644 var Henrik stadd på utländsk resa. Hans mor gaf då till annor man fullmakt att vid Riksdagen företräda hans

s å Grefvebänken, der han innehade rummet näst efter a Gardie. Fullmakten börjar: Magdalena Grefvinne af n, Creutz, Valesasina och Pernau, båhrne Grefvinne af eck, Fru till Wennegård, Enkie, gör vitterligit, at såsom nne utskrifne riksdagen min Sohn Henric Graff v. Thurn erson intet kan til städes vara efter han nu uti främle konungarike och länder stadder är . . .
Men vid Riksdagen 1647 var han närvarande, utan knot ande sin plats till R. Canzl. Axel Oxenstjerna, som nu t Grefve, så att v. Thurn fick n:o 5 i stället för n:o 4 l Sveriges Grefvar. 1648 stod v. Thurns bröllop med narskalken Joh. Baners enka Marggrefvinnan af Badench Johanna Margaretha, som var född d. 5 Dec. 1622 dog 1661, efter v. Stiernman, men 1691 efter Loenbom. d 3 Oct. blef han förordnad till Gouverneur i Riga öfver den Vendiske och Pernauiske kretsen i Lifland. ralmajor d. 22 April 1651. 1652 d. 13 April confirdes directum dominium, allodialrätt och evärdelig egen- Herr Henric Grefve af Thurn på de uppländske hemman, 1627 donerats hans Herr fader Frans Bernhard. Inkall i Svea Rikets råd d. 4 Oct. 1653. S. å. d. 14 Aug. H. Th. Wennegarn till Gr. M. G. De la Gardie för)0 R:dr in specie. (Det gamla Wasagodset, ärfdt genom d Baner, reducerades sedan till Kronan.) Kallar sig Graff, R. R. und General-Gouverneur i Revel, enligt nalbref i De la Gardieska donationen i Lund. Då Grefve . De la Gardie såsom Konungens Lieutenant (vice Koi nyare språk) afhöll Ryssarne från att besvära segravid Warschau, stod Svenska Cavalleriet under Grefve v. n (Skjöldebrand Hist. de Charles G. p. 302). Då en "oräk-" rysk här, som uppgafs ega inom sig 100,000 man, böljade mot Wilna, kunde Officerarne ej tillbakahålla nskapen. Th. drog sig derföre till Kerskholm, hvilket han snart måste lemna, sedan han det uppbrännt. Han sig då till De la Gardie i Riga. Den 19 Aug. började arne att omsvärma detsamma. Vi känna, att De la ie här skar sin skönaste krigslager, dervid 14,000 Rysnäste sätta lifvet till. Men derunder stupade den tappre ralen med det europeiskt märkvärdiga namnet, v. Thurn, nde såsom barnlös denna Grefliga ätt i Sverige.
Det var vid ett utfall mot de belägrande skarorna redan) Aug. som v. Thurn föll. Dervid ådagalade han stor rhet, svenskhet och ungdomlig ifver, ehuru en förväet, som den tiden ej blott gillades utan kräfdes af an-

förarne. Vi se lärlingen under mästare, som bildats i L... erhjeltens schola. Thurn kunde ej se en flock Sv... krigare omringas af en svärm Ryssar, utan att skynda till undsättning, alls icke beräknande farans vidd. De la G... återkallade honom förgäfves med trumpetskall och utsända... när Öfverste Lieutenant Buddenbrock, med 30 ryttare, ... fram till hjelp, var det blott för att se v. Thurn och W... Croman samt de öfrige svenske ryttarne nedhuggne och ... af sina 30 ryttare förlora 27 samt sjelf få 14 sår. Föl... natten sändes eller hemtades v. Thurns kropp, men ... lös. — En Öfverste kom d. 25 Aug. från Czar Alexis ... en fyrkantig låda, som skulle lemnas Enkemarggrefvin... Den öppnades och befans fodrad med rödt taft, men då ... upptog det deri förvarade, si, då var det v. Thurns bl... hufvud. Så är den gamla berättelsen, som Rosenhane in... i Rådslängden och Loenbom i Grefvens biografi. — Cron... (i bihang till Biogr. Lex. p. 56) yttrar ett tvifvelsmål ... berättelsens grund, emedan Furstinnan Marie Euphrosyne ... fört, att hon och "flere af Fruntimbret" måst förut ... qvittera. Men om Stockholmsdamerna återvände, följer ... deraf, att Estniske Gouverneurens egen Fru, kanske ... i Riga, såsom den bäst försvarade orten, äfven bort... Åtminstone är ej grundadt skäl, att derföre förekasta ... sådane som Loenbom och Rosenhane, att hafva anfört ... dikt. Att med *möjligheter* neka, är ej mer vetenskapligt, ... att med *möjligheter* jaka till en sak. Åtminstone ligger ... gen tvifvelsanledning deri, att en Rysk Czar i dessa tid... var så ridderlig, att en dylik öfverraskning ej kunde af h... nom verkställas. (I general Patrick Gordon's dagbok (1:a ... utg. af Obolenski och Posselt, Moskwa 1849, 2 o. 3 dd. ... Posselt ensam 1851—53) berättas, I b. s. 74, att Thurns en... 2 dagar efter utfallet fick mannens *lik* sig tillsändt genom e... ryttmästare, hvilken erhöll 100 dukater i skänk. Utförligare ... lärer berättas i Gadebusch's livländische Jahrbücher, B. V... p. 446 ff.; men utg. har ej varit i tillfälle att få se detta verk).

Så "tvättade den siste Grefve v. Thurn hufvudet i sitt blod" för Sveriges intressen, hvarefter vi blott en gång lyst en v. Thurn, men af Baronliga grenen, inom våra landamären. Märkligt är att äfven denne kom såsom en af Katholiker och Jesuiter förföljd Evangelii bekännare, sökande i Sverige, liksom Grefvarne, en konung och ett folk, som voro mäktige att skydda en trosförvandt. Men han kom ej som General utan Gesäll, han nedhögg ej Ryssar, men han nedsatte tryckstilar på ett tryckeri i Norrköping, då en öfversättning der trycktes af symboliska böckerna och Scrivers

uskatt, just i afsigt att öka den Evangeliska sanningens rkningskraft i Gustaf II Adolphs ärofulla rike. Skulle en nare upplysning om denne v. Thurn ej vara på sitt ställe?

THURN, CARL DOMINIK v. GASSER, BARON VON.

Carl Dominik v. Gasser, Baron von Thurn föddes 1690 20 Febr. i Schweitz. Fadren Joh. Jac. v. Gasser Baron Thurn, modren Maria Barb. v. Böller. Hon dog vid framandet af detta sitt 13:de barn. Han döptes d. 25 Febr. thållaren i kantonen tog det späda barnet till sig, tills ren hade en ny maka Maria Juliana Imhoff från Uri, i ikens famn gossen lades, då han var i sitt 4:de år. Som i ref dervid sin okända mor i ansigtet, fick hon för ho- a ovilja. Fadren kom genom en egen händelse att dela ifmodrens känslor. Vid ett besök i klostret Maria Einsie- n, der Jungfrubilden ansågs göra under, hade gossen kom- uppåt en löntrappa, der han i all sköns okunnighet satte chaniken, som åstadkom Jungfruns ynneströrelser, i gång. deraf föranledt tecken till Madonnans högsta nåd, föll tet, som för tillfället var i klosterkyrkan, med sina huf- ien ned till jorden. Gossen, förskräckt, flydde ut i en igård. Undret intygades af många vittnen. Fadren talte om för bordgäster. Gossen log och omtalte grunden till ovanliga nådesbeviset. Fadren dömde honom då att i ett ster dagligen läsa 6 Brigittin-rosenkransar, hvardera an- vande 150 Ave Maria, der hundra förtjente 700 års aflat. cket dylikt jagade v. Thurn ur katholska kyrkan. I Halle i Francke befann han sig, då ett bref kom från Pastorn Norrköping, Reiner Broocman, hvari B. klagat öfver supe- t och okunnigheten bland Svenska presterna. De hade iligen blott några få föga dugliga böcker. Han ville låta ersätta och trycka Scrivers Själaskatt. Von Thurn sändes d Tyska Konstförvandter till Norrköping. Stormen upp- star dem på stranden i närheten af staden, der man tog n för Ryssar och flydde, lifligt minnandes 1719 års härj- gar. Länge och troget arbetade Baron v. Th. såsom ge- it af Prostens tryckeri. Kom till Stockholm 1727, upp- des till Drottningen, som låg på en soffa och förmante om att ej knäfalla för andra än Gud. Infördes till sjelfve zlipresidenten Horn, som omtalte huru Herrar v. Thurn rt Sverige vigtiga tjenster i Gustaf II Adolphs tid och n han sjelf druckit många flaskor vin med v. Thurns far. onen fick nu en Kunglig pension. Men när han kom till

Kassören att den lyfta, var vanligtvis kassan tom. Mäklaren Hedlinger gick under tiden Österrikiska Jesuiternas ärende att skaffa affällingar i händerna på påfviska kyrkans hämnare. v. Th. ansåg bäst att fly. Kom öfver Göteborg till Köpenhamn, der han förut varit i Broocmans ärende för att skaffa Danska Boktryckerigesäller, när de Tyske låtit de Svenska afunden hos boktryckare locka sig från Broocmans officin; men nu kom han i ett vida mer bekymmersamt läge. Det gränsar intill det otroliga, allt hvad han nu led. Efterspanad af Jesuiter och dold i Helsingör, efterspanas han äfven der och sändes af christliga vänner öfver till Helsingborg. Der vistades han den lugnaste tiden af sitt lif, väl upptagen af Commendanten Lannerstjerna, Prosten Rönbeck, och Borgmästare Salvius m. fl. Han stod der fadder 1731 för Peter Romare och Barbro Lundberg. Stördes dock äfven här af Hedlinger och måste fly till Jutland. Dog i Ebersdorf 1747.

Denne i Sverige under flere år boende och arbetande boktryckerigesällen Baron v. Thurn var en den mest olyckliga menniska under hela sin lefnad. Genom sitt biträde vid tryckningen af Scrivers herrliga Själaskatt har han kanske bidragit mer än hans grefliga fränder till protestantismens seger i Sverige. Vi hänvisa till en lefnadsteckning öfver honom, nämnd bland källorna, som torde innan kort framträda i Svensk drägt.

(Källor: Loenboms Anekdoter om namnk. och märkv. Svenska män 3 B. 1 St. Fryxells Berättelser. Pufend. Res gestæ C. X. Sköldebrand Hist. de Ch. G. De la Gard. Arch. III & XI DD. Bihang till Biogr. Lex.: M. G. De la Gardie. Die Wunderwege Gottes in dem Leben des Karl Dominik a Gasser Baron v. Thurn aus Schwytz, Bearb. von Ledderhose. Schaffhausen 1849. Helsingborgs kyrkas Dopbok för 1731. (Kallas der af Klockare-Concepisten Baron von Torne, men nämnes ej Gasser, hvilket namn han ej heller lärer begagnat i Stockholm, då man upplyste honom om hans fränders förtjenster af Sverige.)

—N.

WÜRTZ, PAUL.

Då *Würtz* varit Svensk General, och af en bland våra störste konungar utnämnts till Svensk Friherre, ofta nämnd i vår historia såsom en af de namnkunnigare härförarne i vår mest lysande kämpeålder, torde vi böra på ett ställe här samla det ringa vi om personen känna.

Födelseår och födelsort äro oss obekanta. Sannolikt var Paul Würtz ej i ålder mycket skild från Carl Gustaf, och troligen känd af denne från ungdomen; kanske en Zweibrückisk ädling.

Då vi först möta hans namn i häfderna, är han förkla- gunstling hos Pfaltzgrefven Carl Gustaf, under det denne, fara för Ölands harar och döttrar, bodde i en slags exil Borgholm. Enligt hvad P. Brahe långt sednare lät förstå enaten, var W. visst ej en af de förhatlige tyske ple- erna, utan en af de i verlden bättre fördragne "Athei- rna", en hofman, som således väl ej höll tillbaka då Ve- och Bacchus-tjensten på Borgholm gick något längre än tidens måttlighetsopinion fullt gillade. Med dåvarande ositionschefens, Bengt Skyttes, religion och moral, före- e W. ännu säkrare Bengt Skyttes politik. Ej känna vi mycket W. deltagit i det Messeniska revolutionsförsö- , som visst ej fördröjde uppförandet af Drottning Christi- afsägelsedrama, men när Öfverste P. Würtz insände det quill, som kostade Messenierna, fader och son, hufvudet, Messenius, fadren, hvarvid han först förtroligt skref ande: "1:o sin sjuklighet, 2:o det till Hertigen inkomna quillet," så synes allt skäl vara att antaga, det Öfversten och Historiografen M. förut sinsemellan, kanske i den tre Messenii närvaro, afhandlat den då ännu betänkliga gan, huruvida ej Drottning Christina vore "en toka", som de aflägsnas till förmån för Hertig Carl Gustaf. Snarare ille vi frukta, att W. var machinisten under däcket, hvil- i först steg fram, då segren vunnits *). Adolf Findlings llrike författare har ej förbisett P. Würtz i sin teckning Carl Gustafs fredliga throneröfring. Sverige vann på den- mma mera, än det som förlorats på Christina, ehuru detta sed- re var mycket. Förlusterna äro nu ersatte eller förgätne, a Carl Gustafs eröfringar bära ännu de rikaste frukter. ck äro vi derföre skyldige alla, som arbetade för hans phöjelse på Svenska thronen.

Vid slutet af 30-åriga kriget var W. redan Öfverste. kunna utan tvekan antaga, det Carl Gustaf ej lemnat efskap öfver ett lifgarde, hvilket han upprättade att om- va sin person, åt en krigare, som saknat ära för redan örda bedrifter, ehuru vi ej känna hvar eller på hvad sätt , skurit sina första lagrar. Fryxell finner honom redan 53 ofta nämnd i de utländska ministrarnes berättelser till p. regeringarne.

Då Carl Gustaf skulle välja sig en gemål och Drottning ristina anbefallt äldsta dottren af Hertig Fredrik III till stein Gottorp, sände han sin broder Adolph Johan, L.

*) C. Adlersparre, Hist. Saml. I: 335 f. 355 f.

v. d. Linde och P. Würtz att uppgöra den vigtiga h
De förordade den yngre systern, Hedvig Eleonora, som
blef vald. Bland de 3 sände männen synes Öfverste W
mesta förtroendet. V. Rikskanceleren, Gref Erik Oxen
hade blott uppdrag att hemföra den Kungliga brude
Amiral Bjelkenstierna, att anföra den för ändamålet u
flottan.

Dylikt syntes väcka afund, och Carl Gustaf v
klok att aflägsna utlänningen, sedan han ej längre s
ligen behöfdes vid Furstens sida. Med all den framti
kunde anses öppnas vid thronens grannskap för en "A
royal" och Öfverste för ett af Konungen särskildt upp
lifgarde, se vi dock W. kort efter kröningen 1654 af
Gouverneur till Stade.

Då Carl Gustaf utgått som härförare, behöfdes de
på vigtigare plats, och 1655 återträffa vi honom,
Generalmajor, såsom Commendant i den Pohlska hufvu
Krakau, med befäl öfver fästningarne Landskrona, W
och Tenschin tillika. Pufendorf (Gesta Caroli Gustav
lyser att Fab. Fersen var ställd vid hans sida, angi
att F. särskildt hade med fästningsverkens iordning
att göra. Skjöldebrand (Histoire de Charles Gustav
skrifver W. den sistnämnde verksamheten, och uppge
han med någon skulle dela sin makt.

Under det W. innehade Krakau, gjorde han tvenne
utfall och flera mindre. Vid det första tog han De
med sina höfdingar sofvande i ruset till fånga. Om
ren 1656, kort före Warschauslaget, skedde ock ett
utfall, då Polackarne öfverallt blefvo slagne. Fryx
rättar utförligt om desse krigsbedrifter. Pufendorf
(Lib. II. § 14), huru W. tidigt på våren 1656 utsände
corpser, än att rädda saltverken, hvilka innehades a
skarne, än för att skydda klostret Wiesnitz, beläget 4 m
Krakau, än — dervid Öfverste Yxkull synes vid Würt
— för att nedslå fiendens ströfcorpser, alltid återkom
med seger och rikt byte. Vid dylika utvandringar må
särskildt skydda de tysktalande inbyggarne i Pohle
de Pohlske, ofta af ädlingar anförde röfvarhoparne, h
der man kunde få se krigare i 17:de seklets midd
afskära qvinnors bröst och kasta dessa, jemte qvin
små barn, till föda åt svin, sedan dessa vildar på den
som väl får antagas hafva förmanat till menskliget,
git både händer och hufvud. En gång anfölls W. af
man, hvilka han dock jagade en mil på flykten, er

ältstycken och 6 fanor (Puf. Lib. III § 46). Efter segren Warschau *) mötte Würtz med sina Svenskar länge föga stånd. Vid blotta åsynen af Svenskar kände nu Polacken stor benägenhet att draga sig undan. I medlet af Oct. kom Lubomirski med all adlen från 2:ne woivodskaper, hvarje ädling anförande sina underhafvande, och belägrade Würtz. De hade med skriftlig och dyr ed förbundit sig att icke vika förrän Krakau var återeröfradt ur Svenskarnes hand. Men stormningen, hvartill Soldaten var redebogen, uppsköts vid närmare besinnande att man hade Svenskar framför sig. Man ansågs bättre att köpa deras utländske anförare. Sjelfva Drottning Lovisa Maria af Pohlen måste låna sig att skrifva till Würtz i de mest smickrande ordalag. Hon erböd sig att sjelf komma för att underhandla med honom. Hon önskade en så utmärkt man för sitt Kungarike. W. svarade, att han ej förtjente hennes så stora nåd, helst ingenting kunde upplösa hans lydnadspligt emot Svenske Konungen, bedjande med bön att få utan fläck framlefva Hennes Maj:ts ödmjukaste tjenare **). Lubomirski vände sig sedan med förnyade försök till den i hans tanka uthungrade besättningen. W. uppdrog Chefen att svara, och detta skedde genom en par färska rapphöns jemte helsningen, att först när en rotta kostade en dukat, kunde dagtingan komma i fråga. Så slöt det tredje försöket mot Krakau.

Med 1657 kände sig Carl Gustaf i tillfälle att beträda en mera fosterländsk politiks bana. Han behöfde då sin Würtz och hans tappre krigare vid sin sida. Ragoczi fick helsningen, att om han ville blifva Pohlens Konung, finge han sjelf skydda sina fästningar. Denne hörde ej gerna detta språk, men W. var dock färdig att d. 2 April 1657 ... (Skjöldebrand L. c. I: 313). Det gick dock annorlenda än Carl Gustaf tänkt och Würtz, som hindrades af Czarnecki att tåga till Svenska arméen, måste fortfara att med sina Svenskar försvara Krakau. Denna väntan inom

---

*) Skjöldebrands förläggande (Hist. de Charles Gust. I: p. 264) af denna Warschaus strid, af lysande seger åtföljd, till *Augusti*, i st. f. *Juli*, måste vara ett misstag. Flera acta publica från dessa dagar uppgifva Juli. I Carl v. Greiffs "Hermathene", 3 h. p. 124, anföres visst, att Skjöldebrand skiljer sig från Pufendorf, han följt Dahlbergs egenhändigt undertecknade beskrifningar till sina öfver slaget utgifna plancher; men om Dahlberg verkeligen skrifvit *Augusti*, måste det vara en missning.

**) Riks-Arch. Acta historica 1620—57. Fryxells Ber. XI: 198.

fästningsmurar blef likväl den tappre W. för lång, och h
samlade en dag sina kämpar omkring sig och tilltalade d
"*Mine tappre kamrater: Det är nu på andra året, som*
till Svenskarnes evärdeliga ära och beröm hafva försv
denna stad. Vi hafva, såsom i en lek, med oförskräckt
glädtigt mod tillbakaslagit alla Pohlackarnes anfall. Så h
vi med Guds hjelp och egen tapperhet fullgjort vår pligt,
att när vi sjelfve redan i jordens sköte förmultnat, skola v
efterkommandes hjertan fröjdas, när de få läsa vår trohet
ihärdighet beskrifna i de tideböcker, der Svenska folkets
och bragder upptecknade varda. Om så kräfdes, skulle vi
på samma vis fortsätta detta försvar. Konungen och fä
neslandet få likväl vida större nytta af oss, om vi genom i
uppgjord dagtingan bereda oss säkert återtåg, än om vi
grafva oss under ett, om än långvarigt, dock ändamålslöst f
svar." Alla bifölla. Snart var en förmånlig dagtingan u
gjord. W. uttågade med 2,850 man, som voro qvar af de 3,
som intågat, med brinnande luntor, flygande fanor och kli
gande spel, medförande 18 kanoner och 390 trossvagn
Sådana vilkor hade W. kunnat betinga sig af de omgifvan
fienderna Hatzfeld, Montecuculi, Spork och De Souchés,
ej tala om de genom sin inbördes tvedrägt mindre betydan
Pohlackarne, hvilka långt förut förlorat allt förtroende eft
så många brutna trohetseder. W. yttrade till Fältmarskal-
ken Hatzfeld, att det vore omöjligt att lita på de råa hal-
vildarne, Pohlackarne, hvarför han begärte hans löfte p
gammal tysk tro och heder. 1,000 Österrikare eskorterade
de aftågande till Landsberg. Ehuru Kung Johan Casimir
Hatzfeld, Czarnecki m. fl. hade underskrifvit kapitulationen,
försökte dock Cz. att falla Svenskarne i ryggen, när Hatz-
feld ej längre kunde hindra det. Men W. kom lyckligt u-
dan till Stettin, der han, enligt Fryxells omdöme, inlade
evärdelig ära (se derom i P. Örneklous biogr.). W. blef,
enligt Fryxell, högt aktad för mod, drift, klokhet och kraft,
liksom för ett både angenämt och pålitligt väsende. Carl
Gustaf utnämnde honom till Svensk Baron, med R. R. Salvii
Friherrskap*), ehuru Friherrebrefvet ej lär utskrifvits. Den
18, 19 April 1660 yttrade dock Senaten i sitt Protocoll, att
hvad Konungen gjort, skulle honoreras.

Vice Gouverneur i Pommern var W. 1662**); men den
24 Jan. 1664 hade han begärt afsked, hvarom d. 19 Febr.

---

*) Theatrum Europæum, 8: 1043.
**) L. c. 9. p. 531.

lades i Senaten, uti hvars protocoll vid detta tillfälle han et berömmes, och beslöts, att han "skulle ombedjas att na qvar." På trägen begäran fick han dock d. 3 Mars afsked från v. Gouverneursskapet, efterträdd af Dohna. hade, enligt Ministerrapporterna, stor jalousie på Gene- W. af fruktan att han skulle till Sveriges skada öfvergå nsk tjenst, derifrån han fått frestande anbud. 1665 var ock Dansk Fältmarskalk*), i denna egenskap fortfa- le 1667**). Man sökte återvinna honom följande året. eringen beslöt d. 25 Maj 1666 att erbjuda honom en sk fältmarskalksstaf. P. Brahe ville dock ej under- fva beslutet derom; ty 1:o hade Sverige redan för många marskalkar, ehuru staten ej tålte sådana utgifter; 2:o W. en främling, och dertill incertæ religionis. W. hade rt rang framför öfrige fältmarskalkarne, ehuru han te, att de, såsom Riksens Råder, ej kunde taga plats un- en icke senatorisk person. Man ansåg vilkoret insatt att få afslag. 1668 se vi W. vara Holländsk Fältmar- k***). 1673, då R. R. Edm. Gripenhjelm blef Friherre, han blott rätt att skrifva sig Friherre till Örneholm (i holms län), ehuru Würtz i sin lifstid skulle deraf upp- inkomsten, då Gripenhjelm skulle få af en kunglig pen- en motsvarande inkomst.

Ännu den 1 Nov. 1674 var det ej afgjordt, om Würtz lle åter ingå i svensk tjenst, eller ej; men d. 18 Nov. hade han blifvit Generalgouverneur i Brehmen. Snart kom väl något hinder, ty Henr. Horn befaltes qvarblifva in post. 1675 var åter ett förslag å bane att indraga rtz, då Fältmarskalken Helmfeld yttrade sitt missnöje öf- att se denne sig föredragen. W. var nu Kejserlig Fält- skalk. Dock fick han till sin död behålla det Friherr- i Ingermanland, Carl Gustaf gifvit honom.

Han dog 1676 i Hamburg. Vid ryktet härom, skref H. el i sin dagbok d. 26 April en föga hedrande minnes- : . . . . . "hvilken, änskönt han hade vunnit både sin ta egendom och sin förnämsta experience uti Sveriges t, var han likväl så otacksam, att han utan orsak öfver- ensamma, att han sedan var snart den ena, snart den ra potentatens tjenare; ty huru skall den med redlighet a menniskor, som håller sig för klok att tjena Gud?" †)

C. Adlersparres Hist. Saml. IV: 162.
Theatr. Europ. 10: 639.
) L. c. 10: 850.
Sw. Bibl. I: pag. 111.

Då Prof. Fryxell meddelade biographiens författare skillige upplysningar rörande Würtz, tillägger han ”Att W. var atheist, minnes jag mig tydeligen hafva men kan ej säga hvar, måhända af Pehr Brahe i Rådsprotocollerna. Jag vill minnas, att beskyllningen t. o. m. lades medan han var på Öland hos Carl Gustaf.”

Här är således ett nytt bevis, att, utan religiös grund, troheten mot kung och fädernesland är ”lösjordadhet.” Så länge Würtz's hjerta fästade honom vid Carl Gustaf, hörde han Carl Gustafs rike, hellre än ett föraktadt P..., men när denne kung var död, tog han tjenst hos sin v...rares värste fiender, om de kunde bjuda högre rang och ... än Sverige.

(Källor: Pufendorf, Gesta Caroli Gustavi; Skjöldebrands Histoire de Charles Gustave; Fryxells Berätt. XI Delen; Enskildt bref från Fryxell; C. Adlersparres Hist. Saml. IV; Giörwells Svenska Bibliothek, I; Theatrum Europæum; Rühs, Svenska Folkets Historia, ...)

—K.

WYK, WILHELM DE, d. ä. och d. y.

1. WYK, WILHELM DE, d. ä.

Welam eller *Wilhelm de Wyk d. ä.* var Svensk ...mästare redan i K. Erik XIV:s tid, inkallad från Nederländerna. Sven Elofsson har lemnat honom mycken uppmärksamhet i sina få historiska anteckningar. I Oct. 1568 inlemnade de W. till K. Johan K. Eriks harnesk och munition, den Johan lofvade betala. I Febr. 1569 utföll denna betalning i kopparplåtar. I Jan. 1571 handlade Regeringen med W. ... W. att han skulle låta göra tillförning af spannemål, ... här i Sverige var dyr tid, hvilket förutsätter att ... egde både anseende och rikedom. I Nov. s. å. besvärade ... K. Johan deröfver att W. de. W. under Hertig Carls ... dref vexleri i riket. Att det skedde med Hertig Carls vilja, visade sig, när de kungliga mandaterna utkommo; ty de... förbödo *Hertigen* drifva bemälte vexleri. 1575 i Oct. ... W. de W. fängslig på Elfsborg, då allt hans silfver, g... o. d. blef honom ifråntaget, sedan Hertig Carl fått ett ...bref från Kung Johan, derför att Carl velat förkofra sig ...nom W. de W—s lösa föregifvande. I Jan. 1576 bad C... för W. de W. och bönhördes mot en viss försäkran. ...

92 d. 5 Maj Casper Lehus blef af Konungens Secreterare r Nielssonn anklagad för en hop misstänkte klippingar, rade Casper, att han förledne Augusti månad fått en hop ppingar af Wilhelm de Wyk. Men Casper svor sig fri, indande sig betala 5,000 daler, om han i framtiden kunde Ms. Ändå blef misstanken qvar rörande myntet. Brenner hes. Nummor. Sv. Goth., Berch i Beskrifn. öfver Sv. mynt, J. Staël v. Holstein (de jure circa rem nummariam in Sve- præs. C. Nettelbladt) och E. Ziervogel (Utkast till före- n. öfv. Sv. Myntkunsk.) angifva Wilhelm de Wyk som en- k myntare, utan att nämna Leuhusen och hans ed. Berch C. Bibl. tidn. p. 77 anför: "Wilhelm de Wyk, en Neder- dare, sattes den Brabandska guldsmeden Gillis Coijet vid an. K. Johan, som gerna lät bedåra sig af nyheter, lem- te den karlen frihet öfver myntningen, och fick till rikets fa skada se, att penningsorterna år 1591 och 92 oerhördt sämrades, medan de W. uppvexlade så mycket han kunde de gamle fyraspecierne och till sin nytta sände dem ur det." Redan i Febr. 1590 rådslog K. Johan med Hertig rl, Cl. Fleming m. fl. om det onda svenska myntet, som var, skulle hafva sin framgång och för hvad orsaker skull. ledes lär W. de W. förhållit sig till K. Johan III, som rtz till Carl XII, kanske också som A. F. Munck till K. staf III. I Upplysn. i Sv. hist. (af Loenbom) IV p. 103 f. år en betraktelse öfver huru: "Ondt mynt skadar riket," fattad i 16:de seklets slut, der det yttras, att från 1570 1575 (då klippingarne aflystes för att återkomma 1589) ades man uppbära det för 4 mark som var 5 öre värdt det för 1 mark, som var 5 fyrkar värdt, samt 1590 till 93 det för 1 mark som ej var 1 öre värdt, ehuru det se- a sattes på 2 öre. "Och blefvo derigenom otaliga utar- de, besynnerliga de enfaldige och menlöse, dock var ingen klok i riket, att han ju hade deraf någon skada och blef ragen, undantagandes en hop vexlare och landsens tjufvar, nd hvilka den öfverste het Welam de Wyk, en Neder- dare, som ock uti otid var myntmästare. Han med sina lare och andra, som rådde om myntet, visste huru godt t var och huru det blef i hvarje gjutning förvärradt. Der- er visste de taga sina saker med vexleriet och förköpa a varor uti alla landsändar och städer, så ock köpte de fver och gammalt mynt och drogo så ena tjufvanot öfver la riket, mången till dråplig skada. Summa summarum: t gick till liksom hela riket hade varit till rof och spillo fvet och de som sådant märka kunde och qvidde öfver så-

dant landsförderf, de blefvo hatade och förtryckte, d bättre!"

W. de W. var således regeringens tjenare och skedde nu blott det som sedan ofta skett. Hans d var väl alltid värdt så mycket som 1809—1830 års lappar. Rühs yttrar med skäl: "K. Johans dåliga hade äfven på hans mynt ett elakt inflytande. Väl att myntet, isynnerhet genom myntmästaren W. d bedrägeri, blifvit till så hög grad försämradt; men ej tänka sig, att han kunnat så länge fortsätta e bedrägeri, utan tillstånd från högre ort; att det fast en följd af nöden, synes klart . . . . ändtligen mås förklara de slagna penningarne för ett slags nödf som han vore beredd att åter invexla." — Anfallen de W. äro således — constitutionella: "*Kungen* kan endast *verkställaren*." Och "nöden" har, som man v lag. Pappersmynt var ännu ej uppfunnet, så att m befallas taga mynt utan *allt* värde. Der gafs "*dålig* I Tyska församlingens i Stockholm kyrkböcker nä de W. ofta, der det anföres, huru han gaf penni kyrkan, scholan (1575), och presterskapets underhå gaf han 10 T:r korn till kyrkbyggnaden. 1597 var dan död och hans arfvingar gåfvo då till kyrkan messhake af atlas med rödt sammet beklädd, värd 60 daler.

W. de Wyk d. ä:s enka, Margareta, blef sed Jörgen Bähr, hvilken hon också öfverlefde.

Det anförda torde ådagalägga, att vi böra räk *Wyk den äldre* bland *trogna kungatjenare* och då h i skuggan böra vi rättvisligen påpeka, att skuggan från den öfverskyggande konungamantlen. Eger n *nung* att slå hvad mynt han förmår åstadkomma, utan eget värde, så har väl *myntmästaren* blott att "vexleriet" deremot uppenbarar sig den egennyttige som väl hade många medtäflare i alla stånd; men kunde med skäl anses bäst känna gebietet för de eg beräkningarne, faller omdömet tyngst ned öfver ho få i sonens biographi se — *välsignelsen*.

(Källor: Sven Elofsson i Linköp. Bibl. handl. 11 p. 225, 29, 48, 72. Loenb. Upplysn. i Sv. Hist. IV. p. 103 f. Dr. Lä mal p. 236 f. 538 f. K. Bibl. Handl. B. 1. D. 2. p. 77. E Thes. Num. p. 97, 107. Berchs Beskr. öfver Sv. Mynt p Staël v. Holstein de jure circa rem nummariam in Sv Nettelbladt) p. 59. E. Ziervogel Utkast till föreläsn. öfve kunsk. p. 21. Rühs m. fl. Sv. historier.)

2. WYK, WILHELM DE, d. y.

Den rike myntmästaren, än K. Johans, än Hertig Carls [illegible]ncier, Wilh. de Wyk d. ä. hade en son, Wilh. de Wyk [illegible]. Han har lemnat ett rikt ämne för romanen och the[illegible]n.

När Ebba Stenbock, Claes Flemings ryktbara enka, 1598 [illegible]es från Åbo, sattes hon i fängsligt förvar uti "Myntm[illegible]staren de Wyks hus." Hon medförde sina döttrar. Huset [illegible] nu efter Wyk d. ä:s död bebotts af hans enka Marga[illegible], hvilken snart blef gift med en Jörgen Bähr, då dere[illegible] W. de Wyk d. y. fått bebo Hufvudstad i Solna socken, [illegible]lken egendom fru Margareta fått af sin sednare make i [illegible]rgongåfva. Men naturligtvis infann sig den unge herrn [illegible] Hufvudstad hos sin styffader och sin moder i staden, der [illegible] sköna fångarne, fröknarne Stenbock, befunno sig. Den [illegible]an till Kaptensgrad vid Flottan befordrade ynglingen var [illegible]märkt skön, rik, med utsigter till höga befordringar, san[illegible]likt med sitt lilla *de* framför *Wyk* angifvande adlig börd, [illegible]ränd i Nederländerna, lätteligen här naturaliserad. När [illegible] fattat tycke för en af fröknarne, säges mödren lofvat [illegible]om sin dotters hand, men fästat dervid ett af den poli[illegible]ka fanatismen ingifvet vilkor. Detta var att han skulle [illegible]ta sig in i striden mellan Konungen och Hertigen, för att [illegible]raga till den sednares störtande. Hvad plägar ej kärleken [illegible]fva under sådane förhållanden? Invigd i hemligheterna, [illegible]ck W. de W. på fru Ebbas råd till Lascy och Clas Bjelke, [illegible] på Konungens vägnar ännu innehade Stockholms slott, [illegible]h frågade hvilken tjenst han kunde göra sin Konungs sak. [illegible]e gåfvo honom ett farligt uppdrag. Han skulle söka vinna [illegible]anskapet och Kaptenerna på flottan för rojalisternas parti. [illegible]ed bref från dessa herrar och fru Ebba reste han till [illegible]land. Här började han, enligt Fryxell, som anför original[illegible]men öfver W. de W. af d. 11 Aug. 1598 såsom källa, att [illegible]da än med en, än med en annan af befälet om Konungens [illegible]akt, och nödvändigheten att söka hans beskydd; redan, [illegible]de han, hade Grefve Axel, Anders Lennartsson och alla de [illegible]rnämsta öfvergifvit Hertigen. Snart kom saken till Peder [illegible]olpe, en stolpe för patrioterna och Hertigen. W. de W. [illegible]sägs hafva sökt stifta myteri på skeppen emot Amiral [illegible]chim Scheel och Vice Amiral Peder Stolpe, och troligen [illegible]de angifvaren upplyst, att W. de W. hade bref insydda i [illegible]na kläder, hvilka bref han plägade framdraga för att visa

sig befullmäktigad af konungsliga partiet till sin talan till de löften, han kunde använda. Nu bragtes han i derfvet på ett fintligt sätt. Hr Peder böd honom och kaptener till sig på sitt skepp Blå Falken, der man tappert. Sedan vettet börjat gå litet ut ur gästernas den, såsom en följd af vinet, som gått in, började Stolpe att vid hvarje skål kasta ett af sina klädesplagg kajutdörren — sannolikt en i den tiden ej ovanlig "ceremoni" vid rummel. Man apade honom, först kastande sedan byxorna, derpå skor, sedan strumpor o. s. v. W. Wyk fruktade att väcka misstanka, om ej han också den joviale värdens exempel. Men då W. de Wyks kommit utom dörren, stod der en Peder Stolpes tjenare ransakade fickorna och stoppningen. Så fann han bref K. Sigismund (enligt Werwing), Lascy och Cl. Bjelke, (enligt Fryxell) och fru Ebba med den farliga uppmaningen. Strax drog Hr Peder sina byxor åter på, för att arrestera sans culotte-rojalisten. Han fängslades i blinken och des andra dagen, och blef derpå utan dröjsmål arkebuserad, sedan han förts i land på en af holmarne och bundits vid ett träd, medan ännu flottan låg i Flise vid Åland. Flera kaptener hade vittnat, att han sökt förleda. Detta raska sätt misshagade Hertigen, "efter de Wyk icke allenast var en yngling, utan ock till kroppen af en mycket vacker skapnad" — enligt Werwing. Messenius tillägger som eget omdöme, att den Trojanske Paris ej kan ha varit skönare. Så föll han, "en outvecklad fana lik." Hvad kunde der ej blifvit af denne Paris, beslägtad med Stenbockiska familjen, medan ännu en *Drottning* Catharina Stenbock lefde, om ej fru Ebba satt ett så farligt pris på sin dotters hand?

I Biogr. Lex. härofvan XVII B. p. 46—48 se vi, huru Hertig Carl, efter W. de Wyk den yngres afrättning, tog Hufvudstad *såsom förbrutet,* läggande det under Kronan, sedan 1600 förlänande det till en Engelsk bryggare, efter hvars död det 1606 skänktes till Erik Tegel, som aflockade W. de Wyk d. y:s arfvingar deras bifall, hvarpå följde K. Gustaf Adolphs confirmation 1613. Sedan ångrade arfvingarne sitt gifna bifall; och redan vid Svea Hofrätts *första* session eller d. 22 Maj 1614, började arfvingarne framträda med bevisningen, att Hufvudstad ej tillhörde W. de W. d. y utan hans mor, som fått denna egendom i morgongåfva af sin andra man Jörgen Bähr. Man bör dock tillägga, efter Hallenbergs Gustaf II Adolphs Hist. 2 B. p. 760; 3 B. 265

:t oaktadt enkan 1614 (nu enka äfven efter Jörgen blifvit "skamfärad" genom Tegel och hans hundar, en dock bad henne att ej vid fardagen drifva Erik från gården, utan begära vederlag på en annan ort. ck Tegel ny bekräftelse på hemmanet, men såsom emman *).

Tunelds Geographi 8:de Uppl. I D. p. 106 anföres: lstads egare ha *alltid* varit mål för ett olyckligt öde." ına ej *alla* egarne och kunna ej yttra oss så *bredt,* irkligt är dock att i en possessorsserie träffa: Jöran W. de Wyk d. y., Erik Tegel, Plommenfelt, Clas - och några af de sednare egarne, som sägas dömt fve såsom olycklige.

lor: Werwings Carl IX:s hist. p. 403 följ. Fryxells Berättelser : 2 afd. 20 kap. P. Schenbergs utförliga berättelse om Stångebro g (ur Messenius, Loccenius m. fl.) p. 14. F. W. Radloffs Beskrif- g öfver Åland p. 22. Hallenbergs Gustaf II Adolphs hist. Tunelds ogr. I p. 455, 56. Biogr. Lex. XVII D. p. 46—48.)

—N.

WYNHOLT.

stora Rimcrönikan läsa vi om denne af v. Stiernman i a Höfvidsmannaserien på Wiborg intagne:

Then ärlig Man Knut Posse swa boll
Leth Bolverk byggia för the stora holl
Ok *Vynholth* then ärlige man
Myckit opsatog var han.
The byggde klokeliga med ena hast,
Swa med Gudz hielp inte brast
Ryzer til liten fromma
At the ecke skulde snart inkomma.

— — — — — — — — —

ıck stormade Ryssarne under sin Hertig:

Nu j Wijborgsmän varen snara tilhanda,
Eller j visseliga kommen i storan wanda,

---

sägs Tegel hafva någon arfsrätt, då de Wykslägten måste afträda, Var Erik Tegels faster, Drabanten *Peder Welamssons* mor, ;arinna af Hufvudstad? Var denne Peders fader *Welam,* Göran våger, sjelfve Myntmästaren Welam, som kan hafva egt en hustru Pedersdotter från Salaberget, innan han gifte sig med Kapten We- oder Margareta? Hufvudstad får då ännu en invånare, som är i åminnelse, den blodige Drabanten Peder Welamsson.

Knut Posse, *Wynholdt*, the Edle män,
Ingenthera var tha seen;
Them badom ok flerom til äro
The framdrogo bade Baat ok Tiäro.
The thetta nidan Tornit förde
Ok ganska snart sik rörde.

The satte eld uthi
Ok ville at Ryzer skulde af Tornit fly;
Eld, röök ok Tiära
Matte them allom tha förfära:
Thett monde Ryzer ther vinne
The brunno ther alle inne.

2 stupade å Svenska, flera tusen å Ryska sidan.

Gudi vare lof, heder ok ära
Som omilde Ryzer swa kan förfära!

34 stora Byssastenar lågo vid Byssaställningarne i
de döde Ryssarne.

Detta skedde d. 4 Dec. 1495. Deraf uppstod i tra
nen berättelsen om den *Wiborgska smällen*, som Trollk
Knut Posse och Wynholt, som är mycket berömd (Dal
R. H. 2 D. p. 824), skulle tillställt. I folksägnen, s
förf. den hört af allmogen, dels tillagd Knut Posse,
Pontus De la Gardie, lydde berättelsen på följande sätt:

Ryssarne, hvilka då voro vilda hedningar, intogo s
jemte fästningsverken i Wiborg, men Svenskarne belä
dem och innehade staden. Nu hotade Ryssarne med e
fall, om Svenskarne ej strax aftågade. Posse begärd
blott att, när han bortgick, få lemna någon enskild ege
att i fred förvaras i ett litet nära fästningen beläget
läst hus. Ryssarne som deraf ej kunde ana någon sin s
medgåfvo denna billiga begäran. Svenskarne aftågade.
I det tillästa huset var en kittel, ställd på en eld o
gammal gumma satt derjemte med en katt i knät, til
att på en viss minut kasta katten i kitteln. Det sl
först då Svenskarne voro så aflägsnade, att de ej l
skadas af det som följde. En förfärlig knall hördes, då
ten kastats i kitteln, hela fästningen sprang i luften oc
Ryssarne begrofvos under ruinerna.

Satan hade lärt hufvudmannen för smällen denna
lighet och fått löfte att efter en viss tid derför få ann
honom. När "den hårde" (hin håle) kom på den best
timmen att taga sitt byte, var hjelten sysselsatt med
stöflars pådragande." Du ger väl anstånd, tills jag kafla
detta stöfvelskaft, som står åter? var den olyckliges i

[illegible] svarade den hårde, men ej ett ögonblick längre. Godt, [illegible]de hjelten, som steg upp utan att någonsin kafla upp det [illegible]öfvelskaftet. Han afmålades, heter det, derför alltid med [illegible] stöfvelskaftet nedviket. Mången är ännu fullt viss, att porträttet af Pontus De la Gardie på Löberöd — ty hans [illegible]mn åberopas ofta i stället för Knut Posses — den ned[illegible]flade stöflen skall visa, att sagan har grund.

Rimchrönikans författare förråder ej någon kunskap om [illegible] krut-explosion eller en mina under Wiborgs slott. Den [illegible]mner bössor och böss-ställningar hos Ryssarne; men då [illegible]alin anmärker detta som ett fel, synes att han antagit det [illegible]ven Ryssarne då skulle haft krutbössor, oaktadt Rimchro[illegible]sten tydligen nämner att stenar med dessa bössor slungades [illegible]ed på Svenskarne. Berättelsen om *smällen* uppgifves af v. [illegible]iernman såsom nedskrifven 72 år*) efter det den antagits [illegible]afva händt, af Kyrkoherden i Ö. Stenby, Jonas Petri Klint. [illegible]essenius införde berättelse derom i *de Fennonia Chronicon*. [illegible]vifvelsmålet uttalades först af Georg Haweman 1694 i en [illegible]ration, hållen i Dorpat. Att krut då var kändt i Sverige, [illegible]an dock ej nekas. Se J. Murbergs afhandling om krutets [illegible]lder i Sverige i IV D. af K. W. H. A. A. Handl.

1488 antogs i Stockholm en Michel Pulvermakare och [illegible]498 köpte Henrik von Essen bössor från Danzig, som skulle [illegible]rut vara profskjutna, hvaraf följer, att omkring 1496 krutet [illegible] kunde vara så okändt i Norden, att dess användning räk[illegible]nats till trolldom eller att samtida skriftställare skulle för[illegible]tegat en händelse, som i de oupplystes omdöme kunnat kasta [illegible]misstanke öfver verkställarne, att de sålt sig till den onde. [illegible]andelsfartyg förde redan förut kanoner. I Napierskis Cor[illegible]pus Diplomaticum, Riga & Dorpat 1833—35 nämnes ett [illegible]Tyske härmästarens bref till Tyske Hochmeistern dat. d. 7 Martii 1496, rörande kriget mellan Sverige och Ryssland. Förf. har ansett att om traditionen haft sin tillämpning, då Knut Posse och Wynholt segrade d. 4 Dec. 1495, något ord [illegible]derom väl influtit i ett dylikt bref, och begärde derföre af sin ärade correspondent D:r C. Russwurm, förf. till *Eibo folke oder die Inselschweden an den Küsten Ehstlands und auf Runö*, att få upplysning om nämnde brefs innehåll. Derpå ingick följande svar: "Mig synes att hela berättelsen *om smällen i Wiborg* är en saga; af Biskop Magnus Tavast i

*) Kan den ej såväl ha skrifvits det sista året, J. P. Klint var Kyrkoherde (1608), 112 år efter det smällen skall hafva skett, som det första året (1568)? Klint fortsatte Linköpings Biskopskrönika till 1606.

Åbo ha vi ett bref af d. 6 Jan. 1496, deri ej ett ord är nämndt derom. Ryssarnes flykt tillskrifves ett himmelstecken. Enligt Juustens Chron. ed. Porthan p. 625. Krut var redan kändt bland Ryssarne. Aristoteles von Bologna fabricerade pulver i Ryssland 1475. I Augsburg funnos redan 1372 3:ne stora stycken, med kulor af 127, 70 à 50 skålpunds vigt. I Frankrike förekommo kanoner i slottet vid Crecy 1347. Du Cange har träffat dylika nämnda 1338. I Spanien använde de Mohriske konungarne af Granada dylika vid belägringar 1312 och 1325. Se Conde Dominacion de los Arabes III: 18. Vid belägringen af Alicante 1331 begagnade Araberna en mörsare, som kastade stenkulor och redan 100 år förut hafva de vid belägringen af staden Valencia haft "Feuerschlundrende Spreng-Schwärmern." Vogel Gesch. der Erfind. III: 288. I en arabisk afhandling af 1249 förmäles om krut. I Casiri Bibliotheca escurial II: 8; Nicolaus Antonio i Biblioth. vetus II: 12 och Wilh. Prescott's Ferdinand & Isabella har D:r Russwurms redan bortgångne vän Wilh. Arndt i Ratzeburg träffat uppgifter, under åberopande af otryckta spanska skriftställare från slutet af 1000-talet, förande skjutgevärs bruk i ett sjöslag mellan Mohrer från Tunis och staden Sevilla(?). Humboldt antager i Kosmos II: 257, att Araberne icke känt användningen af skjutgevär 1285; men att man deremot i 12:te seklet begagnat krut till stensprängning i Rammelsberg vid Göttingen, citerande Reinaud & Favé du feu gregeois, des feux de guerre & des origines de la poudre à canon i Histoire de l'Artillerie T. I. 1845, p. 89, 97, 201, 211. Piobert Traité de l'Artillerie 1836 p. 25; Beckmann Technologie p. 342. Att Chineserna tidigt kännt krutet och särskilt nyttjat det till fyrverkerier, är allmänt antaget. Vogel Gesch. d. Erf. III: 286 *). D:r Russwurm bilade dervid följande: "De önskade urkunderna

---

*) Dessa upplysningar, ej främmande för Tyskar, hafva dock ej hindrat desse gode konstälskare att d. 30 Nov. 1853 i det Badenska Freiburg uppresa ett monument åt *svartkonstnären*, d. ä. alchemisten *Berthold* (*dem schwartzen Berthold*) under namn af *Barthold Schwartz*, såsom krutets *uppfinnare*. Freiburg har visst dermed eröfrat ett konstverk af M. Knittel, och det är godt, men derför ej sanningsenligt. Schwartz dog omkring 1354 och Roger Baco, som dog i Oxford 1294, har i sitt Opus Majus definierat krutet, ungefär, som det kan än i dag nöjaktigt bestämmas, sägande: dunder och blixt kan härmas genom en blandning af salpeter, svafvel och kol.

De här ofvan af D:r Russwurm meddelade upplysningar ådagalägga att Franciscanermunkar, som återkommo 1295 från China, åtminstone ej först meddelade receptet till krutet.

förda af Napiersky) har jag läsit . . . der är ej det rin-
te spår till någon antydning om krut eller kanoner eller Wiborgska smällen; derpå kan man vara viss.

Pabst."

De ifrågavarande urkunderna äro nu utgifne af D:r Bunge rkundenbuch für Liv- Ehst- u. Kurland, Reval, Kluge et hen 1852 följ.

Författarens förmodan att Wynholt varit Tysken, som rt mineringen, i händelse en dylik skett, under Knut ses öfverbefäl, föranledde sednare rådfrågningar, och ehuru käl finnes att ge sägnen om smällen förtroende, må dock applysningar, som medelats, lemnas allmänheten, visande skälet för betviflandet af sägnen ligger hufvudsakligen i undernas tystnad; ty uti obekantskapen med krutet för na tid kan det ej ligga.

Månne sägnen ej uppstått i följd af en händelse ur Pon- De la Gardies Krigshistoria, hvilken någon sedan locali- it i Wiborg, sammanblandande den med Knut Posses och nholts bedrift 1495. Kan deraf komma, att en hop fästat ällen" vid P. De la Gardies namn? I den tiden var, som lnna af Boüsmans dödssätt vid Wenden, och explosionen 1*) m. fl. krutets användning, till dylika storverk, ej ovan- I dessa tider, då krigsminnena mest anförtroddes åt ıen, kan en dylik förvexling redan hafva uppstått, när J. Klint skref, t. ex. i början af 17:de seklet. Messenius må a hört sägnen, då han skref Scondia Illustrata, men väl han skref det ännu otryckta Chronicon Fennoniæ.

(Källor: v. Stiernmans Höfd. Minne. Stora Rimchrönikan. Bref af Schol-Inspectorn öfver Eshtland D:r C. Russwurm i Hapsal och D:r Pabst i Reval; samt våra Rikshistorier.)

—N.

ÅHLIN, JONAS. — ANDERS. — ANDERS MAGNUS. OTTO CHRISTIAN. — CHRISTIAN. — LARS PETER. — JOHAN PETER.

Wåhlinska slägten har ej saknat sin märkvärdighet un- de sednast förflutne hundra åren. De 7 män af slägten, vi här anse oss böra intaga, ha stått uti följande slägt- llande:

---

*) Se Vita Ponti De la Gardie p. 109.

Andreas Jonæ Wåhlin, Kyrkoherde i Ö. Stenby, född 16.. död 1725.
. Jonas, Domprost i Lund, n:o 1.
. . Anders, Justitie-Råd, n:o 2.
. . . Carl, Revisions-Secreterare, Lands-Secreterare i L... köping (Nilåw).
. Magnus, Kyrkoherde i Gryt.
. . Anders Magnus, Med. D:r, n:o 3.
. . . Carl Fredrik, Lagman.
. Peter, Kyrkoherde i Skabersjö.
. . Otto Christian, Akad. Secret., sedan Akad. Rentmästare i Lund, n:o 4.
. . Christian, Domprost i Lund, n:o 5.
. . Peter, E. Reg:tspredikant, Commin. i Glimåkra.
. . . Lars Peter, Th. D:r Pr. & P., n:o 6.
. . Arvid, Reg:ts-Auditeur.
. . . Johan Peter, Th. D:r Pr. & P., n:o 7.
. . . Carl Ludvig f. d. Pr. & P.

1. WÅHLIN, JONAS.

En bonde, Jonas i Wårdnäs, hade en son *Anders*, född 1661, som studerade och kallade sig *Wåhlin*, derför att hans hem i Östgötiska dialekten hette Wåhlnäs. Han dog som Kyrkoherde i Ö. Stenby i Linköpings stift 1725. Hans äldsta son *Jonas*, var född d. 8 Maj 1699. Modrens namn var Ingeborg Bellnerus. Stud. i Upsala 1718, i Lund 1722. Magister 1730. Var Informator i den myndige Baron Conrad Ribbings hus; blef der huspredikant 1731, då han förut blifvit Docens i Philos. Fac. i Lund, Adjunct i samma Facultet 1732, i Theol. Fac. 1733. Acad. Secret. 1735. Notarius i Fac. Philos. 1736. Bibliothekarie 1740. Han började att afgifva ordentliga räkningar och grundlägga Bibliotheks-kassan. Denna var 1740 blott 15 daler, hvaraf de 6 stodo i Malmö Landtränteri, de 9 i Christianstads. Han upprättade fullständiga kataloger. Hans handstil ses ännu i den s. k. Bibliotheca vetus. 3:dje Theol. Professor 1744. Theol. D:r 1746. 2:dre Theol. Professor 1749, Primarius 1763. "Sjelf höll han in på ålderdomen de *grundligaste* föreläsningar." "Dess auditorium var alltid talrikt." Han arbetade på en ny svensk öfversättning af Nya Test. och insattes i Bibelcommissionen. Det sista han uppsände var Epistlen till Philip-

rna; men upplefde ej ankomsten af den Kongl. Commissio-
rns hedrande svar. Som Domprost lade han grund till
mkyrkans beständiga *kassafond* och afbetalte dock 100,000
ler kopparmynt, en skuld till Akademien, hvarom länge
tats och som K. M:t 1774 ålade Domkyrkan att betala.
d. 23 Maj 1777. Som Riksdagsman 1765, 1769 och
'71 lär han ej varit bland dem, som mycket talade öfver
enderna, att dömma af de utgifne utdragen. 1769 satt han
Secreta Utsk. och synes mest intresserat sig för finansfrå-
r. Dock när fråga var om ett betänkande i anledning af
r Hauswolfs klagan att de förnäme försummade kyrkgån-
n, ville han att i den afdelning af Clerus Com. som skulle
psätta betänkandet, sådane ledamöter af ståndet skulle ock
sättas, som tillhörde läroverken. Voro läroverkens män
dan då försumlige i Gudstjenstbesök?

Wåhlin hade stått på Biskopsförslag i Linköping, Lund
h Carlstad samt en gång på Past. prim:ii förslaget, utgaf
m præses 21 disputationer och en synodaldisp. 1748 såsom
eses, parenterade öfver Arv. Moller och predikade vid ju-
lfesten 1768.

G. m. Märta Maria Wassman, Rådmansdotter från Lands-
ona, 1738, hvilken födde 8 barn, deribland *Anders* — se
2 — *Eric Gustaf*, f. 1755, död ogift 1796 såsom Revi-
ssecreterare, *Ingeborg*, g. m. Lifmed. Chem. Prof. Chr.
ollin, *Anna*, g. m. Lagmannen och Akademi-Secreteraren
A. Löwenhielm, *Ulrica*, g. m. Öfversten R. S. O. O. S. v.
uswolf, † 1808 (hvilka makar stodo balsamerade i en
pen graf — och öppnade likkistor — i Helsingborg till
49), och *Brita Christina*, g. m. Assessoren i Colleg. Med.
dicinal-Rådet D:r J. L. Odhelius.

D:r S. H. Munthe yttrar i Likpredikan, då J. W. begrofs
18 Juni 1777): "W. ansågs för det han var och var det
n ansågs för, en *stor Lärare*. Hans vandel var stilla, all-
rsam, försigtig och ingen till anstöt. Saktmodigheten styrde
ns steg och munterheten öfvergaf honom icke. Han blef
signad med flera lyckans håfvor." I Gillbergs Malmöhus
s beskrifning 1765 se vi att hemman i Rya och Kastlösa
r samt Qvistofta kyrkoby i Qvistofta socken, Rydebäcks
gelbruk i Glumslöfs, några Örby frälsehemman i Raus soc-
n, Mårtenstorp (n. v. Gustafslund) i Helsingborgs landsför-
mling, frälsehemman i Sireköpinge socken, m. m., då till-
rde Domprosten Wåhlin. Professor Trozelius yttrar i Pa-
ntationen: Qvis nostro defuncto eruditior? Qvis dissertior?
is moderatior? Qvis humanior? Qvis æquus magis? Docto-

rum consensu omnium, immo Apollinis Oraculo, in divinis humanis versatissimus erat, derpå talaren liknade J. W. Cicero, Demosthenes, Plato, Socrates & Euripides, genere doctrinæ præstantia, ingenii monimentis, virtutis studio. Sådant hörde till den tidens anständighetskraf, när en var vidtalad, denne måtte också tänkt fullkomliga mot af allt det han "borde" säga. En medarbetare, som flera af W—s disputationer och yttranden till Consist. koller, räknar mannen i litterärt hänseende bland de måttligt begåfvade.

Skrifter: Oratio funebris öfver Arv. Moller, Synodaldisp. de tri Christi officio mediatorio, Dissert. Acadd. de statu animæ humanæ, genuina reflectionis indole, de ambiter officiorum, de obligatione vorum ad sepulturam mortuorum etc. etc. 21 stycken.

—N.

2. WÅHLIN, ANDERS,

Föddes d. 25 Nov. 1745. Fadren se n:o 1. Stud. i Lund der han disputerade 1762 och blef Auscultant i Götha Hof rätt 1763. E. Notarius 1764. Canzlist s. å. E. Fiscal 1770 V. Fiscal 1777. Secreterare 1778. Assessor 1783. Ledamot i K. Högsta Domstol 1793. Hofrättsråd 1794, R. N. O. 1801. Justitieråd d. 12 Jun. 1809, då de maktegande vilk med de mest aktningsvärde domares inkallande i K. Högsta domstol eröfra det som ännu kunde brista i det allmänna omdömet för mod att i ett kritiskt ögonblick ha eröfrat makten. Wåhlin dog 10 dagar efter detta sitt sista insättande i rikets högsta nämnd. Han hade fått sin stol mellan Poppius och Blom, hvilken var den siste af första uppsättningen.

G. m. Friherrinnan Anna Charlotta Klingspor, en dotter af v. Presidenten Baron C. F. Klingspor, en mycket stolt fru. Hade 3 söner, bland hvilka Carl, Revisions-Secreteraren, a... ses ha varit det största snillet bland Wåhlinerne. Grefve G. F. Wirsén och Grefve Skjöldebrand intygade, att dennes arbetsförmåga förvånade Carl Johan till den grad, att han förklarade sig ej känt hans like. Han lemnade honom en gång en mängd papper i en ganska hoptrasslad fråga, d... han hade ersättningsanspråk mot en af de allierade ma... terna, men fruktade att det var outredbart. Wirsén kunde ej medhinna att handlägga ärendet. Wåhlin kom följande morgon upp med allt utarbetadt, färdigt att underteckna ...

afsända. W. var nu en man med utsigter till de högsta beten i sitt fack. Men spelsjukan förderfvade honom. rl Johan försökte både böner och hotelser och de ansenliga gåfvor. Sedan W. en natt bortspelt den stora gåfva fått för att ej mera spela och sedan uddhvasst svarat, att van kunde blott, genom att föranleda lyckliga spelvinster, gagnelig för honom, så drog Carl Johan sin hand från om, hvarefter han skyndsamt beredde sin ruin. Såsom nds-Secreterare i Linköping ökade han sin då redan tveiga namnkunnighet. Lefde ännu 1841 under namnet Niw, ett dräpande bevis på den sanningen, att det ej är nog vara — *snille,* man måste ock vara *hederlig karl.* För påminna dem, som anse sig såsom *snillen,* men säkrare *rumlare,* om denna enkla sanning, införes erinringen om nne så rikt utrustade man, som så oförsvarligt använde t goda, Gud honom förlänat. Tidens tecken mana oss allter, att erinra våra snillen, att historien äfven måste taga ra på deras förvillelser, då hon bemärker deras förtjenster.

(Källor: Odencrantz Götha Hofrätts hist. Låstboms Rådslängd.)

—N.

3. WÅHLIN, ANDERS MAGNUS.

Född d. 22 Dec. 1731 i Ö. Husby i Östergöthland. Son Magnus Wåhlin, slutligen Kyrkoherde i Gryt, således sonaf Andreas Jonæ Wåhlin i Ö. Stenby. Modren Anna ander var pastorsdotter från Locknevi. Stud. i Linkö. Student i Upsala 1740. Utsägs af v. Linné att på ett Rikets Ständer beviljadt understöd genomresa alla Norka Lappmarkerna. T. f. Provincial-Medicus i Jönköläs län 1756. Hofrättsmedicus i Jönköping 1757. Prov.-icus i Jönköpings län s. å. Med. D:r s. å. Assessor i Collegium Medicum 1765; men tillträdde ej, utan qvarblef Jönköping. Upptog Marendals helsobrunn vid Jönköping östra). Upphjelpte Lindals helsobrunn (den vestra) vid na stad och utgaf derom en. beskrifning 1764. Satte fvelsjö mineralkälla i stånd och blef der Brunns-Intendent Medicus 1765, sedan Commin. Sv. Melander i Näfvelsjö den täckt. Den kallades Silkebrunn. Snart fanns en källbättre, som låg inom Lannaskede. Upptäckt 1774, approberades den 1778 af Wåhlin och privilegierades 1781

lika med Loka och Medevi, med rättighet att der finge hålla 2 marknader om året. *Denna* källa (ej Näfvelsjös, som Sacklén uppgifver i Läkarehist. 2: 1. p. 564) iståndsatte G. F. Junander, som ännu 1820 var hennes egare, då der nes 2 brunnshus, ett lazarett, 40 hyresrum m. m. W. förestod Brunns-Intendentsbefattningen vid Medevi 1778, 84, 85, 86 och 87; under de första åren "reglerande" der anlagda Lazarettet. Fick ett sjukhus i Jönköping rättadt, hvarom han utgaf en skrift med "utkast" 1778, åtog sig sjelf läkarevården, anskaffande derjemte en Chir. L. W. A. 1781. Död d. 1 Dec. 1797. Sacklén vittnar, W. var en lärd och arbetsam man, i sin praktik lycklig, oförtruten och ömsint. Utgaf på egen bekostnad underrättelser om gångbara sjukdomar, arbetade allvarligt emot i Småland ofta gångbara Dragsjukan. (Denna kunde så hårt att en granne fann ett helt hus utdödt med liken i sängarne utan att hafva hört om något deras illamående. Så fann bonde i Wieslanda socken ställningen i en bondgård i [illegible]dinge omkring 1770.) W. nitälskade också att sätta kopp-ympningen (ej vaccinationen) i gång i länet.

G. m. 1:o An. Charl. Grapengiesser, som födde 6 barn, 2:o L. U. Sparrskjöld, som födde 7 barn. En son Carl Fredrik var 1823 Hofrätts-Secreterare, nu tit. Lagman, bor i Jönköping. Dottren Hedv. Maria blef gift med Brukspatron N. H. Tisell; Anna Charlotta blef gift med Öfveruppsyningsmannen vid Döderhultsvik C. A. Livijn.

Skrifter: Kort underrättelse huru Dysenteri eller s. k. Rödsjukan [illegible] kännas och botas bör, Jönköping 1758. Beskrifning om Marewi[illegible] brunn, Jönk. 1764. Tankar om Jönköpings Läns Lazaretts inrättande, Jönk. 1776. I K. W. A. Handl. 5 uppsatser. I K. Collegii Medici Riksdagsrelationer 1761—65 ingå hans embetsberättelser s. 29, [illegible] I Riksdagsrelationen 1769 möta vi hans Journal öfver Farsoten i Jönköpings län p. 140; hans Flora Junecopensis p. 170; hans berättelse om Medicinalverkets tillstånd i Jönköpings län 1765—67 p. 200. I Läkaren och Naturforskaren: Tom 5 p. 386. Journal öfver Professor Bergmans sista sjukdom. Tom 7 p. 7: Beskrifning om Medevi brunn. Tom 11 p. 115: Berättelse om Jönköpings Lazarett p. 266, 293. Koppympningsjournal. Tom 12 p. 187. Embetsberättelse till K. Collegium Medicum.

I Allmänna Tidningar: 1771 n:o 81 om Medevi. Tal då Professor Bergman begrofs vid Medevi 1784, tryckt i Dagl. Alleh. s. å. Tal på vers om en värdig Lärares egenskaper, 1781, vid Näfvelsjö källa, då den fått privilegier, nämndt i Inr. Tidn. n:o 41 år 1781. Bref om Medevi helsovatten i Inr. Tidn. 1775 n:o 81.

(**Källor:** Sackléns Läkarehist. 2: 1. 564; 2: 2. 153. Ny Smål. Beskrifn. 3 D. p. 7. 232.

—H.

4. WÅHLIN, OTTO CHRISTIAN.

Född 1746 d. 28 Nov. i Skabersjö. Fadren Pr. & P. ...r Wåhlin, modren Anna Chr. Moller, Prof. Arv. Mollers ...er och Prosten Wilh. Faxes enka. Stud. i Lund 1758, ...gister 1766. Coll. Sch. i Helsingborg 1770. v. Rector ...71. Upprättade som Collega Scholæ och v. Rector Scholæ ...Helsingborg en privatschola af stort rykte, som började på ...0-talet och fortgick till 1782, då han blef Notarius vid ...Capitlet i Lund. Bland lärjungarne nämnas Arv. H. Flor..., död som en allmänt ärad och vördad Läkare och Anat. ...fessor i Lund, C. Agardh, adlad af Agardh, död som Re...ens-Secreterare, C. Brandberg, sedan Brigadgeneral vid ...nska Artilleriet Charles Brambère. O. C. W. reste ut... 1774. Då han for från Leipzig till Sverige, sjöng ... Lundblad, som blef qvar, ett carmen bucolicum, infördt ...hans Poemata p. 45—47, hvarur vi må anföra:

Menalc. Thyrsis abit, sed non totus. Distinguit amantes
Tellus. Indivulsus amor: juga, plana, profundum
Tranat et objecto quamvis se dirimat orbe
Hospitio coit & centro nos jungit in uno.

O. C. W. blef 1790 Akad. Secreterare, 1807 Akad. Räntmästare. 1802 Canzlersgillets correspondent. 1803 Ledamot ...Uppfostringsutskottet. Canzlersgillet har i 2:ne bref med...fat särdeles hedrande yttranden öfver Wåhlins handlägg...ng vid de honom uppdragne ämnen rörande förbättringar ...undervisningserket. Afled i Lund d. 8 Mars 1808. G. m. ...efru A. C. Friis, född Morsing 1794. Hon dog 1804, ...han hon födt honom 4 barn, deraf en dotter, Anna C. g. m. ...ess. R. W. O. F. D. Kjellman, ännu lefver.

Prosten D:r L. P. Wåhlin, som var hans fosterson och ...ns halfbrors son, liksom hans faders styfsons son, Biskop ...axe, som efterträdde honom i Notariatet, erkänner ock stora ...bindelser till denne ädle man.

—N.

5. WÅHLIN, CHRISTIAN.

Bland skriftställare och predikanter som fostrats vid ...de seklets philantropiska nyttighetsåsigter, är väl ingen i ...vårt kära fädernesland som framträdt med så naiv frimodig...het, ingen som varit så viss i sitt sinne eller gått så rakt ...h raskt på sitt mål som denne man, hvars egenheter för ...rigt redan voro af beskaffenhet att tillförsäkra honom ett

rum bland Sveriges märkvärdige personer. När dertill kommer, att han under loppet af mer än 30 år del Svenska prestbildningen, alltid en nitisk och trogen af den pastoraltheologiska skola, hvarur han utgått, hans lefnadsteckning såsom genrebild kunna påräkna samhet, äfven om den någon gång skulle vidröra rens gränser. I sina yngre och medelålders dagar lade han så mycken energi i sin rigtning och var ifrig förfäktare af hvad han ansåg för statens välfä han i den tiden aktades för en icke blott ärlig och utan ock väl utrustad, talentfull, ja hardt nära *genialis* vän. Men det var ju icke första gången den resp. heten i sitt omdöme förblandade dessa begrepp. Hv kärleken till folket uppträder i förening med mod oc dighet, blir den gerna af en viss publik helsad som e begåfning. Hemligheten af philantropiens makt är i söka i någon snillets öfverlägsenhet, ty den ligger of i slägtets dunkla men dock starka sympathier, hvilka behöfva anslås för att lyfta folktalaren eller skrible en höjd som ingen annan makt skulle anvisa honom. lertid blir hans ställning alltmer äfventyrlig, ju mer h uttala sig, helst när han, såsom ofta händt och änn der, rigtar sitt anfall mot Christendomen och dess sanningar. Rationalismen, den vulgära såväl som de culativa, har gemenligen varit det ödet underkastad a sider slå öfver sitt mål och dymedelst hemfalla åt al åtlöjet. Ett bland dessa offer var, mindre tilläfventy nom egen skuld än genom sjelfva tidehvarfvets, den ma lefnadsöden här skola skildras.

Christian Wåhlin föddes i Skabersjö prestgård af stift d. 19 Oct. år 1761. Fadren var dervarande Kyr den, Mag. Petr. Wåhlin och modren Cathar. Wollin, s ter till Magn. Wollin, handlande och rådman i Cimbrit Beslägtad med Domprosten Jonas Wåhlin i Lund, bl Christian af denne faderligen omhuldad då han år 17 7 år förut hade han förlorat sin far — kom alldele medlad till Lund och blef student. 2:ne år derefter do prosten, men hans skyddling lemnades ej värnlös, t brodren, Lifmedicus D:r Wollin, den utmärkte talare för sin tid skicklige chemisten, åtog sig honom med s lig välvilja. Efter 4 års vistelse vid Lunds universite han hufvudsakligen begagnat d. v. græcæ linguæ do sedan skolrectorn i Malmö, Mag. J. Gersonii och le lefvande språken J. Kraaks enskilda föreläsningar, be

unge mannen, med goda och nyttiga kunskaper utrustad, brukspatron v. Schéele på Printznäs i Småland för att ...era dennes söner. Här kom han i tillfälle att göra ...skap med åtskilliga patriotiskt sinnade bergsmän och ...ushållare som ofta sammanträffade hos den kunnige ädle brukspatronen. Upptagen i deras rådplägningar och ...väm, tyckes den 20-årige studenten redan tidigt fått sin riktad åt lifvets praktiska intressen. Emellertid åter...de han efter 2:ne års förlopp till Lund, der han promo...des till philos. magister samma år som han lemnat ...tznäs, nemligen 1781. Strax derpå drog han tillbaka Småland, der condition erbjudits honom på Dannäs såsom ...rmator åt secreteraren Eckermans söner. Då började ... predika för folket och gjorde ej så litet uppseende med gåfvor som talare, hvartill måhända i första rummet bi...git hans ovanligt starka lungor och musculösa ansigte. ...nbarts lycksalighetslära, Bastholms philosophi för olärde ... Sturms betraktelser öfver naturen voro i den tiden be...liga saker, och efter all anledning var det i synnerhet ur ... källor den unge predikanten öste de skatter af natur...nighet och lefnadsvisdom han utmyntade åt menige all...en i Småland. Ryktet om hans skicklighet som barnlä... hade emellertid gjort magister Wåhlin eftersökt, och ...d de flere förmånlige anbud honom gjordes vid denna tid...kt, antog han det af en förmögen köpman i Malmö vid ... Jakobsson, hos hvilken han likväl ej qvarblef mer än ...ot öfver 1/2 år. Ty i detta handelshus hade d. v. pro...orn, sedan biskopen D:r Weidman kommit att varseblifva ... raskhet och drift i undervisningskonsten, hvarföre han professorn eröfrades till mentor åt 2:ne unga ädlingar, ...vid och Nils Trolle som från Klågerups sätesgård nu skulle ...yttas till akademien i Lund der deras originelle fader, ...marherren Arvid Trolle ännu qvarstod i den lärda ar... såsom "honorarie adjunkt i fäderneslandets historia." ... denna akademiska condition trifdes vår Wåhlin särdeles ..., och var det alltid med taeksamhet han erinrade sig ... han från den tiden var kammarherren-adjuncten skyl... i afseende på den kännedom af menniskan och af det högre ...etslifvet han derunder förvärfvat. Ho vet om det icke ... var under ett dagligt litterärt umgänge med sin prin... som han först kom att skåda fäderneslandets historia ...ljus, hvaruti denna sedan alltmera utvecklade sig för ...rskaren Wåhlin? Ty snart nog omfattade han prin...ns lifstidsstudium och blef år 1785 anställd som hist.

docens vid K. Carolinska Akademien, sedan han året förut 22 Maj från öfre kathedren försvarat en s. k. "historisk disputation de Termino eruditionis scholasticæ non migrando", hvilken han utgifvit såsom specimen för denna docentur. Disputationen är dock mera af pädagogisk än historisk art och handlar om, huru otillbörligt det är att drifva skolungdomens undervisning utöfver häfdvunna gränser. Följande år reste docenten W. i fremmande land, nemligen till Köpenhamn der han en liten tid uppehöll sig i sällskap med unge Telemach, den sedermera så bekante hofmarskalken Arvid Trolle. Den andre eleven, sedermera kammarherre och slutligen baron Nils T. hade W. förut helt och hållet öfverlemnat åt sin collega på Klågerup, hist. docenten Roths handledning. Denne numera nästan bortglömde Roth, gemenligen magister Radix kallad, stor hazardspelare, rolig gyckelmakare och oreflecterad humorist, som omsider sålde sin plats som docens åt magister B. M. Bolméer och lyktade sin bana som en äkta Casper academicus och pensionerad collaborator åt gamle apothekaren Colliander i Lund, torde icke litet hafva bidragit att förljufva Wåhlins dagar i Trolleska huset. Traditionen förvarar en mängd lustiga uppträden så i Lund som på Klågerup från de dagarne, då hist. docenterna Roth och Wåhlin, hvardera i sitt slag lika egendomliga som deras närmaste förman i faculteten, under gemensamma akademiska studier äfven arbetade tillsammans i den enskilda läroanstalten.

Åren 1787—1791 gjorde mag. docens W. mer och mindre långsträckta sommarresor åt olika trakter af fäderneslandet, dervid förmodligen inskördande en del af de kunskaper om nationens inre förhållanden, tänkesätt och fördomar, folklynne, bruk och plägseder såväl som allmän och enskild hushållning, hvilka han nedlagt i sin bekanta "Fäderneslandets historia och statskunskap för begynnare," hvaraf första upplagan utkom mot slutet af 1780-talet, efterträdd af icke mindre än ellofva upplagor, och på hvilket arbete författaren säges hafva förtjent omkring 25,000 R:dr R:gs. Det kommer alltid att lända vederbörande till en heder af eget slag att hafva så varmt förordat detta lilla historiska verk, att det icke blott blifvit antaget utan ock kunnat bibehålla sig i mer än 30 år såsom lärobok i Svenska historien vid våra lärdomsskolor, derifrån nästan helt och hållet undanträngande alla andra arbeten i samma väg. Otroligt skall det säkert komma att synas efterverlden, att Wåhlins historia varit på detta sätt begagnad framför både Lagerbrings, Botins och

a att den i myndigheters ögon kunnat uthärda jem-
äfven med sednare författares försök, sådane som
s, Bruzelii, m. fl. Biographen minnes väl ur egen
et såsom skolgosse, hvilken vedermöda det var,
Wåhlinska läroboken inhemta Svensk historia och
för alla dessa mechaniskt sammanställda namn och
ataljer och fredsslut, herre- och riksdagar, uppror
växter, adelskaps- och riddareordnars tillskapelse,
öningar och Eriksgator, thronföljareval, vexelcurser,
leringar, riksgäldsliqvider, krigsgärder, privilegier,
ler, ökade bevillningar, extra-roteringen, indragnings-
m. fl. dylika riksgagneliga företag och inrättningar,
as historiska betydelse och inbördes sammanhang läro-
läsare för öfrigt icke erhålla den ringaste upplysning.
ellertid hade adjuncturen i historien vid Lunds aka-
ifvit ledig. Denna sökte naturligtvis docenten W.
fördes å facultetens förslag efter det han den 9 Dec.
rsvarat en profdisputation "de prudentia legislatoria
ria haurienda" som belöper sig till 8 qvartblad, men
erligen handlar om det föreställda ämnet. Det är
viala betraktelser öfver lagfarenhetens gagn och
r i verlden, särdeles med afseende på religion, han-
er, vanor och fördomar, mot hvilka sednare författa-
ilskar på käckt latin och under andragande af en
itater ur goda och välbekanta källor, såsom t. ex.
philosophiska lexicon, Montesquieus Esprit des loix,
ings Svea Rikes historia, Lanærus om Svenska föl-
ler och beskaffenhet, Botins utkast till Svenska fol-
toria och — Lehnbergs äreminnen. Disputationen,
d till akademicanzleren och riksdrotzet grefve C. A.
eister, gjorde lycka både på högre ort och i facul-
författaren utnämndes följande året till ordinarie
junct. Ej underligt, om canzleren bevekts af sjelfva
nen, hvarur följande må intagas:

Snillets Gud af lagren skar
Kransen som Er hjessa kröner,
Valde Er till fosterfar
För en del af sina söner.

Jag bland deras antal är,
Deras öde Ni förvaltar.
Hjertat och min pligt begär
Att jag nalkas nu Ert altar.

Menskan blott kan offer ge;
Mera *Gudarne* ej taga.
Med densamma rätt kanske
Torde Eder mitt behaga.

Man ser att "Apollossonen" förstod sin konst att dikt nalkas canzlershögheten, äfvensom af följderna, grefve Wachtmeister förstod att värdera hyllningen.

Sedan W. således blifvit befordrad till adjunct, det ej länge innan han af vederbörande föreslogs att de offentliga föreläsningarne i historien. Dertill erhöll han nådigt förordnande år 1791, således ungefär 10 år efter gerbring från samma plats ådagalagt sin talent i den riska konsten. Till Lagerbrings heder måste man att han ej haft någon del uti Wåhlins anställning vid versitetet, utan att det varit hans menlöse efterträdare, land Sam. Bring, förbehållet att der fästa "det unga Hade nu blott adjunct Wåhlin slagit sig till ro på plats till prof. Brings död, som inträffade år 1798, är ganska sannolikt att han, såsom äldre docens och gen bättre meriterad än Nils H. Sjöborg, skulle fått framför denne vid professorsutnämningen år 1799. Nu sådant icke i fråga, ty redan år 1795 hade W. sökt utan att derför speciminera, blifvit både föreslagen och nämd till andre theologie adjunct vid Carolinska akademien. Till denna adjunctur hörde såsom prebende det indrägtiga Hellestad, Bonderup och Dalby pastorat, som ofelbart rade mer än historiska professoratet.

Men huru, frågar tilläfventyrs läsaren, hade W. utan specimen kunnat erhålla en så förmånlig plats inom theol. faculteten? Hade han utgifvit något theologiskt lärdt arbete af så utmärkt förtjenst? Ingalunda. Men theol. faculteten ansåg hans lärdom och skicklighet fulltygade genom de 10 theser, W. den 13 April år 1792 försvarat och hvilka med Kongl. Maj:ts nådiga tillåtelse fått gälla såsom specimen cathedræ för prest- och pastoralexamen. Dessa "theses quas", som äro orthodoxt tillyxade och, i det gamla välbekanta "antediluvianska" manéret, afhandla några hermeneutiska, moral- och religionsphilosophiska frågor, åberopades både vid detta tillfälle och hvarje gång framdeles då W. sökte och erhöll någon ny plats inom Lunds theol. facultet. Han har aldrig utgifvit något annat theologiskt lärdomsprof, hvarken i disputationsform eller i annan drägt, utan på besagda theser har han blifvit både Andre och Förste theol. adjunct så prof. theologiæ regius och slutligen primarius och domprost! För öfrigt stämma dessa theser så litet öfverens med Wåhlins sednare theologiska bekännelse, att till och med "sola fides", som längre fram skulle blifva honom till s

ken förargelse, i sista thesen får sin behöriga complit.

Prestvigd den 28 April år 1792, uppfördes historiarum ncten W. samma år på förslag till Carlshamns och Asa pastorat, erhöll å valdagen de resp. församlingarnes illiga kallelse och begärdes kort derefter genom samfälld rdånig petition hos konungen till deras kyrkoherde. Så örande var i den tiden predikanten Wåhlin. Svenska ringen var dock nog hård att ej lemna afseende åt så a opinionsyttringar, utnämnande i stället för Wåhlin en gl. hofpredikant vid namn C. Morell. Året derpå reste till Upsala att bevista jubelfesten derstädes, predikade och der i landsorterna och intog öfverallt dem som hörde m. Hemkommen från denna jubelfärd, sökte och erhöll förslag till Ystads S:t Mariæ samt Öja och Hedeskoga amlingars pastorat, profpredikade d. 30 Mars år 1794, var Midfastosöndag och fick äfven här enhällig kallelse, måste åter stå tillbaka för en Kongl. hofpredikant, Georg stberg, om hvars förtjenster efterverlden vet lika litet som Carl Morells.

Efter dessa misslyckade försök att vinna befordran inom amlingen, vädjade adjuncten Wåhlin till hela Svenska allheten genom att låta från trycket utgifva sin profpredi i Ystad, hvilken har detta thema: "Guds vishet och nåd dess försorg för kreaturens och i synnerhet menniskans ppehälle." Här synes förf. hafva varit i sitt rätta esse, har han anslagit sjelfva den grundton, i hvilken han n alltjemt visste att hålla sina både tryckte och otryckte likningar. Bastholm och Sturm äro i denna predikan kt beskattade. Det är således till större delen taflor ur ren och det menskliga hushållslifvet som här möta läsa s blickar. Målningen är utförd con amore, och ehuru ningen är utan egendomlighet, hafva dess colorit och caron desto mera den Wåhlinska pregeln. Vi finne här ma vågsamma abandon hos talaren som när han 20, 30 sednare hördes från Lunds domkyrkas predikstol prisa apelsens under" och våga naturtingens värde på victualie. "Hvart vi vände våra blickar," heter det sid. 7, "öfver rens vidsträckta rymder, vare sig antingen i luften, på len, i hafven eller under jorden, så möter oss öfverallt gräselig mängd af lefvande varelser, hvilka stundeligen s och fortplantas. På alla ställen, hvarest kreatur finnas, finnas ock *lifsmedel.* Hvart slägte behöfver en egen slags s och hvart särskildt djur sin vissa andel. Detta allt

oaktadt har *födan* städse varit tillräcklig för dem, från [illegible]
ena århundradet till det andra. Måste vi icke vid [illegible]
häraf, med helig undran, bekänna: "Allas ögon vänta [illegible]
Dig, och Du gifver dem *spis* i sinom tid." — — — — [illegible]
det som fått lif, kan derföre med visshet hoppas att [illegible]
mättadt. — — — Denna sanning eger så säker grund [illegible]
sitt försvar, att den ej kan nekas, utan att tillika [illegible]
en af alla åldrar stadgad erfarenhet. Hvem har väl [illegible]
sin kunnat uppdaga ett enda ställe på vårt jordklot, der [illegible]
ej funnit sådana *lifsmedel*, som varit afpassade efter de [illegible]
rens natur som der funnits? På hvarje särskildt *näringsställe* [illegible]
hafva vissa kreatur fått sin anvisning. — — — Dag[illegible]
se vi, huru särskildta djurslägten infinna sig på olika st[illegible]
der deras *uppehälle* säkrast och lättast erhålles. Några [illegible]
försedda med så stark lukt, att de kunna på längre v[illegible]
afstånd uppspana detsamma. Deras kroppsbyggnad är in[illegible]
rättad efter deras *näringssätt*. Roffogeln är försedd med
hvassa klor, med skarp syn och flyger utomordentligt snabbt,
för att så mycket säkrare ertappa och behålla sitt rof.
— — — Vintren tyckes vara den svåraste årstiden för kre-
turen, men skaparens vishet och nåd har äfven då [illegible]
säkra anstalter för deras *lifsuppehälle*. Några djur äta [illegible]
det som ännu finnes qvar på marken. Somliga af dem sam[illegible]
ett tillräckligt förråd om sommaren. Andra åter behöfva
alldeles ingen föda, ty de nedgräfva sig i jorden eller ned-
sänka sig på sjöbottnen, hvarest de förblifva i en slum-
rande dvala, till dess sommaren ånyo framlockar dem; då
deras *bord* åter står tillagadt. — — — — Ingen ting
i naturen gifves, som icke i mer eller mindre mån tje-
nar menniskan till nöje, nytta och förmån. Våra åkrar
bära säd när de häfdas. Sjöarne gifva en mängd af *smak-
lig fisk*, hvilken årligen sjelfmant upplöper till våra landt-
kuster; bergverken skänka oss rika förråd af metaller och
skogarne tilldela oss byggningsämnen och flera oumbärliga
förnödenheter till våra *spiskamrar*. — — — — Då man
betraktar 2:ne stora krigshärar, församlade inom en enda
landssträcka, der en blodig sköfling och härjning förödt
alla *lifsmedel*, så borde man ju med all sannolikhet förmoda,
att en sådan folkmängd omöjligen skulle kunna, under en
längre tids förlopp, finna tillräckeligt *lifsuppehälle* på ett så-
dant ställe; och likväl ser man sällan att de lida hungersnöd.
Uti folkrika och stora städer är det ej ovanligt att finna
esomoftast några hundra tusen inbyggare. Man skulle tycka,
att dessas dageliga *förtäring*, ej blott till nödtorft utan mer-

...is till ett frossande öfverflöd, omsider borde åstadkomma ...örfärlig brist på alla slags *lifsmedel;* men sådant händer ... ej, utan fastmera vinnes derigenom ett så mycket rikare ...åd deraf, såvida menniskorna endast vinnlägga sig om tukt ... ordning, flit och arbetsamhet. — — — Vinningslystna... alstrar *näringsdrift;* behofven ökas och blifva uppfyllda, ... hvarje arbetande medlem får tillfälle att på lofligt sätt ... *sitt bröd.* I allmänhet, m. å.! tror man att vårt slägte ...t talrikare före syndafloden, än det någonsin sedermera ...nat blifva. Så mycket är åtminstone säkert, att den ...ens menniskor utgjort en gräseligen stor mängd. Då vi nu ... tiden sällan uppnå 70 till 80 år, hunno menniskorna då ... flere hundrade års ålder. Farfadren och sonesonen kunde ... på en och samma tid, omfamna hvar sin nyfödda son. ...lken hastig befolkning skulle icke härutaf uppkomma! Detta ...t oaktadt finna vi ingen anledning till den förmodan, att ...enniskorna då saknat tillräckligt förråd af *lifsmedel.*"

Af det anförda torde läsaren hafva nog för att kunna bedöma Wåhlinska predikomethoden. Det är ingen öfverdrift ... det antagandet, att alla Wåhlins predikningar voro blott ...ka många variationer af denna midfastosöndags predikan. ...ographen, som hört honom ganska ofta, erinrar sig aldrig, ...cke ens på de stora högtids- och bönedagarne, då han alltid ...fter reglen låt höra sig såsom domprost under loppet af ... 15 år han innehade denna värdighet, att talaren egentli...gen afhandlade någon dogm i 2 eller 3 trosartiklen. Må...nda fann han sådant öfverflödigt, särskildt af den anled...ningen att hans collega D:r Hylander mera uteslutande egnat sitt predikoföredrag åt 2:dra artiklen, likasom prosten Schartau åt den tredje. Af alla Guds löften och tillsägelser i den heliga skrift satte W. intet högre än Herrans ord till Noach: "Så länge jorden står, skall icke återvända sående och uppskärande, köld och hetta, sommar och vinter, natt och dag;" likasom han fann ett kort inbegrepp af alla Guds välgerningar i den Davidiska bekännelsen: "Allas ögon vänta efter Dig och Du gifver dem *spis* i sinom tid; Du uppfyller vårt hjerta med *mat* och glädje." Emellertid gick och gällde Wåhlin för en skicklig och utmärkt predikant ända till år 1809, då hans anseende tyckes hafva gått in i sitt *nedan* och detta väl egentligen derföre att han genom sin då vunna befordran till theol. professor fick offentlig föreläsningsskyldighet i en vetenskap som var honom alldeles fremmande och då hans talaregåfva således icke längre mäktade skyla hans totala brist på theologisk lärdom. Ända dittills gick det

honom i alla stycken väl, både som författare och som embetsman. Han skref böcker och öfversatte böcker, han utgaf chrestomathier och predikosamlingar, öfversatte verldshistorier och religionshistorier, utgaf handbok i Svenska kyrkolagfarenheten, läkareböcker och barnböcker, läroböcker i "landthushållningen och andra nyttiga ämnen," såsom t. ex. "barnuppfostran, biskötsel, boskapssjukdomar, hästars benbrott, löss på oxar och kor, fårskabb, dynt på svin, botemedel för gåsungar, råd mot lättja och liderlighet, d:o mot vidskepelser och skadeliga meningar hos allmogen, såsom den s. k. Staffansridten och blåkullafärden, mot bergstroll, jordmålare och gastabloss, mot drömmar och aningar; mot räddhågan för hundars tjutande och uggleskrik om nätterna", mot alla slags oordningar i bondens ladugård, kök och skafferi, samt slutligen undervisning om en husmoders pligter och skyldigheter mot maka, drängar och pigor, råd i afseende på en qvinnas graviditet och barnförlossning, item om matkokning, brödbak, bryggd och brännvinsbränning — med ett ord: han ockrade redligt med sina pund och ville skaffa nytta och nöje bland menniskors barn, så vidt hans tillgångar medgåfvo det. Att dessa voro klena, förstod allmänheten i den tiden lika litet som han sjelf, och deraf hans stora popularitet och hans stora sjelfförtröstan. Med sinne för Christendom och med grundligare dogmatisk underbyggnad skulle han säkert blifvit en utmärkt landtprest; nu var det måhända ingen förlust för församlingen att han, efter att hafva ernått ännu ett pastorsförslag, nemligen till vestra Karup och Houf i Bjära härad af Christianstads län, men gått miste äfven om detta pastorat, öfvergaf tanken på att blifva kyrkoherde i stiftet, och i stället valde att ingå i stiftets styrelse. År 1795 sökte och undfick han, som redan nämdt är, Andra theol. adjuncturen som blifvit ledig genom förre innehafvarens, prosten, sedan biskopen D:r Ebersteins befordran till den Första. Denna plats bibehöll W. ända till år 1808, då han efterträdde samme Eberstein såsom Förste theol. adjunct och med detsamma öfvertog Husie och Vestra Skreflinge prebendepastorat. År 1797 hade han blifvit förordnad till prost öfver Torna härads contract och 1799 varit behörigen föreslagen till erhållande af theol. doctorshatten, men utan att regeringen den gången dervid fästat afseende. Samma år han mottog Husie, förordnades han till contractsprost öfver Oxie härad, jemte det han numera blef ständig ledamot i domcapitlet, hvartill han esomoftast varit adjungerad alltsedan han ingått i theol. faculteten. Den 22 Juni 1809 utnämdes han till professor extra

ıs i samma facultet och kort derpå till theol. doctor. ı vid riksdagen 1809 var stiftsfullmäktig, begaf han r dess pågång till Upsala och emottog der personligen ekanta tecknet till innehafvande af den högsta theol. ich skicklighet.

var Wåhlin således i allo professor Hylanders vederansåg sig följaktligen böra täfla med denne om embetet i Lund, då detta genom Ebersteins afgång till iskopsstol år 1813 blifvit ledigt. Väl var, å ena sidan, äldre både till lefnadsår och som theol. D:r och proisserligen var Hylander Wåhlins mästare i alla theoloar, men å andra sidan måtte ihågkommas, att Hylander en gammaldags lärd, dels något hvad man i den tiden 'secterisk", då deremot Wåhlin var en rask embetsman ifrigt alldeles "orthodox", såsom det nemligen särskildt s af loftalaren vid hans graf: "I sina akademiska före-;," heter det, "höll han sig *strängt* vid kyrkans dogmer, ı hans predikningar voro renlärige, väl ordnade och framförde." Vi känne numera för väl casualvältaspråk för att förundra oss öfver detta omdöme öfprosten Wåhlin af en lärd man och theol. D:r, som sorgliga uppdraget att loforda en aflidén vän och oder. Hade den aflidne sjelf haft en röst vid beıacten, skulle kan säkert kraftigt protesterat mot ugen för orthodoxi. Ty Christian Wåhlin var en 'lig själ att vilja passera för orthodox theolog medan ;, och han ville säkert ej vetat af ett sådant tillmäle ida mull. Naturliga theologien med någon tillsats s lära om skapelsen och försynen; det var hans in enda bekännelse. Allt hvad derutöfver gick, vare nel eller supraratìonel troslära, aktade han för fåpedanteri eller för eländig vidskepelse. Theologen m presten skulle vara en klok, fördomsfri och i ;s reela intressen brukbar man, således i främsta en statens tjenare. Medborgerlig säkerhet, tukt och borde han upprätthålla, tjufvar och skälmar, uppre, lättjefulla lösdrifvare och "liderlige sällar" borde : strängeligen bestraffas, dygd och goda seder upphelsa och snygghet, trefnad och välmåga befrämjas. ıedicinen, sundhets- och säkerhetspolisen, lazaretter ectionsinrättningar, rasp- och spinnhus, kyrkoplikt ıstraff, galgar och stupstockar — se här hvad dom-Wåhlin ansåg för kyrkans såväl som för statens

oumbärliga hjelpredor *). Och med allt detta var han dock [illegible] gen egentlig terrorist, ingen bödel; tvärtom mente han [illegible] väl och gjorde mycket godt. Men hans menniskokärlek [illegible] icke af evangelisk natur, den var som hela hans [illegible] pockande och sträng i sina fordringar. Arbetsamhet [illegible] flit, disciplin och laglydnad, ordentlighet och erkänsla, [illegible] äskade han af föremålen för sin välvilja. Underhandla [illegible] raisonera villa han ogerna; det rätta var för honom [illegible] absolut befallande och derföre nyttjade han mot andra [illegible] maktspråk. Af underordnade yrkade han alltid [illegible] hörsamhet, och som han sagt så skulle det ske; annars [illegible] han ond, och "hans vrede var förfärlig," såsom [illegible] hans ofvananförde loftalare medgifver. Domkyrkoinspe[illegible] klockaren, organisten, klockaredrängen och pedellerna [illegible] tade i honom en obeveklig despot; fattighjon och sk[illegible] dom, åhörare och studenter, alla tog han kort, alla ex[illegible] rade han fermt. Mot kamrater var han uppmärksam [illegible] fleste kyrkoherdar, helst af det "redbara" slaget, kallade h[illegible] "bror", fast ingen understod sig att lemna honom detta [illegible] trolighetsprof tillbaka. Hans domkyrkoadjuncter hade al[illegible] skäl att beklaga sig öfver honom, så framt de annars [illegible] nyktra, sedliga och ordentliga samt inga kostföraktare. S[illegible] älskare af ett godt bord, önskade han se matlust hos si[illegible] gäster, och att "vräka mat" aktade han som en svår förbrytelse. Mot förmän var han för en god ordnings skull un[illegible] fallande. Öfverheten respecterade han otroligt djupt och lyd[illegible] *blindt* sin konungs och canzlers befallningar. Constitutionella garantier och controller i afseende på regeringsmakten ansåg han högst olämpliga, fastän han råkat vara med vid riksdagen år 1809. Likväl besvärades han icke då af denna bekanta sömnsjuka, som på sednare åren så illa betungade hans varelse och förlamade hans verksamhet. En ofantlig corpulens och alltjemt växande vegetativa behof gjorde honom snart alldeles obeqväm icke mindre i consistorium än i kathedren och vid examinationen. Han kunde inslumra midt under en votering, hvars utgång dock intresserade honom, och hans föreläsningar och förhör ledo af själsfrånvarelser som förekomma sagolika och rentaf uppdiktade, för alla andra än för dem som dertill sjelfva varit vittnen. Medvetande af sin sömnsjuka, hade han i vakna tillståndet träffat

*) Då —n sporde W. hvarför han ej skaffat "pålen" för spöslitning från en plats utanför hans trädgård (Isakstorget), svarades: Si, min vän! jag har sjelf föreslagit platsen, ty jag vet intet angenämare, än att höra tjufvar få pisk.

urenskommelse med sig sjelf om vissa maximer, hvilkas granna efterföljd borde rädda honom från att begå orätt-er. Således var det hans egen oförskräckta bekännelse, han i högv. domcapitlet på en sednare tid, eller då han så noga kunde följa med ärendernas föredragning och icke it i tillfälle att förnimma skälen pro & contra, merändels ade för samma mening som prof. D:r Ahlman, äfvensom han efter reglen alltid *röstade emot* en viss, annan pro-or i akademiska consistoriet. För att kunna reda sig examinator och på det hans betyg ej måtte äfven-a att bli en lyckträff, förenade han sig äfven gerna med man, men der Ahlmans vitsord var honom obekant, hade till ledning för sitt omdöme allmänna rösten om exami-dens flit och ordentlighet. Var ej heller någon sådan tion för handen, följde han merändels uti pastoralexamen regeln att en pastorsadjunct borde hafva approbatur, en karl cum laude, och en academicus laudatur. Naturligt-inträffade dock en och annan afvikelse från denna regel. öfrigt hade han den lilla nepotismen att gynna skånin-, hvilka han alltid kallade sina "landsmän", men deremot a efter småländningar, hvilka han betraktade nära nog usurpatörer från ett fiendeland. "Stiftets barn böra äta tets bröd": det var hans grundsats äfven i afseende på demiska befordringar. Det är således utan exempel att under sin 20-åriga professorstjenst kallat till docens nå-enda som ej var född i Lunds stift. Den sista han gaf kallelse i denna väg, var biographens broder, hvilken han tan tvingade att antaga den. Ty då det invändes af den e mannen, nyss promoverad philos. magister, att hans dier legat åt helt annat håll*) än theologisk dogmatik och khistoria, samt att han fasthellre tänkt söka inträde i losophiska faculteten, svarade domprosten: "Hjelper icke; i vän måste bli *min* docens, ty jag vet han har godt vnd och goda kunskaper. Man plagierar något af Ernesti ar öfversätter af Schröck på godt latin, och se'n ansvarar för resten. Helsa sin far, att jag beslutat kalla min vän docens." För öfrigt tog han ofta förunderligt miste både docenter och adjuncter i theol. faculteten. Så gjorde han t. ex. aldrig reda för skilnaden mellan Thomander och iterdahl, utan förvexlade dem ständigt i sitt tal och i sin eställning, äfven sedan den sistnämde börjat ständigt adjun-as såsom ledamot i högv. Domcapitlet. Andra allmänt

---

*) Var en i Prof. El. Fries' skrifter ofta med utmärkelse nämnd bo-st. Red:s anm.

kända namn, inom de öfrige faculteterna, blefvo blott händel-
vis för honom bekanta, så framt de ej tillika voro Consist.
ledamöter. Sjelfve Elias Fries' person var honom fullkom.
obekant, vid samma tid som dennes namn redan var cel.
i Europa.

År 1814 d. 9 Febr. hade D:r Wåhlin blifvit utnämnd
förste theol. professor och domprost, samt året derpå
ledamot af K. N. O. Han saknade således intet vedermäle
sin konungs nåd, ej heller var han utan någon af dessa
märkelser för öfrigt som pryda en svensk prelat, t. ex. rik
fullmäktig, åren 1809, 1812, 1815 och 1817, ledamot af
fundet Pro Fide & Christianismo, af Bibelsällskapet i Stock
holm, af d:o i Lund, af Kongl. Vetenskaps- och Witterh
sällskapet i Götheborg, af Physiographiska Sällskapet i L
af Landthushållssällskapet i Malmö, m. m. Som vice bis
förde han ofta ordet i Lunds Domcapitel, representerade
värdighet och synnerlig högaktning af Vener. Clerus
3:ne prestmöten i Lund, var hedrad och ärad öfverallt h
han kom, i adelshus, på prestgårdar och på köpmanscont
i Malmö, å hvilka sistnämde ställen han hade särdeles s
anseende såsom god kund och afnämare. Traditionen för
jer en mängd löjliga händelser ur hans enskilta lif och pe
sonliga förhållanden, som här måste förbigås och som kun
det så mycket snarare, som de till en del hafva öfvergått
våra svenska anekdotsamlingar. Enkla frappanta scener fr
hans offentliga föreläsningar och prestcandidatexamina ha
som bekant, blifvit af humoristen Dahlgren dramatiserade.
Utan att vilja öka samlingen och ingalunda för att kasta
mindre fördelaktig dager öfver en gammal lärares verksam-
het, kan biographen likväl ej neka sig att meddela följande
litterärhistoriska fynd ur theol. facultetsnotariens anteckni-
gar från åren 1827 och 28: I anteckningen för d. 6 Dec.
förstnämnde år befinnes Domprosten D:r Wåhlin hafva fram-
ställt bland andra, dessa frågor till theol. studiosi: "Huru
kom det till att hedningarne dyrkade flere Gudar?" Svar
(enligt Wåhlins compendium): Jo, de tyckte att verldsstyrel-
sen var för svår för En. "Metempsychosis hvad?" Sv.: Den
villfarelsen att menniskornas själar efter döden ingingo i
djuren, och djurens i menniskorna. "Skilnaden mellan *men-
niskans* själ och en *hunds* själ?" Sv.: Menniskans är odöd-
lig. "Hufvudvillfarelsen i Muhamedanska religionen?" Sv.:
Der förbjöds att äta fläsk och dricka vin. "Fatum Turcicum
hvad?" Sv.: De tro att Gud af evighet bestämt allt hvad
som skall ske, huru dumt det än må vara. "Hurudana voro

isti underverk?" Sv.: Alla välgörande, men spisandet af 0 män i öcknen förutom qvinnor och barn var det hufakligaste underverket. "Förnämsta beviset för Christna ionens sanning?" Sv.: Efficacia verbi divini. Ja, ganrigtigt! ty vilda, liderliga sällar och snåla kanaljer blefvo a och beskedliga menniskor, som icke togo mer än kropbehöfde. "Kunde man väntat ett så hastigt utspridande Christna religionen?" Sv.: Ja. (Nej, min vän! det var till att förmoda, efter Christus sjelf var en fattig karl hade till sitt biträde endast 12 trasiga apostlar, som icke de pretention hvarken på mensklig heder eller annat.) arföre ansågs Christi lära af Grekerna för en galenskap?" : Ty de Christne hade inga kyrkor. "Hvarföre af Juae som en förargelse?" Sv.: Ty de hade ingen präktig tjenst. "Hvarföre är den dock en Guds kraft?" Sv.: Ty efulla bofvar blefvo nu arbetsamma och ordentliga menor. "Hvem var Muhamed?" Sv.: I början endast en el handelsbokhållare, som gifte sig med en rik köpmans-. "Hvari bestod Arii villfarelse?" Sv.: Han var en man som lefde i 4:de århundradet. "Hvem var Brasken?" Biskop i Linköping, en from och beskedlig gubbe, men efter den tidens sed icke visste hvad som passerade här lden. "Hvarföre står det ej i 1527 års riksdagsbeslut atholska läran skulle utrotas i landet?" Sv.: Konungen dertill för slug; han gjorde ej som vederdöparne och å spetsbofvar, ref ner bilder och körde ut munkar. — nteckn. för d. 7 Dec. 1827: "Hvarigenom visade Jesus han var en förträfflig lärare?" Sv.: Han utrotade afguet på jorden och ådagalade en för menniskor ostrafflig del i allting. "Bevis för arfsynden ur dagliga erfarenhe-?" Sv.: Att menniskor kunna stjäla och mörda hvarandra, dom för en 2-riksdalerssedel, det bevisar nogsamt concupistia prava naturalis. "Peccatum clamans?" Sv.: En upbart ogudaktig lefnad. — (Nej, min vän, det har funnits la städer, alltsedan verlden tillkom; har herrn ej hört d peccatum Sodomiticum är?) "Hvad hör Pontius Pilatus, var en hedning och en orättfärdig domare, till vår trosännelse?" Sv.: För att visa det spådomen var uppfylld, spiran vid den tiden skulle varda tagen från Judarne &c. ro alla mysteria fidei lika obegripliga?" Sv.: Nej, de elas i mysteria fidei primi ordinis & secundi. "På hvad t kunde man bilägga religionstvister?" Sv.: På 3 sätt, ingen med *makt,* med *öfverenskommelse* eller ock genom

att införa *fri religionsöfning*. "Hvem var det som isyi arbetade med *makt* emot reformationen i Sverige?" · S verin Norrby och Gustaf Trolle. (Nej! Trollen var sedan piskad ur landet.) "Uppstod någon ny religio efter Christus?" Sv.: Luther. (Nej! Luther var ingi gionsstiftare, men Mahomet stiftade en ny religion, m och valfarter.). "När var Luther född?" Sv.: Den 1 1483. (Ja, och derföre fire vi Mårtens afton, åtmin denna provinsen, med lutfisk, gröt och gåsstek.) "Vi serna i Katholska kyrkan?" Sv.: De tro på helgon, i vidskepelse m. m. (Ja, de afhålla sig vissa dagar fri smör, ägg och andra tillåteliga födoämnen.) Ur an garne för den 8 Dec. 1828 må följande intagas: "H behöfdes herraväldet öfver djuren?" Sv.: Jo, ty E en öppen lustgård, icke inhägnad, och således hade annars lätteligen kommit derin och rifvit menniskorna der. "Hvad betyder döden dö?" Sv.: Säkert om (Nej, allehanda plågor, sjukdomar, fattigdom och förakt "Mysterium?" S.: En sats som icke öfvergår förnuft som strider emot dess begrepp (N.B. detta qvid pro q verkligen i prot.). "Hvart begåfvo sig Olaus och La Petri från Gottland, ty det är en ö, och der kan man bli hela sin lifstid?" Svaret saknas i prot. för den g äfvensom intet svar finnes på denna mindre bestämda "Hvilken var den *siste* i Gamla Testamentet?" D svaras det i anteckn. för den 18 Nov. 1828, på den "Dog Brasken?" ganska sannskyldigt: Ja, visserligen. I samma prot.: "Med hvilka bevis kan man styrka gudom?" Sv.: Med prophetiorna, underverken och rierna. (Åh ja! skadar icke, men præstantia doctri blicæ består deri att biblen undervisar oss på ett klo förnuftigt vis om verldens upphof, menniskans skapel allt hvad vi läre i theologien. Om sådant tala hedni som dårar, men skriften på ett ganska klokt och först sätt.) "Vet man något märkvärdigt berg i N. Testame Sv.: Oljoberget, Thabor och Sinai. (Nej, min vän, Sin icke hit, det var i G. Test.) "Hvad förstås med h portar?" Sv.: List och våld, intriger och andra satan ster. "Var D:r Luther lärd?" Sv.: Ja, han var en ma mycken erudition för sin tid. — — — — "Hvad föl läran om skapelsen?" Sv.: Läran om återlösningen. jag har ju sagt, att här skall vara ordning i allt. Ni gan är om Christi gudom, så skall Herrn kunna bevis annars är Herrn ingen Christen.) "Huru vill Gud

stad?" Sv.: Barnsligt. (Ja, det är rätt svaradt, Gud vill hafva en trälaktig fruktan, dertill är han för god och tänkande.) "Fatum Turcicum?" Svaret, något variee, från ofvanföre (sid. 256) intagna definition, lyder här så: gionens utbredande med eld och svärd anse Turkarne skall deras lära till hela verldens religion. (Nej, det vet icke, om de äro så näsvisa och impertinenta.) "Huru bas de menskliga pligterna?" Sv.: Efter den vanliga ingen. "Pligt emot själen?" Sv.: Cultur och förbättring till det som är nyttigt och helsosamt.) "Huru begås mord?" Sv.: På mångahanda sätt, t. ex. genom omåttet i ätande och drickande. (Ja, men man kan äfven läsa mycket.)*) "Huru försvarar man Guds försyn mot krig, hungersnöd och andra landsplågor?" Sv.: Jo, säger — Wåhlin svarar sjelf, såsom han alltid plägade, så den tillfrågade dröjde något med svarets afgifvande — om pest och hungersnöd hafva de fleste colonier i verlblifvit anlagde, och under krig och örlig var det som ander Magnus lärde Hyrkanierna äktenskapet. "Huru varar man Guds försyn emot bergen?" Sv.: Jo, säger ehuru dessa ofantliga stenmassor ofta synas ganska iga, skydda de oss likväl mot sunnan- och östanvindarne. bevisar man Guds försyn af menniskoanletenas olik-" Sv.: Jo, säger man, ty eljest skulle man ej kunna känna sin egen hustru och sina barn, och hvilken villerskulle icke då uppkomma! "Huru bevisas Guds försyn menniskokroppens förträffliga skapnad?" Sv.: Jo, säger menniskan är *smal* frammantill och *bred* baktill**).

Må detta vara nog af citater ur de Wåhlinska examenscollerna. De äro med diplomatisk noggrannhet hemtade förvansagde anteckningar, dem dåvarande theol. facultetens rie, numera domprosten D:r Thomander, fört manu propria s. k. theologiska examina inför faculteten, hvilkens medlemmar skola, Wåhlin oåtspord, kommit öfverens utesluta dessa pecoralier ur sjelfva protocollsboken.

Domprosten Wåhlin dog ogift i Lund den 28 Mars 1829, det han flere gånger haft slaganfall. Hans testamenka dispositioner voro, så vidt man vet, följande: till härads prest-, enke- och pupillkassa 500 R:dr; till Torna 500 R:dr; till Carolinska akademiens ærarium 500 R:dr; stipendium åt någon studerande af skånska nationen som stammar från prosten P. Wåhlin i Skabersjö samt till

---

*) Nb. Den som blef rättad, var ifrig i studerande.
**) Se vidare Svenska Kyrkans Sköna Litt. 2:dra uppl. p. 425.

2:ne i Lunds stad boende fattiga prest- och borgare... räntan af 1,500 R:dr allt B:co. Äfven under lifstiden... han varit frikostig, helst mot behöfvande prestfamiljer... sin slägt underhöll han flere studerande vid universitetet... hjelpte äfven en och annan oskyld fattig student. Han... lige arfvingar erhöllo efter honom en ganska betydlig... mögenhet, som fördelades på många händer.

Domprosten Wåhlins olycka var att han kommit p... plats i samhället som ej passade honom. Såsom ... stare, kronofogde, landskamrer, polismästare eller nå... likt, skulle han säkert varit en förträfflig embetsman... katheder och predikstol borde han aldrig uppträdt. ... missförhållande blef han dock troligen aldrig sjelf ... Efter all sannolikhet kände han sig fullt vuxen sin sam... ställning och lefde således ett gladt och lyckligt lif, ... ingen hade den grymheten att låta honom förstå, huru ... han var i stånd att hålla den vetenskap uppe, som em... digheterna anförtrott honom, eller att motsvara kyrkans ... dringar af en domprost. Den enda olägenhet, hvaröfver ... klagan någon gång kunde undfalla honom, var denna ... liga kroppsmassa som vållade att ingen fick rum i sa... vagnssäte som han, att ofta 2:ne sittstolar af honom m... tagas i anspråk, att han led odrägligt af sommarhettan ... äfven vintertiden hade svårt att hålla sig vaken på sje... förmiddagen. Till växten var han för öfrigt mera låg... hög, och hade i förhållande till den öfverhängande ma... särdeles korta ben, dem han dock rörde med oväntad le... het. Betydlig armstyrka egde han, och med tillhjelp de... gjorde han ofta processen kort, när någon fick det olyckli... infallet att reta honom med ohöfligheter. — I Lunds domc... tels mindre sessionsrum hänger ett väl träffadt porträtt ... W. från hans bättre lefnadsdagar.

Skrifter: Fäderneslandets historia för begynnare, tryckt första gången 1787, sedan, med tillägg af statskunskapen, XI gånger upplagd; Mille... chrestomathia latina, 1789 och 90; Utvald samling af gudeliga tal, öfvers. 1790; Kort grundritning af hela verldshistorien, 1791; Bastholms philosophi för olärde, öfvers. 1791, sedan 4 gånger upplagd; Profpredikan i Carlshamn, 1792; Dito i Ystad, 1794; Utkast till Sveriges statskunskap, 1795; Sundhetslärobok af Faust, öfvers. s. å.; Förberedelse till verlds-historien, öfvers. 1796; Handbok i Svenska kyrkolagfarenheten, 179... 2 uppl. 1807; Lärobok för Sveriges ungdom, 1802; Lärobok för ål-mogen, 1804; Schröcks sammandrag af reformat. historien, öfvers. 1817; Lärobok för barnskolor, 1820; Minne af kammarherren baron ... Trolle, 1827. Dessutom 4 disputationer.

(Källor: Ståhl om Lunds professorer; D:r Christian Wåhlins minne af L. P. Wåhlin vid grafven, manuscript; Enskild bekantskap och studentminnen.) P. G. A.

Då Redaktionen här meddelat denna på urkunder stödda ning af en Theologus *primarius* vid en högskola i Sve- i sjelfvaste "nittonde århundradet", kräfver rättvisan påminna, det "hvar tid har sin vurm." Sådane som hlin och Sv. Wijkman Caspersson (se längre fram) kunde prelaterna lätteligen blifva i början af XIX:de seklet, då der af Luther, af A. Rydelius, af Franzén bekända sjä- *samvetskamp, utan hvilken läran om tron intet rätt blifva förstådd**), aldrig infallit under deras många lifs- er, eller, om den infallit och burit frukt, frukten redan atetgjorts. Nu för tiden (1843) skrifva 5 biskopar er en skolrevisions yttrande, der man, för att bevisa studiets**) mera bildande förmåga än studierna af de erna språken, slår omkring sig med följande phras: de gamle befolkade naturen med sina Gudar, förlägga de re allt, ja sjelfva gudomligheten, inom den föränderliga skliga individualiteten och hafva derföre ingenting fast hvila vid" — sannolikt syftande på Hegelska skolans s in nobis, men blottande Achilleshälen för en motståndares som framsusade såsom anmärkning: Christendomen, som har förlaggt gudomligheten inom den menskliga indivi- liteten (menas: en mensklig individualitet), är således för skligheten en mindre fast grund att hvila vid än greki- theogonien?! Wåhlin skulle med omätligt förakt ned- kat på slikt snömos. Han hade uttalat sina "privattankar" amma språkart, som när han sände den bekanta helsningen Hylander, när denne ville sluta en viss artikel i sitt llegium inom föreläsningstidens slut, och i en offentlig hand- g hade han talat om det redbara, det nyttiga, såsom vig- are än alla trosdogmer utan reelt innehåll och praktisk lämpning på det allmänna lefvernet. Men — skillnaden högre synpunkt är verkligen mindre, än vår tid tror. Den sticker sig ungefär till den skillnad som angifves i den, till gus stälda, parodierade dedicationen af Axel:

Hans fot på *andra* källrar går.

t är en nyphilosophisk skola, hvari man lär att tala, så att t låter lärdt; men det kan vara samma likgiltighet för *lifvet* Guds sons tro under samma nit för ett slags *kunskap* derom.

*) Augsb. Bekän. 20 artiklen, i slutet af 5:te stycket. Sv. Akad. Handll. 1796 X D. p. 354.

**) Kalladt de *klassiska,* de *antika språken,* fast kanske icke en de så talande sjelf kan läsa grekiska litteraturens klassiker på deras ndspråk, än mindre är orientalist.

Denna sanning får man ej förgäta, då man inför framdrager en annan tids representanter. *Nil desp*[illegible] lika rätt, som *nil admirari.*

5. WÅHLIN, LARS PETER,

föddes d. 23 Juli 1772, i Glimåkra, der fadren, Petrus W[illegible] lin, var Comminister, som i en respondentdisputation [illegible] sig en äldre broder till n:o 4 och dog såsom extra regem[illegible] predikant. Blef stud. i Lund 1782, Ph. Mag. 1790, [illegible] Canzlist i K. Utrikes expeditionen 1791, vistades i Upsal[illegible] som Faltzburgisk stipendiat 1792—93, gjorde derefter en till norra landskaperna, blef Docens i hist. litteraria uti [illegible] 1793, stod på förslag till adjuncturen i historien tvenne [illegible] ger, och i philosophien en gång; prestvigd 1800 och Historiarum & Eloqu. Rom. Adj. 1801, sedan han 1799 [illegible] haft förslag till Hist. Professor. Förestod detta profes[illegible] 1804. Notarius i Philosophiska Faculteten 1795—1803, [illegible] Jurid. Faculteten 1800—01. Curator för Skånska Nati[illegible] 1798—1802. Tog Theologie Candidatexamen 1800 och [illegible] centiatexamen året derpå. Innehade första förslagsrum[illegible] 1802 till Ausås pastorat af 1:sta classen samt 1804 till [illegible] hults af 3:dje classen (ehuru å inkomsternas vägnar hö[illegible] till 1:sta), sedan han 1803 blifvit förordnad att "vid in[illegible] fande ledighet vid academiska tjenstgöringar" vara vic[illegible] stor i sistnämnde pastorat, till hvilket han ock erhöll kun[illegible] fullmakt 1805. Sökte dock snart pastorater af 1:sta cl[illegible] och fick likaledes första förslagsrummen 1807 till Åsum[illegible] året derpå till Håslöf. Disp. 1809 pro licent. th. och Th. Doctor s. å. Honor. prost 1810. Kyrkoherde i I[illegible] veddinge consist. past. 1819, efter att ha innehaft [illegible] förslagsrummet. Ledamot af några bibel- och andra säl[illegible] per. Förordnad att vara inspector scholæ i Landskron[illegible] der några vacancer. Orator vid tvenne prestmöten.

L. P. Wåhlin innehade den lärdom, våra befordrings[illegible] söka framkalla, i en ovanlig grad. Han slog sig ock [illegible] på skriftställeri, utgaf 1798 sin "Carolina", en vitter [illegible] disk skrift, och var, för att tala med en nyare tids s[illegible] en af universitetets "intelligenser". I nämnda skrift s[illegible] satiren ej så litet mästare, och vitterheten ikläder sig [illegible] gång tonen af bitterhet, hvilket torde bidragit till "må[illegible] skriftens" korta existens. Några prof må anföras.

ligt Allehanda" förekomma nyheter: från Utopia . . I höst hafva herrskande sjukdomar härstädes borttagit myckenhet af menniskor. Våra klockare dö hoptals af *nlöshet*, som deras embetsnit ådragit dem. Lagläsare dö idoghet, och många af våra lärde äro farligt sjuka af för ket *förstånd*, äfvensom våra poeter af en med fingerklåda knippad *vattusot* i hjernan. Våra cavaillerer dö, som flu-, af en sjukdom, kallad *Ficktomhet*, som skräddare- och teur-räkningar tros hafva åstadkommit." — "Till salu s: Förteckning öfver de Tyska poemer, som äro öfver- på Danska, till tjenst för Herrar Svenska öfversättare, vilja vertera ifrån Tyskan utan att förstå den, 4 sk.; hundrade advocatpennor, hvilka ega den trollkraften, att ett enda drag multiplicera processer och subtrahera ngar, fås vid nästa Ting i Mutasalmi;" o. s. v. "Å- das köpa: Ett medel mot sömnsjuka till en, som är sakad att bevista spelsällskaper och Herrskaps-Calaser;" m.

På sin tyska resa medförde W. ett album, som ännu är rvar, i hvilket flera den tidens störste litteratörer skrif- artigheter, såsom Klopstock, Herder, Schiller, Heine, Fichte, M. Arndt m. fl. Schiller t. ex. skrifver:

Der Kopf kann viel vom Herzen lernen,
Doch lernt das Herz vom Kopfe nichts.

Thorild:

At Verlden *öfverse*, i ordets dubbla mening,
Är ögats högsta rön och rön af största vett
Hos den som läst och tänkt och rest i rätt förening
Och i sin *oro* har sig själens *ro* beredt:
Han kunnig, fri och hög ser alla jordens öden
Och ler med samma lugn åt *lifvet* och åt *döden*.

J. D. Wallerius (ännu ej "Valerius") i samma tids anda:

Man måste tryckas eller trycka
Och trampa eller trampad bli,
Och åt sig våldets spira rycka,
At undgå magtens tyranni;
Och sjelf bli stor och hög och fri,
På gruset utaf andras lycka.

And. Kullberg:

När fjerran från ditt fosterland,
vid Donaus eller Seinens strand
Du vandrar, at ditt vett med nya ljus föröka,
och menskligbetens höjd och dess förnedring söka
med föreskrift af hennes hand;
skänk då åt nöden dina tårar —

Upmärksamhet åt lifvets Fröjd —
beundran åt den Wises höjd —
medlidande åt tidens dårar —
Trots åt den Höges stulna prakt —
en tacksam blick åt Odlarns koja —
en tröst åt slafven i sin boja —
och åt förtryckarn ditt förakt! —
Bland dessa känslors mängd må ej förgäten blifva
den som ditt hjerta böd, at någongång mig gifva;
En suck åt minnet af din Wän; —
Han vill — han skall förtjena den!

Fru Lenngren:

Ej sällheten Beror af Öden och af Lycka
att vara nöjd — det är att vara säll,
jag har sett lyckliga i tjäll,
jag har sett lyckliga på krycka,
ja Blott jag äger nog att värja mig för nöden
Och har en vän att luta mot mitt bröst!
På lifvets dag jag hämtar tröst!
Och tröst i skymningen af Döden.

Om Wåhlins lärdomsflit vid universitetet vittna ej mindre än 21 academiska afhandlingar, för hvilka han i Lund præsiderat, och nära ett halft hundrade Laudatur, som han skördat på dem och examina. Hans föreläsningar voro ovanligen talrikt besökta, den tid han tjenstgjorde vid academien, och sjelf sågs han, gammal vorden, i början af 1830-talet mer än en gång bland dem som besökte Lund, för att höra föreläsningar. Icke blott "lärd" efter gamla begreppet derom, innehade W. den nyare tidens "bildning" i en än mera bland landtprester ovanlig grad. Då Carl Johan första gången satte sin fot på svensk strand, ansågs passande, att för Lutherska kyrkans nykomling i Helsingborg anställa en gudstjenst på franska tungomålet, och prosten W. der borta vid Schelderviken framträdde med predikan och tacksägelse på ett sätt, som angenämt öfverraskade prinsen, med undantag af ett enda quid pro quo, der uttalet ådagalade att talaren ej var infödd fransman. — Wåhlins djerfhet att tänka möjligheten för en landtprest, som en gång utgått ur den academiska ringen, att åter inträda i densamma, vållade honom skarpa strider. Då V. Faxe från *Söderveddinge* sökte theologiskt professorat — och lyckades, så hade han dels vid utnämnandet till detta pastorat bibehållits vid sin förut innehafda academiska adjunctur, dels anmälde han sig efter blott några års tjenstgöring på landet att återkomma till den lärda kretsen; men när L. P. Wåhlin från *Norrveddinge* sökte göra samma återgång, så hade tjugufem år försvunnit sedan han

lemnade academien och kathedren. När han fördenskull 1830 sökte prim. theol. professoratet och domprosteriet i Lund, så väckte det half förundran och nästan helt motstånd. De yngre önskade en än större intelligens för en ny tid (Thomander), ehuru de önskande hörde till dem, som ej hade rösträttighet vid frågans afgörande; de äldre äskade hvarken en äldre eller en yngre tids intelligens och de segrade. Detta hör till det vanliga, derutinnan sällan afbrott ske, då den afgörande blott "ser striden, men icke meningen deri." Numera lärer väl ingen sätta i fråga, i fall det någonsin af någon med omdöme på allvar blifvit ifrågasatt, att L. P. Wåhlin skulle vida bättre fyllt den sökta lärostolen, än den man, som fick segrande intaga den, sedan alla hithörande strider blifvit utkämpade. Detta sade honom också hans sjelfmedvetande så högt, att han var den, som kanske ifrigast deltog i striden, och i sin besvärsskrift till K. M:t med särdeles skärpa bedömde D:r Hellstenius. Wåhlin hade fått fyra röster, tre till 2:dra och en till första förslagsrummet. Bland dessa röster var äfven Professor Holmbergssons, som i sitt votum fästat en synnerlig vigt vid renlärigheten; och om den samvetsgranne professorn härmed rigtade sitt hugg åt flera af de sökande, så kunde det dock icke blifva oklart, att det enkannerligen gällde Hellstenius, som af honom helt och hållet uteslöts och med detsamma kom att gå miste om första rummet, hvartill han eljest hade enhällig kallelse. W. underlät icke att i sina besvär begagna sig af denna omständighet, och vidrörde helt oförtäckt att H. egde mer än "noga *kännedom* om den farliga Svedenborgianismen." Men H. var icke den ende, på hvars namn de Wåhlinska besvären sökte sätta en ofördelaktig stämpel. W. erkände inför H. M:t att händelsen med det förslag, från hvilket han blifvit utesluten, var för honom sårande, och i känslan deraf lät han förleda sig att så inrätta sin besvärsskrift, att hon måste blifva sårande för nästan alla, som stodo honom vid detta befordringsmål i vägen. Detta förfaringssätt framkallade ock en mängd hårda omdömen öfver honom tillbaka af dem, som hade att afgifva förklaringar. Honom lades till last ej mindre uppenbara osanningar i mönstrandet af andras brister, än ett omåttligt skryt i anmälandet af egna förtjenster, så att han till och med af en Cons. Ledamot benämndes storskrytare. Onekligen var den ton, i hvilken han "klagade", mera högstämd än som med blott vanlig ödmjukhet kan synas förenbart. Att han troget framhöll, huru högt hans kunskaper blifvit fordom vitsordade, huru han med de lärda i

Danmark stått i en förbindelse, hvarom den tidens lärda tidningar vittna, huru han utfört sitt presterliga kall på ett sätt, som beredt hans namn "ett minne för mer än en mansålder," huru han af sin biskop blifvit kallad en prydnad för Lunds stift, o. s. v.; derom var kanske mindre att säga. Men de personliga hänsyftningarne, t. ex. att man ville, att academi, kyrka och stift skall vara belåtne med fromhet utan anda, med beläsenhet utan lif, med handlingssätt utan inflytande; att han blifvit förbigången emedan han ej passade till häfstång i en viss familjeangelägenhet, som nu skulle uppgöras; att Lunds domkyrka står eller faller med domprosten i Lund; att han fick stå tillbaka för en nychristen, som talar som ett barn (hvarmed Thomander ansågs åsyftad); att professor Ahlman endast lät eget godtycke gälla, och att detsamma i mer eller mindre mån gällde hos flera andra professorer; m. m., väckte desto större harm. Och harmen blef glödande. Den till och med kom att bortbränna ej så litet af de loford för grundliga kunskaper, hvilka han förut fått emottaga. Det lände honom till last, att han, ehuru 1814 utnämnd till præses vid blifvande prestmöte, efter tio års beredelsetid undandrog sig detta "lärdomsprof". Hade han laggt mycken vigt på sin doctorsgrad, så lade nu en af hans domare derpå så liten, att det hette: numera skulle man blifva ansedd för enfaldig, om man på allvar ville påstå, att hvar och en th. doctor är grundlig theolog; och af en annan att W. endast innehade encyclopedisk kännedom utan grundlighet. Ahlman upptog i sitt och Thomanders namn särdeles allvarligt den stridshandske, som mot dem och deras renlärighet särskildt blifvit af W. utkastad. A. ställande sig på den grund, som han uttalar med de för all framtid minnesvärda orden, "*att gynna och befordra en fiendtlig ställning mot vår orubbliga troslära, ... är onekligen den största förbrytelse, en theologisk Facultet kan såsom sådan begå,*" kom till det resultat, att W. hade allt skäl att vara glad, om icke hans öfverdrift komme att leda honom till något af de mål, som beskrifvas i missgerningsbalkens 60 capitel, men yrkade blott, att W. skulle, derest han hade sann hederskänsla, vilfara den A:s utmaning att möta inför allmänheten med de uppgifter, som kunde ådagalägga giltigheten af de framkastade beskyllningarne. Denna utmaning blef, oss veterligt, icke hörsammad. Deremot utgaf W. någon tid derefter och försvarade offentligen en theologisk afhandling, som skulle ådagalägga och visserligen ådagalade, att han ej, såsom flera hans domare, namneligen Ahlman, sökt göra gällande,

följt med sin tid i den theologiska vetenskapen, utan gått tillbaka i stället för att gå fram; ehuru han trodde sig i sättet, hvarpå han vid sitt försvar bemöttes, röna en alltför märkbar theologisk ovilja. Ej underligt, om fördomen blef dervid, att tiden vuxit den gamle lärdomsidkaren öfver hufvudet, om ock detta gällde ojemförligt mindre L. P. W. än om farbrodren, hvilken han önskat efterträda i domprostbeställningen.

Värdet af W:s utgifna skrifter i andeliga ämnen är visserligen ej ringa, särdeles när de jemnföras med hvad tiden på detta område vanligen förmådde åstadkomma. Bland annat, som W. i meranämnde strid beklagade sig öfver, var det omdöme, som i Th. Qvartalsskrift vederfarits hans postilla. Måhända hade missnöjet häröfver någon del i det skarpa utfall, hvarmed, såsom vi sett, recensenten Thomander blifvit af honom ihågkommen. Likväl är Th:s omdöme ej hårdare, än att, några betydande anmärkningar afräknade, han intygar: "Predikningarne äro högst läsvärda. . . . Vi anmärke, huru lyckligt de i denna andaktsbok förekommande djupt christeliga dispositionerne i allmänhet äro både uppgjorde och utförde. . . . Författarens stil kommer icke så sällan i concision och energi Ödmanns och Kosegartens nära." När dertill lägges, att arbetet, hvad innehållet beträffar, säges "komma Schartau närmast," så veta vi icke hvad större loford kunde påräknas, särdeles som mellan de båda jemförda författarne ändå ett så pass stort svalg eger rum, att det ifrån recensentens "närmast" är ett godt stycke till "rätt nära". Emellertid har rec. icke kunnat undgå att tillrättavisa författaren för det denne låtit allt för mycket af det polemiska elementet ingå i en "andaktsbok". Särskildt anmärkningsvärdt är det, att rec. nödgats finna det de kongl. Seminarierna ha kommit i åtanka medelst klagan öfver derifrån utgående lärares oandlighet. Till sin politiska bekännelse låter W. oss äfven sluta af några ställen i samma bok, de der förkunna författarens absoluta missnöje med allt missnöje mot öfverheten, ehvad det uttalas i tidningar eller muntligen. Till och med näringsfriheten och dithörande ämnen omordas i detta arbete. Oanmärkt må icke heller lemnas, att detta arbete blifvit utsatt för en skriftvexling i ett landsortsblad (Helsingborgs-Posten), der W:s vederdelomän användt hånets vapen, och att qvartalsskriftens utgifvare måst erinra att de ej haft någon del i den skriftvexlingen.

W. dog d. 9 Sept. 1834. Blef 1803 g. m. Lovisa Adrian, prostdotter från Farhult. Sonen *Peter Samuel* är kyrkoherde

i Ingelstorp, *Otto Christian* Rådman i Helsingborg, *Carl Ludvig* v. Collega Sch. i Lund, *Lars Johan* v. Häradsskrifvare; dottren *Sara Juliana* är enka efter kyrkoherden Strömstén, *Anna Lovisa* g. m. Handl. C. Åkerblom i Ystad, †, *Sophia Wilhelmina* g. m. Handl. C. F. Reuterdahl i Malmö, *Fredrika Charlotta* g. m. Husprcd. Adrian i Husqvarna, *Carolina Johanna* ogift.

Skrifter: De expeditione Tartaror. in Russos 1796. — De interpretatione S. S. secundum Kantium, P. I. 1800, P. II. 1809, m. fl. (se Marklins Catal. disp.). — Carolina, en månadsskrift, Lund 1798. — Åminnelsetal öfver Prof. Lidén, dompr. Chr. Wåhlin, prost. Lorich, prost. Hjertman m. fl. — Naturrätt efter Nörregaard, Lund 1796. — Cicero de officiis med Sv. anm. Lund 1800. — Andaktsbok för enskild gudstjenst, Lund 1827—28, 2 Delar in 4:o (en postilla öfver Evang. och Epistl.). — De Studio Theologico, Deo hominibusque infesto, P. I. II. Lund 1831. — En mängd öfversättningar, tryckta i Lund, Götheborg, Stockholm och Christianstad. — Besvärshandlingar, tryckta i Antiqvartalskrift Lund 1831, hvilken sistnämnda skrift tillika är hufvudsakligen

(Källan. Dessutom Lunds stifts matrikel. — Th. Qvartalskrift 1828 och 1829. Enskilda underrättelser.)

'Red. som af en med 1830 års strid i Lund genom läsning af tryckta skrifter bekant författare emottagit ofvanstående biographi, vill blott tillägga, att L. P. W. var en af vårt stifts lärdaste landtpastorer, säkerligen fullt jemförlig med de ljus, andra stift i dessa "oklassiska" tider berömma sig af; egande dessutom en ovanligt utbredd öfversigt af sin tids vetenskapliga och vittra riktningar. Utom infallet att på gamla dagar vilja intränga sig vid en Akademi, skulle han blott rönt högaktning för yngre dagars lärda förtjenster. Visare var C. M. Agrell, äfven såsom inbjuden att bli Norbergs efterträdare.

6. WÅHLIN, JOHAN PETER.

Född d. 16 April 1786. Fadren Auditör vid Södermanlands regemente Arvid Wåhlin, modren Charlotta Nelander, professorsdotter från Lund. (En broder *C. Ludv. W:ns*, f. d. Kyrkoherde i Carlshamn, biographi ses i Wenströms Sv. K. Hofclereciets Hist.) Stud. i Lund 1805, mag. 1808, præsid. 1811, Theol. Docens och v. Notarie vid Domcapitlet ibm 1815. Hofpredikant s. å. Legationspredikant och pastor vid Sv. förs. i London 1818. Th. Doctor 1830 och Kyrkoherde i V. Wingåker s. å. Prost 1832. L. N. O. 1851.

Gift med B. W. Almgren och eger en son.

Skrifter: Geographi för begynnare, Sthm 1817. — Äreminne öfv. C. v. Linné 1821. — Verser och tal till firande af Kronprinsens födelse, London 1826. — Bibelalmanach för 1832. — Bibelsällskapstal s. å. — Valda ställen ur Arndts sanna Christendom, Calmar 1838. — "De hårda orden" eller de i den Heliga Skrift förekommande namn upplösta i stafvelser, Örebro 1840. — Valda ställen ur Scrivers själaskatt, ibm, 1841. Staflära efter grundstafningssättet, ibm. s. å. — Frågor och svar rörande salighetens grund, medel och ordning, omarb. upl. Örebro 1841. — Valda verser ur psalmboken, ibm 1843. — Pred. på Klagodagen 1844. — Verser till Konungen, vid Säfstaholm 1845. — Dagsländor, Norrköping 1846. — Predikn. och religionstal, ibm 1847. — Biblisk läsbok, ibm s. å. — Om Qväkarne, ibm s. å. — Om Thugs eller stryparne, ibm 1850. — Anteckningar om särskilta Religionssamfund och Bekännelser &c. 1853; jemte flera öfverss. och en Bibelupplaga, å hvilken är utsatt W:s namn, 1828, m. m.

(**Källor**: Carlssons Anteckningar rörande Sv. kyrkan i London. — Lunds stifts matrikel. — Sv. Bokhandels-Catalog 1845. — Fridsbudbäraren 1848 n:o 5.)

WÅLUNGE-SLÄGTEN.

Den tid, då historiens hjelpvetenskaper genealogi och heraldik ännu ej allenast skattades, utan öfverskattades af våra häfdaforskare, hänfördes flera märkvärdiga män till *Wålunge*, till *Wånga*, till *Winsetorpaslägten* o. d. Och dessa namn egde in i 17:de seklet för svenska öron en långt förnämare klang, än det danska Brahe-, det tyska Lewenhaupt- och det fransyska De la Gardie-namnet, hvilka, då riddarhuset 340 år efter det första svenska riddarslaget upprättades, der intogo de främsta rummen. Allt mera börjar man inse, att för historisk bildning kräfs kännedom äfven af medeltiden, som är *diplomernas*, och ej blott af forntiden, som är *sagornas* och af den nya tiden, som är *böckernas* tidehvarf. Må vi derföre drista ur *diplomerna* lära känna *Wålungarne*. Vi äro nu skyldige diplomatariernas grundlige, inga mödor skyende utgifvare, att begagna deras skatter, så att personalhistorien nu går vida längre tillbaka, än då vi rent ut förklarade, i början af detta Lexicons utgifning: "Man kan i brist af källor ej gå längre tillbaka, än till Wasaättens thronbestigningstid."

Wålungeslägten består af 2:ne grenar. Den ena, som nedstammar från en *Jon*, förde en fyrdelt sköld, med s. k. stengaflar i 1:sta och 4:de fältet, 2:dra och 3:dje fältet hvitt. Se Peringskj. Charact. fol. 157. Den andra, som nedstammar från en *Ofrad*, förde en fyrdelt sköld, 1:sta och 4:de fältet

hvitt, 2:dra och 3:dje blått. Se Peringskj. Charact. fol. 169. Stiernm. Höfd. M. I: 7. Den inre beröringen mellan dessa *Jonssöner* och *Ofradssöner* kunna vi ej utreda.

A) JONSSÖNER: TUKE JONSSON, CARL TUKESSÓN.

1. WÅLUNGE-SLÄGT, TUKE JONSSON AF.

Bero Johannis presbiter Strengnensis dyocesis eller prestmannen i Strengnäs stift Björn Johansson innehade 1319 Mårdsta, som snart uttalades Målsta i Wærhungi, hvilket 1368 skrefs Wårdhunge och snart uttalades *Wålunge* (nu Wålinge), en kyrksocken nära Södertelje. Nämnde Björn Johansson skref sitt testamente d. 4 Juli 1319, dervid begärande till stadfästelse de adlige riddersmännens Tuke Joanssons och hans sons och "sina egna *förutnämnde* bröders" sigiller. Men inga *andra* namn, än Tukes och hans sons, voro förut anförda. När Wärends lagmans och en hans sons signeter hängdes under en prests testamente i Strengnäs stift, äro testator och äldsta vittnet — begge Jonssöner — ej bröder? Äro ej båda af Wårdinge-, d. ä. Wålungeslägten?

Jon eller *Joan* af Wålunge, Tukes fader, hade äfven en son *Matthæus* eller *Matthias,* som blef Kanik, slutligen Præpositus i Wexiö, och lefde ännu 1320 och 1321. Då vi se som varietet af Wålunge-ättens sigiller ett anföras med ett tillspetsadt kors stolpvis ställdt (crux acuminata), eller med spetsen nederst (fiché i franska heraldikens språk), synes det ha tillhört en andelig man af slägten, möjligen Matthæus eller Johannes, begge Canonici i Wexiö.

Märkligast i denna slägt är Domprostens bror *Tuke.*

Väpnare är denne ännu, då han 1290 i V. Thorsås i Wärend intygar, att Fader Haraldsson gifvit Hyltan till Nydala kloster. Han bildades under Magnus Ladulås tid, och blef i den följande tiden, då Birger Jarls stora reformer hastigt sköto sin krona i höjden, en af rikets främste män i freds- och krigsvärf. Riddare vardt han vid konung Birgers förmälning Pingsttiden 1297, då der var tornerande i 3 dagar med oerhörd ståt och prakt. Emot slottsmuren sutto de konungslige, hertiglige, furstelige, ridderlige, adelige fruar och tärnor, hvilka åskådade de lansbrytande. Man såg här, enligt en berättelse i De la Gard. Arch. XVI p. 228 f. (en uti

illigt felaktig utsmyckning af stora Rimchrön. XXI), —
.unga-lejonet öfver de tre hvita *bära* (barres, barrieres
. balkar), fördt af kungen och hans bröder, de 3 leo-
lerne, förde af en dansk prins, den store Vitekinds hvita
, på V—ds ättlings, Hert. Eriks af Sachsen-Lauenborgs
d, Christi tre spikar och de 3 nesselbladen på Grefvar-
af Holstein-Schaumburgs, Båten på Thord Bondes, den
akaseende ulfven på Philip Ulfssons, o. s. v.; "och var en
nannerlig och vacker strid, att de verldskände Riddare
lan i K. Arthurs hof och Percefal intet skolat blygts för
a tornerandet." Här vann Tuke Jonsson från Wärend
lareslaget, såsom uppenbart blifver deraf att han 1299 i
)mer räknas in bland Riddarne. Vi se det i ett salubref
Bengt Petersson (Tre hjorthorn) och hans styfson Håkan
lägten Läma, af hvilken slägt Norges krona en gång
någon utsigt eftersträfvats. Det gällde gårdar liggande
Wärends skogar," och dervid följdes denna lagsagas lag-
gällande i de 10 häraderna. Vid denna tid blef Herr
e Wärends Lagman. Derefter träffas han bland Råds-
'arne. Nämnd näst drots, marsk och den, som blef hans
rträdare i Lagmansembetet, Thure Kettilsson, ofta kallad
ıngens Camerarius (Skattmästare) förband han sig jemte
ı senatorer, att ingå i Roskild och der förblifva, tills de
venska kungen Birger låntagne 2,000 lödige marker silfver
'it betalta. Så offrades friheten till förmån för kungen, på
eborg d. 20 Febr. 1312. D. 17 Aug. s. å. befinnes Hr T. i
kap med personer, hvilka äro färdiga att begifva sig som
riddare eller pilgrimer till det heliga landet, men hos
erbring S. R. H. III: p. 144, hvilken förf. till Ny Smål.
rifning III: pag. 598 följt, har diplomets patrem meum
lominum Thuconem läsits Patrem meum Tuconem, då
e ansetts för peregrinatorernes fader. Äfvenledes har
ıjelms afskrift, som Lagerbring följt, kallat gifvaren
ıgerus allena, då originalet, nu aftryckt i Dipl. Svec.,
Holmgerus Magnusson. (Carl brodren blott stadfäster
an.) 1312 d. 11 Mars sörjer Hr T. en son Johannes
m död, då han redan var Canonicus i Wexiö. Fa-
gaf då, för sina egna och sin sons synders förlå-
, gårdar i Gällaryd och Lioås samt en qvarn i Skafta-
till Alvastra kloster, sjelf befinnande sig i Nydala klo-
der abboten då hette Magnus Götabonde, hvilken bör
ggas i serien uti Ny Smål. Beskrifning III: p. 283,
m Wålungarne Matthæus Jonsson och Johannes Tukesson
ınikserien i samma verk p. 651.

Nu komma vi till Hr Tukes värf 1313, som förtjenar att återbördas åt historien.

Låtom oss först se urkundernas intyg. Den äldsta urkunden är ett gåfvobref af Hr Tuke Jonsson sjelf: Den April 1313, vid den tid på året, då härfärderna af gammalt togo sin begynnelse, skref Riksrådet, Riddaren och Lagmannen i de 10 häraderna i Småland: "Universis præsentes literas inspecturis Tuke Jonsson . . . *si de Karelia non rediero* irrevocabiliter contulisse", som i en gammal öfversättning uttryckes: Allom som thætta bref see eller höra hælsar jag Tuke Jonsson eværdeliga med Gudh, görandes thet vitterligt, mig at gifvit hafva utan alla geenkall min gaard i Fadhurstorp (Fastorp i Tofteryd inom de 10 häraderna, hvilket och kallas Fadurstorp i diplomer från 1345 och 1506, enligt Ny Smål. Beskr.) med alla sina tillægor, utan mærcke eller innan, till Abboten och Conventina i Nydale kloster för den gården i Liasom, *om swa saker ær, at jag icke igenkommer ifrån Carelia*: Tæss till visso ær mit insigle . . . . Någon annan Tuke Jonsson med insegel från denna tid känna ej diplomerna. Allt föranleder antagandet, att Hr Tuke afgår till ryska gränsen, der han fruktar dödsfaror, såsom anförare eller en af anförarne för en krigsutrustning. Han, som vanligen skrefs i kungabrefven o. d. näst drotz, marsk och camerarius, var nu en gammal man, som ej kunde i mindre vigtiga ärender sändas så långt. En son var redan riksråd och blef snart riddare; en var redan död som Kanik. Hvilka krigiska värf på detta håll känner man från 1313? I Messenii Epitome Scondiæ illustr. T. XV läses vid detta år: *Svecus Finnorum* & Danus Jutorum graviter mulctarunt rebellionem, d. ä. Svensken straffade strängligen Finnarnes och Dansken Jutländningarnes uppror. Det sista omtala flera Annalister. Det uppror i Sverige, som med detta uppror i Danmark kunnat anses jemnförligt, måste ha varit allvarsamt, liksom den seger deröfver ärofull, som kunde jemföras med Danska kungens öfver Juterna samma år. Till ett år som ställes näst efter Erkebiskop Nils Ketillssons död (1312) och Olof den Vises val (1315) hänför Johannes Magnus (Lib. XX) ett uppror af Finnarne, hvarom hans yttrande är: Anno vero sequente Finlandenses postquam viderent se a Sveonibus plus justo gravari, nullumque finem insolitis oneribus imponi, ut suæ tandem consulerent libertati, Buggonem quemdam ex suis in Regem elegerunt. Sed eo per Birgerum Regem occiso, ad duriorem servitutem redierunt: det är: Följande året valde Finlands inbyggare, sedan de sett sig af

skarne orättvisligen betungas och ingen gräns sättas för liga pålagor, för att ändtligen se sin frihet till godo, en sina till konung, men sedan denne genom kung Birger s, återbragtes de till en än hårdare träldom. Vid 1316 Messenius i Scondia illustrata T. XII: "Före expeditio- till Pommern 1316, såsom det berättas i några annaler, K. Birger underkufvat de upproriska Småländningarne, a, utledsne af sina bördor, togo sig en Buggo till ko- , som dock med sina anhängare blef nedhuggen. Men Jo- es Gothus tillskrifver Finnarne, såsom för mycket tryckta Svearnes ok, detta uppror, liksom detta nya kunga- med hvilken jag hellre förenar mig, deri allenast afvi- från hans mening, liksom de öfrigas, att han uppgif- det upproret under K. Birgers auspicier underkufvats icke hellre under Hert. Waldemars, som nu var Finlands , eller Hert. Eriks, som var Smålands." I sammandraget Messenius emellertid på 1313 anfört hvad vi härofvan om Finnarnes uppror. I Chronol. anon. läses vid 1318: inus Byrgo Rex Smalandiæ &c. och hos Ericus Olai vid : Smalandenses elegerunt sibi regem, qui dictus est Buggo, Rex Birgerus disponebat occidi. Dalin anför, att en man Bjugge, som ansågs ha varit en Ulfsparre, af Små- ka Gröpa, sedan Ulfsparreslägten (en Påfvel Månsson af denna ätt lefde 1390, hvars morfar Påfvel Bjugg af en dansk rådsherreslägt), nu lät af den upproriska gen i Finheden gifva sig konunganamn, dervid han an- er: "Joh. Magnus och Messenius ha tagit Finheden i Små- för Finland, hvilket mera hade kunnat ursäktas om de utländningar." Lagerbring yttrar med sidoblick på Dalin: ra sednare häfdatecknare ha behagat göra den syndaren o) till adelsman." Nämner så att Buggo dödades, men 1318 en Buggo åter är att döda. Geijer ser ett bevis jelfständighetsandan hos de gamle landskapsförbunden, då ändningarne välja sig en egen konung (Iduna IX: 269). här icke så säkra vitsord för både det Finska och det ländska upproret, ehuru förblandade, att det ena ej får a det andra ur historien? Finland tillhörde väl Hert. emar, åtminstone 1302, Karelen med Wiborg tillföll vid delningen K. Birger (Lagerbr. S. R. H. III: 80—82), och d. 1 Oct. 1316 lagstiftar K. Birger öfver Wiborgs slott Karelen. Se n:o 2,067 i Sv. Dipl., der det stadgas, att norna som bodde kring Wiborgs slott och i Karelen, samma laga qvinnofred, som i Sverige. Att låta en

upprorskung Buggo dö 1316 och en dito dito 1318, i seri; men skäligt är att med Messenii källa antaga, at *ett uppror varit att kufva i den del af Finland, som Kung Birger till* — Karelen —, hvilket landskap trodde sig kunna bli ett sjelfständigt rike mellan S kungarike och Ryska Storfurstarne, utan lär slutit i sina förra herrar, dervid all sannolikhet är, att Rid af Wålunge är konungens arm, som vinner seger och lägger landet under Svenska konungens lydno, åtminstone börjar det arbete, som slöts innan freden 1323, derunde ligt Messenii Chronol. Finl. Livon. & Curl. (T. X i Illustr.), Georg, Novgorods Herre, 1322, förgäfves anföll Wiborg, Karelens hufvudfäste; då således Hr Tuke bidr stadga, om ock ej att eröfra, de gränsor åt Svenska som sedan bibehöllos till 1743. (Se längre ned.) Hi har utförligt skildrat det Kareliska Landskronas nedri till sista grundvalen och Svenskarnes nederlag omkring då K. Sverkers sannolikt siste ättling i Sverige, Carl som räddat sig i en rysk rock bland ryssar, nedhugge en svensk, som ej heller misstänkte förklädningen: en de mest rörande taflor i våra häfder. Historien har o varat goda urkunder rörande den fred som slöts 132 det förlorade redan är återvunnet med tillökning. Dei lan *måste* en eller flere härfärder ha skett och en ellei segrar vunnits, så att anförare med ära kunnat nämnas samtida. (Jmfr n:o 2,257—59, 2,291 och 2,302 i Sv. Di samt n:o 2,418.) Stå vi ej här framför en dylik anfö minne? Om det ej vore fråga om en *Christen Wålunge*, utgått i korståg mot ryska hedningar, utan en *He Wolsunge*, som härjat Christna Fransmän eller Romare; ken väckelse skulle ej dylika *sannolikheter*, som dessa, i våra skalder eller deras undanträngare, romanförfattarne? *nolikt* kan det ock antagas vara, att den som sändes till Kai 1313, ej var obekant med land och folk, att han tvifvels stridt under Matts Kettilmundsson både då Karelen fi gången eröfrades och, som det tyckes, vid Landskronas första gången förlorades. Det Småländsk-Finvedska uppr med en Birger (Tre hjorthorn) eller en Bjugg (Ulfspa

---

*) Se Rimchrön. XXXII.
En from hälade het Carl Hack. Fru Soph. Brahe insätter hon den s. k. Hack och Blåfots eller Kongl. Sverkerska slägten, hvi märke var dels likt runan Hak (Hagel), dels en bevingad drake, som kallats *blåfot* af samma skäl, som (Var) Ulfven kallats *gråfot*. lika troll är farligt nämna med deras rätta namn.)

om utropad kung, måste hänföras till 1318 och slöt med Birger Magnussons fördrifvande, ehuru Mot-kungen redan it stupat. I början af 1313 kom K. Birger till sin hufstad, sedan upproret stillats på Gottland. 1313 d. 22 Oct. a Hr Tuke Jonsson och hans son Carl, af Magister Odds r Matthæus gårdar i Hasslås, Boda och Yxnaberga, hvilka ister Odd fått af K. Magnus (Ladulås), och som nu bees med 340 marker penningar. Då var således uppdraget Carelen redan fullgjordt. Hr Riks-Antiquarien och Ridd. lebrand har i Diplom. Svec. T. III och i en uppsatts i 20 af W. H. A. A. Handlingar utredt det fredsslut, som de efter 1313 m. fl. års strider, fullständigare, än det nåstädes förut befunnits framställdt. Vi ha sett, att K. Birger r herre öfver Wiborg och Karelen 1316; vi få här lära, Wiborg åter 1320 och 1321 var i Ryssarnes våld, men om hösten 1322, Wiborg åter är i Svenskarnes händer, ru belägradt af Ryska Storfursten Georg ("Juris"), hvila slöt fred med Sverige och bestämde gränsregleringen d. Aug. 1323. 1314 d. 9 Oct. är en herredag i Nyköping, K. Birger får en ny hyllning, dervid Consiliarii eller Rådet, tzet Knut Jonsson (Blå), Marsken Håkan Læmæ, Thure Ketson (Bjelke, Skattmästaren), *Tuke Jonsson,* Petrus Liquids- (räknas till Wasaslägten), Håkan Haraldsson, Joh. Brunke, phan Döryngh och Carl Orestesson, Riddare, och Torsten wastason Väpnare, lofva att våga allt för att försvara sin kong samt, i händelse af hans frånfälle, att våga allt, för att bihålla åt hans gemål och barn deras fästningar och arfved. 1318 d. 27 Febr. se vi Hr Tuke i Helsingör, då K. ger pantsatte Småland med Wisingsö hos K. Erik Menved säkerhet för de summor, som behöfdes i kriget mot de roriske bröderne. Härför borgade Prins Magnus, Erkekopen, 2 Biskopar, J. Brunke nu Drotz, H. Läma Marsk, t 2 andra Riddare, Petrus Andersson Kungens Camerarius kattmästare) samt 18 andre väpnare. 1319 d. 4 Juli förd sig Hr Tuke bland prelater och lagmän, samlade i Upa, att bistå Matts Kettilmundsson såsom Magnus Erikss förmyndare. 1320 d. 3 Mars bevittnade Hr Tuke ett dabyte mellan Biskop Bo i Wexiö och Ridd. Håkan Läma. 21 d. 4 Apr. gaf Ridd. Tuke för sin och sonen Kaniken hannis i Wexiö själar ännu mera jordagods till Nydala. tta bevittnade Tukes bror Matthæus, Prost i Wexiö. lamässor skulle hållas 6 gånger om året för Hr Tuke (så art han aflidit) och Hr Johannes, nemligen 2 om hösten, i Adventet, 2 i Fastan. De som voro prester, och ej för

veckan hade andra uppdrag, skulle hålla messorna, och som ej voro prester skulle läsa psalterier. Det var om gårdar i Korsberga och Gällaryd och Skeptlinga. Om ock efter lagen gåfvan befanns för stor, så fage ej någon åberopa skäl af kanoniska och civila lagar återkallande af densamma. Lagmannen i Wärend synes vid tänkt på Smål. kristna B. 15, der det stadgas, att der gafs mer än örtugsland af markland till kyrka, då arfvingen det återtaga, hvilket väl ock gällde då gåfvan föll kloster; han kände, som sjelfva diplomerna visa, *legiferatus Värendiæ in X provinciis.* 1321 d. 10 Maj det som vi träffade den förut så rörlige Värendslagmannen på sin sotsäng. Han väljer nu sitt grafställe i Nydala klosterkyrka, der redan sonen Johannes, Kaniken från Wexiö, hvilade. Som Hr Tuke nu befinner sig på Utnäs, ett i Ormesberga socken i Wärend, kan man skäligen anse honom då boende här ofvan Helgasjön. Hos honom äro sten i Wärend Matthæus, Riddarens bror, Riddarens Riksråderne Ridd. Carl och Väpn. Bengt samt troligen måg Brodde Bænasson. Snart derpå slutar Hr Tukes Prosten i Östbo kallar honom s. å. *salig i åminnelse.* drista kalla honom *ärofull i åminnelse,* äfven med det ska ringa, vi om honom känna, och hoppas att nya upptäckter kunna bereda honom *namnkunnighet,* om den också ej ännu blifvit hans lott.

—N.

2. WÅLUNGE-SLÄGT, CARL TUKESSON AF.

Son af n:o 1. Som Väpnare nämnes han d. 27 Mars 1313 i Stockholm, då Borgmästare och Råd åberopa honom näst efter Riddarne Matts Kettilmundsson och Peter Porse, jemte Gisle Elinæson och Bengt Pukason som Väpnare, i en stadfästelse af ett jordabyte mellan hertigarnes Drotz Åbjörn Sixtensson (Sparre) och Ridd. Magnus Gregersson (Läma). 1313 d.' 22 Oct. köpte han tillika med sin fader gods för 340 mark i Småland. Då i Roskild d. 11 Nov. 1318 K. Erik Menved upprättade ett fredsfördrag med K. Birger af Sverige och hans anhängare å ena sidan och K. Håkan af Norge, de aflidne Hertigarne Eriks och Waldemars anhängare och Sveriges rike å den andra, nämnes Hr Tuke Jonssons söner *Bengt Tukesson* och *Carl Tukesson* näst före Algot Jonsson bland Riddarne. 1320 d. 7 Nov. bevittnar Ridd. Karolus

keson, bland flera Riddare, i Stockholm en öfverenskom- rörande rå- och rörläggning mellan S:t Claras och unkeklostrens områden. 1320 d. 17 Dec. uppräknas Konungens Consiliarii vid ett ärendes afgörande i Jön- ing (det Utnäs, der nämnes, säges ligga i öfra Sverige, gen för att skiljas från det Wärendska). 1321 d. 24 s bevittnar Hr Carl på nya huset (sannolikt Axevalla) Hertiginnan Ingeborgs gåfva till Anund Sture. S. å. d. 10 se vi honom på Utnäs vid sin faders sotsäng. 1322 d. Juli, då Prelater och Riddare och Väpnare vid ett möte keninge förbundo sig att glömma allt gammalt groll och gt motarbeta Hertiginnan Ingeborgs inflytande på regerin- , nämnes Carl Tukesson framför 7 Riddare. Han var i bro d. 13 Dec. 1326. Tibell har träffat honom nämnd i under 1335, 37, 40, 43, 46, 51, 55. 1340 var han i singborg, då Skånes gamla friheter, både andelige och ldslige, af Magnus Rex Scaniæ stadfästades, nämnd den le bland 12 rådsherrar. Hans bror *Bengt Tukesson,* som nes varit äldre, träffad bland Riddare och Riksråder i skild 1318, bevittnade jemte sin fader Strengnäsiska prest- nnens gåfvobref af fädernegården i Wårdinge 1319, och dfästade sin faders sista gåfva i Utnäs 1321. Lefde ännu 45. R. Längden III n:o 156.

B) OFRADSSÖNER.

3. WÅLUNGE-SLÄGT, LEEK OFRADSSON AF.

En Ofrad nämnes, den andre bland 12 vittnen vid en tsförhandling d. 20 Jan. 1322, anförd i ett bref af Nico- s Philippi i Skuttunge. 1320 d. 13 Sept. uppräknas Ofrad obsson bland firmarii et testes vid delningen af arfvet er Birger Peterssons till Finstad 2:dra maka Ingeborg. Vi a dock ej, om han var fader till den Lecho Ofradæson, n hade sigill att häfta under bref d. 6 Mars 1323, rörande gåfva af jord i Wermland till Nydala kloster. 1326 d. Jan. fästade Lecho Owradhason ett sigill med en fyrdelad ld under ett morgongåfvobref af en Thorberg Ragvaldsson. s son, som det synes, väpnaren Ofrad Leeksson blef gift d Gunilla Ferla, dotter af Thyrgil Clementsson med fru rid Niclisadotter. Sjelf var väpnaren Ofrad g. m. Karin fsdotter Diekn. 1365, 66, 71 och 78 nämnes L. som dare i diplomer (1278 i v. Stiernm. Höfd. Minne I: 7 är

tryckfel för 1378). Blott i ett ögonblick framträder Hr Le... i vår historia. Larsmesso-afton 1378 inträdde K. Albrecht... Gråmunkeklostret i Stockholm, der Riksens Råd voro ... lade. Han lofvade bota hvad hans embetsmän brutit ... han inträdde ej tomhänd. Hr Leek, som kände hvad ... verkade mer än vackra tal eller klara bevis, var rik ... mynt. Mot pant i Kungsåra och Irsta i Westmanland ... Kungen af honom 300 mark lödige, som sannolikt ... des. Och en förening skrefs, som gjorde, enligt Dalin, ... Håkan kraftigare motstånd, än en hel krigshär. Hvem ... om ej Ridd. Leeks lån, slugt användt, blef "pars magna" i den föreningen? Leek var eller blef nu Herbricht Köning... marcks fogathe å K. Albrechts vägnar "öfver allt Upsala fogathe." Leek dog 1385. — Då fadren dog, var sonen Gustaf *Leeksson* ännu omyndig; men förmyndaren gaf till Westerås domkyrka Östuna, Granö m. m. troligen för fadrens lägerstäl i nämnde kyrka. Som myndig stadfästade sonen 1407 sin för-myndares åtgärd. Blef slagen till Riddare och nämnes som sådan i offentliga acter 1403, 4, 6, 7, 9. Samtidig med honom var *Nils Svensson af Wålungeslägten*, som väpnare nämnd 1382, 89, 1404; som Riddare 1411, 1419. Riddareslagen inom slägten voro, som vi se, ej få, och bevisa hennes anseende.

(Källor: Diplom. Svec. Fants register i Handll. rörande Skand. hist. Sv. Heraldik före 1625, mst. Strengnäs Herdaminne af N. Aurelius. St. Rimchr. Ericus Olai. Stiernm. Höfd. Minne. Våra rikshistorier.)

—N.

WÅNGASLÄGTEN.

Främst må vi bemärka sjelfva ättesätet. *Stora Wånga* som betyder de *stora åkertegarnes*, nemligen gård, har e... upptill Braut Anunders tid gående märkvärdighet. Ty i dess Wångar ser man ännu *Lumbers hög*, den odödlige Westgöta Lagmannens, som först gaf ordning och sammanhang åt d... gamla sedvänjornas lagbud å Westgötatingen, vid den tid, ... föreningen med Svealänderna kräfde denna omsorg om eg... sjelfständighet för Westgötarne. Edsvära är Wånga ann... än i dag. Detta namn påminner om den äldsta *historis*... Lagmansslägt i vårt land, Carls af Edsvära namkunniga ä... af hvilken ätt en lagman förmäldes med en Norsk enkedro... ning, hvarefter ättens märke blef ett rest lejon. Slägt... visar sig ärftlig vid lagmansdömet, såsom man trott, *derf*... att förfäderne varit arfkungar i det vestra Götalandet f...

förening med Svealandet. En slägt, som innehade den egendomen i detta pastorat, kunde ej sakna betydendå man ännu i *Svenska* minnen och förhållanden sökte endet. 1322 eger en man Wånga, som har till gäster en gång (d. 18 Juli) Erkebiskopen, Biskopen i Linköping, tzet, Marsken, 5 Riksråder och en Decan från Linköping. inolikt är det värden, som begär dessa herrars vidimation ett K. Magnus' förläningsbref åt Drotzet, lagman i Nerike, nt Matthiasson, som var g. m. Ingeborg Ulf, K. Birgers nka (sannolikt ock K. Stenkils ättling), som sedan blef m. Riksdrotzet Åbiörn Sixtensson (Sparre). Denne Knut de *ett lejon* och *en bjelke* (enl. Tibell), ehuru hans far t ett hjorthorn i skölden. Hans syster var de stolte Alssönernas moder. Det ger skäl att antaga, det egaren af nga 1322 har arfvedel i de åt Drotzet Knut Matthiasson länta godsen; men lemnar ock anledning att förmoda, det ne egare är befryndad med den mäktiga Edsvärasläg ten.

Vid denna tid var en Senatorisk och Ridderlig ätt, som de *ett lejon* och *tre snedbjelkar* (enl. Tibell), hvilka ej nnat införas i Folkungaslägten. Om den åsigten eger cket skäl för sig, att *ättemärken* vid denna tid ofta voro *märken*", så att egendomen och alla dess bohag i främsta nd hade märket, blifver lätt begripligt, att då mågar tilldde svärfäders gods och dottersöner morfäders, åtskillig vexling skulle visa sig i de signeter, hvarmed deras unskrifter beseglades. Det måste erkännas, att Folkungamet visserligen icke först visar sig *löpande öfver* 3 *strömr*, utan står så uppenbarligen insperradt inom 3 *barrieres*, aldiskt namn på balkar, som kallas *bärer* i Rimchröni1, att lejonet stundom visas sträckande sin ena fot utanom ena *snedbjelken* (se Peringsk. ättartal p. 72). Kunde till t egare af Wånga blott ega rätt att som ättemärke bela *de tre balkarne?* Att desse blefvo kallade *tre strömr* här, såväl som, enligt hvad allmänt kändt är, i Folka, sedan Göta rikes vapen, kan ej förefalla besynnerligt; isom, att de sedan tecknades såsom strömmar.

För att åskådliggöra Wångaslägten inför den benägne aren, som dervid får göra bekantskap med 5 adliga, 3 ierrliga och 2 grefliga svenska och kanske ett grefl. ryskt nummers inbördes slägtförbindelse, taga vi oss friheten ldela följande tafla, som får betyda hvad den kan. Väcker granskare, som förbättra den, så har hon ej förgäfves gjorts. Afl. Collega Scholæ M. Lindblad och Hr Lector Carlrk i Skara hafva dervid lemnat den bästa handräckningen.

Sixten af Wångaslägten.
. Arvid Sixtensson, Kanik i Streagnäs 1329.
Jowan Oplænning af Wångaslägten, Bo Jonssons [illegible] lagman, 1371, som tilldömde Skenninge hospital en [illegible] ström, hvilken Guds Riddares fogde Otto Naghel [illegible] från hospitalet.
Simon till Wånga, förde 3 rinnande strömmar i blått fält 1350—70.
. Magnus Simonsson a vapn 1403, g. m. Cath. dotter af Gilius v. Pytten.
. . Anders Magnusson Väpnare 1420.
. . . Magnus Andersson Väpnare 1470—90.
. . . . Harald Magnusson till St. Wånga, född i Nylöse.
. . . . . Magnus Haraldi, Biskop. Se n:o 1.
. . . . . Bengt Haraldsson, g. m. Cath., Jöns Linds dotter.
. . Peder Magnusson till Badahult.
. . . Sven Pedersson till B., g. m. Elin af Ulfsparreslägt.
. . . . Håkan Svensson till B. Se n:o 2.
. . . . . Sven Håkansson, g. m. Anna af de Båtar.
. . . . . . Brita Svensd. g. m. Anund Svensson Stake.
. . . . . . Björn Svensson, B. v. Mehlens tjenare, afrättad i Kalmar 1529.
. . . . . . Jöns Svensson med 3 strömmar balkvis.
. . . . Lars Svensson till Ljusefors med 4 hvita strömmar i blått fält; g. m. Elsa Henriksdotter Bjugg (Ulfsparre).
. . . . . Engelbrecht Larsson R. R. Se n:o 3.
. . . . . . Lars Engelbrechtsson.(?)
. . . . Engelbrecht Larsson R. R. Se n:o 4.
. . . . Jöns Larsson till Eskilstorp. Se n:o 6.
. . . . Brita Jönsdotter, g. m. Måns Stjerna, lagman öfver Småland 1541.
. . . . . Jöns Laurenzson, Vice (Erke-) Biskop. Se n:o [illegible]
. . . . . Mechtild Laurenzdotter, Priorissa i Skenninge.
. . . . . Elin Laurenzd., g. m. Måns Påfvelsson, Ståthållare öfver Småland 1544. (Ulfsparre.)
. . . . Nils Svensson.
. . . . . Thomas Nilsson, R. R. Se n:o 7.
. . . . . . Märta Thomasdotter, g. m. Carl Bengtsson (Månesköld) R. R. (R. L. IV. n:o 11).
. . . . . . Nils Thomasson till Billestad m. m.
. . . . N. N. Nilsdotter, g. m. Clas Stensson, ofrälse
. . . . Sten Classon Bölja, Ståth. i Jönköping, intr. 1627.

...... Johan till St. Wånga, son af Bengt, Bisk. Måns' bror. P. & P. i Fegred.
.... Harald Johansson Fegræus. P. & P. ibid.
.... Johan Haraldsson Strömfelt (n:o 229 bland adel).
.... Harald Johanss. Strömfelt, Baron (n:o 105) 1696.
.... Hans Georg Strömfelt, Assessor.
.... Carl Harald Strömfelt, President.
.... Fredr. Georg Strömfelt (Grefve n:o 106) 1799.
.... Carl Johansson Strömfelt, Ryttmästare.
.... Joh. Carlss. Strömfelt, Baron (n:o 125) 1713; Grefve (n:o 76) 1731. R. R. Biogr. Lex. XVI p. 389.
.... Gustaf Adolph Johansson Strömfelt, Ståth. i Lifland.
.... Otto Reinh. Strömfelt, Baron (n:o 173), President.
.... Anders Haraldsson Fegræus, Kyrkoherde i Fegred efter far och farfar.
.... Håkan Anderss. Fägerstjerna, Adelsm. (n:o 887) 1675.
...... Harald till St. Wånga, son af Bengt, Biskop Måns' bror.
.... Anders Haraldsson Appelbom (n:o 325) 1645.
.... Johan Andersson Appelbom.
.... Anders Johansson Appelbom, Friherre (n:o 164) 1719.
.... Bengt Haraldsson till St. Wånga.
.... Harald Bengtsson Igelström, adl. (n:o 320) 1645.
.... N. N. Haraldsson Igelström.
.... Harald Igelström, flydde till Ryssland, der en ätt Igelström blifvit Greflig.

En blick på Wångaslägtens stamtafla torde rättfärdiga, att slägten ej blott intagits i detta verk, utan vunnit en större uppmärksamhet. Utan att dit räkna Lagman Lumber och Lagmännen af Carls af Edsvära ätt, har slägten, med sina *böljor* och *strömmar* i många afvexlingar, vunnit ryktbarhet genom en konungs måg, genom en Biskop, som var hufvudman, efter Thure Jönssons hufvuds fall, för katholska och Unionspartiet, och genom en vice Erkebiskop, som ärfde Erkebiskop Joh. Magni plats, utan dess namn, tills ny Erkebiskop kom, samt genom de många *ätter* och *hus*, som ur

slägten framgått; vi kunde ock tillägga: de många märklige ofrälsemän, som räknat anor från Wångaslägten.

1. WÅNGA, MAGNUS HARALDI TILL STORA.

Magnus Haraldi tillhörde de maktälskande, som slöto sig kring Gustaf Eriksson, för att med hans biträde taga spiran från Danska och Norska Konungen, men som, när det skett, vände sig emot den nye monarken, som behöll i egna starka händer regeringsbestyren, utan att i synnerlig mån dela med sig af regementsbördan åt Biskoparne och adlen. För *friheten* hade de alla vågat lif och blod, men när de tyckte sig märka, att anföraren allena ville behålla klenoden, uttänktes en ny revolution med ny throncandidat; hvilket försök, som vi veta, helt misslyckades. Under denna allbekanta brytning, vid slika ställningar så vanlig, blef emellertid Skarabispen Måns Haraldsson en af våra ryktbare män. Det var tydligen såsom *Gustafs vän*, Magister Magnus till St. Wånga af Skarakapitlet kallades till Biskop, sannolikt då han ej långt förut upphunnit den kanoniska åldern (30 år). Det skedde 1522, efter Didrik Slaghöks bortflyttning; men som *K. Christierns motståndare* vann Hr Magnus ej Påfvens confirmation. Denna tillföll en utländning Franciscus de Potentia. Gustaf hade likväl ej lust att mottaga Biskopar af Påfven i Rom, utan befallte omsider, då han ville hafva invigda Biskopar för sin egen kröning, den canonice invigde Petrus Magni, Biskop i Westerås, att inviga Electus i Skara. Så långt drogo Gustaf af Wasa och Magnus af Wånga jemnt, så långt voro begge eniga i oppositionen mot Rom.

Då Söderköpings försäkran gafs den utvalde Konungen Gustaf 1523, undertecknade Biskop Måns i Skara en berättelse om händelserne, sådan Gustaf bäst kunde sig den önska, och sändes jemte Hr Thure Jönsson och Nils Erlandsson att förrätta vapensyn i Westergötland, då de egde afgöra hvem som kommit med så duglig häst och rustning (rossning), att han fortfarande måtte räknas till frälset. Redan 1523 d. 25 Febr. skref Biskop Hans till Electus Magnus Haraldi, huru han, prælaten i Östergötland, gjort sitt bästa för att få Gustaf vald, och Hr Magnus kunde utan tvifvel snart skrifva detsamma till D:r Hans. Den 16 April skref Östgötarnes öfversteprest till Westgötarnes, att en Jörgen Brun

måtte fängslas, hvar han träffades. Från Julita skref Magnus H. huru farlig den Lutherska hæresia nu började bli genom Olaus Petri. Från Skara skrefs till D:r Hans på Jacobi dag, huru Kungens kraf af 40 mark silfver utaf hvarje kyrka anländt. Han hade dock sistlidne vinter sändt den då fordrade summan och nu sednast 200 dragoxar, som han med besvär indrifvit från Clerus. Nu visste han ej hvad han skulle svara. Och tid var ej att öfverlägga; dock om möjligt önskade han få ett råd från Linköping. Ryktet hade sagt, att adlen och slottsherrarne och tota communitas i Skåne och Halland slagit sig till Grefvens parti. Der var således fara äfven från andra hållet. Ett bröd af "pani skonrwgg" (Skånsk råg eller panis kornråg d. ä. blandsädsbröd?) kostade 3 klippingar; undertecknande

Magnus Haralli
electus ad eccles. Scarens.

Den 3 Dec. 1523 skref D:r Hans till M. H. huru Electus Gostavus utsändt en kallelse till herredag i Wadstena vid nyårstiden 1524. Det året Annandag Påsk skref Hans till sin granne i Skara om gärden till Gottlands eröfring, dervid M. H. fick läsa följande snillrika, om ock papistiska anmärkningar: "Efter Kungen nu med ogunst ansåg kyrkans män, syntes han ock med allt blidare ögon betrakta Luthers skrifter, påstående, att man kunde skrifva mot dem och att det vore nog. Liksom enfaldigt folk ej hade annat att göra, än att läsa theologiska stridsskrifter! Men här måste man mera lyda Gud än menniskor. Man får ej stödja sig vid den rörstafven Egypten. Petri skepp är i storm; men Herren kan med ett ord lägga densamma." Kom så ett bref från Biskoparne i Upsala, Åbo och Strengnäs till Electus i Skara, som utlade, huru Sverige aldrig kunde få lugn, om ej Gottland tillhörde Sverige. Kongl. Maj:t hade visat, att ingenting kunde uträttas, om ej kyrkorna härtill bidrogo. Prelaterna ville gerna understödja Konungens vackra nit, och uppmanade vännen i Skara att detsamma behofvet behjerta. Skref så Magnus H. till H. Brask, och förklarade att han böjde sig för nödvändigheten, men att snart blott reliker funnos i kyrkorna att taga. Den 2 Apr. 1524 upprepas åter i bref till M. H. från Brask, att Gottlands införlifvande med Sverige visst var högvigtigt. Motståndet är ock ej, då bidrag härtill är i fråga, starkast från kyrkans sida, utan från deras, som anse att ej kyrkan, utan församlingen är kyrkoegendomens målsman. Den 13 Apr. och 10 Maj skref ock H. B. till M. H. huru det ej vore svårt att förlikas med Franciscus de

Potentia, som förlorat hoppet att vinna Skara-kräcklan. Nu pågick uppbörden för Gottländska återvinningen i Brasks stift; Kungen till behag. Församlingarne sågo mångenstädes illa på Biskopen. M. H. skref vid pingst tacksägelse för alla Brasks mödor med Skara sift, underrättar om ställningen i Tyskland, riksdagen i Cöln, Kejsarens bror m. m. Några nya kätterska böcker sändas att påse, som Magister Sven fört med sig. "Må Gud förlåta dem som inskicka dylikt sockradt gift i landet." D:r Hans svarade Trin.-sönd. 1524, *huru visserligen en reformation behöfs af Curian i Rom*, men då det så sväfvar ut (som hos Martin Luther), der reformifren angriper sjelfva den christna religionen, då måste man sätta sig emot. Detta *skall gifva anledning till furstarnes angrepp på kyrkans frihet.* Nu begär K. M:t ytterligare contributionen de cathedra; vi ha blott 2 solidi i cathedraticum från hvar församling, då de i Tyskland och Italien ha 2 floriner. Nu beror mitt och mitt hushålls eget underhåll af tionden allena. Och tiondegifvarne äro fattige. Jag tror det nu vore oss bäst att träda under tiondelagen såsom andra landtboar. Tydligt sträfvas att tillintetgöra oss. Huru oförtjent det är, vet Gud bäst. Helsa hela ert vördiga Dom-Capitel. Flottan har nu lupit ut från Kalmar till Gottland. Till lycka, gifve Gud. — Den 1 April 1525 beklagades söndringen mellan Kungen och fru Christina. Skara-biskopen råddes att låtsa som han ej kände den. Deraf kunna inre söndringar uppstå, om ej Kungen med sin klokhet lyckas afvända det onda. Folket gynnar fru Christina. Här gäller: nescit regnare, qui nescit dissimulare: qui bene dissimulat & tacet, ipse sapit. (Här se vi de frön sås, hvilkas frukt mognade och afföll på Larfs hed.) Hvilken olycka komme vi ej uti, derför att den envise (pertinax) och af ungdomsifver brinnande Sten Sture d. y. ej kunde förlika sig med förre Erkebiskopen Gustaf, efter Rådsherrarnes förslag både i Stockholm och Arboga. Tre dagar efter Trin.-Söndagen 1525 fick M. H. veta att hans motbiskop Franc. de Potentia hade nu lemnat Rom tillika med en Påfvens Legat. Doctor Simon var hans procurator, med rätt att öfverenskomma i frågan om det kyrkliga ärendet i Skara (in negotio ecclesiæ vestræ). Nu har ett nytt kätteri, mindre betänkligt än det Lutherska, visat sig. Det erkänner både Påfvens och Kejsarens herravälde, men ej deras tyranniserings rätt, liksom ej eller andras, mera riktadt mot militärdespotismen än kyrkan. Bör under alla händelser Christna religionen qvarstå, så måste både svärdets och kyrkans rätt erkännas. Alla uni-

versiteter fördöma Lutherska villan. Den 19 och 31 Juli 1525 fick M. H. bref från samma vän rörande Kungens uppmaning att öfversätta Biblen på svenska; erinrande sig brefskrifvaren i Linköping, att S:t Birgitta låtit öfversätta Biblen på svenska genom Doct. Matthias eller Petrus Confessor, hvilka Gud gaf dertill sin synnerliga nåd. Om det blir nödvändigt att skaffa en svensk öfversättning af Biblen, så gifs rådet att återgå till den Birgittinska, som Hr Hans väl ej sett, men skulle med det första taga reda på*). Kungen hade nu tagit Kalmar, ej utan förlust för Biskopen (på hans svenner: non sine damno familiæ nostræ). En Severin Norbys oäkta dotter, som der träffats, förvaras. 1526 d. 20 Mars råddes M. H. såsom förut med hänseende till Franc. de Potentia, för att undgå tvister, som ej lätt slutades. Bäst ansågs att F. de P. (för guld?) öfverflyttade sin rätt på M. H. förrän andra laggt sig i saken. Der ligger dock, när man rätt tänker derpå, en icke ringa fara att gå mot dispositio Apostolica och låta inviga sig, der en annan consecrerad finnes till. Detta lades Electus ömt på hjertat. Ju längre Brask tänkte på saken, desto mera kände han själafaran, som deraf kunde uppstå (tanto majore perhorrescentia nos affecit). Den 31 Mars erbödos Breviarier att köpa från Tyskland för 4 floriner stycket. Måns Bryntesson berömmes för dygder och godt anseende. Den 8 Juni hade M. H. sändt fisk till Hr Brask, som sändt honom salt. Kungen i Pohlen hade kraftigt uppträdt mot Lutherska kätteriet. En skrift mot Luther sändes till Skara prælat (Handll. rör. Sk. Hist. XVI p. 23—30). Det var vid denna tid (d. 16 Juli 1526) Brask fästade sina vänners uppmärksamhet på vigten, att, så snart Lödöse kunde vid sjösidan befästas mot fienden, gräfva en kanal mellan Wettern och Wenern. Han skref: *thå skal vare vårt fulle råd, att up skall skeris emillen Vether och Väner för forelön och köpmansgods schyld, sedan blifver Sverige*

*) Hr Professor d:r Anjou har bemärkt detta yttrande i sin högst förtjenstfulla och grundliga *Reformationshistoria* — en medtäflerska till Helvegs Danska kyrkhistoria, begge på ett helt annat sätt uppfattande kyrkhistoriens idé, än den nu länge vanliga; rättande misstag i fråga om D:r Matthiæ Bibelöfversättning både af D:r Reuterdahl uti inträdestalet i K. W. H. A. A. Handll. XVIII p. 23 och af Wieselgren i Sv. Kyrk. Sköna Litt. 2:dra uppl. p. 91 af hvilka den förre antager, att ingen äldre auctoritet fins för uppgiften om D:r Matthiæ Bibelöfversättning än Vastovius och Messenius, derföre betviflande, att en dylik öfversättning skett, då den sednare blott *förmodar*, att M. och V. kännt äldre källor och derpå grundat sin uppgift. D:r Anjou har nu hänvisat till en dylik äldre källa.

vell vid mactt, med Guds hjelp, så att Öresund och the Vendi-sche städer kunne oss icke trengia: ord, som väckte tanken på kanalarbetet hos Erik Benzelius †716, då han lemnade en copia af Brasks ord till Em. Svedenborg. Utan tvifvel meddelade Brask detta förslag också åt Biskopen i Skara. Den 21 Oct. fick M. H. veta, att Franc. de Potentia nu var i Ryssland, att en söndring befarades mellan Påfven och Kejsaren i följd af det Lutherska kätteriet, att Luthers skrifter brännts på Lübecks torg m. m. Den 11 Febr. 1527 fick M. H. redan spörja att ett vigtigt möte skulle ske. Den 20 Maj upplystes att det skulle hållas i Westerås. Joh. Bapt. dag underskref Magnus i Skara Westerås recess utan att lägga någon reservation under sigillet. 1528 d. 5 Jan. tog Magnus i Skara sin Biskopsvigsel af Biskop Peder i Westerås uti Strengnäs Domkyrka, jemte Elect. Måns Sommar ibm och M. Martinus i Åbo. Den 12 Jan. då K. Gustaf kröntes i Upsala, höll Biskop Magnus i Skara Högmessan. Och vid Concilium i Örebro är Magnus Haraldi den främste näst Erkebiskopens Vicarie och Konungens fullmyndige sändebud Laur. Andreæ. Der lofvades att Biskoparne skulle tillse att djeknarne vid scholorna ej fattades Nya Testamenten på latin m. m. Men nu brast Bisk. Måns' tålamod. Der skickades en predikant och en scholmästare till Skara; men djeknarne i Skara drefvo, på Bikopens tillskyndan, scholmästaren, när han kom för att läsa för dem, ut med stenar, så att han som nogast undslapp. Nu var lotten fallen i det offentliga. Biskop Måns trädde på upprorets sida. Tisdagen före den 23 April 1529 samlade sig de missnöjde i Larf. Budkaflen var utsänd af Thure Jönsson och Biskop Magnus; och Måns Brynteson ärades af dem såsom Kung. Biskopen lofvade Påfvens aflat för menederiet, då allmogen erinrade om sina svurna trohetseder. Men allmogens svar blef afgörande, Magnus Haraldi flydde, i Halmstad utfärdande ett öppet bref, dat. d. 18 Maj och skrifvande literas ad Capitulum Scarense i Helsingborg d. 21 Oct. s. å., begge tryckta bland skrifteliga bevis till Spegels Biskops Chrönica n:o 86 a. b. p. 150—154. Brefvet till Capitlet var svar på ett bestraffningsbref från detsamma. Hans bror *Bengt Haraldsson,* som deltagit i upproret, fann bäst att medfölja, lemnande sina 2 små söner i landet, dem K. Gustaf lät uppfostra, hållande dem till studier. Godset, som tillhört Biskopen, tilldömdes Konungen, och på K. Gustafs begäran förvistes Biskopen från Danmark. Nu var Biskop Hans i Danzig och hade utrustat 2 jakter för att upptaga de svenske. Men de upptogos af de Lübske och

fördes till Lübeck, der allt folket afrättades. Nu drog Måns Biskop med f. d. Erkebiskop Trolle och f. d. Drotz Thure Jönsson, afvisade från Lübeck, till Hert. Albrecht i Mecklenborg, och slöto sig till f. d. K. Christiern, för hvars afsättning de förut varit så verksamme. Den 5 Maj 1529 fick K. Christiern från Jörgen Hansson, f. d. Höfvidsman på Bergenhus, underrättelse att "almoghen i Sverige reyst seg op emod Göstaff Konung." Han väntade väl i de ankommande flyktingarne en skara fullmäktige, som inbjödo honom till riket. Och så kommo tre fattige landsflyktige, vanmäktigare än han sjelf. Stora ord hade dock den uppblåste Thure Jönsson. Han hade bidragit att gifva Sverige åt sin frände Gustaf Wase, som utvald Konung. Han hade under försöket att upplyfta en annan frände Måns Brynteson på samma thron, hulpit honom upp på ett stegel. Och likväl tänker han nu att bättre lyckas i ett tredje försök att ge Sverige en herrskare, med den först undandrifne såsom Candidat. Upprorsfebern är sig alltid lik. 1531 följde Biskop Måns sin nye Kung till Norge, blef med honom fången, återfördes till Danmark, förvistes ur landet, sedan Danskarne först undskyllat sig, att Måns Haraldssons förräderi var en *simpelhet*, hvilken undskyllan Gustaf ansåg vara ett försök att kläda ulfven i fårakläder; lefde derefter en lång tid i Mecklenburg och kringliggande städer, "alltid, när tillfälle gafs, stämplandes ondt mot sitt fädernesland," enl. Rhyzelius. Ännu den 27 Apr. 1550 skref han bref från Wismar; men anses kort derefter hafva fått lägga sitt oroliga hufvud till hvila i grafven.

Sällan har en christen Biskop, sedan de äldsta tidehvarfven försvunno, lidit så mycket för det rike, *hvilket icke är af denna verlden*, som Magnus Haraldsson led för verldsliga maktens återvinnande i denna verldens riken åt dem, som skola i Apostlarnes fotspår *föda Christi hjord.*

Messenius besjöng, under de katholska anfäktningarne, detta "helgon" (Scond. Illustr. T. IX):

Magnus, af Harald en son, i denna kummel sig hvilar,
  Fadern i Skara stift, Biskop till namn och till gagn.
Stor *) han må heta med skäl, ty stort var hans nit för den lära,
  Han af fäderne ärft, stora de prof han bestått.
Hvad ej med *anden* **) han vann, med *handen* ***) ville han vinna.
  Verlden ju följer det sätt. Lyckan ej gynnat hans värf.
Kättaren segrade. Heliga ting med verldsliga blandats.
  Biskopen biltog flyr, sorgen och suckarne ej.

---

*) Magnus. **) Arte. ***) Marte.

Fruktlöst klappar hans bön på Mechlenburgs slottsport; ej Lübecks
 Råd, ej Danakung, ej Kejsarn den bedjande hör.
Krig han tände likväl med Dacke som arm, men förgäfves
 Sprakar mordfacklan; deraf frukten blir ingen. Åt Gud
Lemnar han sig och sin tro: förtärd af sjukdom och ålder
 Somnar han af! Må hans själ vakat i böner till Gud!

Se här Messeniska, se här katholska moralen!

(Källor: Brasks registratur. Handll. rör. Skand. Hist. Messenii Scond. Illustr. Rhyzelii Episcoposcopia. Linköp. Bibl. Handll. I: 191. Vanliga hist. arbeten. Christian II:s Archiv. Anjous Reformationshistoria.)

2. WÅNGASLÄGT, HÅKAN SVENSSON.

Äldre än Biskop Måns, som egde Herresätet Stora Wånga, var fränden Håkan Svensson till Badahult, son af Sven Pedersson och Elin Jöns Heggesons dotter, som förde Ulfsparrevapnet. Då Svante Sture blef Riksföreståndare, lemnade han Höfvidsmannabefattningen på Westerås åt Håkan Svensson eller Sewensson, som var Slottsherre 1491, men redan efterträdd af Sten Svantesson 1499. Hr Håkan blef g. m. en Konungadotter. Vi veta, att K. Carl VIII, troligen af samvetskraf vid evighetens gräns, lät viga sig med en Christina, dotter af en Abraham, som var höfvidsman på Raseborg. Skälet till vigslen på sotesängen uppgifves ha varit, att göra de med modren sammanaflade barnen "äkta." Det heter i Kungens testamente: "Item vår K. son Karl Karlsson skall hafva och njuta och behålla Rönö. — — — Item våre köpegods, som vi synnerligen gifvit och bebrefvat hafvom vår K. husfru Christina Abrahamsdotter och vår K. son Karl Karlsson, förbjude vi alle något hinder eller qval göre them therom i någon måtto." — — — allt visande, att den döende Konungen ville gifva sitt 3:dje äktenskap lika anseende som de 2 föregående egt.

(Källor: Rosenhanes Konungalängd. Brings Handll. o. Påminn. i Sv. Hist. Vanliga arbeten i den tidens historia.)

3. WÅNGASLÄGT, ENGELBRECHT LARSSON.

Vi må först bemärka denne Rådsherres dopnamn, som i dessa tider ej valdes för välklang, åtminstone ej inom de adliga slägterne. Alldra minst tog man andra familjers

...rkande namn, utan slägtskäl. Då Engelbrecht Larsson ...ef sig till Ljusefors och Wad, må vi erinra, att Wad ...er i Söderberkes socken (Ljusefors har troligen legat vid ...ra eller Lilla Ljusen i Möklinta socken), och att denna ...ken ligger intill Norrberke. I Dipl. Dalecarl. se vi en ...elbrecht af Noreberghe 1367. Det må nu vara Norberg ...r Norrberke, så se vi dock, att Bergsmän med detta namn ...nos i Bergslagen, förrän namnet inkom i Wångaslägten.

Då *namnet Engelbrecht* blifvit så kärt för svenskar, och vi om *Engelbrechtfamiljen* hafva alls ingen kunskap, må ...om sannolikt ett *möderne* inom Wångaslägten, der en ...gelbrecht möter oss, anföra det lilla vi kunnat utransaka.

Engelbrecht, Riksföreståndaren, förde ett ättemärke, som ...ordes af *en liksidig trekant, bildad af 3 klufna heraldiska ...er med liljefiguren utåt vänd.* I Skara Bibl. finnes ett af ...s sigiller, hvaraf Lector Carlmark sändt förf. en afrit...g, och på fol. 336 i Peringsk. Charact. i Riksarchivet ses ...ma vapen. Omskriften är: *S. Engelbricht Eng:ixson.* Men ...v. Dipl. III. p. 495 och 509 nämnes en borgare i Stock...m *Aengilbertus Albus* eller *Engilbert Withä*, hvilkens vapen ...krifves vara *tre skaftade blad, satte i trekant,* som tydli... är samma märke. Och detta vapen *tre klufna liljor ...ta i trekant,* förde en af Hansestädernas Legater vid freds...erhandlingarne på Guldbergs hed (vid Götheborg) 1286 ...r 1293 mellan Sverige och Hanseförbundet, en Hasso från ...smar, som kallar sig (dictus) *de Crucowe. Cruco* var en ...e mest lysande adliga slägterna i Pommern, räknande ...r från Wendeshöfdingen *Cruco,* hvilken omkring 1140 var ...t med den sköna *Slavina*, Pommerske fursten Svantibors ...ter — ett bevis att *Slav* betydde något herrligt (durch...chtigt) hos Slaverne. Cronholms Fornnord. Minn. 2: 229 ...237. Var Engelbrecht en ättling af denna Prinsessa, så ...r ej under, att han kunde bära sitt hufvud så högt i Eriks Pommern kungasal. Härvid må anmärkas, att en Joh. *...gelberti* utgifvit en Chronicon oder Genealogia oder Ge...rtslinie des Durchl. Hgb. Hochl. Fürstlichen Hauses und ...schlechts der Herzogen zu Stettin, Pommern, Cassuben und ...enden, Fürsten zu Rügen etc. (från 1593), som fins i det ...deborgska (Gref Holsteins) Bibliotheket, n:o 65 in fol. enl. ...of. C. A. Beckers Hist. Museum 1 h. p. 18, der möjligen ...era ljus i fråga om Crucos ättlingar kan finnas *). Se Sar...rii Urkundl. Gesch. d. D. Hanse Th. 2 p. 141, 170, 172.

*) J. H. v. Seelen i Stada Literata p. 33, uppgifver att den under n:o ...50 i Sverige introd. *G. v. Engelbrechten*, hvilkens förfäder varit Hof-

Thorkelins Diplom. T. 2 p. 142, 143. Gauhes Adl. I: 379.

Ænglibert Hvit (sannolikt så kallad af liljornas färg) återfick d. 15 Febr. 1321 ett lån af 16 marke pengar, som Södermanlands lagman och lagredaktör La Ulfsson fått låna af honom. 1323 d. 13 Mars bevit samme Engelbert en annan lån-operation, der det gäller marker och der Tyskar äro låntagare. I Örnhjelms Dip samling T. IV p. 1059 nämnes Engelbricht af Noreberg 1367. Vi finna derefter namnet utspridt i Dalarne i 15 seklet; men först derutanför i 16:de seklet. En Engbrec i Rensboda uppträder på Hedemora ting 1408. I ett bref Bisk. Olof Helgeson af 1423 nämnes en Ængelbrecht M tanus, kanske den i ett sednare decennium så namnkun hjelten. I Norge hafva män af en slägt Krukow upps till senatorisk värdighet *). En rådsherre med detta n verkade för Sveriges och Norriges förening, då Carl Kn son valdes. Äfven namnet Engelbrecht inträngde öfver larne. En Olof Engelbrechtsson blef Trondheims siste tholske erkebiskop. Något sednare har K. Gustaf en Bef ningsman i Dalarne, som heter Angelbricht Olafsson. Handll. rör. Skand. Hist. VIII. p. 4 nämnes i ett bref Riksföreståndaren Engelbrecht, att han satt en broder Höfvidsman på Örebro slott, hvilken någonstädes lär kall Olof. Då Badahultsslägten får en Engelbrecht inom s och denne eger bruk i samma trakter, som Engelbrechtan med liljetrekanten, så är mycken anledning att antaga, en slägtförbindelse är i fråga, äfven om ej *trekanten* på Jö Laurenzsons grafsten i Upsala angifver ett äradt möder vapen i slägten. Kanske rann hjelten Engelbrechts blod R. R. Engelbrecht Larssons ådror. Hans farmor kunde hafva blandat sina tårar i fadersblodet på Engelbrechts holmen d. 4 Maj 1436, der Riksrådet Engelbrecht säges gifven af maka och *barn*.

Vi veta om Senatorn Engelbrecht af Wångaslägten all nast, att han skref sig till Ljusefors och Wad och att han var bland Riksens råd 1495 eller just det året, då Rådet fat tade det ärliga beslutet, att göra Unionen till en sanni

---

råder hos Pommerske hertigarne, var af samma slägt, som R. R. Engel-brecht; men det nekades af v. Stiernman.

*) I Danmark var det Tyska namnet inkommet i en annan slägt. T. m. en Engelbrecht Engelbrechtsson nämnes der i handlingarne. Men han är en Bydelsback, g. m. en Mette Present, enka efter Werner Parsberg, som var Danskt Riksråd i K. Christophers af Bayern tid.

de, till Sten Stures stora förtrytelse (se nedanför i Jac. Örnefots biographi), ehuru med hans "consens", möte tre rikenas laglige Konung i Kalmar. Nu behöfdes gen hjelp mot Ryssen, och dervid kom man i håg nyt- att ej blott hafva de *tre kronorna*, utan ock vara *tre* Sannolikt var Engelbrecht Larsson då ännu bland de i Senaten, men lär innan kort skördats af döden.

Källor: Sartorius d. D. Hanse. Thorkelins Diplom. Örnhjelms Dipl. Diplom. Svec. Dipl. Dalecarl. Gauhes Adl. Lex. Danskt Adel. Lex. Handll. rör. Skand. Hist. VIII. XXII. Jahns Danmarks pol. o. milit. hist. under Unions-Kongerne, Bilagorne (år 1495).

—N.

WÅNGASLÄGT, ENGELBRECHT LARSSON AF.

Antages vara sonson af R. R. med samma namn, hvarom n:o 3. 1528 underskrefs Westerås recess, bland *fri- Frelsismän, som voro i Herramötet,* af *Engelbrecht son* långt ner i raden, näst efter Iwar Månsson (Stiern-); men 1529 d. 25 Apr. då R. Råd förmana Dalarne att öra de upproriske i Småland något bistånd, se vi dem e i Rådet, der Engelbrecht blott har efter sig nämnd en Carl Bengtsson (Månesköld). 1544 underskrefs We- arfförening af en Engelbrecht Larsson till Ekenäs, rådet, näst efter Erik Månsson Ulfsparre, som sanno- är samme E. Larsson. (Ekenäs är en gammal sätes- i Södermanland.) 1560 d. 10 Mars hörde 4 vittnen den rdige mannen Engelbrecht Larsson till Lydinge uti sin sjukdom och krankhet säga och bekänna om ett bref, han utgifvit hade under sitt signet, samt ock under Hr els signet uti Floda *), så vara tillgånget: Han hade Lydinge, Wisaren och Häringe, 3 gårdar, af en frälses- Pehr Larsson i Barkasäter för 700 mark örtuger. Be- te så K. M:ts tjenare Rasmus Ludvigsson på K. M:ts väg- att Engelbrecht ville efterlåta K. M:t desse gårdar, efter voro köpegods. Engelbrecht svarade, att om han finge 700 mark åter, så ville han afstå dem. Rasmus be- de då både det bref Pehr Larsson gifvit Engelbrecht och af Engelbrecht. Denne lemnade båda och skulle följande gon få sina 700 mark. Men E. fick hvarken pengar eller

*) Paulus Magni, Pastor i Floda, dog, enligt en tafla vid predikstolen d. *16 April* 1560. Var denne en frände? Se n:o 5. Hr Pavel i da hade "Biskopssakerne" i Södermanland. Se Thys. Reform. handl. 121, och underskref *bland adlen* arfföreningen 1544.

de återbegärda brefven; utan slog Rasmus en svink- gande att brefven voro förkomne. På sanningen af sin berättelse tog E. sacramentet, liksom på försäk han aldrig uppburit penningar eller penningvärde af kammare i sina dagar. Detta är ej en glanspunkt i i:s historia.

(Källor: Ugglas Rådslängd. Diplom. Dalecarl. Handll. rör. Hist. 2. 63 följ. Aurelii Strengnäs Stifts Herdaminne.)

5. WÅNGASLÄGT, JÖNS LAURENTZSON

Vi hafva icke något skäl att betvifla Dalins uppgi denne Wångaslägtens måhända märkvärdigaste man ädlingar, baroner, grefvar, biskopar och kyrkoherdar räknade, tillhörde den s. k. gamla Bölje-ätten d. v. gren, af hvilken en ättling på möderuet sedan med namnet blef introducerad. J. L:sons plats inom denna ätt i Carl Lindbladska genealogierna är för förf. sannolik, men icke matiskt viss. Likaså hans broderskap med Riksrådet I brecht Larsson den äidre. Säkert är att Skeningeklo sista Priorissa Mechtild var hans syster; och att hans i ett sednare gifte med en Påvel hade en son Måns P. son. Svårigheter möta för antagandet att denne var hållaren i Småland 1544, Måns Påvelsson Ulfsparre Broxvik, emedan denne uppgifves g. m. en Helena eller som var dotter af Lars Svensson till Ljusefors och Henriksdotter Bjugg af Ulfsparreslägten. Vi ha här vid n:o 4 sett, att en prest Påfvel Månsson i Floda var man. Vi få lemna denna utredning till framtida häfd skare, när Svenskt Diplomatarium hunnit meddela alla kunder af slägtbelysande art till medeltidens slut; erin blott, att vid R. R. Engelbrecht Larsson d. y:s sotsäng en Paulus Magni, "Venerandus Senex", som kort de dog; och att en Petrus Pauli och sedan en Paulus voro, som Paulus Magni, Pastorer i Floda i Södermanland, den död 1619.

Om Jöns Laurentzson känne vi ej något före 1512. då är han redan kanik i Upsala och Kyrkoherde v Trefald. Kyrkan. På skäl, som längre fram anföras, an vi att han var född omkring 1460, eller 35 år förrän antagne brodren träffas i Senaten. År 1519 se vi Jö vara Decanus vid Domcapitlet, då han till sin eftertr

Bondekyrkan aflemnade dess inventarium. (Mon. Ullerak. 34.) Decanus var ett så förnämligt embete, anmärker ...gskiöld, att Cardinaler kunde mottaga det. Före honom en Joh. Kröpelin (Oxenstierna) och en Ingolf Parisien... ...aft den vigtiga befattningen. Vid Gustaf Trolles flykt blef Hr Jöns Archidiaconus, åtagande sig Domkyrkans ...lägenheter i Archidiaconatet; efterträdd af Laur. An... 1522.

Då Gustaf Eriksson fattat svenska spiran, synes han ...nit i Jöns Laurentzson den man vid Archiepiscopal-Ca...et, för hvilken han kunde hysa mesta förtroendet, ända dess, efter ett decennium, Laur. Petri plötsligt visar sig intager främsta rummet. Thyselius har i sina Refor...tionshandlingar meddelat en mängd bref från Konungen Jöns Deken, hvilka man der kan läsa fullständiga och i originalspråk, den då brukliga svenskan. 1525 d. 23 ... svarade Kungen Hr Jöns på ett bref, (deri Hr Jöns ...fvit att intet borde ryckas eller klippas ifrån kyrkor ... kloster; och att Biskopen i Westerås, om han så hårdt ...gades, ej kunde komma med tillräckligt hoffolk, hvilket ...e förtryta allmogen): "Skulle vi snarare tro att folket ...le förtryta, om Biskopen kommer med mycket folk, för...ande dermed både en och annan; men eder och flera ... kan det förtryta, som icke annars veta eller vilja veta, ...att Biskopsembetet skulle vara stiftadt till något stort ...döme, icke besinnande, att skriften håller fram, att Bi...en bör vara den menige mans tjenare uti Evangelio, ...han kommer bättre vid att sköta, då han har få hofmän, ...då han har många; hvilket Christendomens äldsta historia ...ar, just då der fanns i kyrkan sannskyldiga Biskopar. ... hafve vi så utarmat honom. Men han skall väl samla ...att betala den skuld han kom uti, då han köpte Biskops...et i Rom af Påfven." Men här framhålles sedan en sida ...den nya historien, som Gustaf visste hafva en magisk ...kan på Svenskarne: "Nu hafver K. Christian fått ett stort ..., att komma igen till Sveriges rike;" fortfarande: "Vi ...a godt märka af eder skrifvelse, till hvilken sida J lu... J ären den samme, hvilken vi i Upsala haft mesta för...endet till, och den vi högt uppsatt och den vi mest hafve ...t leda (upföre) oss. Ser nu till, att J visen eder rätt ...ra deremot. Det bekommer eder bäst i framtiden." Om ...heligheter" ansåg Kungen onödigt skrifva till Upsala ...itel, ehuru J. L. det begärt. Kungen var viss att Capitlet ... "lika redeboget, Hans påminnelse förutan, att sköta Guds-

tjensten, som att vakta att ej dess gods förryck... Holma."

Vi känna ej hvilket högt embete här kan åsy... Kungen gifvit. Men det vittnesbördet, att Jöns L. ... alla Upsalienser *det högsta förtroendet och inflyt...* regenten och reformatorn i dessa vigtiga tider, ... tiga honom, till större uppmärksamhet, än ha... vunnit.

Den 28 Mars 1526 skref K. Gustaf från Gripsh... Jöns Deken i Upsala *om det rop, som uppstått i ... af en Michels**) *predikan:* "Käre Herr Jöns! Vi tack... er skrifvelse, och er utskrift af de artiklar, Sverig... moge framsatt för riksens råd emot Gamle K. Chr... den J ock beröre uti eder skrifvelse. Vi kunna dock ... förstå er mening derom, begärande gerna, att J ville ... mera gifva er mening tillkänna, det vi eder alltid ... förskylla vilja; ty vi förstå nog, att något vigtigt är i ... Men hvad ropet om Mäster Michels predikan vidkomm... skulle uppstått under distingen, så hafva vi i sådant ... intet att beställa. Har någon något mot hans predik... han derför tilltala honom. Det borde ej inblandas ... burspråk. Ropet hade väl uppstått annorstädes, än h... mogen, och det är väl ej svårt få rätt på dess moder ... vi tagit oss i ätande och drickande nya sedvänjor, ... aldrig med skäl oss bevisas. Gud förlåte dem som g... många glosser på annors lefverne och intet akta dera ... som tilläfventyrs först behöfdes. Man bör ju först tag... ken ur eget, sedan grandet ur grannens öga."

Vi minnas att K. Gustafs fader anklagades, att ... Sten Sture, Knut Eskilsson, Folke Gregersson m. fl. ... ätit kött på fredagen S. Joh. afton 1497, såsom andra oc... menniskor — — ryssar och hedningar. Sonen to... gått än längre i "gamla sedvänjors" afläggande.

År 1527 kom Hr Jöns bättre att begripa sin K... syften och lär framom de öfrige Kapitelmännen i Ups... reformationen i möte.

1529 skref K. Gustaf ett "maktbref" för Herr J... Upsala stift, så lydande — — "Efter det Upsala s... lång tid hafver varit och nu är Biskopslöst, hafve ... skickat och befallt oss älskelig vördelig man Her...

*) Langerbens. M. Langerben var en Luthers lärjunge vid sa... som Olaus Petri. Bör anmärkas vid 1 afd. p. 121 i Anjous Sv... reformationshistoria.

urentii Däken uti Upsala, att han skall stå i Biskopsstad, ta och regera både i staden och stiftet öfver all den del kopsregementet tillhörer. . . . Skall ock Herr Jens i tid ta — att intet i stiftet försummadt blifver . . . och införa biskopstionden . . Desslikes . . hafve vi skickat oss kelig verdelig man Doctor Erik Gothing (Geting), Cantor Officialis i förbemälte Upsala, förbemälte Herr Jens till medhjelpare. Dess till visso" etc. Denna fullmakt kräfr ju att Herr Jens insättes i Stiftschefernas serie, ty det ej svårt att begripa, att K. Gustaf då ännu hoppades nna reformera bort Erkebiskops- och Biskopshierarchien, att Herr Jöns ej blott i 2 år var den högste chefen, utan gst sannolikt bestämd att så förblifva. Han bibehöll dock len Decanus, under det Erkebiskop Knuts herrlighet nedgs i smutsen, tydligen för att aldrig mera uppdragas och rställas till sin katholska glans. Nu var Hr Jöns ej blott ormationen tillgifven, utan blef en reformator, som behöfde el och ej spårre. I ett bref utan datum, men tydligen n 1529, skref Kungen, der fråga varit om en ifrig predilt*) (se nedan): "Kunde ock icke skada, att det företoges ttligt att reformeras i stycker, som med goda skäl tillförne kats och att Guds ord måtte predikas när menige man, te och lärde, kunna det höra och annamma, således i messorne och ej blott i ottesångarne, emedan så bittida morgon blott en hop med gamla qvinnor kunna väntas i kan. Vi begära att J, jemte hvad vår fogde kan göra t Jon i Bollnäs, låten honom och de andre presterne i lagen få något straff, oss till beskärmelse, för deras antande till Göran Domprosts uppror." 1530 i Mars skref ngen från Stockholm till Decanen i Upsala: — — — "Vi ;o nu eder skrifvelse, i hvilken J gör eder ursäkt för de ster, som hade legat oss under ögonen och hade fördenlli mistat sine gäll, att J dem icke hade med andra bättre l försett. Och låte vi oss åt denne eder ursäkt väl nöja. n j skrifven om Herr Knut i Ryd, så vete J väl sjelf att icke hafve förtaget eder att bruka rätten med honom. I ifven ytterligare, att J hafven vårt maktbref, det vi ock tänne. Dock var icke vår mening att J med samma

———

Herr Jöns borde säga Doctor Hans, att han ville upphöra med sitt likande. (Han hade nemligen börjat utsprida onyttige satser Kungen förtret, såsom nu sednast i klosterkyrkan i Upsala), så framt kungen kulle nödgas taga andra mått och steg. Herr Jöns borde e tillåta om fara *ut på bygden att predika* . .

maktbref annorlunda skulle handla, än som vårt sinne [illegible] men icke mot vårt sinne. Ej hellèr kunde vi så fatta [illegible] utgifna fullmakt, att vi ej måtte gifva er en särskild [illegible] ning, när oss täckes, och hade fördenskull den tillförsigt [illegible] eder, att strax j förnummen att oss icke behagade t[illegible] såsom j det beställde med Delsbo, j icke skullen kalla [illegible] anordning tillbaka, det vi dock icke förnummit att j gjort*) [illegible] utan j faren efter att ert sinne skall få framgång, huru [illegible] går med vårt sinne. Och som j skrifven att j hafven [illegible] för mycket att taga till vara och viljen härefter föga befatta [illegible] er med denna sak, så svaras, att när vi få kunskap om, att [illegible] det är er allvara mening, vilje vi vara betänkte, huru vi [illegible] bäst dermed förfara skola."

Vid denna tid var K. Gustaf så mån att vara Summus [illegible] Episcopus i den kyrka, han, i likhet med K. Henrik VIII i England, sjelf ville hafva reformerad, att Biskoparne ej [illegible] fingo utfärda Circulärer till sina stift i den underdånigaste anda, utan att förut rådfråga sig. Biskop Petr. Magni i Westerås hade utgifvit ett dylikt, upplysande, att den af kyrkor, klerkeri och allmoge upptagna skatten blifvit till rikets försvar använd, uppmanande till hörsamhet mot Konungen, till bättring och Gudstjenst, till utgörande af tionde samt om åtskillige af Konungen åt Biskopar och klerkeriet gifna friheter. Nu var Erkestiftets vice Biskop oviss, om hans "maktbref" kunde mera darra i hans hand, i händelse han ej utfärdade ett dylikt Circulär i Upsala stift, än om han det utfärdade. Han skref således en förfrågan, då han bifade en lika lydande skrifvelse till Upsala stift. Derpå svarade Konungen i Stockholm d. 27 Mars 1530: "J vete väl att på mötet i Upsala vid 20:dedagstiden ingen befallning blef utgifven att biskoparne skulle slika bref utgifva till den menige man. Vi kunde väl sjelf skrifvit sådane ut.. Men det begärade vi af de goda prelater . . . att presterne måtte undervisade varda i deras prestmöten eller hvar de eljest undervisas kunde, att om några slika onyttige rop uppkommo ibland allmogen, som dem Biskop Peder omskrifver, . . . att de måtte . . . ursäkta oss, der de sådant förnummo, icke att de skulle skrifva sådane offentlige bref . . . af

*) I Delsbo var nu Elof Pastor. Hos honom gästade K. Gustaf 1528; en hans son blef sedan den namnkunnige Kongl. Secreteraren Sven Elofsson, och en hans dotter blef gift med Biskop Bellinus i Westerås; en annan hans dotter blef gift med Engelbrecht Olofsson, Kyrkoherde i Lexand, Terserernas stamfar, der namnet *Engelbrecht* torde angifva utgrening från den Dalaslägt, derinom vi först träffa detta namn.

Iket det simpla folket snarare uppväckes till att tala om stycker, der de förut ej visste . . . derföre må j hafva rag sådane bref att skrifva."

Det var ej underligt, om Stiftsstyret kändes tungt i den le mannens händer under sådane ställningar och förhållen. Det är visst sannt, att inga tider kunna hafva minfrihet, än just de, som skola i frihetens namn utföra reer. Det var således nödvändigt, att Gustaf ensam styrde om det stora verket skulle kunna utföras, som återgaf verklig frihet åt både stat och kyrka. Men under öfvergstiden var det ej lätt att vara styresman, ej heller lätt med bästa vilja i verlden vara verkställare under styresnnen. Då Kungen nu märkte, att der var "allvar" med Biskopens tal om trötthet, blef det uppenbart, att *Kungen* höfde *Decanen,* mer än Decanen Kungen; och i Dec. 1530 ref H. M:t på Stockholms slott till Herr Jöns i Upsala: ndock vi i sistens voro i det sinnet, hafva eder fördrag något omak för oss, *för eder ålderdoms skuld,* . . . så e vi dock nu annorledes betänkte och hafva besinnat, att i den måttan *kan ingen bättre än j tjena oss* — *ty j hafm den bästa förfarenheten i sakerne, så att alle Contracter* stiftet) *äre eder hörige* . . . . . hvarför är vår kärliga n . . . att j ock tage eder det omak uppå och akte vårt ista om tionden, att den må redeliga utkomma och bevaras härbergen . . . och säljas oss till godo, som hon mest gälla n. Och dertill beflita eder, att procuratio också redeligen komma må oss tillhanda, som i detta år utgå skall. Vi le alltid vara förtänkte att veta edert bästa igen, hvar vi nna. Gud eder härmed befallandes."

Ännu synes Konungen fast i det sinnet, att ingen Erkeskop skaffa sig — detta magnum nomen & omen, som, ret af Jac. Ulfsson, så besvärade Sturarne i sin maktutöfng, men, buret af G. Trolle, förlorade sitt anseende i ndet. Hr Jöns Decanen var skicklig att utan annat än det hierarchien underordnade namnet sköta embetets alla åligนden, utom kröningar samt kunga-, biskops- och prestgningar, hvilka Hr Peder i Westerås, sjelf vigd till Biskop Rom, kunde sköta, så länge man på successio apostolica de någon vigt. Svenska kyrkan var således på vägen till i presbyteriansk kyrka, och derunder var Herr Jöns dess rste man näst Konungen.

Men snart blåste ett annat väder upp. Biskopar *måste* ta sig viga, då Gustaf ville bli krönt af dylika. Nu ville n blifva sammanvigd med en Tysk prinsessa och denna

torde ansett lättare att räcka handen med Odinsblodet, med frändeblodet till K. Albrecht, med Henrik Lejonets blod i de fina ådrorna, åt adelsmannen, nyss genom folkval uppstigen på en oviss thron, i händelse en Erkebiskop, primus inter pares, stod framför vigselpallen. Säkert är att Svenska kyrkan nu blef tryggad vid sin Episcopalcharakter, att hon fick sin Erkebiskop den 21 Sept. 1531 och att den nye Erkebiskopen d. 23 Sept. 1531 sammanvigde K. Gustaf med Prinsessan Catharina af Sachsen-Lauenburg.

Men Erkebiskopskåpan hängdes ej på den, som då i flera år i Upsala *stått i Biskops stad och ställe*, den *som bäst kunnat tjena Konungen*, derför att *alla voro honom höriga* och *han hade den bästa förfarenheten i Biskopsregementet*; utan man såg en man, som nyss fyllt det kanoniska året, sitt 30:de år, Ludimagister vid Upsala Akademi, — hvilken dock ärligt erkändes ej vara till, när Konungen förebråddes att ej ha åter upprättat det förfallna, af Sten Sture och Jacob Ulfsson stiftade Universitetet; således blott *Ludimagister* det är *Rector vid Kathedralskolan*, — en man, hvilkens *magistergrad* med stort skäl i sednare tider betviflats. Men orsaken till hans val blef snart klar. Kungen slöt sin egen bröllops högtidlighet genom att förlofva den nye och unge Erkebiskopen med en oadlig jungfru af sin egen slägt, Elisabeth, hvilkens farmor "hustru" Brita, var R. R. Christiern Johanssons och Dorti Baners dotter, således en Konungens frände både på fäderne och möderne, födt denna dotter i äktenskap med en ofrälse myntmästare i Upsala. Hallman misstager sig, när han låter Erkebiskopinnan vara född i "Fru" Britas äktenskap med ådlingen Matts Pehrsson Oplænning (halflilja). Se härofvan XX p. 75. Detta den kungligblifna Wasaslägtens ofrälse ättlings behof af ett ansenligt ofrälse gifte, då ett adligt gifte var olagligt, bidrog, som det synes, att gifva Sverige en Archiepiscopal kyrka med en mängd biskopskåpor, då endast presbyterianismens apostlarock dittills i flera år synts i förgrunden för dem, som anträdde de prestliga befordringarnes bana. Och Jöns Laurentzson fick böja sitt gråa hufvud för en *omeriterad*, men, det erkännes, *förtjent* ung man, som fullt rättfärdigade valet.

"Mäster Olofs broder väljes härtill
I Stockholm; så Kungen hafva vill,"

skref sedan Messenius. Vid valet måste Konungens "vilja" visserligen beräknas, då den utkorade personen knappt förut synts till i det allmänna. Fullt säkert är, att Laur. Petri ej *mot* nämnde vilja fick 150 röster, då Reformatorn, Bibel-

öfversättaren, K. Canzlern, den i år och mödor grånade Laur. Andreæ blott fick 14 och Biskopen, vigd med successio apostolica, Magn. Sommar 4, samt den, som dittills med Konungens största förtroende skött Biskopsregementet, Jöns Laurentzson, 3 röster. M. Sommar fick rimligtvis sina 4 röster för sin katholicism — fåtalet är ytterst betecknande; men Hr Jöns hade sednast vid mötet i Örebro 1531 vid Paul. Omvänd.-tid (Jan.) blifvit vald bland de myndige och förståndige män som skulle sändas till alla landsändar att upplysa om det patriotiska i de öfverflödiga kyrkklockornas användning till riksgäldens betalning, då han fick Upsala stift på sin lott, biträdd af Mäst. Henr. Sledorm samt Riksrådet Axel Andersson (Lillie), Peder Larsson (sist Bef:m på Gripsholm) och Carl Bengtsson (Månesköld), som redan 1529 räknas bland R. R. (Se Rådslängden). År 1535 d. 8 Juli utfärdade K. Gustaf ett öppet bref till klerckeriet i Upsala stift med berättelse om segrar, som vunnits öfver Lübeckarne, och begäran att man med en hjelpskatt ville komma Konungen till undsättning, efter som värdigste fader *Erkebiskop Larns, Herr Jöns Däcken och flere gode män i Kapitlet* dem pålade. Här se vi Hr Jöns nämnd näst efter Erkebiskopen. Peringskjöld har insatt honom i Domprostserien näst efter Göran Tre Rosor. Fant och Låstbom likaledes. Men desamme intaga Archidiac. L. Andreæ i serien liksom ock Eric. Nic. Svart, som 1530—56 kallas Domprost i Upsala. Sannolikt var Hr Jöns L. ej Pastor vid flera kyrkor än Trefald:skyrkan som lemnades 1519, utan Decan allena, sedan Biskopsvicariatet upphört.

Vid Christi himmelfärdsdag 1536 skref Decanen "infirmus corpore" sitt testamente, aftryckt i Mon. Uller. p. 217. Då han 1512 var *minst* 30 år, så var han nu *minst* 54 år, men då K. Gustaf 1530 ansåg som *passande* att *för hans ålderdoms skull* befria honom från Biskopsregementets omak, må han, när vi besinna huru Svenskar gjort den "goda gerningen" att "söka Biskopsembetet" öfver åttatioårige, ega skäl antaga att den gamle Decanen, som för ålderdom kunde endtledigas, var mist 60, måhända 70 år, således nu omkring 76, när han, svag till kroppen, fast ännu "vislig" till själen uttalade sin yttersta vilja. Han skrifver sig solo nomine immeritus Decanus Upsaliensis, som väl är blott ett uttryck af ödmjukhet: "icke ens värd blotta namnet Decanus, mycket mindre högre titlar i kraft af Kungl. maktbref." Han önskade förekomma döden och dess ovissa timma med några välbetänkta anordningar och beslöt derföre, som följer: sin

graf valde han bland sina embetsbröder in Cimiterio Scholarium mellan domkyrkan och kapitelshuset under stenen med de 3 trekanterna och ville att intet dervid skulle uraktlåtas, som tillhörde hans prestliga grad. Domkyrkan gaf han sin bästa tunica mardalinis subducta och 10 marker gångbart mynt och en nobel eller dess värde i guld. Åt Vårfrukassan gaf han 5 marker, åt Helga-lekamenskassan 5 marker, tilbehållande den gamla formlen: in animæ meæ remedium. Sin gamla Bonde- eller Trefaldighetskyrka gaf han 30 marker; åt hvarje sockenkyrka i Upsala stift gåfvos 3 marker. Medan han ännu lefde ville han gifva klostren i Upsala och Skog (Skokloster) hvad skäligt vore. Likaledes skulle han af de rika håfvor, hvarmed Gud honom välsignat, mildt ihågkomma Skeningeklostret och Priorissan der, som var hans köttsliga syster. Erik Jönssons köttsliga dotter Margareta lemnade han för Guds skuld 20 marker (var det en sondotter?). Sin Konung gaf han 2:ne större silfverskålar med en engelsk nobel i hvardera. Härvid tillägger han: och böra testamentets verkställare, då de frambära gåfvan, bedja på det underdånigste, att H. M:t ville barmhertigt förlåta all hans otrohet och hvad han förolämpat. Dessa ord få väl uppfattas såsom den tidens fromhetsstil, och ej ur juridisk synpunkt bedömas. Men något missförhållande mellan Konungen och Decanen torde de förutsätta. Till testamentets verkställare utnämndes Mag:r Petr. Svenonis, Kanik vid Upsala domkyrka och Eric Nicolai, Præbendatus & Sacrista*) derstädes. Hvardera fingo ett af de medelmåttige silfverstopen. Allt annat, J. L. egde; skulle utdelas till de fattige. Sina slägtingar var han intet skyldig. Hans mor hade som enka gift sig med en Påvel och halfbrodren Måns Påvelsson hade i modrens lifstid utan hennes vetskap, med våld tagit jordagods utan någon delning med arfvingarne. Jöns Decan hade således ej ärft några jordagods på fäderne eller möderne; utan hvad han egde, var förvärfvadt genom hans kunskaper och hushållning. Detta skedde i hans vanliga residens i Upsala Dominica infra octavam Ascensionis Dominicæ 1536. Præbendaterne Laur. Haquini och Olaus Elavi voro vittnen. Var halfbrodren, som slagit under sig godsen, den vid denna tid visserligen lefvande Måns Påvelsson Ulfsparre, så hade Jöns

---

*) Må vara Swart, K. Gustafs förre Lärare, som ock införes i Upsala Domprostserie, sedan Biskop i Strengnäs, så i Skara, slutligen Præpositus Cathedralis i Upsala, då han 1572 var "förman" vid religionsmötet derstädes.

Decan'en halfbror bland Kanikerne, Jöns Pauli, som 1521 nämnes i historiska handlingar.

Men Decanen dog ej strax efter det testamentet skrifvits. Nya moln uppstodo. Den 27 Maj 1537 skref Kungens Secretarius till Erkebiskop Lars om de konster Jöns använde för att uppbära Borgelegans taxa af stiftet, hvarför det var Hans Nåds vilja, att E. B. måtte taga sig omaket på att bära henne upp; efter Decanen hafver tionden i befattning, så kan han icke båda beställa. Och derefter föllo äfven E. B. Lars och hans bror och Erkedjeknen Lars i sin Konungs onåd.

Johannes Magnus lär väl haft något skäl, när han skref, att K. Gustaf höll sjelfva Reformationens hufvudmän som trälar, hvilka dagligen måste höra mycken försmädelse, bannor och ond ord, ja att de som annor nöt bemöttes med hugg och slag. I allt ville han, som vi sett af bref till Hr Jöns, ha sitt finger eller rättare begge händerna. Han fann med den kungliga värdigheten enligt, att utfärda kungabref i första hand t. ex. för hustru Ingeborg i Westervik att bo åtskild från sin man, för hustru Brita Michelsdotter, att hon skulle få med fruar och jungfruer bevisa, att hon ej legat med sin egen tjenare o. d., under det prester skulle resa omkring och taga kyrksilfver eller förrätta riddaresyner.

Reformatorerna började, synes det, att bäfva för följderne af Cæsareopapismen. Det var vid den tiden, då Melanchton suckade: hade varit bäst vi aldrig börjat! Och en coalition skönjes mellan de conservative och liberale, mellan papisterna och reformatorerna. Eller huru är att förstå, att d. 15 Jul. 1537 befullmäktigade Johannes Laurentii Decanus och Upsala Domcapitel Doct. Peder Johannis Galle och Doct. Joan Eck, att på Upsala stifts vägnar vara procuratorer på Strängnäs möte, som var beramadt att hållas inom årets förlopp? Mötet blef väl ej af; men snart började K. Gustaf skrifva om Hr Larses anhang och lät den Tyske äfventyraren v. Pyhy genomdrifva de två ifrigaste reformatorernas dödsdom. Förrän brytningen blef så fullkomlig, hade, som det tyckes, Jöns Laurentzson fått gå till hvila. På hans grafsten ser man, som redan anmärkts, triangeln tre gånger upprepad, ehuru vi lemnat oafgjordt, om det är ett andeligt eller ett mödernevapen.

Under den tid den gamle Decanen satt i Capitlet i Upsala, fulländades Bibelöfversättningen. Gustaf yttrade om Erkebiskopen under striden dem emellan, att han *öfverläste* Biblen mer än Kungen.

Underligt nog känna vi ej, huru denna öfversättning af Biblen, hvilken är den ännu gällande, egentligen tillkommit. Det är endast *sannolikt*, att Laur. Petri är G. T:ts öfversättare och att han öfversett N. T:s öfversättning af Laur. Andreæ. Kungen kallar Laur. Petri arbete med Biblen en kort tid förrän den kunde tryckas: ett *Bibelöfverläsande* (Thysel. L. c. 2: 1. p. 114). Utgjorde Capitlet i Upsala, med Jöns Laurentzson ibland sig, en slags Bibelcomité och *öfverläste* de sådane öfversättningsprof från Rikets öfriga Domcapitel, som Johannes Magnus först inkräfde på Gustafs befallning, och som Gustaf väl infordrat, om än Johannes Magnus ej gjorde det? Gustaf plägade göra sig åtlydd. Låter sig deraf förklara, att samma ord i olika böcker så ofta med vexlande Svenska ord öfversättes och att olika provinsord spåras i olika böcker? T. ex. Madon, som i Ps. 80: 7 är öfversatt med *banna*, i Ordspr. 15: 18 med *träta*, öfversättes deremot i Jer. 15: 10 (Isch madon: tvistens man eller den omtvistade mannen) mig, *öffuer hvilken hvar man Jadwt ropar*. Detta talesätt förekommer ock i Jer. 12: 6: *ropa Jadwt* öffuer tig, der grundspråket har *malé* (: med full hals). Ingenstädes förekommer detta osvenska ord mera, hvilket utan tvifvel aldrig varit allmänt i Sverige, om ock det från Danmark kunnat intränga i sydliga landskap. Spegel vet, att Jo-, Je- eller Jadut var ett fasligt afgudabeläte i Tyskland, hvilket dock Jac. Grimm i Deutsche Mythologie icke känner; likaledes känner han att Danskar plägat säga: *de skrie jadut*. Blott den, som har öfversatt Jeremias, har varit bekant med detta uttryck. Visar det ej hän till flera öfversättare, såsom Gustaf I föranstaltat? Andra böcker hafva andra exempel.

(Källor: Thyselii Handll. till Sveriges Reform. och Kyrkohist. under Gust. I. Anjous Svenska Kyrkoreform.-hist. 1 & 2 afd. H. Järtas Inträdestal i K. W. H. A. A. "Om Sv. Kyrkans yttre skick och förhållande till Staten efter reformationen och intill slutet af 16:de årh." O. Celsii Monum. Politico Eccles. Vanliga arbeten rör. G. I:s tid. Spegels Glossarium.)

—N.

6. WÅNGASLÄGT, JÖNS LARSSON.

Dalin, som i S. R. H. III. p. 230 sätter "(Bölja)" efter "Doctor Jöns Laurizson, Diekn i Upsala," tillägger samma "(Bölja)", der han p. 292 och 320 anför en *Jöns Larsson*, som användes såsom anförare i krig och i ett värf, hvilket

motsvarar hvad vår tid ser Generalmönsterherrar, kanske ock v. Amiraler verkställa. Dessa 4 Larssöner, 2:ne med namnet Jöns och 2:ne med namnet Engelbrecht, måste vi, af aktning för Dalins starka kännedom i genealogien, särdeles då det gäller en så närlägen tid, räkna till den gren af *Wångaslägten*, som utgick från Peder Magnusson till Badahult och hvarifrån den person på mödernet nedstammade, som 1627 introducerades med namnet Bölja. (Detta föranledde Dalins sätt att utmärka slägten.) Att vice Erkebiskop Jöns Lauritzson var R. R. Engelbrecht Larsson d. ä:s och att Mönsterherren och Amiralsbiträdet Jöns Larsson var R. R. Engelbrecht Larssons d. y:s broder, är visst sannolikt, men ej med säkerhet utredt. Jöns Larsson d. y. skref sig till Eskilstorp, enligt Tegel, otvifvelaktigt det Eskilstorp i Bredaryds socken i Småland, inom hvilket landskap han användes såsom mönsterherre öfver adelsfanan. I samma pastorat bodde i eller nära efter den tiden en Brita Jönsdotter "(Bölja)" g. m. Ståthållaren i Småland Måns Pedersson Stjerna, hvilken sedan skref sig till Eskilstorp. Egendomen torde burit namn af Eskil Skiälga, en af Lagrevisorerne 1292, kanske af samma slägt, som Eiwind Skaldaspiller. (Ny Smål. Beskr. III: p. 152—153.)

Först lära vi känna Jöns Larsson till Eskilstorp under en af våra vackraste härfärder, men hvaraf minnet ej lyckats att ur böckerna tränga sig ut bland folket, eller, äfven då böckerna påminna derom, hugfästa sig i folkets kärlek. Hvilken skald har, mellan Asa-Thors eller Rolf Krakes eller Carl XII:s lofprisning, besjungit med en enda ton den upphöjda "Skandinavism," då Gustaf I halp Christian III att bestiga sin faders thron, att besegra katholicismen, att bryta biskopsväldet, att störta Lybecks handelstyranni öfver Skandinaviens 3 riken och att förekomma Christian Tyranns återlyftande i samma riken af bilan i stället för rikssvärdet, med Gustaf Trolle såsom biktfader och Svea Rikes Erkebiskop? Hvilken talare har, under de sedvanliga ordåskorna om "Wasar, Sturar och Engelbrechtar," med ett enda ord erinrat om Johan Thuresson Tre Rosor och hans för Nordens pånyttfödelse så vigtiga seger vid Helsingborg 1536? Hvilken af våra "*bildade*" känner namnet eller åtminstone mer än namnet på denne Christina Gyllenstjernas andre make? När valde Svenska Akademien för sina äreminnen en hjelte ur detta protestantiska korståg i Gustaf I:s tid? Hvar, utom hos historieskrifvarne, är ett ord anfördt om detta krig, der Gustaf I beträder det fält, på hvilket hans store sonson Gustaf II Adolph skulle tränga ända fram till ärans yttersta mål? I sjelfva våra sista

decenniers dikter, nutidens *Epopéer*, de historiska romanerna är ju ej ett enda försök att koka en ståtlig soppa på spiken i våra högst ofullständiga historiska anteckningar om t. ex. Måns Sommes och Jöns Larsson af Wångaslägten och Thure Trolles och Göran Eriksson Gyllenstjernas delaktighet i de lysande sjösegrarne i Sundet, då Lybeckarnes Amiralskepp Mickel svängde för Svenska Amiralskeppet Stora Kraveln "likt en räf för 2 hundar," eller uti skånska kustkriget, der väl befästade städer eröfrades, efter stora ansträngningar? Och likväl — huru mycket uträttades ej med dessa krigsrörelser! Hvilka faror afböjdes ej? Ej bör dervid förgätas, att sjelfve K. Henrik i England då fiskade som bäst i det grumliga vattnet med den engelska *guldkroken* för att vinna *äkta perlor.* Han hade hemligen uppgjort med Lybeckske Borgmästaren Marcus Meijer, att betala Lybecks krigsomkostnader, men deremot utan Lybecks motstånd få, som nycklar till Nordens länder, strax intaga Köpenhamn, Malmö, Landskrona och Warberg. Men den Engelska flottan, som skulle verkställa öfverenskommelsen, mötte i Sundet den förenade, således ock den Svenska flottan, just i de dagar, då Jöns Larsson ankommit med sina Småländningar till Måns Sommes biträde, hvarefter 5 Engelska örlogsskepp föllo i de förenades händer — en förlust hvarom ingen Engelsk historia säger ett enda ord. Om detta försök ej misslyckats, hade Sundet kunnat bli Englands, då det troligen aldrig till någon del blifvit Sveriges, och Danmark snart ej varit till som sjelfständigt konungarike. Sedan Johan Tre Rosor tagit Warberg d. 29 Sept. 1535, öppnade Landskrona, dit Jöns Larsson försändts, sina portar d. 9 October. Dalin yttrar dervid: "K. Henrik slog derför de nordiske sakerne ur hågen, nog sysselsatt med sitt presterskap och sina giftermål." Och dessa segrars ej obetydligaste följd var att det hemska *ståndskriget* mellan adel och katholska prester å ena och borgerskap och bönder å andra sidan lade sig, detta inbördes krig, hvarmed borgare och bönder ville återkalla Christian Tyrann — såsom *frihetens martyr* till *frihetens värn.* Katholska biskoparne uppoffrades och *hela* danska *folket* räckte hvarandra handen öfver Bibien och Augsburgiska confessionen. Sannerligen — det är ett af de skönaste bladen i vår krigshistoria, om ock det minst läsna, det minst med folkmedvetandet sammangjutna.

Numera är Grefvefejden af Urkund-utgifvare mycket belyst. I *Nyt Danskt Magasin* 5 B. har den outtröttelige *Molbech* utgifvit "*Documente til Grew Christophers af Oldenborgs*

rie," till fortsättning af *J. Langebeks* meddelningar rö- Grefvefejden i *Danske Magazins* 3 *B.* Och *Fyens Stifts* ... *re Selskab* har 1850—52 utgifvit "*Aktstykker til Nor- Historie i Grevefejdens Tid.*" I dessa sednare Aktstyc- finna vi 54 bref af K. Gustaf I till svågren Christian ...iksson, sedan K. Christian III, Danska riksrådet, Dan- ...s folk, Norska riksråder, anförarne för Svenska hären, ...alerna på flottan m. fl. Men detta oaktadt erkännes, att ... kunna dela krigsäran mellan "de förenade," än mindre ...n de Svenske krigarne inbördes. Om Jöns Larsson ...ta vi således blott efter Tegel och hans upprepare, efter K. Gustafs bref och ett riksdagsbeslut anföra, att K. Gu- ...f gaf Thure Trolle, Jöns Larsson på Eskilstorp och Jöran ...sson (Gyllenstjerna) befallning att begifva sig till Sven- ... Amiralen Måns Svensson (Somme), honom till medhjel- ..., då han låg i Landskrona hamn om hösten 1535, der ...e herrar skulle *med Amiralen hafva ett noga och flitigt ...eende och akt på flottan*, och särskildt vaka öfver att ej ...männen läto Danskarne locka sig att antaga dansk tjenst. ... var tydligen i följd af det löfte, K. Gustaf i bref af d. Sept. gifvit K. Christian, — hvilken då måste taga det krigs- ..., han laggt i Lund, derifrån, — att K. Gustaf skulle till- ...ifva (se längre fram) gode män vid Småländska och West- ...ska gränsen, att hålla sig färdiga. De kommo tydligen ...m anförare hvar för sina "uppbud" af krigsfolk, der or- ...s frälse var sjelfskrifvet. Till Landskrona ställdes, som ... säges hos Tegel, först deras marsch. Redan på ett ...e i Arboga i Febr. 1536 blef nemligen beslutadt, att adlen, ...ex. i Westergötland och Småland, skulle utrusta ett skönt ...pp med en god jakt eller bark. Efter hvarjes renta be- ...des huru många karlar en hvar hålla skulle till lands ...r vatten. Folket skulle sändas ner *till Landskrona till ...iralen Måns Svensson, som sedan fördelade folket på skep-* efter behof. De karlar, ädle eller oädle, som ville ut- ...ta sig med en till 4 hästar och dertill skaffa goda karlar ...harnesk m. m., skulle årligen på hvar häst och rustning ...omma 30 mark örtuger och 6 alnar engelskt kläde eller ...s värde i pengar, då ej kläde kunde fås, samt fritt borg- ...e och fodring året om. (Stiernm. Riksd.-beslut I: 136.) ...r vi då se huru Landskrona d. 11 Oct. 1535 öfverlemnade ...stad i K. Christians händer, ega vi skäl antaga att en ...kommen — eller en väntad — svensk förstärkning, på ...ta beslut ej blifvit utan inflytande. Svensken var verk-

ligen van att i detta krig säga: *Veni, Vidi, Vici.* Vi ej anledning att härvid påminna, huru en Dansk, G. L. berättar om detta korståg i protestantismens historia,-ligen af större vigt för *Nordens reformation*, än vår gande i 30 åra kriget, då faran för vår religionsfri må bekännas, verkligen var mindre än ett sekel förut han Thureson *), heter det i Danmarks Riges Hist D. p. 118 och följ. (i sammandrag), ryckte på K. Ch begäran från Sverige in i Halland med en talrik och rustad här. Han intog, väl icke utan svärdsslag, förs stad och sedan Warberg. *Nu* uppsade den Skånska Grefve Christopher huld- och troskap och lät 500 til vens tjenst förut bestämde ryttare rida bort, för at till Johan Thuressons svenska armée. En förent sve skånsk här satte sig derpå vid början af 1535 i ma Helsingborg. *Nu* såg Tyge Krabbe, Slottsherren i att Grefvens vågskål sjönk och K. Christian III:s ste Svensk-Skånska arméen, som fått hemlig kunskap o hes nya mening, nalkats inom skotthåll, vände sig kanoner, liksom den nyss framryckta arméens alla vär, mot grefliga lägret. Förödelsen blef då stor, i läger. Det var d. 13 Jan. 1535. Marcus Meijer, Lybec mästare, blef fången, hvarpå Jörg. Münter och Jessen fl båt till Malmö. Selands adel väcktes *nu* af Skånska exempel. Gustaf Trolle, detta odjur, för hvars åte tande på Upsala Erkebiskopsstol Skånes folk nu blödd i och dör kort efter en strid på Fyen, der Joh. Christian III:s fromme härförare, vann seger. Derpå K. Christian Gustaf I:s flotta. Den kom 10 skepp dertill sig kunde sluta 11 danske, 10 preussiske fr Albrekt under Henr. Schonebeck och 4 i Sundet Holländske skepp, — alla dessa med 3,768 man om bord Skram, som anförde den *förenade* flottan, slog den ska under Bornholm, renade Bälterna från Lybska ka att Christian III kunde gå öfver till Fyen, der ha des. *Nu* sände det Sunnanfjellska Norge till K. Chri både skepp och folk. Och efter allt detta hyllades C III på Lybers hög vid Lund. Efter denna Christians

*) Detta bör iakttagas vid XII B. p. 165, der ock må tilläg visning till Nya Svenska Bibl. 2 B. 1 st. p. 17—19 rörande de nerligen märkvärdige J. Thuresons riddarslag af Kejs. Maximi den osäkra anekdoten hos Dalin i S. R. H. III: 276 om hans mot K. Gustaf. I registret få hänvisningarne afhjelpa dylika för på rätta stället.

liga mottagning i Skåne, *der han tillika af ögonvittnen sporde Svenska hjelptropparnes ifriga sträfvanden för att understödja hans parti i de skånska provinserna,* ingaf tacksamheten honom det infallet att göra sin kunglige svåger Gustaf Wasas personliga bekantskap och sjelf förklara denne Sveriges store Kung sin förbindelse, tänkande med Scipio: "bevisad tillit verkar ofta ömsesidig förtrolighet." Han kom till Stockholm d. 7 Sept. 1535 och det anföres som säkert, att han här, seende huru Gustaf kunnat krossa Episcopalmakten och *ändå* eller *just derigenom* hafva en Christlig kyrka, först kom till full beslutsamhet att *gå och göra sammaledes.* Att Drottning Catharina då varnat sin svåger för Gustafs försåt, så att han flytt såsom från en säker död, anser Baden blott vara en dikt, uppspunnen af Gustafs fiender och Sveriges landsförrädare i Danzig. Vi veta att Drottning Catharina plötsligen dog, efter K. Christians bortresa, hvarvid onda rykten fingo vingar. Det säkra är, att Gustaf ingenting kunnat vinna, men då mycket förlora på K. Christians död; och under sådant förhållande må äfven fienden förstå hvad man bör dömma om ryktet att Gustaf laggt försåt för den Kung, han förut uppmanat och sedan hulpit att bestiga fädernethronen i Danmark och den han lånat 25,100 gyllen till 5 pc. mot Christians löfte att ej sluta separat fred med Lybeck. "Då Christian bröt detta löfte, vredgades Gustaf med skäl." Först hemkallade den uppbragte Gustaf sin flotta; men blidkades vid Christians undskyllning och "förökade sin hjelp." Det skedde äfven genom Jöns Larssons m. fl:s sändning. Lübecks fredsslut verkade Malmös öfvergång, och Malmös drog Warbergs i släptåg. Snart efter det *den ökade* hjelpen vunnits, hvilken M. Somme kunnat under sine höfdingar fördela på skeppen, låg Svenska flottan jemte den öfriga utanför Köpenhamn, derunder Jöns Larsson kunde få höra beskrifvas ännu svårare hunger, än i Landskrona, bland de belägrade, som svulto för att få K. Christiern Tyrann åter, i hopp nemligen, att han skulle blifva tyrannisk blott mot adlen, men blifva ett värn för bönder och borgare mot adlens förtryck. Och i detta skulle de katholske Biskoparne hjelpa honom — nästan alla af högadlen?! Hvilken begreppsoreda! Svenskarnes erfarenhetsintyg torde här verkat mer än deras kulor. Den 6 Aug. 1536 intågar K. Christian III i Köpenhamn, då Biskoparne fängslas — Münter var antiepiscopal — och den Evangeliska läran vann seger. *Guds ord,* heter det i "Recessen" *skall nu rent predikas.*

Det ligger ju öppet, att Sveriges biträde blef *första upp-trädet i det storartade dramat, som slöt med det katholska partiets fullständiga nederlag.* Hvad Gustaf II Adolph och Joh. Baner och Gustaf Horn voro för Tyskland, det voro ju Gustaf I och Joh. Thuresson Tre Rosor och Lars Siggesson Sparre m. fl. för Danmark. Och Jöns Larsson till [illegible] må ha sin ära såsom en protestantisk korstågsriddare, såväl som krigarne af andra storleken i 30 åra kriget, ehuru vi känna så litet om de särskilda uppträdena i 16:de seklets alla strider. Det må ju glädja alla, som vilja fred och kärlek på begge sidor Sundet, att erinra sig denna *första Skandinavism.*

Det är denna ädla täflan i inbördes kärleksbevisning, Fyens Stifts literära Sällskap — nyss med Prins Fredrik (K. Fredrik VII), nu med Bisk. Engelstoft till Ordf. — så oförtrutet och frikostigt belyst, hittills af folket så förgäten, af sjelfve de lärde så förbisedd, under det våra bara på begge sidor om Sundet kunna tvista om, hvilketdera folket *skadat* hvarandra mest. Då vi ej kunna teckna särskilda *ἀριστεῖαι*, så må det tillåtas att bemärka det hela, hvari den enskilde krigaren deltog, synnerligen der ny belysning tillkommit genom nyare urkund-utgifvares förtjenst. Det är allmänt erkändt, att ökadt ljus behöfts. Beckstadii Sjöman är för den ifrågavarande tiden särdeles bristfällig. Tornqvist och Gyllengranat klaga öfver motsägelserna hos Svenska och Danska historieskrifvare från 16:de seklet, der Svenska författare ej mycket utbreda sig om att de anförda segrarne vunnos såväl af Danskarne och den Preussiske Hochmeisters sjöfolk, som af svenska armar; och Danska författare lika litet belysa hvad som af äran borde tillfalla den svenska bundsförvandten. Gyllengranat anmärker oredan i framställningen af träffningarne till sjös, hvarigenom det blir äfven för den sjökunnige svårt att uppfatta de rörelser, som företagits. Här kan ej vara stället att framlägga hvad mera vi nu, med de nyss utgifne urkunderne i hand, kunna veta om detta krig; men Jöns Larssons deltagande i den afsändning, hvari det utfästa "sköna skeppet", som Smålands adel utrustat, tydligen ingick, torde kunna rättfärdiga någon uppmärksamhet på det hela.

Först påminna vi då om den urkund, hvarpå den Danske historiographen synes hufvudsakligen grundat sig, för såvidt någon undervisning derur kunde hemtas. I Suhms Nye Samlinger till den Danske Historie 3 B. 3 h. p. 267 följ. är infördt ett utdrag ur en anonym anteckningsbok från

1500-talet, der man läser: Hr Ove Vincentz drog till K. Gustaf om skepp, men K. Gustaf ursäktade sig att han ej hade passande Amiral. Detta upprepades af Krag (Hist. Christiani III p. 95) och har mångenstädes återgifvits. Troligen början anfördt bland undskyllningarne, då Danska Sändemännen föreslogo den nya Unionen af Nordens 3 riken under 2 kungar. Derpå kallades P. Skram. Detta har D. Cancelleren sagt d. 9 Febr. 1569. (L. c. p. 277). Förut var antecknadt: Anno 15** Fredag i Påskan begaf sig Peder Skram, efter Kungabrefvets ankomst, till Sverige, och blef Amiral öfver de Svenske skeppen, hvilka K. Gustaf sände K. Christian till hjelp mot Hert. Christopher. Han begaf sig från Stockholm till Gottland; der stötte till honom Preussiske Hertigen Alberts flotta med 5 örlogsskepp och en jakt. Kommo ock 10 Erik Gyllenstjernas skepp från Aggerhus, en örlogsjakt, Hr Claus Bildes, från Bohus, 5 Henrik Rosencranz's skepp från Gottland. Så tog han 4 skepp från Holländarne, hvilka han beväpnade, summa 37 skepp. Den 9 Juni mötte honom Christophers Amiral på Mechleen med skepp från Sundenses (Stralsund), från Rostock med flere; der förjagade han *ensam med Svenska flottan* Christophers skepp. Peder Skram fick 14 sårade och döde; kom så till Köpenhamn, intog Tranekjär och brandskattade Laaland' och "Venereas insulas." Belägrade derpå Köpenhamn till lands och sjös. Städerna sände lifsmedel till Köpenhamn, men P. Skram hindrade det i hamnen. Snart sårad i venstra foten fick han afgå till Konungen i hans läger. Nu blef Joh. Pein v. Amiral; men han satte på grund, då han skulle hindra de efter P. Skrams afgång djerfvare seglarne, och Köpenhamn fick födvaror. Blef så Michael Brochenhusen till Brangstrup Amiral; men då P. Skram blifvit frisk, återvände han till flottan och sin förra befattning. Satt på 4 dagar innefrusen, men "isade sig ut," och gick på Kungens befallning att hindra Mich. Blich som ville undsätta Köpenhamn. Vårfrudagen i fastan lopp flottan ut och rensade sjön, och kom hem till belägringen d. 1 Maj, fortfarande dermed tills Köpenhamn blef uppgifvet."

Om Svenska flottan och Svenskars bedrifter äro uppgifterna så få och osäkra, att Celsius nekar (G. I:s hist. p. 552), det Erik Fleming, Sveriges Amiral, härvid deltog, och Fryxell deremot uppgifver, att denne Konungens Kölherre d. 30 Apr. 1535 utgick från Stockholm med 11 stora örlogsskepp, annat att förbigå. Celsius anklagar de Danske Auctorerna, att de orätt tillegnat Skram allt hvad Jöns Larssons Chef Måns

Somme gjort. (L. c. p. 553.) Det kan således vara mening att här se till huru Danskarne i nyare tider genom sina utgifna urkunder kunnat ersätta äldre landsmäns enfaldiga visa.

Den 20 Apr. 1535 skref Rådet i Lybeck till dåvarande makthafvande i Köpenhamn (Grefve Christopher, Grefve Johan af Hoija, Borgmäst. J. Wullenweber och Rådman Engelsted) att hindra föreningen mellan Holsteinska, *Svenska* och Preussiska ("Köningsberjeschenn") krigsskeppen (Aktstykker III h. p. 390 f.). Den 24 Apr. underrättar J. Wullenweber Hert. Albrecht af Mecklenburg om samma ärende. Den Maj 1535 underrättar K. Gustaf Danmarks Riksråd i Skåne, att han låtit sin skeppsflotta löpa till sjös under Gottland till Herr Christians, utvald Konungs till Danmark, hjelp. K. Gustaf begär, att Danska Rådet i Skåne, d. v. s. K. Christians trogna Råd, ville sända helst Axel Ugerup från Sölvesborg eller Runneby till Calmar, då dervarande Kongl. Fogde skulle föra honom till flottan, för att lemna kunskaper om den närvarande ställningen. Kungen hade ej från Danskarne fått besked, utom hvad hans egne kunskapare meddelat. Och de gode herrarne visste, hvilken vigt det har i fiendtlig handel, att ega vissa kunskaper. Krut kunde han ej sända till landtlägret, då han nu utrustat "denna väldiga flottan." Sjelfva begäran var obillig. Han kunde ej så förblotta sig. D. 13 Maj skref K. Gustaf till Måns Svensson (nämnd först) och Peder Skram: "Vår Gunst etc. Vi gifve eder tillkänna, *Måns* och *Peder* och J gode män flera, att vi hafva fått bref och kunskap af Lund ifrån lägret, huruledes det står till i Sundet . ." Der lågo nu Simson, Michel och flera svåra skepp, så att de ej borde gifva sig dit, förrän svågern Hert. Christians skepp, Hertigens af Preussen skepp och Hr Henr. Rosencrantz's skepp träffats, så att de kunde bestå vid första rycken. De skulle akta sig för fläskbanken, samt skaffa sig god kunskap om skeppen i Sundet, förrän de dit inlupo. Begge skulle de rådgöra med Henr. Rosencrantz. "Desslikes att J, Peder Skram, ser väl till, huru det står till på de andre (icke svenske?) skeppen, att de på ingen del hafva någon brist. Nytt sjöfolk skulle sökas; likså bösseskytter. Det bästa krigsfolket skulle de hafva på Amiralen. Copia af ett bref från Tyge Krabbe bilades. Den 20 Maj skref Hert. Christian till Tyge Krabbe, att hela flottan, så fort uteliggare kunde få deu i sigte, skulle sändas in i Lilla Bält mot Lybeckarnes skepp vid Asseus. Den 4 Juni väntade J. Wullenweber på "tröst" från England. Den 11 Juni

rättade Rostocks och Stralsunds utsände Hert. Albrecht
Swede myth grother mach in de Sze yz. Från "Alhol-
usze" (på Låland) hade man räknat 26 skepp, större
smärre, och ett *öfverstort* skepp. (Kraveln hade ombord
man och 300 matroser; de öfrige från 100 till 60 mans
tning. Kr. var byggd i Stockholm 1533 och var då
största skepp någon hört nämnas.) De hade skrifvit
ngsbref till Fyen. Den 11 Jun. skref Grefve Christopher
samme Albrecht "förtroligt", huru Holstein, Hoffmeister
hmeister) i Preussen, och Sverige sändt omkring 36 ör-
skepp. Grefvens och städernas 12 skepp hade begifvit sig i
let. Albrecht borde vakta sig att *förskräcka* folket, då han nu
e skaffa mera hjelp. Följde så nederlaget på Fyen. Nu skulle
gen af England anropas, enligt Marc. Meijers bref från War-
g d. 29 Juni. Den 2 Juli skref K. Gustaf till D. R. R. i Skåne:
hafve *nu* *) förskickat till eder Ridd. *Erik Fleming* med en
ma penningar till de knektars behof," som K. Gustaf höll i
ne, till den kungs hjelp, Skånska Riksrådet utvalt, Danmarks
ggare till välfärd, hjelp och bestånd, utan att dervid söka
on egen fördel eller nytta, utan den att ett vänligt för-
d må vara mellan dessa riken. Beklagligt var att Rådet
under sådane förhållanden aktade mera på "allas vårt
ta," ja ej ens såg efter hvart de penningar blefvo af, som
Gustaf gaf till krigsfolket på K. Christians vägnar. Erik
ming kunde nu hjelpa med råd och dåd, såsom andra
e män, K. Gustaf hade der nere i Skåne. Den 6 Juli
ı ett bref från Gustaf, början de: "Käre Herr Erik" (Fle-
g) med ett tillägg uti den instruction Hr Erik fått vid
afsändning, att han ville uppgöra med K. Christian och
R. R. att de ville skaffa, det Erkebiskop Gustaf (Trolle)
ve K. Gustafs "gäst", liksom Biskop Måns i Skara och
ra afvikne förrädare. Den 7 Juli skref J. Wullenweber
de Wendiske städerna börjat bli litet villige till nya an-
ingningar, men Wulf Giler, förut i K. Gustafs, nu i Chri-
hers tjenst, gaf J. Wullenweber d. 19 Juli god utsigt om
p från det Burgundiska hofvet; Wullenweber måste dock
28 Juli underrätta Hert. Henrik till Mecklenburg, att de
ke furstarne rådde Lybeck till fred. D. 2 Sept. 1535
ef K. Gustaf till Måns Svensson, *Admiral på de svenska*

Då flottan gick från Stockholm i April, sändes dock ej Erik Fleming
sin Kungs sida, der han var en betydande Rådsherre, förrän i bör-
af Juli eller slutet af Juni; och han sändes då som Ambassadör, ej
Kölherre. Så anser Beckstadius troligt att Ivar Fleming användes
t (L. c. p. 85).

skeppen, att han skulle understödja *Erik Flemings underhandlingar med K. Christian.* Brefvet börjar: "Må du veta att Jonn Olsson (Gyllenhorn till Hackesta) och Christ- Andersson (Röd) nu igen kommit från Hert. Christian, hafva de föga ting uträttat." Derför tillskrefs K. Rådet Fleming, att hjelpa sakerne till rätta. "Så är ock vår och begäran, hvar dine läglígheter så begifva, att samt med Hr Erik ville arbeta derpå, att full säkerhet fås för de store bekostningarne till lands och sjöa." Jacob Bagge och Lyder Skrifvare voro nu penningar att utdelas till båtsmän och knektar. Måns — ej Erik skulle utskicka några skepp och jakter af hvar flotta, hålla vattnet rent mellan Gottland, Riga, Refle och Dan- Nu hade Danskarne begärt, att några af de bäste skepp skulle bli i Sundet utöfver vintren. Derom måtte rådgi- med Hr Erik och de gode män flera, som hade förstånd slikt; Kungen ville dertill icke råda. Den 15 Sept. förband sig K. Christian, "Erwelter Konig," — såsom tillägg förbundet af d. 2 Febr. 1534 — att, vid krigstillfälle, sä- K. Gustaf 1,500 man, 1,000 hästar och 4 fanor landsknekt S. d. skref K. Christian en skuldsedel på 4,300 mark lö- och 13,000 Joachimsdaler, som K. Gustaf lånt honom, för hvilka Bohus slott och län, Aggerhus slott och län Viken lemnades Creditor till underpant. Den 28 Sept. sk- K. Gustaf till sin gode svåger, att han ej kunde både lemna de 2,000 marker lödig på lånet och utbetala till kn- tarne i Skåne deras sold, men ville göra ettdera, och l- nade K. Christian att afgöra hvilketdera. K. Christian h- nu behof att taga de knektar från Lund, som han der la- i läger, och hade yttrat sin önskan, att K. Gustaf ville stärka samma läger. K. Gustaf hade svårt dervid för på östra sidan. Dock likväl ville han skrifva till de män, som bo närmare vid gränsen i Westergötland och S- land, att de skola vara till reds, då behofvet kräfde. kommo tydligen orderna till Thure Trolle på Bergqv- *Jöns Larsson på Eskilstorp* och Jöran Gyllenstjerna till L- holm — allt i Småland, att begifva sig till Måns Som- Landskrona med skeppet, som Smålands frälse åtagit sig utrusta med eller utan jakt (Westergötlands adel tillade ten), och folk. Tornqvist och Gyllengranat anföra, hur början af Oktober 1535, Svenskarne med några skepp jakter bestormade Landskrona hamn, för att återtaga svensk Boijort, hvilken de "greflige" Danskarne der l- på redden, illa handterande besättningen, hvaraf invånar

staden blefvo så förskräckte att de lemnade staden i Svenskarnes händer d. 9 Oct. Den Svenska flottan under Somme synes ha alltjemt behöfts vid Köpenhamn, så att den nya hjelpsändningen om hösten här snarast börjar sina bedrifter. I fråga om en beställning för Moijnett van Hamme, borde K. Christian rådslå med Gustafs Troman och Råd Hr Erik Fleming. Den 11 Oct. 1535 utfärdades benådningsbrefvet för Landskrona, då invånarne uppgåfvo sin stad till K. Christian III, hvari yttras: "och ville K. M:t handhafva dem vid Guds ord och den Evangeliska lärdom, så att de fingo behålla gode, lärde och förfarne predikanter uti den Heliga Skrift." Den 29 Oct. skref Jörgen Kock i Malmö till Hert. Albrecht, huru Kock dagen förut hållit en skärmytsling och dervid fått Svenske Öfverste Ryttmästaren Arelt Trolle fången. Arvid Trolle hade redan i Juli 1534 vid första hjelpsändningen afseglat som Amiral med 10 skepp. Jöns Olofsson (till Sjösa) och Nils Boje afgingo då med 700 ryttare och 4 fänikor fotfolk till Danmark, för att understödja det öppna bref K. Gustaf d. 2 Aug. s. å. utfärdade till Hallands, Skånes och Blekinges inbyggare, rådande dem att välja Hert. Christian af Holstein till Danmarks Konung. Våra författare antaga att Arv. Trolle s. å. hemvände; men vi finna att han återkommit till äran och farorna. Då han blef fången, hade 6 andra dött eller blifvit tagne. "Så hålla vi dagligen hus," hette det i Jörg. Kocks bref. Den 10 Nov. 1535 beder K. Gustaf, att K. Christian ville skrifva honom ett tröstebref, i anseende till Drottning Catharinas död.

1536 d. 14 Febr. uppgjordes fredstractaten mellan K. Christian III på ena, samt Lybeck, Stralsund, Rostock och Wismar på den andra sidan. Der fick Gustaf med blossande harm läsa: So soll K. W. zu Denmark dem Konig zu Schweden widder die obbemelten partheien (Grauen Johans Zeligen v. d. Hoya erben oder ihre Vormunder B. v. Milen &c.) in denselben sachen kein hilf oder beistandt thun noch leisten in einige wege" — — — —

Vi tillägga här Geijers yttrande om detta unionskrig S. F. H. 2: p. 95: "Lybeckarne blefvo genom Gustafs krigsmakt fördrifna från Skåne, Halland och Blekinge. Deras flotta blef af den förenade Svenska och Danska slagen. Äfven i Danmark upphörde med nederlaget på Fyen, der Gustaf Trolle sårades till döden, deras lycka. Det dem tillgifna Köpenhamn försvarade sig ett helt år, slutligen under en sådan nöd, att folk stupade af hunger på gatorna och man såg barn suga blod ur döende mödrars bröst."

Då Sverige uppträdde för Hert. Christian, hvilken K. Gustaf uppmanat att söka Danska och Norska kronan, rådande folket i Danska och Norska landskaperna att honom välja, så hade Skåne, Halland och Blekinge samt Köpenhamn och Danska öarne förklarat sig för K. Christiern —, hvilken förfäktades af Lybeck, Grefven af Oldenborg, Hertigen af Mecklenburg, Regentinnan af Nederland, gynnad af Kungen i England, att ej nämna svågern Kejsarn, och ett mot adlen fanatiseradt borgerskap och bondestånd.

Både anföraren till lands Johan Tre Rósor och Amiralen Måns Somme med näst intill dem varande befälhafvare, Lars Siggesson Sparre, Holger Gere, Birger Grip, Peder Hård, Carl Gyllenstjerna, Måns Natt och Dag och Gustaf Olofsson Stenbock — rådets kärna — omkring Tre Rosor, och Thure Trolle, *Jöns Larsson* och Göran Gyllenstjerna omkring Somme, samt Erik Fleming, såsom Kungens Ambassadör och allas rådgifvare, förtjena tacksam hugkommelse.

I detta krig gick det så hett och så modigt till, att K. Gustaf måste i bref uppmana — när Peder Svenske stupat — att måtta modet och att spara sig för fäderneslandets framtida behof.

Jöns Larsson återkom efter sannolikt deltagande uti belägringens faror både vid Landskrona och vid Köpenhamn, liksom ur skärmytslingarne, då fienderna "höllo hus alla dagar." Vi veta att Stora Kravelens kanoner i Jan. 1536 eröfrade Kronoborg och sedan Warberg, för det protestantiska Danmarks räkning; vi veta att Svenskarne fortskyndade Köpenhamns eröfring genom uppkastande af ett batteri på en holme, hvarifrån Lybeckarnes Amiralsskepp sköts i sank, hvarpå dess kanoner uppfiskades; att P. Skram, tills han sårades och bortfördes till Kungens läger, låg stilla för att observera den instängda fienden, och hindra fartyg att inlöpa till hufvudstaden, då M. Somme, som nu fått äfven de skepp, som eröfrat Landskrona, till Köpenhamns närhet, tappert med sina Svenskar omkring sig, stridde med Wullenweber, som slutligen måste fly till Falsterboref; men hvilken del vår Jöns Larsson tagit häri, vete vi icke. När på Herremötet i Arboga 1538 en vapensyn bestämdes, utnämndes Thure Trolle till Bergqvara och Jöns Larsson till Eskilstorp, att vid Rydaholmsgrafven afgöra, hvilken Småländsk frälsemans häst tog så raskt språng, att adelsmannen fick fortfarande — frälsa sig från tjenst till fots och skatter, från hvilka de, som kommo till häst, voro fria.

Derefter försvinner Jöns Larssons namn i häfderna. Då ...eningen undertecknades 1544 i Westerås, underskrifva ... Trolle, Måns Svensson (Somme), Jöran Eriksson (Gyl...erna) m. fl. af vår protestantiska korstågsadel i refor...nsseklet; men nu tillhör Eskilstorp Brita Jönsdotters ... Måns Pedersson (Stjerna), hvilken ännu 1560 skref till samma säteri. Hon har af genealoger förts som ...r under Jöns Svensson. Månne dock ej en dotter af Jöns Larsson, som näst före hennes man egde Eskils...?

Hon egde en man, kallad Ståthållare i Småland, som först ...f sig till Säby och Herrestad, sedan till Eskilstorp (ej "Skils...."). Sonen Jöran Månsson Stjerna till Bolmsnäs var Befall...gsman på Kalmar 1596, Landshöfding öfver både Jönköpings ... Kronobergs län 1612, hade sonen Anders Stjerna till ...ilstorp och Rafvesjö, introducerad 1635 under n:o 77.

(Källor: I texten anförda.)

—N.

7. WÅNGASLÄGT, THOMAS NILSSON AF.

I Rådslängden af Uggla, III: n:o 716, nämnes *Thomas ...sson* (Bölja), Väpnare, R. R. 1520—21, näst före Knut ...gtsson (Sparre) till Ängsö, som mötte Gustaf Eriksson ...Balundsås. Han var en af Rådet, när på Wangsön d. 5 ...t. 1520 K. Christiern och Sv. Riksrådet gåfvo Sten Stu...enka Christina Gyllenstjerna den vackra försäkran, som ...n så illa hölls, oaktadt Rikets klämma och "alles ware ...gler och signet" hängdes derunder. Th. N. var Riddare ... insättes i brefvet före Riddarne Erik Johansson, K. Gu...s, och Erik Abrahamsson, Drottning Margaretas fader. ...ell har ej träffat honom nämnd förrän i detta kungabref. ...ne Rådsherres gren utdog med hans son Nils till Bille...l, Ljunghammar, Hakunge och Bredsjö, men då Gustaf ...lph upprättade Riddarhuset, framträdde 1627 en dotters... af Senatorn, Sten Classon, hvars fader dock varit ofrälse, ... begärde introduction med morfaderns vapen och, som i ...mark varit en slägt *Bölge* med lika vapen, upptogs detta ...n på n:o 127 bland adlen, men utdog, enligt adelsmatrik...e, med den introducerades son Clas Stensson Bölja 1665. ... synes likväl varit först 1693, som ätten utdog. Hr Clas' enka ...rta Åkerfelt hade i 9 år födt sig på att sälja kläder och

husgeråd, då hon tiggde begrafningshjelp åt en dött... sannolikt vår siste Bölja — som d. 23 Febr. 16... dren — var "öfver natten simmandes i blodiga ... rytande hvaraf hon följande dagen skulle föda ... sina." Alla godsen hade genom reductionen förl...

Dylika tafior ur de adliga slägternas hem äro ... och näst efter reductionstiden.

(Källor: Rådslängden. Tibells Riddarlängd. De la Gardi... XVI: 90.)

8. WÅNGA, HARALD BENGTSSON TILL ST...

Vi erinra oss, att Biskop Magnus Haraldsson hade ... der, bland de Westgötiske adelsmännen, hvilken så ... sig under försöket att uppsätta en Magnus III på S... thron, att han måste fly fäderneslandet med sin orolig... der; att Gustaf I tog hans begge söner *Johan* och ... och uppfostrade dem, hvarpå Johan blef Kyrkoher... stamfar till Strömfeltarne, med rum på adliga, friherrl... grefliga bänkar inom vårt Riddarhus; men vi vilja nu ... att *Harald*, efter en kortare studiitid, blef insatt i ... Han blef först K. Johans, sedan K. Carls "köpman"; ... använd som Secreterare på Elfsborg, g. m. Ragnild ... dotter. De hade 2 söner. *Anders* är redan intagen ... Lex. I D. p. 225, under sitt adliga namn *Appelbom*, ... gande af Wångaslägtens vapen blott den blå skölden. *Bengt* trädde ej fram i det offentliga lifvet, men ha... *Harald Bengtsson* d. y. blef 1645 adlad med namnet *Ig*... upptagande i sitt vapen både den blå skölden och ena... men, laggd balkvis öfver skölden, i hvilken 5 iglar ... 2, 1, 2, som gåfvo anledning till namnet. Han var "... röm och Cronones stora nytta" Kamrerare i Lifland, s... Kammar-Assistentråd och sist Öfverste tillika för e... mente till häst. Väl säges hans ätt hafva utdött ... sonson, sedan den flytt in i Curland, men då man i ... Ehstländ. Adl. Matrikel ser att den Rysk-Ehstländska ... slägten *Igelström* förer en ström, erinrande om Svenska ... Wångaättens uråldriga märke, gående både genom hj... den och 1:sta och 4:de fältet, så är allt skäl att efte... der dylika studier intressera, om ej den i 1788—90 ... bekante Ryske Generalen Igelström hade i sina åd... droppa af den gamla Wångaslägtens blod. Vi minna...

30 Apr. 1789 framryckte i 3 kolonner vid Kärna-
h Pardakoski, då Prinsen af Anhalt under honom
den första kolonnen, General Bakof den andra och
Mescherskoj den tredje. Igelström måste draga sig
Prinsen och Bakof hade fått dödliga sår och Sven-
'unno seger.

or: Ugglas Rådslängd. Tibells Seraphimer-Riddarlängd. Damiers
l. Adl. Matr. v. Stiernm. Adl. Matr. Posselts G. III hist.)

—N.

WÄMUND.

ısten Härre Wämunder," "Sacerdos Wæmundus," har
'sta sannolikhet varit stylisten, då ett litterärt al-
om, som lika ofta åberopades af Svenska Regeringen
som Westphaliska fredsurkunden i nyare tider. Det
:s skäl att bland våra namnkunnigheter införa den
fvel skrifkunnigaste vid Nöteborgs-fördraget 1323,
ej förmå göra honom lika känd, som dessa herrar
vilka förde pennan vid de nyare seklernas vigtigaste

måste erkännas, att fredsfördraget d. 12 Aug. 1323,
ılifvit i Sv. Diplomatar. III B. och i K. W. H. A. A.
X D. af vår grundlige Riksantiqvarie Hildebrand
belyst, hör till våra i nära ett halft årtusen vig-
cta publica. Ty der bestämdes gränspunkterna mellan
ska och det Ryska väldet, sådane de öfverhufvud
till 1721, 1743 och 1809. Lyckliga hjeltevärf måste ha
, förrän vår gräns kunde flyttas intill Ladoga. Hi-
ıar dock utförligare belyst nederlagen än segrarne.
ırofvan i Tuke*) Jonssons af Wålunge lefnadsteckning
sa en tilldragelse, som ligger mellan nederlaget vid
na och fredsslutet i Nöteborg, vid hvilket senare
presten Wæmundus var den *lärde* jemte 3 *lekmän*
svenske sändemännen. Om vi än ej fullkomligt
ällningen i Aug. 1323, så är dock allt skäl att
det stora svårigheter då voro att med diplomatiens
segra. Fredsstiftarne, som nu vunno en gränsbe-
, hvilken våra konungar så länge åberopade, för-
för att tacksamt ihågkommas, och det må förlåtas
'i, med någon kännedom af fredsslutens inre historia,
kyldige att stanna främst framför den, som nämnes

---

kallad *Puke* J:s. i Strinnholms S. F. H. V: 347, 350, He-
90. Se Dipl. Sv. III., Registret p. 793, anförande 14 urkunder.

sist, der denne ej blott är skrifvare, utan en af ...
Så börjar urkunden i en gammal svensk öfversättning:
Konung Magns Jwrghe med Almformeo borggrewe med
tigh Abraham och med alle menigheterne i Nogardh ...
swa beskickath och fliath med myn brodher Konungh ...
eriksson Konungh i Sverighe och koma till oss sama
sændhebodh aff Swerighe som var erik twreson, ...
odhgisleson, pædher ioansson och *en prest som heth W...*
der. Wore ther och II (2) köpman utaff gothlandh som
loduich och foodra." Då gåfvo "konung Magnus" det är
Magnus eller *Storfursten* (Czaren) Jurge eller Georg (Da-
lowitz) och alle af Nowgorod, III (3) härader, som äro
volax, Jeskis och Euräpä, detta Karelens gisslaläg, ...
Sveriges Konung. Handlen skulle derefter ej störas å någ-
dera sidan. Inga fästningar skulle byggas af någondera ...
ten i Karelen. Alla kysste korset derpå. Hildebrand ...
tager, att Wämund var från Finland. Det är ock sannolikt
att han, som borde kunna tolka hvad som talades mellan
Ryssar och Svenskar, haft tillfälle genom sin födelse ...
uppfostringsort, att lära det slavonska språket, hvilket ...
sällan studerades af äldre personer. Men det är osannolikt
att man dristade taga till så vigtig post en man med finsk
blod, så nyss efter det ett uppror varit att der kufva, ej ...
en svensk Finne, om han ej för närvarande tillhörde Sverige
och kunnat af Konungen väljas och sändas från moderlandet.
I tillökningen till Peringskölds Monum. Ullerak. p. 351 an-
föres, att en Kanik i Upsala *Wemund* innehaft gods, hvilka
K. Magnus efter Kanikens död tilldömt Erkebiskop Petrus
Thyrgilli. Rimligtvis var denne Kanik af samma slägt,
som den arfving, hvilken Konungen tilldömde hans gods. Er-
kebiskopen Petrus Thyrgilli var född i Skenninge af godt
ätt — och var väl redan Konungens Canceller, då bland Sän-
debuden till Nöteborg presten Wämund fick den vigtiga plat-
sen, att vara på sitt sätt Legationens Cancellarius. Märk-
ligt är, att denne Konungens Canceller blef Biskop i Linkö-
ping vid andra valet, då en Kanik Nicolaus af samma Ödgisla-
söners slägt dött som Electus på vägen till sin påfve, likasom att
en Wæmund var Canonicus i Linköping och Wexiö, då äfven
hans arfvinge Petrus Thyrgilli var Biskop i Linköping. Håhl
anser ock troligt, att denne Kanik är det bekanta svenska
ombudet vid det ryska fredsslutet. Vi anse sannolikast, att
Wemundus, som ses n:o 7 in serie Canonicorum Wexionen-
sium (Ny Smål. beskr. 2: p. 651), *Wæmundus*, som möte
n:o 15 in serie Canonicorum Lincopensium (Håhls Link. stift

herdam. I: 81), der uppgifven såsom ock (förut?) Kanik i Wexiö, *Wemund,* hvilken dött såsom Canonicus Upsaliensis före Erkebiskop Petrus Thyrgilli i Upsala och *Härre Wämunder presther,* som är en af fredsombuden i Nöteborg, äro en och samme person. Månne han ej varit son af en, som varit höfding i Wiborg, möjligen den förste efter eröfringen 1296? Såsom ung prest, sannolikt nyss återkommen från en utländsk högskola, blir han af sin — som det synes och äfven uppgifvits — frände Cancelleren sänd till Nöteborg 1323. Träffas sedan som Kanik i Wexiö och derefter som Kanik i Linköping 1347, n:o 15 i Kaniklängden, död sedan som Kanik i Upsala, dit han torde följt sin frände och Biskop, då denne 1352 blef Erkebiskop. 1364 tilldömdes de gods, han efterlemnat, åt nämnde Erkebiskop. Han må då 1296 ej varit synnerligen gammal. Som Kanik i Linköping protesterade han mot K. Magni Erikssons lag 1347. Se Loccenii Lex. Jur. Sv. G. p. 185.

Den slägt, till hvilken han räknats, förde samma ättemärke, som Linköpings stad, ett s. k. talande vapen, som skulle uttrycka Lejonköping, eller ett lejonhufvud *en face.* Slägten har derför hos nyare kallats Lejonansigte, det anmärkes om både Erkebiskopen Petr. T. och Kaniken Wæmundus i Linköping; likaledes om den Biskop i Linköping Nicolaus, som dog på vägen till Avignon, hvarefter Petrus Thyrgilli blef vald; likaledes om Heming Ödgisleson, som nämnes bland R. Råd *kort efter det han varit Legat i Nöteborg* 1323; men som först 1343 träffas bland Riddare intagen. Slägt till samma slägt var Biskopen i Linköping, skalden Nils Hermansson, Biskop Petri Thyrgilli systerson. Troligen var ock af samma slägt den Magister Wimundus, hvilken intager n:o 3 i Håhls Kaniklängd, n:o 2 i hans Decanlängd och n:o 7 i hans Domprostlängd, samt ingår i Riksrådslängden såsom K. Birgers Råd 1310, nämnd redan i offentliga handlingar 1287,*) hvilken som domprost 1294 underskref en Bisk. Laurentii (Lillie) stadga. Se vidare Lit. Ö. *Ödgisslisöner* — slägtens gamla namn.

Ehuru Upsala-Kaniken Wämunds testamente förkommit, kunna vi antaga att han ej egt färre "stripta" tapeter, mindre röd Sarg, färre silfkar, fotkar, silfskålar, stora horn, eller silfskedar, mindre dyrbara blå sargquoser, skinnfodrade mössor, blå tröjor, grå kåpor, gångare och hästar, oxar och

*) Utan tvifvel också 1283, då han som Nepos af Kyrkoh. i Nässjö (nu i Wexiö stift) ihågkoms i dennes i S:t *Jean d'Acre* gjorda testamente. Dipl. Sv. n:o 769.

kor, breviarier och silfverskrudar, silfverbälten, äfvensom penningar och ringar samt stadshus och landtgods, än hans samtida Kaniker, hvilkas testamenten äro i förvar.

Vill någon antaga fyra samtidige Wämunder af så lika ställning, så vilja vi ej motsäga; men finna dock *sannolikast,* att det är samma person.

(Källor: Diplom. Svec. III B. W. H. A. A. Handll. XX B. Dalins, Lagerbrings och Rühs S. R. H. Ny Smål. Beskr. Hähls Link. St. Herdam. Peringsk. Mon. Ullerak.)

—N.

Andra Serien af

U och W.

U.

UBBE, runristare.

Snarare än Ovidius, kunde runristaren Ubbe utropat, att hans verk var *ære perennius.* Hvilken författares namnkunnighet kan trotsa dennes, som ännu efter omkring 1000 år har sitt namn qvar på 30 runhällar? Om krig, uppror, vådeld, fukt och ohyra, dessa illakände *tidständer,* ej blott gnaga utan förstöra alla våra Bibliotheker; nog blifva några af de runstenar qvar, på hvilka man läser: *Ubir risti runa* eller *Ubir iak* (hiak: högg) *runor, Ubir risti* eller blott *Ubir.* Och hans konstverk stå ej qvar blott i svensk jord. På Oxfords Universitet är en af hans runstenar sedan 170 år tillbaka en öppen lärobok i runläsning för Englands der studerande ungdom.

Namnet Ubbe är sällsynt. Vi hafva blott anträffat det i 3 diplomer; en Ubbe i trakten af Wernamo lefde 1236, en var borgare i Lund 1313, och en biskopsbonde i Linköping 1314. I Runurkunderna möta vi blott runristaren, något vexlande stafningen af sitt namn, en Ubi, som reser sten öfver sin fader och en Ubi, öfver hvilken en enka reser i en Thingstad en minnesvård på vers, hvilkens arfving sedan får en annan minnesvård. Då det ju varit opassande, att ej

vård öfver den, som huggit mångas minnesmärken och varit angelägen, att å så många ännu bevarade insätta eget namn; och då det är ganska troligt, att han, som åt så mången son minnesrunor öfver en bortgången sjelf haft en fader, åt hvilken han kunnat resa minnesvård, så är sannolikt ej mer än en och samme Ubbe omnämnd på våra runstenar.

I slik händelse hade vår äldste namngifne biograph sin graf nära Trosa bro. Fadren hette Ulaif (Olof), en broder hette Thurkir, en Svain. Detta grafmonument hör Hölebo härad. Men i det närgränsande Rönö härad, socken i Aspa mellan tingshögen och bron, läses å en hälls ena sida: "Thura (Thora) raisthi stin thinsi at Ubi sin," och å den andra (i Bales versstil):

Thuru war	Thuras wård (man)
han vistarla	han wester-leds
vakti karla.	nedslog krigsmän.
Stain sir si	Sten denna
stanr at Ubi	ståndar åt Ubbe
o thinkstati.	å thingstaden.

Efter versen ser man utplånade runors spår, eller fremde runmynders. I Aspa äng, strax derintill, läses å en sten: . . . i hak ru tainr stain at kouthan Ubis arfa auk runar Külu brothur s Kuth hialbin ant.

Är detta den Ubbe, som nämnes såsom runristare på runvårdar, så har han ej blott velat prisa andra för iska bedrifter, utan sjelf förvärfva sig rätt till dylikt. Huru långt han var ute i Vesterfärd, känna vi icke. de han i England, snarare än af Odin, sin runkonst och de den som en åldrande krigare, efter hemkomsten, nu nde mejseln lika raskt som svärdet förut? Runristaren med sin mejsel dragit från Södermanland genom det syda Upland in i Gestrikland. Länge må Christendomen ej va förkunnats, der Ubbe går fram, för att *utom kyrkgår-* i markerna uppresa stenar med inskrifter i samma stil, de gamle phoeniciernas och med skrifttecken, vida mer nande Phoeniciernas, än Romarnes tillskapning af dessas idt utspridda bokstäfver *). Der träffas ej ens den fromma önskan om Guds hjelp, som ofta möter på phoeniciska fstenarne och på Ubbes egen minnesvård. Han synes va velat undvika allt, som angaf religionsbekännelse, för kunna betjena personer af olika tro. Utom en Jon och Joan har ingen af dem, hvilka Ubbe förevigade i sten,

*) Se vidare Ny Smål. Beskr. I. p. 50—54.

burit med Christendomen inkomna namn. Bali eller vis enkel som Ubi eller Ubir, men den förra med bön om frälsning för *själen*, ett ord, som Ubbes knappa förråd, tecknar någon gång en ... ferarum Svionum?), binder stundom sina ... hattr o. m. s. som ej möter hos Ubbe, hvilken träffa på omkring 30, då Bales namn träffas ... stenar.

Se här några prof på Ubbes stenstil:

Å en runsten, som vid Upsala domkyrkbyggnad egde några skyddare, utan inlades i kyrkan, läses Viktbiarn litu risa stain at Kvast (Gud vast, ... ett namn i gamla Sture-ätten), fadur sin, Stu (Styrman = Gouverneur) Iki muntr (Ingemund) uk som for till Kirkha (Grekland) hut (ut), sun ... uk at Ikulbiarn in Ubir risti. I Bondkyrkosocken ... läses å en runhäll: Ali uk Jufurfast litu kixra ... Jarl fathur sin uk at Kisl (Gissel) uk at Ikimunt trabin (dråpen) auster (i Österland), sun Jarls. U... I Eds Kyrkogårdsmur hade Christna inlaggt en sten skrift: Thorstin lit kara merki iftir Svin fathur sin Thori brodur sin. Thir hvaru hut til Kirika (Grek... iftir Inkithuru mothur sin. Ubir risti. Denna ste 1685 till Oxford.

Celsius antog att U. lefde i slutet af 900-talet, B yttrade sin förmodan, att han lefde på 1100-talet. "gick medelvägen" och fann honom ha lefvat på 1(Liljegren antager med god grund, att de runstenskorste ej likna den form, man gaf dem, sedan angelsachsi danska mynt före medlet af 1000-talet började sprid oss och gifva ledning för efterbildning, angifva en ålder. Då äro de stenar, som huggits, sedan Chris spåren blifvit tydligare, än de voro i Ubbes tid, äld 1040. När Westergötland och Skåne i elfte seklet h lika många kyrkor som nu, begrofvos väl få der, 1040, utom kyrka och kyrkgård*), men då i Upl med K. Erik IX Christendomen blef allmänt antage besynnerligt, att man der träffar de fleste grafvårda

---

*) Samma anmärkning gäller ock andra landskaper. På r det gamla Virdaland möta bland 220 personnamn blott 4, som med christendomen; deraf 2 helgonnamn på en kyrkdörr, så at cob, som gjorde Hosmo dopfunt, och Martin i Alsheda återst diplomer bland de förste 120 namnen, 20, som hafva christe tacka för sin hitkomst.

...ch skogar, och att Ubbe der haft mesta förtjensten. ...k. Sagohäfder skulle man således kunna ungefärligen ...r teckna skulptören och biographiförfattaren *Ubbe Olofs-* ...minne. Han föddes i Södermanland i trakten af Trosa. ...Westerviking, då Svenskarne, i 9:de eller 10:de seklet, ...ymt härjade det christnade England. Såg der runvår...h fick, efter hemkomsten, lust att öka runhällarnes ... i hemlandet. Hade flera samtida vapenbröder, som ...ommit från Grekland, att hugfästa. Han blef begrafven ...tingshögen i Ludgo socken, och fick en minnesvård af ...ka Thora eller Thur-run (Thors förtrogna), hvilken ...en annans enka blifvit hans brud. Ubbe ärfdes af hennes ...(Kulu: deraf child i engelskan, Kulting — enl. Dieterich ...svenskan). Då en af dessa arfvingar dog, sattes öfver ... en runsten af en broder, kanske Bale, som sedan blef ...mest ålitade runristaren bland uppsvearne.

...fter: N:o 19, 101, 104, 118, 121, 125, 145, 150, 190, 193, 226, 234, ... 306, 341, 396, 427, 428, 434, 453, 474, 570, 577, 592, 616, 617, ... 799, 849, 1048 i Liljegrens Runurkunder.

...källor: Liljegrens Runurkunder. Dieterichs Runen-Wörterbuch. Sjö...bergs Samlingar för N. fornälskare.)

UF, NILS och PEDER JOHANSSON.

...anutius upptager bland skånska adelsmän *Peder Uf,* ...biskop Nils Johanssons broder," 1379. Denne Erke... i Lund hör till våra författare. Han började skrifva ... k. *Skånska Palte* (Palatii) *boken,* samt antages hafva ...it *Annales Ecclesiæ Lund.,* hvilken Th. Bartholin utgaf ...hans namn i Köpenhamn 1709. Månne slägten härleddes ...en Holsteinska slägten Ouve, som äfven nämnes i Sven...istorien? Lagerbr. S. R. H. III: 560. Emellertid torde ... rader om en *skånsk* slägt, för att väcka uppmärk...et hos forskare i vår litteraturhistoria, benäget ur...is.

UHR, CARL DAVID AF.

Slägten härstammar från en gammal adlig ätt, som re... 14:de århundradet stod i högt anseende inom kanto... Zug och Uri i Schweitz. En af denna slägts afkom...ar, hvilken i 14:de århundradet trädt i fransk tjenst, ned... sig sedan i Sverige och blef stamfader för flera i berg-

verks- och bruksrörelsen allmänt aktade män. Iblan
var Carl David af Uhrs fader, brukspatronen David i
hvilken tillika med tvenne sina brorssöner upphöjdes i
stånd år 1789, från hvilken tid ätten sålunda tillhör
ska Riddarhuset.

Carl David af Uhr föddes 23 Juni 1770 på Ku
i Ofvansjö socken af Gefleborgs län. Hans föräldrar v
redan nämnde David af Uhr och Justina Catharina B
hvilka i sitt äktenskap hade 4 söner och 4 döttrar, a
syskon Carl David var den fjerde i ordningen.

Efter förberedande undervisning i föräldrahemm
C. D. af Uhr år 1786 inskrifven i 2:dra klassen
Gymnasium. Student i Upsala 1788, der han hufvud
egnade sig åt bergsvetenskapen. Tog 1790 exame
farenheten (?*), hvarefter han i Stockholm, under le
d. v. myntguardien bergsrådet G. v. Engeström fortsa
studier i kemi och mineralogi. Auskultant i Bergsl
samma år, och kort derefter ämnes-sven vid masmäst
Jernkontorets stat, samt anstäld till tjenstgöring i N
striktet, i hvilken befattning han fortfor till 1795,
förordnades att biträda vid tackjernsblåsningar i
Samma år öfvermasmästare i östra och vestra distri
Erhöll tid efter annan flera förordnanden, dels att
bergsting, dels andra till bergmästaretjensten hörande
gar. Flyttade, för att bättre kunna medhinna sina
åligganden, sin bostad till Norbergs by i Westmanla
sysselsatte sig nitiskt dels med tackjernsblåsninge
med hyttornas iståndsättande. Byggde 1798—1800 fl
masugnar. Hans verksamhet afbröts 1801 af en svå
dom, som fortfor flera år. Företog år 1803 en resa t
land, der han vistades 2 år och under tiden återv
helsa. — Återtog, efter hemkomsten 1805, sin be
såsom öfvermasmästare; och utförde efter hand flera
förbättringar i blåsningarne, särdeles med hänsigt till
ring i tillverkningskostnaden och tillgodogörandet ä
mindre rika och godartade malmer; samt verkstäld
särskilda, af Brukssocieteten bekostade undersökning
bergshandteringens fromma. Äfven i kolningssättet
af Uhr flera förbättringar.

Valdes vid Brukssocietetens allmänna sammanko
1811 till direktör öfver tackjernsblåsningen och stån
smidet i riket; och åtnjöt sedan det förtroendet att

*) Uppgift i Wet. Acad. Handl. 1849.

tredje år förnyadt val, vid denna befattning bibehållas till år 1838 i Maj månad, då han begärde och erhöll såväl från denna som öfvermasmästare-tjensten. Den som innehafda Direktörsplatsen har alltsedan lemnats t.

Bergskollegiets hemställan erhöll af Uhr 1817 kongl. nande att såsom adjungerad ledamot deltaga i nämnde sverks göromål, så vidt detta stod tillsamman med hans befattningar. Bland de flera förrättningar i landsorhan, på grund af detta förordnande, bestridt, vill Ref. ndast nämna en år 1820 förrättad undersökning vid näs stenkolsverk, om hvilket verk af Uhr sedan inlagt förtjenster.

Några uppgifter om af Uhrs verksamhet för Höganäs här vara på sitt ställe. Då delägarne i gamla bolaget flade om Höganäs, och underhandling var öppnad för ika förmå statsrådet grefve Wirsén att öfvertaga alltan för att med sin större förmåga och rikare tillgångar len trassliga härfvan och sätta arbetet i bättre drift, sig Wirsén till af Uhr, hvilken äfven uppgjorde p. m. örslag samt, på en resa till England och Skottland, råd med Atkins samt andra Englands mest kompetente frågan. I Juli 1827 hade Uhr återkommit från Engåtföljd af en der mycket ansedd ingeniör och *coalweiver* t Bald, hvilken först förklarade att Höganäs dugde blott gelfabrikation, hvilket så bekymrade bolagsmännen att Wirsén kände sin helsa deraf lida. af Uhr var nu den ufvudsakligen verkade att ej allt lemnades vind för våg ela företaget förföll. Balds officiela utlåtande utföll senera förmånligt. Redan vid sina puddlingsförsök vid (1818—1824) hade af Uhr användt tegel af den eldleran vid Höganäs, och funnit detta bättre än något kändt. Nu utvidgades tegelfabrikationen — och ehuru ldfasta leran redan förut var känd (såsom i förra åradet upptäckt af B. R. Geyer); kan man dock säga att ar den som först bragte henne i användande och sålunda le ett nytt förträffligt byggnadsämne. Sedan dess har äs efter hand gått framåt — så att stället 1854 skaffat en kyrka (en folkskola beräknad för ett betydligt anjungar fanns redan förut) samt utgör eget pastorat gen kyrkoherde. Genom af Uhrs förtjenstfulla åtgärch egna uppoffringar bildades der 182— en sparbank, lltsedan verkat, och flera andra icke allenast för sten-

kolsverkets arbetare utan äfven för ortens invånare i
mänhet gagnande inrättningar.

Brukssocieteten hade åren 1817 och 1820 beslu
ställande af försök i större omfång att med trädkol oc
i reverber-ugn tillverka smidigt jern genom den s. k.
lings-processen. I dessa försök (1818—24) tog af U
hufvudsaklig del, och har om dem afgifvit berättelser, i
i Jernkontorets annaler. Resultaten voro visst icke de
väntat sig, eller i förhållande till de dryga kostnaden
kring 40,000 R:dr bko); men äfven mindre lyckade
noggrant verkstälde och ärligt bekantgjorde, hafva sitt
värde.

Under de vid Brefvens bruk 1825 och 1826 a
kolningsförsök i den af öfverdirektör Schwartz uppfun
ugn, förehade af Uhr derstädes en undersökning af
detta sätt erhållna kolens förhållande i masugnen.
nämnde år deltog han äfven, tillika med öfrige öfver
stare, i en vid Finspång företagen undersökning till u
de af de förändringar som jernmalmerna vid smältnin
dergå i masugnspipan, under deras gång från uppsä
målet ned till forman.

af Uhr var uppfinnare af en ny rostugn, hvilke
vid profrostning ej funnits lika förmånlig som de af Se
Schedin och Starbeck konstruerade. — Deremot lycka
bättre med sin masugnsvåg, hvars bruk han införde i
till stor säkerhet vid beskickningarne, på hvilkas nog
invägning en stadig hyttegång väsentligen beror.

Från år 1816 ända till hans afskedsår författade
de till Jernkontoret ingifne Masmästeristatens årsber
samt var en flitig skriftställare i Jernkontorets annale
kas redaktion han, efter Svedenstjerna, ett par år
sakligen besörjde, intill dess detta bestyr öfvertogs
fessor Sefström. — Med Sveriges ministrar i utlande
vexlade han om jernhandteringen och jernhandeln, om
brefvexling en berättelse läses i Jernkontorets annale
Under de resor han hvarje år företog, samt genom
rika undersökningar och arbeten han verkställt, hade
ehuru i saknad af någon vidsträcktare och fastare
skaplig underbyggnad — förvärfvat en skatt af p
kunskaper, hvilken han nitfullt använde för jernhandt
och fosterlandets bästa.

Såsom medlem af Riddarhuset bivistade Uhr mån
dagar och deltog i flera revisioner samt var flera
ledamot af Stats- och Konstitutions-Utskotten, oftast de

ltiska åsigter voro i allmänhet frisinnade, men hans renhet erkändes äfven af hans motståndare. Äfven frågor var han i många fall frisinnad, och yrkade en gång borttagandet af en mängd onödigt hämmande ränkande författningar för bergs- och brukshandte- hvilket dock ej hindrade honom att, såsom mån- n, vid 1815 års riksdag uppträda såsom statseko- aktionär syftning, med yrkande att Sverige skulle ducera alla sina behof och taga intet från utländin- rjemte han lärer slutit sig till dem som yrkade på ning till hämmande af öfverflödet *), hvarmed all- nke- och talesättet den tiden mycket sysslade, utan nde på förflutna tiders erfarenhet samt Botins m. fl. utredning af detta ämne. C. D. af Uhr arbetade sig dock in dessa barnsligheter. År 1830 föranledde han ut- på Svenska af en engelsk afhandling "om förde- maschiner, såsom medförande låg tillverkningskost- ökadt behof af arbetare" (Stockholm, hos L. J. hvilken skrift specielt åsyftade att visa fördelarne i näringarne och orimligheten af hämmande in- igar.

. af Uhr var högt aktad och värderad såsom med- ich tjensteman, vänfast och samvetsgrann, välvillig rande ej blott mot anhörige utan emot yngre bergs- behöfvande landsmän i allmänhet, rastlöst verksam. förtjenster om jernhandteringen erkändes och belö- rfaldigt. Af Konungen utnämdes han till R. N. O. eteten tilldelade honom Jernkontorets stora guld- h vedergällde dessutom vid flera tillfällen hans mö- tillade honom vid afskedstagandet en årlig lifstids- f 2000 R:dr bko. Ledamot af Wetenskaps-Akade- n den 18 April 1821) samt af Kongl. Norska Vi- Selskabet. — Afled — ogift — den 19 Mars 1849.

Berättelse om kolningsförsök (tills. med G. S. Kallstenius verk- l Furudal 1811—1813), Sthm, 1814; tillika med: Försök öfver ande luftmängder genom tättor. — Resa i England. — Beskrif- r Höganäs stenkolsverk (endast utdelad bland Rikets Ständer Försök med Grangärdes malmer. — Berättelse om puddlings- 19—22. — Berättelse om det nya Svenska kolringssättet (tills. rste A. Anckarsvärd), Sthm, 1825. — Beskrifning på en mas-

---

r med anledning häraf som Landshöfdingen Hans Järta säges t att "Uhr borde till de urverken der göken som gal är

ugnsvåg, m. fl. afhandlingar i Jernkontorets annaler. — Åtskilliga yttranden vid riksdagarne äfvensom särskilt tryckte Embetsutlåtanden.

(Källor: Wetenskaps-Akademiens handlingar för år 1849. — Svea IX:de h., 1826. — Enskilda meddelanden.)

(Tillägg till XIX B. p. 42)

II. ULF, Erik.

Bisk. Er. Benzelius skref från Linköping till sin broder Gustaf Benzelstjerna af d. 21 Oct. 1732: "I dag 8 dagar sen hemkom jag från min visitation uti Ydre och Lysings härad. I det förra hade jag den äran att blifva bekant med *Bockar, Ulfvar, Räfvar* och *Drakar*, herrar af medelmåttig ambition och genomfromt sinne, samt bland de äldste familier. Till vedermäle sänder jag här personalierna öfver Hr *Erik Ulf*, uti hvilka min bror lär finna åtskilligt märkvärdigt både hvad genealogiam illustris domus angår, såsom ock att han var 101 år gammal (ty sådane μακρόβιοι äro månge i Ydre), jemväl att en så hög slägt och dock ej fattig *tjente för dräng i* 8 *år* hos Hr Hogenskild Bjelke." G. Benzelstjerna svarade d. 4 Nov. s. å. med tacksägelse för personalierna öfver *Erik Ulf*, "hvilkens illustre förfäder ej lära tillförene vara våra Genealogis så bekante." — *Dräng* må Hr Erik kallats i personalierna, men vi få ihågkomma att när "smådräng" betydde Page, så betydde *dräng* en *miles servans* hos en Riddare. "*Högadlen*" samlade länge omkring sig "*Knap-* (Knaben) *adlens*" söner, då de tjente hos högadlen, såsom högadlen "tjente i Konungens gård." Liljestråles "son Ingermund" var ju in i Gustaf III:s tid "en unger *dräng*."

Man inser tydligen att den lärde Erik Benzelius, som råkat ättlingar af ädlingarne på Matthias Ulfs bröllop, antagit den meningen, som tydligen var deras egen, att de nemligen härstammade från den i medeltiden lysande ätten med Ulfven i skölden.

Det synes hafva varit i Asby och Torpa inom Ydre härad Biskop Benzelius stött på Ulfvarne. I Asby läses på ena klockan Fru Edla Cath. *Ulf* på Ekæng; på hufvudbaneren i Kyrkan: Rææf, Drake, Bock; Säterierna i socknen hafva tillhört Orrhane, Björnram &c. I Torpa kyrka hvila Lieut. And. *Ulf*, död 1708, och Jonas *Ulf*, död 1677; Knut *Ulf*, And. Ulfs fader, bodde i socknen.

Befordrade de för lärdomen så nitiske Benzelierna någon af den gamla ätten Ulf till Bokhandlare i Stockholm? Der

[illegible]ades redan 1757 en Hr *Carl Gottl. Ulf*, af hvilken s. å. April ett bref infördes i Svenska Mercurius rörande tryckning på lärft med saften af Toxicodendron, der flera utländska tidskrifter och Linnés Hortus Upsaliensis citeras som källor för uppsatsen. 1767 utdelades K. Bibliothekets Tidningar om lärda saker hos *Directeuren Carl Gottlieb Ulf* på Stora Nygatan. Adelsmatriklarne upplysa oss, att denna adliga ätt (n:o 56) Ulf (af Horsnäs) utslocknade genom *Carl Wilhelm Ulf*, som dog i Stockholm den 22 Jan. 1795 på 10:de året gammal. Ätten n:o 165 eller "den gamle Krigsmannen" *Melchior Axelsson Ulfs* ätt, adlad 1620, introducerad 1629, som utgick med den adlades son, hvilken dog vanvettig och ogift, torde åberopat samma anor, som Horsnäsätten, men ätten n:o 688 *Ulf af Finland*, introducerad 1664, stammade från en Hans Ulf i Pejo socken; denna var utdöd före 1754. Den unge *Carl Wilhelm Ulf* slöt sannolikt en af de äldsta ätter i Norden, känd med några afbrott, i 1000 år.

ULFHJELM, AMBJÖRN.

En Postmästare i Jönköping Ambjörn Ulf hade 2 söner, som blefvo adlade. Den yngre Johan Wilhelm blef som Pet. Elgenstjernas styfson adlad med dennes namn 1719. Den äldre Ambjörn började sin bana som soldat vid Jemtlands regemente 1697, underofficer 1700, Fänrik vid Norrländska tre- och femmänningsbataljonen, der han 1703 blef Lieutenant, Capitaine ibm. 1708; Commenderad med 400 man till Kongl. arméen, men kunde, för fiendens mellankomst, ej komma längre än till Riga, hvarest han, som Capitaine vid Öfverste Buddenbrocks regemente, under belägringen gjorde åtskilliga kommenderingar. Blef Capitaine vid Uplands regemente 1709. Strandade vid en sjöfärd och togs till fånga, kom dock genom flykten till Stockholm, derifrån han sändes till Helsingborg 1710. Som äldste Capitainen kommenderade han här snart Uplands regemente, emedan Öfversten och Majoren studade vid första salfvan. Dagens lysande seger ger den regementsanförande majoren rätt att här intagas. Var sedan kommenderad på flottan med något manskap af regementet. Major vid samma regemente 1711. Adlad 1713 (n:o 1479), skref han sig till Seglinge, Tyslinge, Nederängen och Norrby. Användes mot fienden i Bohuslän, men måste, sannolikt af ohelsa efter långvariga och svåra ansträngningar, taga afsked 1716. I adelsbrefvet säges han vid alla tillfällen visat goda prof på tapperhet, tro och redlighet.

G. m. Märta Kafle, dotter af Bengt Kafle till Seglinge och Elisabeth Jonasdotter Bure till Burevik. 34 ättlingar lefde 1854.

Han dog 1751.

(Källa: Adelsmatrikeln.)

ULFSTAND.

Ulftand eller *Ulfstand* är ett namn i vår medeltids heraldik på spetsar (cuspides) eller trianglar (triquetræ) af annan färg än sköldens; och vi möta Svenskar, kallade af andra med detta namn; men om den danska slägt, som blef så namnkunnig med det namnet, under medeltiden inträngt i vårt land, är ovisst. Väl läses i Skåne under Jens Holgersson Ulfstands jättebild i sten:

Jæk ær en kempe stærk och stoor.
Fra Gulland jæk till Skone for;

men Gotland var ej svenskt, då Jens Ulfstand (1485 ell. 87) hade det i förläning. Danskarne valfärda ännu till Glimminge slott och mäta de tre alnar tjocka murarne omkring den 41 alnar långa och 15 1/4 alnar breda salen, som utgör tredje våningen, der huset är 30 alnar högt; betraktande stenbilden af den gamle Danske Amiralen eller Vikingen eller Sjöröfvaren med egna skepp, hvilken byggde "huset", hvars like Molbeck ej finner i norden; men *svensk* var ej den märkvärdige mannen. Hans son Arvid, den längste man i Danmark på sin tid, tillhör oss ej heller; hans sonson Holger Börgesson till Örup stupade på svensk jord för svenskt svärd. Med den siste af ätten, Axel Melchiorsson Ulfstand, nedlades det danskt-skånska Ulfstands-vapnet i grafven uti Lunds domkyrka.

I Upland har Kröningsvärd (Dipl. Dalecarl. Supplem. Tab. XLV) träffat en slägt Ulfstand under 15:de och 16:de seklerna. Lasse Larssons till Hessleby son Thomas, dennes son Lars och dennes son Peder skrefvo sig till Årby och Hallqved, alle väpnare. Lasse Ulfstands svärfar lefde 1436, Peder Ulfstands dotter Anna blef gift 1542.

Blott en man af den slägt, som förde *tre Ulfständer* eller Spetsar (från venster till höger) i Sverige, har vunnit historisk ryktbarhet. Ehuru mera känd under ett s. k. vedernamn, har han dock hos flere af våra Författare, Celsius, v. Troil etc. benämnts efter sitt slägtvapen, så att *Ulftand* i registren hänvisar till honom, hvarför vi äfven under detta namn anse rättast att honom anföra.

ULFSTAND, PEDER JOHANSSON GALLE.

I Peringskölds Mon. Ullerak. p. 220 läsa vi: Peder Galle af en adelig slägt, som förde Ulfständer till sköldemärke, hvaromkring denne herre hade inskrifvit sitt namn: *S. Petri Johannis* . . . I Ulfs i Trosastaden sigill af 1389 (n:o 14 i Dipl. De la Gard. i Lund) läses omkring de tre Ulfständerna: *S. Wl. Vlst:son,* hvilket synes angifva att Ulfs fader kallat sig Ulfstand, möjligen en dansk, som således bar ättenamnet, förrän Henrik till Gliminge och Skabersjö i Skåne använde det. En Ulf Magnusson förde Ulfständer i skölden 1384 (n:o 7 bland Stjerneldska Dipl.). Peder Johanssons förfäder äro oss dock obekanta. Redan 1487 höll Magister Petrus Johannis Galle (den från Gallien hemkomne?) föreläsningar öfver Aristotelis logik och sednare öfver hans physik vid Upsala Universitet, der ännu anteckningar, gjorda vid dessa föreläsningar, förvaras bland de äldsta handskrifterna*). Han var således en af våra äldste philosopher, och bör utan tvifvel räknas bland våra lärdaste män i katholska tiden, och en Upsala-Professorernas prydnad vid första uppsättningen. På en annan bana, än der Jens Holgersson Ulfstand i Skåne var "*stark och stor*," finna vi hans samtida med Ulfstandsvapnet i Sverige utmärka sig för styrka och vinna anseende för storhet. Men ättemärket blir af begge äradt. D:r Peder blef Cantor i Upsala 1512; kallar sig Scholasticus eller S. Theol. Professor 1521 och blifver slutligen den siste katholske Erkedjekne i Upsala, enligt Peringsköld. Han kallas dock Scholasticus ännu 1526 och kallar sig sjelf 1531 Sacræ theologiæ trinitatis Professor. Nämnes allmänt Doctor, utan att man vet hvar han promoverats; men då Messenius kallar honom *Gallus,* synes en antydning gifven, att han i Galliens hufvudstad eröfrat sitt lärdomsnamn. Han hade äfven vid Strengnäs Domkyrka en præbenda.

Då Konung Christiern ville låta kröna sig i Stockholm, kallade Erkebiskopen G. Trolle D:r Peder med flera Kaniker från Upsala, för att dervid biträda Erkebiskopen. "Doctor Pedher uppsatte sedan jemte Domprost Göran (ej Roos, utan Tre Rosor) och Cantor Er. Geting den berättelse om blodbadet, som är aftryckt i Skand. Handl. 2:a D. Berättelsen författades på herr Göstaf Erikssons, Gubernatorns, begäran,"

*) Dudiks (Forsch. in Schw. p. 318, 319) Petr. Johannis, som skrifvit öfver Aristotelis Physik m. m., är ett sekel äldre.

uppsattes möjligen af den bland de tre, som mest användes då något lärdt var i fråga. Författarens svenska sinnelag är ej att betvifla. Han önskar Guds hämd öfver oskyldigt blod, beskrifvande huru de innestängts i ett trångt rum då Matts Gregersson och Vincentius bortfördes. "Och blefve vi i förbemälde rum den natt utöfver i sorg, bedröfvelse och stor ångest." Frågan om Svenskarne voro kättare (för deras motstånd mot Erkebiskopen), besvarades af dem efter Evangelium och andeliga rätten, och de inpo ut att förhindra Konungen att fullkomna en så oredlig och grym gerning, som han länge betänkt, då de fylldes af en osägelig sorg och räddhåga. Mäster Didrik (Slaghök) hotade dem då, så att de gingo in i sitt rum igen, bedjande Gud med gråtande tårar. Först efter blodbadet fingo de gå ut af slottet.

Då Konung Gustaf julade i Upsala i slutet af 1524, lät han der D:r Peder och Olaus Petri anställa en disputation rörande den då s. k. hæresis Lutheriana. D:r P. var lärd och till lynnet stilla och lugn. Anjou anmärker med skäl, att denne må hafva ansetts såsom landets skickligaste kämpe att föra pennan och ordet till Romerska Kyrkans försvar, efter han mer än en gång inkallades på banan. Den slugaste af katholska partiet, Biskop Hans Brask, var tydligen misslynt med D:r Peder, som inlät sig på disputeringsfältet, liksom han anförtrodde honom sitt missnöje med Erkebiskop Johannis Magni eftergifvenhet för K. Gustafs uppmaning till Bibelförsvenskning. Sedan sände Konungen d. 4 Dec. 1526 D:r Pedher tio spörsmål, hvarpå han önskade skriftliga svar till julafton. Han ansågs skyldig att svara, "efter, skrifver Konungen till honom, J ären en Doctor i den heliga skrift och hafven fördenskull studerat, att J skolen veta undervisa oss lekmän om slika stycken, de oss nyttige äro att veta till vår salighet." Den 27 Jan. 1527 sände honom Brask J. Ecks i Tyskland utkomna Enchiridion adv. Lutherum, tydligen till hjelp vid controversen. Dessa frågor och D:r Pedhers och Mäster Olofs svar äro tryckte 1527 före d. 14 Maj; omtryckte i U. v. Troils Handl. 1 D. Striden är senast och redigast skildrad i Anjous Kyrkoreformationshistoria I: p. 185—203. D:r Peder rådde ej för att hans skyddling, Påfvedömet, hade så svaga sidor; men det är hans ära, om han fyndigt och med vackert språk sökt försvara det då bestående. Och det har skett ej så sällan. T. ex.: "Detta spörsmål," svarar D:r Peder, "söker knuten i säfven, der ingen knut är."

Som prof på den gamla och nya dogmatiken i sjelfva

grundläran må vi i korthet framhålla D:r Pedhers svar på frågan (Olai Petri svar känna vi alla):

”Om menniskan kan varda salig för sina förtjensters skull eller af blotta Guds nåd och barmhertighet?

Till detta spörsmål svarade D:r P. så: Menniskans förskyllan är deraf allenast, att Gud skickar henne till att göra någon god gerning, då han gifver henne nåden till att fullborda henne efter hans skickelse och då han gifver henne lön. Och det sker genom menniskans fria vilja, hvilken Gud rörer med sin nåd. Annars räknades icke gerningarne menniskans vilja till, att Gud gifver menniskan lön för sina gerningar, som propheten säger: ”Du gifver hvarjom och enom lön efter sina gerningar;” utan så vore, att Gud bereder af sina enkannerliga misskund och barmhertighet menniskan vilja till att göra goda gerningar, till hvilka Gud har skickat henne. Och i sådana måtto, då är vår förskyllan af Guds nåds misskund och barmhertighet, som S. Paulus säger: Guds nåd är evärdeligt lif, med hvilka ord S. Paulus gifver oss tillkänna, att Gud af sin misskund drager oss till evinnerligt lif. Men efter det att lönen gifs menniskan för hennes gerningars skull, som Gud hafver af sina nåd skickat henne till, för thy hörer lönen, som är evinnerligt lif, nådena till. Af allt detta, som nu sagdt är, beslutes, att menniskans förskyllan är först och främst af Guds skickelse, af hvilken Gud hafver gifvit menniskan dygd (kraft) af sin nåd och misskund, till att få det Gud skickade henne till, än af menniskans vilja är menniskans förskyllan, för den skull att Gud hafver rört henne med sin nåd. Häraf följer, att af våra goda gerningar blifver icke Gud pligtig att löna oss, (mer) än han blifver sig sjelfvom, i det att hans skickelse skall fullkomnas. Nu hafver han skickat att menniskan, görandes goda gerningar genom sin vilja, hvilken Gud hafver rört med sin helga nåd, skall få evinnerligt lif; ty säger S. Petrus: lägger eder vinn om att J genom edra goda gerningar gören eder kallelse (och) utkoran vissa och stadiga. Af dessa föresagda ord och skäl är bevist, att menniskan blifver salig först och främst af Guds nåd och (sedan) af sinom gerningom, för det att de hafva förskyllan af Guds nåd och barmhertighet.” Väl kunna vi tröttas af D:r Pedhers garrulitas senilis, som behöfver hundra ord, der tio kunnat bättre uttrycka meningen; men vi må erkänna, att der det gäller en Bibeldogm, bevisar han, efter förmåga, af Biblen och ej af Patres. Här hafva funnits hela generationer i Lutherska tiden, som helst hört D:r Pedhers dogmatik predikas, och derför också fått

höra den såväl af Erkebiskopar, som hjelpprester. Det är denna D:r Pedhers lära, som influten i Psalmboken gjort så mycket buller bland dem, som ännu stå på Olai Petri ståndpunkt — numera — så påstås ju — en liten sect bland svenska bönder, som kallas läsare. De prester, som säga att bönderna äro enligt Sveriges lagar orthodoxa, blifva vanligtvis såsom hæretici af hierarchien undanträngda — nu som i D:r Pedhers bästa dagar. Vår s. k. fortsatta reformation har således varit en cirkelgång, der man återkommit till utgångspunkten. Anjou anser att D:r Pedher vid detta täflingsspelet har varit omkring 70 år gammal. D:r Pedher och Joh. Eck befullmäktigades af Jöns Laurenzson den 15 Juli 1537, att som procuratorer å Upsala stifts vägnar bevista det möte, som i Strengnäs skulle innan årets slut hållas*). D:r Peder var vid förordnandet ej i Upsala. Han dog detta eller följande året omkring 80-årig och begrofs i Upsala Franciscanerkloster. Vid slutet af sin lefnad synes han hafva vunnit sympathier för det gamla hos de medbröder i Kapitlet, hvilket förut i theologiens artikel de magistratu politico hållit med Konungen, men nu började finna denne reformatorn något hårdhändt. Derom se *Wånga-ätten:* Jöns Laurenzson p. 301. Eck var nu verkligen i Sverige, för att vid D:r Peders sida tala å Upsala Domcapitels vägnar på ett provincialmöte. Men Konung Gustaf sof ej vid tillfället. Den gamla katholska oppositionen blef tystad genom allvarliga ord, och dog: Jöns Laurenzson af Wånga med gåfvor i händerna och bön om Kungens förlåtelse på läpparne, samt D:r Pedher Ulfstand "af sorg." Petrum morsque dolorque necant, sjöng Messenius, tilläggande:

Lärde, så Daniel sagt, som stjernor lysa i himlen,
Ack med hvad ljus skall ej då Pedher nu stråla hos Gud!

Men den nya oppositionen — reactionen — tystades genom blodiga dödsdomar, och reactionen stannade, börjad till förmån för den af Biskop Hans Brask så ofta beklagade kyrkans *frihet.* "De verldslige Furstarnes papism," som han och hans anhang fruktade mer än de andlige Furstarnes svärd, blef dock för landet och folket gagneligare. Vi ära, vi välsigna Gustafs energi och vishet, men vi böra göra rättvisa åt dugligheten och nitet äfven hos den tidens conservative, bland hvilka D:r Pedher var en pelare af första ordningen, ehuru, då grunden sjönk och hvalfvet nedstörtade, pelaren måste brytas och ramla. Messenii sång öfver detta "helgon" börjar (i öfversättning):

*) Mon. Uller. p. 196. Celsii G. I:s hist. I: p. 314.

Galle han kallad blef, men han egde ej *galle* i lynne.
Icke hans vedernamn pregel åt menniskan gaf.
Ädling i snille han var, och ej ensamt ädling i börden.
Sånggudinnorna rikt ammat med nektar hans själ.
Doctorsgraden han vann och lager smyckade pannan;
Främste Leviten, till slut i vårt Upsaliska chor.
Då uti högkathedern han satt, för den blomstrande ungdom
Öppnar han lärdomens schackt, tyder han lifvets mystère.
Har du skådat en Tupp *) i striden med höken? Då såg du
Galle som Påfvens tolk, gå mot Olaus i strid.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Skrifter: Anteckningar vid Petri Johannis Galles föreläsningar öfver Aristotelis logik och physik. (Fants Observ. selectæ P. VI. p. 58). Berättelse om K. Christierns tyranni i Stockholm, uppsatt af Jöran Domprost, Peder Galle Scholasticus och Erik Geting Cantor i Upsala. Doctor Pedhers skääl och bevijss . . . Doctor Pedhers svar på de tolf spörsmålen, tryckte, jemte Olai Petri svar, Stockholm MDXXVII.

(**Källor:** Messenii Scond. Illustr. T. IX. p. 48. T. V. p. 17. — Troils Kyrko-Reform. Handl. I. D. — Anjous Kyrko-Reform. Hist. I. D. — Thyselii Handl. — Fants Observ. sel. P. VI. — Peringskölds Mon. Uller. p. 211. 220. — Alla våra Rikshistorier, som hunnit in i reformationstidehvarfvet och specialhistorier om Gustaf I.)

ULFSTÄNDER, TVÅ RÖDA, HENRIK CARLSSON.

Erkebiskopen i Upsala 1383—1408, således under den tid, då Kalmar Union slöts, Henricus Caroli förde, enligt våra äldre författare, *två röda Ulfständer*, en heraldisk försvenskning af Girons. Han var född Herre till Gårdsby nära Wexiö, der ruiner af ett stort herresäte ännu utvisas, hvilka innesluta en fyrkant af 80 alnars sidor, med inkörsport åt norr, liggande på en otillgänglig höjd, omgifven af 3 sjöar och kärr. Herr Carl i Gårdsby sände sin son Henrik att studera i Paris. Hemkommen blef han Kanik i Wexiö, sedan i Upsala, såvida ej 2 Kaniker med namnet Henrik Carlsson blifvit förblandade. Säkert är att den Henrik Carlsson, som blef Kanik i Upsala, med Wendel till prebende, blef Erkebiskop i Upsala 1383, reste sjelf till Rom att få pållig confirmation, som utföll den 10 Jan. 1384, "efter ansenliga gåfvor." Likaledes, är säkert att den Henrik Carlsson, som var Kanik i Wexiö, blef der Vicarius 1356 in oeconomicis & consistorialibus, under det Biskopen Mag:r Thomas Johansson var upptagen med S. Birgittas klosteranläggning o. d. "riksvårdande angelägenheter." Men han säges 1366 hafva

*) Gallus.

blifvit ordinarius i Wexiö, då deremot Erkebiskopen ej som Biskop i Wexiö, utan Kanik i Upsala och Curatus Wendel blef Erkebiskop. Då Dipl. Svec. hunnit denna blifver frågan lätt att reda. Af *Stenstad och Lisaslägten* Gårdsbysonen hafva varit, men denna slägt har ej vår historia.

ULFÅSA-ÄTTEN, ULF GUDMARSSON OCH HANS DEN HELIGA BRIGITTA, CARL ULFSSON, BIRGER ULFSSON.

1. ULFÅSA-ÄTTEN, ULF GUDMARSSON AF.

Tibell bibehåller med allt skäl i sin Riddarlängd det ålder kända ättenamnet *Ulfåsa-ätten*, till hvilket han 6 Riddare.

Som Ulf Gudmarssons stamfader uppgifva genealogerna en *Ulph Glugh*, g. m. Gyda, en dotter af Ebbe Skialm, hvilken var en af Hviderna. Fru Gyda var således syster till K. Sverker II:s drottning Benedicta, samt faster till Erkebiskop Anders Suneson i Lund, hvilkens ben vi i våra dagar sett och hvilkens skrifter vi ännu kunna läsa. Om denne Ulfåsa-ättens stamfader veta vi föröfrigt blott att han förde i skölden 2 *nedantill sammanvexta hjorthorn* (af guld); den *blå skölden var beströdd med* 16 *guldorber eller besanter; på den krönta hjelmen* 2 *hjorthorn af guld* (Dansk Adel. Lex. I. D. Tab. 33. n:o 90). En Ulf Glugs dotter var, enligt Canutius (de Nobilitate Danica, manuscript på Lunds Bibliothek), förmäld med Norska Kungen Swerre, hvilket föranledde hennes bröder att med mycket manskap hjelpa sin svåger vid ett uppror. Som Ulf Glughs söner nämnas *Gudmar Glugh*, *Ebbe Glugh*, hvilken kallas Fältherre, *Nils*, *Ingwor*, *Laurids*, hvilken stupade i krig, och *Henning*. En *Måns* af den förnäma slägten förde ett helt *hjorthufvud* i sitt vapen. Hans son *Gudmar Månsson*, Lagman i Westergöthland, var gift med en dotter af Folkungen Elof, Ulf Jarls son. Riksråd redan 1292 (R. L. III. n:o 183). Lübecks borgare kräfde hans borgen, bland andras, då Hertig Erik på vägen till Rom 1311 i Lübeck länte en större penningesumma (Dipl. Sv. n:o 1838). 1312 d. 15 Aug. bevittnade Gutmarsson legifer, att Hertigarne Erik och Waldemar meddelade Lübecks borgare och andra handlande rättighet att fritt befara floden Newa

till Nowgorod samt Hertigarnes områden å Svenska ku- (Dipl. Sv. n:o 1860). Samma år afslöts en ägotvist mel- Lagman Gudmar och Domprosten Bengt i Skara (n:o 1867, 96). Då stridigheter uppstodo i anledning af Hertig ks förmälning med Norska konungadottren Ingeborg och ska Kungen, och nämnde Hertig mötts i Helsingborg 1312, slöts att hänskjuta saken till afdömande af skiljomän, då Hertig Eriks sida valdes Hertig Waldemar, Biskop Carl t) i Linköping, Birger Pehrsson, Lagmannen i Upland, och mar Månsson, Lagmannen i Westergötland; skiljodom- rne skulle mötas i Falkenberg och det ovilkorligen åtly- s som de i saken ådömde. Lagman Gudmars söner upp- go 1322 sitt mödernevapen, lejonet, men ej de 3 balkarne. nen *Magnus Gudmarsson*, (af hvilken man finner äldre si- er med hjorthufvudet och yngre med lejonet) upplät jemte ren *Ulf* åt sin svärfar Birger Pehrsson, i samråd med rtig Waldemar m. fl. slägtingar såsom Knut Magnusson, nnes broder Gustaf, Ingivald Advoc. Stockholmensis, m. fl., rden om döttrarne Catharinas och Birgittas egendom. S. å. lades dock arfvet efter fru Ingeborg medelst *s. k. lut och fa.*

Magnus Gudmarsson till Loholm var Riddare 1341. gman i Westergötland 1340. *Ulf*, som var gift med Bir- r Pehrssons dotter Birgitta, förde, liksom brodren, först rthufvudet, sedan lejonet. Nämnes som väpnare 1316, Riddare 1328. R. R. (R. L. III: 247). Lagman i Nerike 330. Nedlade sedan sina embeten och följde sin maka på nnes pilgrimsresor, derom vi få närmare upplysning i den da märkvärdigare makans biographi. Ingick i Alvastra loster, der han dog d. 12 Febr. 1344.

2. ULFÅSA-ÄTTEN, BIRGITTA AF.

Herr Ulf Gudmarssons af Ulfåsa maka Birgitta, detta elgon af verldskunnigt namn, var dotter af Uplands Lagman rger Pehrsson och Ingeborg Folkunge (se längre fram, kstafven Ä. ÄNGLAÄTTER, C) *Tvenne* (Ängla-) *Wingar,*) *Nedvända).*

De fleste som tecknat hennes minne, hafva antingen lat uppbygga sina läsare genom att i den bästa dager lla äfven det vidskepliga, eller roa dem genom att i löjlig ger framhålla hvad en protestant måste bele, sedan man

upphört att anse nödigt att förifra sig mot villfarelser dylik art. Tertium datur!

Vid teckningen af Birgitta vilja vi frånräkna allt, tillhörde hennes tid, hvilket träffas snart sagdt hos en af hennes samtida, och blott bemärka det, som ha framom sin tids allmänna opinion. Vill man begabb på t. ex. Mariemjölken i Arras o. d., så kan man i vår skäligare anfalla Erkebiskopen Drost v. Vischering, som nast föreviste Christi rock, än en nordisk qvinna i 14 Den egenhet hos Birgitta, som tillhör hennes personli mer än hennes tid, är visionär-egenskapen. För sjelfva förmåga må vår tid väl ej håna någon, utan blott betr den som ett uttryck af personens poetiska gåfva, — vår som har oräkneliga visionärer genom spritens inverkan hjernan. Hvem har ej träffat deliranter, som äro så och fast öfvertygade om verkligheten af de grodor och dor och ormar, hvilka de se kräla på golfvet, och de sva hundar och korpar, som omge dem, och de djeflar, hvi de höra tala, som någonsin S. Birgitta kunde vara öfvert gad om verkligheten af den Gudathron, de kransar af eng som visade sig för hennes själs ögon med så stor liflighet, hon trodde sig se dem med de kroppsliga synorganerna. Huru högt ur poetisk synpunkt stå ej både S. Birgitta i katholska och Svedenborg i protestantiska tiden, öfver dess vår samtids visionärer, hvilka, att tala med en, "som gå i förstånd så långt som gås kan," hvarken lefva i Gamla eller Nya Testamentet, utan i 19:de århundradet!

Den likhet må väl dock antagas, att visionärerna äro ett tillstånd af psychisk abnormitet, ty kriterier på theo-pneustiskt ursprung kunna hvarken Birgittinerne eller "Nya Kyrkan" eller den chroniska alcoholismens hierophanter fram-visa, att ej nämna Mormonchefen Joseph Smith.

Vi taga således S. Birgittas syner blott ur esthetisk synpunkt.

Ur denna stå hennes i främsta raden bland visionärers, jemnförliga med, stundom öfverträffande Svedenborgs, ojemförligt öfverträffande alla våra af M. Huss skildrade eller af biographen anträffade deliranters ärligt bekända syner; det må ha sin grund i hennes själs anlag, eller i det våld af en mildare art, som vållat hennes visioner, i jemnförelse med det våld mot hjernan, drickandet föranleder, ja till och med det våld metallurgen Svedenborgs experimenter må hafva utöfvat på hans hjerna, ehuru hans större kunskaper

...mi gifvit hans syner ett för vetenskapsmän betydelse-... innehåll *).

...ämöm sin tid steg Birgitta i stort genom att i sin ...n främst vända sig till *Christus* i stället för den heliga ...n eller andra helgon. Derigenom är hon reformationens ...*rodnad.* Hennes fader vill väcka tanken på S. Tri-...ch S. Virgo; hans consobrini ifra för S. Erici Regis ...tiris miraculösa kraft; hennes bror ser i sjelfva döds-...n S. Maria; men Birgitta stiftar en ordo S. Salvatoris. ...s ter sig oftast för hennes blick, i hänryckningens ...r, omkransad af englar. Hon nitälskar med framgång ...*blens* öfversättande på folkets tungomål, och mer än en ...version uppstod i våra Birgittinerkloster. Så uppgick ...ationens *morgonstjerna.* Då Luthers röst först hördes, ...de den så hastigt sinnena i vårt land, ty Bibelversioner ... finnas i de inflytelserikaste lekmännens händer, Bibleh ... läsas af qvinnorna!

...ånga *Bibelläror*, fördunklade i katholicismens natt, ...dra i hennes skrifter, t. ex. läran om tron, om Christi ...st, om fria viljan m. m. (Se Sveriges Sköna Litt. 2: ...1.)

Och i *sedlighetens fordringar* öfvergick hon kanske alla, ...blifvit kanoniserade af Påfvar. Utom sitt anseende så-...erska, hade hon sannolikt blifvit snarare lefvande bränd, ...ter döden förklarad som helgon. Påfven och Kejsaren ...Sveriges Konung och Christna verldens presterskap måste ... höra från hennes läppar, hvad de förnekat sina sam-... att uttala. Man minnes huru Johannes de Rupescissa ...Wiclef behandlades af dem, som läto Fru Birgitta kalla ...n oförmögen som en värkbruten till det godas utöfning, ...jälamördare, en Judas, en Pilatus m. m., och tyste för-..., när hon liknade prester vid lösa stenar i en svigtande ..., sjelfve tviflande på sin egen grund; dumma som åsnor, ...niga som skökor, like förrädare, som förslöa sina va-...förrän de gå ut i striden, o. m. s.

---

*) ...an läse Professor Huss' Alcoh. Chron. n:o 141, jmf. med berättel-... huru mycket annat än alkohol kan framkalla symptomer, analoga ...m, som tillhöra chronisk alkoholism. Biographiens författare har ... de mest obildade, som kunnat berätta syner af ganska poetisk ..., ofta af stor likhet med våra s. k. siares. Fromma qvinnor, som ...gon rubbning af helsans harmoni se syner (vi alla se ju dylika i ...tillståndet?), kunna ofta erinra om S. Birgitta, ehuru hon utan tvif-...öfvergår alla qvinnor, som täflat på denna bana.

Män af *opposition* och *liberalism*, så prisvärde ... må se till om de ha både det mod och den insigt, ... märkte Slerskan, då hon anföll Konung Magnus, ... låtit locka ifrån sig Skåne, då hon skildrade hans ... ministère, då hon erböd sina söner till gisslan för ... hellre än att kungen skulle betunga undersåtarne ... pålagor. Ministrarne skulle säga Kungen: Ni har ... rykte i hela riket, ni är edra tjenares och undersåtars ... rädare. Vi vilja blott tjena er, om ni beslutar att ... edra fel och återköpa abalienerade provinser. Då ... ville vinna henne genom att bedja henne fråga Gud, ... han skulle gå ut i korståg, svarade den förståndiga ... att det vore bättre att han reste omkring i eget ... undersökte huru rättvisan upprätthölls, huru och ... lagen skipades o. d., ty den, heter det, som vill ... andra, bör börja med sig sjelf, således bättra sina ... efter förmana sina undersåter till dygd, då de ... sin Konungs exempel. Förgäfves var ej sanningen ... nungen och hans gemål. I deras testamente voro 6,00... gångbart mynt gifna till Wadstena kloster — den största ... vår klosterhistoria kan framvisa, enligt C. F. Lindström ... hans förtjenstfulla edition af Wadstena klosterreglor. ... ligen må vi upplysa, att uti ett Skandinaviskt S. Brit... ster *missionen*, det *fredliga omvändelseverket bland hed...* behjertades, hvarvid vi finna de svage, för militia ... ofarlige och derföre af korsridderskapet förbisedde L... serskilt omhuldade. Abboten i Munkalifs *Brigittiner*-kl... Bergen, Sten, som innehade embetet mellan 1408 och ... bidrog att hos Erkebiskopen i Upsala förorda den L... qvinnan Margareta, som sedan, tycks det, förordades a... nen och Canonici i Upsala m. fl.; troligen samma qvinna ... ken Drottning Margareta 1389 sände med ett öppet b... Lapparne, tryckt i Troils handl. till Upplysn. i Sv. Kyr... I: p. 368—372. Hon hade i flera år rest omkring ... bön och tårar beveka Kung och Drottning, Erkebiskop ... Biskopar och Herrar i Danmark och Sverige. Brig... munken anser att det *tilläfventyrs* ej var Svenska ... biskopen obekant, att Lappfolket, hvartill Margareta ... låg ännu i hedendomens mörker, och letar upp den tan... som väl borde finnas hos en Kyrkofurste, medlem af ... ringen, att en stor del af Lappfolket hörde under Erk... och erlade skatt till Svenska Kungen. Det var nogsa... efter Konung Erik 1419 recommenderade hos Kapitlet ... sala, en herr Torsten, hvilken redan predikade Chri...

land Lapparne och der ernade bygga kapell. (Handl. Skand. Hist. XXIX: 20 f.) En recommendator för mma Margareta erinrade, huru Gud genom Birgitta myeket uträtta, hvarför man ej borde misströsta om älsignelse till Lappqvinnans arbete.
erinra härvid (efter Codex diplomatarius Monasterii aelis Bergensis vulgo Munkalif dicti, conscr. a 1427, n af P. A. Munch 1845, n:o 3), att bröderne uti detta kloster voro öfverhufvud svenskar, Notarien Petr. Sikallar sig Clericus Wexionensis. Vi känna väl ej, el S. Birgitta sjelf kan ha haft i Konung Magnus II:s gifna frihetsbref för allom som å Christo tro, eller till a tro sig omvända vela på all mark och egor, som sig i Lappmarken, hvarigenom tydligen åsyftades, träcka Christendomen till detta polens granafolk (Handl. Skand. Hist. XXIX. p. 16); men hafva allt skäl att åra denna ovanliga "hofdames" inflytelse. Sådant bör enska qvinnans ära hugfästas, och hvarför må vi ej minna oss, att den Svenska qvinnan Christina skref f till Ethiopiernas Konung med Abyssiniern Akahvilken 1653 kom till Sverige för att se Nordens Drottning, deri hon uppmanade honom att bringa till ing i sitt land den Christendom han bekände? Detta ek till vår missionshistoria? (Catteau Calleville Dr. Christ. I: 172.) Brefvet är intaget i Archenholtz's Memoirer.
anföra här blott att Birgitta föddes på Finstad 1304. n har barnet fått sin psychiska abnormitet deraf, att under det hon bar det under sitt hjerta, led skeppsd Öland, men med mycken möda räddades, såsom sannoies, af den Hertig Erik, hvilken sedan ihjälhungrades på ings gästabud." Starka sinnesrörelser må deraf ha hos den fromma fru Ingeborg, som hörde en röst natten, sägande: du är frälst för det foster du bär. var i tre år mycket svag och hade fel på tungan, man fruktade att hon skulle bli mållös. Efter modrens 14 togs hon emot af mostren Catharina, Riksdrotz onsson (Blås) fru, der hon började få syner. En prem Christus såsom korsfäst, gjorde så starkt intryck ne, att hon följande natt såg i en syn sin Frälsare och när hon frågade, hvi han så var, svarade han: akar en hvar, som ej lyder mina bud. Blef gift om-1317. 1342 följde hon sin make till Compostella. hemresan från Spanien hade frun syner. Herr Ulf 44, sedan han vid hemkomsten ingått i Alvastra klo-

ster. Sedan blefvo den sörjande enkans syner så ... Magister Matthias, Th. Doctor och Canonicus i ... började skrifva dem upp. 1345 uppmanade hon ... öfversätta Biblen på Svenska. 1346 blef hon ... Blancas öfverhofmästarinna, bestraffade hofvets ... gäckades, särdeles af Konung Magnus, men lär ... gifvit sig till Italien, enligt äldre historici, fast ... uppgifver 1350. 1348 anlände hon till Rom, der ... Roms synder med samma eldsblick som Luther 170 ... nare. 1347 instiftades S. Salvatoris-Orden, hvarpå Birger hemvände för att befordra klostrets byggnad ... modren återkom sedan ej lefvande till sitt fädernesland ... ligt fleres uppgift. Crantzius i Sax. lib. X. c. XIII. u... deremot, att hon återvände hem för klosteranläggningen ... gaf Konung Magnus Wadstena den klosterbyggnad i ... skade skaffa sin nya orden. Hon gaf sin Orden ett ... som ännu 300 år derefter ansågs som ditkommande ... skars hem, hvilka understöddes af de hyresinkomst... dessemellan gaf. 1372 var hon i Jerusalem jemte ... Catharina och son Birger, sedan Carl dött i Neapel. dog i Rom d. 23 Juli 1373. Begrofs i Wadstena då klosterbyggnaden blef fulländad. 1391 d. 7 Oct. ... serades S:a Birgitta i S:t Petri kyrka, då 30,00... brunno. Skrinläggningen i Wadstena skedde 1393 faldighetssöndagen af 4 Biskopar. Silfverskrin fick väl ej förrän 1412, då ett dylikt i Wadstena af... Sten Bengtsson (Bjelke) hade beställt det i Stockh... dennes broder Thure Bengtsson aflemnade det efter åt Conventet. Det vog 429 lödige marker. Johan ... vände det till rikets gagn 1573, men lemnade klost... ett lika godt igen. Erkebiskop Abrah. Angerm... 1596 förstöra S. Birgittas monument och graf. Hertig Carl hemligen begrafva hennes ben. Sedan ... dessa eller andra ben och lades i en låda för att vis... Biskop Filenius beslöt vid en visitation 1764 att dem inom jerndörr med *starka* låsar, jern och mä... nyckel skulle förvaras af Pastor, en af Borgmäst... *svårt* ansvar för Klockaren om han ej flitigt efte... inga "konstgrep" dervid sig tilldrogo. Skrinet g... riksdagen 1766 till Wadstena klosterkyrka. Se ... grens och Pehr Kylanders berättelse, Stockholm 1... armpipa af S. Birgitta har sedan, om vi minnas rät... till K. W. H. A. Akademiens samlingar. 60 år eft... död funnos öfver 40 Birgittinerkloster i Europas oli...

1595 utvisade Hertig Carl nunnorna ur Wadstena klo-
. En Abbedissa fanns ännu i Gustaf III:s tid. Ett adligt
frustift, med pensioner från Wadstenafonden, är Sveriges
stift, bestående af fröknar.

fter: Revelationes S. Brigittæ, efter hennes berättelser uppsatta af
Matthias. Libb. I—VII. (Handskriften af D:r Matthiæ egen hand
es finnas qvar i Wolfenbüttelska Bibl. Matthias har varit biträdd
Petr. Olai, Prior i Alvastra och Spanska Biskopen Alphonsus. En
gam. handskrift på Svenska förvaras på Skokloster, en på Kongl.
bliotheket i Stockholm. Begge defecta. Anses vara Clas Rynings
Konung Carl VIII:s uppmaning gjorda öfversättning af latinska ori-
nalet och icke S. Birgittas egen uppsatts, hvilken legat till grund för
latinsk öfversättning. Dessa Revelationes S. B. äro sedan öfversatte
en mängd språk. Latinska öfversättningen är tryckt i Rom 1475.
88, i Lübeck 1492. 1500. Nürnberg 1517 etc.) — S:a Britas böner (sä-
s vara den enda svenska skrift, som är öfversatt på Arabiska). — Råd
l sonen Birger, i Genealogia Brahea 1647, De la Gard. Archiv. III.
102. — Viridarium celeste S. Birgitte, öfversatt på latin af Jöns Budde,
n flitige Bibelöfversättaren i Nådendal. — Wadstena klosterreglor, ut-
fne af Fornskr. Sällskapet 1845. (Må härvid erinras, att Wadstena
oster var troligen första inhemska egaren af ett tryckeri. För att
nna trycka Birgittæ Revelationes, köpte munkarne ett tryckeri, som
pbrann i Wadstena 1495. Ol. Celsii de Coenob. Birgitt. p. 41.) Vår
traordinärt noggranne G. E. Klemming har i Dec. 1854 utgifvit efter
erskans handskrifter: A. Den H. Birgittas Uppenbarelse om Kyrkans
lstånd. B. Jungfru Marias råd och varningar rörande K. Magnus
ikssson (1630?) (med facsimiliea).

Om *Catharina Ulfsdotter* må erinras, att detta 4:de barn
Ulf Gudmarsson och Birgitta Birgersdotter föddes 1336; upp-
les i Riseberga kloster. 1350 giftes hon med Ridd. Eggert
Kürnen, men förblef virgo enligt pactum antenuptiale.
reste till Rom 1355; blef derunder enka 1358. Följde sin
till Jerusalem. Återvände med modrens lik 1374, då
, som af barndomen varit allvarligt from, strängt straffade
Tyske Korsriddarnes lösa lefverne. Mottogs i Linköping
Biskop Nicolaus (Ellsifs skald), der predikan hölls. Kom
an till Wadstena. Återvände till Rom 1375. Var i Nea-
1376. Återkom till Wadstena 1380 i Mars. Dog 1381.
nonisation, men blott för Skandinavien, beslöts 1479. Skrin-
es den 2 Aug. 1489. 1506 utsträcktes hennes canonisation
alla verldens Birgittinerkloster. 1513 d. 25 Nov. utsågs
festdagen, på hvilken predikades på svenska af flera.
längre fram: Örnefot, Jac. Ulfsson.) Men just detta pre-
ande på svenska förjagade snart all helgondyrkan i
t land.

rifter: Sielinna troest. Membran. af 165 blad på Kongl. Bibl. i
tockholm.

S:a Birgitta hade med sin man, utom dottren *Catharina,* [illegible] sönerne *Carl* och *Birger*, som blefvo äldre, och *Gudmar* [illegible] *Bengt*, som dogo unge, samt döttrarne *Märeta*, gift med [illegible] Riddaren Sigvid Ribbing, 2:o Ridd. Knut Algotsson, *Cecilia,* [illegible] gift med 1:o en Riddare, 2:o Konung Magni Lifmedicus [illegible] Johannis, 3:o R. R. R. Bengt Philippsson Ulf; samt *Ingeborg,* [illegible] nunna i Riseberga.

3. ULFÂSA-ÄTTEN, CARL ULFSSON.

Carl, som var Riddare 1348 och Lagman i Nerike redan 1347, nämnd i Diplomer 1354, 60—68. R. R. (R. L. III: 247) kallas i acter hos Sartorius Karolus Ulfsen van Wulfasen och hos Ericus Olai Carolus de Ulfasum (Ulfåsum = Ulfåsa). Gift med 1:o Karin Gislesdotter; 2:o Gyda från Norge, 3:o Karin Kettilsdotter Glysing. En son Ulf dog ogift, en son Carl dog som R. R. (R. L. III: 394), gift med en Cath. Sture. Kallas en man af stor lärdom och stort anseende bland forskare (Diar. Wadsten.). En dotter Bengta dog som nunna.

Både Carl och Birger följde sin moder på vägen till Jerusalem, sedan de kommit till henne i Rom. Carl var klädd i ridderlig prakt, Birger i samma enkla anspråkslösa stil, som den fromma modren och fromma systern. Påfven sade derför till Carl: du är verldens barn, men till Birger: du är modrens son. Carl hade silfverbälte, så tungt, att Påfven ansåg för nog bötadt, då fråga var om det syndiga deri, att bära det, men modren bad Påfven skilja honom vid synden (fåfänglighetslusten, som gaf honom viljan att det bära); hon skulle sedan skilja honom vid bältet. Han bar dessutom fating och halsband och hermelins kjortel, öfverstickad med djur, så att, "naar han gick äller rörde sik, syntes somme djuren varit all liffwandis oc som lupo op och somlik nidh och haffde hvart djuret ena förgylta klokko om sin hals och en gull ring i munnen" — enligt Chronic. Margarethæ Wadst.

I Neapel intog han så Drottning Johannas af Sicilien hjerta, att hon ej blott förlät honom att han vid audiensen kysste hennes mun i stället för fötter (enligt bruket), utan ville hafva honom till make, fastän han var gift. Det heter, att Birgitta sade förslaget vara omöjligt, helst Hr Carls fru lefde, men Drottningen svarade, att hon ej skötte derom, utan skulle hennes vilja ske. Att andra ansågo Carl farlig, har synts troligt af hans kort derpå, dock efter 15 dagars sjukdom, följande död, dervid modren med skäl tackade Gud, som fört hennes son ur svåra frestelser. Märkligt må det

ock anses, att en fru Britas bror måste fly undan Sveriges krona och dö i ett fremmande land, och att sonen dör i ett fjerran beläget rike och derigenom räddas från det frestande anbudet af en Drottnings hand, om ock ej af en kungakrona. Drottning Johanna lät med stor ståt honom begrafva den 12 Mars 1372 i Neapels Domkyrka. Modren följde i processionen, men gret icke. Björnståhl kunde ej om denna kärlek och död finna ett ord i Neapolitanernas inhemska skrifter, ehuru de i sina anekdotsamlingar ej skonade Drottning Johanna.

Otroligt är att herr Carl utan vink af Drottningen haft en djerfhet, som synes kostat honom lifvet. Drottning Johanna (I) af Neapel var af de lättfärdigaste seder, ett bevis på de politiska äktenskapens fara. Hon förmäldes 7-årig med Anders af Ungern. Hon anklagades sedan att ha hängt sin gemål 1345, och hon tog sedan en misstänkt medbrottsling Ludvig af Tarent 1347 till gemål. Hennes svåger från förra äktenskapet, Ungerns Konung, förjagade henne ur hennes hufvudstad. Ludvig dog 1362 och Johanna förmälde sig nu med Jacob af Majorca, hvilken dog 1372, hvarefter den belagade enkan 1376 förmälde sig med en Öfverste Otto von Braunschweig. Hon mördades 1382. Af hennes öden kan man visst antaga möjligheten af berättelsen. Kungafränkan Birgittas son, Nerikes Lagman ("Princeps Nericiæ") kunde väl vara så värdig som en Öfverste för ett af Johannas värfvade regementen. Men ungdomsyrsel var det ej. Johanna, för andra gången enka, var 46 år, och herr Carl, för tredje gången gift, var Birgittas äldste son, då han *kan* vara född i hennes 16:de år, eller 1320, således 52-årig vid tillfället. Sannolikt hoppades Johanna, att genom den inflytelserika Birgitta kunna få bundsförvandter mot sina dödliga fiender, hvilka ej slutade, förrän de hunnit straffa henne med samma slags död, hon ansågs ha beredt sin första gemål. Härvid inlöt ock det anseende Birgitta egde för börd bland sina samtida. Rud. Hospinianus Tigurinus i folianten de origine ordd. Monastic. Eqvitumque Milit 1587, kallar henne Regina quondam Svetiæ Neritiæ, citerande Volaterranus, Polydorus, Trithemius, Palmerius, Balæus etc. Längre ned heter det: Vidua germana Svetiæ Principis. Som Lagmännen i Sverige väl ansågos motsvara Furstar i andra länder, och Sveriges Konung var fru Britas sysslingsson, sjelf erkännande slägtskapen, och far och farfar och make och söner voro Lagmän, uppstod rätteligen den jemnlikhetskänsla hos den tidens utländska Furstar, hvarmed de mottogo fru Birgitta och hennes söner.

4. ULFÅSA-ÄTTEN, BIRGER ULFSSON.

Birger synes ej bland Riddare förrän 1355, — 8 år sednare än brodren; men mellan 1370 och 1391 äro få år, derunder Tibell ej träffat honom nämnd i Diplomer. Lagman i Nerike synes han blifvit efter brodren Carls död; men var Lagman i tio Härader 1381, 82.

Efter Carls död blef Birger sin moders enda stöd. Han följde henne in till Grekiska Kejsarinnan, der anbefallningsbref af Neapels Drottning framgafs, han ledsagade henne till Syriens Konung, der anbefallningsbref lemnades från Kejsarinnan i Constantinopel. Och snart stod han vid hennes sida i den heliga grafven. Der blef ett högtidligt ögonblick, för hvilket äfven vår upplysta tid kan känna ett deltagande. De 8 Franciscanermunkarne, som 1336 fått grafvens vård sig anförtrodd, framträdde och höllo Gudstjenst och utdelade nattvarden till Birger, som derefter infördes i det innersta rummet, i den heliga grafvens kyrka, der man sjöng: Veni S. Spiritus. Guardianen sporde honom derefter: Hvad söker du här? Birger svarade, sedan han fallit på knä: att bli vår Herres Jesu Christi grafs riddare. Och han förband sig att offra lif och gods för Christus och hans rätte bekännare, att ej deltaga i orättfärdiga krig, slem vinning och dueller, att hjelpa enkor och faderlösa, afhålla sig från svordom, dryckenskap, köttsens lustar, misstänkta ställen och personer af dåligt rykte, vara ostrafflig inför Gud och menniskor, besöka Gudstjensten, förmera gudaktighetsöfningar m. m. Nu gafs honom riddarsvärdet, som välsignats, och Guardianen (d. ä. grafvens vårdare) sade: Och du Birger Ulfsson! var en trogen och tapper, en god och stark Jesu Christi och Hans helga grafs Riddersman. Nu spände modren om honom det bälte, hvarvid svärdet fästades. Och han böjde sig derpå ned öfver den helga grafÖppningen, hvarvid Guardianen sade: Jag dubbar dig till den heliga grafvens Riddare, i Guds Faders, Sons och Helige Andes namn. Amen. Nu hängdes om hans hals en kedja med ett hängande kors uti. Sjöngs så: O Gud! vi lofvom Dig. Sedermera stod Riddaren vid sin moders sida, då hon förmanade Påfven och Kejsaren och Konungar, och efter hennes död var det sonen Birger som skaffade många hennes lifstankar bestånd. Han reste mer än en gång mellan Wadstena och Rom, innan klostret af den nya Frälsares-Orden uppreste sig i Wadstena. Han förordnades af Konung

Magnus till klosterbyggnadens syssloman, och såg ett kloster uppstå, der både gossar och flickor kunde få undervisning i Christendom och lärdom och slöjder. Derunder skötte han, när han var i Sverige, sitt lagmansembete, sannolikt efter modrens råd: "döm så din jemnchristen som du svara vill för Guds eviga dom." Hjelpande efter samma moderliga råd husarmt folk och faderlösa barn, låtande Christi pina, som han led för våra synder, vara sig allan tid i hjertlig ihågkommelse. Sjelf hörande till Brigittinernas skriftställare, såg han redan före sin död många böcker skrifna i Wadstena, och den som nu läser vårt Fornskriftssällskaps handlingar och de Scriptores cultum culturamque respicientes, hvilka herr Prosten och Riddaren Rietz utgifvit, kan ej längre anse denna inrättning i Wadstena för ovigtig med hänseende till vår litterära utveckling. Flera nunnor och abbedissor kunna nämnas såsom författarinnor. Vi erinra oss Anna Fickesdotter Bylow, död som abbedissa i Wadstena 1519, hvilkens *slägttafla*, uppsatt på Hans Brasks begäran, trycktes af Peringsköld. Se Stjernmans Gynæceum Sveciæ literatum; Stockholm. Magaz. 1780 p. 211. Der införes äfven Margareta Olafwsadotter (Natt och Dag), K. Carl VIII:s systerdotter, död som abbedissa i Wadstena 1486. Hon har skrifvit en chrönica om S:a Birgitta, som utgafs af Er. Benzelius 1710. Och af herr Birgers trötta steg ha många ännu gagn i vår tid, — från dessa gamla krigare, hvilka ur Wadstena Krigsmanshus få en kaka som är dryg, om ock liten, till sjelfva de adliga jungfrurna i Wadstena stift, hvilka ha sin inkomst af religiösas anslag utan besvär i kyrkans tjenst.

Skrift: Vita s. Legenda cum miraculis Due Katarine S:e Memorie filie Birgitte de regno Svecie. Tryckt i Stockholm troligen före 1510. Se Schröders Incunabula artis typographicæ in Svecia p. 16.

—N.

ULLÉN, PETRUS.

I sin tid var Professor Ullén inom mösslägret en stor ryktbarhet. Vi vilja upplifva den förgätnes minne.

Han föddes bondson i Ångermanland, Nordingrå socken omkring 1700, blef student i Upsala 1719. Magister 1729. Docent 1729. Philos. Adjunct 1732. Log. & Metaph. Professor 1736. Prest 1740, sannolikt för att kunna väljas till riksdagsman s. å. inom ett contract, der hans svärfar varit häradsprost. Det var V. Helsinge Härad, som till och med åtog sig bestå hans arfvode. Hattarne Celsius och Beronius

ifrade mot ett val, som förutsatte valbarhet hos en, som ej var berättigad att sjelf välja. Deraf kunde ock, hette det, uppstå lika många riksdagsmän som contracter. K. M:t "infordrade handlingarne" och Ullén for först till Stockholm och "intriguerade," hvarvid K. Fredriks favorit Archenholtz var honom behjelplig; for sedan till riksdagen, der man behöfde honom och han mottogs af ståndet, liksom han godkänts i Dom-Capitlet, der Mössorna voro flertalet. Vid riksdagen måste Archenholtz räddas. Ullén synes dervid hafva varit verksam utom protokollet. Archenholtz vann lifvet, men med pris af friheten — "för evigt." — Den evigheten blef dock, som vi veta, ej så lång. U. var Rector 1744. Blef qvintus Theologus och Kyrkoherde i G. Upsala 1745. Den sista seger, som dock följdes af ett nederlag, hvilken U., länge ansedd som Mössornas Caput i Upsala, vann, var i början af 1747, då Regeringen ville hafva Kronprinsen vald till Canceller efter C. Gyllenborg, men Ulléns parti, 12 röster, kallade R. R. Åkerhjelm, under det Kronprinsen, som dock utnämndes, blott fick 7. Derom se R. R. S. Åkerhjelms biographi längre fram. Ullén dog d. 22 Maj s. å. Han var liten till vexten, puckelryggig, med qvicka ögon. Förenade med det eldigaste snille ett sundt och redigt omdöme. På sin tid stod han högt i allmänna omdömet såsom lärd, och egde studenternas oinskränktaste förtroende. Hattpartiet deremot ansåg honom för null i det lärda samhället, men i det politiska fähuset — i Dalins smak taladt — hette han *Storswarten*. som sades vara ofantligen stark i ryggen, så att, när något stort lass skulle uppåt backarne, måste han alltid spännas före; men fick han det väl i gång, så lät han de andra få sin del att draga. Han sades vara så vig, att han kunde vända ut och in på sig, än se ut som en häst (Hatt), än som en oxe (Mössa). Han förvillade länge Inspectorn (Canzlern C. Gyllenborg), innan denne visste om han skulle ställa honom i fähuset eller stallet. Men det röjde sig slutligen. Inspectorn kunde sedan aldrig lida honom. Fähuskatten (Archenholtz) jamade efter Ulléns noter. — Ullén var flitig katheder-karl. Disputerade om Leibnitz's princeps scientia d. ä. metaphysiken; om hans idea mundi optimi (Theodicé), om atheismens och fatalismens inre samband, om natura infiniti, om skillnaden mellan sensation och imagination, om Theologens behof af philosophiska insigter; han undersökte, huruvida principium rationis sufficientis upphäfver själens frihet; han utredde om här gifves en determinata contigentium veritas; han förfäktade de gudomliga attributer-

nas incomprehensibilitet o. d. i *hundra* dissertationsparticulæ. Och den tiden voro theologi och philosophi de 2 stora ljusen på den akademiska lärdomshimlen, hvilkens zenith var cathedra superior.

Ullén var g. m. Sara Christ. Clewberg, Prosten i Bollnäs N. Clewbergs dotter, således svåger med N. Chr. Clewberg, Th. Professor i Upsala och C. A. Clewberg (Presidenten Baron Eedelcrantz's fader), Theol. Professor i Åbo. Sonen *Martin* blef sjöman. *Catharina* blef g. m. D. Hollander, Handlande i Uleåborg. *Hedvig* blef g. m. Fänrik A. F. v. Walden (månne Svedenborgaren F. H. v. Waldens föräldrar?).

(Källor: Upsala Stifts herdaminne. De la Gardieska Archivet XVI. D.)
—N.

ULLMAN, ERIK ERLAND.

Vi anföra här ett namn, som säkerligen är för våra flesta läsare obekant, ett namn, hvilket, så vidt vi känna, ej träffas i någon af våra vitterhetshistorier. Och likväl nämne vi en författare som, om icke i värde, dock till tiden är en af de förste på ett fält der vägarne numera korsa sig och författarne, eller författarinnorna, äro otaliga.

Erik Erland Ullman, son af kyrkoherden i Torp, Uddo Ullman, föddes den 18 Sept. 1749, Student i Upsala 1768. Af Landshöfdingen Frih. Hamilton kallad till huspredikant, prestvigdes han i Stockholm 1771. E. o. bataljonspredikant vid Lifregementet till häst 1776. Tog pastoralexamen i Upsala 1782, med approbatur i hufvudbetyg. Samma år, den 4 Augusti, kyrkoherde i Torp af Carlstads stift. Honorarie prost 1808. Kyrkoherde i Ed 1809. Prost öfver Vestra Dal 1811. Dog den 18 Jan. 1821.

Romanlitteraturen är numera den allmännast utbredda, näst andeliga uppbyggelseskrifter, med hvilka den flerestädes täflar. Den förste Svenske romanförfattare var, såsom bekant, kyrkoherden i Upland Joh. Henr. Mörk. En af hans närmaste efterföljare var också en kyrkoherde, i Dal, E. E. Ullman.

I den tiden brukade Herrar Biskopar skrapa sina prester för skrifter i "verldsliga" ämnen: sålunda stod t. ex. prosten Gaslander i Westbo ganska hårdt inför biskop Osander, derföre att han i en "Beskrifning om Svenska allmogen" låtit införa en skildring af allmogens seder i Westbo. Ullman fann således rådligt att utgifva sina romaner anonymt. Men

att de läsits begärligt, vill synas deraf att de följde tätt på hvarandra. Hans första arbete i denna väg var "den Svenska Fröken", Stockholm, 1780; och sedan följde flera, dels originaler, dels öfversättningar och efterhärmningar, såsom närmare kan ses af hans här nedan angifna skrifter. Af de prof vi haft tillfälle se, visar det sig att den läsande allmänheten den tiden nöjde sig med bra litet och tarfligt. — Han utgaf äfven en veckoskrift "Nattbladet", som vi ej närmare känna, och hvilken efter få numror upphörde. — Vid genomläsningen af förteckningen öfver hans arbeten, kan man ej undertrycka den anmärkningen, att han är ett besynnerligt bidrag till en prests meritförteckning.

I Hammerins herdaminne yttras: "det vore om U. både såsom menniska och embetsman mycket att berätta", men af detta myckna berättas snart sagdt intet.

Gift med 1:o Juliana Charlotta Drake, dotter af tullinspector Drake i Stockholm; dog, barnlös, 1809. 2:o med Sophia Margaretha Gran, bruksinspectorsdotter från Wermland.

[Namnet Ullman har i våra dagar burits med heder af två hans broders, prosten Magnus Ullmans i Onsala, söner, *Carl Adam U.*, hvilken kort före sin död kallades till domprost i Götheborg; och *Magnus U.*, ej längesedan död såsom prost och kyrkoherde i Uddevalla, författare till den i Sv. Litteraturföreningens tidning införda märkliga recensionen öfver C. G. Rogbergs predikningar. En tredje bror, *Uddo Ullman*, collega i Götheborg, dog i choleran 1834.]

Skrifter: Dissertatio de scientia politica ministro ecclesiæ necessaria. Præs. Sleincour. Ups., 1771. — Den Svenska Fröken. Roman. Sthm, 1780. — Prinsessans af Parthien lefverne och kärlekshändelser. Öfversättning. Sthm, 1780. — En Svensk Adelsmans äfventyr i utrikes orter. 2:dra delen (1:a delen är af annan författare, hvilken ock sedan utgaf 2:dra delen). Sthm, 1780. — Den Svenska Aktrisen. Egen berättelse. Sthm, 1780. — Den Svenske Aktören. Sthm, 1780. — Kärlek och Ädelmod eller Hortense och Melite. Sthm, 1780. — Det olyckliga Fruntimret, historisk och moralisk berättelse. Sthm, 1781. — Jean de Calais. Öfvers. Sthm, 1781. — En Svensk Grefves besynnerliga händelser. Sthm, 1782. — Nattbladet, en veckoskrift. — Alla romanerna äro utgifne anonymt.

(Källa: Hammerin, Carlstads stifts herdaminne.)

UMREISE, ERIK JOHANSSON, JOHAN ERIKSSON.

Se här en *ridderlig och senatorisk slägt i Sverige och Norrige*, med 7 Riksråder och 2 Riddare, af hvilken slägt

ir såsom martyr för sin konungskhet under striden mellan
ung och Aristokrati besjungen i vårt mångciterade Epos
a Rimchrönikan. Ättens namn skrifs på många sätt.
a Rimchrönikan berättar om Iwan *Vmreyssa.* Olaus Petri
ar denne *Umreese,* Diar. Wadst. *Ummeresa,* Jahn *Ulame-*
s, men anför dock samtida senatsbref, der personen upp-
ias, kallad *Ummereyse* och *Vmereyse.* Tibell skrifver
eise, likaså Uggla i Rådslängden.

1. UMREISE, ERIK JOHANSSON.

Rörik Umreise (skrefs också *Unnareise)* var Riksråd och
are 1362. Rådslängden III: n:o 278. *Johan Umreise* d. ä.
olikt den förres son eller bror, Riksråd och Riddare,
, hade dött före 1390. R. L. III: 326. Dennes son *Erik*
nsson Umreise möter såsom Riddare nära under ett halft
ndrade i de af Tibell granskade urkunderna från 1373,
:. 1390—99, 1402, 1406, 1410, 1412, 1414, men omtalas
m död 1425. Enligt de genealogiska tabellerna som till-
Sturehuset och nu kommit med De la Gardieska dona-
n i Lund, p. 22, var E. U. gift med Märta Algotsdotter
e, som var Bo Jonssons dotterdotter. Således var E. U.
er med Gustaf Sture, Sten Sture d. ä:s fader, Håkan
Axelssönernas farbror m. fl. myndige män. Han hade
ner *Ketill, Johan* och *Magnus.*

2. UMREISE, JOHAN ERIKSSON.

Redan derför förtjenar denne svenske man att anföras, att
befordran såsom Riksråd och hans användning såsom Höf-
nan i Norge är ett af bevisen, att under Unionen utländ-
ar ej allena fingo inlränga i Sverige, utan äfven Svenskar
o befordrade i ett af de andra Unionsriken. Detta för-
nde bör rättvisligen bemärkas. Jahn i sin historia om
nark under Unionskongerne anmärker att J. U. var en
sk, ehuru i Norge naturaliserad Riddare. Den lärde Ju-
rien J. C. Berg gör anmärkning mot Riddarevärdigheten,
ej mot svenskheten. En son af lagman Birger Pehrsson,
: Birgersson, bemärkt omkring 1340 (R. L. III: n:o 209)
m en dennes kusin, Magn. Benedictson bemärkt omkring
—34, voro också Norska Riksråder. Då i ett Norska

Rikstådets bref af 1440 Joh. Ummereyse nämnes den af de verldslige ledamöterne med 9 efter sig, så kunna sluta, att han då ej så nyligen inträdt i denna Rådmare.

Hans minne ger ock anledning att eftertänka, om alltid kunna utan närmare pröfning upprepa vår Rimchrönikas skildringar såsom trogna häfdateckningar. Jahn, granskat en stor mängd urkunder och ej blott den ena sidas bulletiner om egna och motpartiernas bedrifter, berättar i sitt anförda arbete, huru, sedan Carl Knutssons svåger Stensson (Natt och Dag) 1438 förlikt sig med Konung Erik som utnämnde honom till Svensk Marsk, K. Erik, som s Nils Stensson till Östergötland, befalde Joh. Umreise Olof Bock, med den dem anförtrodda hären, att intaga staden och anlägga på klipporna några fästningsverk Elfsborgs slott: huru allmogen i länet hyllade Konungen å samt huru höfvidsmannen Thure Stensson på Elfsborg g så hårdnackadt motstånd, att J. U. först efter 10 veckors belägring kunde tvinga honom till vapenstillestånd och förpligtelsen att öfvergifva fästningen, om ej undsättning inom en månad ankomme. Så fick Thure Stensson (Bjelke) *för sin person tillåtelse att begifva sig till Stockholm.*

Härom berättar Rimchrönikan:

Konungen skref ok til Normän alla,
Elfvisborg skulde the bestalla;
Ivan Vmreysa skulde Höfvidsman vara
Olaff Bock med honom ok fara:
The twa skulde alla Nordmän lyda
A hvat the them bjuda
The gjorde strax som Konungen bad
Ok ryckte för Elffzborg i stad,
Vid sexhundrade Hoffmän ok ej mera,
Thertill Köpstadzmän ok Bönder flera,
Ok byggia Barfrijd pa Skinnareklippa,
Svuro Elfvisborg skulde ey slippa.

Slutet på belägringen beskrifves på följande sätt:

Thure kom på en äng Elfvisborg när,
Manlika sökte Nordmän thär
Bade med armbyrst ok swa med spjut
Ok hade mange kärrebyssor uth.
Thure gaf ej ther a acht,
Han sökte them med krafft.
Illa gafvos ther Nordmän vider
The fullo swa mange döda nider
Somma fullo a knä i samma stund,
Bade sta sik för lijff ok sund,
Somma flydde åth skog ok mossa,

The glömbde bade säck ok Possa,
Harnisk ok Wäria hvat the ther hade
Epter sig i skogen lade
Ivan Vmreysa at Skinnarcklippan vände:
S(v)ara Svänske epter honom rände,
Han sprang, strax i sida Bata,
The ey kommo snart in the vordo vata;
Väl trettio vthan för Baten hängde
Swa s(v)ara Swenske then trängde.
The pa Barfrijdet woro, bode sta sik för lijff ok sund
Ok gingo aff i samma stund.
Vid tu hundrade ther slogo ok grijpo,
The andre noga undslippo.

Af utgången kan man ej sluta, hvilkendera skildringen närmast sanningen; ty som äfven Danskarne snart upp- K. Erik tro och lydnad, uppträdde en ny herre till borg och stridigheterna upphörde för någon tid. Det är troligt, att K. Eriks anförare J. U. måste i det inbör- kriget utstå mycket ondt för sin trohet mot en oduglig ; om han också ej nödgades fly från det belägrade Elfs- då hufvudstupa som Rimchrönikan framhåller. — Detta hafva tilldragit sig 1439.

I början af Juli 1440 beslöt Norska Riksrådet att sända sherrarne Joh. Umreise och Kolbjörn Gærst, jemte Bisko- i Opslo och Prosten i Bergen till K. Erik, som nu vista- på Gottland, dervid afsigten var att stödja, men ock råda ungen. I ett nytt bref, skrifvet den 23 Aug. s. å., nes J. U., den andre bland de verldslige ledamöterna. af ett rådets tredje bref af d. 10 Febr. 1441 får man , att J. U. dog innan afresan, att de 3 sändemännen be- vo sig åstad, men hindrades att genom Sundet begifva sig Konungen, då de 2 vände till Norge åter. Redan den 19 . 1440 begrofs J. U. i Wadstena med sin maka i en samma graf*).

*) De, som fästa uppmärksamhet på sinnebildsskriften i sigillerna, torde , om Umreiserne hade lika ättemärke, som en *Erik Johansson* *Jönsson,* hvilken är intagen i R. L. III: n:o 505. I en genealogi han, gissningsvis, upptagen såsom son af Johan Eriksson, belägraren Elfsborg 1439. Denne Rådsherres sköldmärke och hjelmprydnad kallas *Signum Nitri.* Ett dylikt kallas fibula cinguli i Feustelns Wap- kunst Leipz. 1744 och i Wappen-Calender utgifven i Nürnberg 1765, 104. Men Ashmole i det klassiska foliantverket The Institution, Laws Ceremonies of the most noble Order of the Garter, London 1672, oss den ordenskedja som fördes af Riddarne *of the Lilly in Na- rra,* det R. R. Erik Jönssons ättemärke förekommer i kedjan, liksom glahowederna" i både vår gamla och förnyade Seraphimer-Orden. är en cirkel, men derinom ⅭⅮ — 500+500 = 1000 = M. På

(Källor: Rådslängden. — Stora Rimchrönikan. — Jahns Da der Unions-Kongerne, samt Bilagan n:o 7. — Olai Petri Ch Diarium Wadstenense.)

UNGE, OLOF von.

V. Amiral Olof v. Unge säges vara "en af de fl på K. Carl XII:s tid lyckades att förvärfva sig någo ära till sjös." Då vi fästat kanske för stor uppmär på Carolinerna till lands, böra vi rättvist bemärka sj utmärktare män.

En Inspector Olof Olofsson Unge g. m. Kongl. Fa Jäders bruk Peter Schaeys dotter Margaretha, ha äktenskap 7 (af Lohman i Arboga Känning) uppräkna deribland en Carolin till lands, Öfverste Lieut. Pet som var en af K. Carls vakt i Bender, och en Ca sjös, Olof, som föddes d. 24 Maj 1672, blef Volontair Amiralitetet 1690, deltog i utrikes krigstjenst och i flera sjöslag, blef, hemkommen, Underlieutenant 1697 sig sedan ånyo till Portugal, derunder han blef Öfv nant 1699, hemvände, blef E. O. Capitaine 1700, var tan, som då inlöpte under Köpenhamn, der han visad vitet och munterhet", fick befäl vid öfvergången frå krona till Lifland, blef ordinarie Capitaine d. 9 O Bedref också transporter från Sverige till Reval och 1701 och 1702. År 1709 kommenderade han fregatte nix, då han en gång med 300 man lopp in till manländska kusten, bortjagande Ryssar från retran terna så hastigt, att magasinet, 6 stycken och 4 efterlemnades, hvaraf U. vann beröm "för tapper conduit." År 1710 anförtroddes honom örlogsskeppe manland, med hvilket han alla år gick till sjös, dels vudflottan var ute, dels ensam med kryssningar och

---

det sättet tryckte man länge *Mille*. Ashmole upplyser, efter s lor, att figuren är ett M. *made after the fashion of a Saxon* Den angelsaxiska runan M. liknar 2:ne D med halfcirklarne st hvarandra. Och M. betyder Maria. Inom ovalen, som ä "Hängjande", ser man en *flower de lis* af guld. Lilium var e epithet i Cantilenerna. Liljeorden i Navarra stiftades af K. G af Navarra 1048 och gafs för bragder i kriget med syfte att j rerna ur Spanien. Har en svensk med sin bildning från Tysl eröfrat denna sinnebild och öfversatt Cirklens eller Ordenstecknets i Umreise? Ett liknande ättemärke förde i Norge Lagretsmannen Thorald Berdorsson 1435—44 (n:o 143 bland sigillaftrycken Samll. IV D. 1 h.).

1711 och 1714 i Dec. och Jan. månader med transporten Wismar under Amiral Wattrangs öfverbefäl. Blef den 5 . 1712 adlad (n:o 1465). Den 6 Aug. 1715 Commendeur; d. 4 Oct. Schout by nacht; 1734 d. 21 Jan. v. Amiral, mera tillika Commendant i Carlskrona. Dog under det bivistade gudstjensten i Carlskrona amiralitetskyrka d. Maj 1737. Hans maka, R. R. G. Palmfelts syster Catha- Palmfelt, hade dött redan 1726, om hvilkens död berättas byggelseskriften: "Sannfärdig berättelse om en Svensk lig frus saliga död och afgång af verlden," utgifven 7.

Sonen Gustaf v. Unge var Lieutenant vid K. Amiralite- 1737; en dotter, Sophia Maria, var gift med Capit. C. G. Feilitzen; en dotter, Charlotta, g. m. Capitainelieutenanten Bornemann. Dottren Ulrica var 1737 ännu ogift. 1763 terades v. Amiral O. v. Unges broders, Öfv. Lieut. P. es son, Peter Otto, också Öfv. Lieut., hvilken ätt ännu lefver.

(Källor: Adliga matriklar. — Lohmans Arboga Känning. — Låstboms Höfd.-minne.

UNGIUS, JOH. PETRI,

perintendent i Kalmar 1611, — som "deltog personligen i sta- s försvar, derunder man hörde honom med klar röst ut- a ordres bland krigsfolk och borgerskap, då han tillbaka- g flera anfall och eldade med sitt exempel till mod och trängningar," — förtjenar att ihågkommas.

Han var född i Hultsjö i Jönköpings län omkring 1570. Fadren Petrus Petri Ungius var i K. Eriks tid prest på eppsflottan, har troligen 1559 följt K. (electus) Erik som prest till England, och var ännu hofpredikant i K. Johans . Riksdagsman 1590. Satt Kyrkoherde i Hultsjö "i hela åren." Sonen Johan studerade i Wexiö, Upsala och Wit- berg, der han blef Magister, fick K. stipendium vid mötet Upsala 1593, blef Rector Scholæ Cathedralis (ej trivialis), edes Consistorialis i Wexiö 1597, redan 1600 gift med Helena, dotter af Borgmästaren i Nyköping Magnus Jo- nsson (en J. Gothrænus, Smol., skref dervid vers), och f sedan g. m. Margareta, hvilkens fader Nils var Kyrko- rde i Bringetofta, således syster med Professor Isr. Brin- s i Upsala. Domprost i Wexiö 1603, då han i vecko- edikningarne utlade hela Genesis. Superintendent i Kalmar

d. 30 April 1607. Fick på Örebro riksdag 1611 [illegible] viga prester, "efter som stichtet i sig sjelft [illegible] ofta i hastighet fordras af honom predikanter på [illegible] flottan." Var ledamot i en Comité till kyrkoordning[illegible] år 1572 revision. K. Carl IX betygade Superintenden[illegible] särskildta välbehag för hans uppmaningar till tro[illegible] krigsfolket, då han under belägringen gaf sig in på [illegible] Då fästningen genom Sommes förräderi gifvit sig, [illegible] sin fara och begaf sig till Rumskulla lediga [illegible] hvilket han innehade till 1614, derifrån skötande K[illegible] stift, dit Tuna läns och Sewedes prosteri hörde till 16[illegible] en del af Kalmar län lades till Linköpings stift. Under maren 1612 ofredades U. äfven i Rumskulla af Dansk[illegible] som bortröfvade all hans egendom. K. Gustaf Adolph[illegible] af den 24 Nov. s. å. confirmerade honom tionden [illegible] utlagor, till en ringa ersättning för det lidande, [illegible] gått. Han hade s. å. den 2 Oct. hållit prestmöte i L[illegible] med dem af sina prester, som kunde der samlas. På [illegible] sköttes superintendenturens pligter af Kyrkoherden B[illegible] Theodori i Gerdslösa. Vid K. Gustaf Adolphs kröning sjuknade U., hemfördes och dog i Kalmar, der han beg[illegible] stadens kyrka. Biskop Petr. Jonæ Angermannus i W[illegible] höll likpredikan. Hans portrait, väl måladt, pryder Ka[illegible] Domcapitels sessionsrum. Hans enka blef gift med den Prosten i Weckelsång Arv. Tiderus. En dotter *Brita* g. m. N. Eschilli, sedan Superintendent i Kalmar; *Cath[illegible]* blef g. m. L. Wallerius, Prost i Högsby; *Elisabeth* med p[illegible] sångaren Prosten Laur. Laurinus i Häradshammar. E[illegible] Petrus Ungius blef L. L. O. O. Lector i Kalmar.

Skrifter: Epigramma posthumum in Ethicam Christianam Cl. D. Paulini Gothi. Strengn. 1621. 4:o.

(Källor: Clerus Calmariensis. — Ny Smål. Beskrifning. — Lin-köpings stifts herdaminne.)

UPMARCK, JOHAN,

se *Rosenadler, Johan,* XII B. p. 203 följ.

UPPSTRÖM, ANDERS,

är född på Hammarby Bruk i Gestrikland och Ofvansjö ken den 29 Juni 1806. Föräldrar voro dagakarlen Erik ström och hans hustru Catharina Andersdotter. Redan

ossen håg och lust för boken; men då föräldrarne
aknade tillgångar att låta honom erhålla någon högre
ning, blef han af församlingens presterskap, i synner-
Comministern Lars Backmark, till det bästa recom-
d hos numera aflidne brukspatronen *Thore Petré* *),
edvilligt åtog sig att blifva ett stöd för den medel-
ȷen, ett åtagande, hvars uppfyllelse både då och allt
låg brukspatronen nära om hjertat. Gossens för-
ꞁunde derföre låta inskrifva sin son i Gefle trivial-
vilket skedde höstterminen 1818. Tre år derefter
intagen på Gefle Gymnasium, och efter ytterligare
ꞁudent i Upsala höstterminen 1824. Förestod sedan i
venne nybildade folkskolor, den ena på Hammarby
h den andra i Presthytte by, Thorsåkers socken.
e derefter några år dels med egna studier både i
ch i hembygden, dels ock med conditionerande. Con-
es till Collega i första afdelningen af Upsala Cathe-
ı från och med den 1 Maj s. å. och ordinarie Collega
den 30 Juli 1834. Fortfor med undervisningen i
'delningen till slutet af vårterminen 1843; transpor-
edan till tredje afdelningen. Constituerad Adjunct i
lass af samma Cathedralskola den 10 Sept. 1845.
Gothicæ Docens vid Upsala Academi, med bibehål-
adjuncturen vid Cathedralskolan, den 21 Dec. 1850.
ır, såsom Adjunkt, i Grekiska och Hebreiska. — Herr
jort sitt namn kändt genom värderika arbeten på
erige förut endast af högst få (egentligen endast
och Ihre) odladt kunskapsfält, nemligen genom sina
r om den moeso-gothiska litteraturen. Det var allom
ıvilken rik skatt, ensam i sitt slag, Upsala Univ.
ɩ eger uti den s. k. Codex Argenteus; men dess
r på långt när icke till den grad kändt och erkändt,
blifvit genom Herr U:s lärda flit och forskningsmö-
de tvenne arbeten, som utgöra frukten af hans stu-
etta håll, utgafs "*Aivaggeljo þairh Matþaiu* eller
erna af Matthæi Evangelium på Göthiska jemte Ord-
ɾ och Ordböjningslära," såsom Academisk Afhandling

---

vare sagdt *Thore Petré* till berömmelse, under det nu så
m anser sig vara *a man of Things* dömmer så hårdt om de
ɔunds, öfver hvilkas död man lyckönskar sig. Men skulle
ɩf 1854 kommit till de resultater, som vunnits, utan att stor-
ırswärd och jordbäfningen Petré och elden And. Danielsson —
la var så mycket *ljud* —, ej gått förut? *Suum cuique.*

i Upsala 1850. Denna afhandling belönades af Svenska mien med den mindre guldmedaljen s. å., samt erhöll en tig anmälan i 2:dra quartalhäftet af Rudelbachs och G "Zeitschrift für die gesammte lutherische Theologie und Leipzig 1852. Det andra arbetet "*Codex Argenteus sive S* Evangeliorum Versionis Gothicæ Fragmenta, Upsaliæ MD för hvars utgifvande, jemte undervisnings meddelande tiska språket, U. i treane*) år åtnjutit det af Rikets till befrämjande af sådana studier, hvilka ej tillhöra liga undervisningsämnena vid rikets Universiteter, anslag, stort 600 Riksdaler banco årligen, utom visst antal exemplar, som till Kongl. Ecclesiastik-mentet aflemnats, belönades af Svenska Academien Dec. 1854 med det kungliga priset (300 R:dr B:co). varen vederfors dessutom sednare på aftonen samma äran att från den vidtberömde Germanologen Jacob få emottaga ett längre bref, meddeladt genom Kongl thekarien m. m. Rydqvist, hvaraf början må meddelas Andreas Uppström zu Upsala Jacob Grimm. Innig und überraschung hat mir die glückliche ausführu Ulphilas gemacht, welchen ich durch herrn Rydqvist habe und wofür ich herzlichsten dank erstatte. We hätte es sei an dem unsterblichen texte nichts m nicht viel mehr zu thun, den widerlegt Ihre ar der neue und glänzende berichtigungen hervorgehe tritt auch Schweden wieder in den seit Ihre fast ve kreis dieser philologie zurück, welche unsere un heiszen kann, und zeigt sich des kostbaren besitzes von neuem würdig. Wie erwünscht ist bimampjo τηρίςαιν &c. &c. Berlin 12 Decemb. 1854" **).

U. blef den 1 Juli 1839 gift med *Maria Charlo* (f. 1812), dotter af f. d. Löjtnanten vid Kongl. Armé Grosshandlaren i Gefle Isak Wilhelm af Uhr († 1 Fredrika Charlotta Eneroth († 1846). Barn: Maria Catharina (f. 1840); Andreetta Charlotta Wilhelmina Anders Erik Wilhelm (f. 1844); Carl David Theodor Robert Vitalis (f. 1847); Gustava Mathilda (f. 1849) Fredrik (f. 1850).

Skrifter: Utom de i texten anförda: Uppsatser och recensi och Frey, stundom blott med signaturen U—m.;

(Källor: Enskildta meddelanden.) C

*) Under ytterligare 3 år beviljades samma anslag d. 25 Jan

**) Denna Cod. Arg. aftryck här dock verkställts med latin som uti in- och utländska tidningar uppgifvits, moesogöthiska

URNE, CHRISTIAN, KNUT.

1. URNE, CHRISTIAN.

Å n:o 22 bland vår adel intogs 1664 en slägt, som i
ıark haft ett stort anseende. Men vi lära bland sven-
räknat blott 2 af detta historiska namn, Christian och

Saxo omtalar en *Uhrn* ex nobili familia danica, hvilken
10 sändes till Kejsar Carl den store, då riksgränsen
ın Saxar och Danskar skulle bestämmas. Man har se-
ɔj träffat hans namn i de samtida anteckningarne rörande
ıget mellan Kejsar Carl och K. Hemming. I de fran-
ı annalerna kallas en af sändemännen *Turdimule*, hvilket
nan läser *Tykmule* "d. ä. *tjock* i *mulen* eller *käften*."
eta ej om Saxo i ett dylikt appellatif funnit en Uhrn
nog hafva många af slägten varit äfven i ordet djerfva
, eller, der andra t. ex. läsit Orm, han tyckt sig finna
. Ole Worm fann "de Urners" vapen — ett afhugget
örnelår med gyllne ben och klor, rödt i snitten — på
olländsk kyrkogård, der familjgrafven i forntiden skall
varit. Liljegren såg deremot i vapenbilden — en
ande ugn, hvilken han ansåg föreställa skärselden, hvarur
enniska sig höjer. (Runlära p. 135). Det är således
att lemna de urgamle Urnerne i kritikens skärseld.
·ien hinner blott till Saxos tid. En *Claus Urne* var Drott-
Dagmars hofmästare 1210. En *Carl Johansson Urne* var
rotzet Christer Nilsson (Wases) dottersons dotterson.
e *Herr Jörgen* (Urne)" hade 10 herrgårdar, och 23 barn
ktenskap, deribland den märkvärdigaste inom ätten, *Lage*
Rikscanzler, Doct. Juris, Biskop i Roskild 1509,
den äran att af Biskop Nordin anses såsom sam-
nidare af Saxo. En *Claus Urne* till Belteberga, var
m Magister, Domprost i Lund och Landsdomare i Skåne,
.t Riksråd, med 10 barn, död 1562. *Lave Urne* till
p var Höfvidsman på Elleholm, Landsdomare i Skåne,
us, ingeniorum Amator.

Christian Urne föddes d. 26 Maj 1626 på Kronoborgs
Fadren *Jörgen Urne* var Befallningsman i Christian-
slutligen Riksmarsk, modren Marg. Marsvin. Jörgens
Axel Urne var Rikscanzler. Dennes far *Knut Urne*,

K. Fredrik I:s Råd, var en son af "*store Herr* ... Christian U. ärfde efter sin mor Marsvinsholm, Sa... Hunnestad, då modren dött 1650. Fadren, som skref si... Asiöf, dog 1642. Då Chr. Urnes skånska gods gen... kildska freden kommit under svenskt välde, skynda... icke att hylla Svenska Kungen, hvarför godsen ... des och gåfvos till Riksamiral G. O. Stenbock. M... holm taxerades då till 734 tunnor hartkorn. Då efte... den skånska adlen fick sina gods åter, ville Sten... hålla hvad han fått. Dock såg han att köp blef ... Efter 732 tunnor hartkorns afkastning böd han 22,02... Men Chr. Urne vardt ifrig svensk, blef Öfverste för ... bottens regemente och räddade sitt Marsvinsholm. "H... fordran, skrifver Barfot, bevisar såväl hans förtjenst... tid, då verklig tapperhet allena banade vägen till kri... som hans anseende, då honom såsom (nyligen) dansk... troddes en så vigtig beställning. I denna befordran ... ser vederbörandes politik, som ville förbinda sig en be... herre, men likväl aktade sig att placera honom ann... än i en landsort, der hans naturliga tillgifvenhet fö... mark ej skulle kunna lända Sverige till förfång. H... jande tiders regering alltid på lika sätt bemött Skån... nare, så hade man aldrig på någondera sidan haft an... till klagomål."

Vid riksdagen 1664 se vi Chr. Urne näst eft... Ulfeldt vara pådrifvaren till den högre plats, skånsk... fick. De, heter det, talade hvarandra i munnen. ... adlen bör derför i stor berömmelse hålla dessa herr... kas förtjenst det hufvudsakligen blef, att Skånska adl... kom till jemnlik ära och lycka med den gamla Svensk... De ofrälse kunna tacka herrar E. Ulfeldt och Chr. U... den skånsk-danska adlen vardt så decimerad. Ty ge... lemna rum högt upp i andra klassen åt några få ... slägter, vardt adlen försonad och vunnen. Den stor... af låg-adel, ja t. o. m. senatorisk utan stor rikdom ... blef aldrig introducerad. Och derpå vann Sverige ... synpunkter.

Chr. Urne dog på Marsvinsholm den 24 Mar... Han hade då i 13 år varit gift med Ida Daa, dotter ... amiralen Clas Daa. Hon var född 1622 och dog ... svinsholm 1668. Båda äro begrafne i Balkåkers kyr... tarne å kistorna hafva uppsatts i choret, sedan grafv... fylldes. Han lär dött barnlös, och slöt sjelf sitt adlig... mer. Egendomen såldes till Holger Thott.

2. URNE, KNUT.

Den "store herr Jörgen" hade en broder Lave till Belteberga, som säges vara den förste Urne i Skåne. Han är K. Christiern II:s man 1523, Riddare och Landsdomare i Skåne, död 1530. En hans ättling *Knut Axelsson Urne* egde Axelvold och Möllarp, då Skåne kom under Svea välde. Denne var en af de herrar, som undertecknade Malmö recess. Och dessa subscribenter af 1662, så förgätna af dem, som njuta förmånerna utaf denna frihetsvinst, vunnen åt ett eröfradt landskap långt efter seger och fredsslut, borde evärdeligen äras af ett landskap, som med större bördighet än det gamla Sverige, hvilket bestått blodet och myntet till segren, drager ännu så väsendtligen lindrigare *skattebördor*. Man jemnföre ett kronohemmans inkomster och skatter i Skåne och Småland! Det gamla Sverige kan deremot afundas de lycklige *aristokraterna* deras eröfrade "privilegier." Hvarje "enormt" egendomsvärde i Skåne har en ej ringa förklaring i — Malmö recess. — Men U:s efterkommande voro släta hushållare. Den siste dog i största fattigdom i ett gatuhus i Kågereds by, hvilket egaren af Knutstorp af barmhertighet lät honom bebo. En hans syster, enka efter Borgmästaren i Helsingborg B. Pihlcrona, reste ännu 1730 omkring på herre- och prestgårdar som stortiggerska — den sista Urne i Sverige.

(Källor: Barfods Skånska märkvärdigheter. — W. Thams Riksdagshist. — Anförda skrifter.)

URUP, ERIK PEDERSSON.

Detta, i Danmark så utmärkta, namn skymtar man knappt inom Sveriges historia, utom der fiendtliga anförare af detta namn framstå i blodig åminnelse.

I Rådslängden af Uggla införes *Erik Pedersson Ugrop*, Väpnare 1456, Höfvidsman på Örebro s. å. Död 1457. Han säges hafva fört i vapnet en sparre och på hjelmen 2 horn. Men ett sådant vapen förde en Nisse Pedhersson, Foghat pa Opensten, i sigillet: Nicolaws Petri S. Diplom. De la Gard. n:o 27. Han bevittnade, jemte Odde Ulfsson Häradshöfding i Kind, 1413 på Braghnem ett inbördes testamente mellan makarne Giordt Götson och Helena Hindrixdotter. I Stiernmans Höfdingaminne anföras ej några fogdar på Oppensten.

Der hafva dock funnits *Nisse Pedersson* (Sparre), *Marquard Lingo* (Orm på bjelke) och *Mårten Grabo* (Lejon ofvan schacktaflad bjelke), hvilken senare öfverlemnade fästningen till Engelbrecht, som den förstörde. Men har här ej skett någon förvexling, så att Erik Pedersson Ugrops eller Urups vapen beskrifvits efter ett Nisse Pederssons? *Ugerup-Ugrop-Urups*-ätten förde ett slags horn eller ock skorpionsstjert i skölden. För närmare undersökning må dessa rader hafva inflytit. — Erik Urups fader *Peder Jenssen Urup till Ugerup*, gift med Agneta Geed, var son af *Jens Holgersson* till Ugerup, hvilken var gift med 1:o Kirstin Ovesdotter, 2:o Ingelof, Matts Gustafssons dotter (3 rosor kring en sparre), hvilken var svensk och torde gifvit ättlingarne svenska gods. Hr Peders fader, *Röde Holger Jenssen* till Ugerup, var son af *Jens Holgersson*, ättefadren i Skåne, på hvilkens grafsten står *Johannes Holgers de Ugarp*. Han förvaltade Höfdingdömet i Skåne i Augusti månad 1352. Den decharge han derför fick, är qvar. Hans vapen ses å hans grafsten i S:t Petri kyrka i Ystad. (Aftagen i Rönnbeckska Samlingarne å Lunds Bibliothek.) Han dog 1392, var g. m. Christina Axelsdotter, död 1378. *Erik Pedersson Urups* dotter Christina blef g. m. Erik Pedersson Ryning, Svensk Riddare och Riksråd 1466. Sonen *Peder Eriksson Urup* var Ståthållare på Warberg 1515, g. m. Christina, Thord Svensson Stores dotter. Mon. Ullerak. p. 104. En dotter *Märta Pedersdotter Urup* var g. m. Christer Gregersson (Leijonhufvud). Ovisst är om *Erik Ugerup*, hvilken var Daljunkarens gynnare, var en son af *Peder Eriksson*. Se Norska Saml. I B. 3 h. p. 485. — Må oss förlåtas, att vi äfven nämna URUP eller UGERUP, ARILD, Axel Urups och Anna Trolles son. Dennes namn inflätas genom åtskilligt i vår historia. Han föddes på Sölvesborgs slott i Bleking i Jan. 1528, gick i Herrevads klosterschola i Skåne, var cavalier hos statsfången Christian Tyrann på Kallundborgs slott, blef vid K. Erik XIV:s kröning dubbad till S. Salvatorsriddare i Upsala domkyrka, der han stod omgifven af nära slägtingar, morbröderna Erik och Thure Trolle, kusinerna fruarne Nils Rynings, Gabr. Oxenstjernas, Lars Sparres, Erl. Båths, Carl de Mornays och Joh. Natt och Dags. Blef sedan svensk fånge 1564 d. 12 Aug. vid sjöslaget i Kalmar sund. Under tiden spordes andra bejla till hans fästmö Tale Tagesdotter Tott och hennes trohet sattes af föräldrarne på hårdt prof, helst de ansågo, att svenskarne aldrig skulle släppa ur fängelset en så braf hjelte. Då begärde U. af Sveriges Kung att få resa hem och fira sitt bröllop, förbindande sig att

vända till bojorna, sedan han skördat den gröda han vid hemkomst om våren utsådde. Det medgafs. Han kom Urup, enleverade jungfru Tale från Näs, besådde alla arne med tallfrö och firade bröllop. (Detta skedde 1565.) Svenskarne kräfde hans återvändande, insände han bevis grödan ej ens ännu uppkommit, mycket mindre blifvit ig att skörda. Och man lät bero med den fintliga uppckten af ett sätt att hålla ord och ändå ej behöfva lemna och maka. Men danskarne gåfvo dock Hogenskild Bjelke till ersättning. Urups furskogar stå än i dag på den mla åkerjorden. Nya åkrar uppodlades för säd. — Utvexgen 1569 är historisk. Furskogsplanteringens anledning allmän sägen.

Arild Urup blef slutligen Slottsherre på Helsingborg. Vid slottsporten derstädes byggde han ett eget fattighus och hade byggt ett på Ugerup. Scholungdomen i Helsingborg blef mycket omhuldad. Han utmärkte sig, efter Kyrkoherdens i Helsingborg personalier, för ovanlig nedlåtenhet mot ringare personer, var en far för sina bönder och gynnade allmogen i hvad han billigt kunde, sägande ofta: det var de, som trälade för det herremannen hade godt af. Och mer än en gång betalte han af egen kassa sina bönders kronoutskylder.. Han jordfästes i Helsingborgs kyrka 1587.

(**Källa** (utom i texten angifne): Helsingborgs historia af E. Follin, utg. af Wieselgren, p. 286—289.)

UTFALL, JOHAN VON,

hör, liksom O. v. Unge, till de minnesvärda Carolinerna till sjös.

Son af Rådmannen och Bancocommissarien Jacob Utfall och Maria Kuyhl, Öfv. Lieut. J. Kuyhlenstjernas syster, föddes Joh. Utfall i Götheborg d. 8 April 1681; valde tidigt sjöyrket och blef 1697 Underofficer vid K. Amiralitetet. Begaf sig med vederbörligt tillstånd s. å. öfver Italien till sjötjenst i Medelhafvet, der han som Constapel bildade sig för det valda yrket. År 1702 gick han i tjenst på engelska flottan och bivistade campagnen i d. v. krig. Återkom 1703 till Carlskrona och gjorde 1704—05 Lieutenants tjenst på skeppet Wachtmeister under ryska kriget, fördt af Amiral Corn. Ankarstjerna. Fick fullmakt af Amir. Colleg. 1706, Kongl. confirmation 1707. Blef s. å. commenderad på en fregatt under nämnde Amiral; men 1708 medgafs honom att ånyo idka

utrikes sjöfart. Han upphandlade i Amsterdam ett skepp, som varit honom förut anförtrodt, och var färdig utgå, när han hemkallades 1709, anställd som Capitaine vid Skaraborgs regemente. 1712 utnämndes han af K. M:t till Amiralitets-Capitaine och bivistade som flaggcapit. s. å. sjöexpeditionen under Amiral grefve Axel Leyonhufvud, då U. gjorde åtskilliga priser. Förde 1713 commando öfver 3 skepp, kryssade i Nordsjön, uppbringade till Götheborg en dansk Islandsfarare. 1714 hade U. också befäl öfver 3 örlogsskepp och en brigantin, med hvilken han kryssade till svenska kustens betäckning i Kattegatt. Bivistade 1715 på Enigheten sjöexpeditionen mot Danska flottan utanför Landt-Rügen, hvarvid han uppförde sig så tappert, att, oaktadt den svenske commenderande Amiralen Henck genast blef skjuten, fortgick actionen så att ingen märkte förlusten; den danske v. Amiral Juel stupade under den vådliga leken. U. blef Commendeur d. 5 Aug. s. å. Adlad med namnet von Utfall d. 15 Juni 1716, introducerad 1719 (n:o 1502). Sändes 1716 af K. M:t till Görtz i Haag; vid återresan, på ett handelsfartyg, blef han utanför Götheborg tagen af danske v. Amiralen Tordenskiöld och förd till Norge. Återkom 1719. Samma år den 21 April uppläste Statssecreteraren v. Höpken i Secreta Utskottet Commendeur Utfalls berättelse om danska arméens förehafvande i Norge, der ett anfall mot Sverige syntes beredas, belysande Tordenskölds plan, som syntes afse att blockera Götheborg, hvarför Rådet redan beordrat Öfverstarne och Öfverstelieutenanterne att gå till sina regementen och sätta dem i stånd m. m., hvarvid Landtmarskalken tackade H. M. för hennes omsorg om försvarsverket. Snart fick U. hämna sig på de danske. Natten mellan den 31 Aug. och 1 Sept. s. å. bemästrade han sig med 4 små galerer och några slupar, i Tordenskölds egen åsyn, 9 fartyg från Danska Escadern, hvaribland en galere, hvarpå han sjelf med slup gjort abordage, samt tvenne pråmar, en bombardergaleothe, ett fartyg, fullastadt med krut, och fyra transportskepp, hvilka han alla förde såsom priser till Götheborg. Blef d. 31 Aug. 1722 Schoutbynacht. Afgick som Abgesandt till Algier, der han d. 5 April 1729 slöt den första freds- och handelstraktat emellan kronan Sverige och bemälte republik, "till Konungens nådiga nöje och Rikets Ständers välbehag." Chef för Götheborgs Amiralitet sistnämnde år. År 1736 blef han v. Amiral, Commendeur af Escadren i Götheborg och Præses i Amiralitets-Commissariatet. År 1742 d. 13 April Amiral och Amiralitetsråd. År 1743 d. 9 Nov.

hef för Amir. Volontaireregementet. S. å. lemnades honom mmando öfver flottan, tills R. R. grefve Taube hann att tsamma öfvertaga, förut sysselsatt att från Pommern öfverföra en valde Kronprinsen Adolph Fredrik. Riddare och Comendeur af Svärdsorden med stora korset d. 16 April 1748. og i Carlskrona d. 11 Mars 1749.

På Amiral J. v. Utfalls nummer introducerades 1719 ckså, såsom d. 15 Juni 1716 adlade, bröderna *Jacob*, Capit. id Amiralitetet; *Peter*, Commendeur ibm, och *Carl*, Capitaine id Westmanlands regemente, sist Drabant; men på ett eget ummer (1509) introducerades 1719 såsom d. 25 Aug. 1716 dlade bröderna *Wilhelm*, en Commerciepresident i Götheborg med en utomordentlig vidsträckt credit bland köpmännen in- och utrikes," samt *Christian*, en af fångarne vid Pultava, död som Major samt Corporal vid Lifdrabanterna. Tvenne grenar fortlefva.

[En Utfall var ej längesedan Häradshöfding. Öfver en ans dom klagade en vän till öfverdrift af ordlekar i Hofrätten, lutande sina besvär: Detta *infall*, mot lagen ett *anfall*, som Herr *Utfall* gjorde i *nödfall*, bör ej kunna vinna Hofrättens *ifall*.]

(Källor: Stiernmans och Rehbinders Adelsmatriklar. — Cederschjölds Riksdagshistoria.)

UTTERHIELM, ERIK.

En Utter, ovisst om af Pehr Månssons slägt, hade en on Måns U., Assessor i Svea Hofrätt, som adlades 1692 n:o 1243), med namnet *Utterhielm*. Dennes son *Erik Utterhielm*, född d. 14 Sept. 1662, ingick efter sina akademiska tudier vid hofvet, der han blef Kammarjunkare, sedan Kammarherre hos Enkedrottning Hedvig Eleonora. Han är namnkunnig som en i fäderneslandet qvarblifvande elev af Ehrenstrahl i målarekonsten. Han har i miniatur utfört, ej utan ärdighet, enligt Hammarsköld, med mycken berömmelse och yckligt, enligt andra konstdomare, flera så historiestycken om porträtter. Porträtter af K. Carl XI:s och hans gemåls ärmaste förfäder, liksom DD. MM:s barn, förvaras på Drottningsholms slott och, enligt Svenskt Konversations-Lexicon, inna beundran för den skicklighet, hvarmed de äro utförda. Han dog d. 25 Juni 1717 ogift, slöt sin ätt och begrofs i Lofö kyrka.

Arbeten: Arbor Genealogica: en miniaturmålning, framställande Enkedrottning Hedvig Eleonoras förfäder å fäderne och möderne, enligt originalporträtter. Arbor Genealogica öfver Carl XI, på samma sätt behandlande originalporträtter.

(Källor: Adelsmatriklen. — Hammarskölds föreläsningar öfver de bildande konsternas historia. — Holmia litterata p. 47.)

TILLÄGG:

ULFVENKLOU, HENRIK, HENRIK GUSTAF.

1. ULFVENKLOU, HENRIK.

En rik handlande, Henrik Wulf i Stockholm, född den 22 Mars 1602, gjorde kronan ansenliga penningeförsträckningar, blef hofkassör 1642, rådman i Stockholm 1646, slutligen commissarius i kommersekollegiet; adlad i Maj 1654 med namnet Ulfvenklou (n:o 610). Efterlemnade vid sin död (1 Jan. 1661) sonen *Henrik U.*, född 1636. Denne egnade sig åt krigareståndet. Öfverste för Kalmare (eller Smålands andra) regemente till fot 1674; kommendant i Kalmar efter Charlier, öfverkommendant i Kristianstad 1676 samt v. landshöfding i Kristianstads län; skjuten i duell 1677.

2. ULFVENKLOU, HENRIK GUSTAF.

Sannolikt son af major Henrik U. och friherrinnan Engel Cronhjort. Denne nekromant — den förnämste i triumviratet Björnram, Boheman, Ulfvenklou — var löjtnant vid Finska afdelningen af armeens flotta då han, en ny profet, anlände till Stockholm 1783. Spelade en tid en stor roll, och var, efter Reuterholms utsago "stormäktig" och att likna "vid en Mahomet." Deltog i Finska kriget. Sedan undanträngd af Reuterholm, försvinner hans namn ur historien. Lärer dött i hög ålder såsom f. d. major. — Hans ende son, om hvilken vi minnas oss hafva hört fördelaktiga vitsord af hans fordna kamrater, var löjtnant vid Kronobergs regemente. Omkom vid ett jagtparti, skjuten af våda med sitt eget gevär. — Ätten är utgången.

Då nekromanten U. otvifvelaktigt spelat en betydande roll i slutet af förra seklet (se Bergmans minnen III, Bil. 10, 11), hafva vi, ehuru i saknad af närmare uppgifter till hans lefnadsteckning, velat anföra åtminstone det ofvan sagda, till en erinran för dem som vilja närmare studera tiden och mannen, samt hänvisa till de oss bekanta källor i hvilka något om U. eller hans slägt förekommer.

(Källor: H. Spegels diarium. — Stiernmans Adelsmatrikel och Höfdingaminne I o. II. — Barfods märkvärdigheter bland Skånska adlen. — Bihang till ny Smålands Beskrifning. — Minnen ur Sveriges nyare historia, samlade af B. v. Schinkel, författade och utgifne af C. W. Bergman.)

Rättelser och Tillägg,

som de i XIII B. p. 256 f., XIV B. p. 394 f., XVI B. p. 393 f., XVII B. p. 257 f., XVIII B. p. 378 f., XIX B. p. 474 och XX B. p. 349 f. anförda.

Anm. Ett alphabetiskt register från och med XII bandets början, i full likhet med de register, som infördes i I—XI banden, kommer att meddelas, då andra serien af U., V. och W. afslutats.)

XII B. Bokstafven R. (utom de i XIII B. p. 256, 257 och XVI B. p. 393 anförda).

P. 71 r. 11 tillägg: C. v. Linnés hedrande omdöme om N. Reuterholm, se Giörwells Brefvexling V B. p. 67 följ.
81 r. 2 nfr. not läs: till *vinnande af* Tiaren.
83 r. 13 blott en, läs: blott *på* en . .
102 r. 11 otäckt läs: o*be*täckt.
137 r. 7 nfr. läs: gyllen hjelm.
140 2 stycket r. 6 läs: Widku*n*ssons . .
142 r. 7 läs: Hafth*o*rssons
144 r. 18 läs: *samma år*, enligt . . .
149 r. 2 dotterbarn, läs: dotterbarn*s*.
153 r. 22 läs: *och* placerades . .
155 r. 1 läs: *i* Lidom.
164 r. 1 tillägg: Om Joh. Thuresson Tre Rosors förhållande till Gustaf I se Dalin S. R. H III. p. 276—280. Om hans krigsbedrifter i Skåne, se Biogr. Lex. XXI B. p. 368 följ.
165 r. 25 Märta, läs: Mä*t*ta.
166 2 st. r. 2 står: 1543 läs: 1550 el. 1553.
171 r. sista, tillägg som författarenamn *Vilh. Faxe.*
183 r. 8 nfr. varit det, läs: *uppenbarat.*
201 in medio H. läs: *N.* Stobeus.
272 r. 9 nfr. läs: Philola*l*us.
273 r. 16. 17 läs: Hede*n*storps &c.
354 3:dje st. r. 4 Swamberg, läs: Swa*n*berg.

XIII B., Bokstafven R. (fortsättning).

P. 12—15 Se Autobiogr. i *Gömdt är icke glömdt*, IX.
33. öfverskrift: *Rutström, Carl Birg.* läs: *R., And. Carl.*

Data att tillägga i A. C. Rutströms biographi, här på ett ställe sammandragna:

Anders Carl Rutström föddes i Luleå d. 30 Nov. 1721. Stud. i Upsala. Prestvigd. Commin.-Adjunct i Storkyrkoförsamlingen i Stockholm 1745. E. o. Pred. vid Kongl. Artilleri-regementet i Stockholm. Hans anseende som predikant var snart så stort, att Riksens Ständer 1756 underdånigt anmälte honom till anständig befordran vid första sig yppande tillfälle. Han utgaf *Välment tal på Tacksägelsedagen d. 27 Jun. 1756* (tillegnad R. Ständer),

hvilket Artilleri-Chefen, den så namnkunnige Augustin Ehrensvärd, begärt på trycket. Den liberale predikanten yttrar, och Giörwell upprepar vid recensionen i Svenska Mercurius, att icke något annat än lagbundet regeringssätt står att igenfinna i den H. Skrift. Han gör en "hiskelig" målning af det som skulle blifvit Stockholms utseende, om den "fördömda" revolutionen kunnat verkställas. Dên 11 Nov. s. å. skyndade Theol. Faculteten i Greifswald, underrättad om Ständernas förord, att promovera S. M. Adj. och E. o. pred, A. C. R. till Theol. Doctor. I Apr. 1758 blef han Kyrkoherde i Ladugårdslands församling. Se nu tillägget XIII. p. 245 f. Var bland dem som arresterades d. 19 Aug. 1772 och uppgifves död i fängelset d. 27 Oct. 1772. Ett betänkligt omdöme om R. tillskrifves Tollstadius XVIII B. p. 286. Dottren Carolina, se *Weltzin* i XXII B.

P. 55 r. 10 tilltrodde läs: *ansåg*.
88 r. 19 läs: förklar'de.
90 r. 18 står: lära läs: *lär*.
103 st. 1 sista r. tillägg: Död i Febr. 1853.
107 not *) tillägg: En Magn. Aestonis Rålam har egt det ex. af Revelationes S. Birgittæ, som nu tillhör Lunds Bibl.
110—112. Öfverst bör stå *Bror* Andersson. Flere dylika fel lemnas oanmärkta.
130 jmfr XXI. p. 198.
154 r. 8 tillägg: Död d. 24 Aug. 1853.
164 slutet. Tillägg: I Ostrogothia Literata af Braad (mscr) uppgifves, att *Joh. Zacharias Kjernander* var född 1712. Fadren, Lieutenant, bodde i Hogstad, modren var född Behm. Stud. i Upsala d. 14 Maj 1734, uteslöts ur "nationen" d. 19 Febr. 1735 för förfalskandet af en bancosedel, som han utböd i Åburgs bod i Norrköping. Anklagad flyktade han till Köpenhamn. Sedan han fallit i en djup ånger, begaf han sig till Professor Francke d. y. i Halle. Hans förbättrade uppförande och goda studier gjorde honom snart älskad af Francke, som använde honom i missionens tjenst. Af hans skrifter hade Braad sett, utom hans bref till Francke i de utgifna missionsberättelserna: Kurtze Nachricht von dem gegenwärtigen Zustand der allhier zu Coudeleur nahe bei Fort St. David angewortete Evangelischen Mission, gegeben d. 31 Dec. 1749, gedrucht zu Tranchenbar in der Missions Buchdruckereij 1750; nachgedrucht zu Halle in der Buchdruchereij des Waijsenhauses 1751. I Asien hade han på trycket utgifvit åtskilliga öfversättningar på Tamuliska språket.
175 r. 17 nfr. Elisabeth läs: *Sophia*.
— r. 11 nfr. frökens läs: *enkefrus*.
179 i slutet af st. 1. Om *Reiser*, se Barfods Märkvärdigheter p. 238.
210 i slutet af sidan tillägg: Dog d. 4 Sept. 1847.
216 r. 19 tillägg: Död d. 16 Jan. 1855.
247 noten, tillägg, skref: Magnus Rönnou, M. Castani Past. & Præp. Oerebrogersis filius, Ahnsio-Scanus, Translator Regius.
250 r. 9 tillägg: Öfriga skrifter, se Holmia literata p. 40. Addenda p. 8.

[illegible] r. 28 står: 275 läs: 273.
— r. 30 står: 273 läs: 275.

Trettonde Bandet, Bokstafven S. (utom XIII. p. 257 f., XIV. p. 395, XVI. p. 394 och XVIII. p. 378).

[illegible] r. 12 nfr. Övedskloster läs: Hviderup.
[illegible] r. 15 Ryssland läs: Lifland.
[illegible] r. 18 nfr. bland läs: af
— sista r. läs: betalning*ar*.
[illegible] r. 10 läs: blifven.
342 tillägg till Archenholtz's skrifter: Reflexioner öfver Sveriges intresse med utländska makter 1732. Mst, nämndt i Bokauctionskataloger. Men Histoire de Gustave Adolphe. Amstel. 1764, 4 vol. som stundom utbjudes under A—s namn i bokauctionskataloger, är Mauvillons Histoire &c. ... Composée sur ... un grand Nombre de Manuscrits et principalement sur ceux de Mr Archenholtz par M. D. M***, Professeur.
348 st. 2 r. 14 *Den förre* — — t. o. m. r. 25 — *omkr. 1690*, utgår och sättes i stället: Från Helsingborgspastorn Anders Schartou härstammade Henr. Schartau icke. Nämnde And. Sch. hade blott en son Anders Sch. som förföll och intogs slutligen på Helsingborgs fattighus. För att ej bära lika namn med denne, skref sig Henr. Sch—s fader, Anders, Rådmannen i Malmö, Anders *Schartau*. En den sistnämndes broder Johannes Schartow var Kyrkoherde i Sörby 1728—55. Rådman Anders Schartau blef d. 1 Jun. 1756 gift med Anna Catharina Falkman, född i Malmö. Deras barn voro ....
354 r. 8 i txt nfr. förså läs: förs*t*å.
— not*) r. 1 "Munkstolarne läs: "Munkstolarne".
360 r. 12 fel, tillägg: *om ock* förklarligt ..
— r. 13 *dylika* utgår.
368 r. 11 läs: bevisa mer än Likpredikantens loford, att ..
— r. 17 tillägg: Se vidare J. Aug. Posses Sv. Lagstiftningens historia, p. 84 följ.

Fjortonde Bandet, Bokstafven S. (utom XIV. p. 395 f., XVI. p. 394—398, XVII B. 2 h. p. 257 och XVIII. p. 378).

8 r. 12 nfr. 1722 läs: 1742.
14 r. 20 *första* läs: *största*
22 r. 13 kom läs: kommer; r. 21 *hvilken* utgår.
33 r. 1 *Sv.* läs: *ins Kurtze zus. .. und Sr. des Kronprinzen* ...
39 r. 1 *missämjan* läs: *missnöjen* bereda ..
40 r. 10 står ehuru Prinsar .. läs: *Likväl erkändes*, att Prinsar ock plägat neka Rådsherrarne *första visiten*. Visiter hade då *å begge sidor* uteblifvit ...
45 r. 14 tillägg: 1771 d. 15 Maj mottog han ur K. Gustafs hand dennes första kungaförsäkran.
50 st. 3 r. 1, 1693 läs: 1593.
88 not*) r. 5 *alltid* utgår.
92 r. 13 nfr. sitt snilles läs: snillets.
94 r. 22 *emellertid* utgår.
95 r. 1. 2 läs: predika*de* .. fordra*de* .. ha*de* ..

P. 95 r. 10 *devisen* läs: *deviser*.
97 r. 20 nfr. gökar läs: *gökars* . .
117 r. 16 står: 1742 läs: 1782.
122 slutet af biogr. tillägg: Se här ofvan XIII. p. 309.
198 r. 2 graf i läs: graf, *än* i.
212 st. 3 r. 4 *Munck* läs: *Munck*.
225 r. 19 *som efter* läs: *hvilken Geo. S. efter.*
226 r. 8 *hans* läs: *han*.
— st. 3 r. 3. 4 står: *summor och denne . . . samma* . . . läs: summor, *helst H. M:t* hade ej lätt för att återbetala dem med penningar, samma . . .
269 r. 19 vederbörde läs: vederborde.
274 not *) r. 5 synas . . . är . . läs: *har ansetts* . . *var* prest . .
280 st. 2 r. 4 dygder himlen läs: dygder *hade* himlen.
319 st. 6 r. 2 *Fernsjö* läs: Femsjö.
— — r. 5 läs: små löner
322 st. 2 r. 12 läs: "ett vredenes käril".
— — r. 27 *kan* läs: *kunna*.
324 r. 5, 9 och 11 står: *Bejen* läs: *Dejen*.
349 r. 2 bekantskapen läs: bekantskap.
350 r. 10 läs: uttagits.
357 r. 8 nfr. Comiténs läs: Comitén.
358 r. 22 börde läs: borde.
375 st. 3 r. 6 dragit läs: *skulle* dragit.
381 st. 2 r. 9 *än de* läs: än . .
— — r. 11 *af* läs: *och*.
386 r. 6 nfr. *ej väl* läs: *väl ej*.
390 r. 1 Skj. tillägg: D. 19 Juni 1823 yttrade någon: Erkebisk. Rosenstein talte bra och såg ståtlig ut i sin gullkåpa: *Aurea mediocritas!* hviskade Skj. till en granne i salongen.
392 r. 10, 11 Voyage pitoresque au Cap Nord . . tillägg: (Öfversatt på Engelska med titel: A picturesque Journey to the North Cape, transl. from the French. Lond. 1813.)

Femtonde Bandet (Bokst. S. forts.).

P. 4 r. 2 tillägg: Friherre 1854.
49 r. 9 tillägg: Död d. 19 Jun. 1860.
— r. 19 Nantes läs: Nantes, död 1849 . .
50 r. 12 nfr. Motala läs: Winnerstad och Motala.
— r. 8 nfr. gången. Tillägg: af en Hofpredikant, som tjenstgjort i ett år, icke Magister, ja utan alla lärdomsmeriter; men 8 år äldre till lefnadsåren. Kort derefter . . . .
71 r. 2. 3 står: *i Westerås belägring* läs: *vid Westerås försvar*.
76 r 10 nfr. står; *Rossviks-Sparre* läs: *Rossviks-Sparrar*.
90 läs: Gustaf Adolph n. 25. — Conrad n. 24.
91 r. 11 nfr. *Kraus* läs: *Kruus*.
92 r. 15 läs: *Båt*.
96 r. 12 om verkligen det var . . läs: om det varit.
— r. 14 p. 221 Tillägg: Men Fröken Sigrid Ulrica Sparre, född 1745, som blef g. m. Auditeur Simson Tellander, var dotter af R. R. Fredrik Ulr. Sparre till Rossvik n. 6 i R. L. 1771—72, hvilken som Lieutenant vid Lifdrab. blef R. R. d. 25 Maj, entledigad d. 22 Aug. s. å. — vald, då man måste söka Riksrådscandidater öfverallt.

109 st. 2 r. 6 Härom se ett beriktigande i XXII B. art. Wannqvist, Ol.
119 r. 2 nfr. läs: erinrats om och erinrat sig orsaken . . . .
122 r. 8 brott: "sa, sa, . . . läs: brott (han hade erbjudit en ohyfsad kyss): "sa, sa . . .
— r. 14 nfr. läs: exemplariskt sträng . . .
126 läs: 24. S P A R R E, CONRAD.
127 r. 14 ingen följde läs: ingen *belöning* följde.
128 läs: 25. S P A R R E, GUST. ADOLPH.
— läs: 26. S P A R R E, AXEL.
129 vid slutet, tillägg: Se Fryxells Handll. IV. p. 124.
131 r. 8 gissa läs: gissa på.
132 r. 20 Han kan läs: Kan han.
134 st. 2 r. 5 nfr. *le Sp.* läs: *de Sp.*
135 st. 2 r. 5 nfr. la Nord läs: le Nord.
136 st. 2 r. 2 läs: i *Gez.* Biogr. Lex.
— r. 2 nfr. till stat läs: till stat (ett skolstraff).
138 vid första styckets slut: Källor: Hist. och Polit. Mercurius n. 92 år 1776. De i texten anförda: Tornqvist och Gyllengranat.
141 r. 9 nfr. Tunelds läs: Tuneldska Geogr:s.
142 r. 21 Tullerbo läs: Tullesbo.
143 r. 8 läs: *de Coigny.*
144 r. 4 nfr. i text läs: dock namnkunnig.
148 r. 5 nfr. läs: de karrborrar, klandret öfver hans svaghet, att emottaga embeten, hvilka han ej var vuxen att sköta, i rikt . . .
149 st. 2 vid slutet tillägges: Om Sparres deltagande i de Ulfvenklou-Björnram-Bohemanska svärmerierna, se Schinkel-Bergmans Minnen.
150 r. 17 nfr. voro *de* . . läs: voro *afkomlingarne* . .
— r. 16 nfr. läs: Först 1674 kom . . .
157 r. 10 läs: *Farmorsfar* Arvid.
175 r. 22 nfr. Wallerius läs: Vallerius.
— r. 19 nfr. som slöt läs: och slöt.
179 r. 12 nfr.: "*Då Toll gissade* ända till p. 181 r. 17 *Joh. Wilh. Spr. blef* . . . utgår här och insättes p. 186 r. 2 näst efter: *bekanta från 1762*. Orsaken till denna förblandning mellan bröderna *Joh. Wilh.* och *Jacob Magnus Sprengtporten* ligger i Tolls egenhändiga berättelse om 1772 års revolution, i hvilken han nyttjar de titlar, de nämnde bröderna *sedan* fingo, men der Förf. antagit de personer åsyftade, som *vid de skildrade händelserna* hade de här begagnade benämningarne. Vid den nödiga omflyttningen kräfvas följande smärre rättelser:
179 r. 9 nfr. *Joh. Wilh. och Jac. Magnus* läs: *han sjelf (Jac. Magnus) och Gör. Magnus Spr.* . .
— r. 1 och 2 nfr. *Jak. Magnus* underrättat *Joh. Wilh.* läs: *Göran Magnus* underrättat *Jac. Magnus.*
180 r. 12 *Jacob Magn.* läs: *Göran Magnus.*
— r. 9 nfr. *Jacob* läs: *Göran.*
181 r. 1—2 *Hade han. . . . egen skull?* utgår.
— r. 15 *Jacob M.* läs: *Göran M.* — Detta misstag är så mycket beklagligare, som t. ex. M. Bruzelius i sin Läro-

bok för Sveriges ungdom (ännu i 4:de uppl.) ej utskrifvit några förnamn, så att man der kan anse att "Öfverste Sprengtp." p. 573 (så kallas den ende der nämnde Revolutionären) äfven är den p. 587 nämnde "Sprengtporten", som blef Rysk Generalmajor, och således förvexlingar och an- dor lätt kunna hos ungdomen bilda sig.

P. 188 r. 4 man rådt, läs: man *har* rådt.
— r. 18 läs: *kraft*.
190 st. 1 r. 4 nfr. 1786, tillägg: d. 2 Apr.
191 r. 5 tillägg: Helsinge Reg:tes hist. I: p. 96.
210 r. 4 står: de Suède, hvilket han . . läs: de Suède". Denna folkgunst härleder Franzén äfven af d. v. Ministerns . . .
260 st. 2 r. 6 står: 1660 läs: 1560.
271 r. 20 står: 1566 läs: 1596.
303 r. 2 tillägg: Om hans björnskinsklädde krigare, då han deltog i Wilhelm III:s intåg i Exeter 1688, se Macaulys Engelska hist. Vol. III. Chap. IX.
331 r. 4 läs: som *utmärker*.
343 st. 3 r. 1 läs: *uttrycksfullt*.
344 r. 4 nfr. Cazari- läs: Lazari-Orden.
346 textens sista rad och noten rättas till: Namnkunniga Svenska Fältherrars Lefverne 1 D. K. R. o. F. M. Gr. M. Stenbocks bedrifter och öden 2 band, hos Z. Hæggström 1821 af Nils M. Th. — K. R. o. F. M. Gr. M. Stenbocks Lefverneshistoria 3:ne afd. hos E. A. Ortman 1821 (af A. M. Strinnholm). Bokhandelskatalogen 1845 p. 267 förer dock den hos Z. H. tryckta under Strinnholms namn. (Bedrifter och öden ha 1 afd. 278, 2 afd. 706 pag. Lefverneshist. 1 och 2 afd p. 299, 3 afd. p. 244.)
347 r. 6 nfr. i texten står: dömde läs: döende.
366 st. 2 r. 10 hustru läs: moder.
370 r. 20 nfr. *den* läs: *dem*.
371 st. 2 r. 7 dennes herres läs: denne herres.
— r. 2 nfr. (i några få ex.) huten läs: fluten.

Sextonde Bandet (Bokst. S. forts.)

P. 29 r. 2 nfr. står: Dog 173*. Må vara 172*.
45 näst sista raden i noten läs: de vita Agricolæ.
46 r. 3 tillägg: Handl. rör. Skand. hist. XXX. p. 225—278.
— r. 5 läs: Auscult. . .
68 r. 9 smak. Tillägg: Dog d. 7 Dec. 1754.
76 r. 6 nfr. i noten läs: icke varit den man, hvilken man bort gifva denna syssla.
88 Strahlenh. r. 4 familj. Tillägg: Enligt en Genealog. Taschenb. d. Deutsch. Gräfl. Häuser för 1840 var Henn. Strahlenheims farfar, en Veit v. St—m, boende i Stralsund, hvilkens son, Hennings fader, Mich. Veit v. St—m var anställd vid Svenska Kammardomstolen i Wismar.
89 r. 4 nfr. *ett gods*, tillägg (i stället för *i Elsas*): Fohrbach i Lothringen, hvilket Hert. Leopold af Lothringen upphöjde till Grefskap 1720.
90 r. 4 står: *var gift*, tillägg: 1:o med Fr. v. Stackelberg, som blef [stammoder för Friherrliga Str—mska ätten, hvilken ännu 1840 lefde i Hannower; 2:o med . . . .
— r. 11 står: *Elsas* läs: *Lothringen*.

90 r. 16 vid styckets slut tilläggas: Barnen i andra giftet grundlade den Grefl. Str—m-Wasaborgska ätten, som ännu upptager sitt rum i Tysklands grefl. kalendrar.
105 r. 1 *Åfled*, tillägg: d. 25 Jun. 1782.
107 r. 5 nfr. Ragn. läs: Ragvald.
125 r. 5 läs: fedgarne.
158 r. 4 står: 1575 läs: 1565.
168 r. 5 nfr. *Lindblomska* läs: *Lindbomska*.
188 st. 1 sista r. lefde ännu . . . läs: dog i Maj 1850.
265 st. 3 slutet Källor, tillägg: Sylvanders egen berättelse till K. M:t ses i Theol. Qvart. Skrift 1830 3 h. p. 84—92.
281 r. 6 nfr. *Fr. Schrevelius* tillägg: som födts d. 18 Mars 1799.
295 r. 33 står: 184 läs: 185.
— r. 48 tillägg vid radens början: Lex.

Sjuttonde Bandet (Bokstafven T.).

P. 10 r. 4 läs: tjenstetiden.
64 r. 15 står: lefde honom, tillägg: — död på Kjellstorp vid Helsingborg d. 19 Aug. 1853 (jordfäst i Helsingborg, begrafven jemte sin maka i Wexiö), — hade . . . .
65 vid textens slut, tillägg: Tegnérs staty, modellerad af Qvarnström, gjuten af Müller i München, bekostad genom frivillig subscription i riket, upprest på det nya torget mellan Nya Akademihuset och Akademiska Föreningens hus i Lund, aftäcktes d. 22 Jun. 1853.
272 r. 6 nfr. kunde läs: kunnat.
313 r. 7 tillägg: Vid hustrun Thoras död gaf Ulpho Legifer X provinciarum, kallad Legifer de Wærende i Lunds Lib. Dat. för den VI Non. Oct. en mark silfver till Lunds Domkyrka.
317 st. 1 vid slutet tillägg: Birger Trolle dog 1471 Thorsd. före Palmsöndag.
319 st. 3 r. 3 Iwarsdotter, tillägg: 1466 (enl. ett Chronicon i Dipl. Lagerbr.). Celsii ordning mellan Fruarne (han sätter Chr. Gedde först) bör således antagas, ej v. Stiernmans.
323 st. 2 r. 3 och 4 står: I detta hans *andra* läs: I hans *första* . .
325 st. 2 r. 2 föddes han på . . läs: föddes han 1476 d. 4 Maj (Chr. i Dipl. Lgbr.).
326 r. 14 Axel född 1508.
— r. 15 Börge t. Lillö tillägg: född d. 5 Aug. 1478.
— r. 22 11 och 12 döde späde, enl. Celsius.
329 r. 4 nfr. tillägg: Om Anna Trolles hus, se Lundeqvists Stockholms beskr. I: p. 246.
333 r. 6 En Israel . . . läs: En Gunnar Trolle, adlades af Erik XIII 1407; en G. T. nämnes i Messenii Scond. Illustr. p. 106, Dalin S. R. H. 3: 1. 281 och Linköpings Herdaminne I: 94. En Israel . . .
— r. 10 son läs: sonson.
339 st. 2 r. 3 hof läs: hofvet.
351 not r. 3 *för* utgår.
357 r. 19 få riksdagsmän läs: få önskade riksdagsmän.
358 r. 5 nfr. omslut läs: bokslut.
361 r. 16 och 17 nfr. står: oweldighet läs: enslighet.
365 r. 3 nfr. står: kasta sig in . . läs: *utan att ändå* kasta sig in . .
366 r. 21 *att* såsom läs: *såsom*.

P. [illegible] in medio utveckling läs: utvexling.
371 r. 18 nfr. läs: både [illegible] års ynglingar och [illegible] års män.
— r. 2 nfr. Humes läs: Homes.
375 r. 15 nfr. skull läs: skulle.
376 r. 11 regeringen läs: regimen.
377 r. 20 hvilket då ej var läs: hvilket då var.
380 r. 7 nfr. Bar. läs: Busen.
381 st. 4 r. 4 sina läs: sin.
— r. 3 nfr. vanliga läs: ensliga.
382 r. 8 nfr. sig läs: jag.
384 st. 2 r. 6 Exp. läs: Depart.

Adertonde Bandet (Bokst. T. forts.).

P. 83 st. 3 r. 3 *tid.* Tillägg som not *): Se Girs, Erik XIV:s hist. p. 49, Celsius, Erik XIV:s hist. p. [illegible].
85 not *) sista raden står: sedelfast läs: sadelfast.
222 r. 10 och 11 nfr. står: ramar läs: armar.
302 r. 8 nfr. Fahlun läs: i Fahlun.
321 r. 11 som obetingadt läs: som icke obetingadt.
341 r. 6 nfr. i noten: af andra emedan läs: medan . . .
347 i slutet af st. 1 tilläggesː Död d. 3 Jan. 1855 i Stockholm.
350 r. 3 nfr. fastiva läs: festiva.
373 i slutet af Gust. Seops biogr. tilläggesː Anviste först Medevi brunn.
378 XVI B. står: 140 läs: 149.
379 r. 5 nfr. står: r. 17 läs: r. 14.

Nittonde Bandet (Bokst. U. och W. utom hvad som är anfördt i XIX: p. 474, och XX B. p. 349 f.

P. 32 r. 7 tillägg: Död i slutet af Febr. 1853.
45 st. 2 r. 4 nfr. står: *de* läs: *skulle de*.
72 st. 3 ULFSP., GÖR. står: 1669 läs: 1569.
75 r. 2 Tyenhult läs: Tisenhult.
108 r. 6 står: *men* läs: *med*.
119 not. —n erkänner sig ej begripa hvilket fel, han skall hafva begått. Att i en så kort berättelse, som den om Ratan i biographien öfver Puke, afskrifva de citerade källornas hela ordförråd, hade varit än mera "oaktsamt." Att han ej förkortat, för att få någon svart att bli hvit eller tvärtom, är säkert.
234 r. 7 nfr. tillägg: Död d. 4 Aug. 1852 i Stockholm.
268 r. 5 *sig sådane* läs: *sig för sådana*.
— r. 12 nfr. läs: examinandum".
270 r. 12 nfr. står: Lex. XIII: 297 läs: Lex XII: 297.
316 r. 3 läs: Åreminnen.
— st. 2 näst sista och sista raden skola läsas: *Min Frälsare! hvad själve . . . Hur helvetes . . &c.* Hellre: *M. F. h. s. Hur trolöshet! . . .* Likaså: *Vårt förnuft förblindadt är &c.* Hellre: — — *hur blindadt är &c.*
318 r. 13 se XX B. p. 350 r. 11.
344 sista raden tillägg: Död d. 25 Juni 1853.

Tjugonde Bandet (Bokst. W. forts.).

P. 5 noten utgår.
19 r. 17 nfr. *vakne* läs: vahne.

60 st. 1 sista raden *komma* läs: *kommer*.
— st. 2 r. 6 *poemet* läs: *poemet*.
— — r. 7 *det* tragiska läs: tragiska.
61 st. 3 r. 7 Tyskarne läs: Tyska Riddarne.
— — r. 14 Härmästare läs: Härmästaren.
62 st. 1 sista raden tillägg: Likaså på Billestenen i Helsingborgs kyrka.
63 st. 3 sista raden Rikerådet läs: Rikeråd.
64 r. 16 nfr. läs: Isaksons.
67 st. 1 r. 8 bröders läs: broders.
73 r. 2 *hans morbror* utgår.
— r. 11 nfr. *Eriks* läs: *Erik*.
— r. 6 nfr. *fråga* läs: *fånga*.
76 r. 4 nfr. *Af dessa har* läs: Af dessa Hr Eriks ringa anlag har . . . . än skäligt är.
Hr Sten Sture nämner honom ensam vid namn der han talar om flere sina vänners "dråpliga betrakteleer" rörande en byggnadsplats m. m. Se Wieselgren, De Claustris II: p. 4, der ett Sten Stures bref ur Dipl. Lagerbr. är anfördt.
78 r. 5 läs: Hög*sch*ola . . .
79 r. 1 *Matte* läs: *Matts*.
84 r. 4 läs Informator.
— st. 2 r. 6 parti", ej läs: parti "ej.
91 st. 3 i slutet, tillägg: Förmäld med H. Kongl. H. Prins Albert i Sachsen . . Prinsessan Carolina föddes i Prins Gustafs äktenskap med Prinsessan Lovise Amelie Stephanie, Storhert. af Baden Carl Ludvig Fredriks dotter. Hon blef skild från Prinsen 1844.
95 r. 4 nfr. Kungslera läs: Kungsle*na*.
123 r. 13 läs: *sjelfkrafdt*.
144 r. 8 testamente läs: tractamente.
165 VERELIUS, O. r. 4 läs: Capellans.
170 r. 8 nfr. *än vår* läs: *än i vår*.
216 st. 1 i slutet N. N. g. m. f. d. . . läs: Sophia Emerentia g. m. Bar. Carl Otto Mörner, Öfverste, f. d. v. Landshöfding i Jemtland och f. d. Tullinspector vid Blockhusudden.
218 r. 7 bundo läs: förbundo.
— r. 9 trumpeter läs: trumpete*n*.
— r. 2 nfr. svarat läs: svara.
219 r. 2 samt läs: snart.
— r. 10 nfr. läs: Lavoisier.
220 st. 2 r. 7 *denna lär* läs: denna *tid* lär.
222 r. 4 nfr. läs: Knutsgillen.
225 r. 24 läs: mångfaldiga*de*.
— r. 27 und*er*hölls läs: und*an*hölls.
230 r. 2 står: I *M. G.* läs: I *H. G.*
233 st. 2 r. 5 läs: *den latinska*.
236 st. 2 r. 8 står: byggd, doterad läs: byggd, *dock* doterad.
— r. 3 nfr. läs: *gaf till* Pastorn i P. *en* Petr. D.
237 st. 3 r. 12 samt läs: snart.
239 r. 7 nfr. i text Frykled läs: Fryeled.
250 st. 3 r. 8 läs: Annexen.
251 noten läs: *) En dotter Märta blef, enl. Wexiö Domcapit.

Protoc. för Apr. 1662, gift med en förmögen bonde Sibbe Nilsson i Näs; deras dotter Märta blef g. m. Pehr i U.... (*Så* var Domprostens Cronanders moder, efter hans uppgift *proneptis* pastoris Samuelis W. senioris. Lex. eruditor. Scanens. Sommelii Vol. 2 p. 10 p. 118. Härefter rättas detta Lex. III B. p. 369.)

P. 252 r. 10 står: 1694 läs: 1604.
253 r. 10 broder läs: farbroder.
257 r. 16 står: son *Is* läs: son *Enev.*
261 r. 4 nfr. står: *sju* läs: *tio.*
263 r. 12 nfr. han läs: tiden.
— r. 7 nfr. läs: bläddrat, och de uttalade dem.
266 r. 18 mellan *välvillig* och *kastar* måste i handskriften hafva stått, t. ex. glädes, då "barmhertigheten får berömma sig mot domen." Derför förfäktar ej samma allmänhet "villfarelsens frihet", utan kastar . . . .
269 st. 2 r. 13 hans läs: detta.
— — r. 19 stegen läs: stenen.
— r. 5 nfr. tolf läs: fullt. — Förf. hade, då tid var att skrifva, alls icke velat besvära publiken med sin ringa person; men när den redan sjuke Professor Palmblad begärde, då tryckningen, efter en lång hvila, "börjat gå med stormsteg", en biographi af sin snart sagdt ende då qvarblifne medarbetare, ansåg sig denne ej böra neka, och det visar sig lätt, att ledande tanken i uppsatsen är, att man borde kunna köpa detta Lexicon, fastän —n behöfdes som medarbetare deri. Förf. hoppades, att P. med det sända impromtu i hand skulle kunna utarbeta en kortare framställning. Hans svaga helsa nekade det. Bristerna i correcturläsningen hade samma sorgliga anledning.
349 r. 9 står: 421 läs: 321.
350 r. 11 står: 218 läs: 318.
— r. 5 nfr. står: 75 läs: 73.
— r. 4 nfr. står: r. 8 läs: 6.
— r. 3 några läs: ringa.
351 r. 24—26 utgå.
— r. 39 läs: 266, r. 10 *nfr.*
— r. 43 läs: som han, läs: då han.
— r. 45 läs: 270 r. 11 *nfr.*

Tjugondeförsta Bandet (Bokst. W. forts.).

P. 4 r. 12 nfr. läs: Gra*m*inea.
11 not r. 5 läs: Otton*is*, r. 17 läs: Rector*e*.
12 not r. 2 läs: function*em*
19 in medio står: Ohger läs: Oliger.
25 Skrifter r. 4 läs: prædice*ns*.
26 läs: W I R Æ N I U S.
40 st. 3 r. 2 står: 1622 läs: omkr. 1622.
44 in medio läs: pogoster. — r. 4 nfr. se Anecd. Benz. p. 8.
48 not r. 1 står: 1676 läs: 1670. Se ofvan VI: p. 249.
49 r. 14 nfr. står: 1697 läs: 1679; r. 5 nfr. läs: m—ning*ar*.
56 r. 8 läs: Ch—*rus*.
— r. 15 nfr. står: *detta* läs: den nedanför uppgifna drömmen, hvari Grip sett sin blifvande svärson,
58 r. 15 synes pastor läs: lär pastor.

2 st. 3 r. 5 1781 p. 7—80; tillägg: 284—289.
8 r. 2 nfr. läs: *ståndsdragonerna.*
5—97 rättelser i åtskilligt ses i andra cursen vid *Wrangel.*
03 st. 2 r. 4 står: E. O. läs: Env. E. O.
08 r. 2 läs: tit*r*ering.
13 r. 14—15 nfr. bör stå: ättefader], ej efter: poeter]
36 r. 24 läs: för *att.*
39 r. 19 läs: Hilte*n*-
40 r. 4 *i de* läs: i *betalningen af* de.
— r. 9 nfr. den läs: dem.
142 r. 5 nfr. *samt* läs: *då* . . .
— r. 4 nfr. ingifv*a* läs: ingifv*it.*
— sista raden såsom läs: C. G. W. såsom.
149 VIII. 18 . . . *d. y.* läs: *d. ä.*
— r. 2 Gengs läs: Georgs.
153 VIII. 21 r. 10 läs: bivista*n*de. 154 r. 7 läs: Margareta.
156 r. 19 nfr. läs: Skage*r*n.
158 r. 3 läs: animu*s* — — ign*av*ia.
159 st. 2 r. 3 står: 1659 läs: 1658; Källor: De la G. Arch. VIII: 202.
163 tillägg: *Ernst Wrangel* i Sabakzar. N. G. Wr. Ennes I: 144. 688.
165 r. 1—4 nfr. och 166 r. 2—4: rättelserna ses i andra cursen vid *Wrede.*
173 r. 5 *med* utgår.
177 r. 17 nfr. Dervid läs: Derpå. 178 r. 14 läs: n*å*diga.
182 r. 1 läs: tertialens.
194 r. 3 läs: sök*t.*
195 st. 1 r. 7 nfr. *honom* läs: *H. J. Wr.*
196 r. 8 läs: dock *ej* så snart *som* den . .
197 r. 9 nfr. läs: Scha*u.*
198 r. 12 nfr. 18:de läs: 17:de.
200 Skrifter r. 4 *Anmärkningar vid* utgår.
204 r. 6 nfr. läs: *fick.*
206 st. 3 r. 3 Carl v. läs: Carl J.
— — r. 8 höllo läs: höll . . . . *de sig* läs: desse Officerare sig . . .
207 not r. 1 *som K.* läs: *som i K.*
210 r. 21 läs: Carleson.
213 st. 1 r. 8 *der* läs: *sedan.*
215 st. 3 r. 3 läs: hei*m.* st. 4 r. 3 läs: Ari-
216 st. 3 näst sista raden *hvad* läs: *hvilken.*
220 r. 3 nfr. *utan* läs: *utan som.*
222 st. 1 r. 4 nfr *Salvius* läs: *Silvius.*
226 r. 6 nfr. i txt. *Salvii* läs: Adler Salvii.
227 st. 2 r. 4 läs: befal*d*es.
236 r. 7 *slottet* läs: *slaget.*
240 r. 16 nfr. *mod* läs: *modet.*
242 r. 5 nfr. läs: Lä*k*ares.
243 r. 9 nfr. läs: *erkände stora.*
282 r. 2 tillägg: Källor: N. Sv. Bibl. 2 B. st. XI och i texten uppgifna.
287 Se Stiernm. Adelsmatr. n:o 332.
— st. 1 sista rad: Han efterlemnade en erkänd dotter Elin, som blef Stiernflyckternas stammoder.

289 Genom renskrifvarens obemärkta misstag har en not influtit i texten. Från r. 8 p. 289 till r. 4 nfr. i texten p. 290 torde som not bedömmas! Hänvisas härvid till Tab. XIII i Supplem. till Dipl. Dalecarl., der följande stamtafla förekommer:

Engelbrecht i Westerås, lefver i början af 1300-talet.

. Englika E:son i Westerås, egande samma gårdstomt som fadren.

. . Engelbrecht Englikosson, är Diplomatariernas Engelbricht af Noreberghe, bortbytte fars och farfars gårdstomt 1367.

. . . Trotto Engelberti, Kyrkoherde i Thortuna 1424. Grau Westmanlands Beskr. p. 642. Munckt. Herdam. 2: 281.

. . . Engelbrecht E:tsson, hjelten.

. . . Nils E:tsson Väpnare, lefde 1426. Dipl. Dal. n. 261. n. 262.

. . . Dotter g. m. Väpnaren Laurens Pedersson. Dipl. Dalec. 262.

P. 291 r. 7 tillägg: såvida han ej är den E. i Widh (Wad) som i Jun. 1529 dömmer, nämnd före Arv. Westgöte och Carl Eriksson Gyllenstjerna, Westgötarevolutionärerna, och den 1544—60 kände E. är en yngre person.
292 st. 2 r. 7 står: Förf. läs: Förff.
295 not. Om denne Dr Hans se Mon. Uller. p. 196.
296 st. 2 r. 3 läs: reformerat.
298 st. 2 r. 15 *farmor* . . . läs: mor "hustru" Brita, R. R. Chr. . . . . . . frän*ka* . . .
299 r. 1 K. läs: Kungl.
— r. 6 betecknande, men . . . läs: betecknande, *men* utgår.
300 r. 13 nfr. i texten fingo läs: fingo de.
303 st. 2 r. 2 ur läs: ur *archiverna genom*.
304 r. 8 nfr. hvarandra läs: den ene den andra.
— r. 5 nfr. läsna läs: lästa.
315 st. 2 r. 3 var läs: *som* var.
319 r. 5 månne läs: kan.
322 r. 17 läs: Ki*r*a. r. 2 nfr. bland läs: *äro* bland.
328 st. 3 r. 1 tydligen *utgår*.
— r. 16 nfr. Inge*r*- läs: *Inge*-
329 r. 9 nfr. läs: Stu*p*ade.
331 r. 1 och 2 nfr. i texten läs: Berättelsen, författad på
335 r. 18 nfr. läs: *här* en heraldisk . . . .
343 in med. (1360?) med facsimilia.
345 st. 2 r. 5 *sedan* utgår.
347 st. 1 r. 8 nfr. läs: *C*lafwsa . . .
349 r. 8 läs: Edelcrantz's.

Tjugondeförsta Bandets Innehåll.

Stanford University Libraries
3 6105 024 579 224